

Dokumenti,

fakti,

liecības

**LATVIEŠU
SARAKSTI**

Реабилитирован в 1989 г.
Яков Юрьевич, 1880
г. р., латыш, Архангельское,
школа, сторож. Осужден
в 1938 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1989 г.

Иванович Карл, 1908 г. р., Архангельское,
определенных занятий. Осужден
в 1937 г., Реабилитирован в 1938 г.

Ян Антонович, 1896
г. р., латыш, п. Заря, колхозник.
Осужден в 1937 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Петр Фрицевич, 1891 г. р., латыш, Горный,
единоличник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Давыд Петрович, 1877
г. р., латыш, к-з «Маяк», колхозник.
Осужден в 1938 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1989 г.

Карл Иванович, 1895
г. р., латыш, Бакалдино, колхозник.
Осужден в 1938 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1989 г.

Ян Эдуардович, 1902
г. р., латыш, Арх-Латышская,
колхозник. Осужден в 1933 г.,
лишение свободы на 5 лет. Реабилитирован в 1989 г.

Эдуард Петрович, 1870 г. р., латыш, Бакалдино,
хутор, единоличник. Осужден в 1930 г.,
ссылка на 3 года. Реабилитирован в 1989 г.

Ян Германович, 1874
г. р., латыш, Фалалеевка, колхозник.
Осужден в 1931 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1989 г.

1937 г., высшая мера наказания.
Реабилитирован в 1957 г.

Альфред Янович, 1900
г. р., латыш, Бакалдино, колхозник.
Осужден в 1938 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1989 г.

Август Янович, 1890
г. р., латыш, хут. Рубенис, еди-
ноличник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1989 г.

Ян Антонович, 1896
г. р., латыш, п. Заря, колхозник.
Осужден в 1937 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Рудольф Давидович, 1901 г. р., латыш, к-з «Лемеза»,
ветфельдшер. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Борис Иванович, 1907
г. р., латыш, Архангельское,
Архангельский леспромхоз, пла-
новик. Осужден в 1938 г., ли-
шение свободы на 10 лет. Реабилитирован в 1957 г.

Янис Янович, 1898 г. р., латыш,
Архангельское, единоличник. Осужден в 1930 г.,
ссылка на 3 года. Реабилитирован в 1989 г.

Андрей Андреевич, 1874 г. р., латыш,
к-з им. Стучки, колхозник. Осужден в 1937 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Альфред Андреевич, 1903 г. р., латыш,
к-з им. Стучки, колхозник. Осужден в 1937 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

высшая мера наказания. Реабилитирован в 1950 г.
Марта Эдвардовна, 1896 г. р., латышка,
колхозница. Осуждена в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирована в 1957 г.

Петр Андреевич, 1890 г. р., латыш,
к-з им. Стучки, колхозник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Янис Янович, 1916 г. р., латыш,
М. Горького, агроном. Осужден в 1942 г.,
лишение свободы на 10 лет. Реабилитирован в 1961 г.

Карл Паспарис, 1905 г. р., латыш,
к-з им. Стучки, колхозник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Лев Паспарис, 1905 г. р., латыш,
к-з им. Стучки, колхозник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Александр Пастарис, 1904 г. р., латыш,
сельно, продавец. Осужден в 1938 г.,
лишение свободы на 10 лет. Реабилитирован в 1957 г.

Ян Пауль, 1890 г. р., латыш,
единоличник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

Литте Паэглин, 1907 г. р., латыш,
к-з «Маяк». Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реабилитирован в 1957 г.

98-3
832

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

L
9

Latviešu saraksti (1929. – 1938.)

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~98-23.473~~

0304028388

Dokumentu un atmiņu krājumu apkopojis
žurnālists un jurists **Arvids Auns-Urālietis**.

Literārā redaktore un zinātniskā konsultante –
vēstures zinātnieks doktore **Dzintra Vīksna**.

Šajā rakstu, dokumentu un atmiņu krājumā
stāstīts par staliniskajām represijām Padomju
Savienībā – PSRS, kad genocīdā pret tautām
bojā gāja arī daudzi tūkstoši latviešu.

ISBN 9984-9316-0-9

© Austrumu Latviešu biedrība

Veltījums latviešiem, kas
neatgriezās sentēvu zemē –
Latvijā.

*Jūs, mani mīļie, neraudiet,
Un mani mājās negaidiet:
Priekš ciešanām es uzaudzis,
Ar ciešanām es aizmidzis.*

*Jūs manu kapu nezīniet –
Ar rozēm viņu nebērsiet;
To saule mīļi sasildīs,
Kā māmuliņa noglāstīs.*

Kas var izsacīt tās šausmas, kādas dara,
Kur bez likuma un tiesas valda vara,
Kad aiz patmīlības plosās ļauna griba?
Daudz tā šausmīgāka vēl par mežonību!
Apzinīgam saprātam tur nav vairs vietas,
Labiem tikumiem tur kājas, rokas sietas.
Asarām par tavām, kas aiz sāpēm lejas,
Ļaundars gārdi tīksminājas tik un smejas.
Līdzjūtība – tā tik muļķu pasaciņa –
Zvēru valstībā daudz vairāk cieņas viņai.
Dabā valda likums svēts, kas dzimtu sargā, –
Bet vai cilvēkam šī apziņa vairs dārga?
Bērnus laupīt vecākiem, to saimes ārdīt,
Ligzdu izpostīt, bet dzīvos gūstā ņemt –
Kādā valodā vēl ir tik ļauni vārdi,
Kādam noziegumam šādu sodu lemt?

Pēteris Ģībietis

Urālos, Bakaldīnā,
1932. gadā.

Saeima ir pieņēmusi un Valsts
prezidents izsludina šādu likumu:

Grozījumi likumā "Par svētku un atceres dienām"

Izdarīt likumā "Par svētku un atceres dienām" (Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs, 1990, 42.nr.; Latvijas Republikas Saeimas un Ministru Kabineta Ziņotājs, 1995, 10., 22.nr.; 1997, 3., 13.nr.; 1998, 1.nr.) šādus grozījumus:

2.pantā:

papildināt pantu pēc vārdiem "26.janvāri — Latvijas Republikas starptautiskās (de jure) atzīšanas dienu" ar vārdiem "16.martu — Latviešu karavīru atceres dienu" un pēc vārdiem "11.novembri — Lāčplēša dienu" — ar vārdiem "decembra pirmo svētdienu — pret latviešu tautu vērstā totalitārā komunistiskā režīma genocīda upuru piemiņas dienu";

aizstāt vārdu "terora" ar vārdu "genocīda";

papildināt pantu pēc vārdiem "ebreju tautas genocīda" ar vārdu "upuru".

Likums Saeimā pieņemts 1998.gada 17.jūnijā.

Valsts prezidents G.Ulmanis

Rīgā 1998.gada 8.jūlijā

1911-1912

Liktenstunda

Rudeņos, kad padebešus klāj drūmi mākoņu vāli, kad lietus un krusa sitas logu rūtis, kad pasaulei pāri auro smagi vēji un Dabasmāte zemi sedz ar baltu sniega seģeni, man jo vairāk smeldz sirds. Un domas tad atgriežas sendienās, kad biju vēl mazs zēns, aiz septiņiem gadu desmitiem, kur palikušas nevien bērības un jaunības gaišās dienas, tur palicis arī neizsakāmi sūrs dzīves posms.

Tur, tālajā Urālu kalnu piekāvē — baškīru tautas dzimtajā novadā reiz bija latviešu kolonijas, tostarp arī Bakaldīna — mana bērības zeme. Bija... Tās vairs nav. Un nebūs vairs nekad.

Tie ir tāli pagājības gadi, kas šobrīd atplaiksnī manā un daudzu manu līdzaudžu atmiņā. Tie bija trīsdesmitie gadi, kad uz Austrumiem no Latvijas robežas joprojām mīta ap divsimt tūkstoši latviešu. Divdesmito gadu nogalē Padomju Savienībā bija 372 lielas vai mazākas latviešu kolonijas ar vairāk nekā 12 tūkstošiem saimniecību. Manā Bakaldīnā bija 204 lauku sētas. Te visur mājāja latviešu gars, te kopa un godā turēja no Tēvzemes līdzpaņemto kultūru un darba tikumu.

Latviešu valodā bērni mācījās vairāk nekā 120 skolās. Izdevniecība un kultūras biedrība "Prometejs", Valsts latviešu teātris "Skatuve", teātri Ļeņingradā un Smoļenskā, pedagoģiskie tehnikumi Ļeņingradā un Ačinskā, laikraksti un žurnāli latviešu valodā, grāmatas, ko izdeva Maskavā un citās pilsētās, no Latvijas atsūtītā literatūra — tas viss bija. Jaunie to vairs nezina, bet vecajai paaudzei palikušas tikai atmiņas.

Un tad sita bargā liktenstunda. Varas neprāta bezjēdzībā, šķīru cīņas ideju un utopisku nākotnes ideālu vārdā drūmais Laivinieks pāri melnajai Nāves upei cēla arvien jaunus un jaunus nošauto, cietumos nomocīto, Gulaga vergu nometnēs badā un salā novārdzināto dvēseļu tūkstošus.

To vidū bija dažādu tautību cilvēki un skaitliski visvairāk cieta krievi. Taču totālam genocīdam tika pakļauti igauņi un somi, poļi un grieķi, vācieši un rumāņi, lietuvieši un spāņi... Un latvieši — kā viena no valsts kultūrālākām, aktīvākām un vislabāk organizētām mazākumtautībām.

Pirms nosaukt nāves ceļos aizdzīto skaitu, vēsturnieki parasti min vārdu "aptuveni". Tūkstošiem mūsu tautas brāļu un māsu tika iznīcināti tikai par to, ka viņi gribēja godīgi strādāt, brīvi domāt, būt savas zemes saimnieki un paši savas laimes kalēji.

Tomēr ir reģistri, kas pašu slepkavu sastādīti, atskaitoties par saviem noziegumiem šā ļaunā darba pasūtītājiem — komunistiskās partijas un padomju valdības visvarenajiem. Represiju vilnis 1937. un 1938. gadā notika, vadoties no "Latviešu sarakstiem". Tajos baigajos gados nevaicāja: esi noziedzies vai nevainīgs? Vainas apliecinājums bija pati piederība latviešu tautībai. Arestēja latviešus, jo aiz robežas taču pastāvēja brīva valsts — Latvija!

Iepriekš sastādītos sarakstus apstiprināja Iekšlietu tautas komisariāta (NKVD) un Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas (VK(b)P) instancēs. Latviešu sarakstos tika ierakstīti visu sabiedrisko organizāciju, biedrību, tautsaimnieciska rakstura uzņēmumu darbinieki, pat apkopējas un sētnieki. Īpaši bīstami varas pilāriem šķita latviešu strēlnieki, kuru drosme un pašizliedzība, sargājot revolūcijas šūpuli un tās pirmos nedrošos soļus, vēl aizvien lika nodrebēt.

Pēc aresta sākās "apsūdzības" sastādīšana — visus latviešus apvainoja kā bruņotas sacelšanās organizatorus un līdzdalībniekus, kā teroristus un diversantus, kā kapitālistisko valstu spieģus. Un nebija svarīgi, vai esi atzinis savu "vainu" vai izturējis spīdzināšanu nesalauzts, ja biji nokļuvis pirmās kategorijas sarakstos, tad spriedums bija tikai viens — augstākais soda mērs.

Mātei Latvijai vienlīdz mīļi un nozīmīgi ir visi viņas bērni, gan izcenis Daugavas krastos mītošie, gan senāk no Vidzemes un Kurzemes guberņām uz Iekškrieviju pārcēlušies, gan mūsu gadsimta vidū Otrā pasaules kara izskaņā pa visu Rietumu pasauli izkļidūšie.

Dramatisks liktenis ir piemeklējis Krievijā dzīvojušos latviešus un viņu pēctečus. Neatkarīgajā Latvijā ir jārod iespēja sekmēt viņu atgriešanos Dzimtenē vai arī vismaz jādara vairāk, lai viņus sa-prastu un atpazītu.

Austrumu latviešu apzināšanu un kopā pulcēšanu uzņēmās 1989. gada aprīlī nodibinātā Krievijas latviešu biedrība, kurā darbojušies simtiem cilvēku, no tiem lielākā daļa Latvijā, bet jo kupli biedrības biedri pārstāvēti arī Petrogradā un Maskavā, Krasnojarskā, Novosibirskā, Noriļskā, Igarkā, Intā un citur. Apmēram puse no biedrības biedriem paši vai viņu tuvinieki cietuši staļiniskajās represijās. Biedrības darba saturā visus šos gadus ir bijusi informācijas sniegšana par sava apzinātā cilvēku loka problēmām un šo problēmu risināšana, ekspedīciju rīkošana uz kādreizējām latviešu kolonijām un bijušajām izsūtījuma vietām, kultūras pasākumu organizēšana, piedalīšanās starptautiskajās ģimeņu nometnēs, mēģinājumi kompleksi risināt Krievijas latviešu atgriešanos un iekārtošanos uz dzīvi Latvijā u.c. Ar biedrības aktīvu līdzdalību tika mainīti naturalizācijas un Latvijas pilsonības iegūšanas noteikumi. Sakarā ar politiskās situācijas izmaiņām 1996. gada 17. aprīlī biedrība tika pārdēvēta par Austrumu latviešu biedrību.

Krievijas latviešu biedrība kopā ar zinātnisko asociāciju "Latvija un latvieši pasaulē" 1991. gada 23. un 24. martā sarīkoja starptautisku zinātnisku konferenci "Krievijas latvieši pagātnē un mūsdienās. Likteņi un problēmas". Daži no šajā konferencē nolasītajiem referātiem likti arī šīs grāmatas rakstu pamatā, daļēji izmantots atmiņu materiāls.

* * *

Kur meklēt mūsu nomocīto ciltsbrāļu atdusas vietas Austrumu dzižvalsts plašumos? Bija simtiem cietumu, simtiem nometņu. Belomorska, Jelabuga, Solovci, SLON, Rečlags, Vaigača, Būvdarbi Nr. 501, Kolpašova, Balhašlags, ALŽIRa, Seļigera, Doņecka... Nav tur ne kapu kopiņu, ne arī gādīgu roku, kas tās apkoptu. Ir tikai nāves klusums. Un brīžiem pāri laukiem aizbrāž aukas, snieg sniegi...

* * *

Rudenos, kad lietus un krusa sitas logu rūtīs, kad zemes plašumos tin miglas vāli, novakara mijkrēšļa stundās es skatu veļus nākam. Tur viņi soļo, cits pie cita... Rindu rindām. Es redzu savu tēvu nākam, arī vectēvu. Lūk, mani skolotāji Jānis Upītis, Jānis Pāpe un Antons Avotiņš. Iz miglas vāla nāk manas tālās bērnības drauga Hugo tēvs Jānis Rukšāns, tur nāk kopsaimniecības "Bāka"

rēķinvedis Jānis Teihmanis, nāk traktorists Eduards Freibergs un ciema padomes vadītājs Žanis Treijs. Turpat līdzās ir zemkopis Alfrēds Spēkainis un Eduards Sekstiņš, amatnieks Otto Seržants. Klau! Vai dzirdat? — tur šķind ieroči! Tur nāk latviešu strēlnieki, kas stājās pretim naidnieka tankiem pie Kahovkas, kas pārbrida Sivašam un triecienā ieņēma Perekopa valni Krimā. Un viņu priekšgalā pulkvedis Vācietis...

Iz veļu miglas vīd sejas un stāvi. Tūkstošiem latviešu...

Nāk vāls aiz vāla...

Skan dobja, tāla Debesu dziesma.

Rekviēms latviešiem.

Šķiroties

(Mātei)

*Man baigi likt kāju uz ceļa —
Es nezinu, kur tas iet:
Varbūt — uz pelēkām klintīm,
Varbūt, kur rozes zied...*

*Es jūtu, es paredzu — nebūs
Man laimes uz ceļa šā...
Skat, māt, kā tāle tinas
Jau miglā zilganā!*

*Bet svešie ļaudis? ... Ak viņu
Man, māt, tik bail, tik bail:
Man liekas, ka vienmēr starp viņiem
Ļaunās vilka acis gail...*

*Es jūtu, es paredzu — nebūs
Man laimes uz ceļa šā...
Dod, māt, man svētību savu,
Lai tā mani pasargā.*

1910. g.

Roberts Eidemanis

*Dzimis 1895. gadā Lejasciemā. Latviešu
strēlnieku komandieris. Dzejnieks.*

Nošauts 1937. gada 12. jūnijā Maskavā.

Toreizējā Uļas kantona Arhangeļskas pagastā viena no pirmajām teceļoju Salacgrīviša krievu-turku kara dalībnieka Lutsu ģimene. (Foto – apm. 1904. g.)

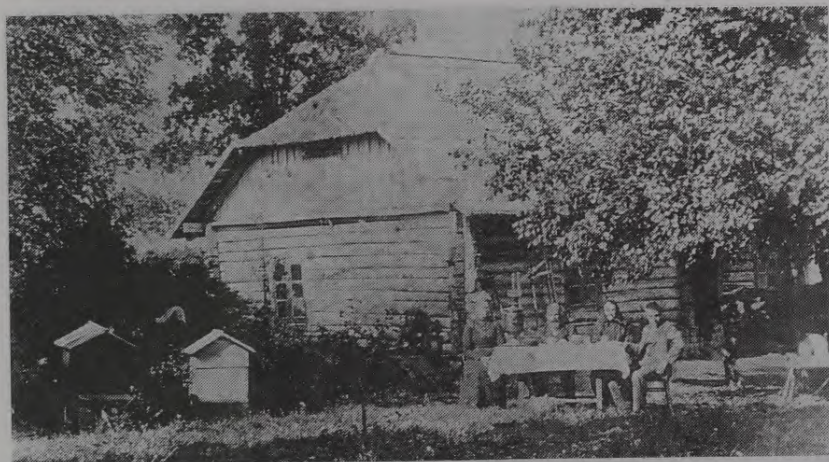

Izceļotāji aizklīda pa visu plašo pasauli...

*Bēgļu nometne Rīgā
pie stacijas. 1920. g.*

Daļa atgriezās Iēvzemē.

Pirmās latviešu mājas Baškīrijā. (Foto - 1885.g.)

Ierīkoja bišu dravas. (Foto - 1885. g.)

*Ja vien bija iespējams, latvieši pie savām mājām
ierīkoja dīķus (Foto – 1931.g.)*

Viena no pirmajām ēkām, kuru būvēja lidumnieki, bija kūts. (Foto – ?)

Latviešu mājas Urālos.
(Foto – 1931.g.)

Laukos strādāja liels un mazs. (Foto – 1929.g.)

Rungaiņu mājas Samolnas mazkolonijā. (Foto — 1915. g.)

Labību kuļ zemturis Kristaps Auns. Samoļņas mazkolonijā. (Foto — 1910. g.)

Cik talu vien sniedz skats, pie stata slejas stats! (Foto — 1934. g.)

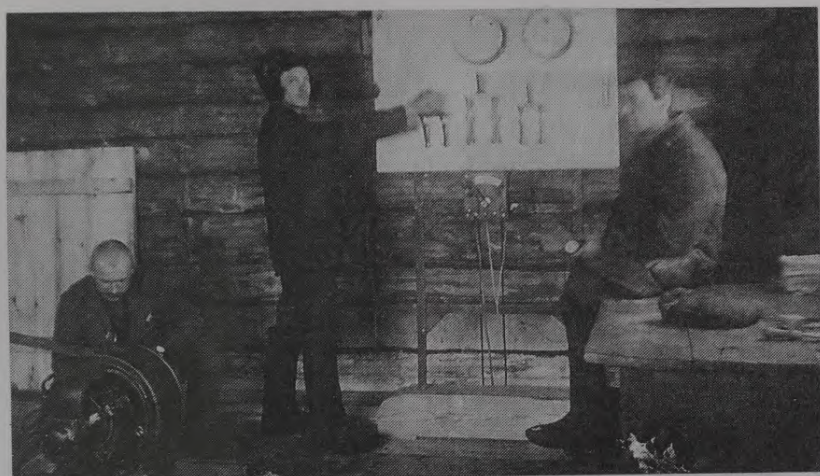
*Zenkopis Pēteris Padoms, sieva Paulīne un meita Milda. Bakaldīna.
(Foto - apm. 1929. - 30.g.)*

Parastas latviešu lauku mājas.

*Jānis Miķelsons (ar zirgu) pie savas mājas. Trīsdesmitajos gados cītīgo zemkopi...
"atbudžoja" un izsūtīja uz Sibīriju — Čeremhovas apgabalu. (Foto — 1929. g.)*

Kopsaimniecības "Bāka" centrā (Baškīrija) ierīkoja "mini" elektrostaciju. (Foto - 1934.g.)

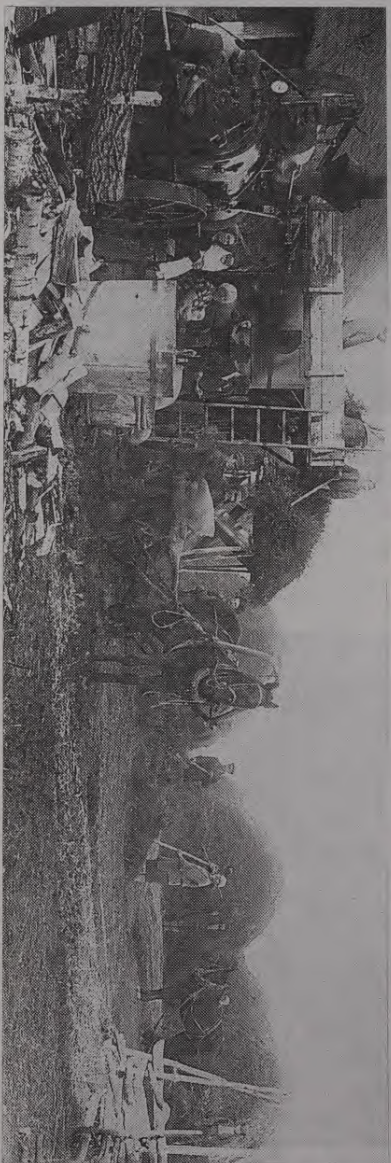

Kaudžu krāvēji - gubotāji kopsaimniecības laukā. (Foto - 1935.g.)

*Lauku darbu sākšana pavasarī kopsaimniecības "Bāka" pirmajā brigādē.
Pavasara darbus aizsāka sw'ingēl, tāpat k' sw'ingēl adkriļbus rudentī. (Foto 1930 — (?) 32. g. g.)*

Zelta birums. Kulšana ceturtdā brigādē. (Foto — 1935. g.)

Brīvbrīži lauku mājā. (Foto — ?)

Lieldienu šūpolēs... Samoļņas mazkolonija. (Foto — 1917.—1918. g.g.)

Тор Јāņu алутигш... Самојна. (Фото — 1910. г.)

*Latvieši Јāņu dienu izbraukumā Krasnousojskas pilsētas apkaimē.
(Urāli) Фото — 1939.г.)*

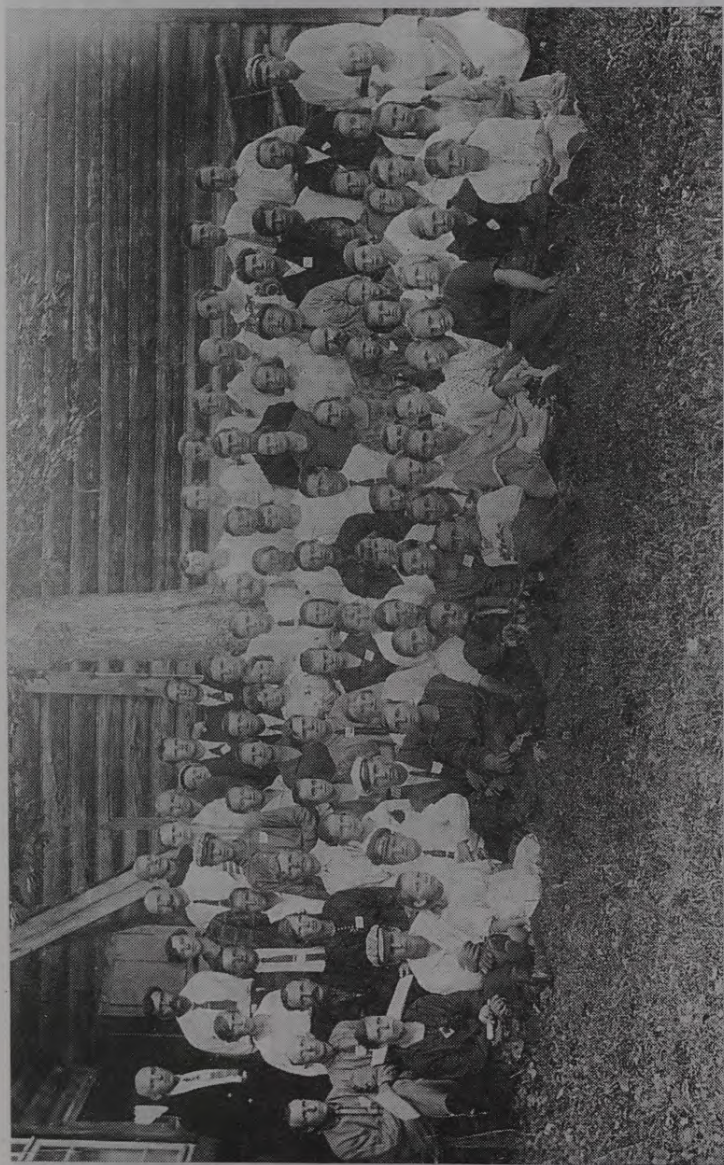
*Svētku dienā Piļu mājās allaž skanēja mūzika. Arhlatviešu kolonija.
(Foto - 1929.g.)*

*Brašs rikšotājs un krietni rati - liecība tam, ka braucējs ir labs
saimnieks.*

Viens no lielākajiem Bakalāras koriem. (Foto — 1930. g.)

Dziesmu sveķi. Tajos piedalījās arī latviešu kori no Arhlatviņu kolonijas un Arhangēlskas ciema. Attēlā — Bakaldīnas apvienotais koris. (Foto — 1927. g. 24. jūlijs)

*Skanēja latviešu dziesmas un melodijas.
(Baškīrija. Arhlatviešu kolonija.)
(Foto – 1936 - 1939.g.)*

Kādēļ klidāt tāļi, tāļi?

Viens no cariskās Krievijas dzimtbūtnieciskās iekārtas sairuma rādītājiem bija zemnieku brīvīšana Baltijas guberņās XIX gadsimta otrajā gadu desmitā. Ar dažādiem nosacījumiem un ierobežojumiem pēc tā dēvētā 14 gadu ilgā "pārejas laika" latviešu zemnieki beidzot ieguva senkāroto personīgo brīvību, bet tikpat ilgi un karsti lolotie sapņi par iespējām apstrādāt un baudīt savas zemes augļus palika nerealizēti. Zeme joprojām bija muižnieku īpašums un to varēja iegūt apstrādāšanai tikai ar nomas līgumu, kas tāpat bija saistīts ar nīsto kļaušu darbu muižās un tālāku grimšanu nabadzībā.

1841. gadā sākās spēcīga Vidzemes zemnieku kustība par tiesībām izceļot uz Krievijas dienvidu guberņām, kur esot daudz neapstrādātas un auglīgas zemes. Naivā ticībā "labajam cara tētiņam" šī kustība bija vienlaikus saistīta arī ar zemnieku pāriešanu no luterisma pareizticībā. Tobrīd zemnieki par savu uzdrīkstēšanos atmaksā saņēma vienīgi rīkstes, tomēr jau 1846. gadā valsts pārvaldei nācās piekāpties un Vidzemes zemnieki saņēma atļauju izceļot ārpus savas guberņas robežām.

Tieši gadsimta vidū pieņemtais "Vidzemes zemnieku agrārlikums" paredzēja atjaunot iedalījumu muižnieku un zemnieku zemē, mudinot muižniekus plašāk izmantot brīvā līguma strādniekus un pāriet uz naudas nomu. Arī Kurzemē zemnieku kļaušas un nodevas graudā tika aizstātas ar zemes nomas maksu naudā. Pamazām veidojās vairāk vai mazāk pārtikušu saimnieku grupa, kas jau dzīvoja cerībās, ka iekopto māju un laukus varēs tālāk apstrādāt viņu bērni vai arī to mantos vecākais dēls, kā to noteica likumi Kurzemē un vēlāk arī Latgalē. Bez tam laukos bija milzīgs bezzemnieku skaits, kas pelnīja maizi muižās kā laukstrādnieki vai līga par kalpiem lielākajās saimniecībās. Daudzi devās uz augošajām pilsē-

tām, citi joprojām neatkāpās no sapņa par auglīgu līdumu iekopšanu uz savas zemes.

Tikko radās iespējas pārcelties uz kaimiņu guberņām, kur nomas maksa par zemi bija krietni lētāka, vai arī pirmajos gados tā nebija jāmaksā nemaz, tā nelielas zemnieku grupas no Vidzemes pārcēlās uz Novgorodas un Pleskavas guberņām, kur izveidojās pirmās latviešu kolonijas — Lauri (1843.), Pokrova un Novorževa (abas 1845.). Ap to pašu laiku pirmie savas zemes tīkotāji, ne jau vieglas dienas meklējot, aizbrauca arī uz Vitebskas un Smoļenskas guberņām, uz kuriem tos bija aicinājuši vietējo muižu pārvaldnieki.

Tiesības legāli izbaukt no saviem pagastiem Kurzemes zemnieki ieguva 1858. gadā, bet īpaši šī kustība pieauga pēc vispārējās dzimtbūšanas atcelšanas 1861. gadā un 1863. gada pasu likuma pieņemšanas, kas atvieglāja zemnieku pārceļošanas formalitāšu kārtošanu. Smagie zemes nomas noteikumi, muižnieku patvaļa, nacionālā apspiestība veicināja vēlēšanos pārceļot. 1860. gadā liels skaits zemnieku, it sevišķi no Cēsu apriņķa, izteica vēlēšanos pārceļot uz Samāras un Saratovas guberņām. 1864. gadā daudzi Kurzemes zemnieki gatavojās doties uz Poliju. Prāvs skaits lauku trūcīgo iedzīvotāju centās izceļot uz Novgorodas guberņu, kur jaunlatvietis Krišjānis Valdemārs bija iepircis 6 tūkstošus desetīnu zemes (1 desetīna = 1,09 ha), lai to tālāk pārdotu tieši latviešu pārceļotājiem. Taču šim pasākumam jau vajadzēja krietnus līdzekļus un lielam lielam pārceļotāju vairākumam tādu nebija. Uzzinājuši par iespējām iegūt zemi, parasti vairākas savstarpēji pazīstamas vai saradojušās bezzemnieku ģimenes nokārtoja formalitātes, iekrāva pajūgos visu iedzīvi, piesēja pie tiem kādu mājlopu un devās tālajā ceļā.

Muižnieki centās zemnieku pārceļošanu visādi aizkavēt, minot dažādus ieganstus, atteicās tiem izsniegt pases, vajāja zemnieku sapulces, kurās tika apspriesti pārceļošanas jautājumi, pat sodīja zemniekus ar miesassodiem un ieslodzīja cietumos.

Vēsturnieks K.Šķilters, kurš vēriģi ielūkojies arhīvos un uzrakstījis pirmās grāmatas par latviešu koloniju vēsturi Krievijā, citējis Baltijas ģenerālgubernatora kancelejas dokumentus par Tukuma, Jelgavas un Liepājas apriņķu 55 zemnieku ierašanos Carskoje Selo 1868.

gada 29. maijā ar nolūku "apgrūtināt viņa ķeizarisko augstību ar saviem lūgumiem par izceļošanu uz Krievijas impērijas iekšējām guberņām". Citā lūgumrakstā, ko parakstījušas 89 Kurzemes kalpu ģimenes, teikts: "Sakarā ar neražu, kura jau trešo reizi piemeklējusi Kurzemi, mēs tagad esam nokļuvuši tādā stāvoklī, kuru pat aprakstīt nav iespējams. Ne tikai neraža, bet muīžu īpašnieku izturēšanās pret mums ir pavisam nepanesama. Viņi pieprasa no mums visu nodokļu nomaksu, piespiež mūs strādāt un pie visa tā nesniedz nekādu palīdzību un dzen pat mūs laukā no pašu mājām, kuras ilgus gadus ir piederējušas mūsu priekštečiem, kuri zemi apstrādāja un nomaksāja visas kroņa nodevas. Mūsu nolūks ir meklēt jaunu dzīves veidu, jo ilgāki šeit palikt ir pāri mūsu spēkiem. Mums ir ģimenes ar maziem bērniem un vairāk mēs nekā nevēlamies, kā iegūt savu dienišķo maizi un izaudzināt savus bērnus tēvijas labā. Bet visam tam tiek likti šķēršļi kā no vietējās administrācijas, tā arī mūsu pašu tagadējā stāvokļa." Šis lūgumraksts tika nodots iekšlietu ministrijai, kuras atbildē Baltijas ģenerālgubernatoram rakstīts: "Jūsu augstdzimībai jau ir zināmi tie motīvi, kādēļ pašreiz zemnieku pārceļošana nav pielaižama, lai kādi iemesli to arī neizsauktu. Tāpēc es atradu par neiespējamu minētajiem 89 Kurzemes zemniekiem atļaut izceļot un pie tam vēl uz kroņa rēķina... Lūdzu paziņot minētiem zemniekiem, ka pārceļošanu uz kroņa rēķina likums neatļauj un zemes, kuras varētu tikt nodotas pārceļotājiem, nav."

Tomēr izceļošana, kaut saistīta ar lielām grūtībām, turpinājās un sešdesmitajos gados ārpus Latvijas jau nodibinātas 40, septiņdesmitajos gados — 42 latviešu kolonijas. To vēl vairāk veicināja Latvijas laukos uzsāktais māju iepirkšanas process, kad zemniekiem par dārgu naudu bija jāizpērk viņiem pašiem kādreiz atņemtā zeme. Brīvas zemes meklējumos sakarā ar uzbūvētajām lielajām dzelzceļu līnijām zemnieki devās arvien tālāk uz Austrumiem.

Kā paredzējums un brīdinājums skan A. Pumpura 1874. gadā sacerētais dzejolis "Tēvijā un svešumā":

*"Kādēļ klidāt tāļi, tāļi,
Jūs no mīlās tēvijas,
Vai nav telpas, brāļi, brāļi,
Še iekš mūsu Latvijas?"*

*Vai jums nebij darba lauka
Daugaviņas līkumos,
Vai jums mieži neizplauka
Celmotaiņos līdumos? (...)"*

Zemnieku pārceļošana turpinājās. Līdzās jau iekoptajām latviešu koloniju saimniecībām tika iepirktas jaunas zemes platības, par zemi maksājot divas līdz divarpus reizes mazāk nekā Latvijā. Sibīrijā zemi iedalīja gluži par brīvu un uz turieni deviņdesmitajos gados devās daudzi Latgales zemnieki. Astoņdesmitajos gados izveidotas ap simts jaunu koloniju, deviņdesmitajos — pat 189 jaunas latviešu kolonijas. Visvairāk tādu — 73 — nodibināja 1897. gadā, kas pa daļai izskaidrojams ar jaunās dzelzceļa līnijas atklāšanu līdz Ačinskai.

Zemniekiem ar laiku pievienojās arī citu profesiju pārstāvji. Latvijas pilsētās ilgstoši saglabājās ierobežojumi latviešu amatniekiem, tāpat savas spējas pilnā apjomā nevarēja likt lietā strauji augošā latviešu inteliģence. Gandrīz visi latviešu nacionālās atmodas darbinieki kādu laiku ir dzīvojuši Krievijā, jo dzimtenē valdīja vācbaltiešu kulturāli saimnieciskais monopols, bet sākot ar septiņdesmitajiem gadiem pieauga rusifikācijas tendences, cenšoties trīs Baltijas guberņas pilnīgi pakļaut Krievijas impērijas ērglim.

Šo situāciju 1862. gadā raksturojis Kr. Valdemārs: "Kādēļ igauņu un latviešu tautām ir vispārēja cenšanās griezt muguru savai tēvzemei? Taisni tas parādās pie pārtikušajiem. Atbilde uz šiem jautājumiem, diemžēl, ir pārāk vienkārša. Latvieši un igauņi ir sveši savā tēvzemē. Viņiem nav dzimtenes un viņi arī nedrīkst tādu iegūt. Tiesības un patstāvība ir lietas, kuras latvietis savā šaurākā tēvzemē parasti nedrīkst meklēt, bet gan tikai ārpus tās. Jo labākie spēki dodas projām. Šis nolādējums, kad spējīgākie gari var dzīvot un strādāt tikai ne mūsu dzimtenē, ir spēkā un valda un skalda mūs."

Ilgāku laiku Krievijā, nezaudējot garīgo kontaktu ar dzimteni, dzīvoja Kr.Barons, Kr.Valdemārs, Fr.Brīvzemnieks, J.Alunāns, A.Pumpurs, J.Vītols, arī Rainis un citi latviešu kultūras dižgari.

Pirmajā vispārējā Krievijas tautskaitē 1897. gadā Latvijā bija uzskaitīti 1.323.615 latvieši, bet ārpus tās citās Krievijas guberņās 112.322 latvieši. Jau deviņdesmitajos gados, lai gan nelielā apjomā, latvieši sāka aizceļot arī uz Dienvidameriku. Pēc 1905. gada revolūcijas apspiešanas daudzkārt palielinājās politiskās emigrācijas vilnis uz Rietumzemēm, kas bija saistīts ar bēgšanu no represijām. No cara žandarmērijas nagiem daudzi paglābās arī Krievijas pilsētās un laukos, taču ap 10 tūkstošus aktīvo revolūcijas dalībnieku izsū-

tija katrogā un trimdā uz Sibīriju varmācīgā ceļā. Tāpat pēc Kauguru nemieru apspiešanas jau 1802. gadā Toboļskas guberņā no izsūtītajiem nemierniekiem bija radusies pati pirmā latviešu kolonija — Rižkova.

Līdz Pirmā pasaules kara sākumam XX gadsimtā izveidojās vēl 135 jaunas latviešu kolonijas. Daudzās no tām saimniecības bija par paraugu apkārtējo novadu zemniecības pārejai uz saimniekošanu viensētās pēc Stolipina agrārās reformas īstenošanas.

Pirmais pasaules karš kā milzīgs viesulis izjauca iepriekšējo dzīves plūdumu visā Eiropā. No ierastā dzīves ritma un savām mājām tika izrauti vismaz pusmiljona Latvijas iedzīvotāju, daudzi no viņiem devās bēgļu gaitās uz Iekškrēviju tālāk no frontes tieši apdraudētajiem rajoniem. Kad 1915. gada vasarā frontes līnija tuvojās Rīgai, sākās steidzīga fabriku un rūpniecību iekārtu evakuācija, kas pamatvilcienos tika pabeigta dažu mēnešu laikā. No Latvijas izveda 523 rūpniecības uzņēmumus ar visu iekārtu, gatavo produkciju un pusfabrikātiem kopā ar apmēram 75 tūkstošiem strādnieku un vēl 125 tūkstošiem viņu ģimeņu locekļiem. No Rīgas tika evakuēti tādi tautsaimnieciski un militāri svarīgi uzņēmumi, kā gumijas rūpniecības milzis "Provodņiks", kuģu būvētava "Lange un dēls", Krievu-Baltijas vagonu fabrika, vagonu rūpnīca "Fēnikss", elektrotehniskā rūpnīca "VEK", metālapstrādes un mašīnbūves rūpnīcas "Felzers", "Etna", "Rihards Pole" u.c. Uzņēmumus kopā ar strādniekiem izvietoja Petrogradā un Maskavā, Harkovā, Saratovā, Voronežā, Samārā, Vitebskā, Orlā, Jekaterinoslavļā un daudzās citās Krievijas rūpniecības pilsētās.

Kara bēgļi klīda pa putekļainajiem Krievijas ceļiem, daļa nokļuva jau esošajās latviešu kolonijās, tika veidotas arī jaunas, piemēram, Altajā. Bēgļu kustību iespēju robežās vadīja un organizēja Bēgļu apgādāšanas komiteja, kurā labu sabiedrisko rūpību guva daudzi vēlākie Latvijas valsts politiskie darbinieki.

1919. un 1920. gadā no Latvijas uz Krieviju nosūtīja latviešu strēlniekus. Saskaņā ar Padomju Krievijas un Latvijas 1920. gada miera līgumu jau 1920. gada vasarā sākās iedzīvotāju atgriešanās Latvijā. No 1921. līdz 1924. gadam, kad šī kustība bija visaktīvākā, Latvijā atgriezās ap 200 tūkstoši cilvēku, pa lielāku daļu tie bija kara bēgļi, kas vēl nebija paguvuši iesakņoties jaunajās dzīves

vietās un kam bija vieglāk nokārtot ar izbraukšanu uz Latviju saistītos dokumentus. Vietējās varas iestādes centās traucēt pat viņu atgriešanos, bet vēl grūtāk to izdarīt bija latviešu kolonistiem un citu kādreiz iebrāukušo latviešu pēctečiem. Tika veikta plaša propaganda, lai aizkavētu izbraukšanu uz "balto Latviju". Patiesības labad jāatzīst, ka arī Latvija tolaik neizrādīja pārāk lielu ieinteresētību kādreizējo aizbraucēju atpakaļuzņemšanā, jo bija jārisina bezgala daudz ekonomisko problēmu, likvidējot kara postījumus un uzsākot rūpniecības atjaunošanu praktiski tukšā vietā.

Milzīgie cilvēku zaudējumi Krievijas pilsoņu kara apstākļos, badā nomirušie Pievolgā, pēcrevolūcijas juku upuri nekur netika uzskaitīti. Nosacīti visaptveroša tautskaite notika Padomju Savienībā 1926. gadā, kas apliecina, ka toreiz sevi par latviešiem un latgaliešiem atzinuši 151.400 cilvēku. Šis skaitlis vēlāk pat nedaudz varēja pieaugt sakarā ar labvēlīgo demogrāfisko situāciju, jauktajām laulībām, kad, sevišķi latviešu kolonijās, ienākušie cittautieši pārņēma latviešu paražas un bērnus audzināja latviskā garā. No Latvijas ieradās vēl atsevišķi politiskie emigranti un ķīlnieku apmaiņas ceļā revolucionāri noskaņotie pagrīdnieki. Tomēr notika arī visai straujš asimilācijas process, kas ir neizbēgams kādai atsevišķai tautas daļai dzīvojot citas tautas ciešā ielenkumā.

Taču vissāpīgāk šos pārceļotājus un viņu pēctečus cerētajā savu sapņu piepildīšanas zemē sagrāva tās briesmīgās represijas, ko komunisma ideālu vārdā paveica Padomju impērijā un par kurām pasaulē joprojām ir nepilnīgs priekšstats. Arī Latvijā, uzsverot iedzīvotāju deportēšanu 1941. gada jūnijā un 1949. gada martā, nereti piemirst šo patiesi traģisko notikumu sakņošanos visā padomju ideoloģiskajā sistēmā un saistību ar notikumiem iepriekšējos gadu desmitos.

* * *

Kamdēļ klidāt svešā zemē — tāļi, tāļi

Prom no Latvijas, no Tēvu zemes svētās?

*"Šauri kļuva mūsu druvās zemē dzimtā —
Bāra bērni atstāti mēs bijām viņā.*

Cietu, pelavotu maizi tur mēs krimtām,

Mērkdami to dzidrā, vēsā avotiņā.

Klaušu nasta smagāka diendienā kļuva,
Trūkums, bads kā nelūgts viesis virsū plijās;
Dienu vergojām mēs kunga plašā druvā,
Naktī kūlām viņa piekvēpusās rijās.
Bargie kungi kalpināja mūs pārlieku —
Sūriem sviedriem jāatsver bij graudu siekus."

Vai jums šķiet, ka svešumā būs dzīve salda,
Vai jums šķiet, ka svešumā jums labāk klāsies?

"O, mēs raduši jau sen šai grūtā darbā,
Mūsu rokas cietas ir un muskuļotas.
Rūdīti mēs ziemeļvēju svelmē skarbā,
Asin'sizturīgas mums no senčiem dotas.
Mūsu vidū Lāčplēsis, kurš droši dodas
Cīņiņā ar meža zvēriem plēsīgiem;
Pērkons aiztrieks peklē visus jodus.
Mošķu bari izklīdīs pār laukiem klajiem.
Darbs un čaklība mums visas raizes kļiedīs,
Saldais miegs pēc darba dienas kaites dziedēs."

Lūk, šie meži! Cik tie drūmi ir un baigi!

Nav nekad tur bijuši vēl saules stari!

"Jaunu Dzimteni mēs sev šē darināsim!
Staltas mājas pacelsies un dārzi ziedēs;
Laukus raženus pār mežu dūkstīm klāsim,
Saulesmeitas tumšās mežu ēnas kļiedēs.
Saule šē tāpat kā Latvijā mūs sildīs,
Zeme ražu dos, ar graudiem klētis pildīs;
Ūsiņš mielastam klās bagātīgu galdu,
Trimpus pamielos ar miestīņu jo saldu,
Līga pušķiem apveltīs un ziedus kaisīs,
Latvju valodiņa dainas raisīt raisīs!"

No dzejas cikla "Bakaldīnā".

P.Ģibietis

Dzimis 1889. gadā Simbirskas guberņā.
Zemkopis un dzejnieks — autodidakts.
Dzīvojis Bakaldīnas latviešu kolonijā.
Atgriezies Latvijā 1945. gadā. Miris 1969.
gadā.

Pret savu tautu

Izteiciens — "Revolūcija apēd pati savus bērņus" — jau aizgājis vēsturē. Taču mūsu gadsimta pirmajā pusē cilvēce no jauna pieredzēja, ka brālības un taisnīguma idejas, jebkuras morāles un humānisma normas noslāpa dziļā asiņu jūrā.

Pēc Oktobra apvērsuma no liksmojošo uzvarētāju lodēm (vai tāpat vien ar sētas mietiem apsisti!) bojā gāja milzums cilvēku, kas tika uzskatīti par ekspluatatoriem, inteligentiem vai citiem proletāriskās šķiras ienaidniekiem. 1918. gada vasarā sākās šo "nelietīgo kapitālistisko elementu" ieslodzīšana koncentrācijas nometnēs, norīkošana darbam sociālistiskā taisnīguma vārdā. Pilsoņu kara apstākļos veidotais politiski ekonomiskais apzīmējums — "kara komunisms" — sevī ietvēra nežēlīgu teroru. Tad arī tika iedarbināts pirmais vērienīgākais represiju vilnis pret iedzīvotāju grupu ar kopīgām pazīmēm — Donas kazakiem, lai gan lielākā daļa no viņiem nekādas ļaundarības pastrādājuši nebija. Jā, Donas kazaku (Область войска Донского) triecienvienību rēķinā bija ne mazums noziegumu pret citādi domājošiem cara monarhijas norieta gados (lai atceramies vien "melno sotņu" Baltijā pēc 1905. gada revolūcijas!), tomēr tādu šausmīgu likteni visi kazaki nebija pelnījuši.

1919. gada 24. janvārī Jakovs Sverdlovs parakstīja KK(b)P Orgbiroja direktīvu:

"Uzsākt un veikt masveida teroru pret bagātiem kazakiem, iznīcināt tos līdz pat pēdējam cilvēkam, veikt masveida teroru pret visiem kazakiem, kas tieši vai netieši piedalījušies cīņās pret Padomju varu... konfiscēt viņu labību, piespiest nodot visu graudu atlikumu... Šī norāde attiecināma uz visiem pārējiem lauksaimniecības produktiem. Visiem komisāriem, kas norīkoti uz kazaku apdzīvotām vietām, jābūt maksimāli stingriem un šos norādījumus jāpilda nelokāmi."

1919. gada 12. martā Donas apgabalā sākās kazaku sacelšanās. Tā strauji aptvēra visas staņicas, kļuva izmisīga un nežēlīga, kā liesmās deg izkaltis kadiķu krūms. 16. martā KK(b)P CK Plēnums

nolēma Orgbiroja lēmumu mīkstināt, bet kompartijas Donas birojs Maskavas ieteikumu ignorēja un 18. aprīlī pieņēma savu lēmumu:

"Visneatliekamākais uzdevums ir kazaku kā īpašas ekonomiskās grupas, viņu saimnieciskās iekārtas, ierēdņu un ofiēieru, vispār augstāko slāņu ātrāka fiziska iznīcināšana, kā arī ierindas kazaku izklīdināšana un padarīšana par nekaitīgiem."

Donas un Kubaņas apgabalos kazakus arestēja, apšāva simtiem, pat ar ložmetējiem, sakapāja ar zobeniem, nežēlojot ne jaunus, ne vecus, ne sievietes, ne bērņus. Par zobena vai nagaikas glabāšanu — nošaušana uz vietas. Ja atrada fotogrāfiju, kurā kazaks uzbildēts karavīra formā — arī nošaušana uz vietas.

Kazakus iznīcināja nevien fiziski, bet arī garīgi: kategoriski aizliedza valkāt tradicionālo apģērbu — kuplās aitādas cepures (papahas) un bikses ar sarkaniem lampasiem. Kazaku ciematus — staņicas — pārdēvēja, palikušās ģimenes izdzina no mājām, bet tajās iemitināja atbraucējus vai arī tieši šim nolūkam atvestas ģimenes no citurienes. Izpostīja baznīcas, tām nolauza krustus, sasita zvanus. Vēsturnieki lēš, ka šīs masveidīgās iznīcināšanas rezultātā bojā gājuši 1.250.000 cilvēku. (Skat. žurnālu "Огонек", 1988, Nr. 17).

Ši kazaku traģēdija vienlaikus bija praktisko zināšanu apgūšanas skola represēšanas mākslā "jaunās sabiedrības cēlājiem". Ja nu tā prozaiskāk — tad tik vien vēl kā iešana pirmajā klasītē.

Vēsturnieks I.Kurganovs rakstā "Politisko represiju upuri" (sk. laikrakstu "Lauku Dzīve", 1994, 13. augustā) minējis šādas represiju posmus Padomju Savienībā un aptuveno upuru skaitu:

Pirmais vilnis — "sarkanā terora" laiks (1917. — 1923. gads).

Šajā laikā nobendēti

- 160.000 inteliģences pārstāvji;
- 170.000 ierēdņi, virsnieki, fabrikanti un tirgotāji;
- 40.000 garīdzniecības pārstāvji;
- 1.300.000 zemnieki un strādnieki.

Otrais vilnis (1923. — 1930. gads).

Notika nežēlīga cīņa par totalitāras varas nostiprināšanos, pret opozicionāriem, trockistiem un citu "kontru", sākās zemniecības sagatavošana vienlaidus kolektīvizācijai.

Valsts drošības orgānu dzirnavās samalti 2.750.000 cilvēki.

Trešais vilnis (1931. — 1937. gads).

Industrializācijas un piespiedu kolektīvizācijas vārdā bojā gāja aptuveni 1.060.000 cilvēki.

Ceturtais vilnis — Ježova darbības laiks (1937. — 1938. gads).

Kā "tautas ienaidnieki", ārzemju spiegi, kontrrevolucionāru grupu locekļi fiziski iznīcināti vairāk nekā 1.000.000 cilvēku. Pirms Otrā pasaules kara viņiem "pievienoja" pašus tiesātājus un slepkavas.

* * *

Pakavēsimies tuvāk pie šiem genocīda posmiem, izceļot katram kādas raksturīgas detaļas, jo visu šo sāpju jūru izsmelt vienā nelielā rakstā nav iespējams.

Var rasties oponenti par skaitļu atbilstību pirmajā posmā: vai nu Viskrievijas Ārkārtējai Komitejai (Čekai) toreiz bija laiks ar grāmatvedību nodarboties? Tomēr dokumenti liecina, ka uzskaitē bijusi rūpīga, pat sīkumaina. Žurnālā "Sojuz" bija publicēts pārskats par cīņu pret kontrrevolūciju Maskavā un Maskavas apgabalā no 1918. gada novembra līdz 1920. gada novembrim ("Союз", 1990, Nr. 40). Pārskatā bija vairākas sadaļas (šeit minētas tikai dažas):

1. Cīņa ar kontrrevolūciju —

a) atklātas 54 kontrrevolucionāras organizācijas;

b) arestēti par kontrrevolucionāru darbību: parasta aģitācija — 565, kontrrevolucionāra aģitācija — 2622, cara kalpi — 44, uzraugi — 14, kadeti — 6, kreisie eseri — 173, labējie eseri — 43, anarhisti — 432, pagrīdes anarhisti — 211, maksimālisti — 96, monarhisti — 28, baltgvardi — 69, ķīlnieki — 305, ražošanas dezorganizatori — 120, par šantāžu — 141, par robežas pāriešanu — 74, par provokācijām un šantāžu — 44. Kopā 5171;

c) nošauti: par kontrrevolūciju — 25, uzraugi — 2, cara kalpi — 14, baltgvardi — 11. Kopā — 52.

2. Cīņa ar spekulāciju —

a) arestēti par spekulāciju — 26692.

b) konfiscēts: zelta monētas — 17726 rubļi, sudraba monētas — 14103 rubļi 85 kap., vara nauda — 29 pudi 21 mārciņa 23 zolotņiki un 53 doļas, kreditnauda — 28.853.639 rubļi 80 kap., viltota nauda — 2.146.414 rubļi 65 kap., zelts stiepos un izstrādājumos — 19 pudi 25 mārciņas 2 zo-

lotņiki un 40 doļas, zelta kabatas pulksteņi — 24 gab., metāliskie kabatas pulksteņi — 1709 gab., galvassegas — 1190. gab., rakstāmmašīnas — 26 gab., naži un šķēres — 2852. gab. u.c.

c) nošauti par spekulāciju — 33.

3. cīņa ar dienesta noziegumiem:

arestēti — kopā 5249,

nošauti — 103.

4. cīņa pret citiem noziegumiem:

arestēti — kopā 5570,

nošauti — 369.

5. brīdināšanai veiktie pasākumi:

a) arestēti — 42.878, izdarītas kratīšanas — 13.080, ieslodzīti koncentrācijas nometnēs — 5214.

b) caur cietumu izgājuši — 25.008, no tiem nošauti — 578, spaidu darbos nosūtīti — 11.649, atbrīvoti — 22.979.

c) ar mantas konfiskāciju sodītas 58 personas par 469.071 rubļiem 53 kap.

Jau "kara komunisma" īstenotāji balstījās uz turīgāko zemnieku aplaupīšanu un lielo lauku saimniecību likvidēšanu. Jaunā ekonomiskā politika divdesmitajos gados šo ieceri uz laiku apturēja. Gudrākie ekonomisti norādīja, ka turīgās saimniecības, kļūdamas par paraugu citām ienesīgas saimniekošanas ziņā, ar laiku varēs ieaukt lauku sociālistiskā pārveidē. Šo domu uzsvēra arī Kominterne savā 1925. gada rezolūcijā. Kompartijas XV kongress vēl 1927. gadā pieņēma lēmumu par ražošanas kooperēšanu laukos bez administrēšanas un represijām, izmantojot tikai ekonomiskas sankcijas.

Vienlaikus valstī norisa nežēlīga cīņa par varu, kas jo sevišķi saasinājās pēc Ļeņina nāves 1924. gadā. Uzvarēja staļinisms, nostumdams pie malas un sabradādams visus citādi domājošos. Kādreizējais Ļeņina līdzgaitnieks Ļ. Trockis raksturoja staļinismu kā partijas milzīgās birokrātijas reakciju, kas vērsta pret revolūcijas ideāliem. Viņš rakstīja: "Staļinisms atjaunojis visaizskarošākos privilēģiju veidus, nožņaudzis masu pašapziņu ar policejisku varmācību, valsts pārvaldi pārveidojis par Kremļa monopolu, atjaunojis valdības fetišismu tādā pakāpē, par kādu nav pat sapņojusi absolūtā monarhija". Ļ. Trockis norādīja, ka centieni izstrādāt vienotu centralizētu valsts

plānu "... sākot no apsēto lauku hektāriem līdz pie vestes piešūtai pogai" — ir mīts, ka no viena centra nav iespējams vadīt visu tautsaimniecību. Viņš nosodīja lauksaimniecības piespiedu kolektīvizācijas plānus, uzskatīdams, ka kolektīvizēšana var pastāvēt tikai tādā veidā, kad saglabājas kolektīvistu ieinteresētība un šī saimniekošanas veida saskarsme ar pārējo pasauli uz komerciāli izdevīgiem pamatiem. Piederība 1926. gadā izaugušajai opozīcijai — t.s. "trockistu un zinovjēvišu antipartijiskam blokam" tika kvalificēta kā valsts nodevība, saprātīgi ekonomiskie priekšlikumi ignorēti, vadošie speciālisti viens pēc otra likvidēti. Ļ. Trocki izsūtīja 1929. gadā no PSRS uz Meksiku, kur viņu ne bez Staļina ziņas 1940. gadā nogalināja algots slepkava. Apzīmējums "trockists" bija līdzvērtīgs noziedzniekam, ko nesaudzīgi vajadzēja iznīdēt no zemes virsas.

1929. gads. Boļševiku partija nospraudusi kursu uz valsts industrializāciju. Avīzēs virmo raksti par piegādes plānu īstenošanu, par to, cik vērienīgs būs strādniecības solis vecās, nosūnojušās Krievijas pārveides gaitā. Vajadzēs maizi, daudz maizes, bet kur to ņemt? Pieredze rāda, ka zemnieks — viensētnieks labprātīgi neatdos ražu, ko, sūrus sviedrus slaucīdams, pats izaudzējis un arvien pieaugošos nodokļus arī drīz nespēs samaksāt. Sākās izvērstas represijas. 1929. gada jūlijā M. Šolohovs rakstīja: "Spiež budzi, bet nu jau saspīests arī vidējais zemnieks. Nabagākie ir badā, pārdod pēdējās mantas. Cilvēki kļūst par zvēriem. Vajag visus pamatīgi izvētīt, pat Kaļiņinu ieskaitot, kas rīkojas kā varizeji: tie klaigā par savienību ar vidējo zemniecību, bet paši šo zemniecību jau nožņauguši."

Partijas komiteju sekretāri no malu malām ziņoja Politbirojam par kolektīvizācijas "varoņgaitu". Ziemeļkaukāza novada partijas komitejas sekretārs A. Andrejevs vēstulē pašam Staļinam 1929. gada 22. decembrī rakstīja: "Atbudzotas pilnīgi vai daļēji 30 līdz 35 tūkstoši saimniecību, nodoti tiesai 20 tūkstoši, nošauti 600 cilvēku". No Sibīrijas kādā citā vēstulē lasāms: "Kulaku mantas konfiskācija iet ar pilnu tvaiku. Mēs to darām ar tādu vērienu, ka dvēsele no prieka trīc. Ar kulaku darām to, ko mums vēlē patreizējā politika: atņemam lopus, gaļu, inventāru, arī sēklu, pārtiku un visu iedzīvi. Atstājam viņus tādus, kā mātes dzemdējušas." (No N. Ivņicka raksta "Atbudzošana" žurnālā "Союз", 1990).

Atbudžošanas akcijās partijas aktīvistu, miliču un komjauniešu vien bija par maz, tāpēc piesaistīja arī skolotājus, ārstus, pat pastniekus. Tam par liecību noder tajā pat izdevumā publicētais kāda Kurskas apgabala Obojaņas skolotāja F.Pokrovska ieraksts dienasgrāmatā: "1930. gada 12. marts. Izsauca uz GPU. Iedeva rokās šauteni un nosūtīja komendanta rīcībā. Blakus telpā atradās arestētie "kulaki". Paskatos — parastie krievu zemnieki un zemnieces, pašauta auduma garmēteļos, puskažokos, uzsvarčos. Daudzi vīzēs. Turpat ložņā arestēto bērni. Visapkārt cilvēku ciešanu jūra, nopūtas, vaidi un raudas. Žēlabas skan pilnā balsī, itkā mironi apraudātu. Šausmīgi!"

Kurskas apgabalā, lai izpildītu no augšas uzlikto plānu, 8949 atbudžoto saimniecību skaitā tikušas iekļautas 2842 vidējo zemnieku un 439 sarkanarmiešu — pilsoņkara dalībnieku saimniecības, represēti 1172 strādnieki, arī skolotāji, bijušie sarkanie partizāni un desmitiem nabadzīgo iedzīvotāju.

1930. gada 25. februārī Ukrainas OGPU darbinieks V.Balickis rakstīja G.Ordžonikidzem, ka Odesas, Nikolajevas un Hersonas apgabalos atbudžo vidējniekus, izsūta slimus un nespējīgus sirmgalvjus, grūtas sievietes, pat invalīdus uz kruķiem. Visu to redzot, viens no apsargiem — komjaunietis nav izturējis un sajucis prātā. Uz šīs vēstules boļševiks Sergo (Ordžonikidze) pašrocīgi piezīmējis — "Interesanta vēstule" un nodevis to tālāk Staļinam. Ir arī Staļina rezolūcija — "Arhīvam. J.S." Un viss...

Vissavienības Apvienotā Galvenā Politiskā Pārvalde 1930. gada 2. februārī izdeva pavēli Nr. 44/21, kurā teikts:

"Lai veiktu budžu likvidēšanu kā šķiru un apspiestu to pretošanos padomju varas pasākumiem vienlaidus kolektīvzācības rajonos, tiem jādod iznīcinošs trieciens. Budžu pretošanos jāsalauž galīgi. OGPU pasākumus veikt divos galvenos virzienos: 1. nekavējoši likvidēt kontrevolucionāro budžu aktīvu — sacelšanās organizācijas, grupējumus un it īpaši rūditus vienpatņus (pirmā kategorija). Pirmās kategorijas personu lietu izskatīšanai pie OGPU nodaļām izveidot "troikas", kurās jāietilpst VK(b)P novada komitejas un Prokuratūras pārstāvim. 2. masveida izsūtīšana (kontrevolucionāro kadru veidošanās avoti — bijušie muižnieki un pusmuižnieki, budžu autoritātes, pretpadomju aktīvi, garīdznieki un sektanti) uz PSRS Ziemeļu rajoniem (otrā kategorija)."

Galvenās Politpārvaldes benžu un to pakalpiņu rīcībā tiek nodoti divi jēdzieni — pirmā kategorija, t.i. — cilvēki tūlītējai nošaušanai un otrā kategorija — pazudināšanai cietumos, nometnēs un izsūtījumā. Šajā pat pavēlē norādīts, ka no Ukrainas jāizsūta 35 tūkstoši ģimeņu, no Ziemeļkaukāza un Dagestānas — 20 tūkstoši, no Vidusvolgas apgabala — 10 tūkstoši, no Centrālā Melnzemes apgabala — 15 tūkstoši, no Lejas Volgas — 12 tūkstoši, Kazahijas — arī 15 tūkstoši ģimeņu. 25 tūkstošus ģimeņu paredzēja izsūtīšanai no Sibīrijas, bet tā kā tālāk jau vairs nebija kur sūtīt, tad šī izsūtīšana nereti izpaudās kā izdzīšana no iekoptajām mājām un pārvietošana. Tos, kas dzīvoja kādas upes augštecē aizdzina uz tās pašas upes lejteci, bet pārtikušos zemniekus no lejteces dzina augšup pret straumi. (No PSRS Valsts Tautsaimniecības Centrālā arhīva materiāliem. 9414. fonds).

OGPU priekšsēdētāja vietnieks N.Jagoda ziņoja Staļinam, ka 1930. un 1931. gadā pavisam izsūtītas 240.757 ģimenes, kopskaitā 1.158.986 cilvēki, tai skaitā 454.916 bērni. Izsūtīto pārvadāšanai bijuši vajadzīgi 715 ešloni (37.897 vagoni). Pirms tam nometināšanā jau atradušies apmēram 325 tūkstoši ģimeņu, t.i. kopā 1.421.380 cilvēki, no tiem aptuveni 90 % bija izvietoti Ziemeļu rajonos. Zemnicās un barakās katram izsūtītajam ierādīti divi kvadrātmetri dzīvojamās platības. Vissavienības CIK priekšsēdētājs M.Kaļiņins atzīmēja: "Cietsirdīgi tas tikai šķiet. Šāds solis mums jāspēr, lai kolhozi augtu un stiprinātos pilnasinīgi un veseli!"

Ar M.Kaļiņina un A.Rikova parakstiem bija 1930. gada 4. februārī pieņemtais CIK un TSP kopīgais lēmums "Par praktiskiem pasākumiem kulaku saimniecību likvidēšanai vienlaidus kolektīvo saimniecību izveidošanas rajonos". Lēmumā bez represējamiem — t.i. nošaujamiem budžiem un uz Galējiem Ziemeļiem vai neapdzīvotiem valsts rajoniem pārvietojamiem tautas ienaidniekiem, paredzēta vēl arī trešā kategorija, kas atstājama administratīvā iedalījuma teritorijā izveidotajās specnometnēs vai vismaz padzenama no mājām, konfiscējot visu mantu.

Represiju otrā vilņa nogalē radās jēdzieni "īšņec" un "specpere-seļņec", kuru skaidrojums nav atrodams nevienā Padomju enciklopēdijā vai politiskajā vārdnīcā. Vietējām izpildvarām tika dotas

tiesības pēc saviem ieskatiem jebkuru personu iekļaut to personu sarakstā, kam atņemtas tiesības piedalīties sapulcēs, apspriedēs un jebkādu sabiedrisku jautājumu risināšanā. Šo "ļišencu" saimniecības apgrūtināja ar lieliem naudas nodokļiem, kā arī ar paaugstinātiem produktu piegādes uzdevumiem. Viņu bēmus pat neuzņēma skolās.

Savukārt "specpereseļenci" nedrīkstēja atstāt tiem ierādīto teritoriju, viņus norīkoja vissmagākajos darbos, normēja pārtiku pēc padarītā darba, neņemot vērā ne gadu nastu, ne veselības stāvokli. Šie savas valsts pilsoņi faktiski pārstāja eksistēt kā cilvēki un kļuva par vergiem. Toties valsts iestādēs viņi kļuva par īpašu tautsaimniecisku vērtību — lētu darbaspēku bez tiesībām atteikties no norīkojuma, bez tiesībām iebilst pret vismazāko apmaksu un bada robežai tuvām skopajām pārtikas normām.

Šādu "specpereseļencu" nometņu zvaigznājs bija aptvēris valsts Galējos Ziemeļus, Kazahiju, Tālos Austrumus, kur izsūtītie būvēja slaveno "komjauniešu" triecienceltni — Komsomoļsku pie Amūras. Uz dienvidiem no Urāliem viņi bija nometināti Kopeiskā, Satkā, Bakalā, Zlatoustā, Kislimā, Karabašā un pie Magnitogorskas. 1935. gadā sociālisma pamatus šajā apgabalā vien būvēja 52.256 pārvietotās personas ("Челябинский рабочий", 1990, 15. aprīlī).

Vai tauta toreiz bija mēma un padevīgi klusēja? Nebūt nē! Vardarbīgā kolektivizācija, administrēšana, represijas un terors dažviet pārsniedza galējo robežu — sākās nemieri. Tā, 1930. gada ziemā vien Padomju Savienībā notikuši 2200 dažāda rakstura pret-darbības akti. Nemiernieku apspiešanai un vēl plašākām represijām nosūtīti ne tikai OGPU papildspēki, bet arī Sarkanās Armijas regulārās daļas. Arhīvā saglabājusies 1930. gada 25. martā Staļinam nosūtīta telegramma: "Mikojan — Šaharā ievests aplenkuma stāvoklis. Visu Karačaju aptvērusi sacelšanās. Nemiernieki izveidojuši savas komitejas. Karadarbība turpinās. Nepieciešama Revolucionārās komitejas radišana. Sacelšanās dalībnieki nikni pretojas, izvirza politiskas prasības. Apgabala komiteja nedarbojas. Sankcionējiet tribunāla un politiskās troikas izveidošanu. Gaidām steidzamus rīkojumus." 31. marta telegrammā no Almaatas tiek prasīta atļauja pret nemierniekiem virzīt Sarkanās Armijas daļas. Un atkal lija asinis un bija neskaitāmi jauni upuri. Tikko izlietu asiņu krāsa taču

bija valsts karogā un daudzajos transparentos un lozungos, kurus liksmojšs pūlis nesa Maija un Oktobra parādēs, slavinādami "cil-
deno tautu tēvu" un grandiozos "gaišās sociālisma rītdienas jaun-
celsmes panākumus".

май 1930 г.

ИЗ ДОКЛАДА ОБ ИТОГАХ РАБОТЫ ПО ВЫСЕЛЕНИЮ КУЛАЧЕСТВА

А. ВЫСЕЛЕНИЕ

30 января (1930 г. Колле-
гией ОГПУ было созвано совещание всех
ПП ОГПУ, где были подробно осве-
щены вопросы операции по кулачеству,
в том числе и вопросы о выселении ку-

лаков... Директива о выселении кулаков
была дана 2 февраля приказом ОГПУ.
Ввиду неподготовленности некоторых
районов (Сибирь и Казахстан) для при-
нятия выселяемых кулаков 4 февраля
количество намеченных к выселению
и сроки проведения операции были из-
менены и окончательно установлены
следующие:

Откуда выселяются	Куда выселяются	Кол во семей	Начало вывоза	Окончание вывоза
УССР	в Севкрай	20.000	20.II	15 апреля
СКК	на Урал	10.000	11.II	—"
СВК	в Севкрай	6.000	20.II	—"
ЦЧО	в Севкрай	8.000	20.II	—"
НВК	в Севкрай	8.000	20.II	—"
БССР	на Урал и в Севкрай	8.000	5.III	—"

ОБЩИЕ ИТОГИ ПО ВЫСЕЛЕНИЮ КУЛАКОВ И ИХ СЕМЕЙ 2-й КАТЕГОРИИ ИЗ ОБЛАСТЕЙ И ПО ПЕРЕСЕЛЕНИЮ В НЕОБЖИТЫЕ РАЙОНЫ СВОИХ ОБЛАСТЕЙ

	Было намечено выселить		Выселено		Будет выселено	
	семей	человек	семей	человек	семей	человек
В другие области	65.600	346.500	66.445	342.545	2.400	12.000
Внутри областей	56.300	284.500	31.577	158.745	1.500	7.945
ИТОГО:	121.900	631.000	98.022	501.290	3.900	19.945
			Начальник опергруппы ОГПУ		Пузиций	

*No galvenās politiskās pārvaldes (ОГПУ) ziņojuma par izkulakošanas gaitu
Padomju Savienībā.*

* * *

Trīsdesmito gadu sākumā lauksaimniecība visās toreizējās padomju republikās bija izputināta, atsviesta vairākus gadu desmitus atpakaļ. Nākamo represiju posmu ievadīja draudīgs un visaptverošs bads. 1932. un 1933. gadā vairākos Krievijas un Ukrainas novados iestājās nepieredzēts sausums, bet citur pārlietu lija. No cerētās ražas dažviet varēja ievākt labi ja ceturto vai piekto daļu. Jau no tā novārdzinātajiem zemniekiem prasīja neiespējamo — apgādāt ar pārtiku arvien pieaugošās pilsētas un milzīgo neražojošo sfēru. Vēsturnieks E. Guseinovs rakstā "Bads Kubaņā vai kāda nozieguma hronika" (laikraksts "Союз", 1990, 23. jūnijā), balstoties uz arhīvu materiāliem, izsekojis to dienu notikumiem un secinājis, ka drausmīgā bada galvenais cēlonis bija masveida kolektivizācija un mežonīgās represijas. Turīgo saimniecību likvidēšana, īpašumu apvienošana piespiedu kārtā bija krasi samazinājusi darba ražīgumu, taču visgraujošāko iespaidu atstāja plēsonīgi paveiktā labības sagādes kampaņa. Pārtikas labības sagādes centrs no Maskavas bija noteicis Kubaņai kontrolskaitli — jānodod valstij septiņi centneri graudu no katra sējuma hektāra, lai gan neražas dēļ izauga labi ja puse no prasītā. Kad kļuva skaidrs, ka no augšas plānoto izpildīt nav iespējams, visa Kubaņa un pat visa Ukraina (!) tika ieskaitīta valsts ienaidniekos. Uz šo novadu Politbirojs nosūtīja L. Kaganoviču, A. Mikojanu, no armijas Politpārvaldes — J. Gamarņiku, no OGPU — G. Jagodu, no partijas Kontroles komitejas — M. Škirjatovu, no komjaunatnes CK — A. Kosarevu.

Pāri visai Kubaņai nodārdēja vārds — sabotāža! Ar L. Kaganoviča pavēli divdesmit rajonos pilnīgi pārtrauca tirdzniecību veikalos, izveda visas vēl nepārdotās rūpniecības preces — drēbes, apavus, sāli, sērskociņus, petroleju. Staņicu iedzīvotājus baidīja ar tūlītēju izsūtīšanu. Tie nebija tikai tukši draudi. Pirmais sitiens tika vērsts pret pašiem komunistiem, kas nav spējuši īstenot valdības nostādnes labības sagādē un dažviet pat aizstāvēja zemniekus, saprotot nepamatoti augsto prasību absurdumu. 1932. gada 12. decembrī kompartijas Politbirojs un Tautas Komisāru Padome pieņēma lēmumu, kurā teikts: "Visnīkākākie partijas, strādnieku šķiras un kolhozu zemniecības ienaidnieki ir labības sagādes sabotētāji ar partijas

biedru kartēm kabatā, kas ir divkoši, kas izgāž partijas un valdības uzdevumu kulaku un pretpadomju elementu labā." Un klāt vēl piebilde: "...pielietot visstingrākās represijas — cietumsods no 5 līdz 10 gadiem, ieslodzījums koncentrācijas nometnē, bet īpašos gadījumos — nošaušana."

No 716 staņicu partijas komiteju un šūniņu sekretāriem no partijas izslēdza un represēja 358. Dažviet izslēdza pat līdz 90 % ierindas biedru.

Tajā pat lēmumā vērtēta situācija arī Ziemeļkaukāzā. Lēmumā teikts: "Lai sagrautu pretestību, visīsākajā laikā no Poltavas staņicas kā viskontrevolucionārākās Ziemeļkaukāzā izsūtīt uz valsts Ziemeļu rajoniem visus iedzīvotājus, izņemot Padomju varai uzticīgos." Tādu, laikam, atradās pavisam maz un 16. decembrī Poltavas staņicas iedzīvotājus sāka izsūtīt. 31. decembrī sāka pārvietot arī Medvedovskas, 1933. gada janvārī — Urjupinskas iedzīvotājus. Apgabala laikrakstā "Molot" katrā numurā šai laikā tika publicēti nāves spriedumi "niknākajiem sabotētājiem" ar piebildi, ka spriedums jau izpildīts. Izdeldēja ne tikai cilvēkus, bet pārdēvēja pat staņicu nosaukumus.

Kā noslēdzās šī ar asinīm slacītā labības sagādes kampaņa? Vai partijai izdevās realizēt nospraustos mērķus? Protams, nē, jo nebija no kā. Lēš, ka plānoto 190 miljonu pudu vietā 1933. gada 15. janvārī bija savākti 116 miljoni pudu. Ja zemniekiem būtu vēl palicis pāri tas mazumiņš, ko atstāja apcirkņos par nākamo sēju domājot! Bet janvāra nogalē Ukrainā, Pievolgā un citos kādreiz bagātajos rajonos iebruka jauni valdības pilnvarotie un šoreiz paņēma visu, līdz pēdējai riekšavai. Un tad sākās bada nāves plauja...

Avīzes un radio pārpārēm slavēja Padomjzemes panākumus jaunās dzīves celtniecībā: sākusi darboties automobiļu rūpnīca Gorkijā, Magnitogorskā izkausēts pirmais čuguns, Kuzņeckas metalurģiskajā kombinātā iedegta pirmā domeņkrāsns, Vorkutā atklāta pirmā akmeņogļu ieguves šahta, iedarbināti Dņepras HES hidroģeneratori, Maskavā būvē metro un restaurē Kremli. Un vēl, un vēl... Tikpat kā jau sasniegts un pavisam drīz būs pārsniegts Amerikas līmenis...

Sociālistiskā reālisma dzejdari skandēja:

*Rītausma sveic zemi mīlo —
Darba duna spraiģāk dimd.
Zvaigznes Kremļa smailēs zvīlo,
Straujāk iepukstās sirds man!
Ak, Maskava! Ak, Maskava,
Tu mūsu sirdīm mīļākā...*

Un tad pēkšņi šajā sociālisma celtniecības uzvaras gājienā kaut kas nešķīsti samezģlojās. Ļeņingradā Smoļņijā 1934. gada 1. decembrī tika nošauts pilsētas partijas komitejas pirmais sekretārs Sergejs Kirovs. Strādnieku milulis. Reāls sāncensis Staļinam par galveno posteni partijas vadībā. Sākās masveida aresti, izmeklēšana, nežēlīga spīdzināšana un "pierādījumu" fabricēšana.

Tajā pat dienā, 1934. gada 1. decembrī VCIK priekšsēdētājs M.Kaļiņins parakstīja likumu par izmaiņām Savienoto Republiku kriminālprocesuālajā kodeksā. Tur ierakstīja, ka:

- teroristisko organizāciju lietas izskatīt ne ilgāk par desmit dienām;
- tiesā apsūdzības izskatīt bez prokurora un advokāta piedalīšanās;
- kasācijas sūdzības par spriedumu, kā arī apžēlošanas lūgumus nepieņemt;
- augstāko soda mēru — nošaušanu — izpildīt nekavējoši tūlīt pēc sprieduma pasludināšanas.

Šo dokumentu ar piezīmi — "Publicēt" — akceptējuši J.Staļins un V.Molotovs. Viens no sastādītājiem bija CIK sekretārs A.Jenukidze, kuru pašu vēlāk saskaņā ar šo likumu nošāva.

Uz safabricētu liecību, uz apmelojumu un aizdomu pamata sākās arvien jaunu un jaunu "tautas ienaidnieku" aresti, kas kā sniega lavīna aizrāva sev līdzī nākamos upurus. Visā valstī notika plaši mītiņi un darbaļaužu sapulces, kuru rezolūcijās pieprasīja nāvi fašistu spieģiem un diversantiem, nesaudzīgu nelietīgo trockistu izravēšanu un iznīdēšanu ar visām saknēm. Mītiņu nobeigumā ilgi skandēja slavu partijai un biedram Staļinam. Baidījās pārtraukt sajūsmas pilnos aplausus, jo ... turpat līdzās taču varēja stāvēt tas, kurš jau tai pašā vakarā ņems rakstāmo un sacerēs kārtējo "kompromatu".

Šajā vispārējā baiļu un aizdomīguma atmosfērā pāri visai valstij nogruva debesis...

1937

Sākās 1937. un 1938. gada nāves orģijas. Arestēja daudzus vadošos partijas un valsts darbiniekus, kultūras un zinātnes spīdekļus, ekonomikas plānotājus un realizētājus, rūpnīcu direktorus, tika izvirzītas tūkstošiem apsūdzību, izsistas atzīšanās un jaunas liecības, bez vainas vainīgie aizgāja moksplnā nāvē.

Neilgi pirms kara tika likvidēta praktiski visa Sarkanās Armijas vadība. No virsnieku sastāva represēti vismaz trīsdesmit tūkstoši, to skaitā: no 5 Padomju Savienības Maršaliem — 3, no 2 pirmā ranga armijas komisāriem — abi divi, no 4 pirmā ranga komandieriem — 2, no 12 otrā ranga komandieriem — visi 12, no 15 otrā ranga komisāriem — visi 15, no 67 korpusu komandieriem — 60, no 29 korpusu komisāriem — 25, no 199 divīziju komandieriem — 136, no 36 brigāžu komisāriem — 34, no 397 brigāžu komandieriem — 221. Pārējie bija mazāka ranga bataljonu, rotu, lidmašīnu eskadriļu, mazāku kuģu komandieri, kara tehnikas izmēģinātāji, kara rūpnīcu inženieri utt. ("Союз", 1990, Nr. 18).

Cilvēku apšaušana, liķu aizvākšana un aprakšana, ieslodzīto pārvietošana tūkstošiem kilometru attālumā, nometņu ierīkošana un apsargāšana prasīja lielus līdzekļus, ko valsts budžetā ieskaitīja no to pašu nodokļu maksātāju naudas. PSRS Iekšlietu Tautas komisārs Ježovs 1937. gada decembra vēstulē V.Molotovam lūdza "... atvēlēt 22 miljonus rubļu PSRS NKVD vajadzībām, lai segtu izdevumus, kas nebija iēplānoti, bet radušies sakarā ar bijušo kulaku, kriminālelementu un pretpadomju elementu represēšanu, kā arī 8 miljonus rubļu 1937. gada virsplāna izdevumu segšanai." 1938. gada 25. februārī PSRS Tautas Finansu Komisārs A.Zverevs ziņoja, ka 1938. gada tāme Valsts Drošības Komitejai, lai varētu veikt bijušo kulaku, kriminālelementu un pretpadomju elementu represēšanu, apstiprināta 70 miljonu rubļu kopsummā.

Toreizējais Maskavas pilsētas un apgabala partijas komitejas sekretārs N.Hruščovs 1937. gada 10. jūlijā ziņoja Staļinam, ka

Maskavā un Maskavas apgabalā uzskaitīti visi sodu izcietušie un kriminālie elementi, kas kopskaitā sastāda 41.305 cilvēkus. Vienlaikus viņš lūdza apstiprināt ārpustiesas lēmējkomisiju — "troiku", kuras sastāvā bija iekļauts NKVD pārvaldes priekšnieks Rodens, Prokurora vietnieks Maslovs un pats Nikita Sergejevičs, kuru vajadzības gadījumā bija tiesības aizstāt viņa vietniekam Volkovam.

Šī "troika" bija sākusi aktīvi darboties. NKVD arhīvos atrastie dokumenti (Uz nāvi notiesāto nošaušanas reģistri — slepenās šņogrāmatas — "Расстрельные списки") liecina, ka padomju varai "naidīgo elementu" nošaušana notikusi masveidā. Lūk, viens no daudzajiem arhīvos atrastajiem aktiem, ko sastādījuši un parakstījuši Maskavas apgabala NKVD priekšnieka vietnieks S.Ļebedevs un kriminālmilicijas kapteinis M.Semjonovs par to, ka viņi 1. septembrī izpildījuši Maskavas apgabala "troikas" lēmumu un nošāvuši kopskaitā 111 (simt vienpadsmit) cilvēkus. Akta pielikumā: 111 fotokartiņas un 111 izraksti no NKVD Maskavas apgabala "troikas" 1937. gada 1. septembra lēmuma. Sarakstā bija četri brāļi Gusevi no Nižņaja Kitajevkas sādžas, divi brāļi Šeļehovi no Aļeškovas sādžas, tēvs un divi dēļi Černovi no mordviešu sādžas Sakajevo, divi brāļi Jeremejevi no Tulas apgabala Krutoje sādžas — un tādi vien, zemnieki, kas kādreiz skaitījušies kulaki vai budži un nu kļuvuši par īstieniem "tautas ienaidniekiem", "starptautiskā fašisma spiegiem" un "diversantiem".

Ar 1935. gadu bija samazināts vecuma cenzs saukšanai pie kriminālatbildības — varēja sodīt bērnus no 12 gadu vecuma, bet nāvessodu nošaujot varēja piemērot no 18 gadu vecuma (no O.Lāča raksta, "Новые известия", 1997, 24. oktobrī).

Kāds pašam Staļinam tuvu stāvošs darbinieks dienasgrāmatā pierakstījis svētku reizē — 1937. gada 7. novembrī pusdienās pie K.Vorošilova teikto Josifa Visarionoviča uzrunu:

"Vēlos teikt dažus vārdus, lai gan tie īsti neiederas svētku reizē. Krievu cari izdarīja daudz ko sliktu. Viņi apspieda un aplaupīja tautu. Viņi karoja un muižnieku labad iekaroja jaunas teritorijas. Bet viņi izdarīja vienu labu lietu — viņi izveidoja lielu valsti, — līdz Kamčatkai. Šo valsti mēs ieguvām mantojumā. Un mēs, boļševiki, šo valsti pirmkārt nostiprinām kā vienotu un nedalāmu... Tāpēc tas, kas centīsies graut sociālistisko valsti, kas centīsies atdalīt no tās daļu vai tautību, tas ir ienaidnieks, nolādēts valsts ienaidnieks,

PSRS tautu ienaidnieks. Mēs iznīcināsim katru tādu ienaidnieku, kaut arī tas būtu bijis boļševiks ar lielu stāžu, viņa dzimtu, viņa ģimeni... Par visu ienaidnieku iznīcināšanu līdz galam, viņu un viņu dzimtu iznīcināšanu!"

Lieki piebilst, ka šo tostu visi pie galda sapulcējušies divdesmit pieci svētku viesi sveica ar skaļiem aplausiem un suminājumiem.

Pat Valsts Drošības dienesta darbinieku vidū sāka rasties apjausma, ka kaut kas nav īsti kārtībā un lietas aizgājušas par tālu, bet arī viņus pašus šīs dzimtas samala. Ukrainā, Harkovas apgabala NKVD priekšnieks S.Mazo, saprazdams, par kāda baismīga nozieguma līdzdalībnieku viņš kļuvis, 1937. gadā nošāvēs savā darba kabinetā, atstājot pirmsnāves vēstuli, kurā rakstīts: "Biedri, apstājieties!" Taču pilnu gaitu uzņēmušo nāves mašīnu apturēt vairs nebija iespējams.

Kāds bija precīzs upuru kopskaits, to laikam neuzzināt nekad. Vēl arvien nav pieejami visi arhīvi, daļa no tiem tikusi iznīcināta. (Tā tas noticis, piemēram, Kolimas lēģeros).

Sakarā ar personības kulta atmaskošanu un nosodišanu sagatavotajā ziņojumā N.Hrūščovam toreizējais Valsts Drošības komitejas Priekšsēdētājs A.Šeļepins sniedzis izziņu, no kuras izriet, ka laikā no 1935. gada janvāra līdz 1941. gada jūnijam represijām tikusi pakļauti 19 miljoni 840 tūkstoši cilvēku, no tiem vismaz 7 miljoni nošauti vai nomocīti spīdzinot. Šie paši skaitļi kā ticamākie minēti arī J.Staļina līdzgaitnieka A.Mikojana dēla vēsturnieka S.Mikojana rakstā žurnālā "Ogoņok" ("Огонек", 1989, Nr. 15). Laikrakstā "Argumenti i fakti" bija ievietots partijas veterānes S.Kirova noslepkavošanas izmeklēšanas komisijas locekles O.Šatunovskas materiāls, kas liecina to pašu.

Taču pirms tam? Un pēc tam? Kas saskaitījis nosalušos un badā nomirušos nometnēs un pārsūtīšanas etapos?

Kurš var saskaitīt un aprēķināt pazemoto un sakropļoto likteņus, noslepkavoto piederīgo izmīsumu, atņemto un pazudušo bērnu asaras?

Tā ir smeldzoša brūce, kas nekad nesadzīs.

* * *

Dod man spēku, sājpu diena,
Lai par agru nepakrītu,
Nesot vienu saules staru
Tiem, kas necer vairs uz rītu.

Dod man vārdus, sājpu diena,
Nedzirdētus, nepazītus,
Kuri piepildītu sirdis
Tiem, kas necer vairs uz rītu.

Dod man zintes, sājpu diena,
No kā visas sāpes dzītu
Vienā pašā mīlas mirkli
Tiem, kas necer vairs uz rītu.

Eižens Vēveris.

*Dzimis 1899. gadā Rīgā. Skolotājs. Vācu
fašistiskās okupācijas laikā represēts.
Dzejā spūgti attēlots pārdzīvotais, pausts
dziļš humānisms. Miris 1976. gadā.*

Ruta Ozoliņa

Maskava, Butovas poligons...

"Maskava, 1937. gads" — tā saucas izcilā vācu rakstnieka Liona Feihtvangers grāmata, ko viņš sarakstījis kā liecību pēc sava Maskavas apmeklējuma. Rakstnieks 1937. gada janvārī noskatījās otro atklāto tiesas procesu pret tā saucamo "paralēli pretpadomisko centru", kurā notiesāja 17 cilvēkus, visus atzina par vainīgiem un 13 no tiem nošāva. Iepriekšējo plašo procesu, kas notika 1936. gadā, L. Feihtvangers iepazīna pēc avižu publikācijām. Viss kopā viņu pārliecināja par vienprātīgo atbalstu Staļinam un tautas naidu pret šķiras ienaidniekiem, par visa notiekošā patiesīgumu. Rakstnieka sākotnējās šaubas, ko izraisīja apsūdzēto vienprātīgā atzišanās viņiem

inkriminētajos noziegumos, esot "izšķīdušas kā sāls ūdenī". Viņam notiekošo skaidroja ar pārliecinātu noziedznieku atmaskošanu iepriekšējās izmeklēšanas gaitā, pēc kuras iespējama tikai vaļširdīga atzīšanās. Rakstniekam šķiet, ka "nokļūstot no melīgās Rietumu demokrātijas Padomju Savienības tīrajā gaisā, top vieglāk elpot". Grāmatas noslēguma vārdi izsaka viņa attieksmi pret visu redzēto — "jā, jā, jā".

Tie bija tikai divi no daudzajiem tiesas procesiem, kas tika rūpīgi sagatavoti un uzskatāmi demonstrēti sabiedrībai. No lielās apcietināto masas pēc iepriekš izstrādātām un jau aprobētām shēmām veidoja "grupas", "organizācijas", "centrus", izgudroja viņiem kontrrevolucionārus mērķus un teroristiskus uzdevumus, piemēlēja ārzemju spiegošanas centrus, izraudzījās vadītājus, līdzgaitniekus, sakamiekus, atbalstītājus utt.

Vēl pirms apjomīgo "Latviešu sarakstu" sastādīšanas arī šie politiskie procesi skāra latviešus gan tieši, gan netieši.

Pirmajā Maskavas procesā — 1936. gada augustā tiesāja "pret-podomiskā apvienotā trockistu-zinovjeviešu bloka" dalībniekus, pavisam 16 cilvēkus.

Apsūdzēto vidū bija Gorkija Pedagoģiskā institūta pasniedzējs Valentīns Olbergs. Viņš bija kādreizējais rīdzinieks, visai viduvējs žurnālists un juceklīgs politiķis, bijušais Vācijas kompartijas biedrs. Viņš 1927. gadā Rīgā bija ticis ar Linardu Laicenu, vēlāk nokļuvis Vācijā un no turienes sūtījis nelielas korespondences L.Laicena rediģētajam izdevumam "Darbs un Maize". Vācijā V.Olbergs un viņa sieva Sulamite Brauna-Olberga, ar kuru viņš pavisam drīz izšķīrās, vadīja krievu valodas mācības pulciņus.

1931. gadā Berlīnē ieradās Fricis Emīls Rozenbahs, kas vairāk pazīstams ar savu literāta pseidonīmu — Emīls Fross. Darbojoties PSRS Tirdzniecības pārstāvniecībā Berlīnē, E.Fross iepazinās ar V.Olberga bijušo sievu Sulamiti un ar viņu apprecējās. Pāris reizi E.Frosam sanāca tikšanās arī ar pašu V.Olbergu.

Sakarā ar politiskajām izmaiņām Vācijā viņi visi pārbrauca uz Krieviju. Maskavā 1933. gadā V.Olbergs lūdza L.Laicenam, kurš arī bija pārcēlies uz paša iedomāto "taisnīguma zemi", dot viņam nelielu atsauksmi par sadarbošanos ar latviešu kreisajiem preses izdevumiem. Lai gan īpašas simpātijas pret V.Olbergu L.Laicens neizjuta, viņš šādu izziņu negribīgi uzrakstīja, līdz ar to, kā vēlāk

izrādīsies, "palīdzēdams maskēties nākošajam spiegam, avantūristam, teroristam".

Emils Fross Maskavā strādāja "Prometeja" izdotā žurnāla "Celtne" redakcijā, bija kritiķis, tulkotājs, publicists, literārās daļas vadītājs teātrī "Skatuve". Sulamite nodarbojās ar mašīnrakstīšanu, pārdrūķojot latviešu rakstnieku darbus. Pēc E.Frosa lūguma rakstnieks Kārlis Pelēkais (Upmalis) 1934. gada beigās ieteica viņu darbam par mašīnrakstītāju MOPRa izpildkomitejā. Olga Laicena parakstīja galvojumu, lai Sulamite varētu iegūt PSRS pilsonību. E.Fross ar sievu īpaši labi nesapratās un viņu laulība tika šķirta 1935. gadā.

Jau vairākus mēnešus NKVD gatavoja kārtējo politisko prāvu, kas savā mutulī ierāva visus minētos latviešu literātus. 1936. gada aprīlī apcietināja Sulamiti. Viņas bijušajam vīram V.Olbergam bija izraudzīta terorista loma. Viņš esot L.Trocka uzdevumā gatavojis terora aktu pret Staļinu, kas būtu jāveic Gorkija Pedagoģiskā institūta studentiem, nošaujot Staļinu demonstrācijas laikā. Sulamiti piespieda dot liecības par V.Olberga trockistisko pagātni.

Tiesas process notika 1936. gadā no 19. līdz 23. augustam. Visi 16 apsūdzētie atzina savu "vainu", visiem piesprieda augstāko soda mēru, visus nošāva.

Septembra vidū Maskavas latviešu rakstnieki Rakstnieku savienības latsekcijas biroja sēdēs un kopsapulcē apsprieda E.Frosa, L.Laicena un K.Pelēkā sakarus ar "teroristu", lai gan kaut kādi sakari viņiem bijuši tikai ar Sulamiti, kura vairs nav ne notiesātā V.Olberga, ne arī E.Frosa sieva. Tomēr, E.Fross, zinādams par Sulamites apcietināšanu, nav ziņojis latviešu sabiedriskajām organizācijām, nav brīdinājis K.Pelēko. K.Pelēkais devis ieteikumu darbam, neizpētot viņas pagātni. Par noziegumu tika uzskatīta L.Laicena uzrakstītā izziņa — rekomendācija V.Olbergam. E.Frosam pārmeta to, ka viņš vēl joprojām saglabājis Latvijas pilsonību. Rakstnieki šausījās sevi par politisko tuvredzību, par revolucionārās modrības trūkumu. L.Laicenu izslēdza no Latsekcijas biroja, bet K.Pelēko — no biroja locekļu kandidātiem. E.Fross nebija RS biedrs, līdz ar to viņu nebija no kā izslēgt, viņam uz laiku atņēma tiesības publicēties.

Šāda tipa apspriešana un izmeklēšana sabiedriskajās organizācijās vispārēja aizdomīguma un politiskās modrības garā bija ikdienišķa tā laika parādība. Savstarpēji apvainojumi un pārmetumi par politiskās modrības trūkumu starp Ļeņingradas un Maskavas latviešu

literātiem vērojami jau sākot ar 1933. gadu. Protams, visi lēmumi un secinājumi nonāca attiecīgajās iestādēs, krājās personīgajās lietās un gaidīja savu laiku.

Emilu Frosu apcietināja 1936. gada 11. oktobrī. Piecus gadus viņš pavadīja dažādos cietumos, pēdējais no tiem bija cietums Orlā. Vāciešiem tuvojoties pilsētai, 1941. gada 6. septembrī pēc L. Berijas priekšlikuma Staļins sankcionēja Orlas cietumā ieslodzīto nošaušanu, lai gan viņiem bija piespriesta brīvības atņemšana uz dažādiem termiņiem. Par "sakāvniecisko aģitāciju un bēgšanas gatavošanu" bez atkārtota tiesas sprieduma 11. septembrī Medvedjevskas mežā 10 km no Orlas tika noslepkavoti 157 cilvēki. Šajā sarakstā ar 124. numuru bija Fricis Rozenbahs — rakstnieks un publicists Emils Fross.

1937. gada janvāra dienās notika otrs Maskavas politiskais process, kuru noskatījās L. Feihtvangers. Drīz pēc tam, runājot VK(b)P CK marta plēnumā, Staļins uzsvēra kapitālistiskā ielenkuma briesmas un to, ka trockisti darbojas kā ārzemju izlūkdienestu algotņi, aicināja būt modriem, cīņā pret kaitniekiem, diversantiem, spiegiem un teroristiem pielietot iznīcināšanas un sagraušanas metodes, izmantot visus līdzekļus "trockistisko un citu divkošu likvidēšanā".

1937. gada 11. jūnijā notika militāro sazvērnieku prāva. Par it kā piedalīšanos kara sazvērestībā un Padomju varas gāšanas gatavošanā bruņotas sacelšanās ceļā, kā arī par PSRS sakāves gatavošanu nākamajā karā tiesāja astoņus augsta ranga karavadoņus — Tuhačevski, Korku, Jakiru, Uboreviču, Putni, Eidemani, Primakovu un Feldmani. Viss norisinājās ļoti operatīvi: tikai divi apsūdzētie bija apcietinājumā 10 mēnešus, pārējie pavisam neilgu laika sprīdi. Tuhačevskis un Eidemanis tika apcietināti 22. maijā, Uborevičs — 29. maijā. Šajā prāvā jau ieskanējās nacionālais akcents, norādot, ka apsūdzētajiem nav dziļu sakņu Padomju Savienībā, vairākiem no viņiem ir radinieki ārzemēs un otra Dzimtene (Putnim un Uborevičam — Lietuvā, Eidemanim — Latvijā, Jakiram — Besarābijā). Visus apsūdzētos atzina par vainīgiem, piesprieda augstāko soda mēru un 12. jūnijā visus nošāva. Pēc liķu kremācijas pelnus sabēra Donas krematorijas kapsētā t.s. "nepieprasīto pišļu kopīgajā kapā Nr. 1". (Obščaja mogila nevestrebovannih prahov).

Linardu Laicenu apcietināja 2. jūnijā, nošāva 3. augustā. Arī viņa pišļus līdzās dzejniekam un karavadonim Robertam Eidemanim glabā kopīgais kaps Nr. 1 Donas krematorijas kapsētā.

Nacionālās operācijas

Pēc inspirētajām 1936. un 1937. gada plašajām politiskajām prāvām pienāca kārta masu represijām pēc nacionālās piederības. Laika ziņā pirmā šāda nacionālā operācija skāra vāciešus, tad sekoja poļi, harbinieši, latvieši.

Nacionālās operācijas ieņēma īpašu vietu valsts represīvajā politikā. Tās tika vērstas galvenokārt pret tautībām, kuru etniskā izcelsme bija saistīta ar PSRS pierobežas valstīm. Šis valstis jau *a priori* veidoja naidīgu ielenkumu, bija "nepieteikta kara stāvoklī" pret PSRS. To tautību piederīgie, kas pārstāvēja šīs valstis, varētu tikt izmantoti pret padomēm, kaitnieciskā darbībā, diversiju, spiegošanas organizēšanā utt. Ja piederība šādai tautībai bija aizdomu pamatā, tad ieceļošana, pārbēgšana vai jebkuri sakari ar ārzemēm — tiešs nozieguma pierādījums. Bet pret ienaidniekiem padomju vara lietoja "iznīcināšanas un sagraušanas metodes", kā to ieteica Staļins.

Nacionālās operācijas 1937. un 1938. gadā kļuva par galveno NKVD darbības virzienu un kopā ar politiskiem procesiem veidoja Lielā terora gada saturu. NKVD izdotās pavēles faktiski tikai leģitimēja jau plaši uzsākto tautību vajāšanu. Pavēles noteica represējamo kategorijas un likvidācijas termiņus. Tā, pēc NKVD 1937. gada 25. jūlija pavēles Nr. 00439 triju dienu laikā bija jāsastāda visu Vācijas pavalstnieku saraksti, kuri strādāja kara rūpnīcās vai uz dzelzceļa. Ar 29. jūliju bija jāuzsāk aresti, kas jāpabeidz piecās dienās. Vienlaikus bija jāuzskaita arī visi Vācijas pavalstnieki, kas strādāja citos uzņēmumos, kā arī tie, kas jau ieguvuši PSRS pilsonību. Par katru bija jāiesniedz sīkas ziņas un kompromitējoši materiāli, lai varētu tālāk lemt par apcietināto likteņiem. Soda mērus noteica Augstākās Tiesas Kara kolēģija. Tomēr šī pirmā nacionālā operācija vēl nebija skaitliski īpaši plaša.

Maskava. Butovas poligons. Piemineklis 1937. gada upuriem.

Masu terors pret Padomju Savienībā dzīvojošām nacionālā mazākumtautībām faktiski sākās ar NKVD 1937. gada 11. augusta operatīvo pavēli Nr. 00485 par "Polijas izlūkdienestu pretpadomiskās darbības sagrāvi un vietējo poļu kara organizāciju, diversiju, spiegošanas un sacelšanās kadru pilnīgu likvidāciju rūpniecībā, transportā, sovhozos un kolhozos". VK(b)P CK šo akciju apstiprināja 9. augustā.

Saskaņā ar šo pavēli bija jāapcietina visi poļu kara organizācijas (šajā laikā jau neeksistējošas) locekļi, visi Padomju Savienībā palikušie kādreizējās Polijas armijas karagūstekņi, pārbēdzēji, politiemi, daudzu partiju biedri, vietējie pretpadomju nacionālistiskie elementi, izmeklēšanas gaitā apsūdzēto liecībās visi no jauna nosauktie. Poļu operācijai tika atvēlēti trīs mēneši, bet tik vērienīgi iesāktā masveida akcija tik īsā laikā nebija realizējama. Termiņus vairākkārt pagarināja, tā ievilkās gada garumā.

Pēc mēneša bija ielānota Ķīnas Austrumu dzelzceļa būvē un ekspluatācijā iesaistīto harbiniešu masveida likvidācija, vēl pēc trim mēnešiem sākās latviešu akcija.

Apcietināto cilvēku likteņus šajās nacionālajās operācijās būtībā noteica divi cilvēki — t.s. "dvoika" — NKVD priekšnieks un prokurors, kas izvērtēja izmeklēšanas datus un izlēma, kādu no divām soda kategorijām apsūdzētajam piemērot: 1. kategorija nozīmēja augstāko soda mēru — nošaušanu, bet 2. kategorija paredzēja ieslodzījumu uz 10 vai 5, vai atsevišķos gadījumos uz 2 gadiem. Apkopotos sarakstus albūmu veidā apstiprināja Maskavā NKVD komisārs N. Ježovs un PSRS ģenerālprokurors A. Višinskis vai viņu pirmie palīgi. Ik diennakti tika izskatītas 200 līdz 300 lietas. Šāda kārtība tomēr kavēja nacionālo operāciju gaitu, krājās neizskatītu lietu kaudzes. 1938. gada 15. septembrī kompartijas Politbirojs (NKVD — 17. septembrī) pieņēma lēmumu uzticēt sarakstu izskatīšanu īpašām reģionālām "troikām", ko veido partijas, NKVD un prokuratūras pirmās amatpersonas. Šīm "troikām" piešķīra tiesības cīnīties arī pret pārspilējumiem un atbrīvot nepamatoti arestētos. Divu mēnešu laikā reģionālās "troikas" bija izskatījušas visas nacionālajās operācijās uzkrājušās 105. 032 lietas. Atbrīvoja 137 cilvēkus...

NKVD pavēle Nr. 00485 kļuva par sava veida modeli visu nākamā nacionālo operāciju veikšanā. Arī latviešu lietas noformēja

un izskatīja saskaņā ar šīs operatīvās pavēles 6. punktu. Par to liecina izmeklēšanas materiāli par "vadošo līdzdalību Ļeņingradas latviešu nacionālistiskajā centrā" apsūdzēto J.Gaiļa, R.Bauzes, J.Lutera, J.Vitola, K.Laukmaņa lietās.

Tūlīt pēc šīs pavēles par poļu nacionālo operāciju 1937. gada 15. augustā tika parakstīta ļoti sīki izstrādāta operatīvā pavēle Nr. 00486 par notiesāto tautas ienaidnieku sievu represēšanu. Partijas CK direktīvs lēmums šajā lietā jau bija pieņemts jūlijā. Vēlāk pavēli papildināja vēl divi cirkulāri par "tautas ienaidnieku" bērnu likteniem (1938. gada 7. janvārī un 20. maijā).

Vienlaikus ritēja "atlikušo pretpadomisko elementu" likvidācijas akcija saskaņā ar NKVD 1937. gada 30. jūlija pavēli Nr. 00447 ar patiesi šausminošu represiju plānu pēc pirmās un otrās kategorijas — 300 tūkstoši cilvēku 4 mēnešu laikā. Šīs pavēles izpildes laikā tapa arī pretplāni, apņemoties papildus noteiktajiem skaitļiem represēt vēl desmitiem tūkstošus cilvēku.

Latviešu masveida iznīcināšanas kārtā pienāca 1937. gada novembra beigās. Tika deklarēts, ka Maskavā un cituviet atklātas latviešu nacionālistiskās, kontrrevolucionāras trockistisko un kara sazvērnieku, spiegu un diversantu organizācijas, kas saistītas ar Latvijas un citu ārvalstu izlūkdienestiem. Ar 3. decembri bija vienlaikus visā valstī jāapcietina visi spiegošanā, diversijās, pretpadomju darbībā aizdomās turētie latvieši, visi politiskie emigranti, latviešu iestāžu, "Prometeja", klubu, strēlnieku sekciju un citu biedrību darbinieki. Īpaša uzmanība bija jāpievērš NKVD orgānu, aizsardzības, transporta, enerģētikas uzņēmumu attīrīšanai no latviešiem. Par rezultātiem bija jāziņo ik pēc 5 dienām.

Līdzīgi citām nacionālajām operācijām šī pavēle bija tikai oficiāls apstiprinājums Bērtuļu nakšu un dienu sākumam. Operācijas sagatavošana bija sākusies jau krietni agrāk. Tika ierobežota uzņēmumu darbība. Latviešu dienas avīze "Komunāru Cīņa" ar 1935. gada sākumu tika pārveidota par nedēļas laikrakstu. Tika likvidētas nacionālās ciemu padomes. Jau 1937. gada vasarā apcietināja vairākus ievērojamus latviešu tautības valstsvīrus. 22. jūnijā arestēja CK propagandas daļas vadītāja vietnieku un it kā Staļina uzrakstītā "VK(b)P vēstures īsā kursa" īsteno autoru V.Knorīņu. 24. maijā no partijas izslēdza J.Rudzutaku un viņa lietu nodeva NKVD. Uz

rezultātu nebija ilgi jāgaida — 25. jūnijā PSRS TKP priekšsēdētāja vietnieku J.Rudzutaku apcietināja. Viņu nošāva 1938. gada 29. jūlijā.

Visur valdīja saspringta un nedrošības pilna gaisotne. Latviešu grāmatnīca Ļeņingradā 1937. gada 9. jūnijā saņēma "Prometeja" izdevniecības norādījumu izņemt no apgrozības "tautas ienaidnieku" L.Laicena un R.Eidemaņa grāmatas. 17. jūnijā pienāca norādījums izņemt no apgrozības Tuhačevska runu, grāmatas "Sargāsim Padomju zemi" un "Literārais krājums". Bet ko darīt ar kalendāriem, mācību grāmatām? Grāmatu apgāda sienas avīzē kultūras sektora instruktors rakstā "Politiska bezrūpība ir noziegums" pārmeta "Prometejam" novēlotu informāciju. Rakstā saskatāmas gan bailes, gan pārliecīga politiskās modrības demonstrēšana, gan izmisums.

1937. gada janvārī "Prometeja" ienākošajos dokumentos iegrāmatota vēstules kopija no Novgorodas apgabala Berezovas latvju nepilnās vidusskolas skolniekiem, ar lūgumu to katrā ziņā publicēt avīzē "Komunāru Cīņa" vai "Darba Bērni". Vēstulē "patrioti" raksta: "19. janvārī 1937. gadā bija Berezovas latvju skolas komjauniešu sapulce. Sapulcē mēs apskatījāmies, kā kurš skolnieks uzvedas skolā un arī kolektivisti kolektīvā. Sapulcē izrādījās, ka 7. klases skolnieki Tiļuk Roda, Ozoliņ Livija un 5. klases skolniece Alma Štern slepeni uzstājas pret padomju valdību. Piemēram, Alma Štern (viņa dzīvo kolektīvā Tružeņik) nākot mājās ar citiem skolniekiem, visiem atklāti pasacīja: "tas maz, ka Kirovu nošāva, vajadzēja vēl Staļinu nošaut!". Zināms, kāpēc Alma Štern to runā, tikai tāpēc, ka viņas vecāki ir bijušie budži un baznīcu piekritēji. Štern Almas vecāki stāsta mājās savā starpā, bet Alma Štern stāsta skolnieku aprindās." Tālāk vēstulē rakstīts par aģitāciju pret pionieriem un slikto darbu kopsaimniecībā, bet vēstules nobeigumā teikts: "Mēs varam pievest ļoti daudz piemēru, kuri visi liecina, ka šie biedri iet pret mūsu sabiedrību un mīlo vadoni bied. Staļinu". Uz kopijas stūra lakoniska un traģiska piezīme: "Origināls nodots Iekšlietu tautas komisariātā 31.I." (LVA, 1339.f., 1.apr., 404.l., 40.lp.).

Notika valstiski plānots garīgs genocīds. Spilgta lappuse tajā bija kultūrizglītības biedrības "Prometejs" sagraušana. 1937. gada 20. jūnijā Maskavas pilsētas Frunzes rajona slepenā daļa pieprasīja divu dienu laikā iesniegt ziņas par darbinieku skaitu, viņu adreses,

tālruņu numurus, viņu politiskos un darba raksturojumus. Tad "Prometeja" uzskaitē vēl bija 151 darbinieks, no tiem 98 bija radošā darba pārstāvji. 16. jūlijā apcietināja J.K.Daniševski — valdes priekšsēdētāju, tajā pašā dienā pieņemts PSRS TKP lēmums Nr. 1129 par "Prometeja" likvidāciju.

Ar 21. jūliju sākās darbinieku atbrīvošana — kadru daļa drudzaini izdeva pavēles ar brīdinājumiem par atlaišanu, atsaukšanu no atvaļinājumiem, tika parakstītas atbrīvošanas pavēles. Vēlāk daudzu apcietināto anketās bija ierakstīts "bez noteiktas nodarbošanās", bet tas viņus neglāba no sasaistes ar "noziedzīgo" "Prometeju". 33 izdevniecības darbiniekus izdevās pārcelt uz "Internacionālā strādnieka" izdevniecību, arī tas viņus nepaglāba. 28. jūlijā kārtējā atskaitē lietu pārvaldnieks uzrādījis jau tikai 54 darbiniekus. Saraksta 11 ailēs atspoguļots gan iebraukšanas laiks Padomju Savienībā, gan varbūtējā soda izciešana. Pēdējā, ar roku aizpildītajā ailē paredzēta vieta kompromitējošiem datiem, kādi atradušies astoņiem cilvēkiem. Te nosaukts modrības trūkums, tikšanās ar jau apcietināto kolēģi, apcietinātā brāļa, kas atzīts par tautas ienaidnieku, aizstāvēšana. "Prometejs" atlaida visus darbiniekus, nodeva savus daudzus uzņēmumus, veikalus, tipogrāfiju, vasarnīcas, inventāru, gleznas un skulptūras. Paredzētajā termiņā — 10. augustā likvidācijas akcija bija pabeigta.

Taču aresti turpinājās. "Prometeja" mājā Smoļenskas bulvārī 3/5 divos stāvos 32 dzīvokļos vēl dzīvoja Kominternes Latsekcijas un "Prometeja" bijušo darbinieku ģimenes. Vēl nebija apstiprināti saraksti par masveida arestiem, bet sākot ar oktobri visa māja katru nakti stinga bailēs. Ar bažām ieklausījās mašīnu rūkoņā un pa logiem vēroja, uz kurām parādes durvīm šoreiz virzās atbraukušie NKVD vīri. Sievietes apcietināja arī dienas laikā, vienu izsauca no veikala rindas, otru paņēma konferences laikā. Oktobrī arestēja K.Grisli, E.Stūrīti, K.Mežuli, novembrī — V.Štrausu, J.Aunu, J.Lenčmani, K.Saulīti, E.Zandreiteru. 29. novembrī apcietināja F.Bernovski, K.Jokumu, J.Lasi, K.Ozoliņu, R.Salnu, decembrī — A.Ratnieku, V.Zandreiteri, J.Ķuzi, E.Ego, H.Tuppi, L.Brīnkmani, J.Larozī, I.Ziemeļi. "Prometeja" mājā no tur dzīvojošiem 25 vīriešiem apcietināti tika 24 un visi viņi nošauti. No 25 sievietēm tika apcietinātas 16, 4 no tām nošautas, pārējās nonāca Gulaga lēģeros. No 7 vientuļajām sievietēm visas 7 tika arestētas, 2 nošāva, 5 nosūtīja uz lēģeriem.

Sākās arī Valsts teātra "Skatuve" darbinieku aresti. Jau 30. novembrī apcietināja režisorus T.Amtmani un Ā.Vanadziņu. 1. decembrī arestēja toreizējo teātra direktoru KPFRS Nopelniem bagāto mākslinieku Robertu Bancānu. Un tad viens pēc otra krita teātra aktieri: 3. decembrī — A.Krūmiņš, 4. decembrī — O.Zēbergs un A.Zvagulis, 5. decembrī — J.Baltauss, 8. decembrī — L.Bērziņa un E.Lesiņa, 10. decembrī — Z.Boksberga, 14. decembrī — J.Balode, 15. decembrī — K.Baltauss, R.Cīrulis, R.Bancāns, V.Forstmanis, A.Osis, M.Leiko, Z.Zudraga, 16. decembrī — vēl palikušie K.Krūmiņš un baletmeistars N.Zubovs.

Visiem apcietinātajiem inkriminēja piederību latviešu nacionālistiskajai (arī — fašistiskajai, kontrevolucionārai, militāri kaujinieciskai, spiegošanas, diversantu vai teroristiskai) organizācijai, spiegošanu un izlūkdarbību Latvijas (vai Vācijas, Francijas, Japānas) izlūkdienestu uzdevumā, kas vērsta pret pastāvošo iekārtu. Spriedums vairumā gadījumu bija stipri vienveidīgāks — pirmā kategorija, tātad augstākais soda mērs — nošaušana.

Maskavas kapu lauki

*.... Ja saka — nāves plauja,
Tad šķiet, ar izkapti kāds darbā iet,
Tas simbols novecot. Ir tagad nāves grauža,
Ir nāves mašīna un fabrika.*

Linards Laicēns

Kamēr represiju vilnis nebija sasniedzis masveidīgu mērogu, upurus apraka dažādās Maskavas kapsētās vai pēc kremācijas Donas krematorijas kapsētā kopīgajā kapā. Maskavā apzinātas pāri par 10 represiju upuru apbedīšanas vietas: Jauzas slimnīcas kapsēta (no 1921. līdz 1929. gadam), Vagaņkova kapsēta (no 1926. līdz 1936. gadam), Donas krematorijas kapsēta (no 1934. līdz 1953. gadam pēc kremācijas). Pēc A.Miļčakova liecībām šādi apbedījumi atrodas praktiski visās Maskavas kapsētās, arī Rogožkas, Preobraženskas, Kaļiņņikova un citās, kaut arī oficiālo iestāžu atzinuma par to nav.

Joprojām nav izsmelošu ziņu par apbedīto upuru skaitu. Divās iznākušās grāmatās "Nošauto saraksti" (Расстрельные списки) publicēti uz to brīdi atrastie un apkopotie saraksti. Pirmajā grāmatā ievietoti 670 upuru vārdi kuru pišļi sabērti Donas kapsētas kopīgajā kapā Nr. 1. Nosaukti latviešu uzvārdi, lai gan arī ne visi, kas tur atraduši pēdējo mājvietu — R.Eidemanis, R.Eihe, J.Gavēnis, A.Drīzulis, L.Laicens, J.Lencmanis, I.Smilga un citi.

Daudzkārt palielinoties politiskā terora upuru skaitam, kopš 1936. gada NKVD sāka izmantot divus jaunus objektus — Pjemaskavas NKVD poligonu Butovā un bijušā NKVD priekšnieka Jagodas vasamīcas teritoriju NKVD palīgsaimniecībā "Komunarka". Poligona izveidi Butovā par masu slepkavību un apglabāšanas vietu, kā arī slepkavošanas virsvadību veica Maskavas apgabala NKVD Pārvaldes priekšnieka vietnieks, vienlaikus arī Milīcijas pārvaldes priekšnieks M.Semjonovs. Vairumu nāves spriedumu Maskavā un Maskavas apgabalā parakstīja divas NKVD "troikas" — Maskavas NKVD priekšnieka S.Rodena, kuru 1938. gadā nomainīja G.Jakubovičs, un M.Semjonova vadībā. Vispārēju uzraudzību veica Ježova vietnieks M.Frinovskis.

* * *

Butovas poligons bija ar koka žogu apjuzta un dzeloņdrātīm nostiprināta vairāk nekā 5 ha liela teritorija. Mehanizēti izraktās līdz 3 m dziļās un puskilometru garās tranšējās te aprakti pēc patreizējām ziņām 25 līdz 30 tūkstoši cilvēku, "Komunarkas" teritorijā vēl ap 10 līdz 14 tūkstoši. Pētnieki pieļauj iespēju, ka apbedīto upuru skaits varētu būt vēl ievērojami lielāks, jo Maskavā nereti nāves sodu izpildīja arī citās republikās notiesātajiem. Cilvēkus šāva speciālas nāvinieku komandas 3 līdz 4 cilvēku sastāvā. Masu slepkavības Butovas poligonā sākušās 1937. gada 8. augustā, kad tika nošauts 91 cilvēks.

Apmēram 70 % no Butovā apbedītajiem ir krievi, tad lielākās grupas ir poļi un latvieši, tālāk pēc skaita — ebreji, ukraiņi, vācieši, baltkrievi, vairāk nekā no 50 tautībām. Viņu vidū līdz 85 % bija bezpartijisko, pusei no visiem — zemākā izglītība.

Butovas poligonā nošauto skaits laikposmā
no 1937. gada augusta līdz 1938. gada oktobrim

(Dokuments publicēts pēc P.Ozola un K.Lubimovas
apsekojumiem Krievijas valsts arhīvos Maskavā)

1937. gads	1938. gads
Augustā — 1296 cilvēki.	Janvārī — 565 cilvēki.
Septembrī — 3165 cilvēki.	Februārī — 2326 cilvēki.
Oktobrī — 2045 cilvēki.	Martā — 2335 cilvēki.
Novembrī — 1743 cilvēki.	Aprīlī — 882 cilvēki.
Decembrī — 2375 cilvēki.	Maijā — 1346 cilvēki.
	Jūnijā — 1169 cilvēki.
	Jūlijā — 509 cilvēki.
	Augustā — 780 cilvēki.
	Septembrī — 119 cilvēki.
	Oktobrī — 126 cilvēki.

Lēš, ka Butovas poligonā šajā
laikposmā nošauti 20.765 cilvēki.

Satumsa nakts

*Gribēju tālajos laukos vēl iet,
Klausīties dziesmā, ko ziedonis dzied,
Zilajos viļņos uz jūras vēl būt,
Sirds lai tur brīvības sveicienu jūt, —*

Satumsa nakts —

*Gribēju gaismu sirdī sev krāt,
Sāpes par zudušo aplūsināt,
Pagātni noguldīt kapenēs snaust,
Ceļu uz laimīgu dzīvi sev lauzt —*

Satumsa nakts —

Saulietis

Butovas nāves laikā aprakti gandrīz visi prometejieši, "Skatuves" aktieri un darbinieki, mākslinieki. Vēl līdz galam nepabeigtajā upuru sarakstā ir vairāk nekā 1500 latviešu uzvārdu. Latviešu nošaušana te notika gandrīz visu 1938. gadu. Taču istas Bērtuļu naktis bija 3. februāris, kad no 258 vienā dienā nošautajiem 229 bija latvieši, un 28. februāris, kad no 562 upuriem vairāk nekā 100 bija latvieši. Lūk, 3. februārī nošauto un Butovā aprakto latviešu saraksts, norādot arī viņu dzimšanas gadu un daļai arī nodarbošanos:

Ēvalds Āboliņš, 1888, elektriķis.

Ivans Ābols, 1895.

Jānis Āboltiņš, 1886, kopsaimniecības priekšsēdētājs.

Vilis Āboltiņš, 1905, kursants.

Ivans Alps, 1905, rūpnīcas direktors.

Teodors Amtmanis, 1883, režisors.

Elizabete Andersone, 1899.

Voldemārs Andersons, 1891, gleznotājs.

Ivans Antons, 1899, dažādu darbu strādnieks.

Johanna Apsīte, 1902, kurjere.

Fricis Arājs, 1891, atslēdznieks.

Vladimirs Āriņš, 1914, fizikultūras skolotājs.

Velta Asfalte, 1906, statistiķe.

Jēkabs Auns, 1894, kokapstrādes uzņēmuma pārvaldnieks.

Otto Auseklis (Auzens), 1884, galdnieks.

Hermanis Austrīņš, 1900, šoferis.

Bernards Auziņš, 1894, seglinieks.

Rudolfs Avotiņš, 1899, kartogrāfs.

Irma Balode, 1907, aktrise.

Jānis Baltauss, 1894, aktieris, režisors.

Kārlis Baltauss, 1904, aktieris.

Roberts Bancāns, 1891, aktieris.

Rudolfs Bancāns, 1898, aktieris, teātra "Skatuve" direktors.

Ivans Baudis, 1880, mežizstrādes iecirkņa vadītājs.

Elza Bebre, 1909, Latviešu kluba kasiere-sekretāre.

Vilhelms Begens, 1893, kalpotājs.

Ivans Beniksons, 1873.

Krišjānis (Kristiāns) Bertrams, 1903.

Lidija Bērziņa, 1901, aktrise.

Jānis Bērziņš, 1872.

Jānis Bērziņš, 1894, Zinātņu Akadēmijas darbinieks.

Rudolfs-Hermanis Bērziņš, 1891, rūpnīcas darbinieks.
 Voldemārs Birznieks, 1913, atslēdznieks.
 Pēteris Blumfelds (Sviris), 1891, literāts.
 Kārlis Blūms (Ozoliņš), 1901.
 Pēteris Bogomolovs (Kudanas), 1897.
 Zelma Boksberga, 1912, aktrise.
 Eduards Brahmanis, 1884, brigadieris rūpnīcā.
 Jēkabs Brauns, 1896.
 Alfreds Brēde (Briedis ?), 1895, Maskavas apgabala armijas štāba priekšnieks.
 Vera Brēmane, 1908, "Prometeja" mašīnrakstītāja.
 Lilija Brinkmane, 1901, skolas direktore.
 Roberts Buhgolcs, 1891.
 Pēteris Bullits, 1900, strādnieks.
 Arturs Bušs, 1903, ZA Augsnes muzeja direktora palīgs.
 Teodors Cellins, 1882.
 Arvīds Celms, 1900, "Prometeja" izdevniecības redaktors.
 Fricis Cezars, 1891.
 Augusts Cīrulis, 1895.
 Roberts Cīrulis, 1896, aktieris.
 Kārlis Čanke, 1891.
 Oskars Čakurs, 1884.
 Augusts Čiģāns, 1873.
 Kārlis Dandens, 1897.
 Lidija Daugule, 1909, Galvenās literatūras pārvaldes kontroliere.
 Vilis Dermanis, 1875, literāts.
 Ludvigs Dombrovskis, 1898, ceha priekšnieka vietnieks.
 Kārlis Dūnis, 1890.
 Fjodors Dzenis, 1892, iecirkņa vadītājs padomju saimniecībā.
 Ida Eglīte, 1903, žurnāla "Celtne" redakcijas darbiniece.
 Pēteris Eiduks, 1892.
 Kārlis Ezergailis, 1898.
 Jevgeņijs Fjodorovs, 1903.
 Vilis Forstmanis, 1894, aktieris.
 Valentīns Freimanis, 1903.
 Jānis Gailis, 1887, PSRS TKP nodaļas vadītājs.
 Augusts Galvais, 1889.
 Dāvids Galzems, 1889.
 Ernests Gerins, 1906.
 Ādolfs Ginne, 1893.

Kārlis Golubovskis, 1894.
Jānis Gredzens, 1883.
Līna Grīse, 1901, avīzes "Komunāru Cīņa" tehniskā sekretāre.
Jānis Grīnbergs, 1890, krāvējs.
Arturs Gulbis, 1911.
Vera Gūtmane, 1902, komunālās saimniecības instruktore.

Kārlis Hofrats, 1888.

Berta Ikale, 1904, avīzes "Komunāru Cīņa" redakcijas darbiniece.
Jēkabs Imbovics, 1896.
Jānis Inne, 1904.
Pāvels (Pauls) Irbītis, 1890, gleznotājs.

Kārlis Jakobsons, 1886.
Jūlija Janele (Viena), 1894, literāte.
Elizabete Jurcena, 1890, kancelejas preču bāzes direktora vietniece.

Jānis Kaks, 1893.
Leontīne Kalniņa, 1893, izdevniecības "Prometejs" ekspedīcijas vadītāja.
Lidija Kalniņa, 1907, žurnāla "Darba Bērni" atbildīgā sekretāre.
Marta Kalniņa, 1892, aktrise.
Jānis Kalniņš, 1894, literāts, kritiķis.
Kārlis Kalniņš, 1895.
Pēteris Kalniņš, 1886, strādnieks padomju saimniecībā.
Jānis Kārklīšs, 1892. Jānis Kinkers, 1896.
Augusts Kiršholds, 1892.
Arvīds Kleisbergs, 1897.
Ādolfs Klevers, 1886, Maskavas rajona padomes priekšsēdētājs.
Kārlis Klibiķis, 1903.
Jānis Kļaviņš (Vahsmanis), 1883.
Minna Kokere, 1890.
Viktors Krūls, 1889.
Augusts Krūmiņš, 1894, aktieris.
Jānis Krūmiņš, 1897.
Kārlis Krūmiņš, 1897, režisors.
Jānis Krūziņš, 1897, izdevniecības "Prometejs" ekspedīcijas darbinieks.
Izidors Kūkojs, 1903, žurnālists.
Pēteris Kūsiņš, 1886.

Bernhards Ķelmeisters, 1885.
Ansis Ķēniņš, 1875.
Jānis Lācītis, 1896, dziedonis.
Žanis Lagzdiņš, 1893.

- Mārtiņš Lagzdīņš, 1896.
 Alberts Laicens, 1894.
 Gustavs Lapovics, 1879.
 Otto Lasmanis, 1872.
 Pēteris Lasmanis, 1903.
 Hermanis Laucs, 1894.
 Marija Leiko, 1887, aktrise.
 Lūcija Leimane, 1906, korektore, kasiere.
 Konstantīns Lepše, 1899.
 Elfrīda Lesiņa, 1896, teātra "Skatuve" sekretāre.
 Jānis Libietis, 1891.
 Vilis Liepiņš, 1907.
 Fridrihs Loks, 1893.
 Ivans Martensons, 1878.
 Jēkabs Martinsons, 1892.
 Olga Mažeiko, 1898.
 Kārlis Meijers, 1888.
 Alma Melnbārde, 1902, "Prometeja" kultūras sektora vadītāja.
 Kārlis Menca, 1875.
 Pēteris Mezons, 1899.
 Albīna Mežule, 1909, literāte.
 Sergejs Millers, 1900.
 Voldemārs Mintiķis, 1904, avīzes "Komunāru Cīņa" darbinieks.
 Pēteris Misiņš, 1879.
 Emma Mizze, 1893, skolotāja, mācību grāmatu redaktore.
 Kārlis Mūnieks, 1894.
 Žanis Nabels, 1898.
 Alma Nagliņa (Stanovenko), 1904.
 Ernests Nikons, 1889.
 Aleksandrs Osītis, 1905.
 Andrejs Oše, 1899, aktieris.
 Vilma Ozola, 1905.
 Kārlis Ozoliņš Brenča d., 1893, žurnālists, redaktors.
 Kārlis Ozoliņš Friča d., 1893, literārais darbinieks.
 Otto Ozoliņš, 1892.
 Jānis Ozols, 1892.
 Jānis Ozols, 1897.
 Kārlis Pētersons, 1877.
 Kārlis Pipriss, 1899.
 Augusts Plikauss, 1885, pasniedzējs.

Kristīne Pļaviņa, 1888.
 Jānis Pļaviņš, 1880, izdevniecības "Prometejs" ražotnes darbinieks.
 Pēteris Pļaviņš, 1895.
 Jēkabs Pļavnieks, 1883.
 Anna Polis, 1880.
 Matīss Polis, 1886.
 Alvīne Pommere, 1904, mašīnrakstītāja.
 Marta Popele, 1899.
 Augusts Potaks, 1887.
 Jānis Povarovskis, 1895.
 Ivans Priede, 1893.
 Pēteris Priednieks, 1895.
 Fricis Pūce, 1899.
 Antons Puriņš, 1894.
 Eduards Purzieds, 1881.

 Vilis Rauska, 1909.
 Aleksandrs Rauza, 1897.
 Osvalds Reinsons, 1894.
 Heinrihs Rezevskis, 1890.
 Ivans Rinkuss, 1894, izdevniecības "Prometejs" lietu pārvaldnieks.
 Pēteris Rozenblats, 1885.
 Jēkabs Rozentāls, 1882.
 Augusts Rozītis, 1903.
 Kazimirs Rudevics, 1890.
 Jānis Ruģelis, 1895.
 Jānis Saars, 1901.
 Ivans Sakars, 1892.
 Jānis Saliņš, 1896.
 Aleksandrs Saulītis, 1887.
 Jānis Sautiņš, 1894.
 Roberts Sautiņš, 1899.
 Aleksejs Savgunas, 1893.
 Vilhelmīne Seppe, 1898, "Prometeja" darbiniece.
 Otto Siliņš, 1892.
 Vasilijš Siņicins, 1881.
 Jānis Skudra, 1885, "Prometeja" celtniecības nodaļas darbinieks.
 Jānis Smeiļis, 1876.
 Anna Sprugeviča, 1899.
 Roberts Stalšens, 1905.
 Aleksandrs Steppe, 1904.

- Jēkabs Stroks, 1891, "Prometeja" saimniecības darbinieks.
 Aleksejs Svirskis, 1897.
- Mirdza Šaškina, 1914.
 Jānis Šimanis, 1903.
 Fricis Šmidts, 1903.
 Ivans Štillers, 1872.
 Konstantīns Šulcs, 1893.
 Pēteris Šulcs, 1893.
- Andrejs Tauriņš, 1891.
 Andrejs Toms, 1893.
 Ivans Toms, 1908.
 Konstantīns Toms, 1914.
 Ivans Trans, 1891.
- Fricis Ulmanis, 1899, teātra "Skatuve" uzvedumu daļas vadītājs.
 Krišs Urbans, 1888.
- Ernests Vācietis, 1897.
 Pāvels Valdmanis, (Avotiņš, Baumanis, Vehters), 1876.
 Ādolfs Vanadžiņš (Aperats), 1884, aktieris, režisors.
 Paulīne Vārpiņa, 1902, "Prometeja" literārā darbiniece.
 Elizabete Vecozola, 1904, korektore.
 Alberts Vecozols, 1901, zinātniskais līdzstrādnieks Spirta institūtā.
 Eduards Veiss, 1881, redaktors izdevniecībā.
 Ernests Veppers, 1905, tehniskās kontroles nodaļas vadītājs.
 Kārlis Volnovskis, 1893.
- Eduards Zaikovskis, 1902.
 Vera Zandreitere, 1892, izdevniecības "Prometejs" arhivāre.
 Anna Zaprovskā, 1901, literāte, "Prometeja" darbiniece.
 Anna Zariņa, 1892.
 Tenis Zariņš, 1888.
 Kārlis Zatlērs (Celmiņš, Saulītis), 1895.
 Oskars Zēbergs, 1905, aktieris.
 Heinrihs Zeberīns, 1905.
 Lilija Zeimane, 1894.
 Viktorija Zemīte, 1879, pensionāre.
 Fjodors Zēns, 1884, atslēdznieks.
 Ilga Ziemele, 1902, "Prometeja" bibliotēkas vadītāja.
 Kārlis Ziemelis, 1900, elektrotehniķis.
 Mihails Zihmanis, 1885.
 Zelma Zudraga, 1910, aktrise.

Šajā sarakstā ir 229 vienā ziemas dienā izdzēstas dzīvības, 44 no tām bija sievietes. Aiz katras skopās rindiņas slēpjas neizdzīvota dzīve un nepadarīti darbi, piederīgo sāpes un izmisums. Tie bija cilvēki pašos spēka gados, tikai daži vecākie upuri sasnieguši 60 gadu robežu, bet pašiem jaunākajiem bija tikai nedaudz pāri 20.

"Komunarkas" kapu laukos apglabāti daudzi valstsvīri, izlūkošanas pārvaldes un augsta ranga armijas vīri, bijušie NKVD darbinieki, diplomāti, arī literāti un mākslinieki. To vidū no latviešiem te pēdējo dzīves mirkli izjutuši — R.Apinis, F.Bernovskis, J.Beika, E.Bērziņš, J.Bērziņš, J.K.Daniševskis, R.Endrups, R.Kirhenšteins, G.Klucis, V.Knoriņš, J.Laroze, J.Lasis, K.Mežulis, A.Ratnieks, J.Rudzutaks, R.Salna, K.Saulītis, E.Stūrītis, E.Šillers, V.Štrauss, J.Vācietis un citi, kopskaitā pāri par 300 cilvēku. Te atdusas arī 1940. un 1941. gadā apcietinātie un uz Maskavu no Latvijas aizvestie kultūras darbinieki un Latvijas armijas virsnieki.

Staļiniskā terora upuru apbedījumu vietu meklējumus vairākus gadus veica politisko represēto organizācijas, tai skaitā "Memoriāls", Maskavas žurnālists A.Miļčakovs, M.Mindlina grupa un citi entuziasti. Tikai pēc VDK arhīvu atvēršanas un ar VDK darbinieku līdzdalību kļuva iespējams šīs apbedījumu vietas dokumentēt. Daudzās neskaidrības un nepilnības sarakstos un dokumentācijā VDK darbinieki skaidro ar to, ka abi šie objekti — nāves lauki bija NKVD pakļautībā un nošauto aprakšana daudzos gadījumos varēja notikt bez īpašu pavadzīmju noformēšanas.

1993. gadā Butovas poligonā "Memoriāls" uzstādīja piemiņas akmeni. 1995. gada rudenī šī teritorija tika nodota Krievijas pareizticīgo baznīcas aprūpē un te uzcelts neliels Dievnams. Tiek domāts par muzeja iekārtošanu. Divas dienas nedēļā tagad poligona vārtus atver apmeklētājiem. Tad jebkurš var apskatīt vārtu tuvumā uzstādīto melno piemiņas akmeni, tālāk krustu un baznīcu un milzīgiem latvāņiem aizaugušo lauku. Daļēji teritoriju aizņem apkārtējo iedzīvotāju sabūvēti šķūnīši, pāri sākotnējai poligona robežlīnijai iespiedusies arī dzīvojamā māja. 1981. gadā toreiz KGB piederošajā poligonā iestādīja 300 ābeles...

Post scriptum

1938. gada 17. novembrī VK(b)P CK un TKP pieņēma kopīgu lēmumu par visu masu represiju pārtraukšanu. Jaunais NKVD priekšnieks L. Berija 26. novembrī ar pavēli Nr. 00762 atcēla iepriekšējās 7 pavēles, bet 11 pavēles tika pasludinātas par spēku zaudējušām. To vidū bija arī pavēles par visām nacionālajām operācijām, taču asiņainais darbs jau bija paveikts.

Kopš 1937. gada 25. augusta, kad tika parakstīts pirmais upuru albūms, līdz 1938. gada 15. novembrim īpašajās "troikās" un albūmu kārtībā tika izskatītas 346. 713 lietas, no šā apsūdzēto kopskaita notiesāti 335. 513 cilvēki, no tiem trīs ceturtdaļas — 247. 157 cilvēki tika nošauti (Н.В.Петров, А.Б.Рогинский - "Польская операция" НКВД 1937 - 1938". В сб. "Репрессии против польских граждан". Звенья. Мемориал, вып.1. М. 1997, стр.22 - 39).

Nu sākās savu uzdevumu veikušo, pašu šo pavēļu izdevēju un izpildītāju novākšana. No 1936. gada pieci NKVD-VDK priekšnieki — Jagoda, Ježovs, Berija, Merkulovs, Abakumovs — apvainoti pretvalstiskā darbībā un aizgājuši pa savu upuru ceļu — nošauti.

Pēc PSKP XX kongresa 1956. gadā sākās briesmīgo notikumu izmeklēšanas un nevainīgi notiesāto rehabilitācijas process. Taču, kā gan tika formulēti Prokuratūras pamatojumi represiju upuru lietu pārskatīšanai un rehabilitēšanai?

Parasti konstatēts: "Pārbaudes gaitā noskaidrots, ka iepriekšējā izmeklēšanā iegūtās liecības nav apstiprinājušās (vai arī — ir pretrunīgas, nepelna uzticību, izsauc nopietnas šaubas par to patiesumu, izmeklēšanā pielietotas nelikumīgas metodes (jāsaprot — spīdzināšana), pieļauta izmeklēšanas materiālu falsifikācija utt.). Nereti ir piebilde, ka vainīgie izmeklētāji jau sodīti (starp citu, arī par kaitniecību, spiegošanu, pretpadomju darbību u.c., bet nevis par noziedzīgo pavēļu pildīšanu).

Pati rehabilitācijas formula — "отсутствие состава преступления" — faktiski ietver sevī visa PSRS valdošā režīma un NKVD darbības noziedzīguma pierādījumu. Arī pēc skaļajiem personības kulta un tā izraisīto seku nosodījuma apliecinājumiem būtībā nekas nebija mainījies.

Līdz pat 1963. gadam piederīgajiem izsniedza falsificētas ziņas par noslepkavoto likteņiem, norādot izdomātu nāves cēloni un datumu desmit gadu robežās kopš aresta dienas. Pēc tam līdz pat 1988. gadam saskaņā ar KGB priekšnieka 1962. gada 26. decembra vēstuli Nr. 3265-c sāka uzrādīt patieso nāves gadu, mēnesi un dienu. Tikai no 1988. gada nevainīgo upuru tuvinieki var iegūt ziņas arī par nevainīgo upuru nāves cēloni, kas ietverts traģiski īsajā un daudzkārt atkārtotajā vārdā — "nošauts".

* * *

*Mēs, strēlnieki, kas jaunu gaitu sākam,
Zem cīņas karogiem kas slēgtās rindās nākam, —
mēs esam spēks, ar kuru rēķināsies.*

Kārlis Pelēkais

* * *

*Acīs mums ieskatās latviešu strēlnieki,
Izstaigā zemes un dvēseļu ceļus,
Jautājot, cik no mums rītdienas tēlnieku
Un kāpēc šai laikmetā
Dzīvo vēl meļi.*

Jānis Peters

* * *

*Kaulus kopā salasiet, strēlnieki vecie!
Augšā celieties, pulkvedi Vāciet!
Droši nokratiet melus no pleciem,
Robert Eideman, ierindā nāciet!*

Jānis Plotnieks

Strēlnieki: spožums un posts

Pirmā pasaules kara pēdējā pavasarī — 1918. gada martā tika noslēgts Brestas miera līgums, kura noteikumi Latviju pakļāva vācu okupācijai. Vācu pārspēka priekšā latviešu strēlnieki organizēti atkāpās. 1918. gada 13. aprīlī latviešu strēlnieku pulki tika apvienoti Sarkanās Armijas Latviešu strēlnieku padomju divīzijā, tādējādi izveidojot vienu no pirmajām Sarkanās Armijas nacionālajām karaspēka daļām. Par šīs divīzijas priekšnieku iecēla pulkvedi Jukumu Vācieti, par komisāriem — K.Pētersonu un K.Doziiti. Divīzijā bija 3 brigādes, kurās ietilpa 9 strēlnieku pulki, viens kavalērijas pulks, 5 artilērijas divīzioni, automobiļu un aviācijas daļa, inženieru un ceļu dienesta bataljons. Latviešu tehniskās un artilērijas daļas pirmo reizi tika saformētas Maskavā, agrāk latviešu pulkos tādu nebija. Bez tam atsevišķas strēlnieku grupas tika izveidotas no latviešu strādniekiem Saratovā, Vitebskā, Penzā, Arhangeļskā, Harkovā.

1918. gadā latviešu strēlnieki piedalījās daudzās kaujās Pilsoņu karā. Kopā ar citām Sarkanās Armijas daļām viņi cīnījās pret Kaļedinu un Krasnovu, cīnījās Baltkrievijā, Kubaņā, pie Donavas un Volgas, Urālos un citur. Latviešu strēlniekiem uzticēja apsargāt padomju valdību Smoļņijā Petrogradā, bet pēc valdības pārcelšanās uz Maskavu — tās rezidenci — Kremli. Strēlniekiem izšķiroša loma bija kreiso eseru sacelšanās apspiešanā 1918. gada jūlijā.

Par pašreizējo dzimteni Kazaņas aizstāvēšanā 1918. gada augustā 5. latviešu strēlnieku pulku apbalvoja ar VCIK Goda karogu. Daudzi latviešu strēlnieku komandieri jau 1918. gadā tika izvirzīti augstos Sarkanās Armijas komandieru un politisko darbinieku postēpos. J.Vācietis kļuva par Austrumu frontes virspavēlnieku, J.Daniševskis — par KPFRS Revolucionārās kara padomes locekli, J.Bērziņš, R.Eidemanis un K.Kalniņš — par armiju pavēlniekiem, J.Lācis un V.Āziņš — par divīziju komandieriem¹.

Vācijas un Austroungārijas impēriju sabrukums un kapitulācija ļāva Eiropā uz bijušo impēriju drupām veidoties jaunām patstāvīgām

valstīm, kurās pamatprincipi bija tautu pašnoteikšanās un demokrātija. No kādreizējās Krievijas impērijas atdalījās Somija un Baltijas valstis. Latvijā cīņa par varu turpinājās, un 1919. gada pirmajā pusē gandrīz visi strēlnieki bija iekļauti Padomju Latvijas bruņotajos spēkos. 1919. gada vasarā strēlnieki tika no Latvijas atsaukti un sākās viņu varonīgās cīņas pret Deņikinu un vēlāk Dienvidu frontē pret Vrangeļa vadītajiem baltgvardu spēkiem. Pēc latviešu vēsturnieka E.Andersona aprēķiniem pavisam strēlnieku gaitas izgājuši no 60 līdz 70 tūkstoši karavīru. Vairāk nekā puse no tiem krituši kaujās vai izsisti no ierindas jau Pirmā pasaules kara frontēs Austrumprūsijā un Latvijā. Krievijā kopumā krituši ap divdesmit tūkstoši, pēc 1920. gada augusta Krievijas-Latvijas miera līguma ap desmit tūkstoši strēlnieku atgriezušies Latvijā, bet gandrīz tikpat daudz palikuši uz dzīvi Krievijā. Kā veidojās viņu tālākie likteņi?

Daudzi no strēlnieku komandieriem arī turpmāk ieņēma visai augstus posteņus PSRS Bruņotajos spēkos. Latviešu strēlnieku vēstures pētnieks V.Stinkulis minējis šādus²:

Jānis Bērziņš — Izlūkpārvaldes priekšnieks,

Jānis Alksnis — Mobilizācijas pārvaldes priekšnieks,

Ernests Apoga — Militāro sakaru pārvaldes priekšnieks,

Gustavs Boķis — Autobruņutanku pārvaldes priekšnieks,

Pēteris Ošlejs — Maskavas kara apgabala pavēlnieka vietnieks,

Juris Aploks — Maskavas kara apgabala štāba priekšnieka vietnieks,

Roberts Eidemanis — Kara akadēmijas priekšnieks,

Jukums Vācietis — Kara akadēmijas pasniedzējs,

Jēkabs Alksnis — Gaisa Kara Spēku priekšnieks,

Kārlis Janelis — Gaisa Kara Spēku nodaļas priekšnieks,

Jānis Lācis — Dzelzceļa korpusa komandieris un komisārs Tālajos Austrumos.

1935. gadā daudzi latvieši ieņēma augstas dienesta pakāpes: par korpusa komandieriem kļuva K.Stucka, J.Gailītis, J.Aploks, K.Neimanis, par divīziju komandieriem — O.Stiga, K.Kalniņš, A.Briljants. Ž.Lauris, R.Pētersons, par brigāžu komandieriem — K.Arhanģeļskis, J.Purings, J.Žīgurs, Ž.Ulmanis, A.Indzers un citi. Ļeņingradas un Baltkrievijas kara apgabalu izlūknodaļas vadīja latvieši Grodis un Apens³. Visu viņu ieguldījumu PSRS bruņoto spēku nostiprināšanā grūti novērtēt par augstu.

Daudz bijušo strēlnieku nonāca iekšlietu un tieslietu iestādēs, citi veica nozīmīgu darbu tautsaimniecības attīstībā. Eduards Bērziņš, kura nopelnus militārie vēsturnieki īpaši atzīmē kreiso eseru dumpja un Lokarta sazvērestības likvidēšanā, trīsdesmito gadu sākumā vadīja Višeras celulozes un papīra kombināta celtniecību Ziemeļurālos, bet pēc tam viņam uzticēja vadīt milzīgo Tālo Austrumu celtniecības trestu, ar ko viņš sekmīgi tika galā.

Plecu pie pleca ar sarkanajiem strēlniekiem gan pilsoņu kara frontēs, gan mierlaika celtniecībā bija Harkovā dzimušie brāļi Valerijs un Ivans Mežlauki. V.Mežlauks divdesmito gadu otrā pusē vadīja visu PSRS metalurģijas un mašīnbūves nozari, no 1931. līdz 1934. gadam bija Valsts plāna komitejas priekšsēdētāja vietnieks, pēc tam — PSRS Valsts plāna komitejas priekšsēdētājs, Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, laikraksta "Za industrializaciju" redaktors. Vēl 1937. gada februārī V.Mežlauku iecēla par PSRS smagās rūpniecības tautas komisāru, bet 1938. gada 29. jūlijā pēc ilgstošas pratināšanas un spīdzināšanas viņu nošāva kā "tautas ienaidnieku".

Pāris gadu vecākais brālis Ivans Mežlauks divdesmitajos gados vadīja Turkmēnijas Kokvilnas komiteju, bija Vidusāzijas Ekonomiskās padomes priekšsēdētājs. Trīsdesmitajos gados viņš bija Valsts darba un aizsardzības padomes sekretārs un PSRS TKP lietu pārvaldnieka vietnieks. 1936. un 1937. gadā I.Mežlauks vadīja TKP Augstskolu komiteju, nošauts 1938. gada 26. aprīlī.

Juris Mežiņš, ko cara valdība par piedalīšanos 1905.-07. gada revolūcijā 1912. gadā bija izsūtījusi katorgā uz Irkutskas guberņu, atgriezās Latvijā 1917. gada nogalē, bet ar divdesmitajiem gadiem bija Rietumu frontes, vēlāk Dienvidu frontes štāba kara komisārs. Viņš strādājis partijas organizatoriskajā darbā Baltkrievijā un Urālos, bija PSRS Transporta kolēģijas Augstākās tiesas priekšsēdētājs, nošauts 1937. gadā, datums nav zināms.

Profesionālais revolucionārs Jūlijs Kārlis Daniševskis 1918. gadā kļuva par Austrumu frontes Revolucionārās kara padomes locekli, bija Revolucionārā kara tribunāla priekšsēdētājs. 1919. gadā viņš bija Padomju Latvijā P.Stučkas valdībā priekšsēdētāja vietnieks, bet sākot ar divdesmitajiem gadiem ieņēmis atbildīgus amatus PSRS Mežrūpniecības tautas komisariātā. No 1934. līdz 1937. gadam

viņš bija Dienvidrietumu mežu galvenās pārvaldes priekšnieks, nošauts 1938. gada 8. janvārī.

Un tā cits pēc cita tika pazemoti, samalti un nonāvēti visi tie cilvēki, kas dažādu iemeslu dēļ bija atteikušies no atgriešanās Latvijā un apzinīgi strādāja Padomju lielvalsts augšupejas labā.

Liela daļa kādreizējo strēlnieku nokļuva latviešu kolonijās, kur dibināja ģimenes, apstrādāja laukus. Arī līdz viņiem aizstiepās asiņainā genocīda taustekļi. Vecais strēlnieks Pēteris Griško savās atmiņās stāsta par brāli — bijušo jātnieku pulka komandieri un savas vienības ierindas strēlnieku Kārli Āboliņu no Tukuma. Pēc Pilsoņu kara beigām viņi dzīvojuši Astrahaņā, K.Āboliņš bijis daļēji paralizēts, tomēr 1937. gadā arī viņš arestēts un aizgājis bojā.⁴

Strēlnieki arī pēc kaujām mierīgā darba dzīvē nezaudēja savstarpējos sakarus. Pie latviešu klubiem visur bija izveidotas strēlnieku sekcijas, kas aktīvi piedalījās strēlnieku vēstures pētniecībā, atmiņu vākšanā un vērtīgu publikāciju izdošanā, interesantas sadzīves organizēšanā kopā ar ģimenēm. Strēlnieku sekcijā pie Maskavas latviešu kluba bija reģistrēti pāri par 400 biedriem. Strēlnieki izveidoja arī lauksaimniecības komūnas Piemaskavā un Smoļenskas apgabalā. Tie jau bija gatavi "Latviešu saraksti" arestam, augstākā soda mēra piespriešanai un nošaušanai.

Tiem, ko tūlīt nenošāva, piesprieda ilgus gadus cietumsoda un izsūtījumu uz darba labošanas nometnēm, kas bija gandrīz līdzvērtīgs nāvessodam, tikai ilgstošāks — smagā vergu darbā un aukstumā. Viņus atcerējās Otrā pasaules kara laikā, kad Sarkanajai Armijai vācu karaspēka priekšā nācās atkāpties. Vēsturnieks un žurnālists J.Riekstiņš atradis un publicējis dokumentus, kas liecina, kā meklēts papildinājums Latviešu divīzijai 1942. gadā. J.Kalnbērziņš un V.Lācis savā 1942. gada 25. septembra ziņojumā VK(b)P sekretāram A.Andrejevam rakstījis: "Šobrīd visas iespējamās iesaucamo rezerves ir izsmeltas. Divīzijas tālākā papildināšana neizbēgami ir jāizdara uz citu tautību pilsoņu rēķina. Taču ir arī vēl citas iespējas. Tā, piemēram, rezerves pulka pavēlniecība ir noskaidrojusi, ka Komi APSR atrodas vairāki tūkstoši cilvēku, kuri savā laikā ir izsūtīti par dažādiem pārkāpumiem. No šo personu vidus ievērojamu skaitu varētu atlasīt un nosūtīt uz rezerves pulku. Šā jautājuma izlemšana ir atkarīga no PSRS Iekšlietu tautas komisāra b. Berijas." Līdzīgi izteikumi ir arī par Krasnojarskas novadu.

Lai gan šajos rajonos vairākums pieredzējušo karotāju, kas mocījās vai pat jau bija nobendēti Gulaga noietnēs, bija no Latvijas armijas, kurus kā politiski neuzticamus un kaitniekus izsūtīja 1941. gadā, visi viņi ir vienas ķēdes savstarpēji saistīti locekļi.

Latviešu strēlnieki nemirst.

Viņi tikai pārkārto savas rindas.

Piezīmes.

1 Latvijas PSR vēsture. 2. sēj., Rīga, 1986, 43.-44. lpp.

2 V.Stinkulis. Latviešu strēlnieku likteņi Padomju Savienībā. — Pārskata materiāli starptautiskajā zinātniskajā konferencē "Krievijas latvieši pagātnē un mūsdienās. Likteņi un problēmas". 1991. g. 23.-24. martā, 45. lpp.

3 Turpat, 46. lpp.

4 Rīgas Balss, 1987, 14. novembrī.

* * *

*Liesmu vāveres pār malku lēkā,
Tējas katliņi pār liesmām čīkst,
Iedzer tēju. Kāpēc skumt un nīkt
Tad, kad caurvējš svilpo zemes ēkā.*

*Iedzer tēju. Smaržīgu un kvēlu,
Tā kā cukurgrauds lai smeldze irst,
Tā, lai tālos ceļos neaizmirst,
Kas tie tādi — latvju strēlnieki.*

*Iedzer tēju. Strēlnieki ies pirmie,
Daudziem sidrabota saule lēks.
Daudziem sidrabota saule acis slēgs,
Citi mājās pārnāks sirmi, sirmi.*

Vitauts Lūdēns

Klusais patvērums

(Pēc L.Golovkinas stāstījuma žurnālā "Voļa". 1996, Nr.1.)

Lubjanka, Butirki, Ļefortova Maskavā, Krestci Ļeņingradā. Šos nosaukumus Krievzemē zina un atceras daudzi. Tie ir cietumi. Diezin vai kāds spēs saskaitīt, cik cilvēku ievests pa šo cietumu vārtiem ilgajā to pastāvēšanas laikā, un cik pa tiem izgājuši savām kājām vai aizvesti zirgu pajūgos, vai arī sasviesti kā malkas šķilas automobiļu kravas kastē un pārklāti ar netīru brezentu. Tie bija cietumos nošautie, spīdzinot nogalinātie vai priekšlaikus nomirušie, nesagaidot spriedumu un tāpat gandrīz vai neizbēgamo nošaušanu.

Šādu (galveno!) cietumu NKVD sistēmas pārraudzībā Padomju Savienībā bija astoņi. Šķita, ka trīsdesmito gadu vidū ieslodzīto skaitam vajadzētu sarukt: bija taču pabeigta budžu un kulaku kā šķiras likvidācija, trockisti iznīdēti, zemes industrializācija pilnā sparā ritēja uz priekšu.

Tomēr NKVD vadība saņēma no VK(b)P CK slepenu rīkojumu — paplašināt jau esošās labošanas darba un koncentrācijas nometnes un veidot jaunas. Kāpēc? Ar valsts rīcībā esošiem resursiem turpināt iesāktos grandiozos būvdarbus nebija iespējams, bija jāizmanto lētās darba rokas — t.i. ieslodzīto un represēto darba spēku.

Tika iekārtoti arī jauni cietumi. Viens no tādiem bija baismā Suhānovka. Netālu no Maskavas Rastorgujevas ciemata apkaimē no klostera telpām izdzina mūķenes un šajā Dieva svētītajā klusajā patvērumā ierīkoja cietumu.

Suhānovku izveidoja par vienu no visslepenākajiem NKVD cietumiem, kas bija paredzēts īpaši bīstamu valsts noziedznieku turēšanai un pratināšanai. Pie tā izveides klāt stāvējis pats PSRS Iekšlietu Komisariāta vadītājs Nikolajs Ježovs. Arhīvos atrastie dokumenti liecina, ka šā cietuma vajadzībām atvēlēti lieli līdzekļi, aprīkojums iepirkts Vācijā. Suhānovku, kas atradās līdzās ciematam, nemitīgi uzraudzījuši septiņdesmit posteņi, daļa no tiem bijuši

ierīkoti kā īpaši slēpņi uz ceļiem, arī uz kādreizējiem labības laukiem ārpus klostera mūriem.

Cietumā izbūvēja kameras 160 ieslodzītajiem, vairums no tām bija vieninieku kameras. Kameru izmēri — 156 x 206 centimetri. Šeit ieslodzītos turēja bez vārdiem un uzvārdiem, visu laiku tos uzrunāja un apzīmēja: "ieslodzītais nummur tāds un tāds...", "liķis nummur tāds un tāds...". Lai neviens, pat apsardze nezinātu un nevarētu izplāpāties. Ieslodzīto reģistri ar pilniem vārdiem un uzvārdiem atradušies Butirkos vai Ļefortovā, Suhānovkā notika tikai ieslodzīto bezvārdu kontingenta apstrāde.

Uz Suhānovku nopratināšanai un tālākai rīcībai sūtīja galvenokārt augstākā ranga komunistiskās partijas un padomju iestāžu darbiniekus, militārpersonas, pat ārzemju pavalstniekus, kas, ignorējot starptautisko tiesību normas, pakļauti pratināšanai, spīdzināšanai un arī nošaušanai.

Cietumā ierīkoti īpaši moku kambari — seši karceri. Sienas un grīda šajās šaurajās telpās notriektas ar mazutu, lai nevarētu pret tām pat atspiesties. Vēl citi seši vai, pēc citām ziņām, astoņi karceri iekārtoti tā, lai no griestiem nemitīgi pilētu ūdens, no kura nav bijis iespējams paglābties. Kad pēc noliktā soda laika atvērtas šo būru durvis, tad ieslodzītais jau bijis sastindzis kā koka gabals vai miris.

Izmeklēšana un pratināšana Suhānovkā parasti pabeigta ne ilgākā laikposmā par desmit diennaktīm.

A.Solžeņicins rakstīja: "Ja tu esi Butirku cietumā, tad tev draud ar Ļefortovu, bet, ja esi Ļefortovā, tad draud ar Suhānovku." Tur esot bijusi pati briesmīgākā spīdzināšanas sistēma. Lai arestētie atzītu savu "vainu", tos ievietoja kamerās ar smirdīgu gāzi vai arī kamerās, kur uzturēja ārkārtīgi augstu temperatūru, līdz cilvēks zaudēja samaņu vai saprātu. Arī tāds paņēmiens — salocīt arestēto lokā, sasiet un tā turēt vairākas diennaktis. Kāds pulkvedis Rjumins, ko vēlāk iecēla par Abakumova vietnieku, šeit plosījās kā īsts sadists un cilvēku nīdējs. Viņš nopratināšanā, kad pats tika saukts pie atbildības, atzinies: "Suhānovkā mēs sitām tā, ka zarnas no vēdera lida laukā. Mēs to nenoliedzam." Ieslodzītos turēja ilgstoši nomodā, neļaujot ne mirkli iemigt, pratinātāji "strādāja", nomainot cits citu.

Nikolajs Ježovs ļoti lepojies ar šo cietumu un uzskatījis sevi par tā pamatlicēju. Taču arī pašam bijušajam Iekšlietu komisāram esot nācies uz savas ādas izbaudīt tā "jaukumus". Kad viņš pats esot ieslodzīts kā "tautas ienaidnieks" Suhānovkā, to apsargājuši četri uzraugi. Viens no tiem pastāvīgi dežurējis kamerā, lai Ježovs neizbēgtu no "taisnīgās tiesas" un pats sev nepadarītu galu...

Pēc N.Ježova Suhānovkas cietums nonācis tiešā Lavrentija Berijas pakļautībā. Viņš to pārkārtojis pēc sava prāta. Kāds cietuma uzraugs, kas šeit pastrādāto noziegumu izmeklēšanas laikā apzīmēts ar burtu P., liecinājis:

"Berija Suhānovkas cietumu ļoti mīlēja. Lai viņam līdz nopratināšanas telpām nebūtu jāiet pa trepēm kājām, viņš lika no trešā stāva līdz pagrabam ierīkot liftu. Savu kabinetu arī lika izdaļot. Sienas noklāja ar paneļiem, uz grīdām uzklāja paklājus, koridoros izklāja celiņus, logiem piekāra zīda aizkarus. Pats teicis — nu viss kļuvis, kā pie godīgiem cilvēkiem... Berijas kabinetā iekārtoja telefoniskos sakarus ar valdību un pašu Staļinu, ierīkoja slepenu izeju, lai tieši nokļūtu ārpus klostera mūra sienām. Kabinetā šī slepenā eja tika nosepta ar viegli pagriežamu grāmatplauktu."

Darbiniekus Suhānovkas cietumam izvēlējās ļoti rūpīgi. Vairums no tiem nāca jau ar Lubjankas pieredzi. Berijam darba laiks Suhānovkā parasti beidzies ļoti vēlu, dažreiz viņš palicis tur visu nakti. No Maskavas Berija atbraucis trīs ZIMu pavadībā. Bez īpašas vajadzības viņam acis neviens nerādījis.

Suhānovkā uz sava likteņa izlemšanu gaidījušas arī vairākas sievietes. Uz nopratināšanu te bijusi atvesta V.Molotova sieva aktrise Poļina Žemčužnaja (Perla Karpovskaja). Domājams, ka te pratināta un pēc tam izsūtīta uz Tālajiem Austrumiem VCIK priekšsēdētāja M.Kaļiņina dzīves biedre, pēc tautības igauņiete. Šim gūsteknēm esot bijis pat īpaši "saudzējošs režīms" — uzraugiem bijis aizliegts naktis caur aciņu durvīs kontrolēt, ko arestētās kamerās dara...

Pēc nežēlīgas spīdzināšanas un ilgstošas pratināšanas vai ieslodzījuma karcerī, cilvēki parasti atzina savu "vainu", piekrita parakstīt jebkurus pratināšanas materiālus un tad arī uz spriedumu ilgi nebija jāgaida. Kāds no cilvēkšāvēju komandas ļaundarību izmeklēšanas komisijai liecinājis:

"Viss notika ļoti vienkārši. Viņus autofurgonos izvedām mežā, konvojs nostādīja pie bedres, bet es — šāvu. Reiz divi metās bēgt. Duraki! Vai tad no mūsu rokām kāds izsprucis? Zemē kaut kā iemudzinājām. Nedzīļi. Ko tur... Labi, ka vēl tā. Pēc tam gan šāvām cietuma pagrabā. Katru nakti. Nu tā, pa desmit, divpadsmit gabaliem. Nostādām pie sienas. Un pa vienam, no nagana pakausī. Esmu dažreiz kļūdiņies, tad jāšauj otrreiz. Šis guļ uz grīdas, kārpās. Man lieka patrona jātērē."

АКТ

15 ноября 1937 г.

г. Чистополь

мы, нижеподписавшиеся, начальник Чистопольской опергруппы ст. лейтенант госбезопасности Помелов, пом. нач опер. группы Булынденко, начальник Чистопольской РО НКВД ТАССР лейтенант госбезопасности Власов, составили настоящий акт в том, что:

26 августа, 21 сентября и 26 сентября 1937 г. на оперативные нужды при проведении в исполнение приговора тройки при НКВД ТАССР в отношении осужденных к расстрелу — израсходовано патрон к револьверу «наган» восемьдесят четыре штуки (84 шт.)

Постановили:

Восемьдесят четыре шт. (84) патрон к револьверу «наган» списать в расход.

Начальник Чистопольской опергруппы
Ст. лейтенант госбезопасности
Пом. нач. Чистопольской опергруппы
лейтенант госбезопасности
Начальник Чистопольского РО НКВД
лейтенант госбезопасности

Помелов
Булынденко
Власов

(АРХИВ КГБ РТ, д. 159, л. 26)

Lūk, viena no tūkstošiem līdzīgu uzziņu (tā rakstīta Čistopoles cietumā Tatārijā), ar kuru NKVD darbinieki no uzskaites norakstīja cilvēku nošaušanā izlietotās patronas.

Vēlāk nošaušanai aprīkota īpaša telpa. Katrā tās stūrī, aiz bieziem tērauda lokšņu vairogiem ar izgrieztu nelielu lodziņu šaušanai nostājušies šāvēji. Nāvei nolemtais ievests un nostādīts telpas vidū, kur grīda bijusi noklāta ar čuguna plāksnēm. Cilvēks pat nepaspējis apjēgt, no kurienes to pārsteigusi liktenīgā lode. Telpā bijušas vairākas krāsnis, kurās nepārtraukti versmojušas liesmas. Nošautie tūlīt likti uz īpašiem ratiņiem un iestumti krāsnī.

Nopratinātie apsardzes darbinieki liecinājuši, ka Suhānovkā darbojusies krematorija. No tās garā mūra skursteņa naktīs cēlušās tumšas dūmu grīstes un apkārtni pildījis nelāgs, šķebinošs smārds. Kāds no cietuma darbiniekiem, kas vēlāk saukts pie atbildības, stāstījis: "Caur cietuma skursteni kopā ar dūmiem izlidoja daudz "kontriķu". Jā, mēs savu smago pienākumu pret tautu esam pildījuši līdz galam." Tolaik Berijas kalpībā šo cilvēku par īpašiem nopelniem apbalvoja ar diviem kaujas ordeņiem un personīgo ieroci.

Vēl 1942. gadā šurp veda un tiesāja tā saucamos "kara noziedzniekus" — armijas pulkvežus, apakšpulkvežus, kas bija "nogrēkojušies" pret padomju varu vai nepietiekoši uzcītīgi pildījuši ģenerālisimusa Josifa Staļina pavēles. Zemāka ranga militāristu par majoru te neesot bijis.

Kādu laiku Suhānovkā Berija neesot redzēts, jo viņa virsvadībā apsargāja atombumbas izgatavošanu un izmēģināšanu, bet 1949. gadā viņa druknais stāvs un caururbjošais skatiens atkal parādījies cietumā, kas darba ritmu nav zaudējis, bet pat paātrinājis.

Cietuma sešpadsmit pastāvēšanas gados caur to izgājuši vismaz trīsdesmit tūkstoši arestēto.

Pēc Josifa Staļina personības kulta atmaskošanas Suhānovkas cietumu likvidēja. Dokumentus ieslēdza Valsts Drošības Komitejas speciālajos arhīvos ar atzīmi "Pilnīgi slepeni". Lai slēptu pēdas, daļa no cietuma ēkām tika steidzīgi nojaukta vai kapitāli pārbūvēta. Iznīcināja visu, kas varētu liecināt par briesmu darbiem staļiniskā genocīda laikā. Pēc tam telpas ierādīja mehāniskajām darbnīcām, tad slimnīcai un kādai mācību iestādei. Visu, kas te bijis agrāk, pārklāja ar jaunu slāņojumu.

Beidzot mūsdienās senajā Suhānovkas klosterī palēnām atkal iekvēlinās svētā vārda uguntiņa, pamazām tiek atjaunotas klostera telpas, jau uzstādīts pagaidu altāris, šurp atkal nāk dievlūdzejī. Galvenokārt, vecāka gadu gājuma ļaudis.

Svētais tēvs nesūdzas, ka draudze šajā kādreizējā svētvietā vēl nav nekāda lielā. Viņš atzīst, ka Dieva vārdus runājot, sajūt tos klausāmieš arī tūkstošiem nomocīto nevainīgo dvēseļu, kas vēl arvien meklē Mūžīgo mieru.

Mana "amnestija"

Vēl dzīvs ir tas vīrs,
Kurš nošāva manu tēvu
Ufas cietumā, janvāra naktī.

Jūtas šķīstis viņš un tīrs,
Pensiju saņem
Un partijās sapulcēs vienmēr aktīvs...

Bet, ja sātans
Viņu pie sevis nav saucis,
Tad noteikti dzīvs vēl ir tas,
Kurš tēvam nagus no pirkstiem maucis,

Kurš blakšu kastē
Mēnesi stāvēt lika,
Pēc tam izveda salā pliku...

Tagad viņš īpašu
Pensiju saņem,
Par manu algu kas lielāka trīstik.

Raugās pasaulē
Bezvainas bērna acīm,
Gaužas, ka slikti bez darba klājas,

Un visžēlīgi piedot man līcis,
Ka no kara
Dzīvs esmu pārnācis mājās
Un arī viņam sveiks garām ticis...

4. decembrī, katru gadu

Hugo Rukšāns

Dzimis 1920. gadā Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Pieredzējis frontes mediķis. Žurnālists un literāts. Atgriezies Latvijā 1944. gadā. Miris 1995. gadā.

Nāves reģistri

Visiem 1937. un 1938. gadā represētajiem latviešiem uzrādīja viena veida apsūdzību — piedalīšanos kontrevolucionāru organizāciju darbībā un spiegošanu ārvalstu labā. Izmeklētāji visiem spēkiem centās pildīt Iekšlietu Tautas komisāra N. Ježova norādi par latviešu pretpadomju pagrīdes atklāšanu. 1939. gada sākumā, kad valstī pēc Staļina personiskās norādes sākās pašu spīdzinātāju un slepkavu apšaušana, tad arestētais Maskavas NKVD pārvaldes priekšnieks A. Radzilovskis liecināja: "Kad es prasīju Ježovam, kā realizēt viņa direktīvu par latviešu pretpadomju pagrīdes atklāšanu, viņš man atbildēja, ka nevajag kautrēties. Ja šādu materiālu nav, tad vajag izvēlēties vairākus latviešus, kas ir VK(b)P biedri un vajadzīgās liecības no viņiem izsist." Ježova vietnieks M. Frinovskis ieteica: "Gadījumos, ja arestētie arī tad šādas liecības nedod, bet ja ir kādas nebūt blakus liecības vai vienkārši pat nepārbaudīti aģentūras ziņojumi, nošaušanu tiem tomēr piespriet."

Pēc šādas shēmas tika fabricētas apsūdzības, pirmstiesas izmeklēšana, tiesas "taisnīgais spriedums" un nekavējoša sprieduma izpilde. Šajā drausmīgajā mašīnērijā tuvāk ieskatīties ļauj arhīvu dokumenti, kas pavisam nesen publicēti žurnālā "Voļa" ("Воля". Журнал узников тоталитарных систем. Издатель: Московское историческо-литературное общество "Возвращение". 1997, Nr. 2/3).

Dokumenti šajā grāmatā tiek publicēti oriģinālvalodā, jo tā vislabāk izjūtama pazīstamo latviešu kultūras darbinieku Friča Bernovska, Kārļa Veidemaņa, Eduarda Zandreitera, Kārļa Ozoliņa, Mārtiņa Lāča-Sudraba, Arvīda Celma un Adolfa Klēvera bezpalīdzība un pazemojums nežēlīgās varas priekšā. Neizturējuši NKVD benžu pielietotās mocības un izmisuši, cilvēki "atzīstas" visos tiem piedēvētos "nāves grēkos", apmelo paši sevi un savus darba biedrus. Viss, ko viņi darījuši no tīras sirds, tiek atzīts par noziegumu.

Visi viņi reabilitēti.

Pēc nāves...

ДЕЛО N P-10959

СПРАВКА НА АРЕСТ

3 отд. УГБ УНКВД МО арестовывается бывш. зам. председателя латышского культурного общества и издательства "Прометей" БЕРНОВСКИЙ Фриц Иванович, 1889 г. рождения, уроженец Тукумшинского уезда Курляндской губ. (Латвия).

Установлено, что Берновский Ф.И., работая в должности зам. председателя культурного общества "Прометей", имел связь с ныне арестованным за шпионаж Данишевским. Кроме того, занимался насаждением в издательстве "Прометей" классово чуждых элементов и троцкистов, за что 2/XI-37 г. исключен из членов ВКП(б).

На основании изложенного Берновский Ф.И. подлежит аресту.

Нач. 3 отд. УГБ УНКВД МО капитан ГБ (Сорокин)

Нач. 8 отд. 3 отд. УГБ УНКВД МО сержант ГБ (Каверзнев)

ВЫПИСКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА
БЕРНОВСКОГО Ф.И. от 16.XII.1937 г.

Вопрос. Вы арестованы как активный участник подрывной анти-советской деятельности... есть достаточное количество материалов, полностью доказывающих вашу вину. Поэтому всякое заpiresательство бесполезно.

Ответ. Я признаю свое участие в активной а/с работе... В 1931 г. Данишевский К.К., бывш. председатель общества "Прометей"... зная о моих националистических и а/с убеждениях, сообщил мне, что в СССР среди латышей существует а/с организация, и предложил мне принять активное участие в а/с работе... используя общество "Прометей", его местные отделения и связи с латышами, работающими на промышленных предприятиях... Задача а/с ячеек в колхозах заключалась в том, чтобы привлекать в а/с организацию новых лиц, уничтожить скот, организовывать поджоги зерна и складов и готовить людей... которые были бы способны во время войны организовать повстанческое движение в тылу Красной Армии, взрывать ж.-д. мосты и совершать поджоги... Я лично работы по созданию диверсионных и повстанческих ячеек не вел... Моя роль заключалась в том, что я занимая руководящее положение в обществе "Прометей", об этой работе знал и ее покрывал...

Вопрос. ...Мы предлагаем вам говорить прежде всего о своей практической а/с деятельности...

Ответ. ...Я должен был прежде всего использовать а/с националистические настроения работников общества ("Прометей") и склонять их к участию в активной а/с работе...

Вопрос. Какое положение вы занимали в организации и какую роль в ее практической а/с деятельности вы играли?

Ответ. Я принадлежал к руководящему активу организации в Москве и, пользуясь своим положением в обществе "Прометей", которое являлось главным и основным прикрытием развертывания а/с

работы, проводил вербовочную деятельность как на периферии, так и в Москве, участвуя в создании диверсионных ячеек, и фактически руководил всей основной работой по формированию диверсионно-повстанческих ячеек в латышских колхозах... однако я не могу с уверенностью сказать, что мне в полной мере достаточно конкретно известен весь объем работы, проведенный нашей а/с организацией... т.к. в задачи руководства... входило не столько подробное ознакомление с дислокацией и составом ячеек, сколько подбор основных активных кадров, которые должны были непосредственно создавать эти ячейки.

...Через меня осуществлялось в значительной мере непосредственное финансирование а/с работы в низовых ячейках латышей... путем использования денежных средств общества "Прометей" и "Бюро латышских стрелков"... Деньги официально отпускались по отчетам как израсходованные на покупку кормов, постройку сараев, ремонт квартир. "Бюро латышских стрелков", как мне известно, израсходовало... 60-65 тыс. руб. под видом расходов на устройство ежегодных вечеров бывш. латышских стрелков...

Наиболее крупные ответвления нашей а/с организации существовали в Ленинграде, Харькове, Сибири, Башкирии и в Западной области... А/с организации располагает кадрами в Красной Армии и среди бывш. латышских стрелков... Диверсионные и повстанческие ячейки формировались через различные каналы, важнейшими из которых являлись:

1. Инструкторский аппарат общества "Прометей", связанный с латышскими культурно-просветительскими организациями на местах.

2. Латышские клубы, прежде всего в Москве, Ленинграде, Смоленске, а также в других городах.

3. Латышская секция Союза советских писателей, члены которой также часто выезжали на места и имели значительные связи среди латышских националистических а/с элементов...

Общесоюзный центр а/с организации был непосредственно связан с латышским генштабом и правительственными кругами Латвии... связь осуществлялась через членов а/с организации — дипкурьеров НКВД...

Вопрос. ...на каких предприятиях в Москве были созданы диверсионные группы?

Ответ. ...на 1-м ГПЗ им. Кагановича, на з-де им. Сталина, на з-де "Каучук"... ...задача заключалась в том, чтобы в нужный момент... провести ряд терактов. ...о том, что было проделано другими участниками а/с организации по созданию террористических кадров, мне не известно, ибо эта работа производилась чрезвычайно конспиративно...

Вопрос. ...неужели вы хотите нас уверить в том, что руководители а/с латышской организации рассчитывали силами этой организации свергнуть советскую власть?

Ответ. Конечно, нет... наша организация была связана с подпольной организацией правых, которая готовит государственный переворот. Задачи латышской а/с организации заключаются в том,

чтобы созданные нами террористические, диверсионные и повстанческие группы поддержали при попытке гос. переворота правых.

Допрос прерывается.

Допросили: помнач. 3 отд. ГУГБ НКВД — капитан ГБ Волынский, нач. 6 отд. 3 отдела ГУГБ — капитан ГБ Бриль, п/оперуполном. 6 отд. 3 отдела ГУГБ Яacobсон.

ОБВИНИТЕЛЬНОЕ ЗАКЛЮЧЕНИЕ

по обвинению гр-на Берновского Ф.И. в преступлении, предусмотренном ст. 58-8, 11 п. 1а УК РСФСР

29 ноября 1937 года 3 отделом ГУГБ НКВД СССР арестован и привлечен к ответственности по обвинению в контрреволюционной националистической диверсионно-террористической деятельности Берновский Ф.И., 1889 г. р., бывший член ВКП(б), исключен из рядов партии 2/IX-37 г., до ареста работал зам. председателя правления общества "Прометей" в г. Москве.

Следствием установлено, что Берновский Ф.И., будучи зам. председателя общества "Прометей", являясь активным участником и организатором контрреволюционной — националистической — повстанческо-диверсионной — террористической организации, в которую был привлечен в 1931 г. бывшим председателем общества "Прометей" Данишевским К.К.

По заданию Данишевского Берновский создал среди латышского населения, проживающего в СССР, контрреволюционные националистические ячейки в колхозах и на промышленных предприятиях. Основной задачей являлось: вовлекать новых членов в организацию, уничтожать скот, организовывать поджоги зерна и складов в колхозах. На предприятиях — выводить из строя и портить дорогостоящее оборудование, устраивать аварии, главным образом, обеспечивающие промышленные предприятия электроэнергией.

Наряду с этим по заданию Данишевского им были созданы повстанческие и террористические группы в колхозах и крупных предприятиях г. Москвы, Ленинграда и др. на случай государственного переворота, который готовили правые. Повстанческие группы должны были организовать восстание в тылу Красной Армии, взрывать мосты и совершать теракты по указанию руководства организации...

На основании изложенного: Берновский Ф.И., 1889 г. р., уроженец Тукумшинского уезда, Курляндской губ. (Латвия), латыш, гр-н СССР, бывший член ВКП(б), исключен 2/XI-37 г., бывший зам. председателя правления общества "Прометей"

Обвиняется в том, что:

а) В 1931 г. был завербован Данишевским в контрреволюционную националистическую, диверсионно-террористическую повстанческую организацию, являясь одним из активнейших ее членов.

б) По заданию Данишевского создал ряд диверсионно-националистических ячеек в колхозах и промышленных предприятиях, которые ставили перед собой задачу уничтожения колхозного имущества, портить и выводить из строя дорогостоящее оборудование на предприятиях.

в) Наряду с этим им были созданы повстанческие и террористические группы в колхозах и предприятиях на случай государственного переворота, который готовили правые, т. е. в преступлениях, предусмотренных ст. 58 п. 1а УК РСФСР 58-8 и II УК.

Влечение изложенного, Берновский Ф.И. подлежит преданию суду Военной коллегии Верховного суда СССР, с применением закона от 1 декабря 1934 г.

Виновным себя признал.

Справка: Берновский Ф.И. содержится в Бутырской тюрьме НКВД, Пом. оп. уп. 6 отделения 3 отд. (Якобсон)

"Согласен" Нач. 6 отделения 3 отд. ГУГБ НКВД капитан ГБ (Бриль)

ПРОТОКОЛ ПОДГОТОВИТЕЛЬНОГО ЗАСЕДАНИЯ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХОВНОГО СУДА СОЮЗА ССР

18.III.38 г. г. Москва

Председатель Армвоенюрист т. Ульрих

члены: Бригвоенюристы тт. Зарянов и Ждан

секретарь Зам. прокурора СССР т. Рогинский

Слушали: дело с обвинительным заключением ГУГБ НКВД СССР, утвержденным Зам. прокурора СССР т. Рогинским о предании суду Военной коллегии Верховного суда СССР Берновского Ф.И. по ст. 58-1а, 58-8 УК РСФСР с применением Постановления ЦИК СССР от 1 декабря 34 г.

Определили:

1. С обвинительным заключением согласиться и дело принять к своему производству.

2. Предать суду Берновского.

3. Дело заслушать в закрытом судебном заседании, без вызова свидетелей в порядке Постановления ЦИК СССР от 1.XII.34

Председатель Ульрих

ПРОТОКОЛ ЗАКРЫТОГО СУДЕБНОГО ЗАСЕДАНИЯ ВЫЕЗДНОЙ СЕССИИ ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ ВЕРХОВНОГО СУДА СССР

19.III.38 г.

Заседание открыто в 17 ч. 15 мин.

...виновным себя признает полностью, полностью подтверждает свои показания данные на предварительном следствии, и заявляет, что дополнить их ему нечем.

Оглашается приговор.

В 17 ч. 30 мин. заседание закрыто.

ПРИГОВОР

в закрытом судебном заседании в г. Москве, 19 марта 1938 г. по обвинению Берновского Ф.И., 1889 г. рожд., бывш. зам. председателя правления общества "Прометей" в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-1а, 58-8 УК РСФСР приговорила: Берновского Фрица Ивановича подвергнуть высшей мере уголовного наказания — расстрелу с конфискацией всего, лично ему принадлежащего имущества. На основании Постановления ЦИК СССР от 1 декабря 1934 г. настоящий приговор подлежит немедленному исполнению.

СПРАВКА

Приговор о расстреле Берновского Ф.И. приведен в исполнение в Москве 19.III.1938 г. Акт о приведении приговора в исполнение хранится в Особом архиве 1-го спецотдела НКВД СССР, том N 3, лист 117.

Нач. 12 отд. 1 спецотдела НКВД СССР лейтенант ГБ (Шевелев)

МАТЕРИАЛЫ К РЕАБИЛИТАЦИИ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ГЛАВНОГО ВОЕННОГО ПРОКУРОРА ПО ДЕЛУ БЕРНОВСКОГО Ф.И.

Установлено:

По приговору Берновский признан виновным в том, что он с 1931 г. является участником латышской контрреволюционной организации, в которую был включен бывшим председателем общества "Прометей" Данишевским, создал в колхозах и промышленных предприятиях ряда областей контрреволюционные ячейки для повстанческой, диверсионной и террористической деятельности.

Главный военный прокурор в заключение ставит вопрос об отмене приговора в отношении Берновского и прекращении о нем дела производством по следующим основаниям.

На предварительном следствии Берновский показал, что в контрреволюционную организацию он был вовлечен в 1931 г. Данишевским и по а/с работе имел связь с Рудзутаком, Эйдеманом, Кнориным, которых он относит к числу участников руководящего центра этой организации.

Проверкой установлено, что Данишевский на следствии не говорил о вербовке Берновского в антисоветскую организацию, Рудзукат и Кнорин реабилитированы, а Эйдеман о причастности Берновского к антисоветской организации показаний не давал.

Показания Берновского о том, что при его участии были созданы диверсионно-повстанческие группы в латышских колхозах и на промышленных предприятиях, вымышлены.

Не соответствует действительности и заявление Берновского о привлечении в число членов антисоветской организации нескольких человек...

Приобщение к делу показания других арестованных... как достоверные доказательства вины Берновского рассматривать нельзя, т. к. они неконкретны и явно противоречат показаниям Берновского.

О порочности показаний этих лиц свидетельствует обстоятельство, что они, как и Берновский, к числу активных участников к/р организации относили ныне реабилитированных лиц...

Материалы гос. и партархивов, а также допрошенные в процессе проверки свидетели... характеризуют Берновского как активного революционного деятеля Латвии... и что за участие в революционном движении царскими властями он неоднократно подвергался арестам и др. репрессиям.

Кроме того, проверкой установлено, что арест Берновского произведен по преступному указанию Ежова, а бывшие сотрудники НКВД, принимавшие участие в расследовании дела Берновского, впоследствии были осуждены за антисоветскую деятельность.

Таким образом, по делу Берновского вскрылись новые, неизвестные суду обстоятельства, свидетельствующие о том, что Берновский был осужден необоснованно.

Рассмотрев материалы дела и проверки и находя заключение Главной военной прокуратуры необоснованным, соглашаясь с изложенными в нем доводами, Военная коллегия Верховного суда СССР

ОПРЕДЕЛИЛА:

Приговор Военной коллегии Верховного суда СССР от 19 марта 1938 г. в отношении Берновского Ф.И. по вновь открывшимся обстоятельствам отменить и дело на него производством прекратить за отсутствием в его действиях состава преступления.

Подлинное за надлежащими подписями

С подлинным верно: Старший офицер Военной коллегии старший лейтенант (Мариничев)

РЕАБИЛИТИРОВАН 3 марта 1956 г.

* * *

ДЕЛО N П-26321

1 января 1938 года в Москве был арестован Карл Янович Вейдеман.

В справке на арест (дело П-26321) значится:

"3 отд. УГБ УНКВД МО арестовывается Вейдеман Карл Янович, 1897 г. рождения, уроженец г. Венден (Латвия), латыш, гр-н СССР, б/п, бывший латышский стрелок, художник..."

ВЫДЕРЖКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА К.Я.ВЕЙДЕМАНА

19 января 1938 г.

Вопрос. Чем вы занимались после окончания художественной школы?

Ответ. ...я Наркомпросом был откомандирован в Германию для

изучения классиков и современных художников. В Германии пробыл около 10 месяцев, жена в это время работала в полпредстве в Германии, у нее там и жил. После возвращения из Германии я стал работать как художник по договорам: по оформлению Москвы к праздникам, в Латышском клубе и одновременно руководил изосекцией, в латышском театре рисовал декорации, в ИЗОГИЗЕ, АХРР, Всекохудожник, в "Прометее" и выполнял крупные госзаказы к выставке.

Вопрос. Когда и откуда вы первый раз приехали в Москву?

Ответ. ...в марте 1918 года вместе с переездом Советского правительства.

Вопрос. Перечислите близких ваших знакомых.

Ответ. Знакомых у меня много по обществу "Прометей", латышскому театру и клубу, художники и писатели. Более близких знакомых могу перечислить следующих лиц:

Андерсон Вальдерс¹ Петрович — художник, работал по договорам с организациями, беспартийный. Знаком с ним с 1911 г. Работали мы в арендуемых у "Прометей" мастерских...

Якуб Вильгельм Карлович, знаю с 1934 г., художник, работал по договорам, бывший стрелок, но в секции латышских стрелков не состоял, член ВКП(б).

Ирбит Павел — художник, зав. изосекций "Прометей", знаю с 1918 г.

Шиллер Эдуард — писатель, издавал свои книги в издательстве "Прометей". За последнее время был редактором журнала "Цельгис"². В латышских частях бывш. стрелок был редактором или главным редактором газеты "Латышский стрелок".

Колпынь Ян³ — скульптор... Знаком с 1934 г.

Цеплис — писатель, давно знаком, с 1925-26 г.

Пельше — знаю лично с 1928 г. Критик-литератор...

1. Voldemārs Andersons

2. Žurnāls "Celtne"

3. Jānis Kalniņš

ВЫДЕРЖКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА от 27 января 1938 г.

Вопрос. ...прекратите ваше заpiresательство и дайте подробные показания по этому вопросу.

Ответ. ... после долгого и упорного заpiresательства я понял, что скрыть свое участие в к/р националистической организации от следствия невозможно, я решил рассказать искреннюю правду.

Да, я признаюсь в том, что действительно являлся активным участником фашистской националистической организации латышей, существовавшей в обществе "Прометей"...

Вопрос. С какого времени вы являетесь участником этой организации?

Ответ. ...с 1934 года. (Дата исправлена, было: с 1935 года.) ...Я был

основательно убежден в том, что революция была завоевана только благодаря героизму латышей, главным образом, бывших латышских стрелков, а в настоящий период Советская власть не только этого не учитывает, но даже притесняет латышей...

Вопрос. Что вам известно о задачах к/р националистической организации?

Ответ. ...мне стало известно, что основной задачей к/р националистической организации является свержение существующего строя и установление фашистской диктатуры по типу современной Латвии...

[Практические мероприятия сводились к следующему:]

1. Как в Москве, так же и в других городах, совхозах и колхозах, где концентрируется латышское население, проводить националистическую работу, выявлять а/с и националистические настроения латышей и вербовать в к/р организацию.

2. Среди завербованных латышей, главным образом, молодежи, создавать повстанческие группы, которые должны были наносить смертельные удары в тылу у Красной Армии.

3. Для подготовки террористических и повстанческих кадров необходимо всем участникам пройти стрелковые кружки.

4. На производствах и крупных объектах оборонного значения создавать диверсионные и вредительские группы с той целью, чтобы во время войны производить диверсии... тем самым ослабить мощь Красной Армии.

Вопрос. Какие практические задания вы получили?

Ответ. Конкретных заданий... я не получил. Были задания к/р порядка, но только в общем виде. Например, в своей художественной работе мне было поручено писать картины в таком стиле, чтобы они имели вид, близко граничащий с контрреволюционным содержанием, делать грубые искажения и обезображивания, что я и выполнял... В одну из поездок в латышский колхоз им. Биркмана Западной обл. Смоленской губ. я нарисовал несколько картин из колхозной жизни так, что жизнь в колхозе рисовалась в мрачном виде. Кроме этого мне поручалось среди антисоветски и националистически настроенных латышей производить вербовку в к/р организацию...

Вопрос. Вы скрываете от следствия настоящую действительность и даете неполные показания. Следствием установлено, что вы являлись активным участником террористической группы, существовавшей среди латышей художников...

Ответ. Да, я действительно пытался скрыть от следствия свое участие в тергруппе... Теперь искренне признаюсь, что я был активным участником тергруппы и по ее заданию проводил все мероприятия, связанные с совершением терактов... и совершения теракта на выставке "Индустрия социализма", которая должна была открыться в ноябре 1937 года... но выставка не состоялась, и теракт был отложен до благоприятного момента...

Допросил оперуполномоченный 1 отд. 3 отдела УГБ МО сержант ГБ Мануйлов

ВЫДЕРЖКИ ИЗ ОБВИНИТЕЛЬНОГО ЗАКЛЮЧЕНИЯ:

...Следствием установлено, что Вейдеман являлся участником фашистской националистической организации латышей, существовавшей в обществе "Прометей".

Завербован был в к/р организацию в 1934 году...

Входил в боевую террористическую группу, руководимую художником, б. латышским стрелком Якубом (арестован), и принимал участие в обсуждении планов террористических покушений на членов Политбюро ЦК ВКП(б) и руководителей Сов. правительства...

Виновным себя признал полностью, кроме того, изобличается показаниями других арестованных...

Следственное дело по обвинению Вейдемана К.Я. направить на рассмотрение соответствующих судебных инстанций.

Справка. Обв. Вейдеман К.Я. арестован 17.1.38 г. и содержится в Таганской тюрьме.

Нач. 1 отд. 3 отдела УГБ ст. лейтенант Бурашников

Решением Комиссии НКВД и Прокурора СССР от 11 февраля 1938 г. Вейдеман Карл Янович приговорен к высшей мере наказания (протокол N 128) и в тот же день расстрелян на Бутовском полигоне.

РЕАБИЛИТИРОВАН 15 сентября 1956 года.

* * *

ВЫПИСКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА обвиняемого ЗАНДРЕЙ-ТЕРА Эдуарда Яновича от 18.XII.1937 г. (бывший председатель ревизионной комиссии акционерного об-ва "Лесопродукт")

Вопрос. Для какой цели вы были направлены Берновским для работы в Центральный архив Красной Армии?

Ответ. ...в Центральном архиве Красной Армии и Военно-историческом архиве имеется ряд ценных документов о гражданской войне в РСФСР и Латвии, которые необходимо изъять, а с некоторых снять копии... изъять все документы, освещающие деятельность Ленина, Сталина, Ворошилова в организации Красной Армии в гражданскую войну, а также материалы о военной работе Троцкого, Вацетиса и других латышских командиров в Красной Армии и Латвии за 1918-21 гг., изъятие подлинных документов, относящихся к дооктябрьскому периоду и гражданской войне в СССР, необходимых латвийским разведывательным органам и заграничному троцкистскому центру для освещения роли Троцкого в Красной Армии и гражданской войне и создания ему авторитета за границей. Для выполнения этих заданий в ряде архивов троцкистами и членами нашей организации велась работа по изъятию и копированию документов. Работа требовала больших усилий, так как необходимо было пересмотреть большое количество материалов по истории гражданской войны.

Эта работа проводилась группой членов нашей организации, специально устроившихся для выполнения этих заданий в Центральный архив Красной Армии и Военно-исторический архив.

УТВЕРЖДАЮ ВР/нач. 3 отд. ГУГБ НКВД СССР комиссар ГБ 3 ранга (Минаев)

Январь 1938 г.

ВЫДЕРЖКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого ОЗОЛИНА Карла Бренцовича от 1.XII.37 г.

Вопрос. В каких латышских организациях, помимо общества "Прометей", проводилась националистическая и шпионская работа?

Ответ. С 1935 г. для успешного разворота националистической работы и сколачивания диверсионных групп в Москве латышская контрреволюционная организация широко использовала латышский сектор КУНЗа до его закрытия, латышский театр "Скатувз" и центральный латышский клуб, в кружки которого было привлечено значительное количество латышей — рабочих военных и промышленных предприятий...

...в Москве латышская контрреволюционная организация наряду с привлечением латышских националистов в контрреволюционных шпионских целях использовала также отдельных лиц из латышского землячества, общества старых большевиков, антисоветски настроенные группы латышских литераторов, а также бывших латышских партийных работников, порвавших с партией, исключенных из ВКП(б) и троцкистов.

Вопрос. Вам известны предприятия, на которых созданы диверсионные ячейки?

Ответ. В своей практической контрреволюционной работе я к этому вопросу отношения не имел и поэтому точно ответить затрудняюсь...

ВЫПИСКИ ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого ЛАЦИСА-СУДРАНСА¹ Мартыня Ивановича от 2.XII.37 г.

Ответ. ...работой по организации националистической пропаганды руководили я, Лацис, Берновский... вся практическая работа по подготовке и организации намечавшихся терактов над членами правительства и Политбюро ЦК ВКП(б) была поручена членам союзного центра...

Вопрос. Каково количество привлеченных к работе?

Ответ. ...это можно установить более или менее точно по спискам, имеющимся в обществе "Прометей" и в латышском клубе, где велся учет т. наз. латышей активистов и юридических членов клуба и общества "Прометей"... своей работой об-во "Прометей" и латышский клуб охватывали в 1937 году до 10 000 латышей. Количество привле-

ченных для диверсионной работы по Москве должно быть близко к 300-400 чел.

Моя к/р деятельность шла по линии Союза латышских писателей, где были объединены латышские писатели-националисты...

...участниками к/р организации были... кроме "Прометей" и клуба редакции газеты "Коммунару Циня" журнал "Пелтне"², Коммунистический университет национальных меньшинств, латышская секция Коминтерна.

Вопрос. ...откуда получали деньги?

Ответ. Наша к/р организация... расходовала до 2 миллионов руб. в год, средства эти добывались от работы хозяйственных предприятий общества "Прометей", которые вырабатывали вечные перья и счетные логарифмические линейки... деньги получали от акц. обществ "Лесо-продукт" и "Продукт"...

Допросили: Нач. 3 отд. ГУГБ УНКВД МО капитан ГБ Сорокин
нач. 3 отд. ст.лейтенант ГБ Ракитин

1 Mārtiņš Lācis-Sudrabs

2 Žurnāls "Celtne"

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого ЦЕЛМСА Арвида Яковлевича от 5.XII.37 г.

...В обществе "Прометей" и "Бюро латышских стрелков" велась работа по истории латышских стрелков... При обществе "Прометей" существовало два "Бюро латышских стрелков" — центральное и московское... Официально в функции Бюро входило собирание материалов по изучению истории частей латышских стрелков в гражданской войне, фактически здесь была сосредоточена вся разведывательная работа нашей к/р организации... членами которой являлась группа бывших студентов КУНМЗа, работавших в "Прометее".

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА ДОПРОСА

обвиняемого КЛЕВЕРА Адольфа Ивановича от 5.XII.37 г. (бывший председатель Фрунзенского райсовета)

...В начале 1936 г. во время прохождения сессии ВЦИКа я с Дризулом (секретарь Фрунзенского райкома ВКП(б)) получили извещение, что нам будут представлены пригласительные билеты на сессию в Кремль¹, но были предупреждены, что в Кремль с оружием являться запрещается, в силу чего наш план выполнить не удалось... Мы очень сожалели об этом, но... брать с собой оружие не решались, т. к. боялись, что при проверке можем быть задержаны и провалить организацию...

1 Represētos apsūdz par to, ka viņi esot gatavojuši atentātu pret Staļinu.

Gadiem ilgi šos dokumentus sedza slepenības un visādu liegumu aizsegi. Taču reiz, iestājoties **atkusnim**, liegumu ledus sāka plaisāt un Patiesība maz pamazām izlauzās no duļķainās straumes. Ne jau visa un ne pilnīgi, vēl arvien Krievijas arhīvos palikuši fondi un lietas ar atzīmi "sevišķi slepeni".

Lūk, kāda neliela, šķiet, pavisam necila grāmatiņa. Pussimts lapušu brošētos plānos vāciņos. Tās nosaukums — "Slepkavu grāmata", izdota Rīgā, 1996. gadā. Tajā sakopota tikai niecīga daļiņa no dokumentiem un liecībām par to, kā tika veidots tā saucamais "latviešu nacionālais kontrrevolucionārais centrs Padomju Savienībā."

Lūk, ko liecinājis Maskavas apgabala NKVD pārvaldes darbinieks I.Sorokins: "...1937. un 1938. gadā Padomju Savienībā notika latviešu, poļu un daudzu citu mazākumtautību masveida aresti. Pirmkārt arestēja visus politēmigrantus, arī tos, kuri tika apmainīti kā politiešlodzītie, arī pārbēdzējus uz PSRS, bijušos kara gūstekņus. Visu šo kategoriju cilvēkiem kā pamats kriminālvajāšanas ierosināšanai nebija nekādi kompromitējoši materiāli. Aresta pamatojums — piederība tautībai."

Tās pašas pārvaldes priekšnieks Zakovskis, vadoties no PSRS Iekšlietu Tautas Komisariāta norādes, pieprasījis, lai latvieši (tāpat poļi, igauņi, somi u.c.) tiktu arestēti pēc iespējas vairāk. Katrai nodaļai ticis uzdots kontrolskaitlis.

Pie kriminālatbildības sauktais Maskavas apgabala NKVD pārvaldes 3. nodaļas priekšnieks A.Postels liecinājis, ka operatīvie darbinieki, kam nebija nekādu ziņu par aizdomās turamo spiegošanu vai cita veida pretpadomju darbību, meklēja latviešus karaspēka daļās, rūpnīcās, zinātniskajās iestādēs no darbinieku sarakstiem pēc latviskiem uzvārdiem. Pēc tam viņi sastādīja pašu izdomātas uzziņas par piederību kādas ārvalsts izlūkdienestam, lai varētu saņemt prokurora sankciju un orderi arestam.

Kāds cits šīs pārvaldes darbinieks I.Bergs liecinājis: "Ivans Sorokins bija stādījis sev par uzdevumu arestēt ne mazāk kā desmit tūkstošus cilvēku. Viņam bija iekārtota īpaša reģistra grāmata ar nekrieviskiem uzvārdiem. Un tas bija pietiekošs pamats arestam." I.Bergs stāstījis, ka tie darbinieki, kas paguvuši visvairāk arestēt, pārvaldē tikuši sumināti kā ražošanas pirmrindnieki. Tostarp bijis

arī pats I.Sorokins, kurš lepni ziņojis priekšniecībai, ka latviešu klubā "Prometejs" viņš arestējis pilnīgi visus, šveicaru ieskaitot.

Maskavas apgabala NKVD pārvaldes priekšnieka vietnieks Jakubovskis uzziņas par kriminālvajāšanu parakstījis, tās pat neizlasot.

A.Postela krimināllietā Nr. 975302 pievienotas bijušo pārvaldes darbinieku J.Jermakova, A.Afanasjeva un N.Kaitova liecības par to, ka tieši Postels izsniedzis saviem padotajiem to latviešu sarakstus, kuri jāapcietina, jāieskaita kontrrevolucionāro organizāciju sastāvā un jāpanāk, lai tie visi atzītos.

Pats A.Postels liecinājis: "Kad Zakovskis saņēma Ježova operatīvo pavēli par latviešu spiegu un diversantu organizāciju likvidēšanu, viņš pavēlēja šajā akcijā iesaistīt pat visus jaunākos darbiniekus, atgādinādam, ka jāņem vērā "staļiniskā komisāra Ježova" norādījums — katrs darbinieks tiks vērtēts pēc tā, cik arestēto atzīšanās panāktas iepriekšējā naktī. Viņš paskaidrojis nostādni par izmeklēšanas norisi un teicis, ka nevajag cimperlēties, vajag sist pa purnu. Sišanai nekādas atļaujas neesot vajadzīgas, jo Tagankas cietumā jau tā darot. Nopratināšanas protokols nedrīkstēja būt pārāk garš, nepārsniedzot vienu vai divas lappuses. Pratināšanā noteikti bija jāpanāk, lai arestētais sniegtu ziņas par citiem sazvērestības dalībniekiem."

Līdz Zakovska norīkošanai darbā no Ļeņingradas uz Maskavu vēl bija arestēti samērā nedaudz latviešu, bet pēc diviem mēnešiem to skaits jau pārsniedza daudzus tūkstošus. Dažu nedēļu laikā viņi visi bija sasaistīti vienā, veselam saprātam neaptveramā ārzemju spiegu, diversantu un teroristu organizācijā, kuras tikls sniedzoties no Padomjzemes Rietumiem līdz Tālajiem Austrumiem.

Zakovskis ne tikai uzsācis masveida arestēšanu, bet arī noteicis ļoti stingrus plānus: katru mēnesi apcietināt no 1200 līdz 1500 latviešu, pie kam tos sadalījis pa nodaļām — katrai no 100 līdz 150 cilvēkiem.

Akcijas "Latviešu saraksti" īstenošana kļuva par vīriešu kārtas latviešu medībām šā vārda tiešajā nozīmē. Kad NKVD Īpašās nodaļas rīcībā esošie saraksti sāka izsīkt, uzsāka latviešu meklēšanu pēc pierakstiem dzīves vietās. Apsūdzības kļuva arvien smagākas un neticamākas: latviešu noziedzīgajos plānos jau tiek ierakstīts, ka viņi "organizējušies tā, lai noslepkavotu ne tikai... "biedru Staļinu un valdības locekļus, bet pat pašu biedru Ježovu."

Izmeklēšanai noslēdzoties, A.Postels liecinājis: "Ar visu atbildību par saviem vārdiem, esmu dziļi pārliecināts un ar faktiem varu pierādīt, ka šis tik plaši iztēlotais un atklātais Vissavienības kontrerevolucionārais latviešu nacionālistiskais centrs, kā dēļ tika arestēti desmitiem tūkstoši atbildīgi partijas, padomju un militārie darbinieki, ierindas strādnieki, kolhoznieki un kolhoznieces un citi, tika apzināti safabricēti un īstenībā nekad nav pastāvējis."

Visi šeit minētie Maskavas apgabala pārvaldes darbinieki un vēl citi — Babičs, Rodoss, Belkins, Šneidermans, Večerbejs tika pratināti un saukti pie atbildības saskaņā ar 1938. gada 17. novembra VK(b)P CK Politbiroja un PSRS Tautas Komisāru Padomes lēmumu. Tad Padomju valsts drošības iestādēs sākās attīrīšanās no aculieciniekiem un asiņaino orgānu tiešajiem izpildītājiem.

Ivanam Sorokinam (un vēl daudziem, daudziem citiem!) Maskavas apgabala NKVD karaspēka kara tribunāls 1939. gada 13. augustā piespriedis augstāko soda mēru. A.Postels par viltus liecību vākšanu un dokumentu falsifikāciju 1940. gada 1. aprīlī notiesāts uz 15 gadiem labošanas darba nometnē. 1939. gadā ārpustiesas īpašā apspriede uz 8 gadiem notiesāja izmeklētāju J.Šneidermani, kuru atkārtoti uzklausīja PSRS Galvenā Kara Prokuratūra 1956. gada 2. martā. Lūk, viņa stāstījums (ar saīsinājumiem):

"Esmu piedalījies Mežlauka, Antonova-Ovsejenko, Petersa, Karlsona un daudzu citu pratināšanā. Ivanu Mežlauku arestēja uz Ježova pavēles pamata. Viņu pratināja izmeklētājs Iljickis. Uz tiešas Ježova pavēles pamata tika arestēts arī Jēkabs Peterss un Eduards Bērziņš. Par personām, ko arestēja pēc Ježova pavēles, nekādu kompromitējošu materiālu nebija. Iljickis, ar kuru kopā nopratinājām I.Mežlauku, teica, ka Ježovs to pavēlējis arestēt kā ārzemju spiegu. Tāpēc mēs kopā ar Iljicki nolēmām piespiest I.Mežlaukam atzīt sevi par Francijas izlūku.

Pēc tāda paziņojuma I.Mežlauks kādu stundu vispār nebija spējīgs runāt, viņu kratīja nervu drudzis. Tā kā viņš savu vainu neatzina, mēs viņu nosūtījām uz Ļefortovu.

Toreiz pastāvēja tāda kārtība: ja apcietinātais savu vainu neatzina, tad izmeklētājs par to ziņoja nodaļas priekšniekam, bet tas — Pārvaldes priekšniekam. Pārvaldes priekšnieks savukārt Ježova vietniekam Frinovskim vai Berijam, ar kura norādi arestētos sūtīja uz Ļefortovu, lai panāktu "atzīšanos". Ļefortovā arestēto apstākļi bija ārkārtīgi smagi: līdzās cietumam bija stendi, kuros diendienā pār-

baudīja aviācijas motorus. To griezīgais, monotons troksnis burtiski apdullināja. Nopratināšana notika naktīs turpat cietuma kamerās, pie tam vairākās uzreiz. Ieslodzītie no blakus kamerām dzirdēja, kā vaimanāja cilvēki, kurus sita vai citādi mocīja...

Kad pēc Ļefortovas atkal pratinājām I.Mežlauku, viņš uzreiz atzinās, ka esot Francijas spiegs...

Kopā ar Iljicki pratinājām Ukrainas Iekšlietu komisāra vietnieku Kārli Karlsonu. Iljickis man teica, ka Ježovs licis Karlsonu sist vismaz divas stundas katru dienu, vai viņš atzīstas, vai ne. Mēs Karlsonu jau pirmajā pratināšanas reizē tā piekāvām, ka tas uzreiz uzrakstīja Ježovam paskaidrojumu, ka viņš esot viens no Ukrainas pretpadomju organizācijas vadītājiem un ārzemju spiegs...

Pratinājām Eduardu Bērziņu, bijušo Tālo Austrumu Celtaicības tresta priekšnieku. Mēs ar Iljicki Bērziņu sasītām tā, ka viņš tūlīt sāka dot mums vajadzīgās liecības."

Kādi tik izdomājumi netika likti lietā! Eduarda Bērziņa pratināšanas lietā Šneidermans un Iljickis sarakstījuši galējus murgus. Piemēram: "Bērziņš nodevis vācu izlūkdienestam PSRS dzelzceļu karti un to kopējo garumu". Šis ziņas tolaik bija atrodams katrā vidusskolas ģeogrāfijas mācību grāmatā. Apsūdzībā ierakstīts, ka viņš gatavojis terora aktu pret Staļinu un Ježovu. Kara Koleģijas tiesas sēdē Eduards Bērziņš noliedza šos protokolus kā safabricētus un apmelojošus, paskaidroja, kā tie iegūti. Tomēr nekas nemainījās — viņam piesprieda augstāko soda mēru.

* * *

Viena no šā velnišķīgā iznīcināšanas plāna sastāvdaļām paredzēja, ka spriedumu un nosodījuma vēstules reizumis nācās parakstīt notiesāto līdzbiedriem un pat tuviem draugiem, bēmus piespieda atteikties no vecākiem, brāļiem noliegt brāļi.

Viss šis rūpīgi nostrādātais un daudzkārt izmēģinātais scenārijs atkārtojās Latvijā 1941. gada 14. jūnijā. Arī tad bija iepriekš sastādīti un visās instancēs saskaņoti saraksti, slepenība, pēkšņums un aizrestoto vagonu rindas, kas ripoja pretim iznīcībai. Plašāku šīs akcijas izvēršanu pārtrauca negaidītais Vācijas karaspēka iebrukums.

Latvijas lauki 1949. gada pavasarī piedzīvoja līdzīgu sagrāvi, kā Krievijas latviešu kolonijas divdesmito un trīsdesmito gadu mijā. A.Solžeņicina tēlaini aprakstītais sarkanais rats turpināja griezties, arvien dziļāk stīgdams asaru un asiņu muklājā.

Ļevašovas meža noslēpums

(No raksta "Literatūrā un Mākslā", 1990, 15. septembrī).

... Nevainīgo upuru dokumentos un atmiņās lasāmas frāzes: notiesāts, izsūtīts, ieslodzīts, nošauts "par darbošanos latviešu nacionālistu un spiegu grupās", taču nekur netiek minēti detalizēti fakti, ko konkrēti katrs notiesātais ir noziedzies. Viss liek secināt, ka eksistējis kāds kopīgs, vispārīgs apsūdzības raksts, saskaņā ar kuru katrs latvietis, vienalga, kas viņš ir bijis, varēja tikt apcietināts un represēts. Kas bija šis safabricētais, visiem latviešiem kopīgais apsūdzības raksts?

Taču agrī vai vēlū viss atklājas. Atrasti dokumenti, kas atsedz staļiniešu pret latviešiem vērsto melu un noziegumu mehānismu, — jau laikus izstrādātu cilvēku iznīcināšanas scenāriju.

Šī scenārija priekšraksts latviešu iznīcināšanai Padomju Savienībā trīsdesmitajos gados bija jau kļuvis zināms Latvijā 1944. gada septembra sākumā. Dokumentu publicēja laikraksts "Tēvija" 1944. gada 2. septembrī rakstā "Sarkanie mori. Padomju latviešu Bērtuļu gads." ar dokumenta fragmenta fotokopiju. Publikācija vēsta, ka atbildīgu NKVD darbinieku vajadzībām Ļeņingradas apgabala NKVD pārvaldes 3. nodaļas darbinieki bija izstrādājuši pilnīgi slepenu cirkulāru "Orientirovka po djelu latiškogo nacionalističeskogo centra" (Orientieris latviešu nacionālistu centra lietā). To parakstījis Valsts drošības dienesta majors Pereļmutrs. Orientieris atrasts NKVD arhīvā slepenā lietā "SSSR. Upravļeņije po Ļeņingradskoj oblastji. Djelo načato 25 maja 1933."

Ko atklāj un liecina šī "Orientirovka"? To, ka "latišskoje djelo" aizsākta jau 1933. gadā, lai gan masveida represijas pret latviešiem — apcietināšana, "tiesāšana" un iznīcināšana sākās 1937. un 1938. gadā. Tas liecina, ka visi "pierādījumi", kas tika izvirzīti "spiegošanā" apsūdzētiem, bija iepriekš rūpīgi izdomāti un savirknēti tā, lai nopratināšanas laikā no arestētiem "iegūtu" visām iepriekš-

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ НАРОДНОГО
КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

«25» июля 1937 г.

гор. Москва

№ 00439*

Агентурными и следственными материалами последнего времени показано, что германский Генеральный штаб и Гестапо в широких размерах организуют шпионскую и диверсионную работу на важнейших и, в первую очередь оборонных предприятиях промышленности, используя для этой цели освещенные там кадры германских подданных.

Агентура из числа германских подданных, осуществлявшая уже сейчас вредительские и диверсионные акты, главное внимание уделяет организации диверсионных действий на период войны и в этих целях подготавливает кадры диверсантов.

Для полного пресечения этой деятельности германской разведки, ПРИКАЗЫВАЮ:

1. В трехдневный срок со дня получения настоящего приказа точно установить и мне донести списки германских подданных:

- а) работающих на всех военных заводах и на заводах, имеющих оборонные цеха, согласно прилагаемому списку заводов;
- б) отдельный список германских подданных в разное время работавших и уволенных с этих предприятий и цехов, но оставшихся на территории СССР, вне зависимости от того, где они в настоящее время работают;
- в) отдельно список германских подданных, работающих на железнодорожном транспорте.

В списках указать: фамилию, имя и отчество германского подданного, занимаемую им должность и наименование предприятия, в котором он работает.

2. Начиная с 29 июля с. г. приступить к арестам всех установленных нами германских подданных, работающих на военных заводах и заводах, имеющих оборонные цеха, железнодорожном транспорте, а также уволенных с этих заводов, в том случае, если они проживают на территории Вашей республики, края или области.

Всю операцию по арестам закончить в пятидневный срок.

3. Германских политических эмигрантов, работающих на военных заводах и заводах, имеющих оборонные цеха, арестовывать только в случае, если они сохранили германское подданство.

* Публикуется по ксерокопии, предоставленной архивом УФСБ СПб.

На каждого из германских политических эмигрантов, принявшего советское гражданство представить мне не позже 5 августа 1937 года подробный меморандум с изложением компрометирующих материалов, для решения вопроса об аресте.

4. Следствие по делам арестованных вести особо тщательно. Добиваться исчерпывающего раскрытия неразоблаченной до сих пор агентуры германской разведки и окончательного разгрома диверсионной организации, заволашевой ею на промышленных предприятиях.

Дела арестованных по окончании следствия направлять в НКВД СССР для последующего рассмотрения их Военной Коллегией или Особым совещанием НКВД.

5. Вновь выявляемых в процессе следствия германских агентов-шпионов, диверсантов и террористов, как из числа советских граждан так и подданных других государств немедленно арестовывать, независимо от места их работы.

6. Одновременно с проведением операции приступить к проведению тщательного учета всех германских подданных, работающих на всех других промышленных предприятиях, в сельском хозяйстве и советских учреждениях, а также бывших германских подданных, принявших советское гражданство и работавших ранее на военных заводах и оборонных цехах других промышленных предприятий.

К 1 сентября (ДВК и ВСО* к 15 сентября) с. г. представить мне на каждого из указанных лиц подробный меморандум с изложением в нем установочных данных и подробных компрометирующих материалов для решения вопроса об аресте.

7. Ежедневно к 12 часам за истекшие сутки доносить мне телеграфом ход и результаты операции и все добытые следствием материалы.

8. Приказ внести в действие по телеграфу.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
СОЮЗА ССР ГЕНЕРАЛЬНЫЙ КОМИССАР
ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

(Н. ЕЖОВ)

* Дальне-Восточный край и Восточно-Сибирская обл.

NKYD Ğenerälä komisära N.Ježova pavêle Nr. 00439 par represijâm pret
PSRS dzivjošiem väciešiem.

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ
НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

№ 00447

Об операции по репрессированию бывших кулаков, уголовников и др. антисоветских элементов

30 июля

г. Москва

Материалами следствия по делам антисоветских формирований устанавливается, что в деревне осело значительное количество бывших кулаков, ранее репрессированных, скрывшихся от репрессий, бежавших из лагерей, ссылки и трудпоселков. Осело много в прошлом репрессированных церковников и сектантов, бывших активных участников антисоветских вооруженных выступлений. Остались почти нетронутыми в деревне значительные кадры антисоветских политических партий (эсеров, грузмек, дашнаков, мусаватистов, иттихадистов и др.), а также кадры бывших активных участников бандитских восстаний, белых, карателей, репатриантов и т. п.

Часть перечисленных выше элементов, уйдя из деревни в города, проникла на предприятия промышленности, транспорт и на строительство.

Кроме того, в деревне и городе до сих пор еще гнездятся значительные кадры уголовных преступников — скотоконокравов, воров-рецидивистов, грабителей и др. отбывавших наказание, бежавших из мест заключения и скрывающихся от репрессий. Недостаточность борьбы с этими уголовными контингентами создала для них условия безнаказанности, способствующие их преступной деятельности.

Как установлено, все эти антисоветские элементы являются главными зачинщиками всякого рода антисоветских и диверсионных преступлений, как в колхозах и совхозах, так и на транспорте и в некоторых областях промышленности.

Перед органами государственной безопасности стоит задача самым беспощадным образом разгромить всю эту банду антисоветских элементов, защитить трудящийся советский народ от их контрреволюционных происков и, наконец, раз и навсегда покончить с их подлой подрывной работой против основ советского государства.

В соответствии с этим ПРИКАЗЫВАЮ — С 5 АВГУСТА 1937 ГОДА ВО ВСЕХ РЕСПУБЛИКАХ, КРАЯХ И ОБЛАСТЯХ НАЧАТЬ ОПЕРАЦИЮ ПО РЕПРЕССИРОВАНИЮ БЫВШИХ КУЛАКОВ, АКТИВНЫХ АНТИСОВЕТСКИХ ЭЛЕМЕНТОВ И УГОЛОВНИКОВ.

В УЗБЕКСКОЙ, ТУРКМЕНСКОЙ, ТАДЖИКСКОЙ И КИРГИЗСКОЙ ССР ОПЕРАЦИЮ НАЧАТЬ С 10 АВГУСТА с. г., А В ДАЛЬНЕВОСТОЧНОМ И КРАСНОЯРСКИХ КРАЯХ И ВОСТОЧНО-СИБИРСКОЙ ОБЛАСТИ — С 15-го АВГУСТА с. г.

При организации и проведении операции руководствоваться следующими:

1. КОНТИНГЕНТЫ, ПОДЛЕЖАЩИЕ РЕПРЕССИИ

1. Бывшие кулаки, вернувшиеся после отбытия наказания и продолжающие вести активную антисоветскую подрывную деятельность.

2. Бывшие кулаки, бежавшие из лагерей или трудпоселков, а также кулаки, скрывшиеся от раскулачивания, которые ведут антисоветскую деятельность.

3. Бывшие кулаки и социально опасные элементы, состоявшие в повстанческих, фашистских, террористических и бандитских формированиях, отбывшие наказание, скрывшиеся от репрессий или бежавшие из мест заключения и возобновившие свою преступную деятельность.

4. Члены антисоветских партий (эсеры, грузмеки, мусаватисты, иттихадисты и дашнаки), бывшие белые, жандармы, чиновники, каратели, бандиты, бандоспособники, переправщики, реэмигранты, скрывшиеся от репрессий, бежавшие из мест заключения и продолжающие вести активную антисоветскую деятельность.

5. Изобличенные следственными и проверенными агентурными материалами наиболее враждебные и активные участники ликвидируемых сейчас казачье-белогвардейских повстанческих организаций, фашистских, террористических и шпионско-диверсионных контрреволюционных формирований.

Репрессированию подлежат также элементы этой категории, содержащиеся в данное время под стражей, следствие по делам которых закончено, но дела еще судебными органами не рассмотрены.

6. Наиболее активные антисоветские элементы из бывших кулаков, карателей, бандитов, белых, сектантских активистов, церковников и прочих, которые содержатся сейчас в тюрьмах, лагерях, трудовых поселках и колониях и продолжают вести там активную антисоветскую подрывную работу.

7. Уголовники (бандиты, грабители, воров-рецидивисты, контрабандисты-профессионалы, аферисты-рецидивисты, скотоконокравы), ведущие преступную деятельность и связанные с преступной средой.

Репрессированию подлежат также элементы этой категории, которые содержатся в данное время под стражей, следствие по делам которых закончено, но дела еще судебными органами не рассмотрены.

8. Уголовные элементы, находящиеся в лагерях и трудпоселках и ведущие в них преступную деятельность.

9. Репрессии подлежат все перечисленные выше контингенты, находящиеся в данный момент в деревне — в колхозах, совхозах, сельскохозяйственных предприятиях и в городе — на промышленных и торговых предприятиях, транспорте, в советских учреждениях и на строительстве.

II. О МЕРАХ НАКАЗАНИЯ РЕПРЕССИРУЕМЫМ И КОЛИЧЕСТВЕ ПОДЛЕЖАЩИХ РЕПРЕССИИ

1. Все репресслируемые кулаки, уголовники и др. антисоветские элементы разбиваются на две категории:

а) к первой категории относятся все наиболее враждебные из перечисленных выше элементов. Они подлежат немедленному аресту и, по рассмотрении их дел на тройках — РАССТРЕЛУ.

б) ко второй категории относятся все остальные менее активные, но все же враждебные элементы. Они подлежат аресту и заключению в лагерь на срок от 8 до 10 лет, а наиболее опасные и социально опасные из них, заключенно на те же сроки в тюрьмы по определению тройки.

2. Согласно представленным учетным данным Наркомам республиканских НКВД и начальниками краевых и областных управлений НКВД утверждается следующее количество подлежащих репрессии:

(Данные только по Российской Федерации)

	Первая категория	Вторая категория	ВСЕГО
1—8, 14 (Сведения не получены от ФСБ)			
9. Башкирская АССР	500	1500	2000
10. Бурято-Монгольская АССР	350	1500	1850
11. Дагестанская АССР	500	2500	3000
12. Карельская АССР	300	700	1000
13. Кабардино-Балкарская АССР	300	700	1000
15. Коми АССР	100	300	400
16. Калмыцкая АССР	100	300	400
17. Марийская АССР	300	1500	1800
18. Мордовская АССР	300	1500	1800
19. Немцев Поволжья АССР	200	700	900
20. Северо-Осетинская АССР	200	500	700
21. Татарская АССР	500	1500	2000
22. Удмуртская АССР	200	500	700
23. Чечено-Ингушская АССР	500	1500	2000
24. Чувашская АССР	300	1500	1800
25. Азово-Черноморский край	5000	8000	13000
26. Дальне-Восточный край	2000	4000	6000
27. Западно-Сибирский край	5000	12000	17000
28. Красноярский край	750	2500	3250
29. Орджоникидзевский край	1000	4000	5000
30. Восточно-Сибирский край	1000	4000	5000
31. Воронежская область	1000	3500	4500
32. Горьковская область	1000	3500	4500
33. Западная область	1000	5000	6000
34. Ивановская область	750	2000	2750
35. Калининская область	1000	3000	4000
36. Курская область	1000	3000	4000
37. Куйбышевская область	1000	4000	5000
38. Кировская область	500	1500	2000
39. Ленинградская область	4000	10000	14000
40. Московская область	5000	30000	35000
41. Омская область	1000	2500	3500
42. Оренбургская область	1500	3000	4500
43. Саратовская область	1000	2000	3000
44. Сталинградская область	1000	3000	4000
45. Свердловская область	4000	6000	10000
46. Северная область	750	2000	2750
47. Челябинская область	1500	4500	6000
48. Ярославская область	750 (в оригинале ошибочно 7500)	1250	2000

3. Утвержденные цифры являются ориентировочными. Однако наркомы республиканских НКВД и начальники краевых и областных управлений НКВД не имеют права самостоятельно их превышать. Какие бы то ни было самостоятельные увеличения цифр не допускаются.

В случаях, когда обстановка будет требовать увеличения утвержденных цифр, наркомы республиканских НКВД и начальники краевых и областных управлений НКВД обязаны представлять мне соответствующие мотивированные ходатайства.

Уменьшение цифр, а равно и перевод лиц, намеченных к репрессированию по первой категории — во вторую категорию и наоборот — разрешается.

4. Семьи притворившихся по первой и второй категории как правило не репрессировуются.

Исключение составляют:

а) семьи, члены которых способны к активным антисоветским действиям. Члены такой семьи, с особого решения тройки подлежат водворению в лагери или трудовые клады.

б) Семьи лиц, репрессированных по первой категории, проживающие в пограничной полосе, подлежат переселению за пределы пограничной полосы внутри республик, краев и областей.

в) Семьи репрессированных по первой категории, проживающие в Москве, Ленинграде, Клеве, Тбилиси, Баку, Ростове на Дону, Таганроге и в районах Сочи, Гагры и Сухуми, подлежат выселению из этих пунктов в другие области по их выбору, за исключением пограничных районов.

5. Все семьи лиц, репрессированных по первой и второй категориям, взять на учет и установить за ними систематическое наблюдение.

III. ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ ОПЕРАЦИИ

1. Операцию начать 5 августа 1937 года и закончить в четырехмесячный срок.

В Туркменской, Таджикской, Узбекской и Киргизской ССР операцию начать 10 августа с. г., а в Восточно-Сибирской области, Красноярском и Дальневосточном краях — с 15 августа с. г.

2. В первую очередь подвергаются репрессиям контингенты, отнесенные к первой категории.

Контингенты, отнесенные ко второй категории, до особого на то распоряжения репрессии не подвергаются.

В том случае, если нарком республиканского НКВД, начальник управления или областного отдела НКВД, закончив операцию по контингентам первой категории, считает возможным приступить к операции по контингентам, отнесенным ко второй категории, он обязан, прежде чем к этой операции фактически приступить — запросить мою санкцию и только после получения ее, начать операцию.

В отношении всех тех арестованных, которые будут осуждены к заключению в лагери или тюрьмы на разные сроки, по мере вынесения приговоров доносить мне сколько человек, на какие сроки тюрьмы или лагери осуждено. По получении этих сведений я дам указания о том, каким порядком и в какие лагери осужденных направлять.

3. В соответствии с обстановкой и местными условиями территория республики, края и области делится на оперативные сектора.

Для организации и проведения операции по каждому сектору формируется оперативная группа, возглавляемая ответственным работником НКВД республики, краевого или областного Управления НКВД, могущим успешно справиться с возлагаемыми на него серьезными оперативными задачами.

В некоторых случаях начальниками оперативных групп могут быть назначены наиболее опытные и способные начальники районных и городских отделений.

4. Оперативные группы укомплектовать необходимым количеством оперативных работников и придать им средства транспорта и связи.

В соответствии с требованиями оперативной обстановки группам прилать войсковые или милицйские подразделения.

5. На начальников оперативных групп возложить руководство учетом и выявлением подлежащих репрессированию, руководство следствием, утверждение обвинительных заключений и приведение приговоров в исполнение.

Начальник оперативной группы несет ответственность за организацию и проведение операции на территории своего сектора.

6. На каждого репрессированного собираются подробные установочные данные и компрометирующие материалы. На основании последних составляются списки на арест, которые подписываются начальником оперативной группы и в 2-х экземплярах отсылаются на рассмотрение и утверждение Наркому внутренних дел, начальнику управления или областного отдела НКВД.

Нарком внутренних дел, начальник управления или областного отдела НКВД рассматривает список и дает санкцию на арест перечисленных в нем лиц.

7. На основании утвержденного списка начальник оперативной группы производит арест. Каждый арест оформляется ордером. При аресте производится тщательный обыск. Обязательно изымаются: оружие, боеприпасы, военное снаряжение, взрывчатые вещества, отравляющие и ядовитые вещества, компрометирующая литература, драгоценные металлы в монете, слитках и изделиях, иностранная валюта, множительные приборы и переписка.

Все изъятое заносится в протокол обыска.

8. Арестованные сосредотачиваются в пунктах по указаниям Наркомов внутренних дел, начальников управлений или областных отделов НКВД. В пунктах сосредоточения арестованных должны иметься помещения, пригодные для размещения арестованных.

9. Арестованные строго охраняются. Организуются все мероприятия, гарантирующие от побегов или каких-либо эксцессов.

IV. ПОРЯДОК ВЕДЕНИЯ СЛЕДСТВИЯ

1. На каждого арестованного или группу арестованных заводится следственное дело.

В процессе следствия должны быть выявлены все преступные связи арестованного.

2. По окончании следствия дело направляется на рассмотрение тройки.

К делу приобщаются: ордер на арест, протокол обыска, материалы, изъятые при обыске, личные документы, анкета арестованного, агентурно-учетный материал, протокол допроса и краткое обвинительное заключение.

V. ОРГАНИЗАЦИЯ И РАБОТА ТРОЕК
(Пошленные списки троек НКВД СССР не рассекречены ФСБ)

2. На заседаниях троек может присутствовать (там где он не входит в состав тройки) республиканский краевой или областной прокурор.

3. Тройка ведет свою работу или находится в пункте расположения соответствующих НКВД, УНКВД или областных отделов НКВД или выезжая к местам расположения оперативных секторов.

4. Тройки рассматривают представленные им материалы на каждого арестованного или группы арестованных, а также на каждую подлежащую выселению семью в отдельности.

Тройки, в зависимости от характера материалов и степени социальной опасности арестованного могут относить лиц, назначенных к репрессированию по 2 категории — к первой категории и лиц назначенных к репрессированию по первой категории — ко второй.

5. Тройки ведут протоколы своих заседаний, в которые и записывают вынесенные ими приговоры в отношении каждого осужденного.

Протокол заседания тройки направляется начальнику оперативной группы для приведения приговоров в исполнение. К следственным делам приобщаются выписки из протоколов в отношении каждого осужденного.

VI. ПОРЯДОК ПРИВЕДЕНИЯ ПРИГОВОРОВ В ИСПОЛНЕНИЕ

1. Приговоры приводятся в исполнение лицами по указаниям председателей троек, т. е. наркомов республиканских НКВД, начальников управлений или областных отделов НКВД.

Основанием для приведения приговора в исполнение являются — заверенная выписка из протокола заседания тройки с изложением приговора в отношении каждого осужденного и специальное предписание за подписью председателя тройки, вручаемые лицу, приводящему приговор в исполнение.

2. Приговоры по первой категории приводятся в исполнение в местах и порядком по указанию наркомов внутренних дел, начальников управления и областных отделов НКВД с обязательным полным сохранением в тайне времени и места приведения приговора в исполнение.

Документы об исполнении приговора приобщаются в отдельном конверте к следственному делу каждого осужденного.

3. Направление в лагеря лиц, осужденных по 2 категории, производится на основании наркомов сообщаемых ГУЛАГом НКВД СССР.

VII. ОРГАНИЗАЦИЯ РУКОВОДСТВА ОПЕРАЦИЙ И ОТЧЕТНОСТЬ

1. Общее руководство проведением операций возлагается на моего заместителя — Начальника главного управления государственной безопасности — Комкора тов. Фриновского.
Для проведения работы, связанной с руководством операций, сформировать при нем специальную группу.

2. Протоколы троек по исполнению приговоров немедленно направлять начальнику 8-го Отдела НКВД СССР с приложением учетных карточек по форме № 1.

На осужденных по 1 категории одновременно с протоколом и учетными карточками направлять также и следственные дела.

3. О ходе и результатах операции доносить пятидневными сводками к 1, 5, 10, 15, 20 и 25 числу каждого месяца телеграфом и подробно почтой.

4. О всех вновь вскрытых в процессе проведения операции контрреволюционных формированиях, возникновении эксцессов, побегах за кордон, образовании бандитских и грабительских групп и других чрезвычайных происшествиях доносить по телеграфу немедленно.

При организации и проведении операции принять исчерпывающие меры к тому, чтобы не допустить перехода репресслируемых на нелегальное положение, бегства с мест жительства и особенно за кордон, образования бандитских и грабительских групп, возникновения каких-либо эксцессов.

Своевременно выявлять и быстро пресекать попытки к совершению каких-либо активных контрреволюционных действий.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНЕШНИХ ДЕЛ СССР
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ КОМИССАР ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

(ИЖОВ):

ВЕРНО М. ФРИНОВСКИЙ

NKVD Ģenerālā komisāra N.Ježova pavēle Nr. 00447 par masveida
represiju uzsākšanu PSRS.

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ
НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
СОЮЗА С. С. Р.

11 августа 1937 г.

г. Москва

№ 00485*

Расследовано вместе с настоящим приказом закрытое письмо о фашистско-полицейской, шпионской, диверсионной, пораженческой и террористической деятельности польской разведки в СССР, а также материалы следствия по делу «ПОВ»** вскрывают картину долготельной и относительно безнаказанной диверсионно-шпионской работы польской разведки на территории Союза.

Из этих материалов видно, что подвывая деятельность польской разведки проводилась и продолжалась настолько открыто, что безнаказанность этой деятельности можно объяснить только плохой работой органов ГПУ и беспечностью чекистов.

Даже сейчас работа по ликвидации на местах польских диверсионно-шпионских групп и организации ПОВ полностью не разлущена. Темп и масштаб следствия крайне низкие. Основные контингенты польской разведки ускользнули даже от оперативного учета (из общей массы перебежчиков из Польши, насчитывающей примерно 15 000 человек) учету по Союзу только 9 000 человек. В Западной Сибири из находящихся на ее территории около 5 000 перебежчиков, учтено не более 1 000 ч. Такое же положение с учетом политэмигрантов из Польши.

Недостаточно решительная ликвидация кадров польской разведки, тем более опасна сейчас, когда разгромлен московский центр «ПОВ» и арестованы многие активнейшие его члены. Польская разведка, предвидя неизбежность дальнейшего своего провала пытается принести, а в отдельных случаях уже приводит в действие свою диверсионную сеть в народном хозяйстве СССР и, в первую очередь, на его оборонных объектах.

В соответствии с этим основной задачей органов ГУГБ в настоящее время является разгром антисоветской работы польской разведки и полная ликвидация незатронутой до сих пор широкой диверсионно-повстанческой низовой «ПОВ» и основных людских контингентов польской разведки в СССР.

П Р И К А З Ы В А Ю :

1. С 20*** августа 1937 года начать широкую операцию, направленную к полной ликвидации местных организаций «ПОВ» и, прежде всего, ее

* Публикуется с сохранением орфографии и пунктуации, по ксерокопии, предоставленной архивом УФСБ СПб. Выделенное ниже жирным шрифтом — в оригинале подчеркнуто. — *Ред.*

** (POW) Польская военная организация.
*** Число вписано от руки.

Всех операции должны быть закончены в 3-х месячный срок, т. е. к... ноября 1937 года.

2. Аресту подлежат:

а) выявленные в процессе следствия и до сего времени не розысканные активнейшие члены «ПОВ» по прилагаемому списку;

б) все оставшиеся в СССР военно-пленимые польской армии;

в) перебежчики из Польши, независимо от времени перехода их в СССР;

г) политэмигранты и политбеглецы из Польши;

д) бывшие члены ППС** и других польских антисоветских политических партий;

е) наиболее активная часть местных антисоветских националистических элементов польских районов.

3. Операцию по арестам провести в две очереди:

а) в первую очередь подлежат аресту перечисленные выше контингенты, работающие в органах НКВД, в Красной армии, на военных заводах, в оборонных цехах всех других заводов, на железнодорожном, водном и воздушном транспорте, в электрических хозяйствах всех промышленных предприятий, на газовых и нефтепереработочных заводах;

б) во вторую очередь подлежат аресту все остальные, работающие в промышленных предприятиях не оборонного значения в союзках, колхозах и учреждениях.

4. Одновременно с развертыванием операции по арестам начать следственную работу. Основной упор следствия сосредоточить на полном разоблачении организаторов и руководителей диверсионных групп, с целью исчерпывающего выявления диверсионной сети.

Всех провалящих по показаниям арестованных шпионов, кредител и диверсионщиков — НЕМЕДЛЕННО АРЕСТОВЫВАТЬ.

Для ведения следствия выделить специальную группу оперативных работников.

5. Все арестованные по мере выявления их виновности в процессе следствия — подлежат разбивке на две категории:

а) первая категория, подлежащая расстрелу, к которой относятся все шпионские, диверсионные, вредительские и повстанческие кадры польской разведки;

б) вторая категория, менее активные из них, подлежащие заключению в тюрьмы и лагеря, сроком от 5 до 10 лет.

6. На отнесенных в процессе следствия к первой и второй категории, каждые 10 дней составляются списки с кратким изложением

* Пункт 8 отсутствует

диверсионно-парашютных и полевых кадров в промышленности, на транспорте, совхозах и колхозах.

следственных материалов, характеризующих степень виновности арестованного, которые направляются на окончательное утверждение в НКВД СССР.

Описание к первой или второй категории на основании рассмотрения следственных материалов производится Народным Комиссаром Внутренних Дел республики, начальником УНКВД области или края, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края.

Списки направляются в НКВД СССР за подписью Народного Комиссара Внутренних Дел республики, начальником УНКВД и Прокурора соответствующих республик, края и области.

После утверждения списков в НКВД СССР и Прокурором Союза приговор незамедлительно приводится в исполнение, т. е. осужденные по первой категории — распределяются и по второй отправляются в тюрьмы и лагеря, согласно приказов НКВД СССР.

7. Прекратить освобождение из тюрем и лагерей оканчивающих срок заключения осужденных по приговорам польского шпионажа. О каждом из них представить материалы для рассмотрения на Особое Совещание НКВД СССР.*

9. О ходе операции телеграфно доносить каждые 5 дней, т. е. 1, 5, 10, 15, 20, 25 и 30 числа каждого месяца.

п. п. НАРОДНЫЙ КОМИССАР
ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
ГЕНЕРАЛЬНЫЙ КОМИССАР
ГОС. БЕЗОПАСНОСТИ —

ЕЖОВ

* Число отсутствует.

** (PPS) Польская социалистическая партия.

NKVD Ğenerälä komisarä N. Ježova pavéle Nr. 00495 pü. represijät pret
PSRS dzivojšiem poľtem.

ОПЕРАТИВНЫЙ ПРИКАЗ

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

15 августа 1937 года

г. Москва

№ 00486

С поручением настоящего приказа приступите к расследованию жен измалочисленных, членов правопродвижательских, индустриальных, организационных, судебных, военных коллегий и военных трибуналов по первой и второй катариям, начиная с 1-го августа 1936 года.

При проведении этой операции, руководствуйтесь следующими:

ПОДГОТОВКА ОПЕРАЦИИ:

1) В отношении каждой, назначенной к репрессированию семьи производится тщательная проверка, собираются дополнительные установочные данные и компрометирующие материалы.

На основании собранного материала составляются: а) подлинные и отчества осужденного главы семьи, за какие проступили, когда, кем и какому наказанию подвергнут; именной список состава семьи (выполчал и всех лиц, состоявших на иждивении осужденного и вместе с ним проживавших), подробных установочных данных на каждого члена семьи; компрометирующих материалов по каждому члену семьи; характеристический материал по всем социальным членам семьи старше 15-ти летнего возраста, даные о наличии в семье престарелых и нуждающихся в уходе родителей, малолетних или зарезано больных, малолетних детей, по своему физическому состоянию, требующих ухода.

б) отдельная краткая справка на социально опасных и способных к антиобщественным действиям детей старше 15-ти летнего возраста.

в) справка на каждого до 15 лет отдельно и в общем и среднего возраста.

2) Справки рассматриваются соответствующими командами внутренних дел республик и инициальными управлениями НКВД краев и областей.

Последние:

а) дают свідчення на арест и обыск жен изменников родины;

б) определяют мероприятия в отношении детей арестуемых;

в) указывают мероприятия в отношении родителей и других родственников, состоявших на иждивении осужденного и совместно с ним проживавших.

ПРОИЗВОДСТВО АРЕСТОВ И ОБЫСКОВ

3) Намеченные к репрессированию арестовываются.

4) Арест совершается в соответствии с юридическим или фактическим браком с осужденным в момент его ареста.

5) Арест совершается также и жены, холм и состоявшие с осужденным, к моменту его ареста, в разводе, но а) участвующие в контр-революционной деятельности осужденного;

б) участвовавшие в преступлении осужденного, но не сообщавшие об этом соответствующим органам власти.

5) Аресты не совершаются:

а) в отношении беременных женщин, имеющих грудных детей, тяжело или запоздало больных, имеющих больших детей, нуждающихся в уходе, имеющих преклонный возраст.

В отношении таких лиц временно ограничивается обследование подруги не выезжая с установленным тщательного наблюдением за семьей.

б) жены осужденных, разоблачившие слухи мужей и сообщавшие органам власти о фактах измены, женоубийства или самоубийства мужа.

в) одновременно с арестом производится тщательный обыск. При обыске изымаются: оружие, патроны, взрывчатые и химические вещества, военные

спрашивания, инкогнитные приборы (шпионеры, стенографы, пишущие машинки и т.п.), контрольно-подписные аппараты, документы, денежные средства, драгоценные металлы в слитках, монетах и изделиях, личные документы и деловые документы.

7) Вся имущество, лично принадлежащее арестованным (да исключением необходимых белья, верхней и нижней платья, обуви и постельных принадлежностей, которые арестованные берут с собой) — конфискуется. Квартиры арестованных опечатываются.

В случаях, когда совместно с арестованными проживают их совершеннолетние дети, родители и другие родственники, арестованные подлежат аресту и переводятся в подпольные учреждения, жилища площадью: мебель и домашняя утварь арестуемых.

в) После производства ареста и обыска арестованные жены осужденных конвоируются в тюрьму. Одновременно, по докладу указанным ниже, вывозятся и дети.

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕНИЯ ДЕЛ:

9) На каждую арестованную и на каждого социальное опасного работника старше 15-ти летнего возраста, заводится следственное дело, в которое помимо установленных документов, помещаются справки (с.м. п.п. «а» и «б», ст.1) и краткое обвинительное заключение.

10) Следственное дело направляется на рассмотрение Особого Совещания НКВД СССР.

Начальникам управлений НКВД по Дальневосточному и Красноярскому краям и Вологодско-Сибирскому округу поручается на основании Висеста этого Особого Совещания высылать, в Висеста этого, сообщать по телеграфу общию справки на самих осужденных (пункт «а», ст.1), которые и будут рассматриваться Особым Совещанием. Последнее своим

Для первой и второй группы и ЛХУ НКВД СССР — для третьей группы.

РАЗМЕЩЕНИЕ ДЕТЕЙ ОСУЖДЕННЫХ РАССМОТРИТЕЛЬНЫХ ДЕЛ И МЕРЫ НАКАЗАНИЯ

11) Особое совещание рассматривает дела на детей осужденных замиников родины и тех их детей старше 15-ти летнего возраста, которые являются социально опасными и способными к совершению антисоветских действий.

12) Жены осужденных замиников родины подлежат заключению в лагерь на сроки, в зависимости от степени социальной опасности, не менее как 5 лет.

13) Социально опасные дети осужденных, в зависимости от их возраста, степени опасности и возможности исправления, подлежат заключению НКВД или водворению в детские дома особого режима Наркомпротосов республик.

14) Приговора Особого Совещания сообщаются для приведения их в исполнение Наркомом республиканских НКВД и начальникам Управлений НКВД краев и областей по телеграфу.

15) Следственные дела сдвоятся в архив НКВД СССР.

ПОРЯДОК ПРИВЕДЕНИЯ ПРИГОВОРОВ В ИСПОЛНЕНИЕ

16) Осужденных Особым Совещанием жён замиников родины направлять для отбытия наказания в специальный отделении Тиминского исправительно-по-трудового лагеря, по персональным нарядам ГУЛГ-а НКВД СССР.

Направляемые в лагерь производить следующие:

17) Осужденные жёны замиников родины, не подвергнутые аресту, в силу болезни и наличия заболеваний и направляются в лагерь.

Жёны замиников родины, имеющие группных дел, после вынесения приговора, немедленно подвержены аресту и без задержки в тюрьму направляются в исправительно-по-трудовой лагерь.

18) Осужденные социально опасные дети направляются в лагерь, исправительно-по-трудовой колонии НКВД или в дома особого режима Наркомпротосов республик по персональным нарядам ГУЛГ-а НКВД

Для указанных выше детей, используются, там где это возможно, детские приемники отделов труда всех колоний НКВД.

23) Начальник отдела НКВД принимает, где расположено детское дома Наркомпротосов, первоначальные приемы детей осужденных, совместно с заведующим или представителем ОБЛОНУ производят проверку персонала домов и лиц, политических неблагонадежных, антисоветских настроенных и разложившихся — увольняют. Взамен уволенных персонал домов деловую квалификацию проверяют, политически надежных составляют, могут при вести учебно-воспитательную работу с преподавателями К ним деловую

26) Начальник отдела НКВД определяет в каких случаях дети осужденных подлежат передаче в приемники детей до 3-х летнего возраста и обследованию, намеренным и близлежащим приемным этим детей.

27) Наркомы внутренних дел республик и начальники управлений НКВД краев и областей, сообщают по телеграфу лично заместителю начальника ЛХУ НКВД СССР тов. ШНЕЕРСОНУ именные списки детей, матери которых подвергаются аресту. В списки должны быть указаны: фамилия, имя, отчество, год рождения ребенка, в каком классе учится. В списки дети перечисляются в сроки и тот же дом не посылать дети, близкие между собой родством или знакомством.

28) Распределение детей по детским домам производится заместителем начальника ЛХУ НКВД СССР по телеграфу сообщает наркомом республиканских НКВД и начальникам управлений НКВД краев и областей, каких детей и в какой дом направить. Копию телеграммы посылает начальнику соответствующего детского дома. Для последнего эта телеграмма должна быть получена основанием к приему детей.

29) При производстве ареста жён осужденных замиников (за исключением рождений, ученических групп) в сопровождении, специально наряженных в состав группы производящей арест, сотрудников или сотрудников НКВД отвозятся

- а) дети до 3-х летнего возраста — в детские дома и ясли Наркомздоров,
- б) дети от 3 и до 15-ти летнего возраста — в приемно-распределительные пункты,
- в) социально-опасные дети старше 15-ти летнего возраста в специально предназначенные для них помещения.

Порядок отправки детей в детский дом.

30) Дети на временно-распределительном пункте принимают заведующий отделом или начальник детского отдела ЦК НКВД или специально выделенный сотрудник (работника) УГБ.

Каждый принятый ребенок записывается в специальную книгу, а документы его закладываются в отдельный конверт.

Затем дети группируются по местам назначения и в сопровождении специально подобранных работников отправляются группами по детским домам Наркомпросов, где и следуют вместе с их документами заведующему домом под личную его расписку.

31) Дети до 3-х летнего возраста, а также дети задержавшиеся в детских домах или в семьях Наркомзаводов под их личную расписку. Вместе с ребенком

следует и его свидетельство о рождении.

УЧЕТ ДЕТЕЙ ОСУЖДЕННЫХ

32) Дети осужденных, размещенные в детских домах и интернатах, размещаются в детских домах, учитываются АХУ НКВД СССР.

Дети старше 15-ти летнего возраста и осужденные социально-опасные дети учитываются в отделе ГУГБ НКВД СССР.

НАБЛЮДЕНИЕ ЗА ДЕТЬМИ ОСУЖДЕННЫХ

33) Наблюдение за политическими настроениями детей осужденных за их учебой и воспитательной

работой возлагается на Наркомов Внутренних Дел республик, начальников Управлений НКВД краев и областей.

ОТЧЕТНОСТЬ

34) О ходе операции доносить мне тридцатидневными сводками по телеграфу. О всех эксцессах и чрезвычайных происшествиях немедленно.

35) Операцию по репрессированию жен уже осужденных изменников родины закончить к 25X с/г.

36) Впредь всех жен изменников изменников родины, право-троцкистских шпioneв, арестовывать немедленно по специальному распоряжению и устанавливать необходимым настоящим приказом.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА ССР

PSRS NKVD Komisāra pavēle Nr. 00486 par represijām pret notiesāto giteņu locekļiem.

ЦИРКУЛЯР

Народного Комиссара Внутренних Дел Союза ССР
№ 106. 20-го мая 1938 г., гор. Москва.

НАРОДНЫМ КОМИССАРАМ СОЮЗНЫХ И АВТОНОМНЫХ РЕСПУБЛИК, НАЧАЛЬНИКАМ УНКВД КРАЕВ И ОБЛАСТЕЙ

В дополнение к приказу НКВД СССР № 00486 от 15 августа 1937 г. в части размещения детей старше 15 лет, родители которых осуждены Военной коллегией и Военным трибуналом по первой и второй категориям — предлагается руководствоваться следующим:

1. Дети репрессированных родителей от 15 до 17 лет включительно, не внушающие своим поведением социальной опасности, не проявляющие антисоветских, реваншистских настроений и действий, при наличии родственников (не репрессированных) могут быть переданы последним на полное их иждивение. В этих случаях оформление опеки производится в соответствии с циркуляром НКВД № 4 от 7 января 1938 года.

2. При отсутствии родственников, изъявляющих желание взять детей репрессированных родителей на опеку, детей в возрасте от 15 до 17 лет — учащихся следует помещать в детские дома в пределах области, края, республики (за исключением мест, где были репрессированы их родители), дав им возможность окончить среднее учебное заведение. Направление таких детей в детдома Управления НКВД производят самостоятельно по согласованию с местными органами Наркомпроса. На начальников Управлений НКВД возлагается ответственность за создание необходимых условий для окон-

чания учебного заведения, указанной категории детей.

3. Дети репрессированных родителей старше 15 лет — не учащиеся, подлежат трудоустройству на предприятиях и учреждениях в пределах области (кроме городов, в которых репрессированы их родители) и за исключением предприятий и учреждений оборонного значения.

5. Социально-опасные дети, проявляющие антисоветские и террористические настроения и действия, должны предаваться суду на общих основаниях и направляться в лагеря по персональным нарядам ГУЛАГа НКВД.

6. Начальнику ГУЛАГа дивинтенданту тов. Плинер дать соответствующее указание о порядке содержания в лагерях указанного контингента детей репрессированных родителей.

7. О детях репрессированных родителей старше 15 лет, трудоустроенных или определенных на учебу, УНКВД сообщает списком в АХУ НКВД СССР.

8. Вывод детей репрессированных родителей из детских домов (как переростков или за окончанием учебы) без специального указания АХУ НКВД СССР — не производить.

*заместитель Народного комиссара
внутренних дел СССР
комкор М. Фриновский*

*NKVD Tautas komisāra vietnieka M.Frinovska rīkojums par represēto
ģimeņu bērnu nosūtīšanu uz speciālām nometnēm.*

ОПЕРАТИВНЫЙ ЦИРКАЗ

НАЧИНДОМО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СОЮЗА СССР

гор. Москва

20 сентября 1937 г.

№00593

Органы НКВД Уралов до 25.000 человек, так называемые «забытые» бывшие служаши Уралов-Восточной железной дороги и эмигранты из Манчжоу-Го, осевшие на железнодорожном транспорте и в промышленности Союза.

Ученые агитупо-оперативные материалы показывают, что выехавшие в СССР харбинцы, японцы, эмигранты, участники различных эмигрантских организаций, в том числе и бывшие члены различных эмигрантских шинско-фашистских организаций и т.п. в подавляющем большинстве они являются агитурой японской разведки, которая на протяжении ряда лет направляла их в Советский Союз для террористической, диверсионной и шпионской деятельности.

Они могут служить также и следственными материалами. Например, на железнодорожном транспорте и промышленности за последний год репрессовано за активную террористическую и диверсионно-шпионскую деятельность до 4.500 харбинцев. Следствие по их делам вскрывает тщательную подготовку и планомерно выполнявшуюся работу японской разведки по организации на территории Советского Союза диверсионно-шпионской деятельности.

Рассылка при настоящих приказах закрывает письмо о террористической, диверсионной и шпионской деятельности японской агитурой из харбинцев, в целях разгрома наскаженных на транспорте и в промышленности СССР шпионских кадров из харбинцев.

ПРИКАЗЫВАЮ:

1. С 1-го октября 1937 г. приступить к широкой операции по ликвидации диверсионно-шпионских и террористических кадров харбинцев на транспорте и в промышленности.

2. Аресту подлежат все харбинцы:

а) изобличенные и подозреваемые в террористической, диверсионной, шпионской деятельности;

б) бывшие организаторы диверсионных групп, эмигрантавшие в горы гражданской войны, так и волею-случившимся разных былых формированиях;

в) бывшие члены японских политических партий (Союз, мейхэйво и др.);

г) участники троцкистского и правых формирований, а также все харбинцы, связанные с деятельностью этих японских формирований;

д) участники различных эмигрантских фашистских организаций («Русский Союз», «Черное кольцо», «Христианский союз молодых людей», «Русское студенческое общество», «Братство русской правды», «Трудовая крестьянская партия» и т.п.);

е) служащие в китайской полиции и войсках как до захвата Манчжоури японцами, так и после образования Манчжоу-Го;

ж) служащие в японских фирмах, прежде всего японских, а также белоазиатских фирмах Чуринга;

з) окончившие в Харбине казённые курсы «Интернационал», «Славия», «Права»;

и) владельцы и соведельцы различных предприятий в Харбине (расторганы, гостиницы, гезеки и проч.);

к) немедленно выехавшие в СССР без установленных по закону советских документов;

л) принимавшие китайское подданство, а затем перекочевавшие в советское гражданство;

м) бывшие контрразведчики, агенты, торговцы опием, морфином и т.п., и др.

3. Аресты производятся в две очереди:

а) в первую очередь арестовать всех харбинцев, работающих в НКВД служащих в Красной армии, на железнодорожном и водном транспорте, в гражданском и воздушном флоте, на военных заводах, в оборонных цехах всех других заводов, в электростанциях, хозяйственных учреждениях, на газах, в учреждениях государственной безопасности;

б) во вторую очередь — всех остальных харбинцев, работающих в советских учреждениях, совхозах, колхозах и проч.

4. Харбинцев, не подпадающих под перечисленные в пункте втором категории, независимо от наличия компрометирующих данных, немедленно удалить из железнодорожного, водного и воздушного транспорта, а также из промышленных предприятий, приема организованно мерк и кароулюцию вправо на эти объекты.

5. Следствие по делам арестованных харбинцев развернуть с таким расчетом, чтобы в кратчайший срок полностью разоблачить всех участников диверсионно-шпионских и террористических организаций и групп. Выявленную в процессе следствия агитурную работу, сеть шпионов, вредителей, контрразведчиков и др. немедленно ликвидировать.

6. Все арестованные харбинцы разбить на две категории:

а) к первой категории — отнести всех харбинцев, изобличенных в диверсионно-шпионской, террористической, враждебной и антисоветской деятельности, которые подлежат расстрелу;

б) ко второй категории — всех остальных, менее активных харбинцев, подлежащих ликвидации.

7. На харбинцев, отнесенных в процессе следствия к первой и ко второй категории — ожидать составления альбом (отдельная справка на каждого арестованного), с конкретным изложением следственных и агитурных материалов, определяющих степень виновности арестованных.

Альбом направлять в НКВД СССР на утверждение. Особым приказом

на основании альбомов и следственных данных Начальником Комиссаром Внутренних Дел республик — начальником УНКВД области или края, начальником ДТОУГБ НКВД, совместно с соответствующим прокурором республики, области, края, дороги.

8. После утверждения списков НКВД СССР и прокурором Союза приговорить к расстрелу в исполнение приговора в секретный аппарат допунктов, находящихся в распоряжении НКВД СССР, а также в распоряжении соответствующих канцелярий на шпиках, диверсиях и вредителях — ПРЕДПРИЯТИЕ.

На этих лиц представлять материалы для рассылки на Особом совещании НКВД СССР.

10. Операцию по харбинцам использовать для приобретения квалификации в стране, привлекая мирян, вербующихся в секретный аппарат допунктов, находящихся в распоряжении НКВД СССР.

12. В отношении своей репрессированных харбинцев руководствоваться моим приказом № 00486 от 15 августа 1937 года.

13. О ходе операции доносить мне по телеграфу каждые пять дней (15, 10, 15, 20, 25 и 30 числа каждого месяца).

Народный Комиссар Внутренних Дел СССР —
Генеральный Комиссар Государственной Безопасности

ЕЖОВ

Текст приказа по форме №45 РД публикуется впервые

NKVD Ğenerála komisára Ježova pavěle Nr. 00593 par "harbiniešu" —
PSRS austriumu novadu iedzīvotāju represāšanai.

КОМИССАРИАТ ВЪНТРЕННИХ ДѢЛ СОВѢТСКАГО СОЮЗА ССР
 ДѢЛЕНИЕ ПЯТЫХЪ ПО КАЛИНИНСКОЙ ОБЛАСТИ
 УПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ОРДЕР № 1238

30-11-42
 от 1887
 на сотрудника Оперативного Отдела У.Г.Б.
 ВЕННИА НКВД СССР по Калининской области
 Соловьеву на производство

Арестован в г. Сукко
 в г. Сукко
 в г. Сукко
 в г. Сукко

ВѢЩАНІЕ. Все должностное лицо, которому вменяется обязанность исполнять
 сего, которого выписано в порядке, установленном для Углубленного
 Нач. Управления
 Начальник Оперативного Отдела У.Г.Б. *Соловьев*

150

Л. С. 45. 45. А

АНКЕТА АРЕСТОВАННОГО.

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
Фамилия	Сирмайс
Имя и отчество	Карл Иванович
4. Год и место рождения	Родился 1887 в г. Сукко, обл. Тверь, в имении у помещика Сирмаиса
4. Периоды местожительства (улицы)	Калининск Краев. Чувш. уезд в. 12. 14. 39
4. Место службы и должности (наименование)	Муж. Инженер. служба Калининск
4. Образование и профессиональная принадлежность, № билета	Высшее образование в области архитектуры, № билета 165949
4. Наименование предприятия и завода ареста, периодичность посещения (улицы)	Арестован в г. Сукко, 165949

СТРОГО СЕКРЕТНО
 (из Особой Папки)
 СОЮЗНАЯ КОММУНИСТИЧЕСКАЯ ПАРТИЯ (большевиков)
 КАЛИНИНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТ
 И Д В О
 199. 7 год. Инд. Г. П. Соловьеву
 в г. Сукко, обл. Тверь, в имении у помещика
 № 2 заселения в г. Калинин (Обл. Чувш. уезд) от 01.11.42
 О Сирмаисе К.И. *Соловьев*
 Исключить из членов ВКП(б) как контрреволюционера,
 врага народа Сирмаиса Карла Ивановича.

Дело №

067

ПРИГОВОР

Именем Союза Советских Социалистических Республик
Военная Коллегия Верховного Суда Союза ССР

в составе:

Председательствующего Дивовердига, г. ГОЛДИКОРА
Членов: Вешневича, г. ДИДИ и
Вешнего брата г. ДИДИ, г. ИАНЦЕНА
При секретаре: военно: вранге 2 ранга г. КУРДЯКОВЕ
В закрытом судебном заседании, в городе Чусовье
" 08 " сентября 1937 года

рассмотрела дело
по обвинению: СЕДЛАЧА Петра Ивановича, 1897-р., служащего, - в
преступлениях, предусмотренных ст.ст. 58-7, 58-8, 58-10 и
58-11 УК РСФСР.

Преддательский и судебный следствием установлено
подозреваемый в том, что в 1934 году и в течение августа
преддательский не преддательский федеративной 4-й
института, в том числе в г. Калинин, в 1934 году
преддательский на территории 1934 преддательский в
сам федеративной преддательский преддательский в Самой

преддательский, преддательский преддательский
г. преддательский преддательский г. С
преддательский преддательский преддательский
преддательский 1934 г. 1934 г. 1934 г. преддательский
преддательский преддательский г. ст. 311 преддательский
преддательский преддательский преддательский

преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский

преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский

преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский
преддательский преддательский преддательский

[Handwritten signature]

ЦЕНТРАЛЬНАЯ КОЛЛЕГИЯ
ИЗЪЕМНОГО СУДА
СОЮЗА ССР

Формы № 38
С Е К Р Е Т О
3 экз. № 2

НАЧАЛЬНИКУ ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ МИЛИЦИИ

МВД СОЮЗА ССР

3 августа 1985 г.

НАЧАЛЬНИКУ 1 СПЕЦПОЛКОНА МВД СОЮЗА ССР
ГЛАВНОМУ ВОЕННОМУ ПРОКУРОРУ

Прошу дат. указания соответствующему отделу ЗАГС о выдаче

граждан НАУ СЕРГЕЮ ЮРИЙВИЧУ

полнотекста

и смерти отца СЕРГЕЯ ЮРИЯ КИРИЛЛОВИЧА

Сообщаю, что СЕРГЕЙ ЮРИЙ КИРИЛЛОВИЧ

1908 года рождения, под.

судьям Военной Коллегии Верховного Суда Союза ССР 28 сентября

1987 года и, отбывая наказание, умер 4 января 1988 года

Гр. СЕРГЕЙ ЮРИЙ проживает по адресу Душанба

край, Шогеновский район, пос. Садягинское, д/часть 24116.

А. Кирилов
Иванов

151764

Исполнитель Военной Коллегии
Верховного Суда Союза ССР

А. Чепцов

303745

С И Р А В К А .

[Handwritten signature]
КОНЕЧНО.

Приговор с расстрелем *[Handwritten signature]* *[Handwritten signature]*

приведен в исполнение 3 гср.

Место № 88 II 1987 г. Акт о припадении при-

говора и реподление: Генерал в 1 спецполке НКВД СССР

г. № 2 2 *[Handwritten signature]*

НАУ 12 ОПЕДАНЕ ЧЛЕНОВ ГЛАВНОГО СУДА СССР
МИНИСТЕРСТВО ИДЕОЛОГИЧЕСКИХ РАБОТ

[Handwritten signature]
(Иванов)

Latviešu Karļa Simta arestēšanas, tiesāšanas
un nošaušanas dokumenti. Te arī lasāma
viltus uzziņa viņa darbu par teva likumi.

izstrādātām versijām apliecinājumu. Nopratināšanās spīdzinot apsūdzētie savu vainu atzina. "Spiegu" ķēriens sakuploja un aptvēra aizvien vairāk un vairāk latviešu...

"Ar Ļeņingradā likvidētās latviešu nacionālistu organizācijas arestēto:

1. Bauzes Roberta Pētera d. — VK(b)P biedra kopš 1910. gada, Ļeņingradas "Krasnaja gazeta" redaktora;

2. Gaiļa Jāņa Ernesta d. — VK(b)P biedra kopš 1912. gada, Kominternes latsekcijas priekšsēža Ļeņingradā;

3. Groda Jūlija Jāzepa d. — VK(b)P biedra kopš 1917. gada, Ļeņingradas kara apgabala štāba izlūkošanas daļas priekšnieka;

4. Mežaka Andreja Jāņa d. — VK(b)P biedra kopš 1918. gada, Ļeņingradas apgabala izpildkomitejas saimniecisko pasākumu pārziņa, bij. Ļeņingradas Osoaviahima latviešu strēlnieku sekcijas priekšsēža un

5. Fjodorova Ivana Alekseja d. — bij. 1. dzelzceļu pulka komandiera liecībām:

konstatēta Vissavienības un Ļeņingradas latviešu nacionālistu centra pastāvēšana ar militārām grupām un to radīto plašo sacelšanās, diversiju un spiegu rezidentūru.

Arestētie Bauze, Gailis, Mežaks un Fjodorovs liecināja, ka: Vissavienības latviešu nacionālistu centra sastāvā ietilpa Rudzutaks, Knoriņš, Kominternes Latvijas sekcijas sekretārs Krūmiņš, Kārklīņš, militārie darbinieki — Vācietis, Eidemanis, Alksnis, Stucka, Miežis, Ģitis..."

Latviešu nacionālistu organizācija esot dibināta jau 1918. gadā un tai laikā tās priekšgalā bijis Vācietis, Krastiņš, Daniševskis, Endrups. Tajā pašā gadā organizācija esot nodibinājusi sakarus ar Latvijas prezidentu Ulmani, Latvijas Saeimas priekšsēdētāju Kalniņu, kara ministru Balodi un vācu militārajām aprindām, ar kuriem tā esot uzturējusi sakarus līdz pašam tās likvidēšanas brīdim.

Tālāk dokuments klāsta par šīs "organizācijas" sakariem ar Latvijas konsulu Ļeņingradā, ar Vācijas sūtniecību, ar angļu slepeno dienestu, par sacelšanās šūnu organizēšanu Ļeņingradas apgabalā latviešu un vācu militāro aprindu uzdevumā, par diversiju grupu dibināšanu pierobežā, lai uzspīdzinātu robežu nocietinājumus, angā-

rus un kara noliktavas. Turklāt, un tas ir ārkārtīgi zīmīgi, nekur netiek sniegti konkrēti pierādījumi apgalvojumiem, visur aprobežojas ar vispārīgām frāzēm.

1934. gadā saziņā ar labējo centru Ļeņingradas latviešu organizācija esot radījusi teroristu grupu, kas gatavojusi terora aktu pret Ždanovu.

1935. gadā latviešu nacionālistu centrs esot nodibinājis sakarus ar fašistisko kara sazvērestību caur Alksni, Eidemani un Apogu. Latviešu nacionālistiskā centra kara grupa esot izdarījusi kaitniecības darbus Strādnieku un Zemnieku Sarkanajā Armijā.

1936. gadā latviešu nacionālistu centra un Kominternes latsekcijas sekretāra Krūmiņa uzdevumā Gailis esot nodibinājis kontrrevolucionārus sakarus ar igauņu un somu nacionālistu kontrrevolucionārām organizācijām.

Kontrrevolucionārā nacionālistiskā organizācija esot aptvērusi visas latviešu nacionālās iestādes Ļeņingradā: latviešu izglītības namu, Osoaviahima latviešu strēlnieku sekciju, latviešu mācības iestādes, arī biedrību "Prometejs" Maskavā, akciju sabiedrību "Produkts" u. c.

* * *

Šajā Orientierī jeb cirkulārā ļoti svarīgi ir divi aspekti:

1. To sāka izstrādāt jau 1933. gada pirmajā pusē, kad vēl nebija noticis VK(b)P 17. kongress, pēc kura tika masveidā iznīcināti visi reālie un iespējamie opozicionāri Staļinam. Vēl nebija noticis arī terora akts pret Kirovu.

2. Orientieris ir sastādīts tā, lai kontrrevolucionārā nacionālismā, fašismā un spiegošanā Latvijas labā varētu tikt apvainoti, arestēti un iznīcināti latvieši, jo latviešu "nacionālistu un spiegu grupas" esot darbojušās visā plašajā Padomju valstī — Sarkanajā Armijā, flotē, militārajās, kultūras, ārstniecības, saimnieciskajās iestādēs, skolās, kopsaimniecībās — visur, kur strādāja latvieši. Tādā kārtā bija pamats represēt gandrīz vai visus pieaugušos latviešus, sevišķi vīriešus.

* * *

1989. gada 29. jūnijā avīze "Ļeņingradskaja pravda" sabiedrībai atklāja "Ļevašovas meža noslēpumu". Ļeņingradas apgabala VDK

"atvēra vārtus" daudzus gadu desmitus stingri apsargātam, dzeloņstieple iezogotam 6 ha lielam Ļevašovas meža gabalam ziemeļos no Ļeņingradas, kur no 1937. līdz 1950. gadam tika nošauts un aprakts 46.771 staļiniešu upuris, to starpā arī vairāki tūkstoši latviešu.

No 1938. gada 5. janvāra līdz jūlijam vien latviešu "nacionālistu un spiegu grupā" safabricēto viltus liecību dēļ Ļeņingradā (tagad — Pēterburgā) bojā gājuši 3.680 latvieši. (Pēc D.Jurasova ziņām no žurnāla "Daugava" 1989. gads Nr. 12., 119. lpp.) Šeit publicēts tikai īss nosaukto latviešu saraksts. Par ko liecina šie tautiešu uzvārdi un viņu ieņemamie amati? Par to, ka nošautie ir ne jau noziedznieki, bet apzināti vienā "noziedznieku" ķēdē sasaistīti cilvēki, kuru tautība ir latvietis.

1. *ĀBELE A.*, Baltijas jūras kuģniecības pārvaldes darbinieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
2. *ĀBELS VOLDEMĀRS*, jūras kuģniecības pārvaldes politdaļas priekšnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
3. *ĀDMIŅŠ JĀNIS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
4. *AMATNIEKS JOHANS*, kuģa kapteinis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
5. *ANSPOKS STEPANS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
6. *APSĀNS PĒTERIS*, meistars rūpnīcā, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
7. *APSE M.*, meistars rūpnīcā, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
8. *ARĀJS FRICIS*, tramvaja vadītājs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
9. *AŠKEVIČS MĀRTIŅŠ*, grāmatvedis, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
10. *AVOTIŅŠ NIKOLAJŠ*, meistars rūpnīcā, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
11. *BĀLIŅŠ JĀNIS*, mežsargs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
12. *BALODE ANTONINA*, kolhozniece, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
13. *BAUZE ROBERTS*, "Krasnaja Gazeta" redaktors, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
14. *BĒRZIŅŠ E.*, Ļeņingradas Baltijas kuģniecības ostas partijas organizācijas sekretārs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
15. *BĒRZIŅŠ RIČARDS*, rajona finansu nodaļas inspektors, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
16. *BOITMANIS GODFRĪDS*, rajona finansu nodaļas inspektors, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
17. *CEPURĪTIS*, kuģa kapteinis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
18. *CIMMERMANIS*, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
19. *CĪRULIS JŪLIJS*, nošauts 1938. g. 4. janvārī.
20. *CIVŽELIS ALEKSANDRS*, pārdevējs veikalā, nošauts 1938. g. 18. janvārī.

21. *DAMBERGS AUGUSTS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
22. *DIDŽUS ALFRĒDS*, VK(b)P Oranienbaumas RK sekretārs, nošauts 1938. g. 22. oktobrī.
23. *DOMULIS OSIPS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
24. *DUMBERGS PĒTERIS*, pārdevējs veikalā, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
25. *EGLĪTE VERA*, aspirante, nošauta 1938. g. 10. oktobrī.
26. *EGLĪTIS ROBERTS*, rūpnīcas direktora vietnieks, nošauts 1938. g. 27. janvārī.
27. *EIZENŠMITS ERNESTS*, Ļeņingradas latviešu pedagoģiskā tehnikuma direktors, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
28. *ESTA DOMINIKS*, pensionārs, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
29. *EZERGAILIS JĀNIS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
30. *FREIDENFELDS ŽANIS*, nošauts 1938. g. 3. oktobrī.
31. *GAILIS JĀNIS*, Kominternes Latvijas sekcijas darbinieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
32. *GARAIŠ SEMJONS*, sovhoza strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
33. *GAROZA VOLDEMĀRS*, šoferis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
34. *GRUNDELIS JĀNIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
35. *HEILS JĀNIS*, zootehniskā institūta zinātniskais līdzstrādnieks, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
36. *HIMLERS MIĶELIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 22. oktobrī.
37. *JĀKOBSONS JĀNIS*, dārznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
38. *JANSONS ĀDOLFS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
39. *JANSONS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
40. *KALNIŅŠ JĀNIS*, dārznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
41. *KAULIŅŠ ALFRĒDS*, Baltijas jūras kuģniecības pārvaldes priekšnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
42. *KAMPĒRNAUS KONSTANTĪNS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
43. *KLIŅĢERĪTIS PĒTERIS*, meistars rūpnīcā, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
44. *KREZENTĀLS ALEKSEJS*, dzirnavu vadītājs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
45. *KRONBERGS JĀNIS*, galdnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
46. *KRUŽEVŅAKS ĀDAMS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
47. *KUNCEVIČS FRANCIS*, nošauts 1938. g. 10. oktobrī.
48. *KUSULIS JĀNIS*, sargs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
49. *KURMIS PĒTERIS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
50. *KUVERS ALEKSANDRS*, kuģu mašīnists, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
51. *ĶESTERIS REINHOLDS*, noliktavas pārzinis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.

52. *LĀCIS ERNESTS*, linu sagādes kantora priekšnieks, nošauts 1938. g. 22. janvārī.
53. *LADUSĀNS JŪLIJS*, skolotājs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
54. *LAUS ALBERTS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
55. *LEJA GRIGORIJS*, sargs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
56. *LUTERS JĀNIS (BOBIS)*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
57. *LUTERS ROBERTS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
58. *NEIMANIS*, jūrnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
59. *NERATNO PĒTERIS*, kasieris, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
60. *NIMANIS JĀNIS*, sovhoza strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
61. *ONZULIS ANDREJS*, zemnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
62. *ONZULIS PĒTERIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
63. *OZOLIŅŠ NIKOLAJS*, ceha meistars, nošauts 1938. g. 13. oktobrī.
64. *PAKALNS ALEKSANDRS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
65. *PĒTERSONS*, Ļeņingradas ostas priekšnieka vietnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
66. *PĒTERSONS ROBERTS*, pienotavas mašīnists, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
67. *PIZĀNS OSIPS*, kolhoza priekšsēdētājs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
68. *ROMANS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
69. *ROZĪTIS AUGUSTS*, Ļeņingradas kara inženieru skolas pasniedzējs, nošauts 1938. g. 8. oktobrī.
70. *RUDZĪTIS PĒTERIS*, cenzors, nošauts 1938. g. 25. janvārī.
71. *RUBENIS ĀDOLFS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
72. *RUBENIS JĀNIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
73. *RUBENIS OTTO*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
74. *SILMALIS ERNESTS*, zemnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
75. *SĪPOLS KĀRLIS*, ūdens transporta degvielu bāzes direktors, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
76. *SĪPOLS OTTO*, naftas bāzes direktors, nošauts 1938. g. 26. aprīlī.
77. *SLOKS JĀNIS*, nošauts 1938. g. 4. janvārī.
78. *SMILGA FRICIS*, fotolaboratorijas vadītājs, nošauts 1938. g. 4. janvārī.
79. *SPRIŅĒ FRIDORIKA*, kolhoza brigadiere, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
80. *SPRIŅĒS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
81. *SONDORS ANTONS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
82. *SONDORS OSIPS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
83. *SPARĀNS AUGUSTS*, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
84. *STEBERS JĀNIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.

85. *STEBERS RŪDOLFS*, galdnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
86. *STILAMIKITS VERNERS*, grāmatvedis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
87. *STILVE PĒTERIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
88. *SUBRIS JĒKABS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
89. *ŠĒLA OLGA*, Zapoljjes vidusskolas direktore, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
90. *ŠKAPARS DOMINIKS*, prokurors, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
91. *ŠĶELTERS ANDREJS*, galdnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
92. *ŠTILLERS TEODORS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
93. *TAMMS*, Ļeņingradas ostas priekšnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
94. *TONE FRICIS*, zivju pārstrādes rūpnīcas direktors, nošauts 1938. g. 8. oktobrī.
95. *TREIMANE ROZĀLIJA*, kolhozniece, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
96. *UPENIEKS ĀDOLFS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
97. *URČS BRONISLAVS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
98. *URČS PĒTERIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
99. *VANAGS JĒKABS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
100. *VAŅKO KĀRLIS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
101. *VAŅKO ZELMA*, sovhoza uzskaitvede, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
102. *VERZE PĒTERIS*, dzelzceļa strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
103. *VĒVERIS HERMANIS*, kontrolieris rūpnīcā, nošauts 1938. g. 21. oktobrī.
104. *VĀRNA JĀNIS ALEKSANDRA d.*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
105. *VĀRNA JĀNIS (PĒTERA d.)*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
106. *VĀVEROVŠ ĀDAMS*, strādnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
107. *ZARĀNS IGNĀTS*, zemnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
108. *ZARIŅŠ OSIPS*, galdnieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
109. *ZELTIŅŠ JĀNIS*, finansu nod. vad., nošauts 1938. g. 22. oktobrī.
110. *ZEMĪTIS ALEKSANDRS*, uzskaitvedis, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
111. *ZĪVERTS AUGUSTS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
112. *ZĪVERTS EDUARDS*, dzirnavu vadītājs, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
113. *ZĪVERTS RIHARDS*, kolhoznieks, nošauts 1938. g. 18. janvārī.
114. *ZUPIŅA EMĪLIJA*, kolhozniece, nošauta 1938. g. 18. janvārī.
115. *ZVEJNIEKS JĒKABS*, gaļas kombināta celtniecības direktors, nošauts 1938. g. 22. oktobrī.

Vairāki uzvārdi sarakstos nebija atšifrējami izdzisušo burtu dēļ.
Šo cilvēku piņšlus glabā Ļevašovas mežs...

* * *

"Leņingradskaja pravda" 1990. g. 17. aprīlī ziņoja, ka ir atrastas vēl citas represēto aprakšanas vietas, viena no tām — Sjazas upes krastā, kur aprakti no kara laikā Ladogas ezerā nogremdētās liellaivas izvilkti vairāki simti represēto liķu.

Ir zināmi vairāki šādi drausmīgi represēto masu noslīcināšanas gadījumi. Tagad jau mirusī revolucionāre, Staļina terora mocekle Elza Ūpis savās atmiņās rakstīja, ka vēl 1944. gada pavasarī no Magadanas nometnes, kur viņa bija ieslodzīta, savāca ap 1000 vājāko gūstekņu un ar liellaivu izveda Ohotskas jūrā. Neviens no šiem nelaimīgajiem nekad vairs netika redzēts.

* * *

Tālāk vēl viens nogalināto latviešu saraksts no Vjazmas pilsētas un apkārtnes. Šos latviešus nošāva pēc saraksta Vjazmā 1938. gada 5. janvārī saskaņā ar PSRS NKVD un Prokuratūras lēmumu.

Droši vien šie nevainīgie upuri ir aprakti kaut kur Vjazmas mežos. Pienāks laiks, un varbūt mēs to uzzināsim pavisam precīzi.

1. ARĀJS JĀNIS — galdnieks Vjazmā.
2. BURVE JĀNIS — strādnieks Vjazmā.
3. DESEINS JĀNIS — milicis Vjazmā.
4. EKSTRIKS AUGUSTS — sargs rūpnīcā.
5. ERDMANIS KRISTAPS — brigadieris sovhozā.
6. EVINS (IEVIŅŠ?) PĒTERIS — galdnieks Vjazmā.
7. GRĀVELSONS EDUARDS — noliktavas vadītājs Vjazmā.
8. GRĪNBERGS ERNESTS — kadru daļas vadītājs iestādē.
9. GULBIS JĀNIS — rūpnīcas direktors Vjazmā.
10. IRBE MATILDE — Vjazmas rajona arhīva vadītāja.
11. JANKOPS OTO — galdnieks Vjazmā.
12. KĀRKLIŅŠ PĒTERIS — strādnieks Vjazmā.
13. KĻAVIŅŠ MILDA — Vjazmas bankas darbiniece.
14. KUŠLIS EDUARDS — elektromontieris Vjazmā.
15. LAKSTĪGALA PĒTERIS — sargs uzņēmumā Vjazmā.
16. LĒNE JĀNIS — galdnieks Vjazmā.
17. LĪKUMS AUGUSTS — dārznieks sovhozā.
18. LŪKONS GUSTAVS — mehāniķis.

19. *LŪSIŅŠ AUGUSTS* — sargs Vjazmā.
20. *OZOLIŅA TATJANA* — bērnodārza auklīte Vjazmā.
21. *OZOLIŅŠ AUGUSTS* — kalējs sovhozā.
22. *OZOLIŅŠ JĀNIS* — bērnodārza sargs Vjazmā.
23. *PUTNIŅŠ JĀNIS* — inkubācijas stacijas direktors Vjazmā.
24. *RESNE BERTA* — pensionāre.
25. *ROZE ANNA* — iebraukusi no Maskavas.
26. *RUBENIS ERNESTS* — šoferis Vjazmā.
27. *SANTA MINNA* — strādniece Vjazmā.
28. *SĪKSTULE ALVĪNE* — VK(b)P Kirovas pils. komitejas instruktore.
29. *SKARAINIS PĒTERIS* — inspektors iestādē.
30. *SUTA PĒTERIS* — mehāniķis Vjazmā.
31. *TRAUCIŅA ANNA* — mazzbērnū novietnes vadītāja.
32. *UPE JĀNIS* — skolotājs Vjazmas rajonā.
33. *VABULIS ALEKSANDRS* — galdnieks Vjazmā.
34. *VELME EMMA* — Vjazmas bankas inspektore.
35. *VOINOVSKIS PĒTERIS* — sovhoza strādnieks.
36. *ZEILE JŪLIJS* — šoferis Vjazmā.
37. *ZIEDAINIS JĀNIS* — mehāniķis Vjazmā.
38. *ŽIVTERS AUGUSTS* — kolhoznieks.

Vjazma ir viena no Smoļenskas apgabala lielākajām pilsētām. Tādas apgabalā ir vēl Rudņa, Sošna, Jarceva, Jeļņa, Roslavļa, Ugra. Arī šajās pilsētās NKVD sastādīja nošaujamo latviešu sarakstus.

Šis ir tikai viens latviešu saraksts, pēc kura slepkavas savu upuru dzīvības pavedienu pārrāva tikai vienā — 1938. gada 5. janvāra dienā. Cik tādu dienu Padomju Savienībā nebija pirms un pēc tam?

Nošauto latviešu sarakstā, ko Krievijas Federācijas Smoļenskas apgabala arhīvos apzinājis politiski represēto apvienības valdes loceklis A.Zabeļins, ir pāri par tūkstots cilvēku. Taču šis saraksts nav pilnīgs. Meklējumi arhīvos turpinās.

Smoļenskas apgabala Kaškurinas ciema kādreizējā iedzīvotāja A.Latvere-Boļševica atceras, ka šajos baigajos gados represēti 89 ciema iedzīvotāji, taču daudzu uzvārdi NKVD arhīvos nav atrodam.

Lēš, ka Smoļenskas apgabalā pēc NKVD sastādītiem sarakstiem tikai 1937. un 1938. gadā vien nošauti vairāk nekā 1700 latvieši.

* * *

Vai, cik ložu ķertie nokrīt savādi!
Vai, kā lodes nemāk pagaidīt!
Vai, kā gribas ne vien pavadīt!
Vai, kā gribas arī sagaidīt!

Ojārs Vācietis

Arvids Auns — Urālietis

“... bez tiesībām nosūtīt un saņemt vēstules.”

Lai atceramies 1937. un 1938. gadu!

Arestēto sievas, māsas, brāļi un viņu tuvākie radnieki stundām un pat dienām ilgi stāvēja garās rindās pie prokuratūras, milicijas vai Gulaga noņemtu informācijas dienestu šaurajiem, restotajiem lodziņiem, lai uzzinātu kaut jel mazāko kripatiņu par tuvinieku likteņiem: kas ar tiem noticis, kur tie patlaban atrodas?

Diemžēl, patiesību tad nevienam neteica.

Meloja! Ja arestētais atradās ieslodzījumā tajā pat cietumā, piederīgajiem teica, ka tas jau nosūtīts uz kādu citu cietumu. Ja notiesātais tiešām bija nosūtīts uz Austrumiem, tad stāstīja visu ko citu, tikai ne patiesību. Lai gaidot, kad no ieslodzījuma vietas pienāksot ziņa. Visbiežāk klausinātāji saņēma strupu atbildi: “Atrašanās vieta mums nav zināma!” Un šaurais, restotais lodziņš aizvērās...

Dažreiz atskanēja vēlīgāka balss, kas ieteica rakstīt augstākām instancēm, lai gan paši padomdevēji labi zināja, ka augstākajās instancēs šīs vēstules iekritis kā akā un rakstītāji nekādas atbildes nesaņems.

Taču pienāca laiks, kad varas diženajiem pārstāvjiem tomēr vajadzēja sākt sniegt konkrētas uzziņas par staliniskajās represijās cietušajiem. Kādas atbildes sniegt ģimenēm, kuru locekļi saskaņā ar PSRS Augstākās Tiesas Kara Kolēģijas spriedumu vai ārpustiesas “īpašās troikas” vai “dvoikas” lēmumu nošauti? PSRS Valsts Drošības

komiteja, Valsts Tieslietu Ministrija un Valsts Prokuratūra lūgtin lūdza pašu... visaugstāko instanci — PSKP CK — izlemt, ko nu darīt? Kam un kādas dot mutiskas atbildes, kam drīkst izsniegt atbildes rakstiski, kur un kā reģistrēt represēto miršanu, kādu nāves cēloni ierakstīt miršanas apliecībā, vai cietušā ģimenei drīkst izsniegt vēl kādus citus dokumentus, kas apliecinātu notiesātā un nošautā mantas konfiskāciju? PSKP CK Prezidijs šo iesniegumu izskatīja 1955. gada 18. augustā un deva norādījumus, kā rīkoties, lai izveidotu jaunu melu sistēmu asiņainā genocīda slēpšanai.

Un tūdaļ PSRS Valsts Drošības Komitejas priekšsēdētājs I. Serovs izdeva izvērstu cirkulāru — "skaidrojumu", kurā pavēlēts tuviniekiem, tikai tādos gadījumos, kad tie to rakstiskā veidā pieprasījuši, paziņot, ka represētie — pēc KPFSR Kriminālkodeksa 58. panta notiesātie un nošautie, ir tikai notiesāti uz desmit gadiem labošanas darbu nometnēs un šajā laikā miruši. Par nāves cēloni jāuzrāda kāda slimība, piemēram, sirds nepietiekamība, plaušu karsonis, aknu vai nieru iekaisums u.c., tikai ne — tuberkuloze, bada vājums — distrofija vai ieslodzītā pašnāvība. Izsniedzot miršanas apliecības uz vietas patstāvīgi vajadzēja izdomāt (!) miršanas datumu un gadu tā, lai tas ietilptu desmit gadu soda izciešanas laikā. Šāda kārtība pastāvēja astoņus gadus un tikai daļēji tikai mainīta 1963. gadā. Par to var izlasīt PSRS VDK priekšsēdētāja B. Semičastņija vēstulē PSKP Centrālajai Komitejai 1962. gada 26. decembrī ar atzīmi "Pilnīgi slepeni" (Sk. laikrakstā "Мемориал - аспект", 1994, Nr. 10/11, 12. lpp.; žurnālā "Карта", Рязань, 1993.).

Turpmāk represēto ģimenēm izsniedza izziņas, kur tika norādīts precīzāks miršanas laiks un vieta, taču ailē, kur bija paredzētas ziņas par nāves cēloni, joprojām tika ievilkta svītra. Tā tas turpinājās līdz pat 1989. gada 30. septembrim, kad šāda veida aizliegums beidzot tika atcelts, taču ne jau nu represīvo orgānu labprātīgas izvēles dēļ. "Varenā un nedalāmā" impērija stāvēja uz sabrukuma sliekšņa, ļodzījās agrāk tik stiprās stutes...

No 1937. un 1938. gadā represētajiem dzīvi palikušie tagad skaitāmi vairs tikai dažos tūkstošos. Viņu tuvinieki arī daudzi miruši un tie, kas tolaik vēl bija pavisam mazi bērni, nu jau kļuvuši par pensionāriem. Represēto mazbērniem un mazmazbērniem staļinisko represiju šausmu laiks ir tāls un prātam neaptverams. To laiku slepkavas nav saukti pie atbildības, ja neskaita tos, kurus uz karstām pēdām apšāva paši notikumu līdzdalībnieki, lai slēptu

**ПРЕДСЕДАТЕЛЯМ КОМИТЕТОВ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ при
СОВЕТАХ МИНИСТРОВ СОЮЗНЫХ и АВТОНОМНЫХ РЕСПУБЛИК
НАЧАЛЬНИКАМ УПРАВЛЕНИЙ КОМИТЕТОВ ГОСБЕЗОПАСНОСТИ
при СОВЕТЕ МИНИСТРОВ СССР по КРАЯМ и ОБЛАСТЯМ**

Устанавливается следующий порядок рассмотрения заявлений граждан с запросами о судьбе лиц, осужденных к ВМН бывш. Коллегией ОГПУ, тройками ПП ОГПУ и НКВД-УНКВД. Особым совещанием при НКВД СССР, а также Военной Коллегией Верховного Суда СССР по делам, расследование которых производилось органами госбезопасности:

1. На запросы граждан о судьбе осужденных за контрреволюционную деятельность к ВМН бывш. Коллегией ОГПУ, тройками ПП ОГПУ и НКВД-УНКВД и Особым совещанием при НКВД СССР органы КГБ сообщают устно, что осужденные были приговорены к 10 годам ИТЛ и умерли в местах заключения.

Такие ответы, как правило, даются только членам семьи осужденного: родителям, жене-мужу, детям, братьям-сестрам. Гражданам, проживающим вне областных, краевых и республиканских центров, устные ответы даются через районные аппараты КГБ, а там, где таковых нет, — через районные аппараты милиции, согласно письменному уведомлению органа КГБ в каждом случае.

2. В необходимых случаях при разрешении родственниками осужденных имущественных и правовых вопросов (оформление наследства, раздел имущества, оформление пенсии, регистрация брака) и в других случаях по требованиям родственников производится регистрация смерти осужденных к ВМН в ЗАГСх по месту их жительства до ареста, после чего родственникам выдается установленного образца свидетельство о смерти осужденного.

В таком же порядке регистрируется смерть осужденных к ВМН, если они впоследствии были реабилитированы.

3. Решения о регистрации смерти осужденных к ВМН, расследование по которым производилось по линии органов государственной безопасности, принимаются председателями комитетов госбезопас-

ности при Советах Министров союзных и автономных республик, начальниками краевых и областных управлений КГБ (в том числе управлений областей республиканского и краевого подчинения).

4. Указания ЗАГСам о регистрации смерти осужденных даются органами КГБ через управления милиции. В них сообщаются: фамилия, имя, отчество, год рождения и дата смерти осужденного (определяется в пределах десяти лет со дня его ареста), причина смерти (приблизительная) и место жительства осужденного до ареста.

5. Регистрация в ЗАГСх смерти осужденных Военной Коллегией Верховного Суда СССР производится по указаниям Военной Коллегии Верховного Суда СССР.

6. О данных заявителям ответов о смерти осужденных учетно-архивные отделы КГБ-УКГБ направляют письменные уведомления в первые спецотделы МВД-УМВД по месту ведения следствия для производства отметок в оперативно-справочных карточках с обязательным указанием сообщенной заявителю даты и причины смерти. Если смерть зарегистрирована в ЗАГСе, в учетных карточках оперативно-справочных карточек МВД-УМВД делается запись: «Смерть зарегистрирована в ЗАГСе». Одновременно учетно-архивные отделы КГБ-УКГБ направляют соответствующие уведомления в Первый спецотдел МВД СССР для производства таких же отметок в Центральной оперативно-справочной картотеке.

Если осужденные в результате пересмотра дела реабилитированы и сняты с оперативного учета, отметки о данных заявителям ответов производятся в учетных карточках на прекращенные дела.

7. Переписка по заявлениям граждан о судьбе осужденных к ВМН приобщается к архивно-следственным делам на осужденных.

Председатель Комитета Государственной Безопасности
при Совете Министров СССР

генерал армии И. СЕРОВ

№ 108сс

24 августа 1955 года
гор. Москва

pēdas. Trīsdesmito gadu nogales šausmām pārklājās Otrā pasaules kara asiņainie notikumi: visas Padomjemes Eiropas daļa pārvērtās par milzīgu cilvēku slepkavošanas arēnu. Katru dienu drausmīgais kara dievs frontes ierakumos un putekļainajos atkāpšanās ceļos izdzēsa tūkstošiem dzīvību, trīskārt vairāk tika ievainoti vai sakropļoti. Dega pilsētas un ciemati ... Aizgāja bojā vairāk nekā 20 miljoni iedzīvotāju un agrāko gadu represijas itkā nobālēja, aizvirzījās citā, attālākā plānā.

* * *

Es rakstu šīs rindas tāpēc, ka esmu to laiku aculiecinieks. Cenšoties noskaidrot sava tēva un vectēva likteņus, tiku nosūtījis uz Maskavu, uz PSRS Augstākās Tiesas instancēm daudzas vēstules. Laiks gāja, bet atbildes nepienāca. Sūtīju vēstules atkal. Un tā, kādu dienu mani uzaicināja uz "stūra māju" Rīgā, kurā durvis patiešām ierīkotas tieši no Brīvības un Stabu ielas stūra. Tur iekārtota neliela pieņemšanas telpa apmeklētājiem. Kāds darbinieks aicina mani piesēst. Uzmanīgi pavēries manis pasniegtajā pavēstē, tad salīdzinājis to ar papīriem, kas mapītē uz viņa galda, liek man uzmanīgi klausīties:

— "Jūsu tēvs, Fricis Kristapa dēls Auns, dzimis Latvijā, Kurzemē. Tika arestēts 1937. gada 4. decembrī Ufā un notiesāts uz desmit gadiem soda izciešanai labošanas darbu nometnē. Man ļoti žēl, bet man jums jāpaziņo, ka viņš soda izciešanas laikā saslimis ar plaušu karsoni un 1945. gada 14. februārī miris."

Ierēdnis brīdi jautājoši noraugās manī, it kā gaidīdams, ko es teikšu. Man tāpat viss ir skaidrs, tēva vairs nav.

— "Jūsu tēva veselība laikam nebija nekāda stiprā? Viņš slimoja? Vājie tur neizturēja. Garie kara gadi, visus lika pie darba, pie smaga darba... Mežu ciršana, baļķu sagatavošana... Toreiz sarakste ar notiesātajiem bija liegta, arī pasta sūtījumus nepieņēma... Mjā.."

Piecēlos, lai ietu.

— "Ko teicu, tas tikai jūsu ģimenes zināšanai. Un tikai. Vai sapratāt?"

* * *

Pēc kāda laika saņemu jaunu pavēsti ierasties tajā pat pieņemšanas istabā.

— "Ko jūs tik daudz rakstāt?" — aizvainoti man saka jau cits ierēdnis. "Te, lūk, ir vēstule no PSRS Augstākās Tiesas Kara kolēģijas, ka turpmāk uzziņas saņemsiet no mūsu iestādes Baškīrijas nodaļas. Jums taču skaidri un gaiši pateica, ka tēvs miris. Nerakstiet vairāk!"

Īsi un kodolīgi.

"Stūra mājā" vairāk neesmu bijis, toties no Maskavas citu pēc citas esmu saņēmis vairākas standarta veidlapas (Forma Nr. 30), kurās rakstīts, ka: "Jūsu sūdzība atrodas caurskatīšanā," ka "Jūsu sūdzība nosūtīta Baškīrijas APSR VDK Komitejai, lai noskaidrotu Friča Kristapa dēla Auna likteni, kas represēts 1938. gada 13. aprīlī (! — atkal meli, jo manu tēvu represēja 1937. gada 4. decembrī).

Tikai daudz, daudz gadu vēlāk saņēmu vēstuli, kas adresēta man 1990. gada 14. jūnijā. Tajā, kā mēdz sacīt, viss nu ir salikts pa plauktiņiem.

"1957. gadā Jums, sakarā ar tā laika norādēm, tika paziņots, ka Auns Fricis notiesāts uz desmit gadiem labošanas darbu nometnē un atrodies tajā 1945. gada 14. februārī miris no plaušu iekaisuma — pleirīta. Par nepilnīgu informāciju lūdzam atvainot un paskaidrojam, ka tajos gados represēto radniekiem tika aizliegts rakstīt, ka represētais nošauts."

* * *

Safabricētajā "latviešu kontrrevolucionāru sazvērnieku lietā, kas darbojās izdevniecības "Prometejs" aizsegā" divos gados Baškīrijā vien bojā aizgāja 254 latvieši. Visiem viņu piederīgajiem meloja tāpat kā man.

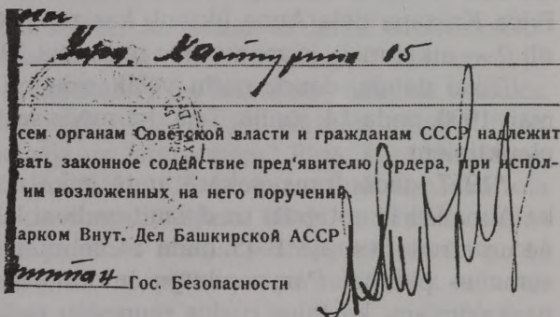
Kam bija vajadzīgi šie melu kalni? Kāpēc tik ilgi neatzina, ka slepkavības Katiņā nebūt nav vācu fašistu roku darbs? Kāpēc līdz pēdējam noliedza Molotova-Ribentropa nolīguma slepeno pielikumu pastāvēšanu? Kāpēc neatzina krievu-somu kara patiesos cēloņus un kara darbības uzsācēju? Kāpēc vēl aizvien aiz septiņām atlēgām tiek glabāti boļševiku partijas arhīvi? Kāpēc līdz šai dienai nav publicēti ārpusietas "troiku" un "dvoiku" vārdiskie sastāvi? Tādu "kāpēc?" ir desmitiem un pat simtiem.

Kāpēc? Tāpēc, ka noziedzīgā sistēma līdz galam slēpa un vēl slēpj no tautas patiesību, aizsargājot pati sevi.

Lūk, tāpēc!

Dzīvību reabilitēt nevar neviens

Aplūkojiet vērīgi šo parakstu! Tā parakstījās kādreizējais Baškīrijas APSR Iekšlietu Komisariāta Valsts Drošības pārvaldes priekšnieks kapteinis Medvedjevs. Ar šo parakstu priekšnieks apliecināja lietišķos

dienesta dokumentus viņa vadītajā iestādē, tāpat droši vien parakstījās algu sarakstā un par prēmijām, ko viņam piešķīra par labu un sekmīgu darbu. Un šis pats paraksts, savirpuļojis kā vēja grīstē savērptas pērnā gada sausās lapas, sūtīja drošā nāvē tūkstošiem nevainīgu cilvēku, kam 1937. un 1938. gadā tika safabricētas tā saucamās "kontrevolucionāro organizāciju" un "tautas ienaidnieku" lietas.

Rūdīts slepkava bija nevien Drošības pārvaldes priekšnieks Medvedjevs, bet arī šīs pārvaldes nodaļu vadītāji Aļbickis, Timošūns, šīs iestādes ierindas darbinieks Žuravskis un vēl daudzi, viņiem līdzīgie.

Tūkstošiem arestēto Ufas cietumu moku kambaros tika nežēlīgi spīdzināti, lai panāktu atzīšanos, ka viņi esot ārvalstu spiegi un diversanti, teroristu grupu dalībnieki un padomju varas ienaidnieki. Pratināšanā iegūtos "materiālus" apkopoja un lietas nosūtīja tālāk PSRS Augstākās Tiesas Kara Kolēģijai, "īpašām troikām" vai "dvoikām". Tur nelaimīgie tika "tiesāti" bez prokurora, advokāta un pašu apsūdzēto klātesamības. Parastais spriedums — augstākais

soda mērs. Novēda cietuma pagrabstāvā ierīkotajā slaktūzī un nošāva...

Tieši šo Valsts Drošības pārvaldes darboņu vadībā Baškīrijā tika "atklāts un iznīcināts latviešu kontrrevolucionārais centrs". Viņu sastādītajā "apsūdzības slēdzienā" lasāms:

"1937.-1938. gadā Baškīrijas teritorijā tika atklāta un likvidēta latviešu kontrrevolucionāra un sacelšanās organizācija, kas veica savu darbību Baškīrijā Maskavas kultūras un izglītības biedrības "Prometejs" aizsegā."

Citustarp, "apsūdzības slēdziens" ir visneķītrākā falsifikācija, tas ticis sastādīts un parakstīts 1938. gada 4. maijā, kad apsūdzētie, tas ir nākamie tiesājāmie "kontrrevolucionāri un sacelšanās organizācijas" dalībnieki Ufas cietumā jau bija nošauti. Nekāda tiesa nav bijusi un nav notikusi: visu 254 latviešu likteni 1938. gada 28. janvārī Maskavā izlēmuši divi... biedri — Ježovs un Višinskis.

Tā, lūk!

Baškīrijā divdesmito gadu nogalē līdz kolektīvizācijas sākumam zēla un plauka 25 lielākas un mazākas latviešu kolonijas ar pāri par 1300 lauku saimniecībām. Lielākās kolonijas bija Arhlatvieši jeb Arka, Bakaldīna, Austrumciems, Baložciems, Liepciems, Ozolciems, Baltija, Puķuciems, Bankova un vēl citas. Liels skaits latviešu tolaik un jo sevišķi trīsdesmitajos gados strādāja arī Baškīrijas pilsētās — Ufā, Beloreckā, Sterlitamakā, uz dzelzceļa, kalnrūpniecībā un citur. Baškīrijā latviešu tautības iedzīvotāju skaits pārsniedza desmit tūkstošus.

Daudzo citu autonomās republikas iedzīvotāju tautību saimē latvieši izcēlās ar savu organizētību, sabiedrisko aktivitāti, viņiem bieži uzticēja atbildīgus amatus arī ārpus latviešu kolonijām, līdz ar to arī represijas skāra viņus biežāk un sāpīgāk.

1992. gada nogalē laikrakstā "Arhangeļskij Vestņik" vairākos turpinājumos publicēja šajā vienā Baškīrijas rajonā represēto un pēc daudziem gadiem rehabilitēto cilvēku sarakstu. Pavisam sarakstā ir 571 uzvārds, no tiem 25 cilvēki tiesāti pa divām reizēm. 209 cilvēkiem piespriests augstākais soda mērs — nošaušana. Sarakstā pārstāvēti pavisam 12 tautību cilvēki, bet absolūtais vairākums no tiem — 260 — bija latvieši. Represēti bija 160 krievi, 67 baškīri, 23 baltkrievi, 15 ukraiņi, 10 tatāri. Uzskaitīti arī daži ķīnieši, vācieši, ebreji, čuvaši, igauņi un poļi. Nav svarīga viņu tautība, visi viņi tika samalti baismīgajos genocīda dzirnākmēnos.

ПРОТОКОЛ № 92

от 29 января 1938 года.

- ПРИСУТСТВОВАЛИ: 1. Народный комиссар Внутренних Дел Союза ССР
Генеральный Комиссар Государственной безопасности - тов. БЕЛОВ.
2. Прокурор Союза ССР - тов. ВИШНИНСКИЙ.

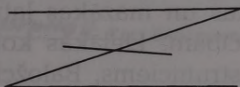
СЛУШАЛИ:

Материалы на лиц, обвиняемых в шпионской и диверсионной деятельности в пользу Латвии, представленные НКВД Башкирской АССР.

ПОСТАНОВИЛИ:

1. АБЕЛЬ Карла Антоновича,
1902 г.р., ур. Латвии.

РАСТРЕЛЯТЬ ✓

2. ЛАТОН Карла Яковлевича,
1898 г.р., ур. б. Симбирск. губ.

РАСТРЕЛЯТЬ ✓

3. ШЕРШИНА Вольдемар Карловича,
1906 г.р., ур. Балтиски. с.с., Яглин-
ского р-на, БАССР.

РАСТРЕЛЯТЬ ✓

Народный комиссар внутренних дел Союза ССР
Генеральный комиссар гос. безопасности

/БЕЛОВ/

Прокурор Союза С.С.Р. -

/ВИШНИНСКИЙ/

Верно:

[Handwritten signature]
и. о. начальника управления
в НКВД СССР
Ст. инспектор 1-го кл. Безопасности
(КРЕМЛЬ)

1938. gada 29.01. "Dvoikas" sprieduma protokola Nr. 92 fragments.
Ar šo "dvoikas" lēmumu nāvē tika aizsūtīti 254 Baškīrijas latvieši.

Tiesvedības laikā ne vienmēr latviešu uzvārdi (arī vietu nosaukumi) fiksēti pilnīgi precīzi, reizēm krieviskoti vārdi un jo sevišķi tēvu vārdi, tomēr pārskats par šā nozieguma apmēriem tikai viena — Arhangeļskas rajona ietvaros, — rodas.

Lūk, latviešu saraksts:

- Ābels Kārlis Antona d.*, dz. 1902. g., latvietis, Arhangeļska, Valsts bankas grāmatvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ābols Alberts Friča d.*, dz. 1907. g., latvietis, Novaja Petrovskaja, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1958. g.
- Ābols Kārlis Friča d.*, dz. 1909. g., latvietis, Arhangeļska, vidusskolas skolotājs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Augustiņš Aleksandrs Burharda d.* dz. 1905. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Augustiņš Alfrēds Burharda* (sarakstā — Gurharda, droši vien Bernharda) d., dz. 1900. g., latvietis, Arhangeļska, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Avotiņš Pēteris Otto d.*, dz. 1905. g., latvietis, kolhozs "Putj socializma", grāmatvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ādmidiņš Vladimirs Grigorija d.*, dz. 1898. g., latvietis, ciems Zarja (varbūt Austrumciems?), viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Akmentiņš Jūlis Jūļa d.*, dz. 1902. g., latvietis, Arhangeļska, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Āmans* (varbūt *Ālmanis*) *Jānis Viļa d.*, dz. 1878. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Tiesāts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Amatnieks Vilis* (sarakstā — Villius) *Mārtiņa d.*, dz. 1885. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andersons Mārtiņš Miķeļa d.*, dz. 1909. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Kārlis Mārtiņa d.*, dz. 1909. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Arnolds Ernesta d.*, dz. 1895. g., latvietis, ciems Zarja (?). viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Augusts Ernesta d.*, dz. 1898. g., latvietis, Gornija, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1961. g.

- Andže Aleksandrs Mārtiņa d.*, dz. 1913. g., latvietis, Arhangeļska, kombi-
nāts, atslēdznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts
1957. g.
- Andže Jānis Mārtiņa d.*, dz. 1912. g., latvietis, Mullakajeva, viensētnieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Mārtiņš Andreja d.*, dz. 1913. g., latvietis, Mullakajeva, viensētnieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Andrejs Mārtiņa d.*, dz. 1910. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Augusts Mārtiņa d.*, dz. 1884. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoz-
nieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
(1933. gadā Arhlatviešos bija kopsaimniecība "Jaunā dzīve", kas vēlāk
pārtapa par Stučkas kopsaimniecību, bet ar 1938. g. to pārdēvēja Mak-
sima Gorkija vārdā — A.A.-U.).
- Andže Ernests Andreja d.*, dz. 1865. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Andže Mārtiņš Mārtiņa d.*, dz. 1917. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Anšons Kārlis Augusta d.*, dz. 1909. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks.
Sodīts 1929. g., 10 gadi. Reabilitēts 1963. g.
- Ārons Matīss Matīsa* (sarakstā — Matveja) d., dz. 1870. g., latvietis, kolhozs
"Putj sociālisma", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs.
Reabilitēts 1957. g.
- Ārons Fricis Matīsa d.*, dz. 1890. g., latvietis, kolhozs "Putj sociālisma",
kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ārons Matīss Kristapa* (sarakstā — Hristofora) d., dz. 1873. g., Arhangeļska,
viensētnieks. Sodīts 1930. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Atslēgs Eduards Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1904. g., latvietis, Bakal-
dīna. Arhangeļskas sagādes kantoris, vadītājs. Sodīts 1933. g., 3 gadi
izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Auka Roberts Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1906. g., latvietis, Arhangeļska.
"Sojuzpticeprom", ražošanas daļas priekšnieka vietnieks. Sodīts 1938.
g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Auns Kristaps* (sarakstā — Hristofors) *Jāņa d.*, dz. 1873. g., latvietis, Bakal-
dīna, Bakaldīnas pasta nodaļa, priekšnieks. Sodīts 1938. g., augstākais
soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Auns Fricis Kristapa* (sarakstā — Hristofora) d., dz. 1895. g., latvietis, Ar-
hangeļska, rajona plāna daļas priekšsēdētājs. Sodīts 1937. g., augstākais
soda mērs. Reabilitēts 1957. g.

- Ballods (Balodis) Aleksandrs Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1905. g., latvietis, kolhozs "Majak" ("Bāka"), grāmatvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ballods (Balodis) Jēkabs* (sarakstā — Jakovs) Andreja d., dz. 1882. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g.
- Baltiņš Alfrēds Mārtiņa* d., dz. 1898. g., latvietis, Arhangeļska, MTS, brigadieris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bērziņš Kārlis Jāņa* d., dz. 1899. g., latvietis, kolhozs "Maksims Gorkijs" (?), fermas vadītājs. Sodīts 1933. g., izsūtījums 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Bērziņš Jēkabs* (sarakstā — Jakovs) Jura d., dz. 1880. g., latvietis, Arhangeļska, vidusskola, sargs. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bērziņš Augusts Jāņa* d., dz. 1911. g., latvietis, Bakaldina, viensētnieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Bērziņš Ernests Gusta* d., dz. 1899. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1959. g.
- Bērziņš Gustavs Jāņa* d., dz. 1886. g., Mullakajeva, kolhozs "Krestjanka" (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Bērziņš Augusts Gusta* d., dz. 1897. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1959. g.
- Bērziņš Tenis Teņa* d., dz. 1888. g., kolzohs "Bāka", viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bērziņš Fricis Jāņa* d., dz. 1894. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bērziņš Pēteris Gusta* d., dz. 1895. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1959. g.
- Bērziņa Marta Ernesta* m., dz. 1896. g., latviete, Gornija (?), kolhozniece. Sodīta 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēta 1963. g.
- Bērziņš Ernests Žaņa* d., dz. 1886. g., latvietis, Arhangeļska, MTS, strādnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bērtulis Zamuels Krišjāņa* d., dz. 1864. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bitlers Kārlis Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1908. g., latvietis, Arhangeļska, bez īpašas nodarbošanās. Sodīts 1937. g. Reabilitēts 1938. g.
- Blaus Jānis Antona* d., dz. 1896. g., latvietis, ciems "Zarja" (Austrumciems?), kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Blaumanis Pēteris Friča* d., dz. 1891. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.

- Bormanis Jānis Mārča* d., dz. 1887. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1959. g.
- Bormanis Ērmanis Mārča* d., dz. 1888. g., latvietis, Mullakajeva, kolhoznieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Bošs Alfrēds Jāņa* d., dz. 1903. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Brants Kārlis Kārļa* d., dz. 1900. g., latvietis, ciems Zarja (Austrumciems?),
kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Zaķītis Bernhards Mārtiņa* d., dz. 1886. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Zālite Vera Augusta* m., dz. 1903. g., latviete, Kruglovka, skola, pedagogs.
Sodīta 1938. g., 10 gadi. Reabilitēta 1955. g.
- Zāmelsons Augusts Jāņa* d., dz. 1876. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Zanders Ernests Anša* d., dz. 1911. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks. Sodīts 1929. g., 9 gadi. Reabilitēts 1963. g.
- Zvaigzne Kārlis Jāņa* d., dz. 1899. g., latvietis, Arhangeļska, uzskaitvedis.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Zvērs Artūrs Jāņa* d., dz. 1913. g., latvietis, Benzovas viensētas, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Zelmanis Kārlis Jāņa* d., dz. 1888. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1963. g.
- Inspēteris (Inspektors) Dāvis Dāvja* d., dz. 1887. g., latvietis, Arhangeļskas raj., viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1961. g.
- Kalniņš Jānis Jāņa* d., dz. 1863. g., latvietis, kolhozs "Putj sociālisma", kolhoznieks. Sodīts 1938. g. Reabilitēts 1938. g.
- Kalniņš Jānis Jāņa* d., dz., 1883. g., latvietis, Bakaldīna, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Kalniņš Krišjānis Jāņa* d., dz. 1881. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1961. g.
- Kārkliņš Jānis Jāņa* d., dz. 1919. g., latvietis, Bakaldīna, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Kārkliņš Amolds Pētera* d., dz. 1911. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Kārkliņš Grigorijs Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1902. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.

- Kārklīņš Aleksandrs Kristapa* (sarakstā — Hristofora) d., dz. 1881. g., latvietis, Bakaldīna, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Kārte Jānis Teņa* d. (sarakstā — Ivans Denisa d.), dz. 1898. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 3 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Kaufmanis Mārtiņš Mārtiņa* d., dz. 1889. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ķesteris Augusts Ernesta* d., dz. 1882. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Klaustiņš Ludvigs Matīsa* (sarakstā — Matveja) d., dz. 1896. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1938.g. Reabilitēts 1938. g.
- Klaustiņš Rūdolfs Matīsa* (sarakstā — Matveja) d., dz. 1882. g., latvietis, Gornija (?), kolhoza priekšsēdētāja vietnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Kociņš Aleksandrs Alekša* d., dz. 1909. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1956. g.
- Kraștiņš Alfrēds Ernesta* d., dz. 1911. g., latvietis, Gornija (?), skola, skolotājs. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Kraștiņš Alberts Teņa* d., dz. 1911. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Kraștiņš Eduards Ernesta* d., dz. 1909. g., latvietis, Arhangeļska, skolotājs. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Kronbergs Ernests Jāņa* d., dz. 1874. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Landovskis Vilis Jāņa* d., dz. 1905. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Lapiņš Ansis Uldriķa* d., dz. 1882. g., latvietis, kolhozs "Putj sociālisma", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Lapsiņš Augusts Ādama* d., dz. 1893. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Lapsiņš Jānis Ādama* d., dz. 1905. g., latvietis, Terekli c/p, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1956. g.
- Lasmanis Fricis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1882. g., latvietis, Falalejevka, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 5 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Lasmanis Jānis Andrēja* d., dz. 1881. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 3. gadi. Reabilitēts 1989. g.

- Lasmanis Jānis Jāņa* d., dz. 1876. g., latvietis, Falalejevka, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Lācis Voldemārs Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1899. g., latvietis, Arhangeļskas Krasnoznamenskās mežrūpniecība, sardzes priekšnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Legzdīņš Ansis Indriķa* d., dz. 1877. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Leinasars Augusts Voldemāra* (sarakstā — Vladimira) d., dz. 1883. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Liepiņš Jānis Kristapa* d., dz. 1910. g., latvietis, Arhlatviešu c/p., kolhoznieks. Sodīts 1933. g. Reabilitēts 1933. g.
- Lizons Eduards Friča* d., dz. 1907. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs, viensētnieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Lindbergs Aleksandrs Pētera* d., dz. 1907. g., latvietis, Arhangeļska, "Arhangeļsprodtorg", grāmatvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1958. g.
- Linde Mārtiņš Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1910. g., Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Lintbergs Pēteris Kārļa* d., dz. 1880. g., latvietis, Arhangeļska, amatnieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Lismanis Jānis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1891. g., latvietis, Terekli c/p., viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1956. g.
- Līcis Andrejs Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1884. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Lūsis Jānis* (sarakstā — Ivans) *Andrēja* d., dz. 1890. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Luste Kārlis Mārtiņa* d., dz. 1891. g., latvietis, kolhozs "Pobeda" (?), viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Mauriņš Jānis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1891. g., latvietis, Arhlatviešu c/p., kolhoznieks. Sodīts 1933. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Mangulis Jānis Jāņa* d., dz. 1882. g., latvietis, Bakaldīna (?), Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Mežmalis Augusts Reiņa* d., dz. 1902. g., latvietis, Stučkas kolhozs, veterinārfeldšeris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Mežols Mārtiņš Indriķa* d., dz. 1892. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.

- Mežols Žanis Indriķa* d., dz. 1898. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kalējs.
Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Miezis Nikolajs Teodora* (sarakstā — Fjodora) d., dz. 1909. g., latvietis, Budjonija kolhozs (?), kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Miezītis Augusts Pētera* d., dz. 1903. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Meldzers Žanis Andrēja* d., dz. 1983. g., latvietis, Arhangeļska, viensētnieks.
Sodīts 1930. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Meldzers Rūdolfs Ernesta* d., dz. 1909. g., latvietis, Stučkas kolhozs, veterinārfeldšeris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Millers Žanis Friča* d., dz. 1895. g., latvietis, Stučkas kolhozs, agronoms.
Sodīts 1936. g. Reabilitēts 1936. g. Vēlreiz sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Millers Jānis Miķeļa* (sarakstā — Mihaila) d., dz. 1886. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Nēziņš* (Nezīnis?) *Fricis Indriķa* d., dz. 1891. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Noriņš Rūdolfs Friča* d., dz. 1896. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks.
Sodīts 1931. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Noriņš Augusts Friča* d., dz. 1893. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks.
Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Noriņš Voldemārs* (sarakstā — Vladimirs) *Friča* d., dz. 1906. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1966. g.
- Ozols Rūdolfs Dāvja* d., dz. 1901. g., latvietis, kolhozs "Lemeza", veterinārfeldšeris. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ozoliņš Boriss Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1907. g., latvietis, Arhangeļska, Mežrūpsaimniecība, plānu daļas vadītājs. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Ozoliņš Jānis Jāņa* d., dz. 1898. g., latvietis, Arhangeļska, viensētnieks.
Sodīts 1930. g., 3 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Ozoliņš Jānis Andrēja* d., dz. 1879. g., latvietis, Arhangeļskas kombināts, virpotājs. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ozoliņš Alfrēds Andrēja* d., dz. 1903. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ozoliņš Ansis Jāņa* d., dz. 1898. g., latvietis, Arhlatviešu c/p., patērētāju biedrība, važonis. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.

- Ozoliņš Andrējs Andrēja* d., dz. 1874. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ozoliņš Jānis* (sarakstā — Ivans) *Andrēja* d., dz. 1879. g., latvietis, Arhangeļska, zāģētava, kalējs-atslēdznieks. Sodīts 1930. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Ozoliņš Jānis Kārļa* d., dz. 1916. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs, agronoms. Sodīts 1942. g., 10 gadi. Reabilitēts 1961. g.
- Padoms Pēteris Andrēja* d., dz. 1874. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Paspārne* (-is?) *Kārlis Jāņa* d., dz. 1895. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Paspārne* (-is?) (sarakstā — Pastarne) *Alfrēds Jāņa* d., dz. 1904. g., latvietis, Krasnij-Ziļima, patērētāju biedrība, pārdevējs. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1959. g.
- Pauls Jānis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1875. g., latvietis, Ļevaja Šabolovka, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1956. g.
- Paeglītis Juris* (Georgijs?) *Kārļa* d., dz. 1907. g., latvietis, Bakaldina, kolhozs "Bāka", brigadieris. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Pīle Jānis Ērmaņa* (sarakstā — Hermaņa) d., dz. 1874. g., latvietis, Falalejevka, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Pīle Jēkabs* (sarakstā — Jakovs) *Jura* d., dz. 1883. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Pīle Ernests Jāņa* d., dz. 1905. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1936. g., 5 gadi. Reabilitēts 1963. g.
- Priedītis Kārlis Kārļa* d., dz. 1914. g., latvietis, Bankovka, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Puķītis* (sarakstā — Pukins) *Dāvis Pētera* d., dz. 1877. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Pumpurs Kārlis Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1895. g., latvietis, Bakaldina, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Purzāls Jānis Eduarda* d., dz. 1902. g., latvietis, Arhlatvieši, kolhoznieks. Sodīts 1933. g., 5 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Purzāls Eduards Pētera* d., dz. 1870. g., latvietis, Bakaldina, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 3 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.

- Raņķis Jānis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1889. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Rinkmanis Fricis Jāņa* d., dz. 1875. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1961. g.
- Rode Kārlis Krišjāņa* d., dz. 1897. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1963. g.
- Rožkalns Jēkabs Jēkaba* d. (sarakstā — Jakovs Jakova d.), dz. 1894. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Rozītis Aleksandrs Pētera* d., dz. 1911. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Rozītis Alberts Pētera* d., dz. 1916. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1937. g., 10 gadi. Reabilitēts 1960. g.
- Roste Arnolds Indriķa* d., dz. 1896. g., latvietis, Mullakajeva, viensētnieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Rubenis Alfrēds Jāņa* d., dz. 1900. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Rubenis Augusts Jāņa* d., dz. 1890. g., latvietis, Rubeņu mājas, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Rudzītis Jānis Teodora* (sarakstā — Fjodora) d., dz. 1903. g., latvietis, kolhozs "Bāka", veterinārfeldšeris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Rudzītis Nikolajs Teodora* (sarakstā — Fjodora) d., dz. 1907. g., latvietis, Tavakačeva. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Otrreiz sodīts 1949. g., beztermiņa izsūtījums. Reabilitēts 1954. g.
- Rukšāns* (sarakstā — Ruktāns) *Jānis Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1894. g., latvietis, Gornija (?), feldšeris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Rutulis Jānis Friča* d., dz. 1897. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1937. g.
- Sakss Aleksandrs Aleksandra* d., dz. 1916. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Sausmanis Osvalds Jāņa* d., dz. 1912. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1978. g.
- Svīle (Svīle) Rūdolfs Jura* d., dz. 1888. g., latvietis, Gornija (?), kolhoznieks. Sodīts 1931. g. Reabilitēts 1931. g.

- Siekstiņš Eduards Jāņa d.*, dz. 1894. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Sietiņš Pēteris Friča d.*, dz. 1860. g., latvietis, Mullakajeva, kolhoznieks. Sodīts 1937. g. Reabilitēts 1957. g.
- Sietiņš Kārlis Pētera d.*, dz. 1891. g., latvietis, Stučkas kolhozs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Skrastiņš Emīlija Augusta m.*, dz. 1896. g., latviete, Arhangeļska, rajona rūpkombināts, rēķinvede-kasiere. Sodīta 1943. g., 10 gadi. Reabilitēta 1962. g.
- Skudra Jānis* (sarakstā — Ivans) *Mārtiņa d.*, dz. 1879. g., latvietis, Nikolajevska, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Skudra* (sarakstā — Skudre) *Jānis Matīsa* (sarakstā — Matveja) d., dz. 1877. g., latvietis, Mullakajeva, strādnieks. Sodīts 1937. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Sņikeris Jānis Jāņa d.* (sarakstā — Ivans Ivana d.), dz. 1884. g., latvietis, Arhangeļska, vidusskola, skolotājs. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Sņikeris Pēteris Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1912. g., latvietis, Arhangeļska, MTS, kombainieris. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Spēkainis Andrējs Jāņa d.*, dz. 1877. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Straupe Mārtiņš Andrēja d.*, dz. 1889. g., latvietis, Stučkas kolhozs, galdnieku darbnīcas vadītājs. Sodīts 1937. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Straupe Kristaps* (sarakstā — Hristofors) *Antona d.*, dz. 1874. g., Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Tālmane Angelīna Paula m.*, dz. 1908. g., latviete, Bakaldīna, skolas direktore (?). Sodīta 1938. g., 10 gadi. Reabilitēta 1957. g.
- Telle Ernests* (sarakstā — Arnsts) *Kārļa d.*, dz. 1904. g., latvietis, Stučkas kolhozs, brigadieris. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Telle Ādolfs Ernesta d.*, 1902. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1978. g.
- Tiss Fricis Anša d.*, dz. 1888. g., latvietis, Arhlatvieši, kolhoznieks. Sodīts 1933. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.

- Tiss Kārlis Franča* d., dz. 1910., latvietis, Arhlatvieši, kolhoznieks. Sodīts 1933. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Trēze Jānis Jāņa* d. (sarakstā — Ivans Ivana d.), dz. 1903. g., Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Treijs Žanis Jāņa* d., dz. 1893. g., latvietis, Bakaldīna, ciema padomes priekšsēdētājs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Treimanis Aleksandrs Kārļa* d., dz. 1907. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Treimanis* (sarakstā — Treimens) *Eduards Kārļa* d., dz. 1914. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1956. g.
- Treks Ernests Jāņa* d., dz. 1891. g., Stučkas kolhozs, noliktavas pārzinis. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Teihmanis Jānis Kristapa* (sarakstā — Hristofora) d., dz. 1902. g., latvietis, kolhozs "Bāka", rēķinvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Telle Kārlis Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1888. g., latvietis, Arhangeļska, invalīdu artelis, ražošanas vadītājs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ūdubārzd* (Utubārda?) *Jānis* (sarakstā — Ivans) *Mārtiņa* d., dz. 1898. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs (?), viensētnieks. Sodīts 1931. g., 5 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Ungurs Jānis Jura* d., dz. 1875. g., latvietis, kolhozs "Putj sociālisma", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ungurs Roberts Jāņa* d., dz. 1918. g., latvietis, kolhozs "Putj sociālisma", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Upītis Jānis Antona* d., dz. 1909. g., latvietis, Gornija (?), skola, skolotājs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Upmalis Mārtiņš Anša* d., dz. 1879. g., latvietis, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Urga Kārlis Indriķa* d., dz. 1911. g., latvietis, Arhangeļskas rajons. dažādu darbu strādnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Uzuliņa* (?) (sarakstā — Ozoliņa *Urga* (Olga?) *Indriķa* m.), dz. 1903. g., latviete, Stučkas kolhozs, kolhozniece. Sodīta 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēta 1989. g.

- Fabriciuss Jānis Andrēja* d., dz. 1896. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs (?), viensētnieks. Sodīts 1931. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Fabriciuss* (sarakstā — Fabricins) *Fricis Andrēja* d., dz. 1908. g., latvietis, Bakaldina, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Feldmanis Reinis Borisa* d., dz. 1914. g., latvietis, kolhozs "Bāka", šoferis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Francis Eduards Otto* d., dz. 1890. g., latvietis, Mullakajeva, Stērķeles rūpnīca, mucenieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Freijs Alberts Gotfrīda* d., dz. 1894. g., latvietis, Arhangeļska, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Freibergs Eduards Mārtiņa* d., dz. 1894. g., Arhangeļska, MTS, traktorists. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Celms Kārlis Jāņa* d., dz. 1881. g., latvietis, Stučas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Cibers Oskars Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1908. g., latvietis, Aleksandrovka, kolhoziēks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Cīrulis Augusts Nikolaja* d., dz. 1873. g., latvietis, Bakaldina, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Cīrulis Ernests Friča* d., dz. 1878. g., latvietis, Bakaldina, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Cīrulis Aleksandrs Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1876. g., latvietis, Bakaldina, kolhozs "Bāka", kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Štelmahers Augusts Ģederta* d., dz. 1882. g., latvietis, Basinovka, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Štelmahers Ādolfs Eduarda* d., dz. 1913. g., latvietis, Gornija (?), viensētnieks. Sodīts 1937. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Šternbergs Fricis Kārļa* d., dz. 1888. g., latvietis, Stučas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., 10 gadi. Reabilitēts 1957. g.
- Šulcs Jānis* (sarakstā — Ivans) *Kārļa* d., dz. 1878. g., latvietis, Budjonija kolhozs (?), kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Eversts Jēkabs Jēkaba* d. (sarakstā Everests Jakovs Jakova d.), dz. 1867. g., latvietis, Stučas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.

- Eversts Jānis Jēkaba d.* (sarakstā Everests Jakova d.), dz. 1900. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. g.
- Eģīts Eduards Jāņa d.*, dz. 1897. g., latvietis, Arhangeļska, "Vojentorg", darbinieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Eglītis Edvards ?* (sarakstā — Lita d.), dz. 1881. g., latvietis, Bakaldīna, kolhoznieks. Sodīts 1931. g., 3 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Ezeriņš Andrējs Andrēja d.*, dz. 1898. g., latvietis, Gornija (?), Arhlatviešu patērētāju biedrība, priekšsēdētājs. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Eihentāls Kārlis Jāņa* (sarakstā — Ivana) d., dz. 1890. g., latvietis, Arhlatvieši, kolhoznieks. Sodīts 1933. g., 5 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Eihmanis Kārlis?* (sarakstā — Grigorija d.), dz. 1894. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Eišmidts Voldemārs Jēkaba d.* (sarakstā — Vladimirs Jakova d.), dz. 1899. g., latvietis, Arhangeļska, sagādes kantoris, direktors. Sodīts 1939. g., 8 gadi. Reabilitēts 1989. g.
- Elstons Eduards Jēkaba* (sarakstā — Jakova) d., dz. 1895. g., latvietis, Arhangeļska, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 5 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Embergs Aleksandrs Augusta d.*, dz. 1906. g., latvietis, Arhangeļska, MTS, traktorists. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ērmanis Roberts Jāņa d.*, dz. 1897. g., latvietis, Stučkas kolhozs, uzskaitvedis. Sodīts 1937. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ērmansons Jānis Indriķa d.*, dz. 1896. g., latvietis, Stučkas kolhozs, kolhoznieks. Augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Ērmansons Alfrēds Jāņa d.*, dz. 1886. g., latvietis, Bakaldīna, viensētnieks. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957. g.
- Efenbergers Rūdolfs Aleksandra d.*, dz. 1897. g., latvietis, Arhangeļska, Starprajonu mežrūpsaimniecība, traktorists. Sodīts 1938. g., augstākais soda mērs. Reabilitēts 1957.
- Eihentāls* (sarakstā — Ehentāls) *Ādolfs Ēvalda d.*, dz. 1888. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs (?), viensētnieks. Sodīts 1933. g., 3 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.
- Jansons Ādolfs Ādama d.*, dz. 1901. g., latvietis, Maksima Gorkija kolhozs (?), dažādu darbu līgumstrādnieks. Sodīts 1929. g., 10 gadi. Reabilitēts 1989. g.

Jaunzems Ernests Eduarda d., dz. 1912. g., latvietis, Arhlatvieši, kolhoznieks.

Sodīts 1933. g., 10 gadi. Reabilitēts 1969. g.

Jaunzems (sarakstā — Jauzens) Eduards Kārļa d., dz. 1877. g., latvietis. Arhangeļska, viensētnieks. Sodīts 1930. g., 7 gadi izsūtījumā. Reabilitēts 1989. g.

Sarakstā kārtība saglabāta pēc krievu alfabēta, mēģinot parādīt arī tās paviršības un neprecizitātes, kas radušās lietas fabricējot un varbūt pat arī rehabilitācijas procesā, jo kuram gan bija kāda daļa par latviešu personvārdu pareizrakstību.

Šajā Arhangeļskas rajonā tiesāto, sodīto un represēto vidū ne tuvu nav visi tolaik cietušie. Savulaik represēto sarakstu par Arkas jeb Arhlatviešu koloniju, kas sarakstā parādās gan ar šādu nosaukumu, gan Gornijas vietvārdu, sastādījis Ernests Pile, kura vārds arī minēts oficiālajā sarakstā. Ernesta Piles meita Gaida Jāsinska to nodeva grāmatas sastādītājam. Arī E.Piles uzskaitījumā daudzviet trūkst vārdu, praktiski nav minēti tēvu vārdi, taču salīdzinot viņa sniegtās ziņas ar laikrakstā publicētajām, šķiet, ka upuru skaits bijis daudz lielāks. Tikai no Arhlatviešiem vien oficiālajam sarakstam būtu vēl jāpievieno: Treijs Ernests, Piķevics Ernests, Grudulis (?), Baltiņš Jānis, Miskaktiņš Juris, Štrauss (?), Amans (Varbūt Ālmanis?), Zaķītis Bernhards, Celms Ernests, Dambe Nikolajs, Tīss Jānis, Gailis Jānis, Gailis Teodors, Mētriņš (?), Treijs Arturs, Linsbergs Jēkabs, Miķelsons Jānis, Šternbergs Ansis, Augustiņš Aleksis, Augustiņš Fricis, Ozoliņš J.J., Ozoliņš Ansis, Ozoliņš Bernards, Ozoliņš Fricis Jāņa d., Deksnē Jānis (vecākais), Deksnē Jānis Jāņa d., Deksnē V.J., Ansons Augusts, Ansons Jānis Augusta d., Ābele Jānis, Malže Kr., (uzvārds nesalasāms), Zanders Ansis, Ādmiņiņš, Zālmans Jānis, Klusbergs Eduards, Veiss Fricis, Veiss Augusts, Vecis Kr., Verners Jānis, Vasils Pēteris, Lācis Matīss, Eversta Berta, Skujiņš Kr., Dzenis Eduards, Gize Kārlis, Ābols Jānis Kārļa d., Fleitmans (?), Lācis Jēkabs, Feifers V., Mitte Pēteris, Bumbiers Ansis, Rāmuts Roberts, Bērziņš (Rāceņa znots), Dzenis Jānis, Buķis Žanis, Linga Mārtiņš, Brants Vilis (no Kizgu puses), Zvaigzne Pēteris, Lapiņš Ansis un Ungurs Jānis (abi no Skimkas Kalniņa kolonijas), Dzelme (?) — Dzelmes sieva?, agronoma Millera sieva Millere (?), Rācenis Jānis, Golde Bernards.

Un tas ir papildinājums tikai par Arhlatviešiem, taču neviens nav pētījis latviešu likteņus šā paša rajona Liepciemā, Skimkas

Kalniņa kolonijā, Nikolajevas, Petropavlovskas, Grigorjevas un Rodinskas viensētās. Un citos Baškīrijas rajonos? Un plašajā Sibīrijā, Pievolgā un Ziemeļkaukāzā? Un kas notika Novgorodas un Pleskavas apgabalu laukos, kas paši pirmie deva mājvietu latviešu un igauņu zemniekiem? Un pilsētās?

Pirms dažiem gadiem Krievijas valdība pieņēma vairākus lēmumus par daudzu arhīvu fondu atslēpenošanu, taču ziņas par represētajiem vēl arvien izsniedz vai nu viņiem pašiem (ja laimējies izdzīvot!) vai viņu pirmās pakāpes radniekiem. Šādas ziņas var iegūt arī sabiedriskās organizācijas un zinātniski pētnieciskie institūti, taču kur rast vajadzīgo finansiālo nodrošinājumu un pētniekus, kas spētu uzņemties izbrist šo sāpju jūru un nenoslīkt tajā?

Visi represēto sarakstā minētie ir reabilitēti. Absolūtais vairākums no viņiem par to nekad neuzzinās. Viņi ir miruši. Neviens un nekad nevarēs atgriezt viņus dzīvē! Ģimenēm, kas tolaik zaudēja savus tuvākos, nosūtītas vēstules, kurās izteikta dziļa līdzjūtība. Man tika atsūtīta Baškīrijas APSR VDK priekšsēdētāja R.Latipova vēstule Nr. 10/2-A-953 no 1990. gada 15. februāra, kurā stāstīts par mana tēva Friča Kristapa dēla Auna slepkavu likteni:

"Paziņojam Jums, ka tie, kas vadīja Jūsu tēva krimināllietas izmeklēšanu, — bijušais Baškīrijas NKVD priekšnieks Medvedjevs, Baškīrijas NKVD nodaļu vadītāji Aļbickis un Timošūns, kā arī šīs nodaļas darbinieks Žuravskis izmeklēšanas gaitā visrupjākā kārtā izkropļoja sociālistisko likumdošanu, par ko visiem viņiem 1939. gadā piespriests augstākais soda mērs — nošaušana, un spriedums viņiem visiem izpildīts."

Ko vairs var līdzēt šāda vēsts? Pirms un pēc medvedjeviem bija citi, līdzīgi savā uzticībā priekšniecībai un zvēriskumā pret represētajiem. 1938. gada 17. novembrī (VK(b)P CK Politbirojs atzina:

"Tautas ienaidnieki un ārzemju izlūkdienesti, kas ielavījušies NKVD orgānos, apzināti sagrozīja padomju likumus, izdarīja masveida un nepamatotus arestus, tajā pat laikā glāba no sagraušanas savus līdzstrādniekus, it īpaši tos, kas iekļuvuši NKVD..."

Tas izsauca nākamo slepkavību, aizdomu un naida vilni, kas apraka zem sevis 21.880 spīdzinātājus un šāvējus.

* * *

Izdzēstās dzīvības, nenodzīvotos mūžus un nepadarītos darbus reabilitēt nav un nebūs iespējams nekad!

Drūmais Jamantau

Dienvīdūrālos, kur kalni noplok un kļūst arvien zemāki, tiecoties pretim Kazahijas plakankalnēm un līdzenumiem, skatam negaidīti paceļas Urālu visdzižākā virsotne — Jamantau. Ja šim kalnam baškīru doto nosaukumu skaidrotu latviski, tas būtu ļaunais vai sliktais kalns, kas cilvēkam neko labu nesola. Reta ir tā diena, kad kalna virsotne neietērpjas miglas vai mākoņu segās, bet vēl drūmāks un pat baismīgs Jamantau kļūst negaisa laikā. Nogāzes tam sētin nosētas ar lielākiem un maziem akmens bluķiem un asām radzēm, kores stāv kailas, pat lāga zāle tur neaug. Putni lido kalnam apkārt.

Tā par savu kādreizējo ieslodzījuma vietu stāsta baškīrs Salavats Absadikovs (plašāks S.Absadikova stāstījums "Sarkanais terors Jamantau pakājē" atrodams Urālu pilsētas Beloreckas laikrakstā "Новости Белоречья", 1994, augustā). Viņš ir viens no nedaudzajiem dzīvi palikušajiem, kas pieredzējis genocīda asiņainās ļaundarbības nometnēs Urālos. Nometnes bijušas ierīkotas visapkārt Jamantau, bet vēl vairāk to bijis Urālu kalnu ziemeļu daļā, līdz pat aukstajam Ledus okeānam, kur kalnu grēda izbeidzas un, no putna lidojuma raugoties, tātūmā jau samanāma Novaja Zemļa.

Salavats Absadikovs stāsta: "Nometnē, kurā es nokļuvu, vēl būdams mazs zēns, visu izrikoja komendants Gorodeckis. Viņš bija nežēlīgs cilvēks. Sadists, kā tikai viņš neizrīkojās, vienalga, jauns vai vecs. Visus dzina meža darbos. Norma — četri kubikmetri dienā. Ja normu neizpildīsi, samazinās jau tā skopo pārtikas devu. Lai gan komandanta rīcībā esošajās noliktavās pārtikas bija pa pilnam, katram ieslodzītajam dienā izsniedza tikai simt gramus miltus. Meža darbos "zeki" zaudēja pēdējos spēkus. Ziemās, kad te parasti valda kodīgs aukstums, ieslodzītie apsaldējās, vasarās mežcirtējus mocīja knišļu, odu un dunduru miriādes. Ieslodzīto rindas nāve retināja nepārtraukti, gan ziemā, gan vasarā."

Nometnes komendants bija izveidojis īpašu "štata vienību" — liķu savācējs. Šo uzdevumu pildījis kāds gados vecāks baškīrs

Gindullins. Iejūdzis ratos vai ziemā ragavās savu kleperi, viņš ik rītu apbraukājis visas barakas, skaļi klauvēdams pie to durvīm un saukdams: "Hei! Vai te vēl ir kāds dzīvs?"

Tā nu viņš diendienā savācis aizsaulē aizgājušos. "Cik atce-ros, — turpina Salavats Absadikovs, — tad Gindullins katru dienu uz tranšejām aizveda kādus astoņus, dažreiz pat desmit mirušos."

Rakstā "Rūgtie gadi" A.Urcevs un A.Tkačevs avizē "Beloreckij Rabočij" (1997, 30. oktobrī) stāsta, ka Beloreckas rajonā lielas nometņu grupas bijušas Kapkalkā (Žurbolotas apkaimē), Sredņaja Tjuļma, Jermilovkā, Kuzjelgā un Nurā. Tā Nurā bijušas uzbūvētas 14 barakas, kurās izvietotas pa 18 ģimenēm katrā un vēl 50 mājas, kurās ierādīta vieta četrām ģimenēm katrā.

Represēto ģimenes atveda un izvietoja kailā laukā. Pašiem vajadzēja izbūvēt zemnīcas un barakas. Kad tās bija uzbūvētas, visus ģimenes locekļus dzina meža darbos: zāgēt kokus, dedzināt no tiem ogles, kuras nosūtīja uz Beloreckas metalurģiskajām rūpnīcām, tērauda kausēšanai.

Kas bija šajā nometnē ieslodzītie?

Dažādu tautību ļaudis. Galvenokārt "tautas ienaidnieku" un "budžu" kārtā ieskaitītie zemnieki. Tepat no Baškīrijas, kā arī no citiem valsts novadiem. Nometnes galvenais uzdevums, šķiet, bijis cilvēku garīga salaušana un viņu pakāpeniska fiziska iznīcināšana.

"Salavatu Absadikovu es pazīstu," — stāsta Jamantu apkaimes nometnes kādreizējā ieslodzītā latviete Mirdza Mālite. — "Katrs viņa teiktais vārds ir svēta patiesība. Esmu šo elli izgājusi un visas mežonības pati izcietusi. Te, Urālos, vai aiz katra ceļa pagrieziena bija pa kādai Gulaga nometnei. Urāli — tā bija izsūtīšanas, smagu likteņu un asaru zeme. Arī pie Jamantau kalna piekājes zeme pie-sūkusies ar asinīm."

Ja kalns spētu runāt, tas pastāstītu par daudzu tūkstošu ieslodzīto likteņiem. Salavats Absadikovs ir savas dzimtās zemes — Baškīrijas — dēls. Līdz mūža galam viņam sāpēs pārciestā netaisnība, ko nodarījusi dzimtā padomju vara pati pret savu tautu.

* * *

Apvienotā Galvenā Politiskā Pārvalde 1930. gada 2. februārī izdeva pavēli Nr. 44./21. par budžu likvidēšanu kā šķiru, darbojoties divos galvenajos virzienos:

1) nekavējoties likvidēt kontrrevolucionāro budžu aktīvu — organizācijas, grupējumus un it īpaši rūditus vienpatņus (pirmā kategorija);

2) masveidā izsūtīt kontrrevolucionāros kadrus (bijušos muižniekus un pusmuižniekus, budžu pretpadomju aktīvu, garīdzniekus un sektantus — otrā kategorija) (No PSRS Valsts Tautsaimniecības Centrālā arhīva materiāliem. 9414.f., 1.d. apr., 1944.l., 17.-25.lp.).

No arhīvu materiāliem var secināt, cik vērienīgs bijis melu un viltojumu konveijers! "Apsūdzības" slēdzienos secināts, ka Baškīrijā izveidotas 62 sacelšanās dalībnieku grupas, kurās ir 3000 kaujinieki, ka atņemti 394 šaujamieroči, 11 ložmetēji... Kā vēlāk noskaidrots, tas viss bijis tikai NKVD Baškīrijas Pārvaldes 3. nodaļas darbinieku izdomu auglis! Diemžēl, 1124 cilvēki represēti, kuriem (pirmā kategorija!) piespriests nāves sods nošaujot... (Laikraksts "Belorekij Rabočij" 1997, 30. oktobrī)

Ši pavēle visā pilnībā attiecās arī uz plašo Urālu reģionu. Arī uz Baškīriju, kur jau bija ierīkotas pārvietoto personu nometnes. No Maskavas bija noteikti kontrolskaitļi — jārepresē vismaz 4700 ģimeņu, no tām 1700 jāizsūta no republikas, bet pārējām jākonfiscē īpašums un jāizvieto turpat republikā īpaši aprīkotās nometnēs.

Baškīrijas zemnieku, tostarp arī latviešu kolonistu "atbudžošanas" akcijas sākās 1930. gada 1. martā. Ufā izveidoja īpašu atbudžošanas štābu kāda Harrasova vadībā. Uz visiem Baškīrijas rajoniem tika nosūtītas steidzamas telegrammas: "Paziņojiet dzelzceļa stacijas, no kurienes paredzama kulaku elementu izvešana." Štābs sacerēja arī otru pavēli "Par koncentrācijas nometņu ierīkošanu Baškīrijas Republikā, lai tur varētu izmantot ieslodzīto darbaspēku."

Par "kulakiem" un "budžiem" pārtapa strādīgas krievu, baškīru, tatāru, ukraiņu, arī latviešu un daudzu citu tautību zemnieku ģimenes, kuras bija radušas šajā novadā pajumti un, zemi kopdamas, naski strādājušas. Lūk, ieskatam tikai dažas no izsūtītajām ģimenēm. No Nadežinskas ciema izsūtīts 65 gadus vecais Vasilijs Burmistrovs, viņa sieva Varvara — 50 gadi, meita Irina — 29 gadi, dēls Andrejs — 25 gadi — vedekla Anisija — 24 gadi; mazdēlam bija tikai 9 gadi, mazmeitām — vienai 13 gadi un pašām mazākajām — tikai 2 gadi un 5 mēneši.

Izsūtīto sarakstā arī kāda baškīru ģimene no Šaripovas: Sahibgarejevs Abdulla — 45 gadi, sieva Gulfiza — 43 gadi, ģimenes

galvas tēvs Arslans — 75 gadi, māte Farhinura — 70 gadi. Bērni — Hadiča — 18, Fatima — 16, Galihmans — 12, Gabdulhajs — 10, Aškafs — 4 gadi. Izsūtīto sarakstos gandrīz vai katrs ģimenes uzskaitījums nobeidzās ar kādu bērniņu, kura mūžiņš sniedzās tikai dažu gadu vai pat mēnešu un pāris dienu garumā.

1931. gada pavasarī, kad Baškīrijā uzsāka masveida kolektivizāciju, VK(b)P CK sekretārs P.Postiševs parakstīja atļauju republikā likvidēt vēl 6000 "budžu" saimniecības. Šim pasākumam gatavojās ļoti "rūpīgi": katrai izsūtāmajai ģimenei atvēlēja no pašas krājumiem līdzņemšanai (uz piecpadsmīt dienām) pārtikas normu — 600 gramus maizes katram ēdājam, vēl rudzu miltus (divarpus mēnešiem), 500 gramu sviesta, eļļas vai speķa uz katru ēdāju pēc izvēles. Ja nu tādu produktu vispār nebija, neko darīt, jāiztiek, kā prot. Visu to, kas pārsniedza paredzēto normu, konfiscēja.

"Atbudžošanas" akcijas notika stingrā OGPU karapulku uzraudzībā. Tika norīkotas speciālas bruņotas vienības, kas šos "specpeseļencus" aizveda līdz nometināšanas — koncentrācijas nometņu — vietām. Ja viņus veda pajūgos, tad konvojam tika dots rīkojums nenakšņot sādžās, bet klajā laukā, neiebraukt pilsētās vai ciemos. Tos, kuri tika izvesti uz Sibīriju, savāca Ufas, Saraktašas, Tulejas, Zaprudovkas, Aksakovas, Argajašas, Ščuče Ozero un citās dzelzceļa stacijās. No Baškīrijas 31 rajona tika izvestas 6042 ģimenes ar 32279 cilvēkiem.

Taču arī ar to akcija nebeidzās, tika dota pavēle "izkulakot" vēl 3500 ģimeņu, daļu no tām pārvietojot uz citiem Baškīrijas rajoniem, mazapdzīvotām vietām, kalnos, vai pat atstājot iepriekšējās dzīves vietās, bet izdzenot no mājām, atņemot iztikas līdzekļus, taču nodokļus piedzenot arī turpmāk divkārsā vai pat trīskārsā apmērā. Balstiesības viņiem noņēma, kopsaimniecībās iestāties bija noliegts uz visstingrāko. Tā nu līdz šim kārtīgākie un pārtikušie zemnieki pārtapa par otrās vai pat trešās šķiras cilvēkiem.

NKVD statistikas materiālos lasāms, ka Baškīrijā vien 1940. gada sākumā bijušas 12 koncentrācijas nometnes zemniekiem, kurās ievietotas 3110 ģimenes, kopskaitā 12690 cilvēku ("Советская Башкирия", 1992, 14. martā). Republikā bijusi arī politieslodzīto ģimenēm atrauto bērnu nometne.

Par veiksmīgu "atbudžošanas" operācijas paveikšanu Baškīrijas APSR OGPU priekšnieks M.Pogrebinskis apbalvots ar Kaujas Sarkanā Karoga ordeni.

Par izsūtīto likteņiem Dienvidurālu nometnēs raksta Čeļabinskas apgabala Valsts arhīva darbinieks M.Zaitvebans: "1935. gadu sākot Čeļabinskas apgabalā bija 52256 "specpereseļenci", t.i., — 14532 ģimenes. Vairums izvietoti zemniecās. Utūzis nedarbojas, ar pirtīm stāvoklis nav labāks. Tiem, kas nodarbināti šahtās, trūkst velteņu, cimdu un siltu virsdrēbju. Ģimenes dzīvo arī barakās, kur ir viena liela telpa, nav ne širmju, ne pat drēbes aizkaru, kas atdalītu vienu ģimeni no otras. Noteikto algu par darbu raktuvēs neizmaksā mēnešiem ilgi. Sanitārie apstākļi neciešami. Dzeramais ūdens, ko smeļ no akām, ir tik slikts, ka to lietot nav iespējams." Šīs rindas ņemtas no Čeļabinskas OGPU priekšnieka ziņojuma Maskavai. Turpat vēl kāds dokuments ar atzīmi "Pilnīgi slepeni": "1931. gadā nomiruši 800 cilvēki, 1932. gadā — 1130, 1933. gadā — 704, 1934. gadā — 336 cilvēki. Aizmukuši — 2913 cilvēki, bet kopš specnometņu izveidošanas te palikuši tikai 50,4 % no izsūtītajiem." ("Челябинский рабочий", 1990, 14.-15. aprīlī).

1932. un 1933. gadā Padomju Savienībā ieviesa pasu sistēmu. Tas sakrita ar katastrofālā bada gadiem un kopsaimniecību biedriem izsniegt pasēs bija kategoriski aizliegts. Tādējādi kādreiz brīvie ļaudis vēlreiz kļuva par beztiesīgiem dzimtcilvēkiem.

* * *

Atceros, ka togad Bakaldīnā bija sniegiem bagāta ziema. Lielceļu, kas gāja pāri mūsu zemes gabalam, iezīmējām ar garām vicām — meijām, lai pēc sniegota puteņa braucējs nepazaudētu sliedi un nenomaldītos. Kādudien pa šo ceļu braši rikšoja seši (varbūt pat vēl vairāk) pajūgi. Aiz tiem sekoja divi jātnieki. Caur virtuves logu, kas mūsmājās bija pavērsts uz lielceļa pusi un, kā jau tas lauku mājās ziemās parasts, pa pusei aizsalis, lāgā saskatīt nepaspēju. Ragavās sēdēja sievas, vīri un satuntuļoti bērni. Pats vēl mazs puika būdams, tomēr samanīju ragavās arī gultas segās un baltos palagos ietīstītus saiņus.

— "Kas tur brauc? Čīgāni vai?"

Kas tie čīgāni tādi ir, es nezināju, jo mūsu pusē tādas tautas nebija. Tikai reizēm vecāmāte Jūle mani strostēja: "Ja neklausīsi, atdošu čīgānam!"

Tagad vecāmāte skumji nopūtās: "Ved atkal..."

Ar malkas klēpi rokās no pagalma ķēķī tobrīd ienāca māte. Līdzī viņai pa atvērtajām ārdurvīm iepeldēja liels, balts aukstuma mākonis, kas izlocījās kā tāda miģlas čūska un aizslidēja līdz istabai.

— "Ved... Un tādā salā... Paņemti būs laikam no Šišlimenas. Uzrauga kā tādus razbainiekus. Sargāšanai miličus klāt pielikuši. Mežoni!" — tā māte.

Uz Sibīriju toreiz aizveda mūsu kaimiņu Jāni Miķelsonu ar ģimeni. No mājām tika izdzīti daudzi bakaldīnieši Baslejā, Šišlimenā, Beisovas pusē, izsūtīti Kārkliņi, Padoms, Bērziņi, Liči, Purzāļi un Andži. Uzdzirdējām, ka visa iedzīve paņemta un no mājas izdzīts mūsu labs draugs un paziņa Pēteris Čibietis, kura 1932. gadā sacerētais dzejolis ar skaudru tiešamību raksturo viņa paša un citu nevainīgi cietušo izjūtas:

*"Ak, cik sarežģīts ir mūsu dzīves sakars!
Velti gudrojam un sfinksas mīklas minam.
Kurš gan zin, ko nesīs rīts, kāds pienāks vakars?
Tikai to, kas noticis, mēs šodien zinām.
Pieņem, ko tev likten's lēmis — ej un posies!
Nevaicā, kāpēc, par ko, vai kurp tu dosies.
Auksta tumsā paliek tukša māja, sēta —
Uguns spīdot logā nepaliks kā senāk, —
Pavadoši skati līdz no mājām nenāk, —
Māj'nieku vairs nav... smeldz sirdī sāpju rēta...
Nu, ardievu, mana dzimtā sēta dārgā!
Paliēc sveika! Dievs lai tavus pakšus sargā!"*

*Rīta agrumā, kad modīs gaiļu dziesmas,
Ļaudis piecelsies, lai savās gaitās ietu;
Pavardos kad jautri sprēgās uguns liesmas,
Spirgto siltumu lai vēsās telpās lietu,
Tad iz manas mājas nekāps rīta dūmi —
Tanī dvašos ziemas sals pa tukšo rūmi...*

*Ne es slepkava, ne zaglis esmu bijis,
Ne aiz atriebības kādam ļaunu nodarījis,
Ne kā ubags diedelēdams virsū plijies.
Ne pie darba rokas savas pielikt bijies.
Kādu atbildi lai rodu, un kā labad*

*Tevi soda, tincina un tvarsta?
Kādēļ cietās, darbā sastrādātās plaukstas,
Kas nekad nav salušas no naudas aukstas,
Tagad salst?"*

* * *

Mijkrešļa stundā pie mana vectēva Kristapa bija atsteidzies kāds vīrs, kas nejauši ciema padomē dzirdējis sarunu, ka tajā atbudžošanas sarakstā esot ierakstīts arī vectēva vārds. Viņš taču ne tikai zemi arot, bet vēl piepelnoties ar blakusdarbiem — fotogrāfējot un strādājot galdnieka darbus. Ziņa izraisīja lielu satraukumu. Fotoaparātu, visas kopējamās iekārtas, ķimikālijas, plates un foto-papīrus sasaiņoja un atnesa uz mūsmājām.

Visu to ieraka sniega kupenās aiz pirtiņas, kur tās allaž katru ziemu varen lielas sapūta puteņi. Vectēvs mājās jau sasaiņoja drēbes, izcepa pavairāk maizes, sažāvēja sausiņus. Taču atbudžošanas uzdevumi Bakaldīnā laikam bija izpildīti ar uzviju un vectēvs Kristaps savā vienistabas mājīnā palika dzīvot līdz nākamajam genocīda vilnim 1937. gadā, kas aizrāva viņu sev līdz uz neatgriešanos.

Represijas un izsūtīšana Bakaldīnā notika ilgākā laika posmā un vairākās kārtās. Iespējams arī tāpēc, ka Ufā nepietika dzelzceļa vagonu, lai visus nosūtītu projām vienā reizē. Kolonistus māca izmisums un bailes: daži pārdeva mājas, lopus un iedzīvi un steigšus brauca prom, citi, galvenokārt vīrieši, meklēja glābiņu Urālu kalnu uzņēmumos. Un vismaz uz laiku to tur arī atrada, jo latviešus kā prasmīgus strādniekus labprāt pieņēma. Tā nu Bakaldīnas zemturi pārtapa par Aša — Balašovas rūpnīcas strādniekiem, tos pieņēma darbā Beloreckas ražotnēs. Kalnos paglābās Feldmanis, Baltiņš, Tiss, Balodis, Noriņš un daudzi citi. Latvieši pārcēlās arī uz mazpilsētām Tirļānu un Sterlitamaku.

Latviešu "izkulakotāji" galvenokārt bija sveštautieši, ko atsūtīja no rajona centra. Taču netrūka arī pašmāju kangaru, jo atsūtītie pilnvarotie un miliči vieni paši ar lielo represiju apjomu un mantas konfiscēšanu netika galā.

Reiz tēva brālis Jānis, kurš nez kādās tur darišanās bijis iegājis Bakaldīnas ciema padomē, ieraudzījis visai pretīgu skatu. Kāds no Arhangeļskas atsūtītajiem pilnvarniekiem piemērojis sev no konfiscēto drēbju kaudzes paņemtas baltas līnu apakšbikses. Tā

viņš nu stāvējis tur istabas vidū vienā kreklā, kas knapi apsedzis vīra nabu, uz grīdas nosviedis sadriskātus nenosakāmas krāsas kankarus, kas līdz šim bija seguši viņa pēcpusi. Pilnvarnieks bijis piesūcies kā dēle, knapi stāvējis kājās un nekādi nav varējis iedabūt savas basās, sen nemazgātās kājas apakšbikšu starās. Citi pilnvarnieki un miliči, to redzēdami, smējušies locīdamies.

* * *

No aizvestajiem bakaldīniešiem reizi pa reizei pienāca vēstules. Cik atceros, ne visas tās pienāca ar pastnieka starpniecību. Tās tika nosūtītas uz rajona centru — Arhangeļsku, vai pat attāliem paziņām uz Ufu un tad slepus pārsūtītas uz Bakaldīnu. Tad tika no mājas uz māju laistas vēstis, kur izsūtītie tagad dzīvo, kā pārtiek, kādos darbos norīkoti, kā ar veselību. Ar notiesāto ģimenēm saistīties toreiz skaitījās politisks noziegums. Politpārvaldes un milicijas darbinieki centās vēstules pārtvert, izlasīt, adresātus reģistrēt. Gan jau vēl noderēs... Un noderēja arī nākamajā, vēl drausmīgākajā represiju vilnī!

* * *

Drūmais Jamantau ... Tur nu tas stāv jau miljoniem gadu un stāvēs vēl ilgi. Lai visi labie gari stāv klāt nākamajām paaudzēm, lai nevienam vairs uz šā kalna nogāzēm nebūtu jāraksta tādi liktenstāsti, ko pārcieta mūsu tēvi un vectēvi!

Arvīds Auns — Urālietis

Vai varu būt drošs?

Pirmajā septembrī Kalnaskolas pagalmā saspurdzām kā ziemā pelēkie zvirbuliši kuļamplacī, tur palikušos graudus meklējot. Visur kņāda, visur troksnis. Lielākie, kas māsās sestajā un septītajā klasē, runā par aizvadīto vasaru, spriež par to, kā nu būšot tālāk. Tad šķind zvans un mūs, piektlasniekus ved skolā. Es ieņemu vietu pirmajā solā, kas rindā pie logiem: no šejienes man būs

labāk dzirdams, ko stāstīs skolotāji, arī gaismas te vairāk. Aizmugures solā ieņēmusi vietu kāda man vēl nepazīstama meitene un zēns. Tālāk solu rindās redzu mana tēva māsu Mildu un viņas brāli Ernestu, kas krietni vecāks par mani un vecāks par māsu. Ernests ir viens no tiem pāraudžiem, kādu toreiz Bakaldīnas latviešu kolonijā sanāca krietns pulks. Tiem savulaik mācīties traucējis Pilsoņkarš, kas te, Urālos, nešķisti plosījās gandrīz divus gadus. Nu viņi, šie pāraudži, steidz iekavēto atpagūt.

Cik klasē daudz jaunu, nepazīstamu seju! Vesels pulks no Arhangeļskas latviešu kolonijas, vai kā mēs toreiz runājām, — Arkas vai Arhlatviešiem. Skolotāja Milda Sīmansone būšot mūsu klases audzinātāja. Viņa nosauc skolēnu uzvārdus, liek katram izsauktajam piecelties. Lai zinātu, kurš te ir kurš.

Un tā nu mūsu mazajā bērnu pasaulē ienāca jauni draugi un paziņas. Dažs labs pat uz visu mūžu... Žanis Pumpiņš, Arvīds Ābeltiņš, Mirdza Seržante, Teofīne Ādmīdiņa, Lūcija Igaune, Milda Bojāte, Alma Volberga, Līdija Vītola, Irma Bormane, Fricis Brants, Jānis Cīrulis, Nice Kliģe, tad Ādolfs, divi Viktori, Vera... Šobrīd daudziem vārdus un uzvārdus vairs neatceros: tāds ir laika malums. Gadu skrējā daudz kas no atmiņas izdzēsts, un to atjaunot man vairs nav pa spēkam.

Ir krietns bērnu pulciņš no mūsu kolonijas — Bakaldīnas. No tālākā nostūra, kur mācījušies Zvaigznišu (Špona) skolā, nākusi Milda Lasmane, Ādolfs Skujiņš, Ādolfs Embergs, Ludviga Kļaušīņa meita Vera. Vai vēl kāds cits, neatceros. Mātes māsas Annas Bērziņas bērni — Zenta un Ernests, kam arī būtu bijis laiks stāties piektajā klasē, starp tiem nebija. Mamma teica, ka Kalnaskola esot pārāk tālu, lai bērni kājām mērotu tādu gaisa gabalu. Tēvs iebilda:

— "Citi bērni Kalnaskolā tomēr iet. Tavas māsas vīrs Tenis man teica, ka skolā, kur netiekot mācīts Dieva vārds, viņš savus bērnus nelaidīšot."

Jā, Laiks, vecais palaidnis, izdzēsis daudzu vārdus un uzvārdus bez miņas. Dažreiz, senās fotogrāfijās ieskatoties, šķiet, visus atpazīstu. Un tomēr ... Kāds bija atpazītās sejas vārds, tavs vārds? Uzvārds? Mēs taču kopā spēlējām spēles, gājām rotaļās... Atmiņā uzplaiksnī pazīstamu seju vaibsti... Tas taču bija tik sen!

Un tā nu man no tām senajām dienām pienāk it kā atmiņu vēstuļu fragmenti. dažus varu salasīt, no citiem — ne īsti ko

saprast vairs, nedz jaust... Un tomēr, pēc sešdesmit gadiem, daži atplaiksnījumi ir tik tuvi, kā mazbērnam mīlota paija. Citus lasot, sažņaudzas sirds...

Todien mēs visi bijām bērni, ar saviem bērnu priekiem un rūpēm. Mēs pārlapojām uz soliem noliktās, tikko iegādātās mācību grāmatas, pārlūkojām burtnīcu lapu baltumu un rakstāmlietas... Skolā iešana — tie taču bija mūsu, mazo cilvēciņu dvēseļu svētki!

Mēs nepievērsām sevišķu vērību tam, kā nu kurš šurp attecējis apģērbies. Jā, gan, redzēju un nedaudz pabrīnijos par to, ka gara auguma gaišmatim no kaimiņu kolonijas Arvīdam Ābeltiņam kājās uzautas pastalas. Vairumam no mums ir pašu mājās austa auduma pelēkas vilnas vadmalas bikses un svārki. Ar apaviem gan paknapāk: retam kuram jaunu šņorzābaku pirkšana sakritusi ar septembra pirmās dienas vajadzībām. Arī es krietni nopūlējos, kamēr aizviksēju pērnā gada nobrāzumus kurpju purngalos, kas, kā man šķita, varētu postīt manu ārējo kopskatu. Tik tiešām: skolā taču sanākušas ne jau manas kaimiņu meitenes vien. Ar kaimiņu meitenēm Ģibiešu Martu, Drusku Annu, tēva māsu Mildu — ar tām vari patērgāt un pat pastrīdēties. Tās tavām kurpēm uzmanību nepievērsīs. Pašas, re, ne jau kādas tur bagātās princeses no karaļnama! Bet kas gaidāms no tām svešiniecēm?..

Tikai daudz, daudz vēlāk, ar smeldošu sirdssāpi sapratu, ka toreiz, tā pirmā skolas diena ne visiem mums, latviešu kolonistu bērniem bijusi cerētā saules mirdzuma pilna. Tikai vēlāk uzzināju, ka vairāki manu klasesbiedru vecāki tikuši "atbudžoti". Tas ir — viņiem atņemta visa iedzīve — māja, lopi, darba rīki, atņemtas balstiesības, viņi praktiski izstumti no sabiedrības. Tas bija noticis visas valsts vienlaidus kolektīvizācijas laikā, kad komunistiskā partija rīkoja masveida represijas pret prasmīgākajiem, turīgākajiem zemes kopējiem. Latviešu kolonijām Padomju Savienībā šis lāsts nebija gājis secen.

Gods kam gods pienāktos, tas pirmkārt pienācās mūsu skolotājiem. Viņi zināja, kuri ir tā sauktie "budžu" bērni, taču šis politiskais bubulis un piekareklis nevien lietots, pat pieminēts netika. Mācībās mūs vērtēja visus vienlīdz taisnīgi. Un taisnīgi, ja vien vajadzēja, visiem vienādi palīdzēja.

Zināju, ka Bakaldinā "atbudžots" mūsu kaimiņš Jānis Miķelsons. Visa ģimene izsūtīta. Vecāmāte ar nopūtām staigāja vairākas dienas.

- "Aizveda kā tādus razbainiekus. Vai tad Dievs vairs neskatās, kas notiek uz viņa zemes? Sikos bērņus esot sametuši ragavās.. Kā tādus avenus uz tirgu..."

Stāstīja, ka aktivisti, kas atbraukuši no Arhangeļskas rajona izpildkomitejas, lai Bakaldīnā likvidētu "budžus kā šķiru", vai pāris nedēļas ciema padomē esot dzēruši, lustējušies ap atņemtajiem medus podiem, žāvētos šķiņķus un rupjmaizes kukuļus iekšā ločīdami.

Nākošās vasaras dienā sadūšojos un pārkāpu pāri mūsu lopu aploka sētai, lai ielūkotos mūsu kaimiņa Jāņa Miķelsona pagalmā. Mājai durvis bija atvērtas līdz galam, patiesi, tās turējās tikai uz vienas apakšējās eņģes, kūtis tukšas, pa izsistajām logu rūtīm un vaļējām durvīm auroja negants caurvējš... Gar klētīm skraidīja nezin no kurienes te uzradušās žurkas. Man kļuva neomulīgi, pat baisi. Es steidzos, pareizāk, bēgu skrejot, pat atpakaļ nepaskatīdamies: vai tik mani kāds neķer?

Izsūtīti no Bakaldīnas uz tālo Sibīrijas pilsētu Čeremhovu esot arī Lāni, Padomi, Ozoli, Bērziņi, šķiet, arī kādas no daudzām Kārklīņu ģimenēm un vēl citi, par kuriem man, puikam, tuvāku ziņu nebija. Pati "atbudžošanas" un izsūtīšanas jēga, kad un kā tas notika, man astoņgadīgam cilvēkklimpai neko īpašu neizteica. Ko bērns no tādām lietām toreiz vispār varēja saprast? Mūsmājās gan runāja, ka gaužām nevainīgi cietis pat viens no Bakaldīnas ciema padomes darbiniekiem — Pēteris Ģibietis, gan arī par to, ka daudzi bakaldīnieši, nelabu nojauzdami, aizmukuši Urālu kalnos, tas ir, pie baškīriem un tatāriem, kas tur dzīvoja ciematos, vai arī uzsākuši darbu kalnos esošajos rūpniecības uzņēmumos.

... Drīzi vien mēs, Bakaldīnas puikas, kļuvām labi draugi ar kaimiņu koloniju zēniem. Un kālab ne? Kopā mācījāmies, kopā sportojām, kopā dalījām skolēnu priekus un rūpes, kādi nu te, Kalnaskolā gadījās. Kādudien, brīvdzīvē noskrējām pa kalna nogāzi lejup, garām Šohova mājai, tālāk, kur stāvēja gluži vientuļas, pilnīgi izlaupītas Jekaba Padoma saimniecības ēkas. Izstaigājām pagalmu, kas tagad garu zāli apaudzis, tikai dažviet mauriņš vēl cītīgi pretojās uzbrūkošajām smilgām, nātrām un dadžiem, ielūkojamies kūtis. Visur valdīja pamestība, ne dzīvības maņas.

"Arhlatviešos arī daudzus izkulakojā," drūmi noteica Alberts, kas mācījās septītajā klasē.

"Vai tāpat kā Bakaldīnā?"

"Daudzus. Āronus, Eduardu Jaunzemu, Eduardu Augustiņu, Jāni Deksnī, nu to, kuram sieva ir Katrīna un dēls Jānis, Jāni Verneru. Tos es zinu, jo pazinu. Tie mums bija tuvākie kaimiņi. Teica, ka atbudžoti esot pat trīs duči saimniecību. Bojātus arī izkulakoja," viņš piebilda.

"Kurus Bojātus? Jūsu kolonijā Bojātu ģimenes ir vairākas?"

"Ta Mildas tēvu."

"Mildas? Kas mūsu klasē? Kāpēc?"

Nē, ne todien, ne ar kādu citu dienu es savai klases biedrenei Mildai Bojātei neuzdrošinājos par to pajautāt, lai gan viņas sols klasē bija tūlīt aiz manējā. Tēgojām par daudzko, tikai ne par to.

Cik atceros, pirmajā skolas dienā, kad visi sanācām Kalnaskolas plašajā pagalmā, Milda bija tērpusies tumšzilos svārciņos ar baltām pumpiņām, tā saucamiem zirnīšiem, no toreiz tik iecienītā auduma šūto. Nē, no viņas runas nekad netiku dzirdējis, ka viņu ģimenei būtu pārbrāzies "atbudžošanas" negaiss. Protams, ne es, ne arī daudzi citi nezinājām, ka viņai tā "zirnīšu" kleitiņa ir gandrīz vienīgais "štātes tērps", ka "atbudžošanas" laikā mājās nav atstāta pat nagla sienā, kur cepuri uzkārt... Kāda toreiz varēja būt runa par kādām tur... naglām un citām sadzīves lietām, ja aprakstīti (tas ir, atņemt!) tika nevien kustāmais inventārs un lopi, bet arī māja...

Milda mācījās aizrautīgi. Pirmo mācību ceturksni noslēdzot par labākajām sekmēm piektajā klasē uzteica Lidiju Vitolu, Arvidu Miķelsonu, mana tēva māsu Mildu, arī Mildu Bojāti un krietnu pulciņu skolēnu no vecākajām klasēm. Savu kriptiņu uzslavas par sekmēm mācībās saņēmu arī es.

Un nu atkal cenšos apjaust no tālās bērnības zemes man pie-nākušās atmiņu pasta vēstuļu lappuses. Skat, kādas tās palikušas pēc sešdesmit dzīves aizvadītajiem gadiem! Sapluinātas, sadriskātas... Tajās salasāms dažviet tikai pa teikumam.. Reti, kur atmiņu pavediens kļūst skaidrs un nepārprotami patiess, itkā tas viss būtu noticis tikai vakar. Dažviet nekādi nevaru sasiet atmiņu pavedienus. Mezglojas un mezglojas, kā pārāk grodi savērpts pavediens.

... Jā, tas bija 1937. gadā...

Togad izskanēja rekviēms Bakaldīnas latviešu skolām: Upīša skolai, Zvaigzņiņu skolai, Kalnaskolai. Jā gan: visām latviešu mācību iestādēm Padomju Savienībā. Pēc partijas un valdības rīkojuma tika slēgtas 119 mācību iestādes, izdevniecība "Prometejs", teātris "Skatuve" un citas kultūrizglītojošās iestādes. Arī mēs, latviešu kolonistu bērni, nu kļuvām par ... "tautas ienaidniekiem", kuriem, ja gribēji mācīties, vajadzēja runāt un saprast svešo valodu...

... Tā nu mācāmies Arhangeļskas rajona vidusskolā. Tur mācības turpināja tikai nedaudzi bakaldīnieši: es, Leonīds Freibergs, Arnolds Raņķis, Žanis un Ādolfs Skujiņi. Kas vēl? Brāļi Jānis un Arvīds Zvirbuļi, Alfrēds Čauns un Andrējs Čibietis. No meiteņu pulka? Laikam gan neviena...

Sarucis arī skolēnu skaits no kaimiņu kolonijas. No tiem, kas mācījās Kalnaskolā, ir tikai daži. No jaunpieņakušajiem iepazīstu brālēnus Arvīdu un Alfonu Berziņus, Jāni Āronu, Līzi (Elizabeti?) Ādmidiņu, Vilmu Ozolu un Mildas māsu Annu. Vai pat puse no septītās klases — latvieši vien!

Skolotājiem brīnumu bez gala — tie latviešu rakari — tik cītīgi mācīties gribētāji, labi ja pārdesmit vārdu krieviski prot! Bet mums jāapgūst ķīmija, jāizprot fizika, jāprot risināt uzdevumus algebrā, ir jālasa Puškina, Ļermontova, Tjutčeva un Nekrasova dzejas, ir jālasa Maksima Gorkija romāni, ir jāzina Hercena un Dostojevskas darbi... Un tomēr... Lūk, kāda atmiņu atspulgu lappuse: gadrite nav spējusi izdzēst to skolotāju vārdus, kas solīti pa solītim mūs ieveda otrajā, toreiz mums svešajā valodā. Cik iecietīgi mūsu nepareizo izrunu uzklaušīja un laboja ķīmijas skolotāja Sofija Kruglova! Kā mācīja apjēgt un izprast fizikas noslēpumus Arkādijs Permjakovs! Kā lika "iezubrīt" formulas algebrā un trigonometrijā Marija Apasova! Cik izteiksmīgi bija literatūras un valodas skolotāju Jelizavetas Jansones un Andreja Jagodina stāstījumi! Atmiņā pavīd vēl Pjotra Janko vienmēr labsirdīgais smaids un Fjodora Volkova stāstījums par vispasaules literatūru, kas mācību programmās vispār nebija paredzēts. Un, varbūt, tāpēc mēs, trīs latvietēni, kas bijām nokļuvuši līdz vidusskolas pēdējai klasei (es, Leonīds Freibergs un

Arnolds Raņķis), rakstījām sacerējumus krieviski bez vienas kļūdas! Jāpiebilst, ka desmitajā klasē bijām četrdesmit četri skolēni.

Tad sākās un bija nežēlīgs karš. Tas nogalēja gandrīz visus mūsu vienaudžus zēnus. Diemžēl, tās ir tik tumšas atmiņu vēstuļu lappuses, kuras uzreiz neizdosies izlasīt. Tās es atlieku uz priekšdienām... Varbūt vēl pietiks spēka pie tām atgriezties un tajās kādreiz ieskatīties.

... Un tad pēc pieciem gadiem... Es gribēju teikt — mēs... Nē, ne visi mēs, tikai daļa no mums atgriezās savu tēvu tēvu zemē — Latvijā. Kā nu kurš. Vairums gan kā gājputni, savas sirdsdzīvas aicināti. Te nu viņi Latvijā, to seno izceļotāju pēcnācēji, vij savām ģimenēm līgzas. Tik klausies vien! Arhlatviete Jaunzemu Austrasaprecējusies ar Dzelzsāmuru Krūmiņu Aivaru, mans brālēns Bērziņu Ernests apņēmis par sievu ventspilnieci Laimu, bet māsiņa Emma — par vīru sev nolūkojusi talsenieku Imantu Neilandu. Arī bakaldīnietim Leonīdam Freibergam sieva no Madonas puses, Ģībiešu Jānim — Māra, šķiet, no Latgales... Tikai mana klases biedrene Milda Bojāte (nu jau sen — Vernere) savu vīru Arturu salūkojusi tajās drūmajās kara dienās tālajā Baškīrijā, turpat Arhangeļskas latviešu kolonijā.

* * *

... Ir pēcpusdiena. Pie kafijas galda esam trīs; es, Anniņa un viņas māsa Milda Vernere. Kādreiz... Jā, kādreiz sanācām kopā četri. Pie kafijas tases sēdēja jautrībā un asprātībā nepārspējamais Milda vīrs Arturs Verners. Diemžēl, ir pagājuši gadi, kopš viņš jau staigā tālajos Zvaigžņu ceļos... Tāpat tālajos ceļos, nevienam neviena vārda nepasakot, aizgāja mūsu bērnības draugs, sendienu notikumu šķetinātājs Hugo Rukšāns. Arī viņš un viņa sieviņa Betija bija mūsu viesi — tad, toreiz uz galda kūpēja sešas kafijas tases...

Pa mūžības ceļu ir aizgājuši simtiem Baškīrijas latviešu, arī no Sibīrijas un citiem Padomju Savienības novadiem, kas pēc kara atgriezušies Latvijā. Saka: no četrdesmit pieciem tūkstošiem, kas pārnākuši, ir palikusi labi ja trešā daļa... Zvaigžņu ceļus aizgājuši bakaldīnieši Kubliņi, Druskas, Liepiņi, Varaiņi, Ūdri, Šponi un Lilientāli. Mūžības rats ar Laika spārnēm aiznesis sev līdzī arī arhlatviešus Bojātus, Akšeļus, Veisus, Vernerus, Zvērus, Knohus...

Nav vairs mūsu tēvu, mūsu mīļoto māmuliņu, arī daudzu māsu un brāļu...

"Milda, palidzi man izlasīt kādu no bērības zemes atsūtītajām atmiņu vēstuļu lappusēm," saku. "Gaužām nomelnējusi, nekādi nespēju tur atmiņu pavedieniem rakstīto salūkot."

"Kādu lappusi? Par kādu notikumu?"

"Jūs taču trīsdesmitajos gados tikāt atbudžoti, kā toreiz teica, izkulakoti. Ko bijāt ieriebuši padomju varai? Kā tas notika?"

Es zinu: jautājums ir sāpīgs nevien Mildai, arī Anniņai tas cērt kā ar pātagu.

"Kāpēc mūs izputināja? Ne-par-ko! Par to, ka mēs strādājām, ļoti, ļoti strādājām. No rīta līdz vakaram. Visi. Lielie un, mēs, mazie arī. Mēs bijām savas zemes stūriša un kaktiņa īsti saimnieki," tā Milda.

"Papus bija ļoti taisnīgs: ja kas nepareizi, tūlīt iebilda. Vai tad priekšniecībai toreiz vispār drīkstēja iebilst," tā Anniņa.

"Mūsu vaina? Kāda mūsu vaina?"

...Es klausos viņu stāstījumā un iztēlē redzu, kā toreiz noticis.

Lūk, latviešu kolonistu viensēta.

Lūk, vēl stāv nenojaukta vecā dzīvojamā māja. Tai līdzās paceļas jaunā, daudz gaišāka un plašāka.

Jānis Bojāts ar sievu Annu, meitām Mildu un Annu.
(Foto – 1932. gads).

Tur tālāk kūts, aploks lopiem, ir klēts, ir aka. Ir jau brieduma laikā augļu dārzs ar ābelēm un ķiršiem, ir zemeņu dobes un ogulāju krūmi. Ir sakuplojušas pašu stādītās liepas, kur jūlijā san medusvācējas bites... Ir gatve, ap kuru katru gadu diženāki kļūst ozoli. Jā, tādas nu bija tās latviešu mājas, tālumā no Dzimtenes Latvijas celtās — līdzīgas, kā dvīņu māsas. Un kālab lai tā nebūtu? — latvietis izceļotājs taču paņēma sev līdzīgu savas tautas darba tiku-
mu!

... Es klausos Mildas un Anniņas stāstījumā un nu varu izlasīt vēl vienu Likteņstāsta lappusi.

... Rit 1930. gads.

— Ziemā. Mums abām papus iztaisīja plānas, vieglas vīksnes koka slēpes. Tādas — mūsu augumam, ar nūjām, kam apaļas finieru ripas riņķu vietā. No skolas pa aizputināto ceļu nenācām, jo pa to reti brauca. Gājām ar slēpēm pāri sniegotajiem laukiem, cauri nelielam mežiņam, līdz esam mūsmāju pagalmā. Te nu noaujam slēpes, nokratām no veltenišiem pielipušo sniegu, saklapējam slēpes, lai arī no tām nokristu pielipušais sniegs. Tad ejam cauri verandai un esam istabā. Tur jau mūs sagaida mamma un mazā, divus gadus vecā māsiņa Frīdiņa, kas nesen sākusī staigāt saviem aizvien drošākiem topošā cilvēka soliņiem. Virtuve (to mēs saucām arī par ķēķi) mums ir plaša un gaiša. Ir vietas arī vadzim, kur virdrēbes uzkārt, ir vieta apaviem, te ir plīts, maizes krāsns, siltumrierīte cimdu un zeķu žāvēšanai, te arī galds azaida ieturēšanai.

Novelkam mētelīšus. Noņemtas no pleciem papus darinātās mugursomas ar grāmatām. Varam sākt pusdienot, tad, parasti, palīdzējušas mammai novākt traukus un piekopt virtuvi, ejam savā nelielajā istabiņā sagatavot mājas uzdevumus. Šeit ir galdiņš, mums katrai pa mazgaldiņam ar atvilktņēm, kur vietas zeķēm, spogulītim, diegiem un citiem sīkumiem. Mazā māsiņa Frīdiņa ir jau saprātīga un tai piekodināts: kamēr mēs mācāmies, viņa nedrīkst mūs traucēt.

Pēc tam — brīvbrīdis! Mums daudz kas kopīgi darāms lielajā istabā. Ziemas vakari taču gari. Iededzam petrolejas mazlampu. Ja nu vakari iekrīt svētku reizēs, istabu izgaismojam ar tā saucamo piecpadsmītlīnīnieci, kas tiek iekārta griestu vērbalkī ieskrūvētā riņķī.

Lielajā istabā mums ir daudz puķu, īsts ziemas dārzs. Izklājam uz grīdas aitādas kažoku, kuru toreiz saucām par tulupu. Šis vārds

ienācis mūsmājās no krievu valodas. Spēlējamies. Tur nu bija gan plaša saimniecība! Gatve, aploks lopiem, te bija arī mūsmājas — tie tādi četrstūrāini koka klucīši, rau, te arī pirtiņa, kas katru sestdienu ir mūsu dzīves neatņemama sastāvdaļa. Aplokā ganijās govīs (ozolzīles!), aitiņas — (pupas!). Bet pa pagaldi, mūs, reizēm apostidams, skraidīja suņuks Valis. Tas nu gan bija īsts plušķis!

...Bet šoreiz... Mūsmāju pagalmā bija pilns braucēju. Cik to pajūgu, neatceramies. Verandai durvis līdz galam vaļā. Pa tām no istabām nes laukā mūsu iedzīvi — skapi, galdus, krēslus, nes drēbes... No klēts kādi sveši vīri tustnīdami stiepj maisus ar graudiem, tur kāds sakumpis augums nes žāvētos cūkas speķa gabalus, cits ripina mučeli ar sālīto gaļu. Kāds no svešajiem sakāris uz abām rokām spaiņus, velk pa sniegu auklā iesietu vannīti. Cits nes zāģus, cirvjus, ēveles un kaltus — tie visi papum piederšie darbarīki: viņš taču bija galdnieks.

Ragavās saliek vienkočus — traukus ar medu, tiem blakus samet pelēkos vilnas auduma bažus, kurus nesen papus pārveda no velšanas dzirnavās. Vezumi pildās...

Mēs manāmies istabā. Tur izmīsuši stāv papus un mamma. Nekā no posta nesaprazdama, čāpuļo un vāvuļo mazā māsiņa Frīdiņa...

"Meitiņas," mūs ieraudzījis, ar asarām acīs, uzrunā papus. "Padomju vara mūs izkulako, mums noņem mantu, mūs izdzen no mājām..."

Pie galda sēž padrukns vīrs, laikam no ciema padomes sūtīts, un raksta. Ko viņam jāraksta, pa gabalu sauc kārna, kustīga sieviete, kas šaudās pa istabām kā atspole stellēs. Uz tapešu gabaliem, kas sagriezti lielos četrstūros, rindojas atsavināto mantu saraksts.

"Bufete. Nu, ko tūļojies, raksti! Bufete... Vērtība? Nu, cik tu domā? Liec: pusotra rubļa," sauc kārnā. "Nu, ko jūs, vīri, stāviet mutes ieplētuši? Ko gaidiet? Stiepiet ārā!"

Vīri tver bufeti, nes. Pie ārdurvīm vienam no nesējiem paslīd kāja, tas krīt. Krīt arī bufete, pagalmā veldamās. Krakšķēdams lūzt limējums, sniegā izbirst atvilktnes.

"Ko ar šo lūžņu darīt?" jautā nesēji.

"Metiet tik ragavās! Šiem te neatstāt neko!" ķērc atkal kārnā.

Istabas vidū uz grīdas samesta veļa, nešūti audumi. Tiem piečāpo Frīdiņa, paņem salocītu rūtāinu katūna gabalu. To bērnam tūdaļ pūlas atņemt kārnā.

"Ko gramsties, gnīda, liec nost!"

Bet Frīdiņa neļaujas, turas pretim.

"Mana, mana, mana," skaļi raud bērns.

Un tūdaļ skaļākas kļūst bērna raudas, jo kārnā ar zābaku uzminusi mazajam bērniņam uz rociņas... Nu kārnā atmet ar roku — lai jau tad paliekot, ja tā aurojot. Liela gan tai skrandai būšot vērtība.

Vienu no mantu atņemšanas izrikošanai mēs pazīstam. Tas ir Tomsons. Maza auguma vīreļis, ķērkošu balsi, ar lielu balsenes gāmuru kaklā. Vīreļi mūsposē sauca tikai ar palamu — Kriķiņtomsons. Nelabs cilvēks bija. Viscaur nelabs...

"Re, kur tik manta!" viņš nes rādīt kārnajai zoļādu un pastaļādu saini. "Tas Bojāts ir gan slīpēts vecis. Noslēpis! Ēveļbeņķi zem skaidām atradām. Kā kustinājām, tā, plaukš, ārā gan. Izkrita! Makteni zābaki iznāks!"

"Ieraksti! — sauc atkal kārnā. — Vērtēju šādi: par visu rulli kopā... nu, kā domāt? Piecdesmit kapeikas? Lai iet!"

... Pēc pāris stundām vezumi piekrauti. Tūlīt brauks. Visbeidzot papum liek iejūgt mūsu ragavās mūsu zirgu Sifku. Tā nu mūsu zirgs aizvedīs mūsu sarūpēto mantu...

Kārnā atver papirosu kārbiņu, aizdedz smēķi, izpūš zilu dūmu mākonī.

"Tu, Bojāt, zini: kā budzim tev tiek konfiscētas arī tavas mājas. Jā, jā! Dzīvojamā māja, kūts, klēts, pirtiņa, — viss. Līdz pat akas vīndai un sētas mietiem. Tā ka taisies ārā: pārvācies dzīvot, kur gribi — uz visām četrām debesu pusēm. Māju jāatbrīvo!"

"Uz kurieni?" papum trīs rokas, viņš dreb kā smagā drudzī, aizlūzt balss, asaras straumēm plūst pa seju.

"Uz kurieni? — ņirdz kārnā. — Kaut vai uz elli! Tu esi budzis. Svešu sviedru sūcējs. Esplo-ta-tors! Par budžiem mums nav jāgādā, ar budžiem mums runa īsa. Sapрати?" Kārnā iet, atskatās. — Re, šis vēl prasis, lai pili ierāda, kur dzīvot! Ha! Vai tev Sibīrijas negribas? Uz Čeremhovu, uz šahtām aizpucēsim! Vot, tā!"

Vezumi aizlīgo...

Mājās mums vairs nav ne galda, ne gultu, ne segu, ne veļas, ne arī maizes, ne miltu, ne kriptiņas gaļas, sviesta, ne pat kartupeļu. Apcirkņi tukši, pagrabs iztukšots. Mums nav pat lampas, ne arī petrolejas. Vairs nav nekā. Logos sāk izezagties īso ziemas dienu

mijkrēslis. Atrodam krāsns rierē nepaņemtas pāris kastītes ar sērkokņiem. Ir taču vēl malka šķūnīti! Sausa! Tā jau nevienam nebija vajadzīga: Urālu piekalnes ar mežiem bagātas, ja tik nav slinkums, vari sagādāt tādu labumu, cik vien tīkas. Malka. Tā tad šoziem vismaz nenosalsim. Ja tik vien neizdzīs no mājām, ja tik vien nenomirsim badā...

... Tāds stingums un klusums visapkārt... Bet nē! Lielajā istabā tāds savāds troksnis. Raugam, kas tur? Tas taču pulkstenis! To kārnā lika ierakstīt lapā, bet, rau, aizmirsuši paņemt. Palicis! Tukšajās istabās nu pulkstenim ir pavisam citāda skaņa — tas iet it kā smagiem, stingriem soļiem, it kā tas tagad būtu mūsu likteņa gaitas noteicējs.

... Klājam gulvietas uz grīdas. Papus sameklejis uz istabaugšas vecus maisus, piebāzis ar sienu. Sedzamiēs katrs ar saviem mēteļiem. Nenāk un nenāk miegs... Un kālab lai tas nāktu? Dzirdam, kā neguļ ne mamma, ne paps. Kņukst pie mammaš sānīem noguldītā mazā Frīdiņā...

Aust rīts. Lēnām, smagu domu pilns.

"Uz skolu tomēr jums jāiet, — saka papus. — Mēs nevaram izrādīt savu izmisumu. Mums jābūt stipriem. Kas zin, kādas likstas mūs vēl sagaidīs."

Skolotāja Marta Zaķīte par mūsu nelaimi jau zin. Kad stundas beigušās, skolotāja izvada mūs uz mājām, iedod sainīti.

"Tas jums."

Nojaušam: tur maizes kukulis.

* * *

Mājas izpostītas... Un kas tad tos zvēra darbus pastrādāja? Mūsu pašu kolonijas latvieši! Jā gan. Tā saucamais kolonijas padomju aktīvs. Kas bija tā kārnā? Tā bija Arhlatviešu kolonijas kluba vadītāja. Diez vai kāds sevi cienošs arhlatvietis viņu sauca istajā vārdā? Biedrene Bumbiere vai Blumberga? Lāga tās uzvārdu neatceramiēs. Kolonijā viņu neieredzēja ne acu galā. Lamāja par ... kluba žurku. Viņa nebija no vietējiem. No kurienes viņu atsūtīja un kas viņu te norīkoja darbam, kas viņai maksāja algu, tas mums palicis nezināms. Tā vai citādi, pienāca reize, kad Ufas partijas apgabala komiteja vairākus gadus vēlāk viņu atsauca un droši vien norīkoja darbam citur. Varbūt šāds partijai — staļinistiem —

uzticams kadrs lieti noderēja 1937. gada represijās pret latviešiem? "Šķiru cīņā" viņa sevi bija pierādījusi, nu varēja stāties pie dziņas Padomjzemes "tautu ienaidnieku" likvidēšanas, bet varbūt viņa pati kļuva šo represiju upuris un viņas — "vienlaidus kolektivizācijas kareives" kauliņi trūd kādā no Gulaga masu kapiem? Nevaram teikt ne jā, ne nē: mums tādu ziņu nav.

Toreiz, kad, savu mantību koferī savākusi, uz Ufu aizbrauca kluba vadītāja, atpakaļ ceļa braucēji atveda Arhlatviešu Pētera Stučkas vārdā nosauktās kopsaimniecības ganiem divus vācu aitū sugas suņus. Paklida dzēlīgs, bet gaužām trāpīgs teiciens:

"Paldies Dievam! Cik veiksmīgs darījums: vienu kluba žurku apmainīja pret diviem vērtīgiem ganu suņiem."

... Mājas izpostītas. Vēl jo sāpīgāk, kā to visu darīja latvieši.

Un, lūk, kā tas turpinājās... Mamma stāstīja, ka otrās dienas rīta pusē mūsmājās ienācis kāds attālāks rada gabals. Aplūkojis iztukšotās istabas, iegājis nojumē, kur kādreiz stāvēja zirglietas, rati, ragavas un citi lauku darba rīki. Te nez kā uz vadža palikuši nepaņemti sedli.

"Ann, — viņš uzrunājis mammu. Zirga jums vairāk nav, kam tev tas sedls? Es to paņemu sev."

Un tā arī aiznesis. Pat paldies neesot pateicis. Ko mamma varējusi iebilst? Rada gabals taču skaitījies ciema aktivistos.

Todien ienācis vēl otrs, kas arī tuvos rados bijis.

"Ta nu tukšs gan? Rau, bet pulksteni paņemt aizmirsuši. Man pulksteņa vajaga kā ēst! Manējais neiet ne pēc saules, ne pēc mēneša. Kas no tāda labums? Šitaš, ar ķēdi un bumbām, skaitās gan prosts, bet, re, iet stunda stundā."

Un pulksteni paņēmis. Kā saimnieks izstaigājis klēti, kūti, nojumi. Visur iebāzis savu degunu, it kā tā būtu viņa paša māja.

"Tur apcirknī ir vēl palikuši drusciņ zirņi. Maniem bērniem zirņi makten garšo! Sagrābšu kulītē... Ho, ho! Lai cienājas!"

* * *

Taču otrās dienas pievakarē atnācis kāds no mūsmantas aizvedējiem un mammai teicis:

"Ejiet gar to ceļa malu, kas meža pusē. Tur sniegā sasviedu no stonģeļiem ar pātagas kātu izkašņātus medus pikučus. Griezu un sviedu sniegā arī speķa gabalus, bet tas nažuks man tāds mazīts,

daudz ko nevarēju nogriezt. Un tie pārējie vedēji arī lūrēja, baidījās ļoti. Baidījās, ka nepamana. Ļemiet pa labu. Taču būs kāds atspaidis pirmajam brīdim."

Un piebildis:

"Lūk, ļoti slepeni ko jums teikšu, lai mans vārds netiktu nekur minēts. Ciema padomē ieklausījos, ko tie tur runā. Teica, ka izkulakotos šonedēļ arestēs un izsūtīs uz Sibīriju. Vārbūt uz Solovkiem. Smējušies tā: "Pie baltajiem lāčiem". Pasaki to savam Jānim..."

* * *

Un tā jau nākošajā naktī papus aizbrauca. Uz kurieni? To mēs, bērni, nezinājām. Mamma teica: "Maizīti pelnīt."

Ziema šķīta velkamies lēni kā gliemezis. Tā bija gara un baiļu pilna. Mēs gaidījām, ka kuru katru dienu pavēlēs atstāt māju. Kur tad iesim? Kolonijā jau bija daudzas ģimenes, kas tika "atbudzotas" un izdzītas no savām mājām. Tad nu tagad būs klāt mūsu kārta?..

Pagāja vasara, tad atkal bija auksta un gara ziema. Pagāja vēl viens pavasaris, vasaras sākumā papus atgriezās negaidīts un rūpju pilns. Bijis tālajā Taškentā. Strādājis būvdarbos. Atpakaļceļā apzagts. No vecāku sarunām nopratām, ka kāds tur politiskās cīņas vilnis esot pāri un mūs likšot mierā.

Kāds tur varēja būt miers! Labi, ka jumts virs galvas palika: no rajona centra Arhangeļskas esot ticis dots rīkojums, ka bez īpaša rīkojuma budžu ģimenes ar bērniem (cik ilgi?) no mājām neizlikt...

Mazpamazām sākām atsperties: radi, draugi, paziņas atnesa pa drēbes gabalam, cits pusmaišeli ar miltiem, citam kāds žāvēts cūkas gurns it kā kļuvis par lieku... Kūti aizgaldā uzradās siks, mazs rukstošs siventīnš, olas izdējušas sāka kladzināt vistas, skaļu balsi no pagalma klusumu izdziedāja gailis.

Mums, abām māšēlēm, bija palikušas tikai siltās parķa kleitiņas, kas mugurā. Kā ģērbties vasarā? Mamma vasarai kleitiņas pašuva no tiem pašiem izdēdējušiem aizkariem, kas pēc mantas atņemšanas bija palikuši pie logiem.

Cik priecīgas mēs gājām uz skolu! Kad pēc stundām nācām mājās, ieraudzījām, ka mammas šuvums sācis pa vilēm irt... Plānais, saules staru sacirstais aizkaru audums kleitiņām nekādi nederēja!

veselos cietumos neturēja — nosūtīja uz fronti soda bataljonos. Un tā nu bija droša nāve... Jo, kad soda bataljonu sūtīja uzbrukumā vācu pozīcijām, tā aizmugurē parasti norīkoja ar ložmetējiem apbruņotas speciālās vienības vīrus. Nāve priekšā, droša nāve, ja atkāpsies. Ja vācieši atkāpsies un uzbrukuma laikā netiksi nošauts, paliksi vēl kādu dienu dzīvs. No divām izvēlēm tikai viena...

Bet atradās arī tādi, kas uzdzirduši, ka puīši slēpjas, ziņoja, kur tas ... pienācās. Tā nu NKVD darboņi kādā karalaika dienā vienu nošāva, bet otru sagūstīja, kas slēpušies bunkurā aiz Basas upes stāvkrastā, meža biežņā, netālu no Suhojašas ciema. Nošāva arī tos trīs, kas ierīkojuši zemnīcu kalnos aiz baškīru ciema Terekli. Nevienas svešas acs neskatīta te kādreiz daba veidojusi alu, par ko zināja tikai straujā Kurgašas upīte, kas nosedza tai pieeju.

Apanāžas meža biezoknī, kur krauji ir Purzāla gravas krasti, savas mātes Skrīveru Jūlas mudināti, ierīkoja paslēptuvi viņas dēli Rūdolfis un Pēteris, dezertējuši no kādas kara rūpnīcas Ufā. Taču zinātāji dara zināmu ... "kur vajaga". Zemnīcu atklāja un ielēca. Vienu no dēliem nošāva, otru nāvīgi ievainoja un tas nomira Ufas cietuma slimnīcā. Zemnīcā arestēja arī māti, kas tobrīd apmeklējusi dēlus un nesusi viņiem pārtiku. Skrīveru Jūlei piesprieda ilgu cietumsodu.

Kāda no bakaldīnietēm, ar kuru tikos daudzus gadus vēlāk, pateica uzrādītāja vārdu, piekodinādama:

"Viņa meitas un mazbērnu labad tā Jūdasa vārdu neizpauž! Apsoli man!"

"To es apsolu!" teicu.

Kad satiku to vīru Baškīrijas latviešu gadskārtējā salidojumā Mežaparkā Rīgā, es viņam par to strikti noprasīju. "Saki, kā tas toreiz bija? Saki!"

Viņš bija savas pārliecības pilns. Nemaz netaujāja, kas man to teicis, nemaz neliedzās:

"Es frontē lēju asinis, bet šie guļ bunkuros, zog baškīriem jērus un pārēdas. Bračkīņ! Tu laikam nesaproti, kāds ir istam zaldātam naidis pret šādām blaktīm! Tos pie sienas, un — kriška! Toreiz mani atlaida uz popravku Bakaldīnā. Pēc kontūzijas un ievainojuma pie Kurskas loka nosūtīja uz mājām, lai no utīm tieku vaļā, lai pulvera dūmus nomazgāju. Lai sievu apmīļoju. Tā, vot, tās lietas, bračkīņ! Pie sienas tādas blaktis, un — kriška!"

Viņam krūtīs greznoja vairāki kaujas ordeņi, žvadzēja medaļu metāls. Atbalstīdamies uz spieķa, vīrs aizsoļoja pie frontes dienu draugiem, kas netālu uz kāpas kupra zem priedēm bija uzklājuši galdu, tukšoja glāzes ar ugunsdziru, uzkodas neželodami.

Cik man zināms, šis frontinieks bijis labs savu bērnu tēvs un labs vectēvs saviem mazbērniem. Par viņu stāstīja, ka sirsnīgāka, izpalīdzīgāka cilvēka nezinot.

Jā, tā nu tas bija. Man stāstīja, ka savulaik arī Kriklīntomsons no Arhlatviešiem esot devies kopā ar Arhlatviešu kolonistiem "kalnos", lai paglābtos no izsūtīšanas uz Sibīriju, bijis visiem labs draugs, kopā citīgi strādājis. Bet... Jā, bijis arī tas, kurš ziņojis "kur vajadzīgs", cik Urālu kalnos ir to latviešu, ko tie dara, kāds ir viņu noskaņojums, par ko runā... Tā lūk.

* * *

Pie mums, tas ir, manis un Anniņas dzīvoklī no augšstāva ieskan pieklusināta mūzika.

Laiku mērīdams, pie sienas tikšķ, elektroniskais pulkstenis.

Pagalmā dzirdama kādas sievietes skaļa balss: laikam bar nebēdņus puikas.

Uz ielas dun lielpilsētas troksnis.

Kafija tasēs atdzisusi.

Mēs klusējam...

* * *

Es klausos vēja brāzmās un lietūs šaltīs, kas sitas pret logu rūtīm. Kautkur tālumā nopland zibens liesma un nogrand pērkons...

Es cenšos saburtot vēl kādu atmiņu vēstuļu lappusi. Tur rakstītie teikumi kā pamācība:

— Tāda ir dzīve. Pēc pērkona negaisa mēdz būt saulains laiks. Esi drošs!

Jā, tāda bija dzīve. Toreiz...

Bet vai tā ir droša šobrīd?

Un vai tā būs droša rīt? Parīt?

Vai vispār es varu būt drošs?

Jebkad?

Latvietībai piederīgs

Latvijas sabiedrībā aktivizējusies interese par latvietības problēmu kopumā. Kas ir latvietība, kādas tās raksturīgās iezīmes? Kādi kritēriji lietojami, lai noteiktu piederību tai? Diskusijās izteikti dažādi viedokļi (to starpā ļoti interesanti bija Igora Šuvajeva, Aivara Ruņģa, Skaidrītes Lasmanes u.c.). Pievienojamies tiem autoriem, kas par galvenajiem kritērijiem uzskata izcelsmi un tās apzināšanos, saistību ar latviešu vēsturisko teritoriju¹, latviešu valodu un kultūru, apziņu par savu piederību latviešu tautai un vēlēšanos tai piederēt².

Nevienu, atsevišķi ņemtu pazīmi, nevarētu uzskatīt par absolūtu un katru varētu arī apstrīdēt. Centrā izvirzām tieši nacionālo pašapziņu — latvietībai piederīgs ir tas, kas apzinās savu piederību un grib identificēties ar latviešu tautu. Tas varētu būt arī nelatviskas izcelsmes cilvēks, kurš, piemēram, pārņem laulības partnera nacionalitāti vai dara to apkārtējās vides iespaidā, ilgstoši tajā atrodoties. Principā tādi gadījumi iespējami, kaut gan tā nav masveidīga parādība. Toties plaši sastopama parādība ir latvieši ar nelatviskiem uzvārdiem — jaukto laulību rezultāts. Nevieni nevar apšaubīt viņu piederību latvietībai, ja viņi paši iekšēji to izjūt.

Nenoliedzam latviešu nacionālā rakstura un latviskās mentalitātes objektīvu eksistenci. Šoreiz gribam pasvītrot otru pusi: nepastāv viens, absolūti viengabalains latviešu psiholoģiskais tips. Latvietis Rīgā vai Daugavpilī, dzīvojot nelabvēlīgā etniskā vidē, izjūt daudz lielāku psiholoģisku diskomfortu nekā latvietis Ērgļos vai Kuldīgā — tas ietekmē viņa emocionālo pasauli. Latgales latvietis, lai arī kur dzīvotu, nes sevī latgalieša smagā likteņa sekas. Beidzot ir arī trimdas latvieši un Krievijas latvieši.

Jēdziens "Krievijas latvieši" (dzīvojuši vai dzīvo uz austrumiem no Latvijas) savukārt prasa lielāku detalizāciju. Krievijas latviešiem jāpieskaita krietna daļa jaunlatviešu. Kopš XIX gadsimta Krievijas plašumos, t.sk. Sibīrijā, Baškīrijā u.c. sāka rasties latviešu zemnieku — izceļotāju kolonijas. Pirmā pasaules kara laikā no Latvijas izbrauca simtiem tūkstošu evakuēto strādnieku, bēgļu. Īpašs Krievijas latviešu sociālais tips bija Padomju Krievijā palikušie bijušie

latviešu strēlnieki, padomju aktīvisti Maskavā, Ļeņingradā, Smoļenskā u.c. 20. – 30. gados. Staļiniskās represijas radīja jaunu Krievijas latviešu tipu — 1941. – 1949. g. vai vēlāk izsūtītie Latvijas iedzīvotāji, no kuriem daudziem izsūtījuma vietās bija jāpaliek ilgāku laiku. Pēdējo gadu desmitu laikā arī daži Maskavā vai Ļeņingradā studējušie jaunie speciālisti palika tur uz pastāvīgu dzīvi.

Tātad var secināt, ka daudzu gadu laikā ir pastāvējuši dažādi Krievijas latviešu sociālie un vēsturiskie tipi. Kopsaucejs — viņu ģenētiskā saikne ar Māti Latviju un vēsturiski izveidojušies viņu pašu vai senču ciešāki sakari ar Krieviju (tā var būt arī Ukraina, Baltkrievija vai Jakutija). Kā iepriekšminētās latvietības pazīmes attiecināmas uz Krievijas latviešiem? Viena vai otra pazīme dotajā brīdī var trūkt (dzimis ārpus Latvijas, nedzīvo Latvijā, aizmirsis latviešu valodu), bet izšķirošais ir un paliek dzīvā nacionālā pašapziņa — spilgta vēlēšanās palikt latvietībā, to nezaudēt.

Mēģināsim ieskicēt Krievijas latvieša psiholoģiskā portreta dažas īpatnības. To zināšana, mūsaprāt, varētu padarīt sekmīgāku dažādu sabiedrisko organizāciju darbību šīnī vidē un veicinātu latviešu sabiedrības konsolidēšanos ap Latvijas valstiskās neatkarības ideju.

Jebkuras personības emocionālo pasauli raksturo pozitīvo patriotisko jūtu komplekss, bet no dzimtenes atšķirtās — arī negatīvo, ar zaudējumiem saistīto jūtu komplekss, ko pavada adaptācijas grūtības svešumā. Politiskie spēki savu mērķu sasniegšanai var mēģināt negatīvās jūtas pastiprināt. Izmantosim psiholoģes Vairas Viķes-Freibergas pieeju trimdas latviešu psiholoģijas raksturošanai. Viņa savā pētījumā parāda, ka trimdas ideoloģiskās iestādes 40. – 70. gados, lai attaisnotu latviešu trimdas eksistenci Rietumos, centās iepotēt naidu pret Latvijā pastāvošo režīmu (krieviem, komunistiem), uzkurināt negatīvas emocijas³. Gluži tādā pašā veidā latviešu politiskie izdevumi Padomju Savienībā 20. – 30. gados, lai attaisnotu Krievijas latviešu dzīvi tur, centās uzturēt šķiras naida atmosfēru, radīt "ulmaniskās" Latvijas negatīvu tēlu.

Pārspilējumi un vienpusība pavada šāda tipa ideoloģiskās apstrādes akcijas. Daži Rietumu trimdas izdevumi bija gatavi jebkuru latviešu inteligentu Padomju Latvijā uzskatīt par "pakalpiņu" un "čekas aģentu". Krievijas latviešu izdevumos 20. – 30. gados netrūka apzīmējumu "fašistiskā Latvija", kā arī karikatūru par nabago un apspiesto Latviju fašistu jūgā. Neauglīgi izrādījušies gan vieni, gan

otri. Par trimdas latviešiem runājot, to atzīst V.Viķe-Freiberga, bet Līga Ruperte savā aptaujā konstatējusi, ka vairums trimdas latviešu sevi neidentificē ar ideoloģiskām organizācijām⁴.

Ilgi potētais šķiras naidis Krievijas latviešus nebija padarījis aklus (vienīgi nomenklatūrā iekļuvušiem "buržuāziskā nacionālista" biedēklis bija vajadzīgs vēl ilgi savas karjeras interesēs). Visu laiku saglabājās arī pretinde šādai ideoloģiskai apstulbināšanai un individuālās psiholoģijas līmenī nebija naida pret "ulmanisko" Latviju. Palīdzēja ilgas pēc Latvijas, mīlestība pret tās dabu un kultūru, arī dzeju, īpaši Raini un tautasdziesmu. Līdz divdesmito gadu beigām vēl saglabājās ģimeņu sakari ar tuviniekiem Latvijā, bet, sākot ar 1944. – 45. g., daudziem sākās arī tieša saskarsme ar pašu Latviju. Šķiriskais nenokāva viņos nacionālo, bet ekstremālie apstākļi nacionālās jūtas drīzāk saasināja.

Atgādināsim kādu psiholoģisku pētījumu, ko veikuši brāļi Pēteris un Antons Birkerti Pirmā pasaules kara laikā. Žurnālā "Taurētājs" Maskavā 1916. un 1917. gadā vairākos turpinājumos bija publicēts P.Birkerta darbs "Nacionālisma psiholoģija". Viņš veica arī žurnāla lasītāju anketēšanu, lai noskaidrotu viņu sociālo portretu un attieksmi pret nacionālām vērtībām. Antons Birkerts izanalizēja avīzes "Jaunais Vārds" lasītāju vēstules. Abi pētnieki konstatēja, ka evakuētos latviešu strādniekos "marksisms nebūt nav aprijis nacionālismu, bet varbūt to vēl veicinājis,"⁵ ka ārkārtējos apstākļos (evakuācijā, bēgļu gaitās, trimdā) pamodušās līdz šim snaudošās latviešu strādnieku nacionālās jūtas.⁶ Protams, nav gadījuma raksturs tam, ka pētījums veikts laikā, kad latviešu nācijai draudēja vislielākā katastrofa — bēgļu gaitas un citas kara likstas aizrāva projām no dzimtenes gandrīz trešo daļu iedzīvotāju.

Arī vēlāk Krievijas latvieši itin bieži varēja nonākt ekstremālos apstākļos: svešā, pat naidīgā, necilvēcīgā vidē — Gulagā, izsūtījumā. Viņu nacionālās jūtas kļuva par vienīgo patvērumu. Šo psiholoģisko niansi precīzi raksturojis Kr.Valdemārs, pats būdams ilgi šķirts no dzimtenes. Aicinot latviešus labāk apgūt krievu un vācu valodu, viņš paskaidro, ka citu valodu prašana nevienu neatrauj no viņa tautas. Kr.Valdemārs saka: "Karstas jūtas par tautas labklāšanu jums nezudīs vis, bet dažu reizi vēl pieaugs, kad dzīves apstākļu dēļ jums gadīsies gandrīz ikdien krieviski vai vāciski runāt..."⁷

Jaunlatvieši Kr.Valdemārs, Kr.Barons, A.Zandbergs u.c. apstākļu spiesti, gadu desmitiem dzīvoja ārpus Latvijas. Viņi apzinājās savu

vēsturisko misiju. Kr.Valdemārs visu mūžu apkaroja vācu muižniecību, atmaskoja muižniecības intrigas pret latviešu tautu. Līdzīgu misiju šodien pilda latviešu Kultūras biedrības Maskavā, S.-Pēterburgā, Sibīrijā, kā arī J.Petera (tagad I.Daudiša) vadītā LR Pārstāvniecība Maskavā. Laikā, kad Krievijas konservatīvie spēki, aizstāvot vecās struktūras, ķērās pie baltiešu apmelošanas (baltofobija) latviešu Kultūras centri Padomju Savienībā kļūst par patiesas informācijas nesējiem, skaidri apzinoties šo savu lomu.

Nacionālā pašapziņa Krievijas latviešos saglabājusies tāpēc, ka ārpus Latvijas tika rūpīgi saglabāta lokāla nacionāla vide — ģimenē, kolonijās, pilsētu klubos un biedrībās. Jau Kr.Valdemāra laikā Pēterburgā 4-5 tūkstoši latviešu sazinājās savā starpā, radīja kori, kas bija visai iecienīts. Pirmā pasaules kara laikā ļoti rosīgu kultūras dzīvi evakuētiem latviešiem Maskavā centās nodrošināt Maskavas Kultūras birojs. Pievērsisimies 20. – 30. gadiem. Par tādām spilgtām kultūras dzīves parādībām kā teātris "Skatuve" Maskavā, biedrība "Prometejs" ar tās sazaroto daudzpusīgo darbību vai Maskavas Latviešu klubs jau daudz rakstīts. Pievērsisim uzmanību mazāk zināmām, bet visai rakturīgām Krievijas latviešu kultūras dzīves pusēm.

Andreja Arbeitera atmiņas ļauj saziņēt pilnasinīgu latviešu kolonijas dzīvi Smoļenskas apgabalā.⁸ Latviskais kolorīts saglabājies māju izbūvē un izvietojumā. Dzīvojuši viensētās, ievērojuši latviešiem tradicionālo griestu būvi, iekārtu. Saglabājuši uzticību latviešu tautas dziesmai, koru kultūrai. To palīdzēja kopt skola latviešu valodā — četrgadīgā turpat uz vietas, bet septiņgadīgā latviešu skola — Smoļenskā. Tālāk zināšanu alkstošai jaunatnei pavērās ceļš uz Latviešu pedagoģisko tehnikumu Ļeņingradā.

Latviešu Pedagoģiskajā tehnikumā līdz tā slēgšanai 1937. gadā strādāja zinoši, prasmīgi pedagogi (Eizenšmite, Pučiņš, Ķimens u.c.) un tas deva krietnas zināšanas latviešu valodā un literatūrā, vēsturē, matemātikā, kā arī krievu literatūrā. Tehnikuma audzēkņi ātri iesaistījās daudzpusīgā kultūras dzīvē: kora pasākumos, sportā (esot bijusi pirmā vieta volejbolā Ļeņingradas tehnikumu vidū). Bieži notikuši latviešiem tik raksturīgie masveidīgie izbraukumi zaļumos — uz Ozerkiem u.c. Dramatiskā kopa pievilksu daudzus tehnikuma audzēkņus, pie tam viņi paši sacerējuši lugas, improvizējuši u.tml. Vajag saprast, ka tie taču nebija studenti parastā iz-

pratnē, bet 13 – 15 gadus veci jaunieši, tikko nākuši no attāliem lauku ciemiem. Šo tieksmi pēc pilnvērtīgas kultūras dzīves viņi nesa sev līdzī, atnākuši no latviešu kolonijām.

Svarīgi atgādināt, ka izdevniecības "Spartaks" un "Prometejs" bagātīgi apgādāja latviešu bērnus Krievijā ar latviešu grāmatām, tādā veidā palīdzot slīpēt viņu latviešu valodu. Latviešu bērni pilsētās un kolonijās lasīja Raini, Veidenbaumu, brāļus Kaudzītes, Sudrabu Edžu, L.Laicenu, E.Efertu-Kluso, kā arī Latvijā dzīvojošo rakstnieku P.Rozīša, A.Upīša, E.Birznieka-Upīša, J.Jaunsudrabiņa darbus. No mazotnes par mīlākām grāmatām kļuva Valda "Stabu-raģa bērni" un J.Jaunsudrabiņa "Baltā grāmata".

Latviešiem Krievijā pastāvēja dažādu sabiedrisku organizāciju sazarots tīkls. Pastāvīgi tika veikts viņu uzskaites un apzināšanas darbs. Gada grāmatās (kalendāros) ievietots visu kolektīvu, visu latviešu koloniju pilns saraksts ar ziņām par skolām, lasītāvām utt.⁹ Tika gādāts par latgaliešu specifiskām kultūras vajadzībām. Kompleksi apzinot viņu skaitu un izvietojumu Sibīrijā, tika noskaidrots, ka Tomskas guberņā latgaliešu ir 7 tūkstoši (pavisam Padomju Krievijā ap 20 tūkst.). Latgaliešiem Krievijā bija sava prese: žurnāls "Ceīņas Karūgs" Maskavā, "Sibīrijas Ciņai" bija latgaliešu pielikums. Sibīrijā iznāca "Taisneība" no 1926. gada maija līdz slēgšanai 1937. g. To rediģēja A.Eisuls un D.Logins. Zināms arī, ka Sibīrijā tolaik bija 64 latgaliešu skolas, bet Ļeņingradas un Ačinskas pedagoģiskajos tehnikumos — latgaliešu nodaļas. Bērni saņēma 11 mācību grāmatas latgaliešu valodā.¹⁰ Negribam pārspīlēt latgaliešu kultūras dzīves sasniegumus Padomju Krievijā. Šo darbu nevar salīdzināt ar latgaliešu kultūras dzīves vērienu pašā Latvijā. Saprotams arī, ka Krievijā uzsvars tika likts uz politiskiem izdevumiem. Tomēr arī Sibīrijas kolonijās turpinājās latgaliešu kultūras attīstības process.

Ar šo atkāpi no temata gribējām parādīt, ka līdz 1937. gadam latviešu nacionālā vide tika saglabāta un rūpīgi kopta. Tās vajadzību nenoliedza arī ideologi. Bieži citēta ir V.Knorīņa runa Raiņa jubilejā 1935. gada septembrī, kurā viņš atgādināja "latvju tautas nacionālo godu". K.Jokums, gan vispirms pieminot lielo sociālistisko dzimteni, tomēr saka: "... tas nebūt nenozīmē, ka mēs esam aizmirsuši savu tautu, savu valodu, savu vēsturi, ka mums nav sava nacionālā lepnuma."¹¹ 1937. gada katastrofa, ko var saukt arī par genocīdu pret

visiem Krievijas latviešiem, šo vidi — kolonijas, latviešu sabiedrīskās un saimnieciskās organizācijas, skolas un presi — iznīcināja līdz pašiem pamatiem. Bez nacionālās vides, bez ģimenēm palikušie bērni un pusaudži, protams, asimilējās, saglabādami tikai latviskos uzvārdus un neskaidras atmiņas. Tomēr pāri palikušiem latviešiem tīri psiholoģiskas dabas reakcija bija vēlme maksimāli turēties kopā, nepazust un, tiklīdz radās pirmās iespējas, doties uz Latviju pēc savām saknēm, pie savas tautas.

Raksturīgu ainu varēja novērot Maskavas latviešu dzīvē Otrā pasaules kara laikā. Pēc 1937. – 1938. gada vētrām saglabājušās latviešu ģimenes organiski saplūda ar evakuētajiem Latvijas pilsoņiem, atkal atguva zaudēto nacionālo vidi. Bieži evakuētie latvieši apmetās pie Maskavas latviešiem, par tradīciju ātri vien kļuva kopīgi kultūras pasākumi, Jaņu svinēšana utt. Atgriezoties Latvijā, tā jau bija viena kopiena.

Pievērsīsimies dažiem psiholoģiskiem veidojumiem, kas mūsdienās joprojām apgrūtina Krievijas latviešu dzīvi un maksimālu iekļaušanos latviešu sabiedrībā. Pieņemsim kā aksiomu, ka kaut kādi psiholoģiski kompleksi šodien ir itin visiem latviešiem — ilgstošās padomju nacionālās politikas ievainotā nacionālā pašapziņa un ar to saistītais, īpašais jūtīgums nacionālās valodas jautājumos. Krievijas latviešiem papildus ir savi psiholoģiskie kompleksi. Vairāk izplatīti Krievijas latviešu tipi pašreizējos apstākļos ir sekojoši:

1) dzimis un audzis Latvijā, kopš jaunības nokļuvis Krievijā, kur pagāja ražīgākie darba gadi, vecuma gadus pavada Latvijā;

2) dzimis ārpus Latvijas, tur (Maskavā, Ļeņingradā, kolonijās) palika tikai bērnības gadi un bieži arī vecāku nezināmās kapu vietas, Latvijā atgriezies tūlīt pēc kara;

3) dzimis Latvijā, bērnu dienās kopā ar vecākiem nokļuvis Noriņskā vai Vorkutā, tur nodzīvojis ilgāku laiku, Latvijā atgriezies nesen.

Vēlāka vai nepilnīga iekļaušanās latviešu tautas dzīvē nenovēršami atstāja sekas. Krievijas latviešus nomāc sajūta, ka viņi mazāk informēti par latviešu kultūras dzīves parādībām pagātnē. Mācījušies krievu skolās, latviešu valodu apguvuši pašmācības ceļā, ģimenē. Viņu latviešu valoda nav īsti laikmetīga, pietiekami niānsēta, tā piesārņota ar rusicismiem. Jaunie ir elastīgāki, ātri visam piemērojas, bet vecākie dzīvo ar iekšēju saērcinātību.

Savi īpatnēji psiholoģiski kompleksi noteikti pastāvējuši 50. – 60. gados partijas nomenklatūrā iekļautajiem Krievijas latviešiem. 1937. gads bija smags trieciens visiem. Dzīviem palikušiem un turklāt vēl augstos posteņos tikušajiem (par kādu cenu?) uz visiem laikiem bija saglabājies baiļu sindroms. Tas daudziem licis pārmērīgi censties, vēl un vēlreiz apliecināt savu uzticību komunisma idejai un kaujinieciskumu cīņā pret tās ienaidniekiem (pietiek atcerēties R.Ķīša un viņam līdzīgo runas LKP 1959. gada jūlija plēnumā).

Lielākai Krievijas latviešu daļai, kurai nebija nekāda sakara ar nomenklatūru, tas atstājis mantojumā vainas apziņu par to postu, ko A.Pelše, A.Voss u.c. nodarījuši Latvijas tautai ar savu darbību 50. – 70. gados. Raugoties plašāk, Krievijas latviešiem — kā vairāk politizētajiem latviešiem — būtu jāuzņemas vēsturiskās vainas daļa par visas komunistiskās ideoloģijas nodarīto postu.

Kāda publikācija laikrakstā "Sovetskaja Molodež" "Mēs, mūžīgie bastardi" atklāja vēl vienu sāpīgu kompleksu, kas piemīt jaukto ģimeņu atvasēm, kam nav iemācīta latviešu valoda. Raksta vadmotīvs — rūgtuma sajūta, ka šie cilvēki esot Mātes Latvijas nelikumīgie bērni. "Manī mīt it kā divas būtnes: viena ar savu latvisko mentalitāti, bet otra — ar svešo valodu... gribu dziedāt latviski, bet lūpas klusē. Tikai sirdī viskarstākā vēlēšanās būt kopā ar tiem, kas dzied."¹² Vai tas ir "beznacionālās vientulības" stāvoklis? Profesionālie psihologi to bezkaislīgi raksturotu kā marginālo stāvokli, marginālās būtnes psiholoģisko diskomfortu.

Vai mūsu sabiedriskās organizācijas un atsevišķi cilvēki — politisko akciju organizētāji un politisko lozungu autori — vienmēr spēj padomāt par to, lai šī "rūgtā plaisa" vienas tautas pārstāvju vidū neietu plašumā, lai arī Krievijas latvietis lieku reizi nejostos kā otrās šķiras latvietis savā tēvu zemē?! Latvieši ir samērā jauns etnoss. Kā nācija ar visām nācijas pazīmēm latvieši ir izveidojušies tikai XIX gadsimta otrā pusē. Pie tam latviešu konsolidēšanās visu laiku kavēta. To kavēja latviešu izklīdināšana pa pasauli, t.sk. pārvietošanās uz Krieviju. To kavēja Latgales latviešu vēlākā iekļaušanās visas Latvijas dzīvē XX gadsimtenī. To kavēja smagie sociāli politiskie apstākļi: pārvācošana, pārpoļošana, pārkrievošanas draudi, carisma jūgs, staļiniskā režīma žņaugi. Aizkavētās konsolidēšanās dēļ latviešu tautas potences vēl nav pilnā mērā atklājušās.¹³

Turklāt jāņem vērā vairāku latviešu antropoloģisko tipu pastāvēšana, kā arī latviešu piederība trim konfesijām. Latviešu turpmākā politiskā un garīgā saliedēšanās prasīs vēl daudz pūļu un pacietības no sabiedrisko organizāciju puses. Katrā ziņā optimāli, īsti normāli apstākļi latvietības saglabāšanai un latviešu pilnvērtīgai kultūras dzīvei ir savā vēsturiskajā dzimtenē, savā neatkarīgā valstī.

Nobeigumā gribu uzsvērt, ka Krievijas (Austrumu) latviešiem varētu būt sava nozīmīgāka vieta un sava misija neatkarību atguvušās Latvijas valsts dzīvē, tāpat kā sava vieta ir Rietumu trimdas latviešiem, kuri atgriežas mājup 90. gados. Pirmkārt, no citām PSRS malām jau 40. – 50. gados pārbraukušie latvieši jau sen dzīvo vienu dzīvi ar visu tautu. Šeit iegūta izglītība un profesija, nodibinātas ģimenes, izauguši bērni un aug mazbērni, kurus vispār vairs nevar uzskatīt par Krievijas latviešiem. Nu jau gadu desmitiem viņi devuši un turpina dot savu ieguldījumu Latvijas saimnieciskajā un kultūras dzīvē.

Otrkārt, šis vides īpašs piensums varētu būt saistīts ar to, ka ģimeņu agrākā pieredze viņus padarīja atvērtākus, gatavākus kontaktiem ar cittautiešiem Latvijā. Treškārt, saglabājušies sakari ar Krieviju un tur palikušajiem radiem un paziņām, lielāka interese par to, kas notiek bijušās impērijas plašumos, var noderēt Latvijas attiecību tālākā veidošanā ar Austrumu kaimiņiem. Gluži tādā pašā veidā Rietumu latviešu specifisks piensums ir viņu pieredze attiecībās ar Rietumu pasauli un liberālās demokrātijas standartu pārzināšana, ko viņi pūlas iedibināt Latvijā.

Latvijai vienādi piederīgi un vajadzīgi ir tādi cilvēki, kā Arturs Mauriņš, Zenta Ķimene, Viktors Kalnbērzs, Rita Kukaine, Margarita Vilcāne, Jānis Baltauss un daudzi citi kultūras un sabiedriskie darbinieki, par kuriem dažkārt daudzi nemaz nezina, ka viņi nākuši no Krievijas latviešu vides, tāpat arī Inese Birzniece, Nils Muižnieks, Gunārs Meierovics un Kārlis Streips. Latviešu tautā apvienoti vairāki vēsturiski nosacīti sociālpсихoloģiski tipi. Lai gan viņiem ir atšķirīga dzīves pieredze, tomēr visiem viņiem piemīt latviska identitāte. Kopumā tas var padarīt latviešu dzīvi daudzkrāsaināku, bet pašu mūsu tautu — dinamiskāku un plastiskāku mūsdienu pasaules mainīgajos apstākļos.

Piezīmes.

1 Lai kāds etnoss rastos, ir nepieciešama vienota teritorija, kaut arī turpmākajā attīstībā kāda etnosa daļa var ilgstoši pastāvēt arī ārpus savas vēsturiskās dzimtenes.

2 A.Ruņģis. Kas ir latvietis? — Skola un Ģimene, 1990, Nr. 8, 8.-9. lpp.

3 V.Viķe-Freiberga. Trimdas psiholoģija. — Skola un Ģimene, 1990, Nr. 8, 6. lpp.

4 L.Ruperte. Viedoklis par latvietību ārzemēs. — Skola un Ģimene, 1990, Nr. 10, 6. lpp.

5 Taurētājs, 1917, Nr. 1., 106. lpp.

6 Turpat. 1916, Nr. 2, 32.-39. lpp.

7 Kr.Valdemārs. Raksti. 1. sēj. — Rīga, 1936, 74. lpp.

8 A.Arbeiters. Atmiņas par Smoļenskas koloniju. — Krievijas latviešu biedrības arhīvs.

9 Gada grāmata 1936. gadam. — Prometejs, Maskava, 163.-176. lpp.; Gada grāmata 1937. gadam. — Prometejs, Maskava, 209.-222. lpp.

10 Latgales vēstures un etnogrāfijas jautājumi. Zinātniski praktiskās konferences materiāli. Rīga, 1990, 54.-56. lpp.

11 Gada grāmata 1936. gadam. — Prometejs, Maskava, 47.-48. lpp.

12 Советская Молодежь, 1990, 3. oktobrī.

13 I.Šuvajevs. Kas ir latvietis? — Skola un Ģimene, 1990, Nr. 1, 8. lpp.

Mana diena

Visu dienu karstas liesmas

Saule kūra,

Visu zemi pārņēmusi

Uguns jūra...

Vakarā, vēl dienai dziestot

Vēli, vēli

Debess mala atblāzmojas

Kvēli, kvēli...

Eju lūkot — redzu ogles, —

Nakti melnu.

Zemi pārklāj migla —

Sauja pelnu...

Nopūta iz krūts man laužas

Skumji, klusi:

Mana skaistā diena

Pelnos sadegusi.

1938, Bakaldinā.

Pēteris Ģibietis.

Grāmatas, kas nesadega

Pirmajos padomju impērijas pastāvēšanas gadu desmitos līdzās citām sarežģītām problēmām nācās risināt arī daudznacionālās kultūras attīstības jautājumus. Bez valsts pamatiedzīvotājiem un pievienoto reģionu tautām Krievijā pa dažādiem ceļiem bija nokļuvušas arī vairākas nacionālās minoritātes, kam līdzās PSRS robežām bija izveidojušās patstāvīgas valstis — ungāri, poļi, čehi, somi, lietuvieši, igauņi, latvieši. Šīm minoritātēm tika veltīta īpaša uzmanība, jo komunistiskās partijas un padomju valdības mērķis bija revolūcijas eksports uz šīm valstīm un kadru gatavošana turpmākajam darbam. Līdz ar to jau 20. gadu sākumā tika radītas īpašas izglītības iestādes un nodrošināts papildus finansējums kultūrizglītības pasākumiem.

Šo iespēju izmantošanā visaktīvākā un labāk organizētākā izrādījās tieši latviešu sabiedrība. Izvērstais grāmatu un periodikas izdevniecību, skolu, klubu un citu kultūras iestāžu darbs, kā arī kultūrizglītības biedrības "Prometejs" koordinējošā darbība vīsa vienības mērogā sekmēja latvietības apziņas saglabāšanos, pastāvot ilgstošai šo cilvēku atrautībai no dzimtās valodas un kultūras celma Latvijā. Vienlaikus nav noliedzama šā izvērstā kultūras darba idejiski politiskā ievirze, kas arvien jūtāmāk ietekmēja visu sabiedrisko dzīvi un kultūras procesus pieaugušajos antidemokrātisko spaidu apstākļos. Jau pati piederība minētajām nacionālajām minoritātēm tika inkriminēta cilvēkiem kā noziegums un pati par sevi saprotama neloyalitāte pret padomju varu.

Krievijas latviešu sabiedrības saimnieciskās un kultūras aktivitātes savu atspoguļojumu jau kaut kādā mērā radušas sava laika pētnieku K.Šķiltera, V.Krasnaja un K.Jokuma darbos.¹ Plašāk pievērsties šā laika posma kultūras mantojumam literatūrzinātnieki un vēsturnieki varēja tikai pēc PSKP 20. kongresa, sākot ar 60. gadiem.² Vēl arvien daudzus līdz galam neizvērtētus dokumentus glabā "Prometeja" fonds Latvijas Valsts arhīvā, materiāli daudzos Krievijas

novadu arhīvos, kā arī latviešu valodā iznākušie preses izdevumi³ un atmiņas.

Latviešu apdzīvotajās vietās, ko tolaik un arī vēsturiskajā literatūrā dēvēja par latviešu kolonijām, īpaša loma bija skolām, jo skolotāji pulcēja ap sevi mākslinieciskās pašdarbības entuziastus, rīkoja mītiņus, koncertus, kursus, jaunatnes vakarus. Skolu paveiktais sabiedriskais darbs nebija mazāk nozīmīgs par tiešo mācību darbu. 20. gados skolu skaits bija nestabils un mainījās sakarā ar iedzīvotāju skaita izmaiņām un kara bēgļu masveida atgriešanos Latvijā. 1926. g. notika vissavienības mēroga iedzīvotāju tautskaite, kas atspoguļoja arī nacionālo minoritāšu izvietojumu pa reģioniem un viņu izglītības līmeni. Reģistrēti tika pāri par 140 tūkst. latviešu, pie tam ap 20 tūkst. latgaliešu tika uzskaitīti atsevišķi. Maskavā un tās apkārtnē tolaik dzīvoja ap 10 tūkst. latviešu, Ziemeļrietumu apgabālā ar centru Ļeņingradā ap 42 tūkst., Baškīrijā ap 10 tūkst., divtik Baltkrievijā, Pievolgā ap 2 tūkst., Azovas un Melnās jūras novadā ap 5 tūkst.. Ap 35 tūkst. latviešu un latgaļu uzskaitīti Sibīrijā, ap 4 tūkst. Ukrainā, 2,8 tūkst. Tālajos Austrumos un 0,3 tūkst. Ziemeļu apgabālā. Neliels skaits latviešu dzīvoja arī Kaukāzā un Vidusāzijā. Viņu lasītprasmes līmenis bija viens no augstākajiem valstī (72 %) un arī sabiedriskās aktivitātes rādītāji bija ārkārtīgi augsti. Partijas biedru skaita ziņā latvieši proporcionāli tālu pārsniedza citas tautas.

Šīs tautskaites rādītāji bija pamatā arī tālākajai kultūras dzīves plānošanai 30. gados, lai gan ir pamats domāt, ka šie skaitļi nebija visai precīzi.

Kādai tautas daļai dzīvojot ciešā saistībā ar citu tautu tās ietvaros ir neizbēgams asimiliācijas un integrācijas process, kas īpaši izpaudās pilsētās strādnieku un inteliģences vidū. Pēc "Prometeja" skolu sekcijas datiem nacionālās skolas aptvēra 50-60 % no skolas vecuma latviešu bērniem, jo daļa vecāku ērtības un bērnu tālākās izglītošanas labad tos jau no pirmajām klasēm sūtīja skolās ar krievu mācību valodu. Tā, piemēram, Maskavā 20. gadu otrajā pusē un 30. gados darbojās K.Marksa septiņgadīgā latviešu skola, kurā kopā ar bērnu namu bija tikai ap 200 bērnu. Tā kā reģistrētais latviešu skaits ir ap 10 tūkst., tad arī skolas vecuma bērnu skaitam bija jābūt krietni lielākam. Nozīmīgāks bija skolu darbs ar iespējām pamatizglītību iegūt dzimtajā valodā latviešu kolonijās. 1930./31. mācību gadā darbojās 101 četrgadīgā un 10 septiņgadīgās skolas

ar latviešu mācību valodu un apmēram 50 latgaliešu skolas.⁴ Dažas no tām bija nepilnīgi nokomplektētas un ar nepilnu mācību programmu.

Ar 20. gadu otro pusi sākās izvērsts un plānveidīgs mācību grāmatu gatavošanas process, tika vienveidotas programmas un prasības. Ieviesa pionieru kustību, šim nolūkam pat laida klajā īpašus periodiskos izdevumus.

Pedagoģisko kadru gatavošana latviešu skolām bija Latviešu Pedagoģiskā tehnikuma uzdevums. Tehnikums tika 1923. g. reorganizēts no 1921. g. vasarā nodibinātā Latviešu praktiskā izglītības institūta un līdz 1925. g. darbojās Maskavā, bet pēc tam pārcēlās uz Ļeņingradu, kur ilgstoši tā vadītājs bija E. Stūrīts. Tehnikumā par mācību spēkiem strādāja E. Pučiņš, F. Silarājs, J. Plakans, P. Ķimens, J. Loja, R. Makstis u.c.. Tehnikuma studenti lielu darbu veica pedagoģisko prakšu laikā latviešu skolās un analfabētisma likvidēšanas pulciņos. No 1926. līdz 1933. gadam tehnikumu pabeidza 173 cilvēki.⁵ Tajā pat laikā augstāko pedagoģisko izglītību latviešu jaunieši varēja iegūt Hercena Pedagoģiskā institūta latviešu sekcijā, kurā studenti lekcijas dažādos priekšmetos klausījās krievu valodā, bet sabiedriskajās zinātnēs apguva īpašus kursus latviešu pasniedzēju vadībā. 1929./30. mācību gadā latviešu sekcijā mācījās 37 studenti, bez tam vēl šajā nacionālajā mazākumtautību nodaļā darbojās somu, igauņu, poļu, komiešu un udmurtu sekcijas.

Pedagoģisko kadru plānveida sagatavošana deva iespējas pakāpeniski nodrošināt latviešu skolas ar nepieciešamajiem kadriem. 1932./33. mācību gadā 5 % no visiem skolotājiem bija ar augstāko pedagoģisko izglītību, 50 % bijušo Pedagoģiskā tehnikuma audzēkņu, 16 % skolotājiem bija pirmsrevolūcijas laikā iegūta pedagoģiskā izglītība, bet 29 % vēl bija bez speciālās pedagoģiskās izglītības.⁶ Skolotājiem tika rīkoti īpaši kursi, izvērstas neklātienes apmācības.

1936. g. no 270 skolotājiem latviešu skolās augstākā izglītība bija 30, nepabeigta augstākā izglītība — 22, pedagoģisko tehnikumu bija beiguši 183, bet tajā mācījās 16 skolotāji, 7 bija beiguši Rietumtautu komunistisko universitāti — īpašu partijas kadru gatavošanas iestādi un 12 skolu darbinieku izglītība nebija noskaidrota.⁷

1931. g. darbu uzsāka pedagoģiskais tehnikums ar mācībām latgaliešu dialektā Ačinskā. Šo tehnikumu vadīja I.Meikšāns, bet audzēkņi nāca no Sibīrijas latgaliešu ciemiem.⁸

Pie Ļeņingradas Pedagoģiskā tehnikuma pastāvēja t.s. Saiknes komisija, kas koordinēja mācību programmu ieviešanu un mācību grāmatu sagatavošanu. Tā strādāja arī pie terminoloģijas un latviešu pareizrakstības jautājumiem. 1930. g. izveidojās darbinieku grupa mācību grāmatu un bērnu literatūras izdošanai.⁹ Tās sastāvā bija rosīgākie latviešu izglītības un skolu darbinieki E.Stūrīts, A.Zvaigzne, E.Pučīņš, E.Plinka, E.Krūkle, F.Silarājs, F.Sproģis, L.Kalniņa. Mācību grāmatu izdošanas metodiskajā komisijā bez minētajiem vēl iekļāva arī M.Grišli, A.Pērli, M.Aizupieti, P.Preisu, E.Žvīguri, E.Mizi, A.Vārpiņu, E.Grobiņu. Šīs komisijas vadībā 1930. g. tika sagatavota lasāmā grāmata pašiem mazākajiem skolēniem "Jaunie asni", kurā bija ietverti dažāda satura latviešu rakstnieku dzejas un prozas fragmenti. Tā kalpoja latviešu skolēniem kā pirmā mācību grāmata ievadījumam latviešu literatūrā visā turpmākajā latviešu skolas pastāvēšanas laikā.

Līdz 30. gadu vidum latviešu skolu skaits atbilstoši iedzīvotāju izvietojumam bija stabilizējies.

Latviešu skolu un skolēnu skaits 1934./35. mācību gadā.¹⁰

Reģions	iedzīvotāju skaits tūkstošos	skolu skaits	skolēnu skaits
Baškīrija	ap 9,5	10	541
Maskava ar apg.	ap 10	1	178
Ļeņingrada ar apg.	ap 42	23	786
Rietumu apg.	19,6	17	635
Kaļiņinas apg.	ap 2	6	ap 150
Kuibīševas apg.	2,1	3	ap 125
Azovas un Melnās jūras novads	4,6	2	158
Sibīrija	ap 34	28	436
Tālie Austrumi	2,8	1	22
Ziemeļu apg.	0,3	1	26
Ukraina	ap 4	2	35
Baltkrievija	ap 20	25	657

Bez tam, galvenokārt Rietumsibīrijā un Ļeņingradas apgabalā, vēl apmēram 70 skolās mācības notika latgaliešu dialektā.¹¹ Nacionālā skolu sistēma aptvēra ap 6000 bērnu, pie tam vairums bērnu mācījās pirmajās klasēs, vecākajās klasēs daudzi pārgāja uz citām skolām. Šajā laikā tika izdotas un skolām piegādātas daudzas jaunas mācību grāmatas. 1933. gadā līdz augustam izdeva 7, bet sagatavošanā bija vairāki desmiti mācību grāmatu. "Prometeja" izdevniecība 1935. g. vienojās ar PSRS Valsts izdevniecību par ģeogrāfisko karšu drukāšanu latviešu skolām 9300 eks. kopskaitā.¹²

1933. un 1935. g. notika latviešu un latgaliešu vissavienības mēroga skolu konkursi, kuros tika vērtēts skolu saimnieciskais stāvoklis, mācību darbs un skolēnu sabiedriskā aktivitāte. Noslēgumā tika rīkots uzvarētāju salidojums Maskavā, piedalīšanās īpašās radiopārraidēs, tika prēmētas labākās skolas un skolotāji. Protams, šiem pasākumiem, tāpat kā citiem šāda veida konkursiem, skolu dzīvē bija arī sava negatīva nokrāsa, jo vietumis sākās tiekšanās atspoguļot tikai izskaistinātus vai arī noklusēt nevēlamus faktus. Taču konkrētajos apstākļos latviešu skolu darba aktivizēšanas un savstarpēju sakaru nostiprināšanas pozitīvais svars tomēr bija krietni vien lielāks.

30. gadu sākumā bija iecerēts uzsākt visu pedagoģisko un sabiedriski politisko mācību iestāžu ar latviešu un latgaliešu mācību valodu apvienošanu vienotā kompleksā. Tika apspriestas mācību korpusu celtniecības un finansēšanas iespējas. Nopietna uzmanība tika pievērsta arī lauksaimniecības speciālistu sagatavošanai, organizēja regulārus lauksaimniecības darbinieku un lopkopju kursus, izdeva agrotehnisko literatūru, veica priekšdarbus lauksaimniecības tehnikuma darbības uzsākšanai Bitcā netālu no Maskavas.

Vienlaikus ar latviešu skolām pastāvēja arī kultūrizglītības darba sistēma, kuras nozīmīgākā sastāvdaļa bija jau minētā biedrība "Prometejs". Kā plaša profila kooperatīvu organizāciju to reģistrēja 1924. g. 25. februārī, bet kā izdevniecība tā darbojās jau no 1923. gada līdzās citām latviešu daiļliteratūras, politiskās literatūras un periodikas izdevniecībām. Sākumā biedrības ekonomiskā bāze nebija liela, bet 30. gadu pirmajā pusē tā bija izaugusi par pilntiesīgu līgumslēdzēju organizāciju ar savu bankas kontu un sazarotiem uzņēmumiem. Par paveikto kultūrizglītības darbu latviešu iedzīvotāju vidū biedrības valde sniedza pārskatu Izglītības tautas

komisariātam. "Prometeja" uzņēmumos gūto peļņu izlietoja skolu un kultūras darbinieku finansiālai atbalstišanai, biedrības darbības paplašināšanai, ēkas celtniecībai Smoļenskas bulvārī 5, kā arī saskaņā ar Kominternes Latsekcijas norādījumiem materiāli atbalstot revolucionāro kustību Latvijā. Biedru skaits nebija īpaši liels, pēdējā atskaites sapulcē 1937. g. bija reģistrēti 180 biedri, no tiem 28 bija t. s. juridiskie biedri: klubi, kolhozi, mācību iestādes.¹³ Biedru sarakstos šajā laikā ir tādu pazīstamu sabiedrisku darbinieku vārdi kā J.Rudzutaks, D.Beika, R.Bērziņš, V.Dermanis, K.Pečaks, K.Stucka u.c. Biedrības valdes priekšsēdētājs ilgstoši bija J.Daniševskis, biedrības administratīvo un saimniecisko vadību gandrīz desmit gadus ar atzīstamiem panākumiem veica F.Bernovskis. Par biedrības sekretāru un periodikas nodaļas vadītāju strādāja J.Lasis, kultūras sektora vadītājs bija K.Saulītis, bet K.Jokums bija izdevniecības galvenais redaktors. Lidz 30. gadu sākumam izdevniecība laida klajā caurmērā 15-20 grāmatu gadā, 30. gadu sākumā izdevumu skaits gadā jau pārsniedza 50, bet 1935. gadā vien tika izdotas 84 grāmatas.¹⁴

Liela nozīme bija periodiskajiem izdevumiem: dienas laikrakstam "Komunāru Cīņa", kas iznāca līdz 9 tūkst. lielā metienā, žurnālam "Celtne", bērnu un jaunatnes izdevumiem "Darba Bērni" un "Mazais Kolektīvists". Ar 1933. g. iznāca žurnāls "Ceļņas Karūgs" latgaliešu dialektā.

Kultūras darbu pilsētnieku vidū veica latviešu strādnieku klubi. Vairāki no tiem bija izveidojušies jau Pirmā pasaules kara laikā no Latvijas uz Iekšķrievijas pilsētām evakuēto rūpniecības strādnieku kultūras dzīves organizēšanai. Metodiskā centra nozīmi ieguva Maskavas latviešu centrālais komunistiskais klubs, ko 1926. g. nosauca P.Stučkas vārdā. Pie kluba rosīgi darbojās bijušo Latviešu strēlnieku sekcija ar pāri par 400 biedriem, vairākas mākslinieciskās pašdarbības studijas, ap 15 pulciņū. Savukārt Petrogradas latviešu strādnieku centrālais sociālistiskais klubs jau 1920. g. tika pārdēvēts par Latvju strādnieku izglītības namu — saīsinājumā Latiznams. Tajā darbojās bibliotēka un lasītava, vairāki politiskās izglītības un pašdarbības pulciņi. Jau no 1917. g. oktobra pastāvēja Harkovas latviešu strādnieku klubs "Darbs", no 1918. g. — Smoļenskas latviešu proletāriskais klubs, Pleskavas mazākumtautību kluba latviešu sekcija u.c.

Latviešu kolonijās, kurās notika masveida piespiedu kolektīvizācija, līdzās skolām kultūras darba veicināšanai tika veidotas jauna tipa iestādes — t.s. lasāmmājas, kurās notika arī politiskās izglītošanās darbs un sniedza dažus juridiskos pakalpojumus. Tika iekārtoti sarkanie stūrīši.

Latviešu saimniecību un kultūras iestāžu skaits un izvietojums 1928. gadā.¹⁵

	Saimn. skaits	skolas	lasām- mājas	sark. stūrīši	ciemu pad.
Ļeņingradas apg.	2309	27	10	31	15
Smoļenskas apg.	918	11	8	17	3
Brjanskas apg.	124	3	1	2	1
Baltkrievija	1890	19	5	25	5
Kaukāzs	281	4		3	1
Baškīrija	1372	6		6	7
Pārējā PSRS					
Eiropas daļa	550	5	3	3	1
Sibīrija (bez Ačinskas un Barabinskas novadiem)	4206	31	7	39	16
Kopā	11650	106	34	126	49

Arī 30. gados patstāvīgi latviešu strādnieku klubi turpināja darbu Maskavā un Ļeņingradā, Harkovā, Vitebskā, Pleskavā un Smoļenskā. Latviešu sekcijas pie mazākumtautību klubiem pastāvēja Veļikije Lukos, Dņepropetrovskā, Odesā, Arhangeļskā, Gorkijā, Vologdā, Minskā, Kijevā, Omskā un Krasnojarskā.

Latviešu klubi daudz darīja latviešu kultūras mantojuma iepazīšanā. Piemēram, 1935. g. notika Raiņa piemiņai veltīti vakari Maskavā un Smoļenskā, E.Dārziņa mūzikas koncerts un literāri muzikāls sarīkojums par latvju dainu krājēju — Krišjāni Baronu Maskavas latviešu klubā, Sudrabu Edžus jubileju atzīmēja klubos un bibliotēkās Maskavā, Ļeņingradā, Smoļenskā, Harkovā, Pleskavā, Veļikije Lukos u.c.

"Prometeja" darbinieki iespēju robežās uzturēja sakarus ar visu šo sazaroto iestāžu tīklu. 1936. g. "Prometeja" kultūras sektora pārstāvji iepazīnās ar kultūras pasākumu organizāciju 42 latviešu kolhozos, 10 pilsētu klubos un vēl 8 rūpniecības centros, kur at-

sevišķi latviešu strādnieku klubi nebija izveidoti.¹⁶ Uz Baltkrievijas latviešu kolhoziem bija nosūtīti latviešu literāti L.Laicens, E.Salienieks un J.Janele-Viena.

Mākslinieciskās pašdarbības aktivizēšanā īpaša loma bija "Prometeja" kultūras sektora muzikāli vokālajai un tēlotājmākslas sekcijām, ko vadīja J.Ozoliņš un P.Irbītis. Lai gan ne visiem toreiz aktivajiem komponistiem un māksliniekiem izdevās sasniegt augstu profesionālu līmeni, tomēr viņu veikumam bija liela nozīme mākslas popularizēšanā un iedzīvotāju aktivizēšanā.

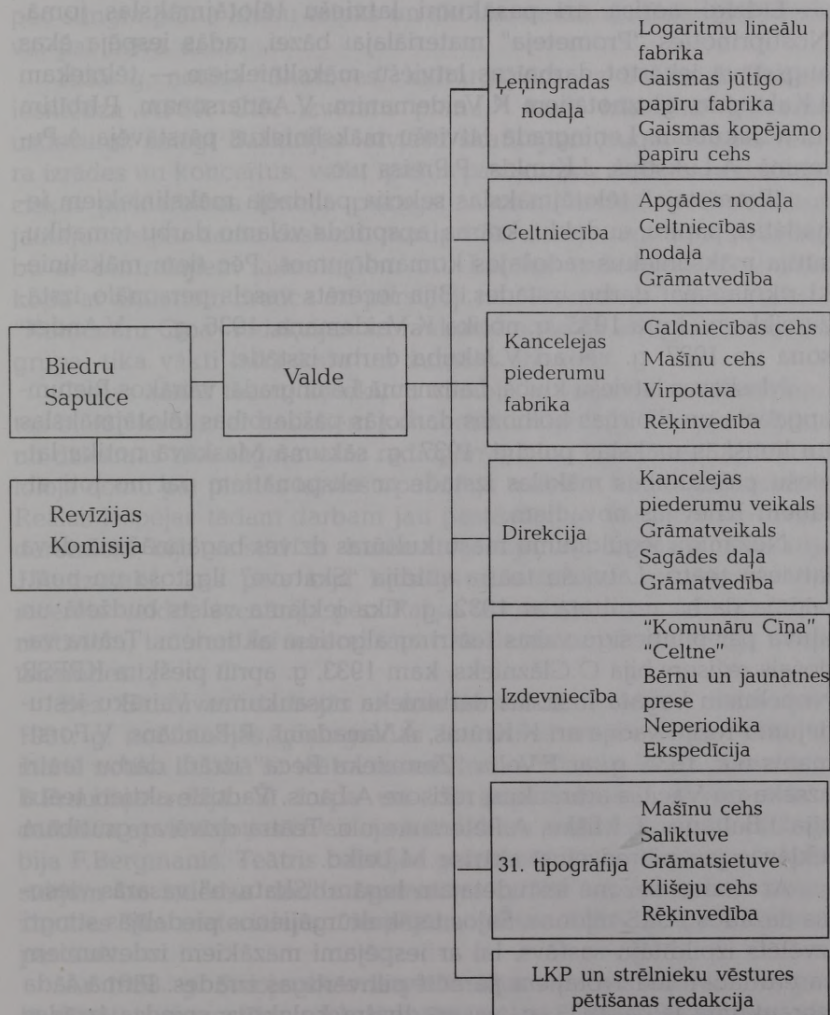
Lai sekmētu lauku iedzīvotāju māksliniecisko apkalpošanu, "Prometejs" 1933. g. izveidoja ceļojošu koncertbrigādi, kas 1934. g. un 1935. g. sniedza koncertus daudzos latviešu kolhozos un klubos.¹⁷ Šajā koncertbrigādē bija iekļauti dziedātāji R.Skopāns, A.Lācītis, A.Bērziņa, E.Andersone, koncertmeistars N.Grīnfelds, daiļrīcītāja A.Viņņikovska, kā arī vokālās studijas audzēkņi O.Možeiko, E.Lūse, M.Šterna u.c. Reizēm grupā iekļāvās arī kāds no "Prometeja" darbiniekiem ar populārzinātnisku vai politisku lekciju, dažreiz piedalījās vokālais ansamblis vai dejojāji. 1933. g. sākumā koncertbrigāde izbrauca uz Ļeņingradas apgabalu, pēc tam uz Gorkiju, Rietumapgabalu un Baškīriju. Rudenī koncerti notika latviešu kolhozos Pievolgā un Ziemeļkaukāzā. 1934. g. rudenī brigāde uzstājās 16 latviešu kolhozos Sibīrijā. Pavisam 1934. g. bija notikuši 54 koncerti uz laukiem un 42 koncerti pilsētās ar pāri par 23 tūkst. klausītāju. 1935. g. brigādes koncertos bija jau 38 tūkst. klausītāju. Koncertu programmā bija tautas dziesmas, latviešu klasiskās mūzikas sacerējumi, arī padomju komponistu dziesmas.

Lai sagatavotu jaunus izpildītājus un mūzikas ansambļu vadītājus, 1933. g. septembrī Maskavas latviešu klubā darbu uzsāka vokālā studija 25 audzēkņiem. Spējīgākajiem tās dalībniekiem "Prometejs" piešķīra stipendijas, bet par savu gala mērķi studija izvirzīja latviešu nacionālās operas ansambļa izveidošanu.

Lai nodrošinātu latviešu mūzikas plašāku izplatību, "Prometejs" saistījās ar Valsts skaņu ierakstu fabriku, 1935. g. tika ierakstītas 2 divpusīgas skaņu plates, 1936. g. ieskaņoja platē latviešu tautas dziesmu "Sprigulītis" un E.Dārziņa "Senatni" Maskavas latviešu kluba jauktā kora izpildījumā diriģenta un komponista J.Ozoliņa vadībā. Pašdarbības koru vajadzībām "Prometeja" mūzikas

sekcija pavairoja klasiskās latviešu koru mūzikas notis, arī jaunradītās J. Ozoliņa, N. Grīnfelda, J. Kuņķa kora dziesmas un tautas deju aprakstus ar pavadījumu. 1932. g. mūzikas sekcijas sarakstos bija

Kultūrizglītības biedrības "Prometejs" struktūra 1933. g.

32 latviešu kori un ansambļi. Smoļenskā aktīvi koncertēja zēnu tautas mūzikas instrumentu orķestris K.Avena vadībā. Koncerti latviešu klausītājiem notika pa radio, sākumā tikai no Maskavas, ar 1934. g. jau arī no Ļeņingradas, Minskas, Smoļenskas un Harkovas radiomezgliem.

Līdzīgi norisa arī pasākumi latviešu tēlotājmākslas jomā. Nostiprinoties "Prometeja" materiālajai bāzei, radās iespēja ēkas augšstāvā iekārtot darbnīcas latviešu māksliniekiem — tēlniekam J.Kalniņam, gleznotājiem K.Veidemanim, V.Andersonam, P.Irbītim un V.Jakubam. Ļeņingradā latviešu mākslniekus pārstāvēja A.Purenīšs, A.Lukstiņš, J.Ķuņķis, P.Preiss u.c.

"Prometeja" tēlotājmākslas sekcija palīdzēja māksliniekiem iegādāties papīru, audeklu, krāsas, apsprieda vēlamo darbu tematiku, sūtīja mākslniekus radošajos komandējumos. Pēc tiem mākslnieki rikoja savu darbu izstādes. Bija iecerēts vesels personālo izstāžu cikls, no kura 1935. g. notika K.Veidemaņa, 1936. g. — V.Andersona un 1937. g. vēl arī V.Jakuba darbu izstāde.

Maskavas latviešu klubā, Latiznamā Ļeņingradā, vairākos Rietumapgabala un Sibīrijas kolhozos darbojās pašdarbības tēlotājmākslas un lietišķās mākslas pulciņi. 1937. g. sākumā Maskavā notika latviešu pašdarbības mākslas izstāde ar eksponātiem pat no ļoti attāliem Krievijas novadiem.

Nozīmīgu ieguldījumu masu kultūras dzīves bagātināšanā deva latviešu teātri. Latviešu teātra studija "Skatuve" ilgstoša un neatlaidīga darba rezultātā ar 1932. g. tika iekļauta valsts budžetā un kļuva par pilntiesīgu valsts teātri ar algotiem aktieriem. Teātra vadošais režisors bija O.Glāznieks, kam 1933. g. aprīlī piešķīra KPFSR Nopelniem bagātā mākslas darbinieka nosaukumu. Vairāku iestudējumu režiju vadīja arī K.Krūms, Ā.Vanadžiņš, R.Bancāns, V.Forstmanis u.c. 1934. g. ar F.Volfa "Zemnieka Beca" izrādi darbu teātrī uzsāka no Vācijas atbraukusi režisore A.Lācis. Vadošie aktieri teātrī bija J.Baltauss, E.Miške, A.Pētersone u.c. Teātra dzīvē ar grūtībām iekļāvās jau pieredzējuši aktrise M.Leiko.

Ar ziemas sezonā iestudētajām lugām "Skatuve" vasarās viesojās dažādos PSRS rajonos. Šajos t.s. kultūrgājienos piedalījās stingri izvēlēts izpildītāju sastāvs, lai ar iespējami mazākiem izdevumiem varētu lauku iedzīvotājiem parādīt pilnvērtīgas izrādes. Pirmā šāda izbraukuma laikā 1932. g. vasarā teātra kolektīvs sniedza izrādes

latviešu kolhozos Smoļenskas apgabalā un Baltkrievijā. 1933. g. vasarā notika pirmais lielais izbraukums uz Baškīriju un Rietumsibīriju. Izbraukuma repertuārā bija B.Lavreņova "Lūzums", A.Upīša "Atraitnes vīrs", Raiņa "Pūt, vējiņi!" u.c. izrādes.

1934. g. teātris viesojās Ziemeļrietumu apgabalā. Izrādes notika pēc stingra plāna klubu telpās un skolās, nereti arī lielākos šķūņos vai pat brīvā dabā.

1935. g. notika "Skatuves" kultūrgājiens uz Baškīriju. Teātris iesniedza APSR CIK izvērstu plānu,¹⁸ kurā izklāstīti galvenie uzdevumi: sniegt Baškīrijas latviešu skatītājiem augstvērtīgas teātra izrādes un koncertus, veikt īpašus pasākumus vietējās mākslinieciskās pašdarbības līmeņa paaugstināšanā, instruēt kolhozniekus jautājumos par darba uzskaiti, nostiprināt vietējo organizāciju saistību ar centrālajiem laikrakstiem utt. Lai šos uzdevumus realizētu, kopā ar aktieriem brauca arī pārstāvji no "Prometeja" un laikraksta "Komunāru Cīņa" redakcijas. Izbraukumā strādāja arī īpaša fotogrāfu grupa, tika vākti laikrakstu un žurnālu abonenti.

Ciešas saites teātru kolektīvu vienoja ar rūpnīcu strādniekiem, tas bieži viesojās ar nelieliem koncertiem rūpnīcās. Prozas lasījumi un dziesmas tika sagatavotas radiopārraidēm. "Skatuves" kolektīvs loloja domu par pirmās latviešu padomju mākslas filmas uzņemšanu. Reālas iespējas tādām darbām jau pastāvēja, jo vairāki "Skatuves" darbinieki bija saistīti ar kinematogrāfiju, šo nodomu atbalstīja J.Rudzutaks, kas pats bija kaislīgs amatierkino entuziasts. Bija iecerēts veidot scenāriju pēc Raiņa traģēdijas "Indulis un Ārija" motīviem, taču arī šai iecerei tāpat kā daudzām citām nebija lemts īstenoties.

Bez "Skatuves" darbojās arī mazāki drāmas kolektīvi. Latiznamā 1931. g. nodibinājās Ļeņingradas Jaunatnes teātra trupa. 1932. g. martā notika lielākā šā teātra uzveduma — "Dienas kūst" pirmizrāde B.Praudiņa režijā. Šī trupa un t.s. Ļeņingradas Latviešu teātra darbnīca apvienojoties izveidoja teātri, kura mākslinieciskais vadītājs bija F.Bergmanis. Teātris balstījās galvenokārt uz "Prometeja" subsīdijām un sniedza daudz bezmaksas izrāžu un koncertu. Samazinoties šīm materiālajām iespējām, teātris 1936. g. aprīlī beidza pastāvēt.

Ar 1933. g. Smoļenskas latviešu klubā darbu uzsāka vietējais tā dēvētais mazo formu jeb kolhozu teātris. Teātra veidošanas ini-

ciatori bija J.Izaks un E.Freimane. Tam vajadzēja gatavot uzvedumus galvenokārt Smoļenskas apgabala latviešu kolhoziem. Līdz 1933. g. oktobrim jau bija sagatavoti vairāki desmiti dzīvās avīzes "Pipari" uzvedumu, kuros iestrādāja aktuālus vietējos materiālus. "Prometejs" norīkoja darbā uz Smoļensku režisori A.Lācis, kas 1935. un 1936. g. periodiski konsultēja turienes teātra entuziastus. Režisores vadībā tika sagatavots etnogrāfisks uzvedums par latviešu zemnieku dzīvi vācu jūgā, kā arī A.Upīša lugas "Ziņģu Ješkas uzvara" iestudējums.

30. gadu vidū Ačinskā teātra grupa gatavoja izrādes latgaliešu dialektā. Aktieri izbraukumos veica līdzīgu sabiedrisku darbu kā "Skatuves" kolektīvs: izdeva sienas avīzes, vāca abonētus laikrakstam "Taisneība" un žurnālam "Ceiņas Karūgs", konsultēja vietējos pašdarbības dramatiskos pulciņus.

Viss šis izvērsta kultūras darbs tika varmācīgi pārtraukts 30. gadu otrajā pusē. Personības kulta parādības, lauku piespiedu kolektīvizācija un ar to saistītais pirmais lielais represiju vilnis ienesa aizdomīguma atmosfēru kultūras darbinieku savstarpējās attiecībās jau 30. gadu sākumā. Taču pilnīga šā darba sagrašanās un visu aktīvāko pārstāvju fiziska iznīcināšana sākās 1937. gada vasarā. Nacionālo minoritāšu kultūras darba ierobežošana atspoguļojās arī "Prometeja" agonijā.¹⁹ Ar 1935. g. jau nācās sašaurināt tā saimniecisko darbību: uzņēmumi vairs nesaņēma pietiekoši daudz pasūtījumu, radās grūtības izejvielu sagādē. Traucējumi biedrības budžetā tūlīt sāpīgi atsaucās uz kultūras jomu. Naudas trūkuma dēļ bija strauji jāsamazina iespieddarbu tirāža, pārtrauca dotācijas Ļeņingradas teātra trupai, 1937. g. bija jālikvidē koncertbrigāde. Samazinājās iespējas materiāli atbalstīt latviešu skolas, piegādāt grāmatas un mācību līdzekļus. Daudzas skolas bija spiestas pārtraukt mācības latviešu valodā, tika arestēti skolotāji.

Ar 1937. g. 1. janvāri "Prometejam" aizliedza uzturēt jebkurus sakarus ar ārzemēm, pavēlēja pārtraukt periodikas apmaiņu ar latviešu strādniekiem ASV, literāros sakarus ar Latvijas izdevniecībām. Visa līdzšinējā grāmatu apmaiņa un tirdzniecība, pasūtījumi, preses izdevumu abonēšana bija jānodod apgādniecībai "Meždunardnaja Kņiga". 1937. g. 16. jūlijā Tautas Komisāru Padome pieņēma lēmumu par kultūrizglītības biedrības "Prometejs" slēgšanu.

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Совета Народных Комиссаров Союза ССР

Москва, Кремль

№ 1129

16 июля 1937 года.

О ликвидации просветительного общества
"Прометей".

Совет народных Комиссаров Союза ССР п о с т а н о в л е н и е т :

- 1.- Просветительное общество "Прометей" ликвидировать.
- 2.- Передать Наркомместпрому РСФСР следующие предприятия общества "Прометей": фабрику канцелярских принадлежностей в Ростokino, фабрику счетных приборов в Ленинграде, фабрику технoдoмических булгак и культтоваров в Ленинграде, фабрику культтоваров в Ленинграде, фабрику "Хишпроизводство" в Ленинграде, мастерскую "Светогорья" - в Ленинграде, мастерскую пластмасс и канцелярских изделий в Ленинграде, базу и магазин канцелярских товаров в Москве, магазин канцелярских товаров в Ленинграде, гараж и автомашину в Москве, транспортно-грузовой парк со всем имуществом в Ленинграде, а также канцелярию правления общества "Прометей" в Москве и его отделения в Ленинграде.
- 3.- Передать СПЕЗ'у РСФСР книжный магазин общества "Прометей" с книжками в Москве и книжный магазин в Ленинграде.
- 4.- Передать Ессесовскому Комитету по делам искусств 31-й типографии "Красный Печатник" в Москве.
- 5.- Передачу производственных и торговых предприятий общества "Прометей", перечисленных в пунктах 2, 3 и 4 настоящего постановления, произвести на ходу в пятидневный срок, по балансу на 1 июля 1937 года, вместе с имеющимися у них материалами, полуфабрикатами, готовыми изделиями и предоставленными им оборотными средствами.
- 6.- Передать Московскому Совету дом № 3-5 по Смоленскому бульвару в Москве и дачи общества "Прометей" в Ильинском и на Сходне.

Обязать Московский Совет предоставить в распоряжение Главлита РСФСР в доме № 3-5 по Смоленскому бульвару площадь в 1.000 квадратных метра, занимаемую правлением общества "Прометей" и его учреждениями. Помещение в доме № 6 по Чистым прудам, занимаемое Главлитом РСФСР, передать Московскому Совету.

7.- Денежные средства, находящиеся в распоряжении правления общества "Прометей" по балансу на 1 июля 1937 года (кроме оборотных средств, предоставленных указанным выше предприятиями), перечислить в доход общесоюзного бюджета.

Maskavas Padomes rīcībā bija jānodod "Prometeja" vajadzībām pašu uzceltā ēka, tāpat arī ēdnīca, klubs, bērnu dārzs. Nepārdotos izstrādājumu paraugus un kancelejas piederumus bija jānodod Rūpniecības pārvaldei. "Prometeja" izdevniecību, bibliotēku un arhīvu pārņēma ārzemju literatūras izdevniecība "Inostrannij rabočij". Ar

1937. g. 1. augustu uz šo izdevniecību pārgāja darbā 33 "Prometeja" darbinieki, bet līdz gada beigām tie visi jau bija represēti vai no darba padzīti. 1938. g. Padomju Savienībā latviešu valodā literatūra vairs neiznāca, bija slēgtas visas latviešu kultūras un izglītības iestādes. No apgrozības izņēma represēto rakstnieku grāmatas, izdemolēja un aizzīmogoja latviešu grāmatu krātuves. Aizgāja bojā gleznas un vērtīgi dokumenti, izdošanai sagatavoti manuskripti. Tika nepatiesi apvainoti un nošauti vai ieslodzīti uz daudziem gadiem necilvēcīgos apstākļos visi kultūras dzīves veidotāji un aktīvisti. Viņu ieguldījums sabiedriskajā un kultūras dzīvē tika apzināti noklusēts vairākus gadu desmitus.

Piezīmes.

1 K.Šķilters. Latkoloniju vēsture, 1. — Maskava, 1928; Latvju zemnieks Baltkrievijā pirms un pēc Oktobra revolūcijas. — Minska, 1935; V.Krasnais. Latviešu kolonijas. — R., 1938; K.Jokums. No viensētām uz kolektīviem. — Maskava, 1933; Par sociālistisku kultūru. — Maskava, 1933 u.c.

2 E.Andersone. Sarkanais strēlnieks latviešu literatūrā. 1917. — 1940. — R., 1963; B.Smilkīņa. Meklējumu un izaugsmes gadi. Latviešu padomju kritikas pirmie gadu desmiti. — R., 1969; Cīņas balsis, — R., 1959; E.Miške. Valsts latviešu teātris "Skatuve". — R., 1963; Dz.Vikсна. Latviešu kultūras un izglītības iestādes Padomju Savienībā 20.-30. gados. — R., 1972 u.c.

3 "Krievijas Cīņa", "Latviešu Zemnieks", "Komunāru Cīņa", "Sibīrijas Cīņa", "Celtne", "Darbs", "Sākums", "Mazais kolektivists", "Darba Bēni", "Ceīņas Karūgs" u.c.

4 Latvijas vēstures arhīvs, turpmāk - LVA, 1339.f., 1.apr., 12.l., 5.lp.

5 Turpat, 45.l., 104.lpp.

6 Turpat.

7 Turpat, 259.l., 23.lp.

8 Dytļa. Latgaliešu pedtehnikuma darbs. — "Ceīņas Karūgs". — 1934 — Nr. 6.

9 LVA, 1339.f., 1. apr., 305.l., 28.lp.

10 Turpat. 319.l., 57.lp.

11 Turpat, 12.l., 2.lp.

12 Turpat, 319.l, 664.lp.; 309.l, 10.-12.lp.; 324.l., 22.lp.

13 Turpat, 2.apr., 35.l., 24.-33.lp.

14 Turpat, 1.apr., 353.l., 7.-8.lp.

15 K.Šķilters. Latkoloniju vēsture., 139.lpp.

16 LVA, 1339.f., 1. apr., 63.l., 71.lp.

17 Turpat, 57.l., 1.lp.; 118.l., 1.lp.; 126.l., 1., 60.lp.

18 Baškīrijas Centrālais valsts arhīvs, 394.f., 2.apr., 1158.l., 15.-19.lp.

19 LVA, 1339.f., 108.l., 3.lp.; 518.l., 20., 32.-32., 76.-77.lp.

Viena mātes valodiņa...

*Mātes valoda tev būs tas zobens,
Ar ko ļaunus mezglus pušu cērt.*

Jānis Jaunsudrabiņš

Visās tautās un paaudzēs cieņa pret savu mātes valodu un vēlēšanās un prasme to kopt un saglabāt ir ne vien lingvistisks jautājums, bet arī ikviena cilvēka etniskās piederības un godaprāta apliecinājums, savas tautas pastāvēšanas garants. Jo lielāks ir kādas valodas lietotāju skaits un jo vairāk kopta un attīstīta ir kāda valoda, jo lielāka ir iespēja pastāvēt šai valodai un līdz ar to arī tai tautai, kas to ciena un lieto.

Latviešu valoda ir skaitliski nelielas tautas valoda, bet tai ir ļoti dziļas un senas saknes un gadsimtu gaitā tā ir izkopta līdz augsti attīstītas kultūrtautas valodas līmenim, kaut arī arvien tai bijis jāiztur smags citu valodu spiedienu un iznīcināšanas briesmas. Šādas briesmas draudējušas arī latviešu etniskajā teritorijā dažādu kolonizatoru un okupantu rīcības un politikas dēļ, bet jo bīstamāka ir valodas degradēšanās un pat izzušanas iespēja, ja kāda tautas daļa nonāk ārpus savas dzimtenes citu tautu un valodu ielenkumā un izolācijā no valodas lietotāju sociālās un politiskās situācijas, no viņu nacionālās pašapziņas, savas valodas vērtības apziņas.

Latvieši, būdami darbīga un zinātkāra tauta, dažkārt bijuši spiesti meklēt vietu savai darbībai ārpus Latvijas teritorijas, ja ekonomisku vai politisku apstākļu dēļ dzimtenē viņiem nav bijušas tādas iespējas. Tādā kārtā pagājušā gadsimta otrā pusē un vēl 20. gadsimta sākumā tūkstošiem latviešu devās uz Krieviju, lai tur iepirktu zemi vai atrastu citu sev vēlamu darbu. Tur viņi nereti apmetās vienkopus, veidodami etniski kompakta grupas jeb kolonijas. Lielākoties politisku patvērumu meklējot, visai liels skaits latviešu tai laikā devās arī uz Ameriku vai uz kādu Eiropas valsti. 20. gs. 40. — 50. gados Krievijā pret savu gribu nonāca vairāk

nekā 70 000 latviešu, kurus izsūtīja uz soda noietnēm kā okupācijas režīma pretiniekus. Ap 200 000 latviešu Otrā pasaules kara beigās, baidīdamies no atkārtotas Padomju Savienības okupācijas, emigrēja uz Rietumeiropu, Ameriku vai Austrāliju.

Katrā no šīm diasporas vietām atkarībā no dažādiem vēsturiskiem, politiskiem, ekonomiskiem apstākļiem un kultūras situācijas latviešu valoda pastāvējusi atšķirīgā lietošanas aktivitātē un kvalitātē. Tajā diasporas daļā, kas bija apmetusies Rietumu zemēs, latvieši bija politiski un ekonomiski brīvi, viņi savas etniskās piederības apziņu varēja kopt, veidojot savas latviešu biedrības, draudzes, kultūras pasākumus un skolas (vismaz svētdienas skolas) saviem bērniem. Tur attīstījās sava latviešu grāmatniecība, prese, tika apzināti saglabāta vienotā literārās valodas forma.

Citādi bija ar latviešu valodu tajā diasporas daļā, kas nonāca austrumos no Latvijas, īpaši pēc padomju varas nodibināšanās. Vēstures materiāli liecina, ka pagājušā gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā līdz pat 30. gadiem latviešiem Krievijā, īpaši Maskavā un Pēterburgā, arī bija sava aktīva kultūras dzīve, kurā pilntiesīgi un pilnvērtīgi tika lietota latviešu valoda, bija sava prese un grāmatniecība, bija savas skolas, kas rūpējās par latviešu valodas nodošanu arī nākamajām paaudzēm. Krievijā dzīvojošajiem latviešiem tolaik bija sakari arī ar Latviju, šejienes kultūras dzīvi un valodu. Diemžēl, tas viss tika skausts jau pēc 1917. gada un pārcirsts galīgi 1937. gadā. Tad tika likvidētas visas latviešu skolas, biedrības un kultūras iestādes, slēgta izdevniecība "Prometejs" un iznīcinātas latviešu grāmatas. Latviešu valoda palika tikai ģimenes vajadzībām un sadzīvē. Piederība pie latviešu tautas varēja būt par pamatu represijām. Tolaik par latviešu dzīvi Padomju Savienībā Latvijā nebija gandrīz nekādu ziņu, un nekādu ziņu nebija arī par latviešu valodas stāvokli šai valstī.

Un tomēr, vismaz tajās latviešu apmetnēs, kur bija lielākas tautiešu kopas, tika saglabāta nacionālā apziņa, latviskās tradīcijas un dzimtā valoda, kaut arī tikai mutvārdu formā un nenostiprinot literāro kopvalodu.

Totalitārajam režīmam kļūstot vaļīgākam, Latvijas zinātniekiem valodniekiem radās iespēja nodibināt sakarus ar latviešiem Krievijā un tuvāk iepazīties ar viņu dzīvesveidu un valodu. Ingmars Leitis, Uldis Briedis, Andris Slapiņš un Vaira Strautniece iemina taku pie

Bakaldīnas Katoļskolas skolotāji un skolēni.
(Foto - 1915.g.)

*Bakaldīnas un Arhlatviešu koloniju bērnu gaismas pils — Kalnaskola.
(Foto — 1935. g.)*

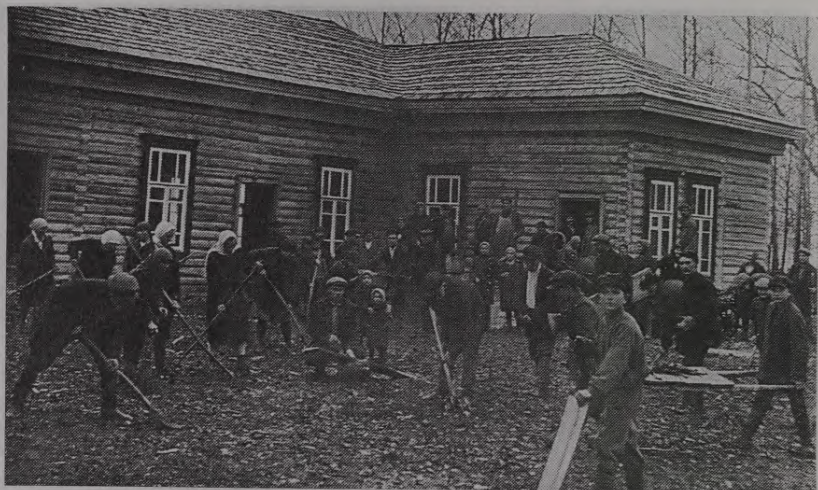
*Tas ir viss, kas palicis pāri no Kalnaskolas pēc Staļina
"nacionālās politikas" īstenošanas 1937.—1939. g.g.
(Foto — 1939. g.)*

Literārā pulciņa nodarbības. Kalnaskola. (Foto – 1936.g.)

Kalnaskola. Mācību stunda. (Foto — 1935. g.)

Rīt Bakaldīnas otrās pamatskolas būvdarbi. Kolonijas vēsturē tā iegājusi ar nosaukumu — Upīša skola. (Foto — 1932. g.)

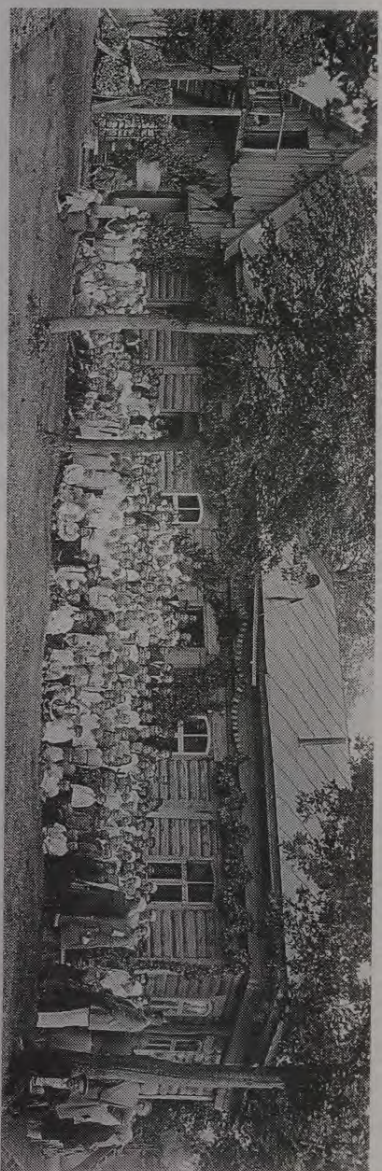
Upīša skolas pirmais izlaidums. (Foto - 1935.g.)

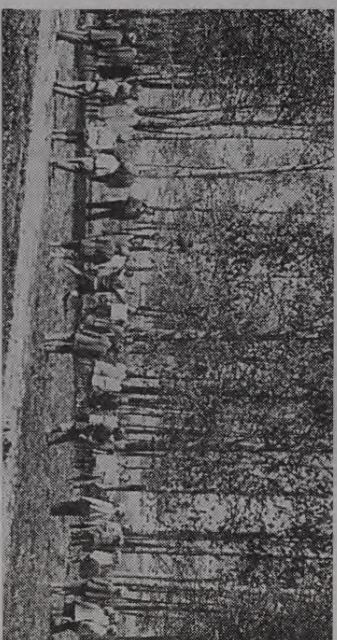
*Upīšu skolas skolēni pie siltu pusdienu galda.
(Foto — 1932. g.)*

*Upīša skola. Skolotāja Minna Andersone (ar balto apkaklīti) starp saviem
audzēkņiem. (Foto — 1933. g.)*

*Bakalīnās un Arhlarviešu koloniju skolēnu salidojuma dalībnieki pie P. Smečkas kopsaimniecības kluba.
(Foto — 1934. vai 1935. gada vasarā)*

Bakalīnās skolēnu fizikālās svētki (spartakiāde). (Foto — 1934. g.)

Bakalīnās skolēni ceļā uz salidojumu.

*Latviešu meitenes – Bitcas lauksaimniecības tehnikuma studentes.
Piemaskava. (Foto – 1935.g.(?) – 1936.g.)*

*Leņingradas latviešu pedagoģiskais tehnikums.
Studentu grupa no Baškīrijas. (Foto – 1932.g.)*

*Latviešu pirmskolu audzinātāju kursi Maskavā
(Foto — apm. 1930. g.)*

*Pirmās Visiņģu latviešu un latgaļu pionieru
vadītāju kursi Maskavā 1933. g.*

*Vissavienības latviešu un latgaļu pionieru vadītāju kursi Maskavā.
(Foto - 1933.g.)*

*Trisvjates latviešu kolonijas skolas skolēnu fizkultūriešu pulciņš.
(Foto - 1932.g. - 1934.g.)*

*Trisvjates latviešu kolonijas skolas skolēnu koris.
(Foto - 1932.g. - 1934.g.)*

Maskava. Latviešu bērni mācījās latviešu skolā. (Foto - 1924.g.)

Maskava. Latviešu centrālā kluba sporta sekcijas dalībnieces.

Izdevniecības "Prometejs" darbinieki atpūtā Piemaskavā Peredejkino.
(Foto - 1927.g.)

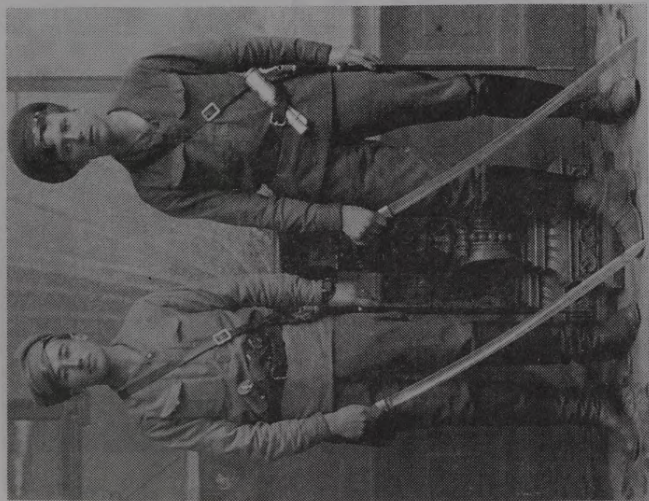
Maskava. Latviešu klubs nams. (Foto - ?)

Latviešu sportisti (futbola komanda) Arhangeļskas rajonā (Baškīrija).
(Foto - apm. 1924. - 1926.g.)

Lidmašīna "Latvju Strēlnieks". To uzbūvēja par latviešu ziedojumiem.
Ar lidmašīnu veica toreiz vēl nepieredzēti tālu pārlidojumu - līdz Ķīnai.

Latviešu strēlnieki Krievijā. No labās: Žanis Treiņš. Gājis bojā staļinskajās represijās 1938. g.
(Foto — Uļā 1919. g.)

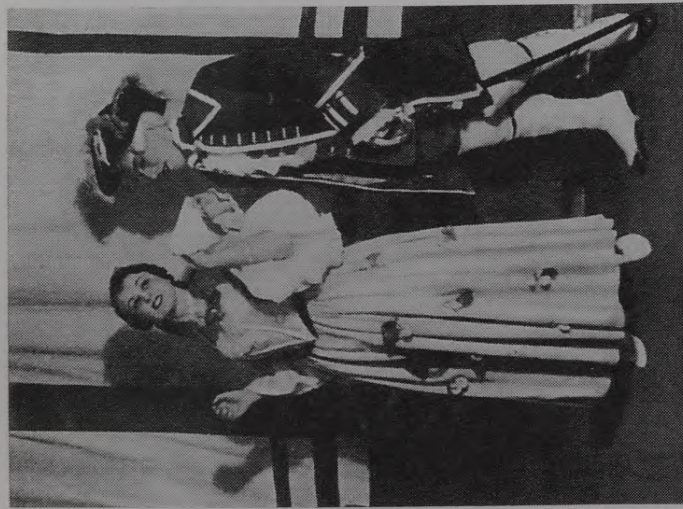
Maskava. Strēlnieka kāzas. (Foto — 1919. gads.)

Bakaldīnieši abonēja nevien avīzes un žurnālus, arī grāmatas, ko laida klajā izdevniecība "Prometējs". (Foto — 1932. g.)

Mazs atpūtas brīdis valsts Maskavas latviešu teatra "Skatuve" aktieriem, kas viesizrāžu laikā Baškīrijā devušies ražas novākšanas talkā Bakaldīnas kopsaimniecības laukos. (Foto — 1936. g.)

Žanīna - Z. Zudraga, Delekti - N. Zubovs.
Nošauti Butovas poligonā Maskavā.

Valsts Latviesu Teātra "Skatuve" viesizrādes Baškīrijā.

R. Plaumaņa "Ugunī", Kristīne - Marija Leiko, Edgars - Jānis Baltauss.
Nošauti Butovas poligonā Maskavā.

Luterāņu draudze Arhatviešu kolonijā. To uzraudzīja mācītājs Niedols.
(Foto - ?)

“— Gribēju tālājos laukos vēl iet...” Atvadas vēl vienam līdumniekam.
(Foto — 1925. g.)

Lejas Bulānas un Baškīrijas latviešiem, radās pirmie kultūrkontakti. 1985. gada vasarā Latvijas (toreiz Latvijas PSR) Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta un Vēstures institūta darbinieki devās pirmajā ekspedīcijā uz Baškīrijas APSR Arhangeļskas rajonu, kur Arhlatviešu (Arhlatiši) un Bakaldīnas ciemos iepazinās ar latviešu valodas stāvokli un lietošanu atrautībā no latviešu valodas lietotāju pamatsastāva, kā arī ar etnogrāfisko un kultūras vērtību saglabātību vesela gadsimta laikā. Pēc tam 1991. gadā notika plaša ekspedīcija uz Krasnojarskas apgabala Lejas Bulānas ciemu, kā arī mazākas, Krievijas latviešu biedrības (tagad — Austrumu latviešu biedrība) organizētas ekspedīcijas pie Smoļenskas un Omskas latviešiem. Redzējām, ka latviešu valoda, dziesmas un tradīcijas saglabājušās gan Lejas Bulānā, kur latvieši mituši jau 130 gadu, gan arī citur, kur latviešu diaspora mīt ap 100 gadu.

Tā kā valodas saglabātība un tās lietojums ir viens no galvenajiem etnosa identitātes rādītājiem, bez valodas analīzes nevar iztikt neviens no etnodemogrāfiskās situācijas pētītājiem. Aivars Tabūns, rakstot par latviešu kolonijām Sibīrijā, nosaka dalījumu sešās grupās pēc iedzīvotāju latviešu valodas prasmes:

- 1) latviešu valodu nesaprot,
- 2) saprot, bet nerunā,
- 3) runā ar grūtībām,
- 4) zina sarunvalodas līmeni,
- 5) prot lasīt latviešu valodā,
- 6) prot lasīt un rakstīt latviešu valodā.¹

Šie parametri un to vērtējums, protams, atkarīgi no daudziem apstākļiem un faktoriem, kā vecums, izglītība, profesija, kontaktu iespēja ar savas tautības locekļiem, laiks, kas pavadīts ārpus Latvijas u.c.

Kā Baškīrijā, tā Lejas Bulānā, kur man bija iespēja dziļāk ielūkoties valodas situācijā, latviešu valoda kopumā saglabāta apbrīnojami labi, kaut arī abās šais apmetnēs ilgu gadu desmitus tā bijusi pilnīgi izolēta no Latvijas un šejienes valodas attīstības un pārmaiņu procesiem. (Skat.: A.Blinkena. Latviešu valoda Baškīrijā. — Latviešu valodas kultūras jautājumi. 22. laid. Rīga, 1986, 13.-19.lpp.; A.Blinkena, A.Stafecka. Latviešu valoda Lejas Bulānā. — Lejas Bulāna — latviešu ciems Sibīrijā. Rīga, 1995, 103.-125 lpp.; A.Blinkena. Latviešu valoda tālajā Sibīrijā. — Dabas un vēstures

kalendārs 1995. gadam. Rīga, 1994, 159.-163. lpp.)

Pēc ekspedīcijas vērojumiem un anketām, latviešu valodu brīvāk pārvalda un lieto vecākā paaudze, kas mācījusies latviešu skolās, kuras pastāvēja līdz 30. gadu vidum; vēlākās paaudzes, kas latviešu valodu nav mācījušās skolā, lieto galvenokārt tikai mutvārdu formu, turklāt pārsvarā tās ir izloksnes, no kurām savulaik nākuši izceļotāji no Latvijas. Visvecākā paaudze nereti raksta atbilstoši vecās ortogrāfijas prasībām (piemēram, Duhtsche'Dūče). Tas skaidrojams ar to, ka ilgāku laiku turienes latviešiem nebija sakaru ar Latviju un nebija arī skolu, kur varētu uzzināt jaunākās literārās valodas normas. Arī 1985. gadā samērā maz Baškīrijas latviešu un 1991. gadā Lejas Bulānas latviešu abonē Latvijas preses izdevumus un lasa latviešu grāmatas, kaut arī šai laikā uz Baškīriju, kā arī uz Bulānu no Latvijas bija nogādāti paprāvi grāmatu sūtījumi un izveidotas nelielas latviešu grāmatu bibliotēkas. Tā kā turienieši neklausās arī Latvijas radio un neskatās Latvijas televīzijas pārraides (tas viņiem nav arī tehniski iespējams), viņiem nav īsta priekšstata par latviešu literāro valodu un, šķiet, viņi pat neapzinās, ka lieto izloksnes. Nereti gan viens otrs ieminas, ka Latvijā gan runājot citādi nekā tur.

Ne Baškīrijā, ne Lejas Bulānā nav izveidojusies latviešu valodas literārā forma ar saviem funkcionāli stilistiskajiem variantiem, kas būtu kopīga visiem turienes latviešiem. Lai gan daudzos latviešu ciemos līdz 30. gadu vidum bija latviešu pamatskolas, tās acīmredzot nepaspēja nostiprināt literāro valodu kā kopnacionālas valodas formu tai latviešu daļai, kas atradās ārpus nacionālās kultūras attīstības pamatvides. Tas apliecina, ka literārās valodas var veidoties un nostiprināties tikai noteiktos vēsturiskos un sociālos apstākļos, kur tām ir nācības vai nacionālās grupas vienotājas funkcija. Ir nepieciešama vienotāja rakstu valoda un valodas kopšana kā skolā, tā ārpus tās. Tālaika sociālie un vēsturiskie apstākļi latviešu valodai tādas prasības neizvirzīja, jo latvieši ieplūda mītnes zemes kultūras un sabiedriskajā dzīvē, kur sabiedrības vienotājas funkcijas veica krievu valoda. Pēc ekspedīcijas dalībnieku vērojumiem, turienes latviešu valodas kvalitāti maz ietekmē krievu valodas skolās iegūtā izglītība (pat augstākā) — arī izglītotie cilvēki latviski runā dialektā. Patlaban starp Krievijā dzīvojošiem latviešiem nav neviena rakstnieka, kas rakstītu latviešu valodā. Tāpēc var uzskatīt, ka Krievijas

novados citvalodu vidē dzīvojošo latviešu valoda ir iekonservēta valoda, kas eksistē izlokšņu formā, kādu lietoja tā paaudze, kas pārcēlās uz Krieviju pagājušajā gadsimtā, kad vēl nebija plaši nostiprinājusies literārās valodas vienotā forma.

Latviešu valoda, būdama pastāvīgā kontaktā ar citām valodām, atspoguļo šo apkārtējo valodu ietekmes. Krievu valodu labāk vai sliktāk prot visu paaudžu latvieši, tāpēc krievu valodas ietekme ir visai spēcīga. Arī paši runātāji vairākkārt izteicās, ka viņu runā esot iejaukti krievu valodas vārdi: "*Man lāga neiznāk ne pa krieviski, ne pa latviski*", "*..sāku pa latviski, aiziet pa krieviski*" u.tml. Vairāk ietekmju vērojamas jauktajās ģimenēs un arī jaunākajās paaudzēs; "*kā sākuši skolā krieviski, tā arī mājās runā*". Latviete Vilma Būda stāsta: "*Znots ir igauņš, divi ir krievi. Vedekl ir krieviete. Nu vot. A tie mazbēni visi krievi. ..Mazmeita/ man pusvēstulīt norakstīj pa latviski. /.. / Es jau zin, ka viņ man visi krievisk rakst. Un ta līdz pusei bij norakstījusi, un ta atkal pa krievisk. A vot, tās vidējās meits tas mazdēls, tas saprot visu, tas vairāk te atronas, viņš saprot un bišķiņ runā. A tie cit jau nesaprot, nemaz nesaprot. Viņ jau gribētu.*" /Lejas Bulānā/. Arī Milda Drone saka: "*Dēlam rakstu pa latvisk. Viņš man pa krievisk atbild. Viņš gāj skolā, tad te mācīj šito vāc valod, tā sakrīt ar tiem latviešu burtiem.*" /Lejas Bulāna/. Tiem, kam latviešu valoda nav mācīta skolā, rakstīšana latviešu valodā sagādā grūtības, tāpēc rakstot bieži "ieskrien" krievu burti; nereti latvisko tekstu raksta ar krievu alfabēta burtiem.

Runātā valoda vienmēr ir brīvāka no kvalitātes kritikas barjerām, tāpēc tajā nekontrolēti ienāk arī citu valodu ietekmes. Tas īpaši attiecināms uz leksiku, kurā sastopami gan senāk Latvijā pazīstamie ģermānismi, gan arī jaunākie aizguvumi no krievu valodas.

Tā kā latvieši vairākus gadsimtus dzīvoja vāciešu pakļautībā un arī mūsu rakstu valodas veidošanā liela loma bija vācu tautības darbiniekiem, daudzu jaunu jēdzienu izteikšanai tika pārņemti vārdi no vācu valodas — t.s. ģermānismi. Kad latviešu valodas kopšanai un attīstīšanai pievērsās paši latvieši, īpaši Juris Alunāns, Atis Kronvalds, Kaspars Biezbārdis un citi jaunlatviešu kustības darbinieki, daudzus šādus vāciskos aizguvumus sāka aizstāt ar latviskiem darinājumiem un liela daļa no tiem līdz 20. gs. vidum bija no latviešu literārās valodas izskausti. Taču mūsu gadsimta sākumā ģermānismu bija vēl krietni daudz, un tie līdz ar visu valodu

nonāca arī izceļotāju mītnes zemē. Tādus tos Krievijā dzīvojošie latvieši lieto joprojām, piemēram, *briesmig jiptig, ūdens ir gaužam smeķīgs, mas placic bijš, prišie un skābie kāposti* (Baškīrijā); *tas bij bodes sāls, ciere pa kapiem vien pati, malk bij kādam nāburgam jāpārdod, klūgu maktīgu nolauž u.tml.* (Lejas Bulānā). Diemžēl, jāsaprot, ka arī Latvijā pēdējos gados acīmredzami šo ģermānismu lietošana ir aktivizējusies, kaut arī latviešu valoda Latvijā atguvusi valsts valodas statusu un tās kvalitātei vajadzētu arvien celties.

Krievijā dzīvojošo latviešu valodā krietni daudz ir arī no krievu valodas aizgūtu vārdu. Te var runāt par vairākām vārdu grupām.

1) Krievu valodas vārdus izmanto to jauno jēdzienu un reāliju nosaukšanai, kādu nebija pirmsrevolūcijas laikā, piemēram, ahotoveds — medību pārzinis; brizgalka — smidzinātājs; koņuks — zirgkōpis; hūtors — viensēta; prijomņiks — uztvērējs; peredača — pārraide; pravļeņija — pārvalde; seļsovets — ciema padome, smotrs — skate, šķenka — sekcijmēbele; sosķezāņija — sacensības (sociālistiskās); vezģehods — visurgājējs; vojennij gorodoks — militārā pilsētiņa; zagatkantoris — labības sagādes kantoris, u.c. Šie vārdi latviešu leksikā parasti ienāk fonētiski daļēji adaptētā veidā un latviešu valodai atbilstošā gramatiskā formā. Daži jaunie termini veidoti ar latviešu valodas saknēm, taču atšķirīgi no Latvijā izveidotā termina, piem., (auto) atstātuve — piestātne.

2) Krievu vai citas vietējās valodas nosaukumus latvieši izmanto tādu vietējo reāliju apzīmēšanai, kas Latvijai nav raksturīgas, piemēram, augu un dzīvnieku nosaukumi, etnogrāfismi, kā dušica, kaļina, gornostajs, čuhans, lubaks, balagāns, tabūns, tulups.

3) Ikdienas sarunvalodā valodu kontakta apstākļos viegli tiek pārņemti izsaukmes vārdi, partikulas un modālie vārdi. Tas vērojams arī Krievijā dzīvojošo latviešu valodā. Pirmām kārtām te minams izsaukmes vārds *vot*, ko mēdz lietot latviskā lūk, redz, re, rau vietā: *vot, šodien i piektdieņ, značit, var Piektaļ vai Pieču saukt; vot, mums tas prostranstvenņik 'maģistrāle' vēl nav; vot, te aiz kapiem ir, kur tagad tos klaģs 'zārdus' krauj. Vo, cik smuks ļisaunieks 'lapegle'!* No partikulām bieži lieto *čto ta, čto ļi, hoķ, hoķ bi, i to, už, že. Mums čto ta neaiztika; tas pols viņam galvu čto ļi nocirta; hoķ sniegs, hoķ kas būs; viņš jau ne tā už vecs; nopirk pa naud že; hoķ bi vien stund būt padevuš* u.tml. Tāpat visai raksturīgi ir krievu valodas saikļi a, 'bet', i 'un', to-to 'te-te' u.c.: *viss tas ir jā-*

mācas. /../ A, ja neko nedar, tad nekas nenāk. A ko tu nāc mājā? — A ko tu māt nepasauc? Kur tu — bodē bij? — Ako — kantorā bij. Šādam a mēdz būt arī partikulas vai interjekcijas nozīme.

Retums nav arī aizgūtie darbības vārdi, piemēram, *barmačijam, kā mākam* (=runājam); *tad mēs abas strapājamies* (= gatavojam ēdienu); *viens cilvēks izporķi* (= sabojā) visu; *es jūs nemaz neapslužīs* (= neapkalpošu). Darbības vārdu locīšana notiek pēc latviešu valodas likumiem. Aizgūtos īpašības vārdus turpretim mēdz dažkārt atstāt arī krievu valodas formā un nelocītus; piemēram, iskustvennij nieciņš, nereti pievieno latviešu valodas galotni, piemēram, upravļajuščijs, centraļnijs.

Ar krievu valodas starpniecību aizgūtajos internacionālismos vai krievu valodas vārdos lieto nevis palatalizētos, bet mikstos līdzskaņus un arī krievu valodai raksturīgo vārda uzsvāru, piemēram, *ķehņik, mi'ņistrs, ķīgr* (= tīģeris), *kol'hozņiks, sou'hoz; ab'zāķeļno perečis'ļājut uz grāmatīņs*.

Dažkārt vērojami arī krievu valodai raksturīgi teikumu veidojumi un reakcija: *.. dzīvoja skolotāja vācu valodas* (učiteļnica ņemeckogo jazyka); *sieva labi valda vācu valodai* (vļaģejet ņemeckim jazykom); *atcerējās, ka viņi ir latvieši tikai pa ierakstam pasē* (po zapisi).

Veidojas arī īpatnēji kalki no krievu valodas, kā: *bij slovārs, bij vārs pa latvisk, un tūlit pārved* (= pārtulkoja) *pa krievisk; brālīs viņam esot sastāvējs* (= liciš<zastavil) *to darīt; gan apiesies* (= iztiks<oboidjotsja); *mēs izspēlējām* (= uzvarējām<vyigraļi) karu. Iespējams arī tikai priedēkļa tulkojums, piemēram, *viņš notravījās* (= noindējās<otravilsja).

Taču ne jau galvenais ir vērot citu valodu ietekmes tāluma latviešu valodā. Liels prieks ir redzēt, ka daudz kas šai valodā ir saglabājies no valodas latviskā gara, no sen lietotajiem vārdiem, ko Latvijā daudzi ir aizmirsuši. Kā Baškīrijā, tā Lejas Bulānā dominē libiskā dialekta iezīmes, jo vairums šais vietās apmetušos ļaužu nākuši no Kurzemes un Vidzemes libiskajiem apgabaliem. Valoda ir bagāta ar tēlainu un spilgtu izteiksmi, tajā ir trāpīgi salīdzinājumi, kā: *nesās kā vēja grābiķis; ka tās špices nav uzklātas, ta tā gulta kā govs bez ragiem; kas jau saķēra vēl skolu pa veco druku, tie lasa; medu šūpā 'sviez'; kāzās nelaid iekšā, kamēr izsmērēj ar to brandavīnu mutes; pie pamātes nedrīkst garu roku pēc maizes sniegt; tukšs kā izšauta plinte. ..tagad it nekā nedar, visiem vajag*

tikai iebāzt mutē un sagremot; sestdien vakarā tur aiz kaln iet saulīt nost un vēl, un vēl.

Ir svešajā vidē saglabāti latviešiem raksturīgie krustāmvārdi. Kā konstatējis Aivars Tabūns, starp 52 vecākās paaudzes vīriešu vārdiem vairums ir tipiski latviski: fiksēti 14 Jāņi, 8 Viļi, 7 Jēkabi, 6 Roberti, t.i., gandrīz 70 procentiem no apsekotajiem dots viens no šiem četriem vārdiem. Arī starp vidējās paaudzes vīriešu vārdiem vairums ir tipiski latviski, un starp populārākajiem vārdiem atkal ir Jānis un Vilis, kā arī Valdis un Juris. Vecākās paaudzes sieviešu vidū apmēram pusei ir viens no šādiem pieciem vārdiem — Milda, Anna, Paulīna, Emma, Marija.² Pat vairāk — latvieši savai mentalitātei un valodai pielāgojuši arī turienes vietvārdus. Netālu no Lejas Bulānas tek *Kebežas* upe, ko latvieši sauc par *Lielupi*, ciematu *Sujetuk* Bulānas latvieši sauc par *Svētuku*, pilsētu *Karatuz* — par *Kartūzi* un garo vietvārdu *Verhņij Bulan* īsi sauc par *Verbulānu*. Gandrīz visi mikrotoponīmi ir arī latviski, piemēram, Lejas Bulānā ir *Ābolu kalns*, *Mācītāju kalns*, *Kļaviņu kalns*, *Alkšņa kalns*, *Bizdānu kalns*, *Būdu kalns*, *Putnu kalniņš*, *Vendes grava*, *Būdu upīte*, *Pasikpuriņš*, *Kappuriņš*, *Sudmalu ezers*, *Krāces* un citi. Pat govīm tiek doti latviski vārdi, kā *Pirmaļa*, *Oce*, *Trese*, *Cekule*, *Piektaļa*, *Melluža*, *Raibe*, *Lauķe*, *Sarkane*.

Un tomēr, gadiem ejot, jūtams, ka latviešu valodas lietojums jaunajā paaudzē samazinās. Tas ir objektīvs process, ja bērniem nav iespēju valodu mācīties skolā. Krievijas valsts līdz šim neko nav darījusi, lai nodrošinātu iespējas latviešu bērniem savu valodu apgūt arī skolā, kaut arī pastāvīgi tiek pārņemts, ka Latvija nenodrošinot krievu bērniem skolas, un neredz, ka Latvijā darbojas daudzas skolas ar krievu mācībvalodu. Latvijā izveidotā izglītības misija, kā arī Austrumu latviešu biedrība ir rūpējusies, lai nosūtītu uz Baškīriju, Lejas Bulānu un Rižkovas ciemu, kā arī uz Krasnojarsku skolotājus, kuri varētu mācīt latviešu bērniem ietvērtu valodu un latviskās tradīcijas un dzīvesziņu. To palīdz arī bērnu piedalīšanās Latvijas 3x3 nometnēs, kur viņi īsti var izjust dzīvās valodas vidi. Izglītības ministrija sagatavojusi arī īpašu mācībgrāmatu Krievijas latviešu bērniem, kā arī magnetofona un videolentes ar valodas un mūzikas ierakstiem.

Valodas saglabāšanas labad ļoti svarīgi ir neļaut valodai izzust no jaunās paaudzes lietojuma. Tieši bērnībā liktie pamati ir vis-

stiprākie, tāpēc vecākiem ģimenē un arī Latvijas valstij būtu jādara viss, lai viņu bērni iemācītos un lietotu latviešu valodu, lai apzinātos to par savas etniskās piederības galveno rādītāju un garantu. Tas ir ļoti grūti svešas tautas vidū, kur sociālā un sabiedriskā situācija prasa tikai svešo valodu un tieši no svešas un nevis no savas tautas valodas prasmes būs atkarīga jaunā cilvēka vieta sociālajā sistēmā, viņa iespēja iegūt augstāko izglītību un to likt lietā visās profesijās un amatos. Kā atzīst latviešu trimdinieki arī Rietumvalstīs, saglabāt latvietību un to nodrošināt bērniem ir grūts un dārgs prieks un, lai to darītu, ir jābūt ļoti stiprai nacionālajai apziņai un tautas mīlestībai.

Tikai kopā ar savu valodu latvieši būs stipri un spēs pārcirst visus mežglus.

Piezīmes.

1 "Lejas Bulāna — latviešu ciems Sibīrijā". — Rīgā, 1995, 265. lpp.

2 Turpat. — 275.-276. lpp.

Zvērinājums

*Mīli dzimtenes rudeņus drēgnos,
Zvaigžņoto jumu pār to,
Mīli gulβαļķu istabas sijā
Pirmdzimtā šūpuli iekārto;*

*Mīli smiltājus, sentēvu rokām
Auglīgās druvās pārvērstos,
Mīli pagalma spuraino mauru,
Pirmo soli tur pasperto;*

*Mīli tev valodu devušo tautu, —
Kaut arī naidnieka piesmiētu, —
Mīli kā cerībā trīcošu sirdi,
Kailu uz plaukstas tev pasniegtu!*

Mīli!

Hugo Rukšāns

Tas bija tik sen...

(Tālā un tuvā Latviešu Birze)

Latviešu Birze jeb Latbirze bija viena no daudzajām pa visu lielo Krievzemi izkaisītajām latviešu kolonijām. Izcelsmes laiks un cēloņi arī puslīdz tādi pat kā citām. Ko latviešu zemnieks XIX gadsimtā varēja iesākt bez savas zemes? Doties uz pilsētu un meklēt iluzoru laimi? Vai klist pa novadiem kalpu kārtā? Emigrēt uz svešām zemēm pāri okeānam?

Daudzi meklēja izeju tuvākos vai tālākos Krievijas impērijas novados. Sakrāvuši pajūgā visnepieciešamāko iedzīvi, ar bērniem un gosniņu, suni un kaķi, ar spītīgu apņēmību sirdi un asarām acīs atstāja dzimto pusi un devās austrumu virzienā. Ceļi bija tāli un grūti, neziņas klāti un tomēr cerībām pildīti.

Pirmsākums latviešu pārceļošanai uz Mogiļevas guberņu Baltkrievijā ir 1862. gads, kad grāfa Tolstoja pārvaldnieks Šreiders, vācietis pēc tautības, saņēma atļauju izvest no Kurzemes kalpus un sīkos rentniekus izvietot uz muižas zemes Grudinovkā, kas atradās kilometrus astoņus nomaļus no Mogiļevas-Bihovas šosejas. Šreiders zināja, ko darīja — viņš pazina latviešus kā labus zemkopjus. Uz Kurzemi tika aizsūtīts kāds cits vācietis Šadenbergs, kas savervēja pārbraukšanai ap 300 ģimeņu. Katrai ģimenei Grudinovkā un tās tuvākajā apkārtnē tika iedalītas divas desetīnas aramzemes, kā arī 20-40 desetīnu neiekoptas zemes, meža un purvāja. Visu šo apdzīvoto vietu nosauca par Latviešu koloniju. Zemi varēja rentēt, bet sākot ar 1912. gadu — iepirkt. Daļa atbraucēju ātri nostājās uz kājām, citiem tas prasīja ilgāku laiku, bija arī ģimenes, kas daudzus gadus dzīvoja trūkumā, daļa no tiem maizi pelnīja arī grāfam Tolstojam piederšajā stikla fabrikā "Gūta".

XIX gadsimta deviņdesmitajos gados tapa jauna kolonija — Latviešu Birze. Tad, arī galvenokārt no Kurzemes izbraukušie, latviešu zemnieki atrada apmešanās vietu Mogiļevas guberņā, ap tūkstoš verstu attālumā no Augškurzemes. Te, pie sena zemes ceļa starp Mogiļevu un Čausiem, ģenerālis Puzanovs ar sava pārvald-

nieka Petrovicka starpniecību sāka izpārdot savus plašos dzimtas īpašumus. Tajos ietilpa Petroviču, Libužu un citu muižu zemes. Petroviču muižas zemes, kā to bija vēlējusies Puzanova sieva, pēc tautības vāciete, pārdeva tikai latviešiem. Dabīgi, ka skaidrā naudā neviens no zemniekiem uzreiz samaksāt nespēja. Tika slēgti ilgtermiņa pirkšanas un pārdošanas līgumi. Zemi pārdeva ar agrārās bankas starpniecību. Pirkšanas līgumi paredzēja zemes vērtību — 100 rubļu par desetīnu — nomaksāt piecdesmit gados. Pavasaros un rudenos bankai bija jāiemaksā procenti, bez tam jānodod muižai lopī — govys, suķis, 2 teļi. Vērtīgos mežus izcirst nedrīkstēja. Katrai saimniecībai bija jāatstāj vismaz 3 desetīnas meža, pārējās platības bija paredzētas nolīšanai un tūrumu iekopšanai.

Bez Grudinovkas un Latbirzes šajā apvidū bija vēl arī citas latviešu apmešanās vietas. Vairākas latviešu ģimenes dzīvoja netālu no Mogiļevas Borovkā, arī otrpus Mogiļevai — Rečkos. Te uzaudzis slavenais polārpētnieks latvietis Otto Šmits, kura vārdā 1934. gadā pat bija ierosināts pārdēvēt Mogiļevu. Latvieši dzīvoja arī Galečos, Maltičos, Vepriņos, Rusinkā, Glīničos, arī pašā Mogiļevas pilsētā.

Latviešu Birzē zemes kopplatība bija apmēram 600 desetīnas, galvenokārt cirvja un arkla vēl neskarti meži un purvi.

Pazīstamais Latvijas muzikologs Arvīds Darkevičs, kura dzīves gājums sācies Latviešu Birzē 1917. gadā, rakstīja: "Kad es sāku redzēt un apjēgt pasauli, līdumi bija izlīsti, ģimenes dzīvoja savās mājās — viensētās. Katram bija savs stūrītis zemes, meža pudurs, bērzu birztala, augļu koki un ogulāji ap mājām un citi koptas dabas jaukumi. Bet cik sviedru bija izliets, cik dvēseļu viņsaulē aizvadīts, iekams kādreizējie kurzemnieki un vidzemnieki šeit, svešajā pusē, bija iekārtojuši dzīvi pēc savu senču parauga! Ne tikai materiālo, bet arī garīgo, kultūras dzīvi ar visām no dzimtenes līdzatvestām tradīcijām. Nezinu to visu vārdus, kas gadsimtu mijā īpaši daudz darījuši, lai Latbirzē topošās paaudzes varētu baudīt kultūru un dzīvot latviskā garā. Jau tas vien, ka bērnu gados esmu vests uz viņu būvēto baznīcu un esmu beidzis latviešu pamatskolu (cara laikos sauktu par zemstes skolu), ir ievēribs cienīgs..."

Tik tiešām, Latviešu Birzē bija sakoptas mājas, pacēlās baznīca, ar kuras sarūpētiem līdzekļiem tika uzcelta pamatskola, ar laiku skolas ēkas galā piebūvēja klubu. Sākumā kolonijā bija apustuļu baznīca, kurā dievkalpojumus vadīja bīskaps Mārtiņš Eizengrauds

vai arī viņa brālis diakons Fricis Eizengrauds. Sprediķus klausīties brauca no daudzām latviešu apdzīvotajām vietām, arī viņi paši nereti apciemoja citas kolonijas. Pēc Mārtiņa Eizengrauda nāves divdesmito gadu sākumā apustuļu draudze pārgāja uz evaņģēliski luterisko ticību, jo pati draudze sev apustuļu mācītāju iecelt nevarēja.

Pirmās ģimenes, kas deviņdesmitajos gados bija atbraukušas uz topošo Latbirzi, bija Blomnieki, Eizengraudi, Derkevici, Jurģi, Šmiti, Rudziši un citi. Tā, samērā lielu platību aizņēma un apstrādāja pieci brāļi Blomnieki — Roberts, Edvarts, Jānis, Pēteris, Verners, viņu māsa Olga, otra māsa Emma ar vīru Kārli Derkevicu. Taču paši pirmie latvieši Birzē bija ieradušies vēl agrāk. Berkmaņu ģimene šeit dzīvoja jau kopš sešdesmitajiem gadiem. Viņu mazmazdēls Alberts Balodis dzīvoja Latbirzē līdz 1992. gadam, kad turpat nomira 85 gadu vecumā, bet Alberta māsa Alīda ilgus gadus dzīvoja un strādāja par skolotāju Grudinovkā (mirusi 1993. gadā). Ap 1875. gadu Latbirzē bija ienākusi Vašmaņu ģimene.

1914. gadā sākās Pirmais pasaules karš. Daudzi latvieši no Latvijas un pirmām kārtām no Kurzemes bija spiesti doties bēgļu gaitās. Mana vecmāmiņa Eda Lāce, Ugāles pagasta Kauliņmājas saimnieka Eniņa meita pēc vecākā un vienīgā brāļa apprecēšanās kļuva savā mājā par kalponi — likums nepieļāva dzimtsmāju sadalīšanu. Par kalpiem palika arī Edas bērni. Manai mātei jau 14 gadu vecumā bija jāuzņemas smagos meitas pienākumus, jāslauc govīs un jāveic visi pārējie darbi. Viņas brālis Jānis arī strādāja mātesbrāļa saimniecībā, tikai vecākā māsa Līze kalpoja muižā.

Mātes ģimene pievienojās pasaules kara bēgļiem. Kauliņmāju saimnieki Eniņi arī sākumā sakravājuši vairākus ratus, bet, gabalu pabraukuši, atgriezās atpakaļ — žēl bija mantas, žēl jaunuzceltās lielās mājas. Vienīgi viņu dēls Uldriķis aizbrauca bēgļiem līdzī. Bēgļu gaitās no Ugāles toreiz aizgāja daudzas ģimenes, tai skaitā arī Olkalni, Āboliņi un citi.

Latbirzē neviens viņus ar rozēm negaidīja: nebija te ne brīvas zemes, ne tukšu māju. Darba gaitas vajadzēja uzsākt pie lielajiem saimniekiem. Manas māmiņas Edas Lāces pirmā darba vieta bija pie biskapa Mārtiņa Eizengrauda. Viņam bija divi pieauguši dēli — Fricis un Didriķis un meita Marija. Vēlāk māmiņa kalpoja arī pie citiem saimniekiem.

1920. gadā no armijas atvaļinājumā bija atbraucis bīskapa māsas dēls no pirmās laulības — Fricis Jurģis no samērā turīgās Umberķu ģimenes. Jaunieši ieskatījās un Fricis ar Edu apprecējās. Kāzas esot rīkojuši trīs saimnieki — visi, pie kuriem māmiņa bija kalpojusi. Kāzās spēlējis pūtēju orķestris no Mogiļevas. Pēc divām nedēļām tēvs atgriezās armijā, nokļuva frontē, pēc tam gūstā Vācijā. Atgriezās tikai 1922. gadā, kad man jau bija pusotra gadiņa.

1922. gada beigās jaunajai Jurģu ģimenei iedalīja septiņas desetinās zemes, daļa no tās bija aizlaista atmatā. Pēc gada uzcēla māju. Tēvs un māte bija strādīgi ļaudis. 1926. gadā mūsu ģimene skaitījās "bedņaku" (trūcīgo) sarakstos, 1929. gadā jau bijām "malomošņņije seredņaki" (mazjaudīgie vidējie). Tēvs smēja, ka vēl pēc pāris gadiem mūs jau ieskaitītu "kulakos".

Divdesmitajos gados kolonijas zemnieku lielākā daļa bija samērā turīga. Daudzbērnu ģimenes tika ar darbiem galā paši, kalpus neturēja. Tikai vienai — Rudzišu ģimenei kalpoja puisis, meita un gane, jo pašiem viņiem bērnu nebija.

Baltkrievijas kompartijas Mogiļevas apgabala Latviešu biroja ziņojumā apgabala komitejai norādīts, ka 1927. gada 1. septembrī apgabalā kopējais latviešu iedzīvotāju skaits ir 2033 cilvēki, kas apdzīvo 394 viensētas. 1926. un 1927. gadā apgabalā izveidoja mašīnu izmantošanas sabiedrību, noorganizēja piecus piena-sviesta arteļus. Viens no tādiem tapa arī pie mums Latbirzē — pašā centrā uzbūvēja pienotavu — kapitālu mūra ēku ar dziļu betonētu pagrabu. Uz šejieni latbirzieši piegādāja pienu, paši stājās pie lielā separatora, lai pienu nokrejtotu. Galvenā te ražotā produkcija bija ļoti augstas kvalitātes galviņu siers. Gatavās galviņas novietoja no šauriem delīšiem uzceltā piebūvītē žāvēšanai.

Latbirzē galvenās ražošanas nozares bija laukkopība — audzēja graudaugus, kartupeļus, sakņaugus, linus, un lopkopība. Govis bija gan melnraibas, gan dzeltenraibas, paretam kāda brūnaļa, šķīmes lopu nebija. Taču labi kopjot piena bija pietiekami. Cūkas baroja katrā mājā. Turīgākie kāva gadā vairākas cūkas, trūcīgie — vienu uz Ziemassvētkiem, pa starpām arī vistas un aitas.

Biškopība nebija plaši attīstīta. Bites bija kalējam Jānim Valdovskim, Derkeviciem, Olgai Blomniecei, Kārlim Čikstam. Inesīga bija alus brūvēšana. Brūvēja ne tikai savām vajadzībām, bet arī

pārdošanai baltkrievu sādžās. Ar brūvēšanas pārpalikumiem baroja lopus. Bija mājas, kur vienmēr varēja iegādāties alu. Taču vairums latbirziešu mājās alu brūvēja tikai svētku reizēm, kulšanas un kūtsmēslu vešanas talkām.

Dažām saimniecībām piederēja labības pļaujmašīnas, zirgu vilkmes grābekļi un zāles pļaujmašīnas. Zirgu spēka piedziņas kuļmašīna piederēja Rudzišam, ar to apkūla visu kolonistu izaudzēto labību. Bija arī vienkāršās graudu tīrāmās mašīnas. 1929. gadā parādījās lokomobile un liela kuļmašīna, līdzīga "Imantai". Līdz divdesmito gadu vidum Latbirzē darbojās arī ķieģeļu ceplis, kas atradās uz Viļa Eizengrauda zemes.

Latbirziešu un kaimiņu baltkrievu sādžinieku lopus ārstēja neoficiāls veterinārfeldšeris — mans tēvs Fricis Jurģis. Veterinārās iemaņas viņš bija apguvis, dienot cara armijā. Naudu parasti neņēma, dažreiz šo to atveda graudā.

Bija kolonijā savi galdnieki — Pēteris Dabriķis un viņa sievas-tēvs Ansis Empelis, savi kalēji — Jānis Valdovskis un Berķis. Galdnieki darināja galdus, solus, plauktus, skapjus, gultas, vērpjamos ratiņus, ratus — lielos un mazos, ragavas. Kalēji savukārt ratus un ragavas apkala, izgatavoja siko inventāru, apkala arī zirgus. Daudzās mājās bija stelles (kam nebija, tie uz laiku aizņēmās), vērpjamie ratiņi bija gandrīz visiem. Vilnu kārsa ar roku kārstuvītēm, ja uzkrājās vairāk vilnas, tad veda uz vilnas kārstuvi.

Paši mājās apstrādāja arī linus. Ziemā vērpa, auda, adīja, šuva. Šos darbus meitenēm mācīja no bērnības. Vīri vija grožus, virves, darīja visu pārējo pēc vajadzības. Auda vadmalas un pusvadmalas audumus, vilnas un pusvilnas segas, sauktas par deķiem, linu palagus, dvieļus, galdautus, nereti arī audeklu krekliem. Tas gan nebūt nenozīmēja, ka staigājām tikai pašaustās drēbēs. Lai uzšūtu svētku tērpus, pirka katūna, poplīna, batista, zīda un vilnas audumus, pirka arī dārgas rotas lietas. Atceros, manai māmiņai bija zelta kaklarota — ķēdīte ar medaljonu, zelta rokassprādze un gredzens. No aitādām šuva kažokus, biežāk puskažokus, krāsoja tos melnus. Bija savas šuvējas un šuvēji, kas apšuva prasīgākos. Brūtes kleitas šuva Katrīna Šmita. Valkājamās drēbes ikdienai lielākoties šuva mājās paši. Atceros, skapī stāvēja nopirkta drēbe vīriešu virskreklam, taču māmiņai nebija laika to pašūt. Reiz, kad bija jāiet uz kāzām,

viņa ar dzirklē m piegriez a un pa nakti ar rokām tēvam krekl u sašuva.

Kurpes un zābakus šuva un arī laboja savs kurpnieks. Zeķes ikdienai adīja, bet godiem tamborēja no smalkas dzijas. Daudzi valkāja pastalas. Tās prata taisīt arī mans tēvs, taču viņš kājās āva tikai zābakus, bet svētku reizēs — kurpes.

Kaimiņi baltkrievi pastalās nestaigāja. Viņi valkāja vīzes: kājas ietina nātņa autos līdz ceļgaliem un notina ar garām auklām. Viņi daudz ko no latviešiem mācījās: nāca pēc padoma, kurā laukā kādu kultūru sēt, kā kopt lopus.

Skola

Man nav precīzu ziņu, kad Latbirzē atvērta pamatskola. Droši vien šī gadsimta sākumā. Varbūt tā tika uzbūvēta no jauna vai arī izmantota kāda agrāk lietota būve, kas liekas tuvāk patiesībai, jo trīsdesmito gadu sākumā ēka jau bija savu mūžu nodzīvojusi. Sākumā tā skaitījās kā zemstes skola, kurā bez latviešiem mācījās arī baltkrievu bērni. Viņus mācīja skolotājs Lobovs. Pēc skolu atvēršanas baltkrievu sādžās krievu klases Latbirzes skolā vairs nebija.

Pati skola bija liela latviešu lauku māja, kuras dibenistabu mūriņš un dēļu siena sadala divās telpās. Lielākā — mācību telpa visām četrām klasītēm, mazākā — skolotāja dzīvojamā istaba. Arī priekš-telpa sadalīta divās daļās: priekšnams, no kurienes ieeja klasē, un virtuve. Virtuvē — liela plīts un maizes krāsns, kuras daļa ievirzīta skolotāja istabā.

Klasē bija pieci soli (mēs teicām — partas), pietiekami gari, lai tajos iesētos pa četri pieci bērni. Skolēnu nebija daudz — pa pieciem vai sešiem katrā klasē. Stūrīti pie skolotāja istabas bija neliels plauktiņš ar latviešu grāmatām, atceros grāmatas par "Rulamanu", "Vaski", stāstu par mežonīgo Sparri u.c.

Plašajā virtuvē starpbrīžos gājām rotaļās, bet lielajā pārtraukumā dzērām tēju, ko uzvārīja Edas tante. Viņa apkopa arī skolas telpas.

Skolotāja istaba bija mēbelēta — tajā bija gulta, koka dīvāns, grāmatu plaukts, neliels galdiņš un krēsls. Veļu skolotājs laikam glabāja koferi zem gultas, jo skapja istabā netiku redzējusi.

Pats pirmais skolotājs Seralis bija muzikāli izglītots. Viņu 1907.

gadā nomainīja Stiebrīņš. Neilgu laiku strādājusi Elza Kalniņa. Kārlis Ozoliņš (dzimis 1885. gadā, skolotāja eksāmenus kārtojis Pleskavā) strādāja Latbirzes skolā ilgāk — no 1911. līdz 1921. gadam. Viņš vadījis kori, dramatisko kopu, iegādājies grāmatas skolas bibliotēkai.

Pēc Kārļa Ozoliņa pāris gadus bērnus mācīja skolotāja Lapiņa, kuru nomainīja jauna, enerģiska sieviete Vera Limberga. Viņa darīja visu iespējamo, lai darbotos pulciņi, augtu pašdarbnieku saime, biežāk tiktu rīkoti pašdarbības vakari ne tikai mūsu, bet arī apkārtējās latviešu kolonijās — Grudinovkā, Paškovā un citur. Palīgā Verai labrāt devās studenti, kuri pavadīja vasaras brīvlaikus pie vecākiem. Fricis Čiksts, Mārtiņš Blomnieks un citi mācīja korim jaunas dziesmas, piedalījās dramatiskās kopas darbā un citos sabiedriskos pasākumos, kuri vasarā notika visai bieži.

Vera Limberga bija arī tā, kas sākot ar 1927. gada vasaru organizēja Latbirzē bērnu dārzu (toreiz to sauca par bērnlaukumu). Vietējie galdnieki izgatavoja trīs zemus galdiņus, soliņus, kādas astoņas gultiņas mazākajiem, kur pagulēt dienasvidu. Lielākie izvietojās uz rindiņā saliktiem salmu maisiem. Un tā, katru vasaru brīvlaikā skolas telpās darbojās bērnlaukums, kuru apmeklēja 15-18 bērni, sākot no diviem līdz astoņiem gadiem. Tas bija pirmais bērnu dārzs visā apkārtnē, varbūt pat visā Mogiļevas apgabalā.

1927. gadā par audzinātājām bērnu dārzā strādāja Ļeņingradas Latviešu pedagoģiskā tehnikuma studente Dace Pumpura ar draudzeni, 1928. gadā — arī divas studentes — Dimpēna un Stengrēvica. 1929. gadā strādāja Vera Limberga pati ar savu māsu Mariju, par virēju bija vietējā zemniece Lina Girgensone. Pēdējā — 1930. gada vasarā bērnu dārzu vadīja studente Elza Delvere. Togad bērnu dārzu izvietoja skaistajā Viktora Girgensona mājā, jo pats saimnieks jau tika "atbudžots". Arī Latviešu Birzei bija pārskrējis no augšas rīkotais "atbudžošanas un atkulakošanas" trakums. Daudzi prasmīgākie zemnieki tika arestēti un notiesāti, tiem atņēma mantu un ģimenes izsūtīja.

Vera Limberga par skolotāju Latbirzē strādāja līdz 1930. gada pavasarim. Es pie viņas pabeidzu pirmo klasi. Tad viņa aizbrauca uz Ļeņingradu, bet 1936. gadā tika iecelta par vidusskolas direktori Maskavā. Togad es jau mācījos Bitcas lauksaimniecības tehniku-

mā, kur sāka darboties latviešu plūsma. Vera rudenī nomira ar infarktu. Kad rakstīju uz mājām, ka Vera mirusi, tēvs man atbildēja: "Labs cilvēks bija. Taču daži Latbirzē priedējās par viņas nāvi.." Veru Limbergu kopā ar komjaunieti Bertu Blomnieci kolonisti vainoja sešu ģimeņu izvešanā 1929. gadā pirms kolektivizācijas. Negribas gan ticēt, ka viņa varēja būt tā noteicēja, cik un ko izvest.

Pēc V.Limbergas par skolotāju sāka strādāt jaunais, tikko tehnikumu pabeigušais Norberts. Bija labs skolotājs. Par to liecina arī tas, ka daudzi ceturto klasi pabeigušie skolēni sekmīgi turpināja mācības Uņas septiņgadīgajā skolā netālu no Vitebskas un arī 1933. gadā atvērtajā Grudinovkas septiņgadīgajā skolā.

1934. gada rudenī Norbertu pārcēla par skolotāju uz Uņas septiņgadīgo skolu. Viņam līdz aizbrauca sieva — latbirziete Paulīne Blomniece. Uņā viņiem piedzima dēls Henrihs. 1937. gada novembrī Norberti nolēmuši svinīgi atzīmēt dēla piedzimšanu. Taču pie svinību galda ilgi pasēdēt neiznāca — ieradās apbruņoti vīri un visus skolotājus — Grausu, Geislavu, Norbertu, direktoru Veisu un vēl citus arestēja. Līdz ar to Uņas latviešu septiņgadīgā skola beidza pastāvēt. Paulīne ar dēliņu atgriezās Latbirzē pie māsas Olgas.

1933. gadā Latbirzes pamatskolu pārcēla uz "atbudzotā" Kārļa Čiksta plašo māju, jo skolas vecā ēka bija avārijas stāvoklī. Skolas piebūvē — vecajā klubā jau vienā pusē griesti bija iebrukuši. Čiksts 1932. gadā tika arestēts, taču pēc neilga laika viņu atbrīvoja. Pēc tam viņš kopā ar ģimeni aizbrauca (precīzāk būtu teikt — aizbēga) uz Grudinovku. Runāja, ka arī viņš, tāpat kā V.Girgensons, bija nokļuvis drošības dienesta rokās, kas spieda kļūt par stukačiem. Godaprāts nav ļāvis viņam aprunāt savējos, labāk visu pamest un bēgt prom. Par Kārļa Čiksta tālāko likteni man ziņu nav, bet V.Girgenonu arestēja 1937. gada 7. decembrī un 1938. gada 19. februārī nošāva.

1934. gadā uz Latbirzes skolu par skolotāju atbrauca tehnikumu pabeigusī Maiga Tālmane. Viņa skolā nostrādāja līdz 1937. gada beigām. Sākot ar otro pusgadu latviešu pamatskola tika likvidēta un pārveidota par baltkrievu skolu, arī skolotājs bija baltkrievs. 1937. gada rudenī Latbirzē atgriezās arī tie bērni, kas bija mācījušies Grudinovkas septiņgadīgajā skolā, tai skaitā arī mans brālis Roberts

un māsīca Ermīne Valdovska. Nācās turpināt mācības Ščežeru septiņgadīgajā baltkrievu skolā. Latviešu bērniem tas sagādāja lielas grūtības, jo baltkrievu valodu viņi zināja slikti. Līdz skolai bija jāsoļo liels ceļš gabals.

Gaisma nāk tik klusi

(Pašdarbība)

Pašdarbība Latbirzē bija ļoti iecienīta. Praktiski visi jaunieši, kuri to spēja, dziedāja kori, tāpat arī vidējā paaudze. Mainījās diriģenti un viņu palīgi. Dziesmas skanēja vienmēr. 1902. gadā kori vadīja baznīcas ērģelnieks Ernests Derkevics, tad skolotājs Seralis, skolotājs Kārlis Ozoliņš un citi. Pēdējais diriģents bija pašu māju muzikāli apdāvinātais cilvēks Jānis Vilks.

Jānim Vilkam savas zemes nekad nav bijis, kā mēdz teikt, ieprecējies Latbirzē. Apņēmis par sievu Friča Baloža vecāko meitu Liliju. Uz sievastēva zemes uzbūvējis pavisam mazu mājiņu, no kuras vienu trešo daļu aizņēma klavieres. Iestādīja pāris ābeles, ogulājus, vasarās visapkārt mājai ziedēja puķes. Dārza stūrītī — ar vīnstīgām apaudzēta lapene. 1930. gadā, nojaucot kādu vecu ēku, Jānim uzkrita jumts un viņš kļuva invalīds uz mūžu — neklausīja vairs kājas. Un tomēr iemācījās pelnīt sev iztiku — sēdot ratiņos laboja apavus, spēlēja ballēs un fotogrāfēja. Līdz beidzot saņēma drosmi un uzņēmās vadīt kori. Kora mēģinājumi bieži notika Jāņa Vilka mazajā istabiņā, viņš mācīja atsevišķi soprānus, altus, tenorus un basus. Lai varētu sadziedāt kopā, sapulcējās tuvākā kaimiņā Didriķa Dāvida plašajā istabā, kur pa starpbrīžiem varēja arī padejot. Vasarās puīši stūma ratiņus ar Jāni uz klubu un atpakaļ.

Tāču šī nelaime paglāba Jāni Vilku no aresta. 1936. gada vasarā pie viņa ieradušies drošības dienesta vīri: "Ķērbies, brauksi līdz!" Bet, kā cilvēkam to izdarīt, ja kājas neklausā? Drošībnieki devušies uz ciema padomi, kur bija telefons, lai sazinātos ar rajona vadību. Pie Jāņa tie vīri neatgriezās un viņš savu mūžu nodzīvoja Latbirzē.

Koris bieži uzstājās arī Grudinovkas latviešu kolonijā, ne reizi vien dziedājis pašdarbnieku olimpiādēs Mogiļevā. Pēdējā tāda uzstāšanās notika vēl 1938. gada rudenī, kad tika piešķirta otrā

vieta. Koristi bijuši sašutuši, jo pirmo vietu toreiz piešķīra vienbalsīgi nodziedātām častuškām, kas pēc latbirziešu vērtējuma bija izskanējušas pavisam vāji.

Bijušais latbirzietis Mārtiņš Balodis atceras, kā divdesmito gadu vidū pašdarbnieki gājuši kājām, lai uzstātos Sidoroviču sādžā netālu no Grudinovkas. Uz mājām ejot, viņiem uzbrukusi kāda baltkrievu puisiu grupa, sākusies pat šaudišanās. Viss tomēr beidzies labi.

Visumā latvieši ar baltkrieviem sadzīvoja draudzīgi. Nekad uz Latbirzes ballēm atnākušos baltkrievu puisius nerāja, neapsaukāja un nesita. Viņi droši varēja dejot ar latviešu meitenēm, tāpat kā latviešu puisi dejoja ar baltkrievu meitenēm.

Aktīvi darbojās dramatiskā kopa. Liels teātra mīlotājs bija jaunais skolotājs Kārlis Ozoliņš. Viņš kā ar magnētu pievilka jauno sirdis. Arī vecāki vīri un sievas labprāt apmeklēja dramatiskās kopas mēģinājumus. Viņa vadībā no 1911. līdz 1921. gadam tika iestudētas un izrādītas desmitiem lugu un skeču. Repertuārā bija gandrīz visas R.Blaumaņa lugas. 1913. gadā Kārlis apprecējās ar kaismīgo pašdarbības teātra cienītāju un aktrisi — jauko zemnieka Šmita meitu Aneti. Viņiem piedzima divas meitas. 1921. gadā Ozoliņu ģimene atgriezās Latvijā uz Dvorupi pie Balvu stacijas. Kārlis sāka strādāt Drustu sešklasīgajā pamatskolā par pārzini un skolotāju. 1944. gadā viņu arestēja, izsūtīja uz Karagandu, kur viņš 1955. gadā nomira. Viņa brāļadēls, arī Kārlis Ozoliņš, iestājās komercskolā un kļuva par Balvu rajonā iecienītu skolotāju, dziedātāju un spēlētāju.

Par to, cik aizrautīgi pašdarbības aktieri strādājuši, liecina notikums, ko man atstāstīja māte. Reiz tēvam vajadzējis tēlot plikpauri un viņš, ilgi nedomādams, licis ar bārdnazi noskūt matus no galvas vidus. Paši iekārtoja skatuvi, šuva un piemeklēja apģērbu. Uzstājās klubā, kas bija piebūvēts skolas ēkai. Klubā bija izbūvēta paaugstināta skatuve, uz skatuves ar lina audeklu apvilkti rāmji, no kuriem varēja izveidot istabu ar logu un durvīm. Zāles vidū bija iemūrētas vairākas krāsnis, ap kurām pēc izrādēm un koncertiem gāja rotaļās un dejoja.

Sarīkojumus itin kupli apmeklēja arī apkārtējo sādžu jaunieši — no Medvedovkas, Gorodņas, Petrovičiem. Viņi iemācījās iet rotaļās, dejot valsi ar dažādiem pastarpinājumiem: "obščij krug", "tancujem s damoi šjeva", "para za paroi", "dami obmeņivajut kavaļerov"

(kopriņķis, dejojām ar dāmu no kreisās puses, pāris pēc pāra, dāmas maina kavalierus). Krakovjaku arī dejoja, ik pa brīdim dāmām paejot uz priekšu pie nākošā partnera. Ja kāds atbrauca no citurienes un prata kādu jaunu deju, tā tika iestudēta vienā vakarā. Deju bija daudz — ap desmit. Balli vienmēr sāka un beidza ar valsi. Dejojotprasme zināmā mērā bija prestiža lieta. Meitenes ne labprāt gāja dejojot ar puisiem, kas to labi neprata, arī puisi izvairījās uzlūgt meitenes neprāšas. Tāpēc māmiņas jau no agras bērnības centās iemācīt savas atvases dejojot, vispirms valsi. To darīja arī mana māmuļa.

Kad 1937. gada vasarā mēs, vairāki Bitcas lauksaimniecības tehnikuma studenti, bijām praksē Pievolgas latviešu kolonijas kop-saimniecībā "Sarkanā Baltija", līdzīgas balles rīkoja arī turienes jaunieši un viss bija tāpat kā pie mums — Latbirzē.

Divdesmito gadu beigās un trīsdesmito gadu sākumā darbojās arī sporta pulciņš. Iestudējām ne pārāk sarežģītus vingrojumus. Atceros vienu tādu uzstāšanos 1929. gada vasarā. Man tad bija astoņi gadi. Sešas meitas baltās blūzītēs un tumšās īsās biksītēs un trīs puisi pa vidu baltos kreklos un tumšās biksēs vingroja laukumā starp skolu un baznīcu. Šajā laukumā svētdienās vienmēr pulcējās jaunieši. Laukuma vienā malā, kas bija tuvāk skolai, bija uzstādīts augsts balķu rāmis, tajā iesieta resna virve un gluda kārts. Puišiem vajadzēja list augšā vai nu pa virvi, kas bija vieglāk, vai pa gludo kārti. Kārti augšā pa trepēm un šļūkt lejā pa kārti bija puiku nodarbošanās. Laukuma otrā malā bija uzstādītas šūpoles "giganta soļi". Varēja šūpoties pašiem ieskrienoties, bet biežāk pacēla augšā un iešūpoja ar ne pārāk garām kārtīm. Tad šūpojās riņķī tik ilgi, kamēr varēja atkal nostāties uz kājām. Vēlāk ierīkoja volejbola laukumu. Jaunie labprāt spēlēja gan pusdienas laikā, gan vakaros un svētdienās. Starp diviem bērziem bija iekārtas parastās šūpoles.

Katru gadu vasarā rīkoja zaļumballes. Laukums atradās meža vidū, bet mežs savukārt Latbirzes vidū. Laukumu ballei izpušķoja. Meitas ar dažādas krāsas kreppapīru apvilka vējlukturus, ko sakāra kokos apkārt laukumam. Vienu lukturi pacēla uz garas kārts laukuma vidū. Puiši sanesa un salika apkārt laukumam solus. Vienā laukuma malā uzcēla dēļu paaugstinājumu muzikantiem. Visbiežāk spēlēja pūtēju orķestris, ko atveda no Mogiļevas. Darbojās bufete, kur bi-

ja nopērkams alus, konfektes, cepumi, arī stiprāki dzērieni. Te rīkojās veikalvedis Didriķis Dāvids.

Zaļumballes vienmēr bija kupli apmeklētas, nāca jaunie, vidējā paaudze, arī vecmāmiņas ar mazbērniem. Zaļumballēs bija jautri, ļaudis prata priecāties, atpūsties no ikdienas darba un rūpēm. "Kritušo" (apdzērušos) un kautiņu nebija. Visus pasākumus rīkoja kopīgi, strādāja kopīgi sabiedriskā kārtā. Ne kluba vadītāja, ne kāda cita atbrīvota kultūras darbinieka Latbirzē nebija.

Zaļumballes rīkoja arī pirmajos kopsaimniekošanas gados. Vēlāk nē. Bija klubs, dažas balles ar meijām izpušķotajā Baložu šķūnī, kur spēlēja Jānis Vilks. Reizi gadā rudens pusē notika kolhoza pļaujas svētki ar klātu galdu, savureiz pat ar pūtēju orķestri. Bet ar gadiem arī tā vairs nebija, nebija organizatoru, nebija kam priecāties...

Latbirziešiem bija kāda aizkustinoša tradīcija — sveikt dzimšanas dienās radus, draugus un kaimiņus ar dziesmu. Jo bieži to darīja kora dalībnieki. Cēlās agri, lai apsteigtu gaviļnieku un modinātu viņu ar dziesmu. Dziedātāji nostājās pie mājas loga un balsis dziedāja. Repertuārā bija vairākas dziesmas, tomēr visskanīgākā no tām bija:

*Gaisma, gaisma nāk it klusu,
Debess mala sārtojas.
Rīta zvaigzne uzlēkusi,
Jauna diena tuvojas.*

*Tu pirms gadiem šinī dienā
Pasaulē ir atnācis.
Turi to nu godā, cieņā,
Piemini, ko mantojis.*

*Dzīvību, šo miesas rotu,
Pasauli ir mantojis.
Turi to nu godā, cieņā,
Piemini, ko mantojis.*

Latbirziete Anna Blomniece vēl ilgus gadus pēc tam aizvien atcerējās, kā viņu piecpadsmitajā dzimšanas dienā ar šo dziesmu sveikuši kaimiņi Derkevici — Roberts, Elvīra un Alma. Viņa stāstīja: "Skan dziesma. Nekādi nevaru pamosties. Tik jauki, it kā eņ-

ģeļi dziedātu". Lai gan tas bija noticis pirms 64 gadiem, šis rīts palicis uz mūžu atmiņā. Pēdējā tikšanās reizē Rīgā 1992. gada rudenī nodziedājām šo dziesmu balsis kā tālu atbalsi no tām senajām jaunības dienām — es — Alise Jurģe-Kacēna, māsa Anna Blomniece un Emilija Čikste, Marta Derkevica.

Manu māmuļu dzimšanas dienā pēdējo reizi šādi sveica kora dalībnieki 1938. gadā. Laimīga un satraukta viņa izgājusi pie modinātājiem un uzlūgusi uz balli vasarā, kad atbrauks meita. Balle notika, tajā piedalījās gandrīz visi latbirzieši, cik nu viņu te bija palicis. Mūzika, dziesmas, dejas...

1939. gadā pavasarī māte no Latbirzes aizbrauca, bet dziesmas paradums palika kā ģimenes mantojums. Dzimšanas dienās citi ģimenes locekļi pieceļas agrāk, ar dāvanām un vīna glāzītēm rokās ar dziesmu modina "jaundzimušo". Un, lai cik arī nebūtu pieradis pie šādas modināšanas, jubilārs ceļas satraukts un laimīgs.

Liela izdziedāšanās vienmēr bija visos ģimenes svētkos. Ar dziesmu pavadīja arī pēdējā gaitā. Tad dziedāja "Pamazām brauciet un klusu, liķratus netriciniet". Arī manu tēvu 1936. gadā izvadīja ar šo dziesmu.

Dziesmas skanēja vienmēr, kad sagājām kopā. Dziedāja arī tad, kad puisī pēc darba veda zirgus uz ganībām un meitas gāja viņiem līdzi.

Iešana Būzeļos — tieši tā runāja mūsu pusē. Būzeļos gāja Mārtiņdienā, Ziemassvētkos. Tas gan vairāk attiecas uz laiku pirms kolektivizācijas. Pārģērbās visādi. Nereti kāds no būzeļiem bija kaza vai auns. Apaļīgs kungs veda saītītē "aunu", kam pakalpusē karājās divi sīpoli. Saimnieks brīdina kungu, ka auns šo mantu var pazaudēt. Seko zibenīga atbilde: "Neuztraucies, saimniek, tā manta ir ieliekama". Būzeļi allaž centās uzjautrināt. Girgensonu vecā māmuļa Karlīne varen drosmīgi "kāvās" ar ūsainu vīru — manu māmiņu. Asprātīgie vārdi, ar kuriem šie kaušļi apmainījās, vēlāk tika izmantoti ikdienā. Lai būzeli nepazītu pēc balss, šad tad uz mēles lika plānu koka plāksnīti un skanēja smieklīgi šļupsti. Par to, ka nākamajā dienā sāpēs mēle, neviens nedomāja.

Velna ritenī

(Kolektivizācija)

Vasarā pirms kolektivizācijas no Latbirzes izveda sešas ģimenes. Vairākus vīriešus arestēja. Piespiedu kārtā tika aizvesti šādas ģimenes:

Blomnieks Jānis, sieva Līze, bērni — Milda, Arturs, Augusts, Alberts. Bērni vēlāk no izsūtījuma vietas atgriezās.

Rudzišs Antons, sieva Eda.

Šmits Jānis ar sievu.

Eizengrauds Fricis, sieva Līne, dēls Toms ar sievu un divām meitām — Mariju un Elzu.

Zvingule Eda ar vīru.

Derkevics Kārlis, sieva Emma un bērni — Roberts, Alma, Anna, Verners, Zenta un Herberts. Pēc nepilna gada atgriezās divi pēdējie, vēlāk arī Emma ar pārējiem bērniem.

1929. gadā arestēja un aizveda uz neatgriešanos *Ernestu Derkevīcu* un kalēju *Berķi*.

Šīs "atbudzotās" un aizvestās ģimenes ne ar ko īpaši neatšķīrās no pārējām kolonistu ģimenēm. Kā savās piezīmēs minējis dēls Arvīds, Ernestu Derkevīcu droši vien arestēja par to, ka dienā, kad sarkanajā stūrītī bija jānotiek kādam sarīkojumam, Ernesta mājā bijusi balle. Pie Ernesta mājās ieradies kāds Stepanovs un sastādījis aktu par šo "pretvalstisko pasākumu".

Frici Eizengraudu droši vien arestēja tāpēc, ka viņš bija diakons. Kādā no Latviešu biroja ziņojumiem Mogiļevas apgabala partijas komitejai bija teikts, ka konstatēti " .. fakti, ka garīdzniecība iejaucas padomju varas un komunistiskās partijas politikā, piemēram, Latbirzē mācītājs aizliedz delegātēm apmeklēt sapulces, saplēš delegātu apliecības, veic slepenu aģitāciju ticīgo vidū pret baltkrievu valodas mācīšanu skolā, visādi iznerro jauniešus, kas iesaistās sarkano stūrīšu darbā." Par Dieva vārdu slepenu mācīšanu bērniem Latbirzes mācītājam tautas tiesa piesprieda 100 rubļu lielu soda naudu un izdarīja secinājumu, ka mācītājs Latbirzē veic kontrevolucionāru darbību.

Kopsaimniecību (kolektīvu) "Cīņa" Latviešu Birzē nodibināja 1929. gada rudenī. Pirms tam bija ilga un gara runāšana. Sapulces

notika vairākas reizes jūlijā un augustā. Lielu gribētāju nebija. Beidzot, jau septembra nogalē tika pieņemts lēmums par kolektīva (šeit precīzāk būtu teikt — komūnas) dibināšanu. Liela daļa kolektīvistu bija jaunieši no dažādām ģimenēm, sākumā to bija sešpadsmit. Jaunieši dzīvoja savās mājās, bet ēda kopgaldā, daži gan kopgaldā ēda tikai pusdienas. Kolektīvā apvienoja visus zirgus, govīs un jaunlopus, kā arī lauksaimniecības inventāru. Pēc neilga laika pa vienai govij katrai ģimenei atdeva atpakļ.

Dibinot kopsaimniecību, nolēma, ka centram jābūt izvestā Rudziša mājā. Nolēma, ka ievēlētajam priekšsēdētājam arī būs jādzīvo centrā. Pēc ilgas spriešanas par priekšsēdētāju tika ievēlēts mans tēvs — Fricis Jurgis. Viņš bija vēl samērā jauns, 34 gadi, prata labi saimniekot, izglītība arī pietiekoša. Bet tas nozīmēja, ka mums nu jāatstāj mūsu "Sudrabiņi", kur sešu gadu laikā bija paveikts liels darbs. Viss bija jaunbūvēts — māja, kūts, šķūnis, nojume inventāram, jau bija labi iekopti lauki, kas deva prāvu ražu. Sevišķi padevās rudzi un sakņaugi. Uz kopīgo kūti aizveda divas govīs, teli, zirgu, gluži jaunus ratus un ragavas. Cik lielu trūkumu mums bija jācieš, lai atlicinātu naudu celtniecībai un inventāra iegādei! Māte pat ziemā staigāja paštaisītās koka tupelēs un reizēm pat bez zeķēm. Mēs, bērni, ziemās pa istabu skraidījām zeķēs, ko vecmamma ik pa pārdienām lāpīja. Apavu nebija un laukā vispār netikām — gaidījām, kad nokūsis sniegs. Un tagad, kad beidzot varēja sākt domāt par labāku apģērbu un labāku paēšanu, mums no visa tā jāšķiras un jābrauc uz centru? Māte un vecmamma raudāja. Bet bija jāpaklausa! Krāvām ratos iedzīvi un braucām uz Rudziša mājām.

Mūsu ģimenei no Rudziša lielās istabas ar dēļu sienu atdalīja ap 2 m platu nelielu istabiņu ar mūriņu iekšpusē. Šā kambarīša galā bija vecāku gulta, vidiņā pa labi neliels skapis, otrā pusē pie loga galds. Kambara otrā galā pie mūriņa izvietojāmies mēs trīs: vecmāmiņa, brālītis Roberts un es. Lai tiktu laukā, bija jāiziet cauri lielākajai istabas daļai, kas skaitījās kā kantoris un kur jau no agra rīta pulcējās kolektīvistī, pēc tam cauri otrai istabai, kur bija iekārtots kopgalds, cauri virtuvei, priekšnamam, tikai tad tika uz lieveņa un laukā. Visā mūsu iedzīvē — galds, soli, spaiņi, trauki un cits tika atdoti kopējai lietošanai. Kopgaldā ēdām trīs reizes

dienā, pa starpām nevarējām dabūt ne maizes garoziņu. Cik atceros, man vienmēr gribējās ēst. Vēl šodien brīnos, kā tēvs varēja piekrist tam, ka pašiem mums vairs itin nekas nepiederēja. Ne ar vienu citu tādas lietas nenotika — tie palika dzīvot katrs savā mājā, apvienoja tikai lopus un lauksaimniecības inventāru.

Pēc nepilna gada mūsu kādreizējo dzīvojamo māju no "Sudrabīņiem" nojauca, pārveda un uzbūvēja no jauna pie jaunuzceltās cūku kūts. Priekšējā, lielajā istabā iekārtoja lopbarības virtuvi, bet dibenistabā dzīvoja meitas — cūkkopes. Nevienam pat prātā neienāca nokārtot kaut kādus dokumentus par dzīvojamās mājas nodošanu saimniecībai. Bet tas mums smagi atmaksājās 1935. gadā, kad tēvs saslima ar tuberkulozi un bija spiests aiziet no priekšsēdētāja amata.

1929. gada rudenī žigli tika nojauktas un pārvestas uz centru "atbudžoto" saimniecību kūtis un šķūņi, arī mūsu kūts un šķūnis. Jau tā lielo Rudziņu kūti vēl pagarināja: tapa gara kūts ar vairākām durvim. Šeit saveda gan izsūtītajiem atņemtos lopus, gan kolektīvā apvienoto ģimeņu govīs un teles. Pēc diviem gadiem uzbūvēja kārtīgu zirgu stālli, pietiekami plašu un ērtu, kur pie katra zirga steliņa bija pakārti iemaukti, sakas un citi piederumi.

1930. gadā no Mogiļevas atveda modernas cūkkūts projektu 20 sivēnmātēm ar metieniem. Gada laikā uzcēla kūti ar lopu virtuvi, aku un citām iekārtām. Šī cūkkūts kā vienīgā no visām kādreizējām būvēm bija saglabājusies Latbirzē vēl 1973. gadā, kad es ar brāli Robertu un māsīcu Ermīni Valdovsku aizbraucām uz Latbirzi pacīmoties pie mātes māsas Lizas, kura ar jaunākās meitas ģimeni vēl tur dzīvoja.

Pirmie gadi kolektīvā pagāja diezgan jautri. Pēc spraiga dienas darba jaunie, nereti arī vidējā paaudze, salasījās kantori, dziedāja, dejoja, gāja rotaļās, puīši spēlēja šahu. Es ar brālīti pie šaha dēlīša netikām, tāpēc šaha dēli uzzīmējām uz papīra, bet šaha figūriņas izgriezām no alkšņa koka un spēlējām, cik vien gribējām.

Ļoti savdabīgi atzīmēja Starptautisko Sieviešu dienu. Jau iepriekšējā dienā vīri un puīši sanāca kopā, izsprieda, kādus neatliekamus sieviešu darbus katrs veiks — kurš baros lopus, kurš slauks govīs, kas pildīs ķēkšas pienākumus, mizos kartupeļus, mazgās traukus. 8. martā visi puīši un vīri pildīja sieviešu darbus.

Ar govju slaukšanu gan vienam otram gāja pagrūti, tad citi gāja palīgā. Vakara slaukšanas reizē puisiem jau palīdzēja sanākušās sievietes. Ķēkšas pienākumus skaļi un jautri veica kopsaimniecības partijas šūniņas sekretārs, ap četrdesmit gadus vecs vīrs, pēc uzvārda Židelis (vārdu neatceros).

Taču pašos pamatos darbā un sadzīvē latvieši pieturējās pie tām pašām paražām un tikumiem, kas bija līdzpaņēmti no Latvijas. Vienmēr gaidīta bija pirmā ganu diena. Tad lielajā ūdens baļļā pie akas, kur sila ūdens lopu dzirdīšanai, izmērcēja ne tikai ganus, bet tika arī meitām — lopkopējām. Vienā tādā laistišanās reizē kāda meita ieskrēja virtuvē un ūdeni neatradusi, paķērusi skābputras podu un uzgāzusi tās saturu puisim uz galvas. Izmiešanās bija visiem līdz asarām.

1930. gadā kopsaimniecības centrā ierīkoja radio. To paveica Mārtiņš Blomnieks. Stūrītī uz paaugsta plaukta novietoja kasti, kurai priekšējā mala bija slīpa. Uz virsējās malas tai kvēloja todien skatījumā četras milzīgas lampas. Pie sienas pakāra apaļu ripu un no tās skanēja mūzika, ripa arī runāja. Klausīties radio vakaros sanāca daudzi. Vienā reizē sapulcējās sevišķi daudz klausītāju, jo bija pārraide no Minskas latviešu valodā un bez tam runāja pašu partorgs Židelis.

Dzīvoja viņš skolā kopā ar skolotāju Norbertu. Viņa vadībā 1930./31. gada ziemā centrā darbojās vakarskola, kurā mācījās daudzi pieaugušie, arī mana māte, jo viņa Ugāles skolā Latvijā bija mācījusies tikai pusotra gada. Te viņa iemācījās rēķināt un varēja vasarā strādāt sakņkopībā par neatbrīvoto brigadieru, uzskaitīt padarīto un aprēķināt izstrādes dienas. Tas bija sākot ar 1931. gadu, jo 1929. un 1930. gadā uzskaitē bija gaužām vienkārša — speciālā žurnālā katru dienu tiem, kas piedalījās darbā, ievilka vieninieku.

1929. gadā slēgto baznīcu partorga Žideļa vadībā pārveidoja par klubu. Latbirzes evaņģēliski luteriskā baznīca bija plaša un augsta koka būve. Aizmugurē, augšā uz balkona bija vieta korim. Logi bija ēkas abās pusēs, augšā pusapaļi. Katra loga augšdaļā bija trīs krāsaina stikla rūtis — zila, sarkana un zaļa. Telpu izremontēja, griestus aplīmēja ar baltām tapetēm. Tika ierīkota augsta skatuve ar sufliera būdu priekšā, ar pieeju pa trepitēm labajā pusē. Telpa bija apkurināma.

Visa baznīcas atribūtika tika novietota baznīcas bēniņos ierīkotajā muzejā. Muzejs bija glīti iekārtots — trauki novietoti uz samta paklājiņiem, dažas mantas aiz stikla. Uz viena plauktiņa te bija cilvēka galvaskauss, ko pirmo reizi ieraudzījusi, ļoti nobijos. Nezinu, cik ilgi šis muzejs pastāvēja un kas pievēca dārgos traukus. Baznīca tika sagrauta kara laikā.

Jauniekārtotais klubs divas reizes — 1931. un 1936. gadā uzņēma Maskavas teātra "Skatuve" viesizrādes. Maskavieši uzveda vairākas lugas, vienas komēdijas nosaukumu atceros, tā bija "Pēc balles". Teātra viesošanās ilgi palika latbirziešu atmiņā. Mēģināja atcerēties dziedātās dziesmas un dejas. Vienu no šīm dejām es iemācījos, mācoties Bitcas tehnikumā. Tā bija deja "Pirms eksāmena". Šo deju es un Adolfs Blomnieks nodejojām Latbirzē 1938. gada vasarā, kad pēdējo reizi biju kolonijā brīvdienās.

Maskaviešiem pie mums patika. Viesi tika cienāti ar garšīgu lauku alu, ko speciāli šim notikumam brūvēja Olga Blomniece, izrunātas visādas lietas. 1936. gadā uz klubu bijušajā baznīcā nāca visi, arī gados vecākie, kuri sākumā klubu neapmeklēja, jo dusmojās par baznīcas slēgšanu.

Maskavieši izlūdās, lai latbirzieši atdod teātrim kluba krāsainos logu stiklus, jo Maskavā tādus nevarēja dabūt. Pēc šiem stikliem 1931. g. rudenī atbrauca latbirziešiem pazīstams cilvēks Olkalns, kurš kādreiz 1914. gadā bija atbraucis uz Latbirzi, bet 1922. gadā atgriezies Latvijā. Viņš esot bijis Latvijā arestēts un pēc atbrīvošanas nelegāli šķērsojis robežu un aizbraucis uz Maskavu. Olkalns ar Latbirzes vīru palīdzību izņēma krāsainos stiklus un ielika to vietā parastos. 1938. gadā Olkalns kopā ar Maskavas latviešu kluba dalībniekiem, arī bijušo latbirzieti Kārli Derkevicu tika arestēts un vairs nepārnāca.

Kā jau teicu, pirmajos gados kolektīvā saimniecība attīstījās strauji. Drīz vien jaunuzceltā modernā cūkkūts bija pilna ar cūkām. Lai ekonomētu lopbarību, vasarās cūkas ganīja. Vairākas vasaras par cūkganu bija arī mans mazais brāļuks, nākošais armijas pulkvedis Roberts Jurgis ar draugu Rūdolfu Āboliņu, tagad rīdzinieku.

Gandrīz viss, ko saražoja fermā, tika nodots valstij. Sivēnus pārdeva galvenokārt kopsaimniecības biedriem par lētāku cenu vai izsniedza prēmijās labākajiem darba darītājiem. Vecajā klubā —

piebūvē pie skolas iekārtoja kokapstrādes darbnīcu. Tur ar saviem darbarīkiem strādāja Pēteris Dabriķis. Blakus uzbūvēja smēdi, kurā strādāja kalējs Jānis Valdovskis. Netālu no centra nelielā birzītē uzcēla pietiekami lielu pirti, ko kurināja no priekštelpas. Pirti mazgājās lielākā daļa latviešu.

Saimniecībai piešķīra sarkani nokrāsotu kāpurķēžu traktoru "Internacionāle", kas spēja pavilkt septiņus arkļus. Traktoru iemācījās vadīt Alberts Blomnieks.

1930. un 1931. gadā kopsaimniecībā vairāku hektāru platībā iestādīja ābeļu dārzu, kas labi kopts pēc nedaudziem gadiem deva labu ražu. Lielu daļu ražas sadalīja uz izstrādes dienām. Dārzs, kaut nekopts un aizaudzis, bija saglabājies vēl 1973. gadā.

Kopsaimniecība "Cīņa" ražoja pienu, gaļu, graudus, kartupeļus un linus. Obligātos produkcijas piegādes plānus vienmēr pildīja. Satraukumu radīja tas, ka "Cīņai" nemitīgi pieprasīja nodot virsplāna produkciju, jo blakus noorganizētās baltkrievu kopsaimniecības ražoja ļoti maz.

Centāmiem kaut daļu no saražotā saglabāt, t.i., noslēpt, jo par virsplānā nodoto maksāja kapeikas. Taču ne vienmēr tas izdevās. Samaksa par izstrādes dienu nebija liela. Uz izstrādes dienām daļiņa graudus, kartupeļus, ābolus. Vēlāk arī sienu, salmus, pat pelavas. Naudas sanāca pavisam maz.

Latviešu Birzē pļavu gandrīz nebija. Sienu pļaut brauca uz Piedņepras "tālajām pļavām". Liela pļāvēju brigāde ņēma līdz zāles pļaujmašīnas, zirgu grābekļus. Tur ierīkoja apmetni — uzslēja zaru būdas, kur paslēpties no negaisa un pārļaut naktis. Ķēkša vārīja ēst. Brigāde strādāja vairākas nedēļas, līdz siens bija sapļauts ne tikai kopsaimniecības, bet arī personīgajiem lopiem. Man nav skaitļu par pirmajiem kolhoza darba gadiem, cik vērtā bija izstrādes diena. Būdams kolhoza priekšsēdētājs, tēvs rakstīja dienasgrāmatu, bet tā, diemžēl, pazudusi kara gados.

1932. gada pavasarī manu tēvu Frici Jurģi pārcēla uz blakus sādžu Medvedovku, kur kolhozs faktiski jau bija izputējis: nobeidzās govīs un zirgi, bija izsaimniekota sēklas labība, bēdas cita citai galā.

Par mūsu kopsaimniecības "Cīņa" priekšsēdētāju rajona vadība atsūtīja latviešu čigānu Sūnu. Jautri dzīvoja čigāns! Apprecēja

jaunu meiteni no Gorodņas sādžas — Dašu Demidovu, bet savu čigānieti ar bērniem arī nepameta. Tā dzīvoja Mogiļevā un uz turieni aizceļoja daudz Latbirzes labumu.

Sūna pavēlēja nodot valstij gandrīz visu saražoto produkciju un par to viņu rajonā slavēja. Bet viena no stiprākajām rajona saimniecībām drīz paputēja. Kurš gan čakli strādās, ja nemaksā? 1932. un 1933. gadā daudzi, galvenokārt jaunieši, no kolhoza aizbrauca, bet citi bija zaudējuši ticību un strādāja nolaistām rokām.

* * *

Bet mēs pārbraucām uz Medvedovku. No "Cīņas" mums iedeva līdzī mūsu pašu kādreiz izaudzēto govī, četras vistas un gaili, spaini, kur govī izslaukt, pāris šķīvju, karotes, nazi un katliņu, kur zupu izvārīt. Tas arī bija viss, ko dabūjām no mūsu kādreizējās iedzīves.

Medvedovkā apmetāmies skolas telpās. Pavasarī un vasarā bija ļoti grūti, jo 1932. gadā visā valstī bija bads. Tas skāra arī mūs: pārtikām no skābenēm un balandām, uzdzērām pienu, reizēm dabūjām pa olai. Atceros, kad sāka gatavoties labība, tēvs no lauka nākdams atnesa pārdesmit vārpu. Tās izkūlām un izvārījām putru. Lieki teikt, cik tā likās garšīga! Tad sāka nākt jaunie kartupeļi un dzīve izskatījās daudz jaukāka...

Septembrī, kad sākās jaunais mācību gads, mēs vēl arvien dzīvojām skolas telpās, jo jaunā, mums paredzētā māja nebija gatava. Tagad gan pārcēlāmies uz verandu, cauri kurai skolēni gāja uz klasi. Sāku iet baltkrievu skolā ceturtajā klasē, bet bija pārāk grūti saprast mācību vielu, arī ar skolēniem ne sevišķi labi satikām. Nolēmu labāk mērot tālo ceļu uz savu, latviešu skolu. Vēl oktobrī gāju uz skolu basām kājām, tad tēvs no Mogiļevas atveda man kurpes. Daudz bija kavētu dienu. Skolotājs Norberts sagādāja man iespēju 1933./34. mācību gadā braukt mācīties uz Uņas septiņgadīgo skolu, kur bija internāts. Tur mācījās vairāki latbirzieši.

Tikmēr tēvs izmisīgi pūlējās pacelt Medvedovkas saimniecību. Oktobra vidū mūsu ģimene pārcēlās uz jaunuzbūvēto mājiņu ar krievu krāsni. Krāsni kurināja no priekšistabas, plīts nebija. Pamažām pierada un iedzīvojās. Divu gadu laikā Medvedovku vairs ne

pazīt nevarēja. Jauno 1934. gadu sagaidīja ar novāktu labu ražu, fermās bija sarūpēta lopbarība, tātad būs arī piens. Arī izstrādes dienas tika necerēti labi apmaksātas. Svinībās un ballēs vairs nekāvās, kas bija tik raksturīgi baltkrievu sādžām. Tēvu visi godāja par "Batju" (t.i. tētiņu).

Un tad, 1934. gada pavasarī tēvu sūtīja atkal atpakaļ uz Latbirzi. Šoreiz tēvs ļoti spurojās pretī, jo labi zināja, kas "Cīņā" noticis. Priekšsēdētājs Sūna bija arestēts un nodots tiesai par mantas izšķērdēšanu. Pacelt "Cīņu" iepriekšējā līmenī vairs nebija iespējams, ne te darba spēka, ne iepriekšējā lopu skaita. Tēvu vairākkārt sauca uz rajonu, draudēja. Līdz beidzot krāvām vien mantas vezumā un braucām atpakaļ uz Rudziša māju. Tiesa gan, mājas iekšiene bija pārbūvēta. Netālu bija uzbūvēts jauns kantoris. Drīz vien tēvs saslima un no priekšsēdētāja amata atteicās. Viņš nomira agri, 41 gada vecumā 1936. gadā.

No rajona atsūtīja jaunu priekšsēdētāju baltkrievu Suharevu. Pirmais viņa solis bija izlikt mūs no Rudzišiem, bet kur gan mums palikt, ja mūsu vecajā mājā vāra cūkām barību? Suharevs atrod — dzīvosit vecajā skolā, skolotāja istabā. Bet šī ēka bija avārijas stāvoklī, griesti ieliekušies, draud uzkrīst uz galvas. Pēdējos trīs gadus Latbirzē nodzīvojam šai graustā. Es mācījos Bitcas lauksaimniecības tehnikumā un strādāju tehnikuma palīgsaimniecībā, saņemu tur dzīvokli un varēju ņemt māmiņu pie sevis.

* * *

Latbirzes kolonistiem 1939. gads sagādāja jaunus pārdzīvojumus un bēdas. Gada sākumā tika pavēlēts visiem, kas dzīvoja viensētās, pārcelties uz jaunizveidoto centru, gar stabiņiem nosprausto nākošo ielu. Nebija jāpārceļas tikai pāris ģimenēm, kas jau dzīvoja centrā. Pat invalidam muzikantam Jānim Vilkam vajadzēja nojaukt un pārvietot savu mazo košumkrūmos ieaugušo namiņu par kādiem 250 metriem, lai iekļautos ielā. Tiem, kam nebija pa spēkam mājas pārcelt, "palīdzēja" ciema padome, mājas nojaucot. Kā pirmajai māja tika nojaukta Līnai Blomniecei, pie kuras dzīvoja septiņi viņas bērni, kā arī divi meitas Olgas bērni — četrgadīgā Veriņa un tikko dzimusī Ilona. Nācās dzīvot šķūnī, maijā naktis bija vēl aukstas, mazā Veriņa saslima un nomira. Mājas nojauca arī Jansoniem, Dabriķiem, Baložiem un daudziem citiem.

Sākoties karam vēl nedaudzus palikušos jaunākos vīriešus iesauca Sarkanā Armijā. 1943. gadā lielākā daļa latbirziešu pārbrauca uz Latviju. Palikušajiem vissmagākais bija vācu okupācijas pēdējais gads. Taču daudz vieglāk nekļuva arī pēc kara, kad atjaunoja kolhozu, kurā iekļāva trīs baltkrievu sādžas — Gorodņu, Medvedovku, Ščežerus un visu bijušo Latbirzes teritoriju. Kādreiz skaistās un ziedošās Latviešu Birzes vairs nav, palikusi Latroščenskaja brigada ar septiņām vai astoņām mājām uz centra ielas.

* * *

Meži aug lēni. Taču tie aug, un kādreizējā Latviešu Birzes veco mežu vietā jau izaugušas jaunas audzes, stingri ievērojot veco kārtību — kur bija ceļš, tur ceļam jāpaliek, kur bija danču laukums — arī tur nevajag mežam slieties. Varbūt kādreiz atnāks jauna dancotāju paaudze ...

* * *

Uzziņa

Latviešu Birzes iedzīvotāju īss raksturojums

ABOLIŅŠ Jekabs, sieva Emīlija. Bērni — Milda un Rūdolfs. Pie viņiem dzīvoja arī tante Eda Vītola. Āboliņiem bija neliela mājiņa. Pēc Anetes Blomnieces nāves un viņas trīs dēlu aresta Āboliņi pārgāja dzīvot viņu mājā. Jēkabs neilgu laiku bija kopsaimniecības "Ciņa" priekšsēdētāja vietnieks, bet 1941. gadā, pēc toreizējā priekšsēdētāja Alekseičikova iesaukšanas Sarkanā Armijā — priekšsēdētājs.

BALODIS Fricis, sieva Emma. Bērni — Līlija, Alvīne, Emīlija, Anna un Elza. Dzīvoja plašā mājā, bija neliels dārzs.

Līlija apprecējās ar Jāni Vilku, dzīvoja atsevišķi.

Alma — viena no pirmajām slaucējām jaundibinātajā kopsaimniecībā.

Alvīne un Emīlija — aktīvas kopsaimniecības strādnieces. Neaprecējās. Pēc viensētu nojaukšanas 1939. gadā dzīvoja nelielā būdiņā. Uz Latviju pārbrauca 1976. gadā.

Anna 1939. gadā apprecējās ar Kārli Valdovski. Viņiem bija divi dēli. 1943. gadā Kārli izveda uz Vāciju, atgriezās slims ar tuberkulozi, nomira. Anna ar dēliem pārbrauca uz Latviju 1972. gadā.

Elza izvesta uz Vāciju un neatgriezās.

BALODE Anete, vīrs miris. Bērni — Mārtiņš, Alberts, Kārlis un Alīda. Ķīmenē dzīvoja arī Anetes māte Anlize. Mājā bija 2 istabas, dārzā pāris augļukoku, zemes kopplatība 10 ha, no tiem — 6 ha aramzemes.

Mārtiņš — viens no aktīvākajiem jauniešiem divdesmito gadu otrajā pusē. 1930. gadā aizbrauca uz Ļeņingradu.

Alberts daudzus gadus vadīja laukkopības brigādi. Apprecēja Almu Balodi. 1939. gadā uzcēla māju kopsaimniecības centrā.

Kārlis bija jaundibinātās kopsaimniecības pirmais rēķinvedis un vienīgais kantora darbinieks. Apprecēja Natāliju Ļeutku, latviski runājošu baltkrievieti. Nomira 1936. gadā no tuberkulozes.

Alida 1937. gadā pabeidza Grudinovkas septiņgadīgo skolu. Iestājās Ļeņingradas pedagoģiskajā tehnikumā. Apprecējās ar baltkrievu Anatoliju Žlobo, viņiem bija 3 bērni. Ilgus gadus strādāja Grudinovkā par skolotāju. Alīda mirusi Grudinovkā 1993. gada 20. jūnijā.

BERĶIS, sieva Natālija, audzumeita Lidija. Berķis bija kalējs, 1929. gadā viņu arestēja. Sieva ar audzumeitu no kolonijas aizbrauca, pašlaik dzīvo Nīderlandē.

BLOMNIECE Anete, saukta par "resno". Bērni — no pirmā vīra ērgelnieka Limberga bija meita Līze. Pēc vīra nāves apprecējās ar Antonu Blomnieku, no viņa bija seši dēli — Mārtiņš, Paulis, Rūdolfs, Fricis, Alberts un Pēteris.

Līze apprecējās ar Koku, vēlāk dzīvoja izvestā kolonista Šmita mājā.

Mārtiņš apprecēja Paulīnu Blomniece, bija aktīvs visu pašākumu organizators, piedalījās pašdarbībā, muzikāls. Tika arestēts 1932. gadā.

Paulis apprecēja Annu Šmiti, vēlāk dzīvoja un strādāja Mogiļevā.

Rūdolfs — aktīvs jauniešs, arī tika arestēts.

Fricis strādāja kopsaimniecībā. Atšķirībā no brāļiem bija kluss un noslēgts.

Alberts strādāja kopsaimniecībā. Ļoti muzikāls, spēlēja klavieres, ērģeles. Tika arestēts.

Pēteris bija pats jaunākais. Palicis viens, pēc mātes nāves un brāļu aresta apprecējās ar 1930. gadā kolonijā iebraukušo vecmeitu Emmu Zelli, kas pārzināja un pati strādāja cūku fermā, dzīvoja istabā aiz lopbarības virtuves.

BLOMNIIEKS Edvarts, sieva Anlize. Bērni — Arnolds, Emilija, Rozālija, Adolfs, Kārlis un Anna. No otrās sievas Jūles Zvingules — bērni Frīda un Augusts. Viduvēji turīga saimniecība, piederēja 13 desetīnas aramzemes, klāt vēl ar krūmiem apaugusi zeme. Bija izrakts dīķis, kurā audzēja karūsas.

Arnolds dzīvoja un strādāja Mogiļevā, apprecēja Alviņu Derkevicu.

Emilija slimības dēļ skolā mācījās tikai pusotra gada. Izglītojās mājās. 1928. gadā apprecējās ar Frici Čikstu. Abus arestēja 1937. gadā, vīru nošāva. Emilija atgriezusies Latvijā.

Anna pabeidza Uņas septiņgadīgo skolu, strādāja kolhozā, pēc tam pienotavā. Dzīvoja kopā ar māsu Emiliju.

Rozālija apprecējās ar 1933. gadā Latbirzē iebraukušo Andersonu. Viņiem bija divi bērni. Sākot ar 1944. gadu dzīvoja Kurzemē.

Kārlis strādāja kopsaimniecībā. 1941. gadā iesaukts armijā, kritis karā.

Adolfs strādāja kopsaimniecībā, bija aktīvs pašdarbnieks. Iesaukts armijā, kritis karā.

BLOMNIIEKS Indriķis, sievas vārdu neatceros. Bērni — Alma, Arturs, Kārlis, Edvarts, Berta un Zelma.

Alma, Berta un Zelma pirmos gadus strādāja kopsaimniecībā, vēlāk Berta un Zelma aizbrauca uz Ļeņingradu pie brāļa, Alma uz Mogiļevu.

Arturs un Kārlis dzīvoja un strādāja Mogiļevā.

Edvarts mācījās Ļeņingradā, kļuva par inženieri — elektriķi. Strādāja un dzīvoja Ļeņingradā.

BLOMNIEKŠ Jānis, sieva Lize. Bērni — Milda, Arturs, Augusts un Alberts. Viņiem bija liela māja un laba saimniecība. Brūvēja alu pārdošanai. Ģimeni 1929. gadā izveda. Bērni atgriezās. Vēlāk pārbraukuši dzīvot uz Latviju.

Alberts apprecēja savu māsiņu Veru Blomnieci, dzīvoja Rīgā.

BLOMNIECĒ Olga, neprecējusies. Pie viņas dzīvoja audzudēls Valdis, māsa Paulīne ar vīru Mārtiņu Blomnieku. Olgai zemes nebija daudz, bet māja bija pati skaistākā Latbirzē. Pie mājas bija liels augļu dārzs, apjots ar augstu dēļu žogu. Zem mājas bija kārtīgs pagrabs. No mājas lielās istabas ar vinstīgām apaugusi neliela veranda veda uz dārzu, pie mājas puķes, tālāk — ogulāji. Blomnieki audzēja arī zemenes, kas mūspusē bija retums.

Valdis 1935. gadā pabeidza Uņas septiņgadīgo skolu, vēlāk mācījies pedagoģiskajā tehnikumā Ļeņingradā. Sākot ar 1944. gadu, strādājis par skolotāju Latvijā. Neprecējies.

Pēc Mārtiņa Blomnieka aresta Paulīne apprecējās ar Latbirzes skolotāju Norbertu. 1943. gadā viņa pārbrauca uz Latviju, strādāja tirdzniecībā.

BLOMNIEKŠ Pēteris, sieva Jūle. Bērni — Vera un Zina. Pēteris nomira 1932. gadā. Jūlei kā vientuļai mātei piedzima vēl trīs bērni — Edgars, Valdis un Lidija.

BLOMNIEKŠ Roberts, sieva Līne. Bērni — Alfrēds, Olga, Hedviga, Pēteris, Jānis, Kārlis, Marta, vēlāk arī Zenta un Vilma. Ģimenei bija pietiekami plaša māja, viduvēja saimniecība, neliels augļu dārzs.

Alfrēds bija apdāvināts un aktīvs puisis. 1935. gadā apprecējās ar jaunatbraukušo skolotāju Maigu Tālmani. Sākot ar 1944. gadu, strādāja Rīgā dažādos uzņēmumos.

Olga 1932. gadā apprecējās ar Mārtiņu Valdovski. Viņiem bija divi bērni. Viena meitiņa mirusi 1939. gadā. Kara laikā vīrs pazudis bez vēsts. Olga atbraukusi dzīvot uz Rīgu.

Pēteris miris Latvijā.

Hedviga pabeigusi Uņas septiņgadīgo skolu, apprecējusies, dzīvoja un strādāja Mogiļevā, mirusi 1948. gadā.

Jānis pabeidzis Uņas septiņgadīgo skolu, Latviešu pedagoģisko tehnikumu Ļeņingradā, strādājis par skolotāju Latvijā. Miris.

Marta no 1944. gada strādāja Rīgā, apprecējās ar latbirzieti Rūdolfu Āboliņu. Viņiem bija divas meitas. Mirusi 1963. gadā.

Kārlis — invalīds no bērnības, nelocījās roka. Dzīvoja un strādāja Rīgā. Nav bijis precējies. Miris 1988. gadā.

Arvīds ģimeni izveidoja Latvijā Balvu rajona "Lieparos". Ģimenē bija trīs dēli un meita. Miris 1980. gadā.

Zenta — 1943. gadā vācieši aizveda uz Vāciju, neatgriezās.

Vilma — visjaunākā. Dzīvoja un strādāja Rīgā.

BLOMNIEKŠ Teodors, sieva Alvīne. Dēls Adolfs bija debils. Savulaik Teodoram Blomniekam kopā ar manu tēvatēvu F.Jurģi un vēl diviem līdzīpašniekiem

piederējušas tvaika dzimavas, kuru veiksmīgai darbībai gan bieži trūka ūdens. 1922. gadā dzimavas pārdeva un naudu sadalīja starp īpašniekiem. Tā kā Jurģu ģimene nolēma braukt uz Latviju, Teodors nopirka viņu māju. Teodors drīz nomira, Alvīne strādāja kopsaimniecībā.

BLOMNIKS Verners, sieva Karlīne. Ģimene dzīvoja vienā mājā ar brāļa Pētera ģimeni. Zemes nebija daudz. Verners nomira 1933. gadā, sieva no Latbirzes aizbrauca.

ČIKSTS Jēkabs, sieva Līze. Bērni — Kārlis, Fricis, Austers, Uldriķis, Liba un Mārtiņš.

Kārlis apprecēja Līzi Šmitu un uzcēla savu māju. 1932. gadā tika arestēts, drīz atbrīvots.

Fricis — Latbirzes lepnums. Neizsīkstošas enerģijas pārpilns, muzikāli izglītots. Ļeņingradā apguvis inženiera — elektriķa specialitāti. Katru brīvlaiku un atvaļinājumu pavadīja kolonijā, allaž kultūras dzīves centrā. Vadīja kori, piedalījās visos pasākumos. Pēc institūta beigšanas Frici nosūtīja darbā uz Ļiņecku. Viņš bija viens no Kurskas dzelzs rūdas anomālijas izstrādes projekta autoriem. 1937. gadā strādāja Ļiņeckas elektrostacijas celtniecībā. Aktīvi piedalījās pilsētas kultūras dzīvē, spēlēja pilsētas orķestri. 1937. gadā Frici izslēdza no partijas. Viņš izvīrītos apvainojumus neatzina un nolēma braukt uz Maskavu meklēt taisnību. Ļiņeckas stacijā viņu arestēja, pēc trim dienām arestēja arī sievu Emiliju. Abi ieslodzīti vienā cietumā. Dažas dienas vēlāk Fricis pa logu redzējis sievu izvestu cietuma pagalmā pastaigā. Viņš nometis Emilijai uz smēķpapīra uzrakstītu mazu lapiņu: "Es neesmu vainīgs nekur, bet mani apvaino briesmu darbos." Frici viņa vairāk pēc tam nav redzējusi. Pati bijusi ieslodzījumā trīs gadus.

ČIKSTS Kārlis, sieva Līze. Bērni — Leonīds un Edvīns. Dzīvoja jaunā un skaistā mājā. 1932. gadā Kārlis arestēja. Pēc atbrīvošanas viņš ar ģimeni aizbrauca uz Grudinovku. Viņu māja 1933. gadā iekārtoja Latbirzes pamatskolu.

ČIKSTS Mārtiņš, sieva Elvīra. Savas mājas nebija. Bērnu nav. Neilgu laiku dzīvojis Latbirzē pie vecākiem, pēc tam aizbrauca uz Čausiem. Vēlāk strādāja Bihovas rajona Zarečjes sādžā pienotavā par meistaru. 1938. gadā arestēts un notiesāts uz 10 gadiem. 1940. gadā amnestēts un kara laikā dzīvoja Mogiļevā.

ČIKSTS Uldriķis, sieva Jūlija, dēls Kārlis. Kārlis vēl 1938. gadā strādāja kopsaimniecībā, pēc tam aizbrauca mācīties par šoferi. Vairāk nekādu ziņu nav.

DABRIĶIS Pēteris, sieva Kristīne. Bērni — Jānis, Augusts, Milda, Valija un Vilma. Bija sava māja, ābeļu dārzs un neliela galdnieku darbnīca.

Jānis — pirms kara tika iesaukts dienēt armijā, karā kritis. Pārējie bērni tolaik vēl bija mazi.

DĀVIDS Didriķis, neprecējies, dzīvoja viens plašā mājā, kuras vienā galā bija iekārtots veikals ar pirmās nepieciešamības precēm. Pats bija arī pārdevējs.

DERKEVICS Ernests, sieva Lizete. Bērni — Augusts, Alvīne, Kārlis, Jānis, Arvīds, Marta un Alberts. Viņiem bija sava māja, dārzs, pie mājas izrakts liels dīķis, kur audzēja un vasarā zvejoja zivis, bet ziemā bija laba slidotava. Ģimenei piederēja 22 desetinās zemes, tai skaitā 14 desetinās aramzemes. Tēvs bija ērgelnieks baznīcā, vadīja baznīcas kori, mājās bija vijole, mandolīna, ģitāra un klamete. Bērni bija muzikāli.

Ernestu 1929. gadā arestēja un no izsūtījuma viņš neatgriezās.

Augusts kopsaimniecībā neestrādāja. Bija precējies. Bērni tagad dzīvo Latvijā. Kārlis puīša gados aizbrauca uz Maskavu, tur dzīvoja un strādāja, aktīvi piedalījās latviešu kluba pasākumos. Arestēts 1937. gadā.

Alvīne strādāja kopsaimniecībā, apprecējās ar Arnoldu Blomnieku, 1943. gadā pārbrauca uz Latviju. Tagad jau mirusi.

Jānis jau puikas gados sāka strādāt kopsaimniecībā. 1938. gadā aizbrauca uz Paškovu, tur tika arestēts — neatgriezās.

Arvids — pabeidza Uņas septiņgadīgo skolu, 1938. gadā — pedagoģisko tehnikumu Leņingradā, pēc tam konservatoriju. Pēc kara dzīvoja Latvijā. Precējies, sieva Ludmila mirusi 1994. gadā. Ģimenē ir meita, mazmeita un mazmazmeita. Strādāja Latvijas filharmonijā, bija pazīstams muzikologs, rakstījis recenzijas. 30 gadus bija "Tēvzemes" mūzikas sekcijas vadītājs, uzturējis sakarus ar tautiešiem visā pasaulē. Miris 1992. gada 6. janvārī.

Marta — pabeidza Grudinovkas septiņgadīgo skolu. 1936. gadā iestājās Bitcas lauksaimniecības tehnikumā. Pēc pirmā kursa mācības pārtrauca slimības dēļ. Apprecējās Mogiļevā, līdz 1989. gadam dzīvoja Grudinovkā, pēc tam pie meitas Rīgā.

DERKEVICS Edvarts, sieva Anna Šmite. No Latbirzes aizbrauca uz Grudinovku.

DERKEVICS Kārlis, sieva Emma. Bērni — Alise, Roberts, Elvīra, Alma, Anna, Zenta un Herberts. Dzīvoja samērā lielā mājā ar nelielu verandu uz dārzu, kur auga ābeles, ogulāji, puķes. Liela kūts, ražens ganāmpulks, arī zemes nedaudz vairāk nekā citiem.

Alise divdesmito gadu sākumā apprecējās ar Skaidiņu un aizbrauca uz Rusinku. Ģimeni izveda 1929. gada rudenī vai 1930. gada sākumā.

Roberts neapprecējās, kolonijā pastāvīgi nedzīvoja. Mūža nogalē dzīvoja Rīgā pie māsas Alises mazmeitas, miris 1995. gadā.

Elvīra 1927. gadā apprecējās ar Mārtiņu Čiksti. Enerģiska un izdarīga sieviete. Drīz vien no Latbirzes aizbrauca, no 1943. gada dzīvoja Kurzemē. Mirusi.

Alma no 1949. gada dzīvoja un strādāja Rīgā. Nesen mirusi.

Anna dzīvo Rīgā.

Verners miris jaunībā. Bēnu nebija.

Zenta pabeidza Grudinovkas septiņgadīgo skolu, vēlāk grāmatvedības kurss, strādāja Rīgas alus darītavā. Vīrs — Osis. Bija divas meitas. Mirusi.

Herberts — dzīvoja un strādāja Rīgā.

EIZENGRAUDA Emma — mācītāja Friča Eizengrauda atraitne. Dzīvoja baznīcas mājā. Bēnu nebija. 1933. gadā apprecējās ar Latbirzē iebraukušu Andersonu. 1943. gadā pārbrauca uz Latviju.

EIZENGRAUDS Fricis, sieva Līne. Dēls Toms ar sievu un meitām Mariju un Elzu. Fricis bija diakons, vecā mācītāja Mārtiņa Eizengrauda brālis. Pēc Mārtiņa dēla Friča, arī mācītāja, nāves 1927. gadā sāka noturēt dievkalpojumus Latbirzes baznīcā. Ģimene 1929. gadā represēta un izvesta. Bērni atgriezušies un dzīvo Latvijā.

EIZENGRAUDS Vilis, sieva Marija. Bērni — Pēteris, Alma, Kārlis, Mārtiņš un Lilija. Bija viena no visnabadzīgākajām saimniecībām, lai gan viņiem bija zeme un arī mežs. Visa ģimene dzīvoja nelielā istabīņā, ne dārza, ne košuma krūmu. Ģimene iestājās kopsaimniecībā un strādāja visi, izņemot Liliju, kura bija vēl maza. Pēteris un Alma dziedāja korī. Kara sākumā Pēteri, Kārli un Mārtiņu iesauca armijā. Visi krituši.

EMPELIS Ansis, sieva Kristīne. Gados veci. Bija divas meitas, znoti Fricis Balodis un Pēteris Dabriķis.

GIRGENSONS Viktors, sieva Līne. Bērni — Irma, Georgs (Žoržs) un Zigfrīds. Pie viņiem dzīvoja arī sievas vecāki Uldriķis un Karline. Viņiem bija skaista māja ar ābeļdārzu un ogulājiem. Bija zeme un mežs. Ģimene 1929. gadā iestājās kopsaimniecībā, aktīvi strādāja. Līne 1929. gada vasarā strādāja bērnu dārzā par pāvāri. 1930. gadā Viktoru arestēja. Pēc viņa atbrīvošanas ģimene pamata mājas un aizbrauca uz Grudinovku. Otrreiz viņu arestēja 1937. gada 7. decembrī un nošāva 1938. gada 19. februārī. Vēlāk ģimene pārbrauca uz Latviju, dēls Zigfrīds kādu laiku bijis republikas sagādes ministrs. Par pārējiem tuvāku ziņu nav.

ILĢIS Ēvalds, sieva Lavīze. Bērni — Fricis, Jānis, Zelma, Līne, Līze, Anna un Jūlija. Jūlijai bija meita Elza. Fricis kritis karā. Tuvāku ziņu par šo ģimeni nav.

JURĢIS Fricis, sieva Eda. Bērni — Alise (dzim. 1921. g.) un Roberts (1924.). Dzīvoja kopā ar sievas māti Edu Lāci. Frici Jurģa tēvam kopā ar trim citām ģimenēm piederēja tvaika dzirnavas. Tēvs agri nomiris, māte apprecējusies ar Umberķi — puisī, kas strādājis dzirnavās. Viņiem piedzimusī meita Lizete, dēli Ernests un Eduards. 1922. g. Umberķu ģimene atgriezusies Latvijā. Māja pārdota Teodoram Blomniekam, pārdotas arī dzirnavas. Kad Fricis Jurģis 1922. gada beigās atgriezies no gūsta Vācijā, viņam iedota daļa no dzirnavu naudas, lai varētu nopirkt māju un uzcelt to uz iedalītās zemes.

Alise — tā esmu es! 1936. gadā pabeidzu Grudinovkas latviešu septiņgadīgo skolu, bet 1940. gadā — Bitcas lauksaimniecības tehnikumu netālu no Maskavas. Paliku strādāt tehnikuma palīgsaimniecībā par agronomi. Sākoties karam kopā ar māti un mazo dēliņu evakuējāmies uz Kirgīziju. Frunzē strādāju kara rūpnīcā un ieguvu otru specialitāti — smalkmehāniķe-graviere. 1947. gadā pārbraucu uz Rīgu, kur jau dzīvoja no armijas demobilizēties mans vīrs Elmārs Kacēns. No 1948. gada strādājām un dzīvojām Kuldīgā, no 1952. gada — Balvos. Strādāju par rajona laikraksta "Balvu Taisnība" redaktori, vēlāk kolhozā, padomju saimniecībā, no 1965. gada par Balvu rajona izpildu komitejas sekretāri, pēc tam pensijā un darbs bibliotēkā. Papildus — sabiedriskais darbs Balvu rajona Zinību biedrībā.

Man un Elmāram ir trīs bērni — dēls Valērijs (1941. - 1987.), meita Aina (1948.) beigusi LU Bioloģijas fakultāti, strādā Bioloģijas institūtā Salaspilī. Jaunākais dēls Roberts (1955.) mācījās RPI, strādāja VEFā par meistaru.

Roberts kopā ar māti 1939. gadā pārbrauca pie māsas uz Bitcu. Iestājies Maskavas artilērijas skolā, mācījies arī Sumu artilērijas skolā, 1944. gadā nosūtīts uz fronti, karojis Polijā, Vācijā. Mācījies Harkovas kara akadēmijā, līdz 1992. gadam strādāja par pasniedzēju Kijevas augstākajā zenitračēsu inženieru skolā. Ir meita, mazdēls. Dzīvo Kijevā, latviešu valodu nav aizmirsis.

JANSONS Jānis, sieva Anna. Dzīvoja kolonijas nomalē. Viņiem bija septiņi bērni — Lize, Anna, Jānis, Alberts, Zelma, citus neatceros.

Alberts apprecēja Pētera Dabriķa meitu Vilmu.

Zelma apprecējās ar Rimaševski. Abas ģimenes pārbrauca uz Latviju.

JANSONE Anlīze, vīrs miris. Bērni — Fricis, Jūlija, Emma, Anna un Jānis. Emma apprecējās ar mācītāju Frici Eizengraudu.

Jānis Ļeņingradā pabeidza augstskolu un palika tur strādāt. Ģimene kopsaimniecībā neiestājās.

KAUPINŠ Jānis, sieva Ķērsta. Bērni — Jūlija un Austers. Par šo ģimeni sīkāku ziņu nav.

KRUKOVSKIS Vasilījs, sieva Lize. Bērni — Arvīds, Lidija, Frīda un Katrīna. Ģimene pārbrauca uz Latviju. Arvīds 1992. gadā miris.

LĀCIS Jānis, sieva Emīlija. Meita Zenta. Jānis iebrauca Latbīrzē 1914. gadā. Zeme iedalīta tikai viena desetinā. Dzīvoja mazā būdiņā, kur krāsns, gulta un mazs galdiņš. Bija labs muzikants, spēlēja kāzās un citās ballēs. Nomira 1930. gadā. Sieva Emīlija apprecējās ar iebraucēju Kārli Koku. Viņiem piedzima četri bērni, kas tagad dzīvo Latvijā.

LIELĀMURS Fricis, sieva Lizete. Meita Eleonora. Dzīvoja nelielā mājiņā blakus Anetes Balodes mājai. Fricis kādu laiku strādāja par kopsaimniecības "Ciņa" priekšsēdētāja vietnieku. 1943. gadā ģimene pārbrauca uz Latviju.

RUDZIŠS Antons, sieva Eda. Bērnu nebija. Latbīrzē uzskatīja par visturīgāko ģimeni. Vēl 1928. un 1929. gadā algoja kalpus — puisī, meitu un gani. Dzīvoja plašā mājā — divas lielas istabas, uz dārzu atklāta veranda, atsevišķa virtuve, pieliekamais, lievenis. Ap māju bija liels ābeļdārzs. 1929. gadā Rudzišus "atbudzoja" un izveda. Viņi neatgriezās. Māju pārņēma jaundibinātā kopsaimniecība un iekārtoja tajā kolhoza centru.

ŠEINIŅI. Meita Anlīze. Dzīvoja pie Ščežeru robežas. Kopsaimniecībā neiestājās.

ŠMITS Jānis, sievas vārdu neatceros. Bērni — Katrīna, Lize, Eda, Zelma, Anete, Mārtiņš, Didriķis, Anna un Alma. Ģimenei bija liela māja meža vidū. Dzīvoja turīgi.

Katrīna bija šuvēja, neilgi pirms kolektivizācijas aizbrauca uz Mogiļevu.

Lize apprecējās ar Kārli Čikstu, uzcēla skaistu māju, iestādīja ābeļdārzu.

Anete — apprecējās ar skolotāju Ozoliņu un 1922. gadā aizbrauca uz Latviju.

Alma apprecējās ar Pauli Blomnieku, pārbrauca dzīvot uz Mogiļevu.

Anna apprecējās ar Edvartu Derkevicu, aizbrauca uz Grudinovku.

Mārtiņš pārcēlās uz Grudinovku, kur viņu 1937. gadā arestēja. Nošauts 1938. gada 9. februārī.

Eda, Zelma un Didriķis divdesmito gadu vidū pārcēlās uz Mogiļevu. Abus vecos Šmitus izveda 1929. gadā pirms kolektivizācijas.

TOMS Fricis, sieva Lize. Bērni — Kārlis, Ermīne, Emīlija un Didriķis. Ģimenei bija plaša māja ar lielu virtuvi, bija durvis arī uz verandu, taču pēdējā netika līdz galam uzbūvēta. Apkārt mājai vītoli ar zemu nolikumiem zariem, bišu stropi. Mājā bija balta podiņu krāsns ar mūriņu. Augšējie podiņi dekoratīvi ar apzeltītām malām. Aramzemes nebija daudz, galvenā saimnieka nodarbošanās — kalējs. Strādāja kopsaimniecības smēdē. Turpat smēdē kāds neprašā

mednieks visu lādiņu iešāva Jānim kājā. Kāju virs ceļa nācās amputēt. Tas notika 1935. gadā.

Sievai piederēja šujmašīna, kas bija ne katram latbirzietim. Šuva tikai savējiem. Ģimene tomēr dzīvoja trūcīgi, jo Jānis lielu daļu no savas peļņas nodzēra. Līze nomira 90 gadu vecumā pie meitas Cesvainē.

Kārlis pirms kara apprecēja Annu Balodi. Viņiem piedzima divi dēli. 1943. gadā Kārli un māsu Ermīni vācieši izveda uz Vāciju. Pēc atgriešanās Kārlis nosūtīja uz lēģeriem Sibīrijā, kur viņš saslimis ar tuberkulozi un nomiris.

Ermīne no Vācijas atgriezās Latbirzē. 1948. gadā pārbrauca uz Latviju, apprecējās ar agronomu Albertu Dozi. Dzīvoja Cesvainē. Vīrs nomira 1964. gadā. Viņiem ir trīs meitas — Vera, Nellija un Maija. Visas strādā Latvijā.

Emilija apprecējās ar baltkrievu. Uz Latviju pārbrauca 1975. gadā pēc vīra nāves, dzīvoja Cesvainē. Ir meita un dēls, vecākais dēls miris.

Didriķis bija jaunākais ģimenē. Pēc dienesta armijā dzīvoja un strādāja Jaltā. Tur izveidoja ģimeni, tur arī nomiris 1989. gadā.

VALDOVSKIS Kārlis, sieva Anna. Bērni — Jānis, Fricis, Roberts, Jūle, Līze, Mārtiņš, Rozālija un Arturs. Dzīvoja Latbirzes nomalē, tuvākie kaimiņi bija baltkrievi. Iespējams, ka tieši tāpēc puikas bija kauslīgi.

Jānis 1921. gadā apprecēja Lizi Lāci — manas mātes māsu.

Līze apprecējās ar Vasiliju Krukovski, 1943. gadā pārbrauca uz Latviju.

Mārtiņš — 1932. gadā apprecēja Olgu Blomnieci. Viņiem bija divi bērni. Viņš pats kara laikā pazuda bez vēsts, bet Olga ar bērniem pārbrauca uz Latviju.

Rozālija neprecējusies, taču izaudzināja divas skaistas meitas. Viņai jau daudz mazbērnu, mirusi 1993. gadā.

Artūrs strādāja divus pirmos gadus kopsaimniecībā. Agrī nomira.

VILKS Jānis, sieva Lilija. Meita Vera. Dzīvoja kopā ar Jāņa māti. Bezzemnieki. Jānis nomira piecdesmito gadu beigās. Lilija Latbirzē dzīvoja, kamēr bija dzīva vīramāte, kas nodzīvoja līdz 100 gadiem. 1975. gadā Lilija pārbrauca pie meitas Veras uz Krupkiem.

Vera — ieguva vidējo medicīnisko izglītību, strādāja Krupkos par feldšeri. Precējusies, ir viena meita.

VITOLS Pēteris, sieva Līze. Bērni — Lizete, Jānis, Didriķis un Anna.

ZVINGULIS Pēteris, sievas vārdu nezina. Bērni — Fricis, Ernests, Edvarts, Kārlis, Jūle, Eda un Līze. Daudz cietusi ģimene.

Fricis tika arestēts, neatgriezās.

Ernests — Sarkanās armijas komandieris, dienējis Maskavā, apmācījis jauniesauktos. Arestēts 1937. gadā. Pirmais, kas ar viņu cietumā esot runājis, bijis latviešu tautības prokurors. Viņš ieteicis Ernestam atzīties, ja gribot dzīvot. Ja noliegšot savu vainu, tikšot nošauts. Pēc kāda laika Ernestu tiešām atbrīvoja, tā arī nesapratām, kāpēc?

Edvarts tika arestēts, neatgriezās.

Jūle apprecējās ar atraitni Edvartu Blomnieku.

Kārlis apprecēja Lizeti Vitolu, strādāja kopsaimniecībā, vēlāk pārbrauca uz Latviju.

Ar bērna acīm

Esmu dzimis latviešu kolonijā Latbirzē. Pēc pasēs, kuru man izsniedza milicija, esmu nācis pasaulē 1918. gada 24. decembrī tieši Ziemassvētku vakarā, bet manā pirmajā lasāmgrāmatā — ģimenes Bībelē — mans dzimšanas gads ierakstīts "1917". Arī uzvārds ierakstīts — Derkevics nevis Darkevičs kā pasē. Abi šie gadi šajā Baltkrievijas novadā bija lieli juku laiku un nekādi dzimtsaraksti netika vesti. Tāpēc gribu ticēt Bībelē ierakstītajam, jo tur ir precīzas ziņas arī par maniem brāļiem un māsām — kopā astoņiem bērniem. Pēc kārtas — Augusts, Alvīne, Kārlis, Jānis, Arvīds, Marta, Alberts un Alfrēds (bērnībā nomiris).

Lasīt iemācījies agri — piecu sešu gadu vecumā. Kā tas notika, neatceros. Pirmā lasāmviela bija Bībele un katķisms. Citu grāmatu mums mājās nebija. Bībeli lasīju ar lielu aizrautību. Kā kriminālromānu pārdzīvoju Vecās derības nodaļas, kur aprakstītas senebreju ķēniņu vardarbības, viltus un slepkavības.

No Jaunās derības bijību izraisīja draudu pilnā Jāņa parādīšanās grāmata. Un, protams, Kristus nonāvēšana un augšāmcelšanās. Man bija viņa bezgala žēl, līdz asarām. Istabā, kurā mēs, jaunākie bērni gulējām, bija siltais mūriņš. Te tad, pie blāvās gaismas, ko deva cūku taukos iemērtā degošā lupata, pavadīju pie Bībeles garos ziemas vakarus un pat nakts daļas, līdz dvēseles dziļumiem iegrimis biežās grāmatas sižetos. Dažkārt, baiļu pārņemts no neiedomājamiem briesmu darbiem (aizmigušā ciemiņa pienagrošana pie gultas dēļiem, iekaroto cilšu izkaušana u.c.), neuzdrošinājos nokāpt no mūriņa, jo šķita, ka pustumsā zem gultas vai uz grīdas kāds briesmonis var arī mani satvert un tad... beigas! Tāpēc no mūriņa pa taisno lēcu gultā, lai ātrāk paslēptos zem vecā aitādas kažoka. Tā bija drošāk.

Bībeli no sākuma līdz beigām esmu izlasījis pa trim lāgiem. Tas man lieti noderēja, mācoties izprast lielo klasiķu darbus it visās kultūras nozarēs. Ar nožēlu dažkārt klausos pat inteligentu cilvēku kļūdainos spriedumus par lielo mākslu, jo viņi nav lasījuši

Bibeli, nezina tās sīzētisko un estētisko satvaru. Bet vislielākie gari taču daudzus gadsimtus no šīs grāmatas smēluši vielu un iedesmu. Kāpēc gan mēs — visas cilvēces pieredzes mantinieki — lai no tās atteiktos?

Mani vecāki nāk no Kurzemes. Tēvs Ernests no Dundagas apriņķa Vidāles ciema, māte Elizabete — no Ugāles. Vidāles kapos var saziņēt manus senčus līdz ceturtaī paaudzei. Pirmāis dzimtā bijis Juris, viņam bija vairāki dēli, tajā skaitā arī mans vectēvs Fricis. Viens no dēliem palika saimniekot dzimtajās mājās "Vecvagaros", pārējie aizceļoja uz Baltkrieviju. Ja mājūvārds "Vecvagari" atvasināts no dzimtas amata, tad tas varētu liecināt par Derkevicu kādreizējo lomu un stāvokli pie Dundagas barona. Iespējams, ka šajā vārdā "Vecvagari" iekodētas divas nozīmības. Vai nu "Vecie vagari" kā vecās vagaru mājas nosaukums vai arī vecākā vagara mītnē, jo lielajā muižā vajadzēja vairākus vagarus, bez tam mājas ar Jaunvagaru nosaukumu tajā pusē nezīnu.

Mātes meitas uzvārds bija — Martinik. Neparasti un nelatviski. Tajā pat apvidū ir uzvārds Liljē, cēlies no frančiem. Iespējams, ka arī mātes uzvārdu atstājis kāds 1812. gada kara dalībnieks.

Arī tēva uzvārds — Derkevics latviešiem netipisks. Bet cik daudz gan latviešu nedzīvo ar netipiskiem uzvārdiem? Tāpēc par spīti senčiem uzskatu sevi par vistīrāko latvieti!

*Zvaigžņu putekļiem un cīruļa dziesmai,
Bangām pret molu
Un tīmekļu trīsaī uz kadiķa zara -
Visam ir sava jēga.*

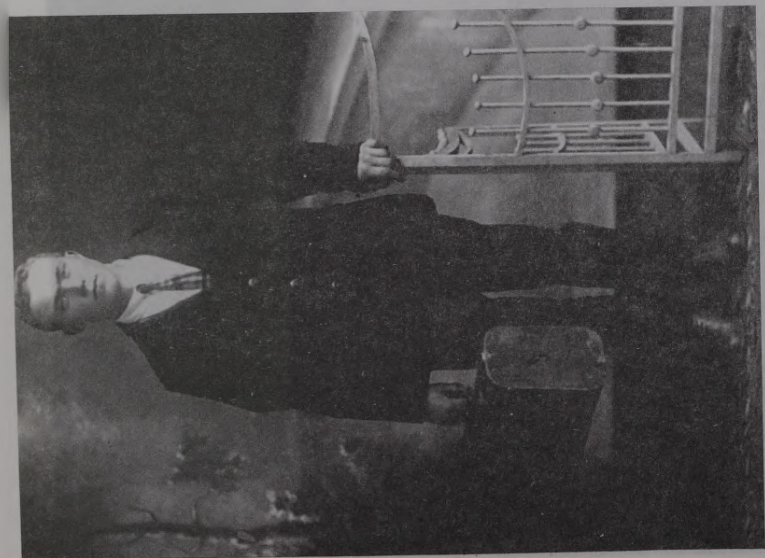
* * *

*Salauzta dzīves
Kārpās pa smiltīm ar ledainiem pirkstiem
Un atbildi meklē: - Kāpēc? -
Pusnaktī dziestošas balsis
Taujā pēc jēgas ar drebošām, sasistām lūpām.
Bads,
Iededzis ārprātu dobuļos grimušās acīs,
Raugās uz mums:*

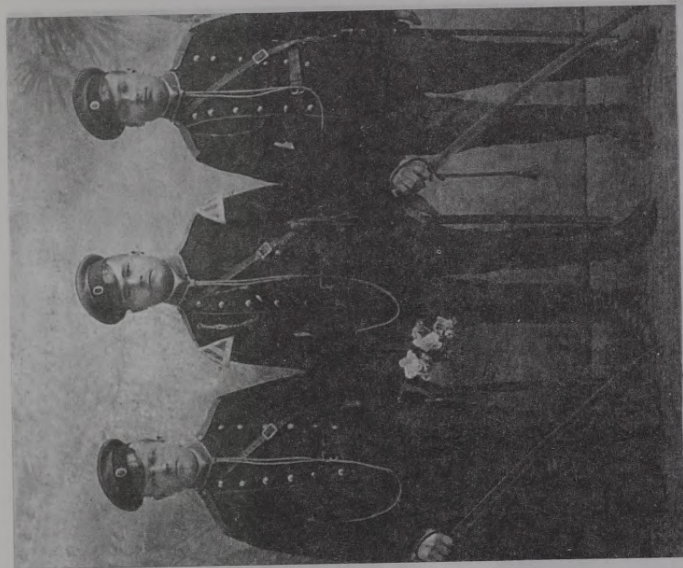
- Kur jēga? -

Ļaunuma bezjēdzības nekrietnā jēga.

Eižens Vēveris

Bakaldīniešu Edvarts Vasiļs saposās ceļā uz Latviju.
Dienzēlī, par uzdrošināšanos redzēt
Tēvzemi viņam piesprieda ilgus gadus Gulāga spaidu
darbu noietnēs... (Foto — 1930.g.)

Bakaldīniešu Vasiļu ģimeņu saknes ir trīs igauņi —
trīs brāļi Vasiļi (Foto 1900.g.)

Laukos mājoja latviskais gars. Dūc vecais ratiņš,
rati vijas pavediens... (Foto — 1936.g.)

Viens no pirmajiem celmlaužiem Ahtangelskas latviešu
kolonijā bijis arī igauņušis Mārtiņš Tuims.
(Foto — ?)

Lidija un Eduards Klusbergi — Bakaldīnas Kalnaskolas skolotāji. (Foto — 1930.g.)

Lidija Klusberga — nerimlīga dziesmu varas uzturētāja.
(Foto 1927.-30.g.)

*Latviešu izsūtīšanas vieta — Gulaga nometne
pie Jamantau kalna (Urāli).
(Foto — 1932.g.)*

*Izsūtītie darbā. Priekšplānā — bakaldīniete
Zenta Bērziņa. (Foto — 1932.g.)*

Izsūtītais bakaldniecis Aleksandrs Bērziņš
(Mirdzas Bērziņas-Māļītes tēvs) meža darbos.
(Gulaga nometne Urālos)
(Foto — 1932.g.)

Gulaga nometne (Urāļi). Izsūtītie latvieši spaidu darbos.
(Foto 1932.g.)

*Mirdza Bērziņa-Māliņa, dzīvoja un uzauga Gulagā.
Šajā foto (augumā mazākā) Mirdza redzama ar mātes
māsu Nelliju Bērziņu toreiz, kad nometnes
komendantam labpatīcies atļaut viņai
kopā ar māti apciemot radus ārpus nolieguma zonas.
(Foto — 1935.g.)*

Zvaigžņu ceļos aiziet vēl viens latvietis...

*Represēto bērni gulaga nometnē. Starp viņiem –
arī Mirdza Bērziņa Māļi.*

*Pēc 1937.g. – 1938.g. arestiem kopsaimniecības
galvenais darba spēks bija sievietes un bērnu rokas.
(Foto – 1938.g.)*

Represijās pret latviešiem smagi cieta Pīļu ģimene.
(Arhlatviešu kolonija.)

Stalinskajās represijās bojā aizgāja arī Kašķurīnas
kolonijas latviešu ģimene – Melānija un Žanis Latveri.

Lauku māja Bakaldīnas latviešu kolonijā.

Bakaldīnas jaunieši. Pa labi – Jānis Teihmanis.
Nošauts 1938. gadā. →

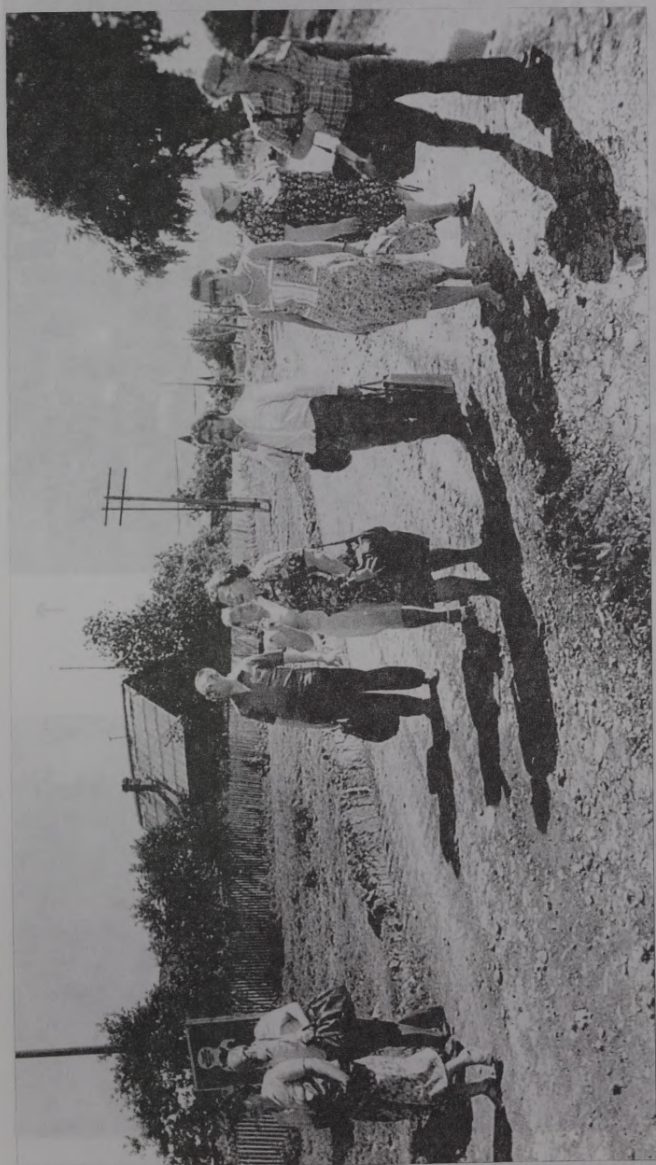

Dziesmu svētku reizē savu Tēvu zemi atbraukuši apciemot Baškīrijā vēl mītošie tautieši. (Foto — 19... (?) g.)

Bakaldīnas lauku ainava. Tālumā jaušāmi Urālu kalni. (Foto — 1984. g.)

Latvijas Zinātnu akadēmijas Valodas un literatūras institūta un
Vēstures institūta darbinieki devās uz Baškīriju, lai apmeklētu
Bakaldīnas un Arhangeļskas latviešu koloniju.

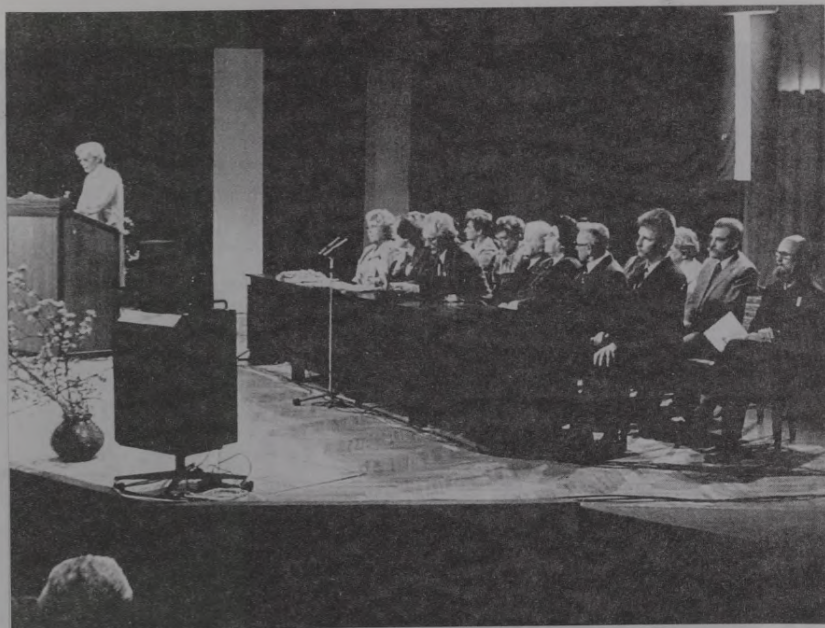
(Foto — 1985. g.)

*Krievijas Latviešu biedrības dibināšanas kongresā
1989. g. 22. aprīlī (Rīgā Zaķu salā Latvijas TV konferenču zālē)*

*Krievijas Latviešu Biedrības biedri dodas nolikt ziedus pie Brīvības monumenta.
(Foto — 1992. gada 4. decembris)*

Rīga, Pēteru baznīca. Piemiņas plāksne tiem Krievijas latviešiem, kas gājuši bojā
staliniskajās represijās Padomju Savienībā. (Foto — 1992. g.)

Katru gadu jūnija pirmajā svētdienā Mežaparkā pulcējas no
Baskrijas atgriezušies latvieši.
(Foto — 1985. g.)

Es dseedaschu par tewi, tehwu seme.

Es dseedaschu par tewi, tehwu seme,
Par tawàm druwam wezâ lihðumâ,
Un kad jau pagurfschu sem dsihwes nastas,
Tad atduseschos tawâ atmatâ.

Es dseedaschu par sako eglainiti,
Kur tihklus pelesos ausch sirneklits,
Kur agrâ rihtâ kuplâs smilgâs bradâ
Ur failàm kahjam ganisfch bahrenits.

Es dseedaschu par balto birstaliti,
Kur rudens lapas dseltainites birst,
Un birstot swana klusu fwehtwakaru
Teem seedeem, wehlineem, kas falnâ mirst.

Es dseedaschu par teku nomihdito,
No tehweem leepu luhku apawâ,
Kur waidot mahte gaitâ staigajufi
Un Deewu peeluhgdama basnizâ.

Es dseedaschu par tewi, tehwu seme,
Par tawàm druwam wezâ lihðumâ,
Lihðs duseschu reis klusâ smiltainitê,
Tur tawâ preedulaja pakrehflâ.

Sirsmaleete.

Arāju cilts

1938. g. Latvijā iznāca Vilberta Krasnaja grāmata "Latviešu kolonijas", kurā autors ar apskaužamu uzņēmību centies savākt ziņas par visiem pasaulē izklīdušajiem latviešiem, un tieši šīs grāmatas dēļ mēs uzzinām, ka tajā laikā, piemēram, Japānā, Siāmā un Birmā mituši pa pieci latviešu katrā, Irākai bijis jāapmierinās ar trim, bet Senegālai un Somālijai — tikai ar vienu.

Toties Padomju Savienībā viņu bija pāri par divsimt tūkstošiem, bet ārpus Latvijas — apmēram 300 000 jeb 16 % no visas latviešu tautas. Ne jau visam šajā grāmatā teiktajam var bez ierunām piekrist, taču padarītais ir apbrīnas vērts.

Nezinām, cik latviešu vēl palikuši un dzīvo Padomju Savienības republikās, — pēc 1979. g. datiem — 94 000, bet te pierēķināta klāt arī tā daļa, kas vēl bija palikusi dzīva no 1941. un 1949. g. no Latvijas izvestajiem 57 000. Visi viņi — kā rietumnieki, tā austrumnieki — savulaik izbrauca no Dzimtenes vai nu meklēt zemi un darbu, vai arī emigrēja sabiedrisku kataklizmu gados, lai patvertos no varmācības.

Kas tad mēs bijām, šie Austrumu, tā sauktie Krievijas latvieši?

Latvietis pēc izcelsmes pārsvarā ir zemnieks. Un zemniekam jaukākais sapnis, laimes pamats ir pašam sava zeme. Mūsu vectēvi to tur arī dabūja. Toreiz, pirms 100 gadiem, zemes cena par vienu desetīnu Latvijā bija pieaugusi līdz 124 rbļ. Vidzemē, bet Kurzemē — pat līdz 146 rbļ. Toties tur, Krievijā, to varēja iepirkt sākumā par 10-15 rbļ. desetīnā, vēlāk gan šī cena pieauga līdz 25 rbļ.

Bakaldīna bija viena no lielākajām latviešu kolonijām. Bakaldīnieši — un viņu tuvākie kaimiņi Arhangeļskas (Arkas) latvieši tāpat — apmetušies uz grāfa Kosovska ar mežiem apaugušās zemes, kas atradās Ufas guberņas Sterlitamakas apriņķa Arhangeļskas pagastā. Grāfs gan zemi nepārdeva, bet iznomāja. Līgumu slēdza uz 36 gadiem, katrai saimniecībai iedalīja 20-40 desetīnas zemes un noteica, ka pirmajos divos gados jādabū zem jumta māja, pirts,

klēts un kūts. Apanāžas valde tam piešķīra pat 50 rbļ. pabalsta, kas jāatmaksā 10 gados. Toties pirmajos divos gados nebija jāmaksā noma, pēc tam par katru iekopto desetīnu vajadzēja maksāt 1,5-2 rbļ. gadā. Pastāvējis arī cits noteikums — katru gadu nolīst 1/20 daļu no zemes platības.

Ieļotāju galvenā daļa te iebraukusi 1894. gadā, taču Bakaldīnas kapsētā savas bērnības dienās redzēju sadēdējušu čuguna krustu ar tikko saburtojamiem vārdiem un nāves gadu "1872", bet tēvs stāstīja, ka senāk te mituši no Latvijas izsūtītie nemiernieki, kas strādājuši par apkārtējo vara un čuguna cepļu ogļu degiemi.

Un nu jautājuma otra puse: vai viņi atrada cerēto? Vai bija laimīgi?

Zināmā mērā — jā! Zeme laba, labība auga griezdamās, nomas noteikumi visumā viegli, turklāt vēlāk šo zemi varēja arī nopirkt un tāpēc jau 1913. g. no 757 šīspuses saimniecībām 429 bijušas iepirktas.

Starp citu, vīri šad un tad pārrunāja: no kurienes cēlies Bakaldīnas nosaukums? Un paši nosmējās, ka laikam no vārda "bokal" un tas norādot, ka vajagot biežāk iemest sīvo... Taču, cik atceros, tolaik viņi nekādi metēji nebūs bijuši. Šis netikums ieviesās vēlāk. Viņiem galvenais bija zeme, saimniecība, labklājība.

Tālab blakus labības audzēšanai viņi uzsāka arī šķirnes lopkopību, nodarbojās ar piensaimniecību un kopā ar Arkas latviešu koloniju (ko sauca arī par Arhlatviešiem) uzcēla pienotavu un šejienes sviests tika eksportēts. Viņi nodibināja arī kooperatīvu, izveidoja savu kultūrizglītības biedrību "Nākotne", iegādājās diezgan plašu bibliotēku, nodibināja pašdarbības kori, vēlāk arī dramatisko pulciņu un vispēdīgi — kolonijas pūtēju orķestri. Vijoles, cī-tari vai citi mūzikas instrumenti — tāpat vai katrā mājā.

Visa šī latviešu rosība turieniešiem sākumā bijusi gatavi zilie brīnumi. Pat teikuši: "Latišenskiĵ hļeb ņeļzja pokupaķ. On govnom voņajet. Oņi že navoz na poļe vivozjat." (Labību no latvietīšiem nevar pirkt. Maize pēc mēsliem ož. Viņi taču kūtspakaļu uz laukiem izved.) Taču vēlāk apraduši un daudzi bija gan kooperatīva biedri, gan aktīvi citu pasākumu dalībnieki. Un paretam pat saprecējās. Un nekas: bērni dzima gan tādiem, gan šitādiem.

Tas gan nenozīmēja, ka krievietes būtu pēkšņi sākušas valkāt saģšas un spraust pie krūtīm saktas, bet vīrieši stumt galvā gar-

dibenes. Viņiem pašiem bija savi tautiskie tērpi un rotas, bet dažlabai baškīrietei visas krūtis bija vienos sudraba rubušos.

Arī Bakaldīnas vārds droši vien būs cēlies no baškīriskā "bogal" — upes likums, jo Basa, kas tecēja kolonijai gar vienu stūri, meta tādus likumus, ka pats lokanākais zalktis nespētu tā izločīties.

Nebija jau arī mums vairs ne sagšu, ne gardibeņu, turklāt bakaldīniešu lielākā daļa nāca no Latvijas ziemeļaustrumiem un Kurzemes vidienes. Un tajā pašā laikā ne viena vien krievu sieva sāka adīt latviski rakstainus cimodus, nenoniecinaja arī stripotās vilnas segas un musturotos linu galdautus un dvieļus, pat vērpjamo vārpstiņu vietā sāka mīt latviešu meistaruru dreijātos ratiņus. Mūsu pārupes kaimiņš baškīrs Habibuļins iekopa savu saimniecību tīri latviskā stilā.

Citādi gan katrs dzīvoja pēc saviem tikumiem un bakaldīnieši centās tos arī neaizmirst, — kurzemnieki strēba skābputru, vidzemnieki gatavoja kamos, kā vieni, tā otri grūda kaņepes, mīcīja pītes, bet Lieldienās krāsoja olas, kāra šūpoles un puīši tad šūpināja savas izredzētās tā, ka šās, plikumus segdamas, piespiedza pusi kolonijas.

Kad pienāca Ziemassvētki, cepa pīrāgus, vārīja cūkas šņukuru ar zirņiem vai cūkpušām un gāja ķekātās, bet Jāņu naktī dedzināja tāšu rituļus vai deguta stoņģeļus, ligoja, iedzēra pa alus krūzei, pie kam jaunie gāja meklēt papardes ziedu... Cits arī atrada, toties vienotra pazaudēja un tad dzēra kāzas, pēc kāda laika — arī kristības.

Ar vārdu sakot, dzīvoja tāpat kā Latvijā. Bija tādas pašas viensētas ar košumkrūmiem un puķu dārziem visapkārt. Vienīgi zeme te bija labāka, tā piederēja pašam un tālab arī apcirkņi bija pilnāki un govīs pienīgākas — izslauca līdz pat 5000 litriem piena gadā.

Nebija jau gluži tā, ka labumi paši birtu no debesīm vai listu no zemes laukā. Un ne jau katram paveicās. Tāpēc bija arī tādas saimniecības, kas kūrās kā vistas pa pakulām vai nu kūtruma vai neizdarības dēļ, vai arī saimniecībā kas saķibelējās.

Piemēram, bija kāds vīrs. Uzvārdu neminēšu. Viņam nomira sieva, un cilvēks, prasti runājot, nojūdās — nolaida gan saimniecību, gan pats nolaidās. Turpat istabā, kur stāvēja paša gulta, turēja arī govī un cūku.

Bija arī tādi, kam mantas papilnam, bet sievai pa kleitas samta apkakli utis rāpoja, un gadījās arī pa tādām, kas aiz bagātības un uzpūtības pats sevi vairs negribēja lāga pazīt. Cilvēki jau ir visādi.

Reizēm jau dzirdēja arī vecos vīrus un sievas nopūšamies: "Jā-a-a... Toreiz, tur, Rūjienā (varianti pēc izvēles — Sabilē, Raunā, Vidrižos utt.), tur bija pavisam citādāk..."

— "Un kur tad sāļtie brētliņi ar sausiem rāceņiem!.."

— "Un togad pat: iekš Salac zutiņ kā ņudz! Smel kauč ar spann..."

Tas nozīmēja, ka bija uzmākusies nostaļģija, sapņojums par kaut kādu pamestu Eldorādo...

Bet tomēr viņi bija krietni saimnieki, kas labprāt kopa arī kolonijas sabiedrisko dzīvi un, kad tā sauktajā Kalnaskolā, kur samērā plaša zāle, svētdienas vakarā notika kāds sarīkojums — pašdarbības dramatiskā pulciņa izrāde, jauktā kora dziedājums vai skolēnu priekšnesumi — visgarām skolas žogmalei pie slitām stāvēja pajūgs pie pajūga.

Jau pieminētā kultūrizglītības biedrība "Nākotne" 1927. g. pat sarīkoja vietējos dziesmu svētkus, bet Maskavas latviešu grāmatizdevniecība šajā pašā dienā arī grāmattirdziņu.

Vēl šobaltdien atceros viņus, šīs dzīves aktīvistus, jo viņi itin bieži sapulcējās mūsmājās — Eduardu un Lidiju Freibergus, Jāni Niedrīti, Alfrēdu Miezi, Eduardu un Lidiju Klusbergus, Ernestu un Jāni Rutuļus, Frici Aunu, Leontīni Kārkliņu, Krišu Cīruli, Helēni Robuli...

* * *

Pieminēju skolu. Šaipusē pašu pirmo skolu uzcēla tieši bakal-dīnieši 1902. g. par saviem vēl diezgan trūcīgajiem iebūviešu līdzekļiem un apgādāja to arī ar malku. Zemste pagādāja vienīgi skolotāju un piešķīra viņam algu. Nedaudz vēlāk uzcēla skolu arī Arkas latviešos, bet bakaldīnieši agrākās, pirmās skolas vietā uzcēla jaunu ar diviem korpusiem — vienu mācībām un skolotāju dzīvokļiem, otru — kopmītnei ar zēnu un meiteņu guļamistabām, virtuvi un apkopējas dzīvokli, saimniecības ēkas un pirti. Dažiem līdz mājām taču bija 10-12 km, priekšā arī upe, un ziemas puteņos vai pavasara palos tas bija grūti uzveicams gaisa gabals.

Jau manā laikā Kalnaskolu pārvērtā par nepilno vidusskolu, bet kolonijas centrā uzcēla jaunu pamatskolu un vēl otru — kolonijas attālākajā nostūrī. Taču Kalnaskola aizvien vēl saglabāja savu kultūras centra nozīmi un līdzēja turēt godā gan valodu, gan tikumus un no Latvijas līdzpaņemto kultūru, lai arī cik plaša vai šaura tā kuram bija.

Bet, ja tā labi padomā...

Latvijā taču jau 1818. g. ieviesa piespiedu izglītību bērniem no 10 gadu vecuma un uz katriem 500 sabiedrības locekļiem nodibināja vienu tautskolu, kurā mācījās divas ziemas. Lai nu kā, bet vecie vīri un vecmāmuļas, kuras sastapu analfabētisma likvidācijas kampaņā 1930. g., prata kā lasīt, tā arī rakstīt! Un tā bija sava veida atbalss no tiem tālajiem laikiem. Tāpat kā vēlēšanās uzcelt skolu un kašķēties ar zemsti, lai dabūtu bērniem labāku skolotāju, ko bakaldīnieši arī panāca, un Aleksandrs Martinsons, kas atnāca Lācara vietā, kopā ar saviem palīgiem izaudzināja par krietniem cilvēkiem ne vienu vien zeperu un bižaiņu kompāniju.

* * *

Vētrains bija mūspusē pilsoņu kara gadi, taču saimniecības drīz atkopās un tie aizmirsās.

Tā tas turpinājās līdz 1929. g., kad pasludināja tā dēvēto kolektivizāciju un izvērsa "šķiru cīņu". Sākumā viss vēl ritēja samērā mierīgi. Vīri papukstēja, paņurdēja, tad skolas zālē sanāca kopā, pabrēca, paklaigāja pāri pusnaktij — pats biju tur klāt — un nolēma dibināt kolektīvu. Tā pie mums sauca kolhozus.

Tajā iestājās vai puse kolonijas, ja ne vairāk, bet tad augšā nosprieda, ka kolektīvā salīduši arī budži, kolektīvu likvidēja un sākās zemnieku nedienas.

Mēģināju atcerēties, cik toreiz vienā rāvienā izputināja saimniecību un tikai savā, labāk pazīstamajā kolonijas galā vien saskaitīju līdz 16, neierēķinot "bagāto Alksni", ko laikam paglāba tas, ka brāļa dēls bija PSRS Gaisa karaspēka pavēlnieks un Rūdolfs Noriņš, kas paņēma, tā sacīt, sievu un meitu azotē un pārbēga pāri robežai uz Latviju. 1944. g. rudenī Rīgā pie Ņevska katedrāles ieskrējām viens otram krūtis un nevarējām vien nobrīnīties: kas tik viss nenotiek pasaulē!

Bet viņi bija tikai pirmie...

Taču pietika ar to, lai bailes jau būtu iemitinājušās katrā mājā. Un neviens vairs nejustos drošs, ka rīt vai parīt arī viņa pagalmā neiebrauc rajona pilnvarotais ar milici, pāris ciema padomē norīkotiem lieciniekiem un šķūtniekiem un liek nepilnu divu stundu laikā saposties, pamest iedzīvi — mājas, lopus, mantas — un tikt pazudinātam kaut kādā nekurienē, no kurienes nebija atceļa. Tāpēc vai ik mājā glabājās maiss ar sausiņiem, sāls sauju un, ja bija, arī kaut kādu putraimu kulīti nebaltajai dienai.

Daži kolonisti steigā izpārdeva visu, ko varēja, un aizbrauca uz citurieni. Lielākoties uz pilsētām.

Taču arī pilsētā nekas labs negaidīja. Viss — maize, aizdars, drēbes, apavi, — viss tika pa bišķītim pārdots uz kartītēm un arī tad varēji teikt visiem labajiem gariem paldies, ja izdevās šo pašu mazumiņu dabūt.

Netrūka vienīgi šņabis. Un tad, šajās jukās un mūžīgajā nedrošībā arī sazēla dzeršana, no kuras netiekam vaļā vēl šobaltdien. Laikam jau tāpēc, ka mēs kopš tālajiem gadiem nekad vairs arī neesam tā īsti droši jutušies.

Bet tas nu tā.

Lauciniekiem toreiz nebija ne kartišu, ne arī kādu preču. Veikalos tukši plaukti. Ukrainā pat nonāca līdz badam, līdz kanibālismam.

Tos, kuri nebija iestājušies kolhozā, izpildvara spaidīja un mocīja, kā vien prazdama un spēdama, — ieskaitīja "podkulačņikos" — budžu rokļaižās, kas ir tāpat izputināmi. Aplika ar "stingro" nodokli, kad cilvēkam līdz tādām un tādām datumam bija jānodod valstij tādas un tādas nodevas. Ja tās nokārtoja, dažkārt aplika ar nodevām vēlreiz. Ja tās nenokārtoja, konfiscēja visu mantu un palaida pliku pasaulē. Ej, kur gribi, meklē pajumti, kur pagadās. Tas labākajā gadījumā.

Bet kolhozi vārguļoja. Tie, kuriem palaimējās, ap 1934.-1935.g. (arī Bakaldinā) sāka pamazām atkopties un ķepuroties uz augšu, bet tad pienāca 1937. gads. Vienā pašā 4. decembra naktī no Bakaldīnas pazuda 57 cilvēki, viņu vidū arī viena sieviete. Bet no viņiem visiem mājās atgriezās viens vienīgs...

Tie vīrieši, kas vēl bija saglabājušies un arī jaunieši, kas bija šajos gados paaugušies, aizgāja karot. Lai gūtu priekšstatu, ko

karš mums nozīmēja, minēšu tikai šādu skaitli: 1941. g. jūnijā Arhangeļskas rajonā reizē iesauca 84 latviešu puisi. No viņiem, savainotos ieskaitot, no kara pārnāca pieci, no kuriem šobrīd dzīvi vēl ir trīs. 79 puisi krita!

Kāda bija dzīve aizmugurē — to pat visdrūmākajos murgos nenovēlu redzēt. Tikai viens piemērs. Manai mātei, kaltējot kartupeļus, ko sūtīja uz fronti kā iedzīvotāju palīdzību karotājiem, viena paplāte piedega un kartupeļi padevās tādi pabrūnāki. Par to viņu noturēja divas nedēļas cietumā (ne jau par valsts, bet par pašas kartupeļiem!). Labi vēl, ka nepiesprieda 58. pantu, tas ir, sabotāžu!

Pirmajos pēckara gados ar grūtībām — ar atļauju meklēšanām, ar izsaukumiem un nezin kā vēl — sākās bakal-diniešu atgriešanās Latvijā. Vēlāk atgriešanās tēvu zemē bija vieglāk izdarāma: pērc biļeti un brauc.

Apmetās kur nu kurais. Piemēram, pamestajā Garaušu kokaudzētavā aiz Tukuma izveidojās pat tāda kā Minibakaldīna. No Bakaldīnas atbraukušie cilvēki turpināja kopt šo saimniecību un kamēr tur saglabājās šis kolektīvs — Čauni, Rozenbergi, Ivanovi, Ozoli, Šponi — tikmēr saimniecība zēla un plauka. Diemžēl, "gudri vīri" vēlāk to izputināja un cilvēki aizklida.

Cik man zināms, Latvijā atgriezušās vairāk nekā simts bakal-diniešu ģimenes. Bakaldīnā palikušas it kā desmit-piecpadsmit, varbūt nedaudz vairāk ģimenes.

Šīs ziņas ir ļoti nepilnīgas, tās savāktas, aprunājoties ar sastaptajiem bakal-diniešiem. Šajos gados daudzi atbraucēji jau miruši, piemēram, Druskas, Bokalderi, Kubliņi, kādreizējie Bakaldīnas skolotāji Pēteris Sville un Lidija Klusberga, arī vēl citi. Daudzi mainījuši dzīves vietas un pazuduši no redzes loka. Piemēram, Latvijā atgriezās arī skolotāja Milda Simansone, taču te apprecējās ar kādu virsnieku un aizbrauca uz Voroņežu.

* * *

Tāda īsumā ir kolonijas vēsture manā skatījumā.

Dzīvoju un uzaugu Gulagā

Latvijā dzīvojošie latvieši bieži vien par zemu noliek no Austriem iebraukušos tautiešus. Vai viņi maz zina, kādām elles mokām esam izgājuši cauri? Ja nezina, tad lai uzklausa, ko pastāstīšu par savu dzīves gājumu.

* * *

Viņi — Bērziņi, Purzāļi, Cīruļi, Baltiņi, Zemsarāji, Žuburi un Ūdri, varbūt arī Teikmaņi un Endes, Ērmansoni un Jaunkalni Urālu pusē Bakaldinā apmetušies XIX gadsimta deviņdesmitajos gados. Atceros tēva stāstīto, ka visi atbraucēji esot bijuši no kalpu kārtas un tiem, kā zināms, Baltijas guberņās klājies sevišķi grūti.

Mans tēvs piedzimis Urālos 1905. gadā, kad Baltijā nospiestie ļaudis sadumpojušies, bet pēc tam nemierniekus šāvusi lauku karatiesa, trakojusi "melnā sotņa".

Sākumā visa dzimta dzīvojusi kopā. Vēlāk tēvs uzcēlis sev jaunu māju, lai 1925. gadā ivestu tur sievu Annu Purzāli. Daudzus gadus vēlāk man stāstīja krustmāte: "Jūsu māja bija brīnumjauka. Dižāka nekā tās vecās visapkārt, kas būvētas senāk. Dzīvošana bija laba — ražas bagātas, pilns laidars ar kustoņiem. Bijāt labi iztikuši."

Kāpēc jāstāsta krustmātei, bet es pati nekā tāda neatceros? Es piedzimu 1929. gadā, bet jau nākošajā, kad man bija nepilns gadiņš, mūsu ģimeni "atbudžoja". Toreiz tēvu arestēja, konfiscēja māju un visu iedzīvi. Visus sasēdināja pajūgos un no Bakaldīnas aizveda. Pie apcietinātajiem nevienu nepielaida, kur nu vēl kādu paciņu iedot. Mātei neesot pat autiņu bijis, kuros mani pārtīt. Neatceros, ne uz kurieni mūs veda, ne kur bijām. Jau daudz vēlāk, kad sāku izprast pasauli un kaut ko atcerēties, ieraudzīju sev apkārt kādu tumšu, drūmu telpu ar mazu lodziņu, pa kuru brīžam iespīdēja blāva gaisma, bet dažreiz telpu šķērsoja gaišs saules staru kūlis.

— "Mūs sadzina zemnicā. Dažādas tautas tur mitām," vēlāk stāstīja māte.

Vēl tagad man šķiet, ka ilgi, ilgi sēdēju mātei klēpī, blakus uz sola sēdēja brālis Ernests, kas bija par mani trīs gadus vecāks. Mani uz grīdas vai klona (laikam jau nekādu grīdas dēļu tur nebija) nelaida. Visapkārt likņāja pelēcīgi stāvi un man bieži trūka elpas.

Drīz saņēmām rīkojumu pārcelties uz barakām, kas atradās netālu no Ufas termoelektrostacijas būvlaukumā. Katrā barakā divpadsmit vai sešpadsmit istabas, katrā no tām — divas ģimenes. Mēs dzīvojām kopā ar tēva brāļa ģimeni. Viņi bija pieci, mūsējo — četri. Istabas vidū liela krievu krāsns. Telpai viens logs, kas sadaļts sikās rūtīs, četras dzelzs gultas un divas lādes — "sunduki". Gulēt varēja arī uz tām. Pie loga — nekrāsots galds, kas sanaglots no dēļiem ar krusteniski no latām veidotām kājām. Pie sienas dažī plauktiņi. Tā bija visa mūsu bagātība.

Aiz sienas, cik noprātām, izmitināti tatāri. Tie runāja mums, latviešiem, nesaprotamā valodā. Barakā dzīvoja arī izsūtīto krievu ģimenes.

Otrā barakā, kas iepretim mūsējai, bija vēl dažas latviešu ģimenes — Ernests Vītols ar sievu Emiliju un mūsu Natāliju. Viņu istabā dzīvoja arī Skujiņš. Trešajā barakā arī bija latvieši — Freimaņu ģimene, vēl tālāk — Kārlis un Voldis Gofmaņi, un vēl tālāk, kur mēs, bērni, aizskrējām visretāk — kādi Mankopi.

Dažādas tautības, dažādas valodas. Taču ar vienu likteni. Visi ar vienu zīmogu apzīmogoti — "specpereseļenci". Latviskojot to varētu teikt — īpaši pārvietotie. Visi bijām bez pasēm, bez tiesībām izbraukt. Kaut kas līdzīgs zvēru rezervātam. Tikai mūsu mitekļiem apkārt nebija ne augstā žoga, ne dzeloņdrāšu, un mēs bijām cilvēki. Tādi paši, kā citi cilvēki. Un tomēr, ne gluži tādi paši!

Daudzu tautību bērni, kā jau nevainīgas dvēseles, satikām labi, draudzīgi kopā spēlējāmies. Netālu no būvlaukuma un baraku ciemata bija mežs. Skrējām turp ogās un lasījām sēnes. Otrpus barakām bija brīvo cilvēku sādža — Sipailovka. Tai līdzās — pārpurvojis ezers, no kura vasaras tveicīgās pievakarēs pacēlās odu mākoņi, tostarp arī malārijas pāmēsātāji. Lai mēs nesaslimtu, deva bezgala rūgtas zāles — hinīnu. Sādžas nomalē sipailovieši kopa sakņu dārzus — audzēja kartupeļus, gurķus un tomātus.

Ja nu kādreiz mūsu puisējiem ļoti iegribējās kādu kārumu, norāva saulespuķes ripu vai pieķēra klāt kādu gurķīti. Bet tikai retumis. Sādžinieki mūs par to pat nebāra, laikam jau žēloja.

Barakās sadzītie "specpereseļenci" brīvā nedzīvoja. Dienišķo maizīti nācās nopelnīt pašiem. Nodibinājās artelis, ierīkoja liellopu fermu. Reizēm kāds bullis norāvās no saites un baurodams joņoja pa baraku ciematiņa ieliņām. Tad mums, bērniem, bailes padarīja kājas makten ātras.

Mammīte strādāja cūku fermā, tēvu norīkoja finieru fabrikā. Reizēm no darba atnākusi mammīte man atnesa pa zaļam ābolītim. Es ilgi ar to spēlējos, kamēr ābolītis kļuva apdauzīts un gluži miksts: tad tas likās saldāks un, ai, cik garšīgs!

Mazajiem "specpereseļenciem" iekārtoja bērnu dārzu, kur nokļuva arī es. Visiem uzģērba vienādus tērpus, mums tie šķita bezgala skaisti. Vecāki strādāja no agra rīta līdz vēlam vakaram, taču samaksa laikam bija tik maza, ka neko lielāku vai labāku iegādāties nevarējām. Man ļoti, ļoti gribējās halvu. Gaidīju, kad tēvam būs alga. Reiz tēvs iedeva tik daudz siko kapeiku, lai nopirktu simts gramus šī izsapņotā garduma. Katru dienu stāvējām garum garā rindā pēc maizītes. Atceros, kā es priecājos, kad vecāki bija man nopirkuši kalošīņas un kleitiņu. Manas vecākās māsiņas, ar kurām dzīvojām vienā istabā, dziedāja un es pati deju.

Lai gan biju jaunāka par savām draudzenēm, aizgāju pie skolas direktora un lūdzu, lai ļauj man mācīties skolā. Pieņēma. Mācījos labi. Jau toreiz man ļoti gribējās kļūt par skolotāju. Šis mans sapnis piepildījās tikai daudzus gadus vēlāk. Pastarpām bija vēl ilgs un grūts laiks.

Ļaunums atsākās no jauna, kad visā valstī 1937. gadā notika aresti. Kādā pievakarē mūsu istabā ienāca sveši vīri, bērnus izraidīja ārā. Gultas un lādes izvandīja. Arestēja tēva brāli Jāni Bērziņu. Viņš tai brīdī bija tikko atnācis no darba, pat virsdrēbes nenovilcis. Tā viņu arī aizveda un onkuli Jāni vairs nekad neesmu redzējusi. Tēvs vēlāk teica, ka Jānis ar dažiem vīriem esot pārrunājuši patreizējās dzīves likstas. Starp viņiem bijis kāds stukačs — nodevējs. Tajā vakarā arestēja arī vairākus citus vīrus.

* * *

1939. gadā sākās ceļš uz citu Gulaga nometni. Baraku komendants nosauca aizvedamos. Tēva brāļa ģimeni aizsūtīja pa Ufimkas upi ar kuģi uz Nurimanovas rajonu. Mūs izvietoja uz atklātām dzelzceļa platformām, pēc tam pajūgos. Un atkal barakās pa divām ģimenēm vienā istabā. Šoreiz mēs bijām kopā ar Emiliju Vitolu un viņas vīra māsu Natāliju. Ernestu Vitolu arestēja tajā pat 1937. gadā un arī viņš neatgriezās. Natālija bieži vien atkārtoja: "Baltijā — tur mēs dzīvojām... Baltijā mēs dzīvojām ...". Viņa bija saglabājusi kādreiz no Latvijas līdzatvestās Ziemassvētku, Jaungada un Lieldienu kartītes. Teica, glabāšot tās visu mūžu. To viņa arī darija, kamēr Baškīrijas zemes klēpis viņu pieņēma.

Es gan vēl biju maza un neko par Latviju nezināju, bet vēl citus latviešu bērnus redzēt gan gribējās.

Šo Gulaga iecirkni sauca — Sredņaja Tjuļma. Visapkārt barakas vien. Vairākums izsūtīto — krievi, tatāri, baškīri. Latviešu te bija pavisam maz, jo viņus aizveda uz citiem rajoniem. Te bijām mēs — Bērziņi, vēl Vitoli un Gofmaņi. Vēlāk uzzināju, kāpēc tas tā. Kaut kur tur — "augšā" bija nolemts "pereseļencus" internacionalizēt, tas ir, izveidot daudznacionālas kopas, tad neradīšoties tieksme uz brīvdomāšanu. Ar vārdu sakot, lai top tā, kā pirms tūkstošiem gadu pie Bābeles.

Visapkārt mums tikai kalni un meži. Apgaismošanai — petrolejas lampa. Vienā no barakām ierīkots klubs, vienā istabā ir ambulance ar feldšeri. Visādam gadījumam. Un bērniem ierādītas telpas — skola.

Produkti normēti. Maizīte ne no tīriem miltiem, tiem jauca klāt kartupeļus, kaut kādas klijas un sazin vien, ko vēl. Kopīgā virtuvē vārīja auzu putru. Katram pa kausam savā spainītī, rindas kārtībā. Dažreiz putras vietā izsniedza auzas kā zirgiem. Paši iemācījāmies no tām taisīt putrainimus: kaltējām, grūdām piestā, vēja vētījām.

Ko mežs deva uzturam, to vasarā savācām. Rakām meža liliju saknes un ķiplokus. Izlobījām, nomazgājām un cepām vai vārījām biezputru. Mežs uzturam atvēlēja arī vēl citus augus, kas noderēja zupā, piemēram, garās skābenes, pat zirgu skābenes, borščovkas, nezīnu, kā pareizi pēc grāmatas tās zāles sauca.

Visvairāk izjutām apģērba trūkumu. Atceros, reiz dabūjām pabiezu baltu drānu. Krāsas nav. Māte sagrieza alkšņu mizas, aplēja ar karstu ūdeni un tajā brūnumā ielika dzelzus. Pēc kāda laika šķīdums palika melns, varēja drānu nokrāsot. Man uzšuva mētelīti. Vīzes man uzpina tēvs. Tāda arī gāju Gulagā ierīkotajā skolā.

Ziepjū nebija nemaz. Paši taisijām no pelniem sārmu, mērcējām, mazgājām, cik tiru vien varējām. Un gods, kam gods pienākas, mūsu mammīte uzturēja telpas tik tīras, ka pat nekādu kukaiņu nebija.

"Specpereseļencus" sūtīja meža darbos. Visus, ko priekšniecība uzskatīja par spējīgiem zāģi pavilkt un ar cirvi cirst. Tēvs bija prasmīgs zāģu asinātājs. Vasaru vai ziemu, viņš ņēma mežā līdzī tādū steķīti, uz kura novietot trinamo rīku. Arī māti norīkoja meža darbos, viņai vajadzēja vākt zarus un tos dedzināt.

Kad sākās karš ar Vāciju, dzīves apstākļi mūsu Gulagā kļuva vēl grūtāki, pat nepanesami. Skolā negājām, jo mūsu skolotājs tika iesaukts armijā. Mobilizēja jauniešus arī no izsūtīto ģimenēm. Nu viņi noderēja tās valsts aizstāvēšanai, kas bija viņus represējusi. Drīz vien no frontes sāka pienākt vēstules ar tā saucamajām "pohoronkām", kurās bija rakstīts, ka ".. jūsu dēls, cīnoties pret nīsto fašismu, kritis varoņa nāvē."

Un tad kādu dienu atgriezās mūsu skolas direktors Ashats Dajanovičs. Frontē viņam bija sakropļota roka. Tomēr tajos grūtajos apstākļos viņš darīja visu, lai izsūtīto bērni mācības turpinātu. Burtiņu nebija, rakstijām ar lieliem burtiem šķērsām uz grāmatu lapām. Nebija krīta. Sasītām nedaudzo leļļu galviņas (tās bija no ģipša un krīta maisījuma), lai būtu ar ko rakstīt uz tāfeles. Tintes vietā lietojām alkšņu mizu novārijumu, reizēm atjaucot to ar sodrējiem.

Arī mūs, mazgadīgos, apmācīja kara mākslā: lika izjaukt un salikt karavīra šauteni, šaut mērķi, lietot gāzmaskas, mest granātu, pārvarēt šķēršļu joslu, cīnīties ar ienaidnieku durkļu kaujā.

Kara gadu pavasaros bērnus tāpat neatstāja mierā: visus norīkoja pie koku pludināšanas. Teica, ka no tiem dedzinot ogles, jo kaut kur tālāk, Beloreckā, kur domnās kausējot tēraudu tanku bruņām, šīs ogles vajadzīgas.

Priekšnieks — komendants, mūs izrikodams darbā, allaž teica svīnīgus vārdus: "Katrš baļķis un malkas pagale — sitiens ienaidniekam pa galvu."

Pārtika kļuva knapāka ar katru dienu. Drīz vien baraku ciematā pazuda kaņi, tie tika apēsti. Ziemā kāda sievietē kopā ar dēlu grībēja no Gulaga aizmukt, bet ceļā nosala. Dēls bija izdzīvojis, bet rokas nosaldēja.

Mēs izglābamies tālab, ka māte (reizēm arī tēvs), protams, ar īpašu atļauju, vairākkārt gāja daudzus desmitus kilometru pāri kalniem uz Bakaldīnu un turienes radi kaut cik palīdzēja. Paldies viņiem, kas, paši trūkumu ciezdami, mūs pažēloja.

1945. gada 9. maijā nometnē iedrāzās jātnieks, kas aicināja visus tūlīt pulcēties.

— "Karš beidzies! Mūsu lieta taisnīga, mēs esam uzvarējuši!"

Todien no mākoņu vāliem lēnām krita retas sniega pārslas, brīžiem uzspīdēja saule. Vieni raudāja prieka asaras, ka vairs nebūs ne asinsizliešanas, ne nāves vēstis. Citi apraudāja tos, kuri nekad neatgriezīsies, pat Gulagā ne.

Karš bija beidzies, bet "brīvais" ieslodzījums — nē. Mūs pārsūtīja uz kādu citu "specpereseļencu" ciematu. Šī nometne bija pie paša augstākā Urālu kalna — Jamantau. Teica, ka te koncentrācijas nometne bijusi jau no 1921. gada. Kādreiz aizgāju līdz Gulaga kapsētai. Visi krusti vai nu satrunējuši vai apgāzti, gadu skaitļi izdzisuši.

Nometni apdzīvoja tāda pati internacionāla saime — krievi, latvieši, mordvieši, čuvaši, baškīri. Sadzīvojām labi, visiem vienāds liktenis. Maizes norma bija 500 gramu dienā, 400 gramu cukura un puslitrs eļļas uz visu mēnesi. Tas arī viss, par pārējo bija jāgādā pašiem.

Vecāki teica, ka es nekad no šīs elles netikšu laukā, ja nebraukšu mācīties. Mācīties man ļoti gribējās, tāpēc vecāku nodomam tūdaļ piekritu. Nometnes komendants tam pretojās — neesot tādu tiesību. Tēvs viņam atgādinājis, ka pats Ļeņins taču teicis: mācīties, mācīties un vēlreiz mācīties. Kurš gan cels mūsu valsti, ja jaunā paaudze būs analfabēti? Komendants, kurš allaž bija ģērbies karavīra blūzē un apjozies ar platu siksnu, kā uz bildēm varēja redzēt Staļinu, ilgi domājis, tad beidzot piekritis. Bērni par tēvu grēkiem neatbildot, lai braucot, papīrus izsniegšot.

Garu garu stāstu par mācībām skolotāju tehnikumā nestāstīšu. Mani pieņēma, jo septīto klasi biju pabeigusi tikai ar teicamām atzīmēm.

Mācijos Beloreckā. Tā ir sensena Urālu pilsēta, taču būvēta jau ar taisnām ielām. Pie tehnikuma kopmitnes auga papele, kas pavasarī rūgteni smaržoja, vēl reibinošāk smaržoja ceriņi ziedu laikā. Es jutos kā debesīs! Aiz manis taču palicis Gulaga noietnēs pavadītais drūmais laiks, kur nekā tāda nebija. Tur, vienos aizliegumos un pusbadā, bija palikuši mani bērnības gadi, mana mūža aizsākums.

Tehnikumā iestājos, kad karš bija beidzies, bet arī tad nebija nekāda vieglā dzīve. Maizītes norma dienai bija tikai 400 grammi. Vienmēr bijām izsalkuši, sagaidījām tos 400 gramus un uzreiz apēdām, tad atkal gaidījām nākošo dienu. Ēdnīcā, kur bija viens liels katls, vārījām putru no auzu putrainiem. Vēlāk kļuva nedaudz labāk, dažreiz uz tehnikumu atveda arī pelēkus makaronus. No mājām līdzī nēmu žāvētus kartupeļus, ja mātei bija izdevies tos druscīņ sagādāt. Reizēm piepalīdzēja draudzīgās krievu meitenes, kas dzīvoja uz "brīvām kājām". Viņas kādreiz atveda no savām mājām kartupeļus, kaņepju eļļu un iedeva arī man. Vēl tagad viņas — Tamāru un Mariju Mjagkovas — atceros un reizēm apmaināmies vēstulēm. Viņas bija no Tirlānas pilsētiņas, tas ir no tās vietas, kur kara laikā dzīvoja latviešu bērni no Latvijas, arī pazīstamais mediķis Viktors Kalnbērzs.

Tehnikumā nebija viegli mācīties, iztika bija ļoti trūcīga, vecāki palīdzēt nevarēja. Bija tukši nebrīvē nodzīvotie gadi. Skolotāji tehnikumā bija labi un sirsnīgi. Mūs — dažādu tautību jauniešus mācīja dzīvot satīcībā. Atceros, reiz pārrunāja, kas nu kurš esam. Skolotāja teica: "Latviete mums tehnikumā ir tikai viena." Man bija jāpieceļas, lai visi paskatās, kāda tā latviete ir. Izgāju visu priekšā, man applaudēja. Citreiz skolotāja man prasīja, kādus latviešu rakstniekus es zinot. Teicu — Rainis... Un tas arī bija viss. Todien mana apņēmība uzzināt vairāk un atgriezties Latvijā kļuva stingrāka.

Kad tehnikumu pabeidzu, man bija jānostrādā obligātie divi gadi pēc norīkojuma. Bija jābrauc tālu pāri Urālu kalniem. Satiksmes nebija, bija jābrauc ar gadījuma kravas automašīnām, jāsēž blakus benzīna mucām vai uz veciem dēļiem, vai uz cementa kravas, kur kājas iegrima līdz ceļiem. Šī darba vieta līdz 1950. gadam man bija tālu aiz Magnitogorskas Pieurālu stepēs. Bija jāmaca bērnus, jāstaiģā pa brigādēm un jālasa priekšā avīzes, kopā ar bērniem lasījām vārpas, rakstījām plakātus, bija jāorganizē pašdarbība.

Dienu vidurālu kalnus esmu iepazinusi krustām šķērsām, esmu redzējusi tur daudzas nometnes, arī jau pamestas. Kur palikuši kādreizējie ieslodzītie un "pereseļenci", to zina vien debesu valdnieks. Droši vien vecie ļaudis izmiruši, bet kāda daļa jaunatnes un bērnu pēc kara izklīda. Tāpat kā es.

1950. gada jūlijā jau biju Rīgā. Te mani sagaidīja pašu radi — tante un mātes brālis Voldis Purzāls, kādreizējie bakaldīnieši. Latvijā dzīvoja arī mans tēvocis Vīlps, kurš bija atgriezies Latvijā pēc Pirmā pasaules kara un dzīvoja Salacgrīvā. Tēvs sazinājās ar brāli un, pusi mūža nodzīvojuši šķirti, brāļi atkal satikās.

Manas bērnu dienas aizgājušas Gulaga nometnē. Katram manas jaunības solim sekojušas modras uzraugu acis. Un vai nu šos ceļus gājām tikai mēs — Bērziņi un citi Bakaldīnas kolonijas zemnieki? Pirms kolektivizācijas un vispārējā genocīda Padomju Savienībā taču bija 372 latviešu kolonijas ar 12 tūkstošiem latviešu lauku sētām. Cik no šiem zemniekiem nošāva, cik aizveda "pereseļencos", cik nosūtīja uz ogļu raktuvēm? Tas ir smags un nežēlīgs rēķins, ko nevar ne aizmirst, ne piedot.

Milda Jansone

Rūgtums

Mans tēvs Mārtiņš Putniņš dzimis 1898. gadā Liepājas pusē, bet māte Anna Putniņa (dzimusi Eka) — 1897. gadā Ventpils apkaimē. Līdz 1915. gadam abi dzīvoja Latvijā, bet Pirmā pasaules kara laikā bēgļu gaitās nokļuva Novgorodas apgabālā Valdajas rajonā, Jedrovas ciemā, kur es piedzimu 1923. gadā. Viņiem bija lauku sēta ar 10 ha zemes. Tur dzīvoja daudz latviešu — Šēni, Volševski, Kāravi un vēl citi, kuru uzvārdus neatceros.

Sākās kolhozu dibināšana. Tas notika 1930. gadā. Zeme pārgāja kolhozu īpašumā. Tā kā to vairs neapstrādāja, tā pārpurvojās un aizauga ar mežu. Bet ar to vēl nebeidzās. Lielāko daļu "kulaku" izsūtīja uz Sibīriju — Kemerovas apgabala Ķišuļas rajonu. Cilvēki apmetās neapdzīvotā taigā uz ātru roku uzbūvētās barakās.

1931. gadā mūsu ģimene — tēvs ar māti un mēs, divi bērni (vēlāk Sibīrijā piedzima arī māsa) aizbrauca no Valdaja pie mātes

brāļa Antona uz Sibīriju, uz kurienu viņš bija izsūtīts. Mukām no bada, bet nodzīvojuši tur trīs gadus, atkal atgriezāties Valdajā. Visur vajāja tā pati nabadzība.

Pienāca 1937. gads. Tēvs strādāja par namdari papīrfabrikā Parahinā, Novgorodas apgabala Okalovkas rajonā. 1938. gada 8. martā atnāca milicis un aizveda tēvu uz mūžiem, mēs viņu vairs neredzējām. 1957. gadā tēvu pēc nāves rehabilitēja.

Tur, kur mēs dzīvojām, 1937. un 1938. gadā arestēja visus latviešus un igauņus, arī visus tēva un mātes radus Ļeņingradā un citās pilsētās un ciemos. Arī Sibīrijā uz turieni izsūtītos latviešus arestēja. Pēc aresta neatgriezās neviens.

Kad arestēja tēvu, es jau gāju skolā. Mani apsaukāja par "tautas ienaidnieku" un neviens negribēja sēdēt ar mani vienā solā. Nekādās sapulcēs nedrīkstēju piedalīties. Pateica, lai atsakos no tēva rakstiski, ja ne — braukšot turpat, kur tēvs. No pazemojuma raudāju. Māte teica, lai rakstot vien atteikšanos, sirdī jau viņš tāpat būšot mums dzīvs. Varbūt tad viņai iedošot kādu darbu.

Kad milicijā saņēmu pasi, priekšnieks man iedeva papīru un nodiktēja priekšā, ka es — tāda un tāda — atsakos no sava tēva, kurš ir tautas ienaidnieks utt. Man bija jāparaksta.

Māti pieņēma darbā skolā par apkopēju. Visi četri dzīvojām mazā istabiņā blakus atejai, taču bijām priecīgi. Bet ne ilgi. No skolas bija jāaiziet. Iestājos arodskolā, un vakaros māte, es un brālītis gājām piepelnīties — lādējām no dzelzceļa vagoniem malku papīrfabrikai. Bluķi smagi, pacelt nevarējām, vēlām un raudājām. Nekur nedrīkstējām teikt, ka esi latviešu tautības, citādi apsaukāja par fašistiem.

Sākās karš, gribēju aiziet armijā, neņēma, jo tēvs — tautas ienaidnieks. Brāļi gan paņēma 16 gadu vecumā. Kad brālis beidza skolu, viņam skolas direktors visos dokumentos, arī raksturojumā bija ierakstījis, ka viņš ir krievu tautības un viņa uzvārds ir nevis Putniņš, bet — Putnin. Un tā nu mēs tagad ģimenē esam — māsa latviete, bet brālis skaitās krievs. Viņš arī dzīvo Latvijā.

Armijā mani tomēr beidzot paņēma kā brīvprātīgo, strādāju štābā par grāmatvedi. 1944. gadā kopā ar Sarkanu Armiju ienācu Zilupē, man toreiz bija 21 gads. Un tā es paliku šeit — Latvijā. Atradu mātes brāli Lubānā, kur viņam bija jaunsaimniecība "Silmači" un 15 ha zemes. No Krievijas atbrauca arī māte un māsa. Tā sākām te dzīvot un strādāt.

No bērna kājas mums tēvs bija aizliedzis mājās runāt krieviski, runājām tikai latviski. Viņš teica: "Bērni, jums tas dzīvē noderēs, jums jāatgriežas Latvijā." Atgriezāties.

Var uzdot jautājumu, kāpēc mani vecāki neatgriezās Latvijā divdesmito gadu sākumā? Tāpēc, ka bēgļu gaitās pazuda nevien manta, bet arī visi dokumenti. Bet bez dokumentiem Krievija nelaida prom, bet Latvija neņēma pretī. Plosījās tifs, kas plāva cilvēku dzīvības kā ar izkapti.

1975. gadā biju aizbraukusi uz savu dzimteni Jedrovu. Gribēju apraudzīt vectēva un vecās mātes kapus latviešu kapsētā. Ar brālēna palīdzību ar pūlēm tos atradām — pamestus un aizaugušus. Daži kapi bija atrakti — ko tur kāds bija meklējis?

Daudzus gadu desmitus tajā rajonā bija aizliegtā zona. Staigajos purvos bija uzbūvētas raķešu bāzes, līdz katrai bāzei uzbūvēti betona ceļi, bet aiz bāzēm nekādu ceļu vairs nebija. Vairāk nekā 20 sādžas tika likvidētas. Tūkstošiem hektāru labas zemes, ko kādreiz apsaimniekoja latvieši un apkārtējās krievu sādžās dzīvojošie, tika aizlaista postā, tur pat sēņot un ogot nedrīkstēja, apkārtņi apsargāja kareivji. Tagad varot staigāt brīvi, bet tur jau vairs neko nevar ne pazīt, ne atrast. Nevienš latvietis tur vairs nedzīvo.

Bijušās latviešu lauku sētas atradās 5-6 km no Jedrovas ciema, kurš savukārt atrodas pie Maskavas — Ļeņingradas šosejas tieši pa vidu starp šīm pilsētām — 300 km līdz Maskavai un 300 km līdz Pēterburgai. Kur kādreiz bija ziedoša zeme, tagad ir īsti džungļi.

Tādas ir manas rūgtās atmiņas.

Frīda Skaubīte — Serdečnaja

Mazbērni saglabāja svētkus

Pēc ilgiem nežēlīgas apspiestības gadsimtiem drošsirdīgākie brīvību, cilvēka cieņu un taisnību mīlošie latviešu zemnieki uzsāka aktīvi aizstāvēt savas cilvēktiesības. Vieni no pirmajiem bija 1802. gada Kauguru nemieru dalībnieki. Pēc nemieriem izsūtīto kauguriešu pēcteči dzīvo Omskas apgabala Rižkovā un citās vietās. Tur līdz

1937. gada traģiskajiem notikumiem un pieklusinātā veidā vēl pēckara gados ritēja latviska sadzīve. Senāk tur daudzi neprata krieviski, bet ienācēji no citām tautām drīzi vien latviešu valodu iemācījās. Ir zināms, ka ļaužu grupas, kuras spiestas aiziet svešumā, ņem līdzī sava laika tautas ieražas un dažu labu reizi glabā tās pat ilgāk nekā tauta dzimtenē.

Pavasārī ganos pirmās laida aitas. Kad lielākie sniegi zuda, un tas varēja būt ap Lieldienām, tad sāka dzīt govīs.

Liieldienās olas krāsoja sīpolu mizās. Avenņu kātos vārot, olas iznāca rozīgā nokrāsā, grauzdētās cukurbietēs — pelēcīgi oranži brūnas. Ganiem deva vārītas olas līdzī. Mainījās un sitās ar olām.

Kad dzina pirmo vagu, tad ņēma zilpuķītes vai dzeguzītes, kādas tajā reizē ziedēja, un piesprauda arājam pie cepures kreisajā pusē un arī zirgam pie iemauktiem, tāpat kreisajā pusē.

Vasarsvētkos nesa mājās bērza meijas. No rīta, govīs dzenot ganos, gāja basām kājām uz pļavu pa biezo rasu, lasīja ziedus, tos lika govīm ap ragiem, nesa mājās, lika vāzēs, pina vainagus pīnītē, bizes veidā, tos bērni lika galvā, zēni arī.

Pirti kurināja sestdienās, un pērties gāja visi mājas ļaudis kopā. Bet sevišķa pirts reize bija pirms Jāņiem. Tad pirts priekšīņā un ārpusē lika bērzu meijas un vainagus. Ziedošas zāles izkaisīja pirts priekšīņā un iekšā uz grīdas. Pirtij sagatavoja bērzu slotiņas. Bet Jāņu reizē vispirms pērās ar zāļu slotiņām. ņēma kā pagadās piparmētras, buldurjāņus, garās kumelītes un obligāti vēl nātres. Pēc pēršanās puķu slotiņas ielika karstajā ūdenī, kuru ņēma, lai mazgātos.

Jāņu svinēšana vispār iesākās vairākas dienas iepriekš. Ligo dienas rītā pēc lopu izdzišanas ganos rasā vāca ziedus, sevišķi buldurjāņus. Puķu vainagi bija visiem ganiem, ganu zēniem arī. Jānim pina vainagu, ieverot bērza lapiņu pārus cilpu veidā citu aiz cita vai arī sienot no bērza smalkiem zariņiem, jo ozolu tajā novadā nav. Gani appušķoja govīs, aitas, jēriņus, arī gana pātagas kāta galu.

Gani bija pataisījuši stabules, un Jāņa bērnu gājienā viņi stabuleja. Atnesa un deva Jāņu zāles. Nāca pie ugunsкура. Senāk vietām lika arī bērza stabu ar dažiem zariem, kuros iestiprināja mucu. Dziedāja arī tā:

*"Jāņu mātei reti zobi, līgo, līgo,
Te būs aitām redelītes, līgo!"*

Līdzās Latvijā plaši pazīstamajām izdarībām jāpiemin arī dažas citas. Jāņu naktī meita, citiem nemanot, paslēpās pirtī, pēc brīža viņu uzmeklēja puisis. Bučoties ilgi nevarēja, jo zināja, ka citi pamanīs un nāks meklēt. Tad lējās ar ūdeni. Tad vēl, ietinušies palagos, lai nevar pazīt, puisī ķēra meitas. Puisim jāatpazīst un jāķer tā meita, kura patīk, un meitai jāatpazīst un jāļaujas sevi noķert tikai tam puisim, kurš patīk. No Jāņiem līdz Jēkabiem bija jānovāc siens.

Pētera dienā līdzīgi gāja apciemot kādu Pēteri. Dziedāja:

*"Jānītim zili līni, līgo, līgo,
Pēterītim puspelēki, līgo..."*

Pūkus bērni taisīja vasarā ap jūliju kādā zināmā dienā. Tos greznoja ar putna spalvām u. c. un laida gaisā, vīrieši palīdzēja bērniem.

Jēkaba dienā no jauniem miltiem cepa maizi. Kad beidza rudzus pļaut, nopina rudzu vainagu, to pāmesa un nolika klētī. Bišu dienā ap augusta beigām gāja uz mežu un meklēja meža bišu medu. Citādi šo dienu nesauca.

Līdz Miķeļiem vajadzēja visu novākt no laukiem.

Mārīņa dienas priekšvakarā gāja "babuļniekos". Ņēma garu kreklu vai sašuva tam līdzīgu maskas tērpu no marlei līdzīga auduma, to nošuva no vienas vietas ar lielām mājputnu spalvām vai salmiem. Mazu, galā sasietu salmu kūlīti uzstiepa galvā kā cepuri. Puisi vairāk vilka otrādi apgrieztu kažoku. Bieži puisī pārģērbās par meitām un otrādi. Sejas izkrāsoja ar ogli vai ko citu. Nepazīti gāja ciemos, dziedāja, gāja rotaļās. Meta kūleņus, lai zeme krātu spēkus nākošai ražai.

Katrīnās kāva aitas. Ļaudis gāja "babuļniekos", maskējušies par dzērvi, pūci, zosi, lāci, suni un citiem dzīvniekiem. Šo dienu vairāk svinēja sievietes. Meitas gāja pa vienai kūtiņā, tumsā ķēra aunus, māte vai kāds cits ar skala gaismu apskatīja, kas noķerts, ja auns, tad meita tajā gadā precēšoties.

Nīklāva dienā bija vīriešu svētki un saiešana. Tad kāva gaili.

Ziemassvētkos kāva cūkas, vārīja pupas, zirņus. Gāja "čīgānos", grabināja pie aizsalušajiem logiem, tad logā parādījās kāda

zoss, lāča, vilka vai vērsa galva. Cits galvā bija uzlicis platu mazgājamo bļodu, tai pāri palags ar uzkrāsotu muti un acīm, svārkī bija apsieti ap vidu. Iznāca it kā mazs vīriņš ar lielu galvu. "Čigāni" ienāca, cits rūca, cits rēja, cits runāja. Līdzī bija arī muzikants, un "čigāni" iesāka dejojot. Tad visi cienājās. Bija pupas, zirņi, speķis, cūkas šņukurs, pīrāgi.

Metēnos vizinājās ar ragavām, lai lini gari aug. Cietā, biežā ledū bija iesaldēts miets, tam pāri bija ierīkota kārts. Daži grieza šo kārti, bet tās garākajā galā bija piesietas ragaviņas, tām galā vēl otras, trešās, kurās vizinājās bērni. Virs mieta un kārts bija piestiprināts ritenis, uz kura uzsēdināja mazākos bērnus. Kārts griezējs ar kreiso roku mazos bērnus pieturēja. Puiši raustīja meitas aiz matiem un teica, lai tik gari lini augtu.

Valentīna Bautre

Prāta gaišumam

Latvieši vienmēr bijuši pazīstami kā augstas saimnieciskas un gara kultūras nesēji. Pat nokļūstot svešumā, viņi neaizmirs, ka prāta tumsība ir tikpat liela nelaime kā bads un trūkums. Jeņisejas guberņā pirmo pamata akmeni izglītības laukā lika Lejas Bulānas mācītājs Kosmanis. Jau 1864. gadā tur nodibināja pirmo latviešu skolu, kurā kā skolotājs darbojies kurzemnieks Ādolfs Treijs. 1894. gadā Bulānas skolotājs Driķis ar savu saimi iegāja jaunā skolas namā. Skolēnu skaits ar katru gadu pieauga un 1900. gadā jau pārsniedza 200. Lejas Bulānas divgadīgo ciema skolu 1905. gadā valsts pārņēma savā pārziņā un uzturēšanā¹.

Milzīgi plašajā guberņā pamazām veidojās arī citas latviešu kolonijas, kurās atvēra latviešu skolas. Skolu skaita straujāks pieaugums notika XX gadsimta sākumā, kad Latvijā krievu inspektoru izbrāķētie tautskolotāji meklēja un atrada darbu latviešu koloniju skolās. Turp devās arī par krievu valodas neprāšanu no Latvijas skolām izmestie vecākā gadu gājuma skolotāji, uz austrumiem traucās arī par neuzticamiem atzītie, kas nu uzņēmās kolonistu apgaismošanu.

No laikrakstiem uzzinājis par nepieciešamību atvērt skolu Kamenskās kolonijā, 1908. gada rudenī tur ieradās jaunais skolotājs Oskars Eglītis, kas atvēra skolu kolonista Žeiža mājās. Ar skolotāja neatlaidību 1913. gadā kolonija tika pie plaša un ērta skolas nama. 1911. gadā skolu atvēra Borisovas kolonijā, kur pirmais skolotājs bija politiskais izsūtītais Edvards Baldiņš. Tai pašā 1911. gadā skolu nodibināja Taimenskās kolonijā, kur pirmais skolotājs bija Augusts Melnalksnis, tad 1912. gadā Ostrovā, 1914. gadā — Grjaznaja Kirzas kolonijā. 1916. gadā nodibinājās latviešu biedrība un skola Krasnojarskā².

Pasaules kara bēgļu pieplūdes laikā, 1916. un 1917. gadā Jeņisejas guberņā darbojās desmit valsts un divas Latviešu bēgļu apgādāšanas centrālkomitejas uzturētas skolas ar latviešu mācību valodu. Valsts nodrošināja skolotāju atalgošanu, mācību līdzekļu piegādi un pabalstu izsniegšanu, ja sabiedrība stājās pie jauna skolas nama būves. Šajā ziņā viņi esot bijuši diezgan kūtri, sūrojušies, ka jāpieved pa vezumam malkas skolas apsildīšanai, vai jāmaksā 30-80 kapeiku no dvēseles gadā citām skolas uzturēšanas vajadzībām³.

Pēc revolūcijas jau 1918. gada decembrī Tautas Izglītības Komisariāts pieņēma Nolikumu par nacionālo mazākumu skolām. Šajā nolikumā bija paredzēts pie izglītības nodaļām izveidot īpašas nacionālo mazākumtautību apakšnodaļas. Jeņisejas guberņas apakšnodaļā bija atsevišķas tatāru, čuvašu, igauņu, latviešu un ebreju sekcijas. 1922. gadā tika pieņemts lēmums par skolu pāriešanu vietējo pašvaldību pārziņā. Piemēram, Krasnojarskas apriņķī viena rajona izdevumi 1924./25. mācību gadā bija pāri par 277 tūkstošiem rubļu, bet gandrīz puse no tiem bija atvēlēta skolotāju algām. Par skolu remontu, mācību līdzekļiem un grāmatām, skolu apkuri un apkopšanu bija jāgādā pašai sabiedrībai. Sabiedrības attieksme pret šo lēmumu bija dažāda. Taimenskās skolotājs J. Upīts 1923. gadā rakstīja latsekcijas vadītājam: "Neskatoties uz iedzīvotāju sapulces lēmumu, skolai malkas un apgaismošanas nepietiek. Skolniekam jāiet mežā un jākarpa no sniega zari, lai neapsaldētu ausis klasē un guļamistabās. Tēvi uzskata: ja maksā skolotājam, uztur skolu, tad tai arī jābūt tādai, kādu tie nosaka. Ja nē, nevar skolotājam algu maksāt"⁴.

Skolu stāvoklis šajā laikā zināmā mērā bija atkarīgs no rajonu izpildkomiteju nostājas. Ujāru rajona izpildkomiteja pret skolām attiecās labvēlīgi, skolotāji regulāri saņēma algu. Savukārt Manas

rajonā algu saņēma neregulāri, gadījās arī tā, ka vairākus mēnešus skolotāji nesaņēma ne kapeikas⁵. Atalgojuma ziņā starp rajoniem bija lielas atšķirības, lai gan darbs bija visur vienlīdz grūts. Līdz 20. gadu vidum latviešu skolu darbs Sibīrijā stabilizējās.

1924./25. mācību gadā Novonikolajevskas guberņas latviešu kolonijās darbojās 30 latviešu skolas ar 1430 skolēniem. Skolās strādāja 36 skolotāji⁶. Tajā pat laikā Jeņisejas guberņā darbojās 6 latviešu pirmās pakāpes skolas ar 283 skolēniem un 8 skolotājiem. Nākamajā mācību gadā skolēnu skaits pieauga līdz 326, darbu bija uzsākusi jau viena latviešu septiņgadīgā — otrās pakāpes skola. Skolās strādāja 9 skolotāji, no tiem diviem bija zemākā izglītība, bet 7 — vidējā. Pakāpeniski uzlabojās skolu apgāde ar mācību grāmatām. 1926./27. mācību gadā uzsāka darbu vēl viena latviešu skola⁷. Darbojās arī vairākas divplūsmu skolas, kur līdzās mācījās latviešu un krievu bērni. Izskanēja vecāku pieprasījums, lai šādās nacionālā mazākuma skolās ar divu plūsmu skolēniem strādātu vismaz 2 skolotāji, katras tautības bērniem savs⁸.

1927/28. mācību gadā Jeņisejas guberņā jau bija 9 latviešu skolas ar 21 skolotāju. Skolēnu skaits bija sasniedzis 500, pie tam 167 no tiem mācījās latgaļu dialektā⁹.

Mācījās arī pieaugušie. Latviešu kolonijas mēģināja iekļaut kopējā analfabētisma likvidēšanas kampaņā, bet pēc tā saucamajiem "likbeza" pulciņiem lielas vajadzības nebija, jo kolonistu vidū analfabētu tikpat kā nebija.

Tika celta skolotāju kvalifikācija. 1924. gadā Tautas Izglītības komisariāta Latvju centrālais birojs organizēja Maskavā skolotāju kursus, uz kuriem aizbrauca arī skolotāji no Sibīrijas¹⁰.

Vietas trim audzēkņiem no Sibīrijas 1924./25. mācību gadā paredzēja Latviešu centrālais pedagoģiskais tehnikums. 1925. gadā Sibīrijas latviešu skolotāju kvalifikācijas kursus noorganizēja uz vietas Novonikolajevskā¹¹. 1925. gadā Maskavā notika pirmais Vissavienības latviešu skolotāju kongress, kurā Sibīriju pārstāvēja skolotājs Jirgensons¹².

1924. gada rudenī pie Jeņisejas guberņas partijas skolas atvēra latviešu sektoru, kura uzdevums bija gatavot darbiniekus Sibīrijas latviešu kolonijām. Lai gan tur pamatā bija partijas vēstures un propagandas metodikas apgūšana, taču bija arī citi mācību priekšmeti, kas cēla latviešu zemnieku vispārējo inteliģences līmeni. 1927. gadā Ļeņingradā notika II Viskrievijas latviešu izglītoto strādnieku

kongress, kura darbā bija ietverti jautājumi par skolām, latviešu un latgaļu valodu izmantošanu, ortogrāfiju, tautas pašizglītošanos¹³.

Viens no galvenajiem uzdevumiem, ko tai laikā izvirzīja Jeņisejas guberņas Nacionālā mazākuma padome, bija skolu tīkla paplašināšana un skolu materiālās bāzes uzlabošana. Skolu materiālais stāvoklis patiesi nebija apmierinošs. Borisovas skola ar 86 skolēniem bija izvietota vienā telpā, kuras izmēri bija 12 x 15 aršīnas (1 aršīna = 0,711 metri). Skolas internāta istabā, kuras izmēri bija 6 x 6 aršīnas, kopā dzīvoja gan zēni, gan meitenes, bet nāras bijušas sabūvētas pat trijos stāvos. Neskatoties uz visām grūtībām un trūkumiem tieksme pēc izglītības bija milzīga. Arī sasniegtais izglītības līmenis latviešiem un igauņiem bija ievērojami augstāks nekā citām tautām.

1930. gadā tika apspriestas "atbudžoto" latviešu kolonistu bērnu izglītības iespējas. Sibīrijas apgabala Tautas Izglītības nodaļas inspektors Manajevs esot ieteicis: "Budžu bērnus no skolām nevajag izslēgt, tikai no internāta"¹⁴. Taču dzīvē bieži notika citādi, un izglītības iespējas latviešu bērniem samazinājās. Tā kā latviešu skolas bija atkarīgas no krieviskajām ciemu padomēm vai kopsaimniecību valdēm, tad sākās mēģinājumi tās likvidēt vai sašaurināt. Vismazāko pretošanos šādai pārkrievošanai izrādīja latgaliešu skolas, taču tajās arī bija mazāks nodrošinājums ar nacionālajiem skolotāju kadriem un vajadzīgajām mācību grāmatām.

1936. gada 7. augustā Krasnojarskas novada izpildkomitejas Prezidijs pieņēma lēmumu Nr. 3026, kurā tika noteikts, ka sakarā ar literatūras trūkumu dzimtajā valodā latgaļu skolām jāpāriet uz mācībām krievu valodā un skolotājiem no šīm nacionālajām skolām jāpāriet darbā uz krievu skolām¹⁵. Ar 1938. gadu slēdza visas latviešu skolas. Novada Tautas izglītības nodaļas atskaitē ierakstīts ģeniāli vienkāršs pamatojums: "Iedzīvotāji pauda uzskatu, ka nepieciešams visās skolās pāriet uz pasniegšanu krievu valodā, jo bērniem bija grūti vienlaicīgi apgūt divas valodas"¹⁶.

Vēl pēc gada visos Sibīrijas plašumos nebija vairs nevienas latviešu, igauņu vai latgaļu skolas, to tur nav arī tagad.

Piezīmes.

1 V.Krasnais. Latviešu kolonijas. Rīgā, 1938, 299.-300. lpp.

2 Turpat, 315.-322. lpp.

3 Turpat, 323., 332. lpp.

4 Krasnojarskas novada partijas arhīvs, 1.f.,1.apr., 59.l.,16.lp.

- 5 Krasnojarskas novada valsts arhīvs, turpmāk — KVA, 93.f., 1. apr., 211.l., 3.b. lp.
- 6 Novosibirskas apgabala partijas arhīvs, turpmāk — NPA, 2.f., 1.apr., 1020.l., 1.d lp.
- 7 KVA, 137.f., 1.apr., 64.l., 8.-12.lp.; 1205.f., 1. apr., 90.l., 13.lp.
- 8 NPA, 2.f., 1.apr., 1014.l., 22.lp.
- 9 KVA, 1205.f., 1.apr., 122.l., 21.lp.
- 10 Sibīrijas Čīņa, 1925, Nr. 16.
- 11 Turpat, 1925, Nr. 23.
- 12 Turpat, 1925, Nr. 16.
- 13 KVA, 93.f., 1.apr., 156.l., 16.lp.
- 14 NPA, 2.f., 1.apr., 4109.l., 377.-378.lp.
- 15 KVA, 1388.f., 1.apr., 44.l., 8. lp.
- 16 Turpat, 27.lp.

Mihails Kolotkins, Aleksandrs Logins

Avīze Sibīrijā

Padomju Savienībā vienīgā latgaliešu avīze "Taisneība" sāka iznākt pēc VK(b)P CK lēmuma 1926. gada maijā Novosibirskā. Izdošanas periodiskums svārstījās: 1935.-1936. gadā 10 reizes, 1937. gadā — 8 reizes mēnesī. Tirāža — 1000 līdz 2000 eksemplāru. Atbildīgie redaktori dažādos laikposmos bija S.Silinieks, P.Grovers, A.Eisulis un D.Grauba.

Latgaliešu preses veidošanās Sibīrijā nebija vienkārša, pret to pastāvēja iebildumi, izdevumu vajāja arī organizatoriskas grūtības. Tādā brīdī redaktors A.Silinieks griezās pie VK(b)P CK ar lūgumu atbrīvot viņu no darba, tāpēc ka viņam jāveic viss redaktora, izdevēja un organizatora darbs bez palīgiem.

Jautājumu par avīzi latgaliešiem speciāli apsprieda VK(b)P Sibīrijas novada komitejas sēdē 1928. gada 16. oktobrī. Pēc asām diskusijām nolēma avīzi slēgt finansiālo apsvērumu dēļ — 13 000 rubļu deficīts! Sibīrijas novada komitejas lēmumu ievērojami ietekmēja pirmā sekretāra latvieša R.Eihes negatīvā, šovīnistiskā runa, kurā viņš paziņoja, ka latgaliešiem sava avīze nav vajadzīga un ka līdz "Taisneības" iznākšanai latgalieši izmantojuši latviešu avīzi un arī turpmāk varot iztikt ar avīzi latviešu valodā.

Tomēr drīz vien, pateicoties PSRS dzīvojošo latgalešu sabiedrības atbalstam, situācija mainījās, centrālie orgāni iedalīja dotāciju un avīze turpināja iznākt. Taču uzbrukumi avīzei nerimās. 1931. g. 29. janvārī VK(b)P Rietumsibīrijas novada komitejas avīzē "Sovetskaja Sibīrj" bija publicēts raksts "Kā cīnās "Sibīrijas Cīņa" un "Taisneība" par partijas līniju nacionālajā jautājumā". Redakcijas raksts bija jūtami tendenciozs. Minējis šo avīžu kopumā pozitīvo nozīmi latviešu un latgalešu kultūrizglītībā, raksts tai pašā laikā norādīja uz virkni trūkumu: nepietiekami izgaismoti Staļina nacionālās politikas panākumi un sasniegumi, vāja bijusi cīņa pret šovinisma un nacionālisma izpausmēm. Rakstā pasvītrots, ka nacionālās preses darbā galvenajiem jābūt masu mobilizēšanai partijas 16. kongresa lēmumu izpildei, "cīņai par lauksaimniecības kolektivizāciju". Avīzes "Sovetskaja Sibīrj" kritiskais raksts ietekmēja turpmākās publikācijas, jau 1931. g. martā "Taisneība" publicēja virkni rakstu, kas veltīti internacionālajai politikai "Staļina nacionālās politikas gaismā".

Turpmākajos gados, īpaši no 1934. līdz 1935. g. un 1936. g. sākumā, redakcija paplašināja arī citas nodaļas, kas patiešām atbilda latgalešu vēlmēm. Tirāža pieauga līdz 2000 eksemplāriem.

Lasītāju loks aptvēra visu PSRS. Paplašinājās latgalešu zemnieku un strādnieku korespondentu skaits. No 1934. līdz 1937. g. lauku korespondentu skaits pieauga no 75 līdz 243. Tomēr jāpiemin, ka īpaši 1936. līdz 1937. gadam avīzei iesūtītajos rakstos un materiālos ir arī ne mazums apmelojumu un sūdzību.

Korespondenču tematika bija plaša un faktiski aptvēra visas saimnieciskās, kultūras un sabiedriski politiskās dzīves jomas. Avīzē atspoguļojās arī varmācīgās kolektivizācijas traģēdija. Tā rakstā "Jaunmaļinovieši, neklausieties uz kulaku aģitāciju, organizējiet kolhozus!" stāstīts par kolhozu sabotāžas taktiku. Par cīņu ar žūpību un kandžas tecināšanu runā lauku korespondents V. Vanags no Kraslavkas. Antons Vigulis atsūtījis avīzei savu dzejojumu "Tiem, kas negrib dzīvot kolhozā" no sava kolhoza "Krasnij latgaļec" ("Taisneība", 1934, 16. dec., 22. okt.).

Protams, daudzi materiāli līdz lasītājiem nenonāca. Tā, faktu apkopojumā, ko cenzūra aizliedza "Taisneības" 1932. g. 20. augusta numuram, tika izņemts lauku korespondenta ziņojums par Latvijas konsula Maskavā sakariem ar Krivošejevkas rajona Nikolajevkas

ciemata latgaliešiem, par Abakanas rajona (tagad Krasnojarskas novads) latgaliešu emigrantisko noskaņojumu, par sausumu šai rajonā, par maizes trūkumu Kalačinskas rajona Jeļizavetas ciemā (tagad Omskas apg.), par atsevišķu personu organizēto atteikšanos palīdzēt ražas novākšanā Kraslavkas sādžā.

Avīze uzskatīja par savu pienākumu stāstīt par kultūras un izglītības darba daudzveidību. Tā vērsa uzmanību uz kultūras centru ikdienu, uzmanīgi vāca un pētīja latgaliešu ciematu dzīves pozitīvos faktus.

Vienlaikus mēģināja izdot arī speciālu avīzi bērniem. 1934. gadā redakcija nosūtīja Rietumsibīrijas novada VK(b)P komitejai lūgumu apstiprināt tāmi latgaliešu bērnu avīzei "Pionieru Taisneība" 1500 eks. tirāžā. Par avīzes redaktoriem bija proponēti A.Eisulis un D.Logins. Taču šo projektu nerealizēja finansiālu apsvērumu dēļ.

Pēdējos gados nostiprinājās avīzes materiālā bāze, pieauga tirāža un abonentu skaits. Literāro līdzstrādnieku skaits palielinājās: 1935. g. pavasarī to bija seši. Avīzi vadīja partijas biedrs kopš 1919. gada Aleksandrs Eisulis, dzimis Rēzeknes apr. Ņeperovas sādžā, bijušais virpotājs, Rietumu mazākumtautību komunistiskās universitātes absolvents. Par atbildīgo redaktoru viņš kļuva 1928. g., kad tika pārcelts no Tomskas apg. VK(b)P komitejas nacionālās apakšnodaļas vadītāja amata šai postenī. 1934. g. maijā redaktora vietnieks pēc "Prometeja" latgaliešu sekcijas norikojuma bija Dominiks Logins, dzimis Lucinas (Ludzas) apr. Marienhauzas pagasta Dagunovas sādžā, žurnālists un jurists, līdz tam strādājis par Ļeņingradas apgabala prokurora palīgu. Par redaktora vietnieku 1934. g. maijā iecēla Pēteri Groveru, bijušo skolotāju, kas avīzē bija strādājis kopš 1928.g. septembra. Avīzes līdzstrādnieki bija Ivans Īvulis, Kārlis Banders, Donāts Grauba.

1936.g. maijā avīze atzīmēja savu desmitgadi. Tas plaši atbalsojās Sibīrijā.

Taču tai laikā pār redakciju savilkās briesmu mākoņi. Jau 1935.g. februārī redaktors A.Eisulis no Valsts drošības orgāniem bija saņēmis prasību dot sīku redakcijas darbinieku sarakstu, kurā jānorāda viņu sociālā izcelšanās, amats, dienests cara, baltajā un Sarkanajā Armijā, sodāmība utt.

Nākamais solis bija prasība dot daudzu avīzē publicēto rakstu tulkojumus no latgaliešu valodas krievu valodā. Rezultātā atklāja

dažas neprecizitātes tulkojumos, kuras kvalificēja kā "politiskas kļūdas", īpaši 1937. gada februāra-marta CK Plēnumā teiktās Staļina runas tulkojumu: "Originālā teikts, ka ārvalstu aģentu vidū diezgan aktīva loma bija trockistiem, bet tulkojumā nav redzams, ka trockisti figurēja kā ārvalstu aģenti." Tāpat bija sameklētas kļūdas A.Ždanova runas un PSRS Konstitūcijas tulkojumos. Tulkojumu autorus atrada — tie bija redaktors A.Eisulis un redaktora vietnieks D.Logins.

Drīz novada presē parādījās kritiski materiāli, kuros avīzi kritizēja par nopietnām kļūdām, kā arī par nepietiekamu saikni ar masām un nespēju parādīt "dzīvo cilvēku — kolhoznieku — stahanovieti."

Acīmredzot "vērtīgus norādījumus" saņēma partorgs Donāts Grauba (viņš bija arī "Taisneības" atbildīgais sekretārs), kurš, cerot uz redaktora krēslu, 1937. gada 4. maijā rakstā "Vairāk rūpēties par kadriem" demagoģiski izteicās: "Preses uzmanības centrā jābūt boļševistiskās kadru audzināšanas jautājumiem. Nepieciešams, lai mūsu pārbaudītie un cīņās ar tautas ienaidniekiem rūditie kadri prastu pazīt ienaidnieku, lai zem kādas maskas tas slēptos, lai kādā ādā tērtos. Mūsu avīzes redaktors A.Eisulis daļēji ir aizmirsis mūsu avīzes slavenās tradīcijas. Par to liecina arī fakti, kad nesen VK(b)P novada komitejas preses sektors pieprasīja ziņas par lauku korespondentiem, tad daļu šo ziņu nācās, kā mēdz teikt, izzīst no pirksta..."

1937. g. 26. augustā A.Eisuli arestēja.

Kļuvis ar nodevības palīdzību par galveno redaktoru, A.Drauba pirmajā redakcijas pavēlē paziņoja: "1. Bijušo redaktoru A.Eisuli ar š.g. 27. augustu uzskatīt par atbrīvotu no darba redakcijā kā NKVD arestētu. 2. Redaktora vietnieku D.Loginu par sakariem ar arestēto Eisuli ar 3.septembri atbrīvot no ieņemamā amata un atlaist no redakcijas aparāta."

Savu denūciāciju līdzbiedru I.Meikšānu jaunais redaktors iecēla par avīzes atbildīgo sekretāru. Saglabājusies I.Meikšāna vēstule, ko viņš rakstījis Graubam, būdams Maskavā komandējumā: "Šodien uzzināju, ka redaktora krēsls no lielmaņa (A.Eisuļa — aut.) atbrīvojies un viņam samaksāts pēc nopelniem. Kad īsti ieskatās viņa noietajā ceļā un tai cīņā, kādu nācās ar viņu vest, tad tagad skaidrs kļūst viņa kaitnieciskais darbs..." Vēstules beigās I.Meikšāns paziņoja, ka šodien pat darīs zināmu Maskavā VK(b)P Frunzes rajona ko-

mitejai par "kaitniecisko darbību", ko veicot biedrības "Prometejs" darbiniece V.Daškeviča, kuru viņš uzskatīja par Eisuļa labo roku, ja ne vairāk.

Represiju vilnis intensīvi izplatījās. Sākās visu nacionālo avižu un Sibīrijas izdevniecību revīzija, kas notika no 1937.g. 10.oktobra līdz 10. novembrim. 29.oktobrī tika arestēts redaktora vietnieks D.Logins. "Aiz politiskiem apsvērumiem" par sakariem ar tautas ienaidnieci Sibīrijas Latgales teātra aktrisi F.Vučāni (apsūdzētā sievu — aut.), tika atlaists lauku korespondentu nodaļas vadītājs I.Īvulis, kuru pēc tam ar VK(b)P Novosibirskas pilsētas Kaganoviča rajona komitejas 1937.g. 27. oktobra lēmumu izslēdza no partijas un arestēja. Tāpat NKVD orgāni arestēja literāro līdzstrādnieku Buncu un grāmatvedi Oboļensku. A.Eisuļa sieva Sofija Jeromane pēc vīra aresta administratīvā kārtā tika kopā ar dēlu izlikta no dzīvokļa. Viņas tālākais liktenis nav zināms.

Kopumā "Taisneības" lietā" tika nošauti 22 cilvēki, daudzi citi līdzstrādnieki un aktīvie korespondenti nokļuva soda nometnēs un cietumos, un nav zināms, kas ar viņiem noticis. Viņi visi apsūdzēti par to, ka it kā bijuši "latviešu — latgaliešu fašistiski nacionālistiskas teroristiskas organizācijas dalībnieki un šās organizācijas sastāvā gatavojuši bruņotu sacelšanos un diversijas."

Upuru liecības, kas iegūtas spīdzinot, safabricēja Novosibirskas apgabala NKVD darbinieki.

Visi Staļina represiju upuri vēlāk ir rehabilitēti. Nav zināms, kur palikuši denuncētāji. Divi NKVD izmeklētāji, kuri šīs lietas falsificēja, no 1956. līdz 1958.g. par savu "darbu" saņēma tikai no 5 līdz 10 gadus labošanas darbu nometnēs.

Būdam ieslodzījumā un gaidot nošaušanu, redaktora vietnieks D.Logins pēdējā vēstulē tuviekiem raksta "Dārgā Lida un Bertiņ! Jūtos diezgan labi, nepietiek tikai produktu un no mantām — viena krekla, velteņu, cepures... Mīļo Bertiņ, klausī māmiņu, mācies teicami un esi labs pionieris." Vēstule nosūtīta no Novosibirskas NKVD iekšējā cietuma 1937.g. 24.novembrī (D.Logina personīgais arhīvs).

Pēc arestiem redakcijas darbs bija paralizēts. D.Grauba un I.Meikšāns nodarbojās tikai ar "tautas ienaidnieku" meklēšanu. Par līdzstrādnieku politnodarbību saturu var spriest pēc tā, ka no tām piecām, kas notika 1937.gada vienā mēnesī, četras bija veltītas cīņai ar spiegiem un kaitniecību.

1937.g. 7.novembrī uz 8 lappusēm iznākušais svētku numurs bija viens no pēdējiem. Tika slēgtas arī daudzas centrālās avīzes un žurnāli.

Avīzes "Taisneība" nozīme Sibīrijas latgaliešu un citu valsts reģionu latgaliešu trimdinieku dzīvē bija nepārvērtējama. Tā veicināja latgaliešu konsolidāciju, viņu pašapziņas celšanos un sabiedriski politisko aktivitāti, kultūras un izglītības attīstību. Avīzes līdzstrādnieki pārtulkoja latgaliski daudzas skolu mācībgrāmatas (D.Logins pārtulkoja, piemēram, dabaszinību mācībgrāmatu).

Redakcijas vadošie darbinieki deva zināmu ieguldījumu latgaliešu gramatikas, ortogrāfijas un sintakses attīstībā, vairākkārt piedalījās dažādās metodiskajās sanāksmēs: A.Eisulis un D.Logins veidoja krievu-latgaliešu vārdnīcu, taču darbu pārrāva viņu arests.

Austra Kervāne — Auziņa

Mamma runāja un rakstīja esperanto

Šķiet, itkā aiz augstiem kalniem, aiz trejdeviņām zemēm un jūrām palikusi mana tālā bērnība, mani jaunības gadi un sapņi. Nežēlīgie dzīves vēji svaidījuši mani šurp un turp, līdz beidzot šiem vējiem ir bijis lemts piestāt. Es tagad esmu savā tālo senču un tēvu zemē — Latvijā. Rembate bija Andrejam Kervānam dzimtā puse. Viņam bijuši četri brāļi un māsa. Vairs nevaru ne ar vienu no viņiem vārdu pārmīt — visa tēva radu dzimta aizgājusi aizkapa valstībā.

Un tomēr...

Jā, un tomēr manu atmiņu ugunskurā gruzd un gruzd mūžos nesadegušas dzīves atspulgu pagales, gailē atmiņu brīžu oglītes, kam nav lemts izplēnēt pelnos. Un kamēr vien es skatīšu Saules gaismu, šis ugunskurs degs manā dvēselē, šīs atmiņu oglītes allaž kvēlos.

Liktenis ārdījies un svaidījies mūsu radu ģimenes pa tuviem un tāliem ceļiem. Esmu dzimusi skaistā Dienvidurālu zemē — Baškīrijā, bet dzīvojusi daudzos novados — gan Ukrainā, gan pie pašas

Melnās jūras. Tēvs bija prasmīgs sava aroda meistars un darba piedāvājumi viņam nāca no malu malām — lai tikai rokas spētu visu paveikt! Cilvēki visur ir labi un strādīgi. Jā, strādīgi, ja viņiem ļauj pa īstam un no visas sirds strādāt. Bet ja nu ne?

Tēvs, kādreizējais latviešu strēlnieks, zināja, ko nozīmē Ziemassvētku kaujas Ložmetējkalnā, — pats tām cauri izgājis. Viņš izstaiģāja strēlnieku kara ceļus pāri Ukrainas plašumiem, cīnījies pie Perekopa Krimā, pabijis Ungārijā. "Septiņi gadi karots, nu pietiek, — teica tēvs. — Vai tad latviešu zēniem nebūtu laiks ķerties pie arķlu spailēm?"

Tikai uz Latviju neiznāca aizbraukt — viņi taču bija tie... sarkanie strēlnieki. Un par tiem jau tajos gados tēvu tēvu novadā runāja dažādas nevalodas: tie esot komunisti, Ļeņinu esot sargājuši.

Vai nu aiz sava laba prāta un patikšanas toreiz klidām pa plašo pasaulīti? Piedodiet, ja kādreiz kļūdišos gadu skaitļus nosaucot, jo tolaik vēl pavisam maza mazītiņa pa zemīti skraidelēju, kad staļiniskās kolektīvizācijas "varenais vilnis brāzās pāri plašās un topošās Padomjzemes laukiem". Es lāģā to neprotu izskaidrot, taču tēvs jau toreiz teica, ka laukos būtu varējuši iztikt bez jebkādām represijām — bagātākās un strādīgākās zemniecības daļas izputināšanas — tā sauktās "atbudžošanas" vai "izkulakošanas".

Ko tad tajos "dižā Staļina lielā lūzuma gados" panāca? Kā notika latviešu zemnieku iznīcināšana, to es pieredzēju savām acīm.

Bakaldīnas latviešu koloniju no Arhangeļskas ciema (ciems tolaik un arī tagad ir rajona centrs) šķir samērā augsts kalna kupris. Tajā pusē, tūlīt aiz kupra sākās kolonijas zemnieku mājas. Viena no pirmajām aizkalnē bija mana vectēva Jēkaba Padoma saimniecība. Vectēvs saimniekot prata labi. Viņš abonēja vairākus lauksaimniecības izdevumus, pat no Latvijas. Saimniecībā uzbūvēja modernu liellopu kūti, iegādājās lauku apstrādes mašīnas. Ganāmpulkā bija desmit slaucamas govīs. Strādāja no agra rīta līdz vēlam vakaram, kā mēdz sacīt, no visas sirds. Snauduļiem un sliņķiem taču Laima garām gāja!

Tajos laikos vecvecāki bija priecīgi, jo bija tikuši plašumā, skaistā apvidū, kur zeme dāsna un ražena, ja tik cilvēks šo zemi

mīl un kopj. Graudu zelta birums ik rudeni pildīja apcirkņus, tika izkopts šķīmes ganāmpulks.

* * *

Un tad ... Pēkšņi!

Tie, kas sekoja līdzī avīzēs rakstītajam un partijas un valdības politikai, saprata, ka laukus drīz pagriezīs uz "sociālistiskās attīstības sliedēm": izveidos kopsaimniecības, būs kopdarbs, plānots tiks viss — līdz pēdējam graudu kilogramam, ko vēl nokuls, līdz pēdējai naglai, ko iedzīs kādas ēkas sienā. Bet tos, kas nebūs vienisprātis, likvidēs!

Nojaušot tuvojošos negaisu, 1926. gadā tēvs savāca mūsu nelielo iedzīvīti un ģimeni, lai brauktu uz Ukrainas pilsētu Zaporožji.

Skaista ir Ukrainas daba! Plašs un bezgalīgs šķiet Dņepras varēna plūdums! Baltas putas krādami, pāri krācēm nemitīgi trauc ūdeņi. "Zaporožskaja seč" — tā šo vietu vēl aizvien dēvē ukraiņi — brīvie ļaudis, kas kādreiz atnākuši no Krievijas vidienes, no Polijas. Tā gadusimteņu gaitā te izveidojusies krietnu, brīvību mīlošu ļaužu kopa. Varbūt tieši tāpēc no nelaimes bēgdamas šurp brauca arī daudzas viņu ģimenes?

Te, uz Dņepras krācēm sāka būvēt vienu no Padomjuzemes pirmās piecgades lielajām jaunceltnēm — Dņepras HES. Tās būvdarbus pabeidza 1932. gada 10. oktobrī un pēc tam darbu apjoms saruka. Tēvs no Baškīrijas saņēma vēstules, kurās draugi rakstīja, ka "atbudzošanas mēris" mūsu latviešu kolonijai pārskrējis, līdz aizraudams daudzus jo daudzus paziņas. Taču tagad gaiss esot kļuvis tīrāks. Tā nu mūsu ģimene posās atpakaļceļam, bet vectēvs ar dēliem Jāni un Arturu palika. Viņš teica: "Uz dienvidiem gan, uz ziemeļiem vairs ne!"

Tagad to dzirdēt sāpīgi, bet toreiz? Tāds bija laiks.

Lai nu kā tur mums Krievzemē savureiz gāja, vectēvs atbalstīja visus, kas vien no ģimenes gribēja mācīties. Un jāsaka, ka latviešu jaunatne tiecās pēc zināšanām. Svešā zemē, kur valda citas tradīcijas, cita valoda un atšķirīgs pasaules uzskats, apvienot savas tautas pārstāvjus, lai turpinātu domāt atbilstoši savai mentalitātei, izveidot spēcīgus kultūras un izglītības centrus, — to spēj ne visas tau-

tas. Šajā ziņā latvieši toreiz bija izņēmums ne tikai kādreizējā Krievijas impērijā, bet arī vēlāk — Padomju Savienībā.

Ja neizdevās iestāties valsts mācību iestādēs, daudzi zināšanas apguva pašmācības ceļā. It īpaši ziemas vakaros, kad dienas darbu gaitas savā saimniecībā mēdz būt isākas. Iedeguši nelielu petrolejas lampu, jaunieši cītīgi grauza zinātnes klinti.

Vectēvam Jēkabam Padomam bija četras atvases — divi dēli un divas meitas. Manas mātes mā sai Lonijai, kas bija nedaudz vecāka, tika dota iespēja braukt mācīties par agronomu. Manas mātes rokām bija jāpaliek vectēva saimniecībā un jābūt divreiz čaklākām — jāstrādā arī māsas vietā gan uz lauka, gan kūtī. Un tomēr viņa sasniedza savu sapni — kļūt par skolotāju. Vēl tagad glabāju kādu senu, gadu skrejā nobrūnējušu izziņas lapiņu, kurā teikts, ka viņa — Paulīne Kervāne — 1921. gadā Ufā sekmīgi pabeigusi skolotāju kvalifikācijas celšanas kursus.

Mani vecāki bija labas dabas un gaiša prāta cilvēki. Īpaši mana mammīte. Lai nu es varētu tā visu iespēt, kā viņa! Līdztekus citām valodām viņa bija pilnīgi apguvusi prasmī runāt un rakstīt esperanto. Cik jocīga šķita tā svešā valoda! Kā to vēlāk stāstīja kolonijas vēsturi labi ziņošais Hugo Rukšāns, Bakaldinā bijuši pat divi esperanto pulciņi. Tajos mācījušies vairāk nekā divdesmit cilvēku, galvenokārt jaunieši.

Māte sūtīja vēstules daudziem pasaules valstu esperantistiem. Esmu saglabājusī pasta atklātnes no Kanādas, Japānas, Vācijas, Austrālijas, arī no Krievzemes pilsētas — Samāras, uz kurām rakstīts man, diemžēl, nesaprotamajā valodā — esperanto. Palikušas arī citas relikvijas — neliela esperanto valodas mācību grāmata, kas izdota 1925. gadā Leipcigā, esperanto — krievu valodas vārdnīca.

Viņa teica: "Esperanto būs visas cilvēces nākotnes valoda, tajā sazināsies visas pasaules tautas."

Pozitīvu attieksmi pret esperanto valodu izteikuši pasaulē labi pazīstami cilvēki — Ļevs Tolstojs, Anri Barbiss, Konstantīns Ciolkovskis, pat Felikss Džeržinskis un citi. Lūk, dažas atziņas:

Jānis Rainis: *"Arī mums vajadzētu piegriezt lielu vērību taisni esperantom kā vispārējam garīgās satiksmes līdzeklim; strādniecībai vēl sevišķa interese to darīt; esperanto vajadzētu tikt par mācību priekšmetu visās skolās."*

Maksims Gorkijs: *"Esperanto... Šī mākslīgā valoda kļūst par pilnīgi dabisku parādību, jo atbilst nepieciešamībai mūsdienu*

cilvēkam atrast, radīt visiem saprotamu valodu."

Bertalans Farkašs (ungāru kosmonauts): *"Esperanto ir viens no grandiozākajiem izgudrojumiem pasaulē. Tai ir perspektīvas. Ir vērts mācīties."*

Pele (brazīliešu futbolists): *"Arī starp sportistiem esperanto būs visderīgākais sazināšanās līdzeklis, lai starptautiskajā sportā panāktu lielāku tuvināšanos un vieglāku savstarpēju sadraudzēšanos. Un ne tikai sportā, bet visās sazināšanās sfērās, politikā, pat mākslas dzīvē."*

* * *

Un tad pienāca 1937. gads.

No tā laika esmu saglabājusi savu 6. klases skolnieces dienasgrāmatu. Lūk, atzīmes par atbildēm stundās: "1937. gada 7. decembris. Ģeogrāfija... atzīme... paraksts — Kārlis Ābols." Skolotāju arestēja un vairāk viņu neredzējām.

"1937. gada 23. decembris. Fizika... atzīme... paraksts — Eduards Krastiņš." Skolotāju Krastiņu arestēja 25. decembrī un arī viņu vairāk neredzējām.

Pēc tam atzīmes par manām atbildēm dienasgrāmatā jau rakstījuši citi skolotāji ar nelatviskiem uzvārdiem. Kur gan pagaisa latviešu skolotāji? Viņi nevarēja atgriezties. Jau vēlāk saņēmām ziņas, ka aizvesti gandrīz visi tuvie un attālākie radi. No represijām smagi cieta arī mūsu vectēva Jēkaba Padoma ģimene. Par "kaitniecību" 31 gada vecumā nošauts mātes brālis Arturs, kas strādāja par lokomotīves mašīnista palīgu Dņepras HES būvdarbos Ukrainā. Vectēva brālēnam Pēterim Padomam, kurš bija dzimis 1875. gadā, tieslietu "troika" piesprieda nāves sodu un viņš sešdesmit divu gadu vecumā tika nošauts kā "tautas ienaidnieks par spiegošanu Latvijas un citu kapitālistisko valstu labā". Arestēta tika mūsu attālāka radnieka Andreja Liča sieva Matilde. Viņš pats kā "šķiras ienaidnieks — budzis" jau tika izsūtīts trīsdesmito gadu sākumā un Sibīrijā bija miris. Matilde cietumā nav izturējusi spīdzināšanas un sajukusi prātā. Zaporožjē 1937. gadā arestēja arī otru mātes brāli Jāni Padomu. Arī viņa mūžu pārrāva bendes rokas.

Nevainīgi cietušie tagad rehabilitēti. Bet pasakiet: "Kas spēs rehabilitēt viņu izdzēstās dzīvības? Kas?!"

Es, Kārtes Jāņa meita...

Mani vecāki, Jānis un Alvīne Kārtes, dienas gaismu ieraudzījuši Bakaldīnas latviešu kolonijā pašā pagājušā gadsimta nogalē. No tā vien var spriest, ka latvieši šai pusē ienākuši jau labi sen. Arvien vēl atmiņā mana vectēva stāstījums, ka viņš — Kārtes Tenis dzīvojis un strādājis Salacgrīvā Lāņu muižā, no kurienes viņa dižģimene uz Krievijas plašumiem devusies 1880. gadā. Vecmāmiņa cēlusies no Ozolu dzimtas, kas dzīvojuši Trikātā Vijciema pagastā. No turienes uz austrumu pusi esot izbraukušas kādas simts ģimenes. Krievijā katra ģimene trīs gadus saņēmusi pabalstu, tām iemērītas zemes. Te apstrādātu lauku neesot bijis, visapkārt tikai cilvēku roku neskarti meži. Viens no atbraucējiem gājis pa priekšu un cirtis taciņu. Meklējuši, kur ūdeni pasmelties.

Manas mātes tēvam Ansim Vasilim ap 1920. gadu jau bijusi labi iekopta zeme 35 hektāru platībā, uzbūvētas kārtīgas ēkas, kā jau tas labam zemkopim klājas. 1920. gadā viņš savam znotam, tas ir manam tēvam Jānim, un savai meitai — manai mātei Alvīnei novēlējis no sava īpašuma 25 hektārus.

Visi sākuši rosīgi strādāt un kopīgi uzbūvējuši jaunajai ģimenei māju, kūti, zirgu stalli, sienu šķūni, klēti un pirti. Līdz 1923. gadam viss bijis gatavs. Tēvs bija ļoti enerģisks. Drīz vien mūsmājās tika izkopts arī šķīmes ganāmpulks. Ar to dienu acīm skatu mūsu brašos lopiņus — Loti, Ziedaļu, Zili, Brūnaļu, Volgu un Donavu. Donava bija visdusmīgākā. Kad tai pieradās teliņš, neviens nedrīkstēja tuvoties. Reiz gāju mazo radībiņu aplūkot — govys ļoti sadusmojās, ar ragiem saplēsa man mētelīti un uzmeta mani uz mēslu čupas.

Vienu no zirgiem saucām par Brenci, naski rikšotāji bija Hilda un ērzelis Riška. Vēl audzējām arī sugas bulļus — Majoru, Neftonu un Āzanu, laikam pārdošanai.

Kā šodien atceros mūsu māju, kur pagājuši bērnības gadi. Piecas plašas istabas, saimniekošanai virtuve un pieliekamās telpas. Mājai bija desmit gaiši logi, sienas tai apšūtas ar dēļiem, nokrāsota sarkanbrūna, logu rāmji sniegbalti, bet pati stāv uz augstiem

pamatiem. Apkārt tai ābeļdārzs, ogulāji, daudz biškoku. Netālu no mājas sākās dižmežs, uz otru pusi grava un dziļa ieplaka — Jaunkalna grāvis. Tur tēvs cerēja uzbūvēt dambi, lai uzkrātu ūdeni. "Vēl redzēsīt, kā griežas ūdens dzimavu rats!" — viņš teica. Diemžēl tēva iecerēm nebija lemts piepildīties. Mūsu ģimenes laime sabruka...

No akūta iekaisuma nomira mūsu māmiņa. Guldījām viņu zem velēnām no mūsmājām netālajā Bakaldīnas kapsētā. Tad nu es bieži tecēju uz turieni ar puķītēm rokās apciemot savu māmuliņu. Tēvs notikušo ļoti pārdzīvoja, saslima un ilgi ārstējās.

Pēcāk mūsmājās ienāca pamāte. Gan sirsnīga un laipna, tomēr savas māmiņas aizvien vēl žēl. Mēs ģimenē bijām seši bērni — trīs māsas un trīs brāļi. Māsas — Henrieta, Alefina un es, brāļi — Arvīds, Osvalds un Leons. Šķita, ka likteņa cirstās brūces itkā būtu sadzijušas, varētu sākt dzīvot atkal, kā cilvēkiem pienākas. Taču visu kājām gaisā sagrieza sabiedrības "pārveidošana".

Toreiz, ar bērna acīm uz notiekošo raugoties, es vēl neizpratu, kādu postu šī "sabiedrības sociālistiskā pārveidošana" atnesusi Bakaldīnas latviešu kolonijai. No gadu attāluma tagad varu pastāstīt, cik rūgtu likteņa kausu izdzērām visi, ne tikai Vašīļu un Kārtes dzimtas. Patiesībā izputināti tika visi latviešu kolonisti Bakaldīnā un ne jau tikai tur vien.

1929. gadā sākās pavērsiens uz lauku pārveidošanu — sāka veidot kolektīvās saimniecības (kopsaimniecības, komūnas, kolhozus). Bet šajā darbā, kā uzskatīja partija, turīgākie zemnieki varēja traucēt. Sākās plaša "atbudžošanas" un "atkulakošanas" kampaņa.

No Arhangeļskas rajona iestādēm Bakaldīnā ieradās īpaši pilnvarnieki. Kopā ar vietējo aktīvu viņi sastādīja "budžu" sarakstus. Šajā sarakstā ierakstīja arī manu tēvu — Jāni Kārti. Tā nu vienas apspriedes laikā mēs visi pārtapām par budžiem un kulakiem — citu sviedru sūcējiem.

Vēlāk uzzināju, ka mūs apsūdzējis tuvākais kaimiņš R. Nesaukšu viņu pilnā vārdā. Lai arī viņam vieglas smiltis tajā pašā masu upuru kapā Ufas Sergija kapsētā, kur kopā ar simtiem citu latviešu viņu drīz vien iesvieda bendes, kam R. pavisam nesen bija uzcītīgi kalpojis.

Kāda tad bija mūsu vaina? Mūsu tēvs bija ļoti labsirdīgs, kā vien varēja, allaž palīdzēja trūkcūcietējiem, deva padomus, kā

labāk saimniekot. Arī pajumti neliedza tiem, kam tās nebija. Reiz, kad viņš bija Ufā, tirgū pie viņa pienācis kāds zēns noplīsušās drēbēs un izstāstījis savu grūto bāreņa likteni. Esot aizbēdzis no kopsaimniecības "Parīzes Komūna". Viņa vārds bija Otis Markovs.

— "Tu, puis, tā apkārt klaiņodams, postā aiziesi. Ja esi ar mieru braukt līdz uz Bakaldīnu, pieņemšu tevi pie sevis. Atkopsies! Tad jau pats izlemsi, uz kuru pusi doties," tā tēvs.

Otis sāka dzīvot mūsmājās. Viņš bija kārtīgs, gudrs un vispusīgi apdāvināts zēns. Otis nevēlējās nekur prom iet un kļuva par mūsu ģimenes locekli.

Otrs tāds ienācējs mūsu ģimenē bija baškīru zēns Saburs. Tolaik neražas gadi sekoja cits citam un baškīru kopienas dzīvoja ļoti trūcīgi. Badā nomira desmitiem apkaimes sādžu iedzīvotāju. Bakaldīnieši pieņēma un izaudzināja ne vienu vien baškīru bērniņu, kas pamesti klīda pa ceļiem vai pat tika atrasti līdzās badā nomirušai mātei.

Visi kopīgi strādājām, visi ēdām pie viena galda, un visiem tika vienlīdz dalīts apģērbs, arī mājas miers un atpūta. Mūsmājās dzīvoja arī gados vecāki no Latvijas bēgļu gaitās atbraukušie Zelma un Mārtiņš Riekstiņi, kas uz Latviju atpakaļ neaizbrauca.

Rudenī ap Mārtiņiem mūsmājās ieradās pilnvarotie ar visplašākajām rīcības pilnvarām. Sevišķi nežēlīgi rīkojās kāds Raņķis ar savu draugu Koževņikovu. Viņi nekautrēdamies paņēma manas kleitiņas, bet audžumātei pat lika noģērbt kleitu, izgrāba no abras iejaukto mīklu, savāca pēdējo miltu saujiņu.

Palikām pliki un nabagi. No mājas izdzina, pavēlēja dzīvot pirtīnā. Mēs, bērni, mācības pārtraucām, jo nebija vairs ne drēbju, ne virsdrēbju, ne apavu. Ārā bija dziļa ziema un stiprs sals. Toreiz es un brālis Osvalds bijām sākuši mācīties Upīša pamatskolā, bet Arvīds — septiņgadīgajā Kalnaskolā, kur bērnus mācīja sirsnīgais skolotājs Pēteris Svīle.

Nezinu kā, bet pēc apcietināšanas tēvam bija izdevies izmukt. Vasara pagāja slēpjoties, bet nākamajā rudenī viņš devās uz Sterlitamakas pilsētu, kur iestājās darbā.

Tad pienāca drausmīgais 1937. gads, sākās latviešu aresti. Tēvu paņēma otrreiz, bet arī šoreiz 22. decembrī viņš bija ticis brīvībā. Pārcēlāmies dzīvot uz netālo baškīru sādžu Mullakajevu — Beiso-

vu pie latvieša Nikolaja Bērziņa. NKVD ložņas tēvu meklēja arī tur. Kādā 1938. gada maija naktī mājā iebruka pieci bruņoti vīri. Visus nostādīja pie sienas, blāva un ārdījās, prasīja, kur ir Jānis Kārte. Mēs teicām, ka nezinām. Tad viņi sagrāba manu pamāti, rāva pa grīdu, lai vestu prom. Es, tāda pat pusplika, kā no gultas, ieķēros vienam vīram piedurknē un iekodu rokā. Saņēmu krietnas dunkas, bet audžumāti tomēr atlaida. Bruņotie vīri aizbrauca tukšā.

1940. gadā, kad represijas nedaudz pierima, visa mūsu ģimene sanāca kopā Čelabinskā. Tēvu un brāļus mobilizēja armijā — nu budžiem bija jāiet aizstāvēt "sociālistisko tēviju". Abi mani brāļi krita, tēvs, kā par brīnumu, atgriezās.

Vēl aizvien nāk prātā grūtie kara gadi, smagais darbs rūpnīcā, kur mūs, sievietes, sadzina, lai ražotu bruņojumu armijai. Dzīvojām pusbadā.

Tiklīdz radās pirmā iespēja nokļūt sentēvu zemē — Latvijā, ceļš veda mūs turp.

* * *

1958. gadā aizbraucu apciemot paziņas, kas vēl bija palikuši dzīvot Baškīrijā. Pabiju arī Arhangeļskas rajonā, kur atradās kādreizējā Bakaldīna. Meklēju mūsmājas ... Tajā vietā nu šalca trijos gadu desmitos izaudzis mežs, visur biezs krūmājs, kam tikko varēju izspraukties cauri. Aizgāju arī uz kapsētu. Visur dvesa atsvešinātība un pamestība, vecie apbedījumi pazuduši, kapu kopiņas nolīdzinājušās un apaugušas ar krūmiem, reizēm vēl knapi samanāmi zemi valniši. Bet te taču bija rūpīgi koptas latviešu kolonistu aizgājēju atdusas vietas! Arī es te bieži biju nākusi pie savas māmulītes, nesu tai ziedu pušķiņus. Taču šoreiz pat mammītes kapa kopiņu neatradu. Arī vectēva Teņa Kārtes un citu viņa ģimenes locekļu kapu kopiņas bija izzudušas.

Mēs, latvieši, tikām izsvaidīti pasaulē uz visām četrām debess pusēm. Taču daudzi ir pāmākuši atpakaļ savā tēvu zemē — Latvijā. Un tas ir labi.

Ak, tev Latviju sagribējies!?

(Pārdomas pie Edvarta Vasīļa fotogrāfijas)

Lūk, tā ir viņa, Edvarta Vasīļa fotogrāfija, kuras otrā pusē uzrakstīts: "Saņēmu 7 decembrī 1930.g." Kas to rakstījis — nezinu. Varbūt Edvarta tēvs, varbūt māte? Varbūt mana audzumāte Anna vai tētiņš? Zināms tikai tas, ka šī fotogrāfija pie mūsu ģimenēm nonākusi tieši tā tālā 1930. gada 7. decembrī, kad Edvarts Vasilis jau trīs gadus atradās Gulaga spaidu darbu nometnē.

Par ko sodīja šo brašo jaunekli? Ko tādu viņš bija nogrēkojis?

Vaina bija "drausmīga". Latviešu puisis bija gribējis nokļūt savu senču zemē — Latvijā. Pēc tam, kad vairums Pirmā pasaules kara bēgļu atgriezās savā dzimtenē, šī "nejaukā atgriešanās kaite" esot pielipusi arī daudziem bakaldiniešiem. Taču kopš 1923. gada nevienu, kam nebija īpašas rakstiskas atļaujas, uz Latviju nelaida. Pat ja izdevās sazināties ar Latvijas pārstāvniecību Maskavā un sadabūt atļauju izbraukšanai no PSRS, arī tad tika likti visneiedomājamākie šķēršļi, lai šādus gribētājus aizturētu. Sākot ar atrunāšanu, baidīšanu un aģitāciju, diskrimināciju ar nodokļiem un nodevām, līdz pat arestiem un cietumsodiem. Kur nu vēl, ja kāds sadomātu uz savu galvu doties pāri cītīgi apsargātai robežai.

Nezinu, vai Edvartan bija uz rokas kāds "papīrs", kas ļautu šķērsot šo valstu robežu, taču zināms ir tas, ka viņš tēva mājas atstājis pacilātā garastāvoklī, teikdams: "Gaidiet vēstules no Latvijas!"

Šī fotogrāfija esot uzņemta Ufā dienu pirms Edvarta iekāpšanas vilcienā, kas viņu vestu uz Latvijas pusi. Paskatiet! Latviešu zēns ar gaišu un cerībām pilnu skatu, ar paša darinātu ceļasomu rokā. Pašu mājās austas drēbes uzvalks un stipri šporzābaki kājās. Ceļš taču būs tāls!

Diemžēl, vēstules no Latvijas tā arī nepienāca. Vēstules retumis pienāca no Krievijas cietuma. Edvarts kopā ar latviešu puisi Pēteri Lusti esot aizturēti pie robežas. Tad tiesa, un par nelikumīgu

robežas šķērsošanas mēģinājumu, par bēgšanu no sociālistiskās dzimtenes atbilstoši tā laika likumiem abi saņēmuši piecus gadus cietumsoda ieslodzījumā.

Protams, toreiz, kad sākās valsts industrializācija un būvēja milzīgās tiecienceltnes, nevienu cietumnieku par velti nebaroja. Ar savu darbu bija "jādzēs pāridarījums valstij", bija jāpierāda, ka esi labojies, esi izpratis "partijas gaišos nodomus, būvējot taisnīgo sociālistisko sabiedrību, lai ietu pretim komunisma gaišajām tālēm".

Un tā Edvartu nosūtīja uz Belomorkanalstroju, būvēt Baltās jūras — Maskavas kanālu, kur vergu darbos jau strādāja simtiem tūkstoši. Cirtnis, lauznis, lāpsta un riča — no agra rīta līdz vakaram. Nebija tādas dienas, kad no ieslodzīto barakām neiznestu desmitiem mirušos. Būvlaukumos netika ievēroti nekādi darba drošības un aizsardzības noteikumi. Nelaiemes gadījumos gāja bojā simtiem ieslodzīto. Arī starp ieslodzītajiem valdīja nežēlīgi vilku likumi. Uzraugu sakūditī, kriminālisti sadistiski vērsās pret politieslodzītajiem, pie kuriem tika pieskaitīti arī Edvarts. Viņš taču bija mucis pie buržujiem, tāpat nākošais kapitālistu rokaspūsis!

Edvarts Vasilis piesprieda sodu izturēja un palika dzīvs. Taču 1937. gada decembrī viņu atkal sameklēja un atkal arestēja. Apcietināja kā "pretvalstiski noskaņotu elementu, kas gatavojies pāriet robežu". Šoreiz sods bija lielāks — desmit gadu. Labi, ka nepiesprieda nošaušanu.

Liktenis bija lēmis tā, ka Edvarts arī šo sodu izturēja un izdzīvoja. Un tikai 1948. gadā pēc divdesmit viena gada īstenojās viņa bērnības un jaunības sapnis — savām acīm skatīt Latviju. Tā bija Vaiņodes puse.

Mani un Edvarta dzīves ceļi savijās kopā, mēs kļuvām viena ģimene. Taču Gulaga noietnēs pārciestais bija nodarījis nelabojamu ļaunumu Edvarta veselībai, — 1960. gadā viņš aizgāja Mūžībā.

Uz savu senču zemi mēs — Austrumu latvieši esam nākuši katrs pa savu ceļu. Mēs esam atnākuši, kā pārnāk gāju putni, savas iekšējās, mūžsenās dziņas dzīti. Atgriezāmie savā Dzimtenē, lai gan šūpulis mums bija kārts tālu no tās.

Vēl pirms Vaiņodes Edvarta ceļi uz Latviju, līdz mierīgai baltai dienai bija mezglot mezglājušies. No cietuma viņu atbrīvoja 1947. gada 22. decembrī ar norādi: "Baškīrijā dzīvot aizliegts, pastāvīgā dzīves vieta — Mordovija." Taču Edvarts šo norādi neņēma galvā un brauca uz Latviju, kur piestāja pie savas māsas Mildas Saldus

rajona Cieceres pagasta "Plūdoņos". Dzīvoja klusi, kā saka, "galvu no ūdeņa nebāza laukā". Un tad Staļintētiņš atstāja šo "sociālistisko Tēvzemi". Ļaudis uzelpoja brīvāk. Arī Edvarts. Un tomēr arī vēl pēc tam no Saldus pienāca paziņojums ar uzaicinājumu ierasties VDK rajona nodaļā. "Vai tiešām atkal?" jautāja sev Edvarts. Nē, šoreiz viņam lika parakstīt solījumu, ka nevienam un nekad neizpaužīs, kur viņam likts strādāt apcietinājuma laikā un ko viņš tur pieredzējis. Pateikuši: "Esi reabilitēts." Daudzi tolaik esot cietuši, jo NKVD orgānos esot ... ielavījušies kaitnieki un tie visu tā samudžinājuši, ka vairs nesaprotot, ko darīt. Šāvuši un šāvuši tos kaitniekus nost, bet visus neesot spējuši pat apšaut...

Te nu rodas jautājums, kā valsts drošības dienests tik ātri spēja sameklēt Edvartu te, Saldū, lai gan viņam bija jādzīvo Mordovijā. Laikam jau pēc atbrīvošanas no ieslodzījuma viņš nebija izlaists no VDK iestāžu taustekļiem. Taču viņu lika mierā tikai tāpēc, ka Edvarts dzīvoja klusu, balsi nepacēlis. "Staļiniskajās viesnīcās" zaudēto veselību viņam atgūt neizdevās. Smagas slimības namocīts, pat ardievas nepaspējis pateikt, viņš aizgāja Aizsaulē.

Kādreiz Edvartam patika dziedāt:

*"Kur jūs mani glabāsiet? —
Zem liepiņas saknītēm..."*

Izstaigājis asinīm slacītos un ar cilvēku kauliem bruģētos Gulaga noietņu ceļus, nu viņš radis mūžīgo dusu savā tēvu zemē Latvijā. Brocēnu ezera krastā, liepās ieanguši, ir klusi lauku kapi. Tajos dus, garus moku ceļus izstaigājis, kādreizējais latviešu zēns no tālajiem Urālu kalniem. Te atdusas vieta rasta arī viņa māmiņai Luizai un māsai Mildai.

Te viņa gājiens stājies, bet es sviežu varmākām vārdus sejā:

"Edvarts gribēja pārnākt Latvijā un viņš pārnāca! Ne jums, bendes kalpi, bija pa spēkam viņu aizturēt!"

Tikai man ļoti, ļoti sāp sirds, kad dzirdu dažus vietējos latviešus sakām: "Nu, ko jūs tur, Krievijas latvieši! Jūs taču komunistiem no ratpakaļas izkrituši. Stučkieši un staļinisti tādi! Negribas jums pat labdienas teikt."

Es tad saku tā: "Nedod, Dievs, jums pārdzīvot to, ko esam pārdzīvojuši mēs! Tad jūs tā gan nerunātu." Paldies Dievam, tādu garā aklo nav daudz. Kas pārcietis un sapratis staļiniskā genocīda briesmas, tā vis nerunā.

TAIGĀ

Negaidi vēstuli, tālīnais draugs,
Devīto dienu jau klīstu pa taigu.
Krūzīte caura — mans vienīgais trauks.
Moskīti skaudri grauž vaigu.

Cietuma suņi sen rimuši riet,
Tērauda lapsenes aizspindza gaisā.
Pilsētas zēnam nu nelabi iet —
Ielīdis taigā kā maisā.
Noruna bija, ka mani kāds sveiks
Mednieka būdiņā klinšainā krastā.
Veln, kur šī būda — kas bēglim to teiks...
Maldos kā kuģis bez masta.

Negaidi vēstuli, bērnības draugs.
Asiņo kājas, pats šaudos kā vecis.
Jūtu, ka nāve drīz atpūtā sauks,
Izdegšu tumsā kā svece...

Tomēr vēl vilkšos uz priekšu kā vilks,
Rāpošu lāgiem pa samtaino sūnu.
Spītība mani aiz apkakles vilks —
Es vēl pēc glābiņa glūnu..

Eduards Salenieks,

Dzimis 1900. gadā Baltkrievijā, Moņilevas
guberņā. 1937. gadā represēts, taču vēlāk
reabilitēts. 1947. gadā viņš atbrauca uz
Latviju. Miris 1977. gadā.

Pēteris Ģibietis

Bēres taigā

(Rakstīts Rīgā, 1965. gadā)

Lai izvairītos no vajāšanām "vispārējās kolektivizācijas" laikā,
kas vērienīgi jau bija sākušās Bakaldinas latviešu kolonijā, es
devos "brīvprātīgās" bēgļu gaitās. Ufas pilsētā satiku dažus šurp
atklīdušus bakaldīniešus — Ansi Balodi, Kristapu Liepiņu ar dēliem

Kārli un Jāni. Kā labus amata pratējus mūs labprāt pieņēma Čerņikovkas Motoru rūpnīcas jaunbūvē galdnieku darbnīcā.

Strādājām citīgi, nekā ļauna nenojauzdami. Tad kādu dienu pievērsām uzmanību brūniem vagoniem ar aizvērtām durvīm un bruņotiem pavadoņiem. Ešelons pēc ešelona tādi traucās cauri Čerņikovkas stacijai, parasti nepieturēdami. Ja kādreiz kāds no tiem uz pāris minūtēm apstājās, bruņotie apsargi nevienu klāt nelaida. Sapratām, ka tajos ved cilvēkus. Kāds stacijas darbinieks mums pačukstēja, ka tie esot izkulakotie zemnieki, kurus vedot uz Sibīriju.

Pēc kāda laika labs paziņa atnāca uz manu dzīvokli pilsētā un brīdināja, ka mana māja Bakaldīnā esot pārmeklēta, jo arī es esot izvedamo sarakstā.

Nekas cits neatlika, kā mest darba rīkus pie malas un mukt. Uz kurienu? Daži ieteica — uz Sibīriju, tur neviens vairs nemeklēs. Taču nezinu kāpēc, bet nolēmu doties atpakaļ uz Bakaldīnu. Mājās uzturēties nedrīkstēju. Tāpēc sadraudzējos ar mežu, kļuva par "mežabrāli". Nakšņoju šķūņos, salmu kaudzēs, āboliņa zārdos pļavā.

Kad cilvēku tvarstīšana nedaudz pierima, sazinājos ar citiem tādiem pašiem "mežabrāļiem", kādu Bakaldīnā bija kādi divi desmiti, lai gatavotos bēgšanai uz Urālu kalniem. Tur baškīru un tatāru sādžās mums vienmēr būtu pajumts, bet pēc kāda laika mēs varētu stāties darbā kādā no rūpniecības uzņēmumiem, kurus tolaik strauji paplašināja. Ar vārdu sakot, mēs paši būtu pēc savas iniciatīvas "emigrējuši" no kulaku pārņemtās latviešu kolonijas.

Tā nu pamazām piezagās rudens slapjdraņķis ar lietavām un sniegu. Uzturēties ārā vairs nevarēju. Slepus, nakts tumsā daudzi devās kalnos, lai nokļūtu līdz pirmajai atpūtas vietai — Inzerskas ciematam. Tad tālāk līdz Beloreckai, kur atradās lieli metālu pārstrādes uzņēmumi.

Toreiz liels bija mans pārsteigums, kad Inzerskā, kādā nelielā baškīru mājiņā sastapu vēl citus bēgļus no Bakaldīnas, Arhlatviešiem un vairākām citām latviešu kolonijām. Starp tiem — arī mani paziņas — Jānis Rutulis, Jānis Bērziņš, Aleksis Bērziņš, Jānis Jaunkalns un Ernests Roze. Visi piekususi, apsēdušies pie karsti sakurinātās krāsniņas, žāvējām slapjās drēbes.

Visi nolēmuši, ka no Inzerskas uz Belorecku braukšot ne agrāk kā parīt. Nāciens esot bijis grūts un nedaudz jāatpūšoties. Vīri rai-

sija vaļā savas mugursomas. Somās salikti ne vien žāvēti speķa gabali, palielāks siera ritulis un sviesta pikucis, bet arī pāris tīru kreklu, siltas zeķes un cimdi, tabaka un sērkokociņu kastītes. Viņi taču atstājuši savas mājas un diezin kad tiks atpakaļ pie arkla. Kad atkal ieraudzīs savus tuviniekus? Trauksmais tas laiks tad bija.

Mēdz sacīt, ka ikvienam no mums esot savas sargeņģelis, likteņa sargs, kas runā sirdī. Nelaime notiekot tad, ja cilvēks šajā balsī neieklausās. Iz kurienes tovakar saklausīju to, nezinu, taču kāda balss teica: "Celies un ej!"

Dažs mēģināja atrunāt: kur tu noguris dosies nakts melnumā? Bet es paliku pie sava, paēdis atvadījos un devos uz dzelzceļa staciju, jo zināju, ka īsi pirms pusnakts uz Belorecku aizripos pasažieru vilciens. Pēc kādas stundas jau sēdēju vagona kupejā un pusnaudā dzirdēju, kā vilciena riteņi raiti sit sliežu salaiduma taktis.

Kas bija noticis ar Inzerskas palicējiem, to pastāstīja paziņa, kuram tāpat kā man, bija izdevies izbēgt no tvarstītāju taustekļiem.

... Viesmīlīgo baškīru mājiņu ielenkuši miliči. Pārbaudījuši dokumentus (tādu mums toreiz nemaz nebija, ja neskaita kādu ciema padomē izdotu apzīmogotu papīra lapiņu, kas liecināja par personību) un izdarījuši kratišanu. Visus izsaukuši pēc uzvārdiem! Tātad esam ne tikai meklēti Bakaldīnā, bet izsekoti arī te, Inzerskā.

— Bērziņš, Roze, Jaunkalns... Kurš ir Ģibietis?

Iestājies klusums. Kāds bildis, ka Ģibietis esot gan redzēts, bet nupat, nupat kaut kur izgājis. Ja būtu pateikuši, ka esmu aizgājis uz staciju, tad mani būtu notvēruši.

Tad sekojusi pavēle celties, iet ārā un stāties rindās.

Es braucu pretim savai brīvībai, bet mani "mežabrāji" pretim iznīcībai uz Galējiem Ziemeļiem, kur vairums no viņiem aizgāja bojā.

Vēlākajos gados tikos ar vienu no tiem, ko aizveda tajā tumšajā naktī — Ernestu Rozi. Viņu Liktenis pasargāja, viņš palika dzīvs un mūža nogali pavadīja Latvijā.

Lūk, viņa stāsts:

* * *

"Mūs, arestētos, dzina kājām līdz Ufas pilsētai. Aptuveni rēķinot, ceļa gabals kādu pusotra simts kilometru garumā. Ufas nometnē

mūs sadalīja pa grupām. Grupā, kurā biju es, Jānis Bērziņš un trešais no mūsu puses, kura vārdu un uzvārdu neatceros, iedalīja krievus, baškirus, arī vienu čuvašu. Pavisam divdesmit. Laikam konvojam tā vieglāk saskaitīt.

Arī tālākais ceļš jāiet kājām. Tikai uz Ziemeļiem vien, cauri nepazīstamam apvidum. Ciemos un sādžās mums uzturēties neļāva, tiem cauri dzina steigšus vai arī veda pa nomaļu ielām. Katru dienu nosojojām... Cik to kilometru varētu būt? Nevieni no mums to nevarēja pateikt. Es domāju — kādi divdesmit sanāca. Piecas dienas gājām, sestajā dienā atpūta. Kāpēc tieši piecas? Toreiz taču Padomju Savienībā bija ieviesta piecu darba dienu nedēļa! Katrā atpūtas vietā cēlām sev jaunu māju — garu būdu no skujām, lai būtu, kur pārgulēt, lai vismaz sniegs acīs nekrīt.

Drīz iestājās gaužām salta ziema, ar katru dienu sals kļuva neželīgāks. Vienīgais paglābiņš, kad sakūrām lielus ugunskurus, pie kuriem sildījāmieš, žāvējām samirkušos apavus un drēbes, vārijām tēju. Tādi ugunskuri pie ceļiem Urālu kalnos blāzmoja daudz. Mēs taču nebijām vienīgā uz Ziemeļiem dzītā nākamo vergu kolonna. Mūs pavadīja zirga pajūgs ar valsts iedalīto pārtikas devu, konvojētāji teica, ka esot arī pajūgs ar sanitāro dienestu.

Ugunskuri būdu priekšā dega visu nakti, tos kāds no mums nemitīgi uzraudzīja. No miega pamodies nosalušais tad varēja nedaudz apsildīt sānus un list atpakaļ zaru būdā.

Mēs vairs neskaitījām dienas. Dažkārt šķita, ka ejam cauri pelēkai, necaurredzamai miglai, visapkārt kā sargi stāvēja milzīgas zaļas egles. Aiz sevis atstājām ceļa līkumus, kādu aizsalušu ezeru, purvu ar panīkušām priedelēm un tad atkal ceļš...

Grūtākais sākās tad, kad izbeidzās no mājām līdzpaņemtais aizdars. No pārtikas pajūga izsniedza sasalušus maizes gabalus, kas jau iepriekš bija sadalīti noteiktajās devās. Nespēks jau bija paspējis salauzt ne vienu vien gājēju, — tos uzlasīja sanitārais dienests. Kur viņi vēlāk palika, tas man nav zināms.

Beidzot mūsu gājiens noslēdzās. Šajā valsts Ziemeļu pusē būvēja kaut ko lielu, prātam neaptveramu. Ko mēs no tā visa apjēdzām un sapratām — mums jāizcērt taigā stīga nākošajai dzelzceļa līnijai. No kurienes tā nāks, uz kuriem ies, — to mums nebija lemts zināt. Un nezinājām arī to, kāpēc tā jābūvē tieši te, Galējos Ziemeļos. Un kāpēc mūs šurp atdzina?

Arī te nespēks savā varā pārņēma arvien vairāk un vairāk mūsējo: maizes deva un ar augu eļļu "uzlabotās" plānās zupas kausiņš nespēja atjaunot zudušos spēkus. Tā tas notika arī ar manu biedru Jāni Bērziņu. Pirms pāris dienām viņš teica, ka esot stipri saguris, no darba atteicās. Bet tiem, kas taigā kokus nākošajai stigai necirta, pārtikas devu krietni samazināja. Tā nu viņa veselība kļuva vēl sliktāka. Visu laiku viņu labi sildīja vēl mājās uzģērbtais zemnieka mētelis, bet nu arī šis apģērbs vairs nespēja saglabāt aukstumā zūdošos spēkus.

Kādu rītu, aizejot stigu cirst, atstājām Jāni mūsu "miteklī" — zaru būdā, mēteli satinušos un pie ugunsкура sildoties. Kad pār-nācām, jau krēsloja, bet savu biedru nekur neredzējām. Varbūt aizgājis uz mežu, kas tepat visapkārt, pameklēt kādu sausāku pagali? Bet kur tad viņa soma? Varbūt nespējnieku savācis sanitārais dienests, pat atsveicināties nepaguvām. Te jau to nelaimju bez sava gala: cērtot ar cirvi neviļus savainotas kājas, uzkrituši koki, apsaldētas rokas, uzmetušies nelāgi augoņi.

Nu, ja jau aizvests, tad sliktāks nekas nevar būt. Eju pie strauta pēc ūdens tējai. Pa ceļam pamanu, ka sniegā kāds guļ. Tas taču Jānis! Bez krekla, puskails, ūsas un kuplā bārda piesnigušas. Nav ne somas, ne mēteļa. Miris...

Vai viņš aplaupīts un nogalināts, vai izmisumā pats aizgājis no zaru būdas, kas paņēmis viņa drēbes un somu, neviens no sargiem nezināja pateikt. Varbūt arī zināja, bet neteica. Liela viņiem bēda! Tādu izsūtīto te dzelzceļa būvdarbos bariem, mirst kā mušas rudenī.

Nākamajā dienā mums lika Jāni Bērziņu apbedīt. Mūs, divus latviešus līdz pusdienai atbrīvoja, iedeva pa lāpstai. Cirvjī, ar ko skaldīt sasalušo zemi, jau mums bija pašiem. Kapu izklājām ar egļu zariem un sūnām. Bet kā lai metam mūsu draugam un nelai-mes biedram sasalušos zemes kukuržņus uz kailajām krūtīm un sejas? Mums taču nav ne liķauta, ne pat kāda drēbes gabala.

— "Nē, — saku — tā nevar. Man somā saglabāts vēl viens no mājām paņemts krekls. Tas noderēs."

Saplēsu kreklu un pārsedzām Jāņa seju. Tad klājām viņam egļu zaru segu un sūnu villaini. Nu Bakaldīnas latviešu kolonijas zemes arājam Jānim Bērziņam mūža māja sakārtota. Tveram lāps-tas. Ne dziesmas, ne sēru mūzikas. Tikai caur asarām teikti Tēvrei-zes vārdi...

Birst kapā zeme, līdz mežā paceļas maza kopiņa. Noņemam ausaines, brīdi stāvam. Klusu, neviena vārda nepateikuši. Apkārt sprēgā sala pilna ziemeļu diena, tikai augstajās egļu galotnēs šalko neliela vēja pūsma. Tad mēs ejam. Ejam un takas pagrieziena vēlreiz atskatāmies, kur atstājām savu novadnieku, mūžīgā klusuma valstības vārtus aiz viņa aizvēruši.

Tādu kapu kopiņu tur nebrīves laukos esmu redzējis citu pie citas. Daudz, bezgala daudz. Un tomēr... Šī kopiņa man joprojām dzeļ sirdī. Vai tiešām bijām nogrēkojušies tā, lai pat Debesis no mums novērstos?"

* * *

Jau labi sen beidzies Otrais pasaules karš. Soda saņēmis hitlerisms un tā iedvesmotāji un vadoņi. Arī staļinisms ir kritis. Kritis, jā, bet ne samīts. Tas līdzīgs odzei, kas pat no liela augstuma nosviesta pusdzīva lokās, bet iekost vēl var: indīgie zobi tai vēl veseli un indes arī vēl gana.

Izbrīnu rada tas, ka pat progresīvā sabiedriskā doma samierinās, ka atdzimst neokomunisms. Vai tiešām esam tik lētticīgi, ka bijušais vairs nevar atkārtoties. Cilvēku masveida iznīcināšana taču ir noziegums pret cilvēci un tam nekad nav un nevar būt noilguma. Ja nu rakstnieki un vēsturnieki vairs nevēlas pievērsties šai tēmai, tas nozīmē, ka viņi samierinājušies ar sistemātisku un plānveidīgu cilvēku iznīcināšanu un pret to vairs neprotē. Klusēt par to nedrīkst, lai arī kāds laika sprīdis būtu pagājis!

Ja jau nav noticis tribunāls pret komunistisko genocīdu, tad vismaz klusēt (noklusēt!) par šīm ļaundarbībām nekādi nedrīkst. Ja pagātnē šie asiņainie darbi palikuši nesodīti, tad lai mūsu bērni un mazbērni tos nosoda, lai nākotnē tie vairs neatkārtotos.

* * *

Vai Jānis Bērziņš bija "budzis"? Kas tas "budzis" tāds vispār ir? Šis vārds ietvēra sevī gandrīz visas sabiedriski amorālās īpašības. Budzis ir mantrausis, parazīts, ekspluatators, spekulants, augļotājs un tā tālāk. Nu, gatavais nešķīstenis!

Bet Jānis Bērziņš? Kādreiz mēs dzīvojām kaimiņos, satikāmies mājās un darbā. Kopā bijām, kā saka, priekos un bēdās. Es viņā

nesaskatīju nevienu no pieminētajām sliktajām īpašībām. Pirms tā sauktās "atbudžošanas" viņam piederēja viens zirgs, četras govīs, pāris siklopu un kādas desmit vistas. Tad par ko tāds sods? Taču viņu nesodīja tikai par centīgu darbu, viņš bija ierakstīts "latviešu sarakstos" un tad jau nekādu vainu nevajadzēja ne meklēt, ne pierādīt.

Ja kādu soda, tad tam būtu jābūt noziedzniekam. Tiesa noskaidro, vai aizdomās turētais ir vainīgs, vai nē, tad pasludina spriedumu. Normālā, civilizētā valstī pat uz nāvi notiesātajam ļauj spriedumu pārsūdzēt vai lūgt apzēlošanu.

Bet kā toreiz notika ar Bakaldīnas un citiem latviešu zemkopjiem? Neviens viņus netiesāja, pat neuzrādīja kādus apsūdzības rakstus. Kad izpostīja tā dēvēto "budžu" mājas, aizveda lopus un iedzīvi, pat tad, kad atsūtītā namdaru brigāde nojauca māju līdz pamatiem, kādreizējais saimnieks stāvēja malā, rokas nolaidis. Pārspēkam pretoties nebija iespējams! Versija, ka kulaki esot atriekušies un rīkojuši sazvērēstības, vismaz mūsu novadā bija viena liela "pīle", ko palaida partijas aktīvisti, lai šantažētu un provocētu nākamās upurus.

Vai reizi pa visām reizēm, nosodot staļinisko genocīdu, nenāksim pie skaidrības; ka valsti un saimniecību var un vajag sakārtot ne ar represijām un karaspēku, bet gan ar zināšanām un cilvēkmīlestību.

LEDUS DZIESMA

*Vai pazīstat jūs ledus dziesmu?
Kad putni projām skrēja lielā drūzmā
Un zemi skāra ziemas aukstā pūsma,
Es dzirdēju, kā ledus dzied.*

*Viņš dziedāja — un tajā dziesmā
Bij asaras, kas klusās elsās dreb un trīs
Pēc ziedoņa, kurš reiz tik nāk un aiziet drīz...
Es dzirdēju, kā ledus raud...*

*Viņš dziedāja — un viņa dziesmā
Dzīldusmu, draudu balsis izskanēja
Tam pārspēkam, kas viņu gaitu aizturēja...
Es dzirdēju, kā ledus draud.*

Viņš dziedāja — un, saulei spīdot,
Tās karsto spēku sevī uzņēma,
Un pats ar kļuva dzīvāks, laipnāks... smaidīja...
Es redzēju, kā ledus smaid'.

Viņš dziedāja un gaviļēja:
Reiz nāks tam stunda — saltās važas lūzīs,
Un viļņiem līdzī viņš uz cīņu plūdīs...
Es redzēju, kā ledus gaid'.

Viņš dziedāja par viļņu spēku,
Kurš ziedoņdrosmes pilns spēj bargo varu graut,
No saltām ķetnām biedrus glābt un rokām raut...
Es redzēju, kā ledus iet.

Viņš dziedāja — un tajā dziesmā
Bij sapnis skaists, ko sapņo grūtdienis, —
Ka mūžīgais reiz atnāks ziedonis...
Es dzirdēju, kā ledus dzied...

1927

Čāgans,

īstajā vārdā Pāvils Grauzdiņš. Dzimis 1877.
gadā Rīgā. Rakstījis dzejoļus, neliela apjo-
ma prozas darbus. Ir dzejoļu krājums "Le-
dus dziesma". Nošauts 1938. g. 10. janvārī.

Austra Latvere — Boļševica

Tikai vienu ziediņu

Esmu dzimusi Urālos Ufas pilsētā. Tā tas ierakstīts manos dzimšanas reģistros. Pati lāgā neatceros, ka mūsu ģimene būtu dzīvojuši Ņižņijnovgorodā vai vēl kur cituviet. Tas manās atmiņās nav saglabājies.

Toties, kad no Smoļenskas apgabala komūnas "Sarkanais Strēlnieks" pārcēlāties dzīvot uz latviešu koloniju, kur atradās kopsaimniecība "Kaškurina", — viss prātā, it kā tikai vakar noticis.

Kaškurinā viss priekš mums divām — man un gados jaunākajai māsiņai Florai (Florentīnai) bija neredzēts un neizzināts: gan lauku

darbu vērienīgums, gan cilvēku organizētība kopus darbu darot, gan jaunu mašīnu ienākšana ražošanā. Drīz vien bijām iedzīvojušies jaunajā vietā, gan ļaudis iepazinuši. Skolā ieguvām jaunus draugus. Tā teikt, vecāki darīja savu darbu, mēs skolnieces — pie grāmatām.

Iepriekšējos gados tēvs bija aizrāviens ar sportošanu. Piedalījies daudzās sacīkstēs, par ko saņēmis gan balvas, gan naudas pabalstus. Taču tagad sportošana tika atstāta vaļsbrīžiem, dienišķo maizīti vajadzēja sākt pelnīt ar darbu. Mēs, meitenes, augām aizvien lielākas! Naudu vajadzēja labākam ēdienam, apģērbam, mācību grāmatām, un vispār — literatūras, laikrakstu un žurnālu iegādei. Lielāks rublis ģimenē nekad nebija lieks. Papis apguva lauku kopsaimniecībās toreiz tik vajadzīgo šoferu māku.

Mamma sāka vadīt Kaškurinas kopsaimniecībā kultūras dzīvi. Tas bija algots darbs un viņa tam atdeva visas dienas, bija daudzu sabiedrisko pasākumu veidotāja un vadītāja.

Mūsu ģimenes materiālais stāvoklis uzlabojās. Un tā bija arī visā kopsaimniecībā, kur no gaisa nevienam nekas nekrita. Ja citīgi strādāja, zeme visus labi atalgoja.

Mammas darbs tika ievērots un uzteikts visa Demidovas rajona mērogā. Un tāda jau mūsu mamma bija, viņa nekad nebija ar sevi mierā. "Es taču varēju padarīt vēl labāk!" viņa mēdza sevi izvērtēt. Viņai piedāvāja Demidovas rajona partijas komitejā vadīt sieviešu sektoru, kura uzdevums bija katrā rajona apdzīvotā vietā un kopsaimniecībā veidot un pulcināt sieviešu aktīvu, lai risinātu daudzas jo daudzas toreiz tik aktuālas problēmas gan skolās, gan darba vietās, gan sadzīvē.

Nav ko noliegt, pat Krievzemes vidienē, kur nu vēl nomalēs, valdīja kultūras trūkums un atpalcība. Daudzi vīrieši un sievietes bija analfabēti. Pie tam cilvēku garu pārklāja tumsonības un māņticības plīvurs. Kam tikai šīs lauku sievietes neticēja! Mājas gariem, dažādiem pesteljiem, ļaunai acij, noburšanai, novārdošanai. Ak, ko tur runāt! Arī šodien ar šīm pašām kaitēm sirgst visā plašajā Krievzemē.

Latviešu kolonijās šīs kaites bija krietni mazāk izplatītas, arī lasītprasmes līmenis bija augsts un interese par grāmatām krietni lielāka. Bet mammai bija jāzina par visu rajonu un tā viņa mājās bija reti. Arī papum bieži vien vajadzēja braukt tālu. Pasūtījumi

bija nevien pašu saimniecībā, bet arī kaimiņiem kas vedams. Tā nu mūsu ģimenē dzīve bija spraiga un sarežģīta, par daudz ko mums jau no agras bērnības bija jādomā un jāatbild pašām. Varbūt tieši tas mūs norūdīja tā, ka spējām vēlākos pāridarījumus pārciest un pārvarēt galvas nenolaidušas.

1937. gada novembrī papus tika norīkots braucienam uz Harkovu pēc lauksaimniecības mašīnu rezerves daļām. Ļoti viņu gaidījām mājās, jo parasti no tālākiem braucieniem viņš mums pārveda kādu neredzētu nieciņu vai nebaudītu citas puses gardumiņu. Nemanot aizritēja dienas. No skolas nākdamas, norunājām ar draudzenēm, ka noliksim skolas somas un skriesim padraiskoties. Toreiz mēs kopā ar mammu dzīvojām rajona centrā Demidovā, bet istās mājas mums bija Kaškurinā.

Strauji ieskrējām istabā un pat apstulbām, — istaba pilna ar svešiem cilvēkiem, arī kādi miliči... Kas noticis? Mamma stāvēja, svešie pārcilā mantas, rakņājas grāmatās, kaut ko meklē, pieraksta. Katra grāmata mūsmājās bija kā svētums, bet nu tās izsvaidītas pa grīdu, turpat nomestas ģimenes fotogrāfijas, avīzes, žurnāli. Skapis vaļā, drēbes savandītas.

Es skrienu pie mammas: "Kas noticis?"

Milicis uzbļauj: "Stāt! Nedrīkst! Tālāk ne soli!"

Mammai liek ģērbties un iet līdzi.

— "Nekur neejiet, gaidiet mani," viņa mūs māca. "Drīz būšu atpakaļ. Te ir noticis kāds pārpratums."

Svešie paņēma līdzi vairākus saiņus ar grāmatām, vēstulēm un dokumentiem.

* * *

Viņi visi aizgāja un mēs palikām vieni. Es, mana māsa Flora un mūsu mammas māsa Mildas trīs gadus vecais dēliņš Rūdiņš, kas tolaik bija atvests pie mums. Tā nu stāvam visi trīs istabas vidū un pilnā kaklā brēcām. Tad dzirdam, ka istabā kāds ienāk. Tā ir Demidovas rajona prokurora Baranova meita, kas dzīvo blakus dzīvoklī: "Nomierinieties! Rīt jūs visus aizvedīs uz Smoļenskas bērnu namu. Lai kas nenotiktu, es pieslēgšu durvis." Un noskrapt durvju atslēga no ārpuses.

Tā! Bet mamma taču teica ko citu. Teica, lai pagaidām, viņa drīz būšot atpakaļ. Tātad ir noticis kaut kas ļauns, ko mums

nedrīkstēja teikt. Tātad prokurora meita zināja ko vairāk, bet arī nepateica.

Es nodomāju: šeit palikt nevar un nedrīkst. Tāpēc saku: "Mums jāmūk." Uz kurienu? Uz Kaškurinu. Varbūt tur būs no tālā ceļa atgriezies papus, viņš zinās, ko darīt.

Pat mazais Rūdiņš, šķiet, kļuvis nopietns un lietišķs — labprāt ļaujās silti sagērbties, nenīķojas, uzvedas kā pieaudzis zēns. Kad ārā satumsis, mēs klusi atveram logu. Par laimi, Demidovas dzīvoklis ir nama pirmajā stāvā, un, cits citam piepalīdzēdami, kāpjam ārā.

Kā mēs pa tumsu sameklējām īsto ceļu, kā nenomaldījāmies šajā ziemas naktī un neaizgājām postā, to nevaru saprast vēl šobaltdien. Otrās dienas pievakarē mums, ne ēdušiem, ne dzērušiem, divdesmit vienu kilometru garais sniegotais lauku ceļš no Demidovas līdz Kaškurinai bija palicis aiz muguras. Vērām pirmās Kaškuriņas ciema mājas durvis un krišus iekritām istabā. Tā gluži nejauši nokļuvām pie Olgas Rubenes. Viņas dēls pie mūsu papus stāžējās autovadītāju apmācības kursus. Viņa nelaida mūs ne soli tālāk, arī ārā nē, lai neviens mūs neieraudzītu. Viņa satraucās: "Ka tik pa pēdām nedzenas jums pakaļ!" Taču Demidovas prokuratūrā droši vien bija nosprieduši, lai jods ar viņiem, tiem latvietēniem. Tā jau ķēpa ar pieaugušajiem, kur nu vēl noņemties ar bērniem.

Pagāja vairākas dienas un neviens mūs nemeklēja. Kad no Harkovas atbrauca papus, mēs bijām ļoti priecīgas: nu viņš visu nokārtos, būsīm atkal mājās visi kopā. Bet mēs nezinājām to, kas papum jau bija zināms. Toreiz bija sākušies vispārējie latviešu aresti. Apcietināja ciema padomes darbiniekus, kopsaimniecības speciālistus un arī ierindas darba darītājus.

— "Par ko tad nu mani arestēs? — itkā sev jautādams viņš sarunājās ar Olgu Rubeni. — Esmu tikai šoferis, kam tad tāds esmu vajadzīgs. Pat nevienā ticīgo sektā neesmu bijis."

Mēs aizgājām uz mājām. Viņš nolika mūs gulēt. Taču nekāda naktsmiera nebija, — vēl nebijām aizmigušas, kad pa ārdurvīm un logu sāka ribināt niknas dūres.

— "Atvērt!" — kļiedza barga balss.

Vandīja un grieza vai visu māju apkārt. Ko īsti meklēja, nezinu. Vai te ko paņēma, vai rakstīja kratīšanas protokolu, — arī neatceros.

Miliči lika papum saģērbties un iet viņiem līdz. Tonakt pie mums pārnakšņot bija palicis Olgas Rubenes dēls, tas, kurš mācījās pie papus par šoferi. Arī viņu paņēma līdz. Atkal palikām vienas. Turpmāk mūs pieskatīja mamma māte, cauri dzīvei cīnījāmies pašas. Savus vecākus tā arī vairāk neredzējām.

* * *

Pēc ilgas gaidīšanas un neziņas kā atbildi uz mūsu sūtītām vēstulēm 1956. gadā saņēmām ziņu, ka mūsu mamma Melānija Latvere un viņš vīrs Žanis Latveris miruši labošanas darbu nometnē. Slepikas slēpa savu asiņaino darbu pēdas un meloja.

Kad visā valstī pēc "Hruščova atkušņa" pacēlās miljoniem balsu, kas pieprasīja teikt taisnību par 1937. un 1938. gada notikumiem, arī mēs beidzot saņēmām ziņu, ka viņi abi nošauti. Tikai joprojām nav zināms — kur un kad?

Kur ir tas nevainīgi nogalināto brāļu kaps? Kur ir tā vieta, kur mēs varētu nolikt kaut vienu ziedīņu viņu mīļajai piemiņai?

Mēs to nezinām.

* * *

*Neej projām, mīlo māt,
Man vēl gribas parunāt.
Vēl tev gribas matu glaust,
Baltu rozi krūtīm spraust.*

*Gribas plecus taisnus liekt,
Gardas maizes riku sniegt.
Gribas sacīt: "Māt, labrīt!"
Rūpju rievās izskūpstīt.*

*Neej projām, mīlo māt,
Tev vēl vajag mani rāt,
Vēl mums vienu taku iet,
Vēl jau dzirdēt, kā tu dzied.*

*Neej projām, dārgo māt,
Iesim kopā padziedāt...*

Palikām bez apgādnieka

Grāmatā "Pasaules revolūcijas vārdā", ko sarakstījis Ādolfs Šilde, lasu: "1929. gadā komunistu varasvīri uzskatīja Ed. Franča uzturēšanos Ufas latviešu kolonijā par bīstamu, tādēļ viņu apcietināja un aizgādāja uz Solovkiem. Trūkumā nonāca viņa sieva un trīs bērni."

Gluži tā vis nebija!

Patiesībā toreiz trūkumā nonāca Eduarda Franča sieva un septiņi bērni. Divi no tiem bija viņa sievas Karļines bērni no pirmā, jau mirušā vīra Indriķa Dubrova, tātad Eduarda Franča audzubērni — 17 gadus vecais Voldemārs Dubrovs un 12 gadus vecais Aleksandrs Dubrovs. Toreiz, 1929. gadā bez tēva un apgādnieka vēl palika 7 gadus vecais Viktors, piecgadīgā Valerija, trīsgadīgie dvīņi Pauline un Roberts un tikai 3 mēnešus vecā māsiņa Ērika.

Līdz 1922. gadam Arhangeļskas kolonijas (Arhlatviešu) garīgās draudzes dzīvi pārraudzīja reizēm no Zlatoustas atbraukušais mācītājs. Viņš brauca reti, vairāk tajās reizēs, kad pulka saradušies krusttami bērni, vai vasaras plaukumā, kad iesvētei sagatavojušies jaunieši.

Petrogradas evaņģēliski luteriskā virsvalde uzklāusīja Arhlatviešu kristīgo draudzes lūgumu nosūtīt uz koloniju mācītāju un turp devās Eduards Francis. Mans tēvs Eduards Francis dzimis Latvijā Talsu apriņķī. Viņš bija iestājies Petrogradā lidotāju skolā un līdztekus mācījies ticības mācības kursus. Šajā kādreizējā dižās Krievijas impērijas galvaspilsētā viņš sadraudzējies ar mūsu māmiņu un tā izveidojusies jauna ģimene.

Mācītāja ģimene apmetās draudzes saieta namā. Te nu atsākās rosīga garīgā dzīve: notika dievkalpojumi, jauniešiem iesvētības mācības, nodarbības ar bērniem, saiešanas vakari, kristības, iesvētības un laulības. Atplauka koru darbība, darbojās pat divi baznīcas kori: mazais koris, ko vadīja Pauline Ārona, un lielais koris Anelijas Krūmiņas vadībā. Kori bieži vien dziedāja kapu kalniņā, pavadot aizgājējus uz mūžīgu dusu. Kopā ar koriem mācītājs devās arī uz kaimiņu kolonijām — Austrumciemū, Livoniju un citām, kuru Arhangeļskas rajonā vien bija kāds ducis.

Koris savā repertuārā uzņēma dažu labu izcilāko Rietumu un Austrumu komponistu darbus, un tāpēc šo divu koru skanējums bija dzirdams arī citos kolonistu pasākumos — vasarsvētkos un vairāku koloniju kopīgi rīkotajos dziesmu svētkos.

Eduards Francis paspēja ne tikai pievērst ticībai lielu pulku klausītāju, bet arī izaudzināt vairākus spējīgus sludinātājus, kas izprot Dieva vārdu patiesīgumu un gaišumu, spēj tos nest tautā kā sējējs, kas sēj sēklu nākamajai ražai.

Protams, Eduarda Franča aktīvais darbs garīgās dzīves jomā uztrauca rajona boļševiku partijas un OGPU orgānu darbinieku prātus. Tādējādi taču no "pareizās" domāšanas tiek atrauti nevien vecākā gadu gājuma cilvēki, bet arī jaunatne un pat bērni! Tā taču ir acīmredzama kontrrevolucionāra darbība, kas sakūda iedzīvotājus pret padomju varu!

1929. gadā karagājiens pret baznīcu uzsākās visā Padomju Savienībā. Grāva baznīcu namus, nogrūda zemē un sasīta zvanus, apgānīja un demolēja telpas, arestēja mācītājus un citus kulta kalpotājus. Tos nodeva "tautas tiesām", kas piesprieda bargus cietumsodus vai noņemtināšanu maz apdzīvotos valsts apgabalos.

Šajās trakajās, pret ticības sludinātājiem vērstajās akcijās cieta arī mans tēvs. Mūsu tālākais liktenis bija bezgala grūts. Vecākais no mums — Voldemārs drīz vien apprecējās un aizgāja savā dzīvē. Savas zemes mums nebija, saimniecības arī nekādas, ja neskaita gotiņu, sivēnu un dažas vistas. Mamma mums bērniem atrada darbu, nolīgām par ganiņiem un auklēm.

Tad, kad Arhlatviešu kolonijā sākās kolektivizācija, kopsaimniecībā mūs neuzņēma, jo bijām pretvalstiskie elementi. Uzlika neizpildāmus nodokļus naudā un naturālījās, kurus izpildīt mums nebija pa spēkam. Tad nāca vēl viens sitiens — ticīgo saiešanas namu slēdza un pārveidoja par klēti kopsaimniecības graudu glabāšanai. Mūsu daudz bērnu ģimenei dzīvokli vajadzēja atstāt.

Par valsts uzlikto nodevu nepildīšanu draudēja visas mantas konfiskācija. Pie mums ieradās no rajona centra atsūtītie partijas biedri Vagins un Antipins tieši ar šādām rīcības pilnvarām. Mūsu galvenā bagātība un arī vienīgais dzīvības avots bija govys. Viņi aplūkoja mūsu bēdīgo iedzīvi un tomēr bija tik saprotoši un cilvēcīgi, ka augstās priekšniecības pavēli neizpildīja. Zinoši cilvēki vēlāk atstāstīja, ka pilnvarotie rajonā teikuši: "Ja jūs gribat, lai mēs atņemam Franča ģimenei govys, tad iepriekš aizsūtiet uz turie-

ni šāvējus, kas apšaus bēmus. Tiem tā kā tā būs jānomirst badā. Labāk jau tad uzreiz."

Pēc triju gadu izsūtījuma uz Solovku salām tēvs atgriezās, taču veselība viņam vairs nebija tāda kā agrāk. Toreiz visā valstī skanēja sauklis: "Kas nestrādā, tam nebūs ēst!" No ieslodzījuma atbrīvotos milicija norīkoja darbā pēc saviem ieskatiem. Mans tēvs uzsāka darbu kā ierindas strādnieks kartupeļu stērķeles ražošanas rūpnīcā Regizla, kas atradās baškīru ciemā Mullakajevā. Diemžēl, mūsu prieks par tēva atgriešanos bija visai īss, jo pie mūsmāju durvīm jau drīz klauvēja 1937. gada decembris. Tad uz mūžiem no latviešu kolonijām pazuda tūkstošiem latviešu...

* * *

Tikai daudzus gadus vēlāk mēs saņēmām ziņu, ka tēvs rehabilitēts 1957. gadā pēc nāves. Vēlāk es lasīju kādu dokumentu, ka viņam, Eduardam Otto dēlam Francim, kas dzimis 1890. gadā, latvietis, dzīvojis Mullakajevā, strādājis Mullakajevas stērķeles fabrikā par mucenieku, 1937. gadā piespriests augstākais soda mērs — nošaušana.

Par ko?!

* * *

Neveicās arī kopsaimniecībai, kas nodibinājās toreiz, kad mēs vēl dzīvojām Arhlatviešos, un saucās "Jaunā dzīve". Ar laiku kolektīvizācija aptvēra visu koloniju, kolhozu paplašināja un nosauca Pētera Stučkas vārdā.

1937. gada represijās, kad apšāva tūkstošiem latviešu, Pēteris Stučka necieta, jo viņš bija paguvis savlaicīgi — 1932. gadā — nomirt pats savā, bet nevis "valsts nāvē". Taču kopsaimniecībai latvieša — Pētera Stučkas vārdu atņēma un nolēma to turpmāk saukt par Maksima Gorkija kolhozu. Kā nekā šis rakstnieks nācis iz tautas dzīlēm, kļuvis pasaulslavens un, šķiet, tieši viņš esot teicis "dīžajam tautu tēvam": "Kas nav ar mums, tas ir pret mums".

Laikmetīgi teikts. Kā naglai uz galvas!

* * *

Neticami, bet mēs visi toreiz izdzīvojām. Lai cik grūta dzīve bija manai mātei, viņa pieredzēja ilgu mūžu deviņdesmit deviņu gadu garumā. Tā nu 1886. gadā Dundagā dzimusi kurzemiece

Karline France 1985. gadā apgūlās Jaundubultu kapsētā. Tālu prom no vietām, kur pārdzīvoti sievas gadu prieki un bēdas, taču tomēr — Latvijā.

Bēmība

*Kā zeltains taurenīts bēmība
No saulainiem dārziem šurp atskrēja.*

*Un galvas vainadziņš, staros tīts,
Un rokās sudraba zvārgulīts.*

*Viss smieklos un gaviļēs skanēja,
Kur mazā nebēdne staigāja;
Kur vieglo kājiņu uzminā,
Tur ziedus iesarkstam redzēja...*

*Te dziesma trūktin pārtrūka,
Un bēmība drūmi klusēja.*

*Ar lūstošu, žēlu skatienu,
Ar sāpošu dvēseles kļiedzienu*

*Tur šņukstot bēmība pazuda,
Tik tāla, tik augsta, nepazīta.*

Klitija,

īstajā vārdā Alvīne Skuja. Dzimusi 1892. gadā Alūksnes "Skujās". Klitija ir romantiskā virziena pārstāve latviešu rakstniecībā PSRS. Mirusi 1931. gadā.

Rudolfs Lūsis

Varmāku skārtie

Pētera Stučkas latviešu septiņgadīgā skola un bērnu nams atrodas Smoļenskā Krasņinskajas šosejā Nr. 38/40 (tagad J.Gagarina prospekts). Tur pilnīgā valsts apgādībā dzīvoja un mācījās vairāk nekā simts latviešu bērnu — bāreņu un pusbāreņu no Smoļenskas un apkārtējiem apgabaliem. Skolu vadīja direktors Briedis, tur strādāja 14 skolotāji un audzinātājas — Cimdiņa, Ozoliņa, Salameika.

Bērnu nama direktors Briedis, mācību daļas vadītāja un fizikas un matemātikas skolotāja Rozenberga, zīmēšanas skolotājs Pureniņš, dziedāšanas skolotājs Avens, bioloģijas skolotāja Eikmane, pamatskolas skolotājs Krēsliņš un vēl citi tika arestēti. Netika apcietināta tikai vēstures un ģeogrāfijas skolotāja A.Kārklis un kāda jaunāko klašu skolotāja. No apcietinātajiem pēc trim mēnešiem stingri novārgusi atgriezās tikai viena — latviešu valodas un literatūras skolotāja Velta Sīpola.

Mācības skolā atsākās 1938. gada janvārī, nu jau citu skolotāju vadībā un tikai krievu valodā. 1938. gada rudenī skolas vietā atvēra skolotāju kvalifikācijas celšanas institūtu. Skolas ēkas kara laikā nodega.

1937. gada beigās tika likvidēts arī Smoļenskas latviešu klubs (direktors Lucavs), teātris un bibliotēka. Kluba telpās 1937. gada decembrī iekārtoja vēlēšanu iecirkni PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām, pēc tam ierīkoja bērnu kinoteātri. Šī ēka kara laikā saglabājusies.

Minna Andersone

Viņu vēl satiku

(No vēstules A.Aunam — Urālietim 1992. gadā).

Kādu dienu saņēmu ziņu, ka mans vīrs notiesāts. Tūlīt posos uz Ufu, kur viņš vēl kādu laiku palikšot. Līdz tam no viņa nekādas vēstis pēc aresta saņēmusi nebiju. Arī desmitiem citu latviešu sievu veltī virināja Arhangeļskas rajona NKVD nodaļas durvis. Atbildes bija strupas un noraidošas: "Mēs nekā nezīnām. Brauciet uz Ufu. Un, vispār, iesakām mūs netraucēt. Kad būs tiesa, par visu uzzināsīt."

Līdz Ufai ceļš ir tāls, bet laika maz. Kaimiņi apņēmās pieskatīt abus mazgadīgos dēlus. Pati āvu kājas un devos ceļā.

Ufas cietums. Te tādu taujātāju desmitiem. Telpa, kur piesaka satikšanos, stāvgrūdām pilna. Līdz, beidzot klāt arī mana rinda.

— "Jā, jūs varēsīt ar vīru tikties."

Tikties? Šķiet, neticu savām ausīm. Pēc kāda laika mani ievēd nelielā istabā, kur... jā, tik tiešām tas ir viņš. Dzīvs un ... gribēju teikt — vesels. Bet vesels gan nē. Seja pelēka, apaugusi ar gariem rugājiem, kas drīz pārtaps bārdā. Arī no pierastā mundrā stāva vairs ne vēsts.

Satikšanās telpā esam trīs. Tas trešais ir zaldāts, šķiet, bašķirs. Vīrs viņam laipni pajautā, vai mēs drīkstētu runāt latviski, jo sieva, re, krieviski nemaz neprotot.

— "Lai šaitans viņus parauj, — norūc kareivis, — arī manējā krieviski nekā. Baltai vien savā latiņš mēlē!"

Kareivis atmetas pret krēsla lēni, aizver acis, bet viņa rokas laiski knibinās gar šautenes siksnu.

Par ko sodīts mans vīrs? Apsūdzība īsa un skaidra. Viņš izsaukts uz rajona partijas komitejas biroju un noprasīts: "Kāpēc tu, komunisti būdams, neziņoji, ka tavš brālis ir tautas ienaidnieks?" Vīrs atteicis, ka tādu jautājumu viņam uzdevuši vairāki, bet viņš atbildējis, ka esot dziļi pārliecināts, ka brālis nekāds tautas ienaidnieks nevar būt, jo darbu vienmēr veicis ar izcilību.

— "Bet, lūk, ko raksta rajona laikraksta redaktors biedrs Šiškins un biedrs Antipins, kurš dzīvo Arhlatviešos! Brāļa vainas noliegšana taču ir individuāla propaganda pret Padomju valsti, pret partijas pasākumiem attīrīt partijas rindas no salašņām."

Vīrs bijis tik pārsteigts, ka galīgi apmulsis. Bet uzreiz nopratis, ka šie ziņojumi var būt viņam liktenīgi...

Tā arī notika, vīru arestēja.

Tiesāja. Desmit gadi labošanas darbu noietnē. Par ko? — par individuālu propagandu pret padomju varu. Nosūtišot uz Magadānu.

Ātri skrien satikšanās laikam atvēlētās minūtes. Viņš vēl apprasās, kā mājās, kā abi dēlēni, kā veicas ar darbu skolā, vai skolēni rātni. Un vai citas sievas arī saņēmušas kādas ziņas?

— "Bet tu, pacieties! — viņš saka, mani apskaudams. — Es centīšos spriedumu pārsūdzēt. Nevar būt, ka divu neliešu dēļ man būs desmit gadi aiz dzeloņdrāšu žoga jāpavada! Tici, ka drīz vien būšu mājās! Un par tiem, lai velns viņus parautu! Jūdasi tādi!"

Laiks joņo. Atveras durvis un ienāk kāds pazems, apskāpots virsnieks: "Piecpadsmit minūtes pagājušas. Satikšanās izbeigta. Hairullin, aizvest notiesāto uz kameru!"

Vīrs pie durvīm vēl pagriezās, pamāja man ar roku...

Un tas bija viss.

* * *

Cik atceros, viņš ātrumā paguva man pastāstīt, ka aresta dienās Ufas cietumā nav bijis, kur cietumniekus likt. Kameras bijušas tik šausmīgi pārpildītas, ka ieslodzītie sēdējuši cits citam klēpī. Trūcis gaisa, ko elpot. Vairāki pirms pratināšanas un tiesas jau nomiruši.

Un tad nāca sitiens pēc sitiena. Mani, kā "tautas ienaidnieka" sievu no darba latviešu skolā atlaida. Lūk, es nedrīkstot vairs atrasties savu tautiešu vidē, kur nu vēl audzināt nākošos komunisma cēlājus! Ar lielu lūgšanos izdevās dabūt atļauju strādāt krievu skolā Rodinskas ciemā. Bet līdz tam dzīvojām gluži pusbadā. Bēmi mazi, tiem taču vajadzīga laba, veselīga pārtika, bet mums ne katru dienu bija maizes šķēle, ko galdā likt.

Tad pienāca ziņa, ka mans vīrs Magadanā miris no saindēšanās. Cik tur taisnības? Šķiet, ka tā nebija patiesība. Magadana — tā bija nāves dzimavas, kurās samala simtiem tūkstošus, dzina strādāt kā vergus, turēja badā un salā. Neticu tai ziņai!

Vera Kārkliņa-Sohina

Nežēlīgie meli

Toreiz biju meitene, bet aizvien spilgti atceros vienlaidus kolektīvizācijas "vareno" soli.

1929. un 1931. gadā valdība izpostīja daudzus zemniekus, tajā skaitā arī mana tēva māsas saimniecību. Konfiscēja māju, lopus, lauksaimniecības inventāru, zemi. Tēva māsu ar vīru un nepilngadīgu meitu izsūtīja uz Sibīriju — Irkutskas apgabalu. Taču viņiem arī tur nebija miera — Augustu Ermansonu kā tautas ienaidnieku 1937. gadā arestēja un nogalināja.

Varmācību pārdzīvojuši arī mūsu ģimene.

Mans tēvs Aleksandrs Kārkliņš dzimis 1881. gadā Latvijā. Mazs puīšuks būdams, kopā ar vecākiem 1894. gadā izceļojis uz Krieviju. Nonākuši līdz Urālu kalnu dienvidu atradzēm — Baškīrijai. Te nu cirtuši mežu, lauzuši celmus, līduši lidumus... Un tā gadu pēc gada, līdz dzīvojām (to jau atceros labi!) skaistā mājā, ar iekoptu dārzu, iekoptiem laukiem un ganāmpulku.

Kad aicināja kopsaimniecībā, ko citu darīsi — bija jāiestājas. "Apvienojām" zemi, māju, divus zirgus, četras govīs, daudzas lauksaimniecības mašīnas. Tēvs, pats vēl spēka gadus, nu bija kopsaimniecības "Bāka" laukkopis.

Nezinu no kurienes radās plāns — kolhozi jāattīra no tajos salīdušiem budžiem.

Nu kopsaimniecības "Bāka" valdei, ciema padomei un partijas šūniņai darba pilnas rokas — jāatmasko budži! Budžos ieskaitīja arī mūsu ģimeni un 1933.-1934. gadā mūs izslēdza no kopsaimniecības, padzina no savām mājām. Bet pēc gada ... atkal aicināja iestāties. Kāds tur (Maskavā) esot gaužām samudžinājis prātus partijas Centrālkomitejas daži biedri. Pats biedrs Staļins esot visu to laikus pamanījis un pat uzrakstījis skaidrojošu rakstu avīzē "Pravda", kas saucies "Panākumu reibonis"...

Mūsu ģimenei neviens pat neatvainojās, māju neatdeva. Labi vēl, ka mātei atļāva strādāt skolā par apkopēju, ierādot saimniecības ēkā pajumti. Tēvu norīkoja strādāt par zirgkopi.

Un tad 1938. gada naktī no 13. uz 14. februāri mūsu ģimeni atkal piemeklēja nelaime — apcietināja manu tēvu. Visiem šķita, ka arestu vilnis itkā pieplacis, taču aresti atkal atjaunojās. Mēs visādi minējām, kur arestētie palikuši? Atbildes uz vēstulēm, ko izsūtīto sievas sūtīja uz NKVD dienestiem, nepienāca. Nevienā tajā iestādē pat lāga runāt nevēlējās. Tikai daudz gadus vēlāk, pēc kara, jau būdami Rīgā, aizrakstījām uz Maskavu. Un ko domāt, pienāca atbilde, ka Aleksandrs Kārklīšs par valsts nodevību notiesāts uz 10 gadiem cietumā, un ka 1948. gada 20. martā viņš esot miris no nieru iekaisuma.

Mēs tam noticejām. Ļoti raudājām, jo sapratām, ka nekad tā arī neuzzināsim, kur ir tēva kaps.

Pēc "lielā vadoņa" nāves paklīda valodas, ka tajās NKVD atbildēs rakstītais viss esot bijis samelots. Tad vēl vairākas reizes rakstījām uz Maskavu, kamēr beidzot pienāca atbilde: "Kārklīšs Aleksandrs Kristapa dēls, piecdesmit septiņu gadus vecs, 1938. gada 26. aprīlī nošauts."

Jā, saņēmām kādu vēstuli no Baškīrijas Prokuratūras, kurā teikts, ka Aleksandrs Kārklīšs esot represēts par to, ka mēģinājis graut kolhozu iekārtu. Pēc tam saņēmām vēl citu vēstuli, kurā bija paziņots, ka 1989. gada 3. maijā Aleksandrs Kārklīšs ir pilnīgi reabilitēts kā nevainīgi notiesātais. Pat neviena vārda, ka par apme-

lošanu un nepatiesu liecību došanu kāds nelietis būtu saukts pie kriminālatbildības. Neviena vārda, ka Prokuratūra valdības vārdā būtu izteikusi līdzjūtību bojā gājušā ģimenei, būtu pateikusi, kur apbedīts sarkanās impērijas nomocītais upuris, kur nolikt ziedus viņa dvēseles piemiņai.

Biruta Klusberga

"Drīz atgriezīšos"

Mans tēvs Eduards Jāņa d. Klusbergs ir dzimis 1899. gada 5. decembrī. Mēs, viņa meitas — Elektriņa (dzimusi 1926. gadā) un es — Biruta (dzimusi 1928. gadā) līdz mūža galam paturēsim prātā viņa gaišo tēlu. Viņš bija godīgs un labs cilvēks, mājās ap viņu vienmēr bija mierīga un garīgi piesātināta aura. Es atceros, ka viņš gandrīz visu laiku lasīja, mums mājās bija daudz grāmatu, arī biezie Lielās Padomju enciklopēdijas sējumi. Tēvs milēja mūziku, aizrāvās ar šaha spēli un matemātikas uzdevumu risināšanu. Māmiņa stāstīja, ka viņš mēdzis tos veiksmīgi risināt galvā. Viņam patika dzīvnieki, mums mājās bija suns. Viņiem abiem ar mammu bija velosipēdi un viņi pastāvīgi tos laboja, pēc tam devās ar velosipēdiem izbraukumos, līdzīgi ņemot mūs abas un suni.

Reizēm tēvs paņēma līdzīgi tikai mani, un mēs abi braucām skatīties saullēktu vai klausīties, kā agri no rīta mostas putni — tie bija neaizmirstami iespaidi. Spilgti atceros arī, kā mēs — visa ģimene bijām aizbraukuši ciemos pie vecāku draugiem uz Almatu un Tjanšāna kalniem.

Mūsu mājās nekad nebija nekādu konfliktu, strīdu vai rupjību. Neraugoties uz pieticīgajiem žurnālista un skolotājas nopelnītajiem līdzekļiem, mēs bijām laimīga un saskanīga ģimene.

Tēvs bija mācījies Maskavā Rietumtautu komunistiskajā universitātē un nosūtīts darbā uz Novosibirsku, pēc tam uz Omskas apgabalu. Viņš strādāja laikrakstu izdevniecībās un skolā.

Mana māmiņa Lidija Klusberga ir dzimusi 1897. gada 12. decembrī. Arī par viņu es varu teikt tikai to labāko — viņa bija nesavtīgs un rūpīgs dzīves draugs savam vīram un gādīga māmiņa abām meitām un mazbērniem. Vairāk nekā 40 gadus viņa dažādās skolās mācīja bērniem ģeogrāfiju, labi pārzinādama savu priekš-

metu un mīlēdama savus skolēnus. Pati par savu algu viņa organizēja vasaras izbraukumus, lai skolēni labāk iepazītu dzimtās vietas. Viņa prata skolēnus aizraut, un viņas audzēkņi savukārt cienīja un mīlēja viņu. Visās skolās, kur viņa strādāja, viņa aktīvi rosināja pašdarbību, mācīja dziedāt un diriģēja kori.

Viņa izaudzināja un izskoloja abas mūs — savas meitas, nesalūza zem smagā likteņa trieciena, kas viņai atņēma vīru — Eduardu Klusbergu.

Es labi atceros to 1938. gada 6. septembra dienu, kad mūsu tēvu arestēja. Tas notika Omskas apgabala Okoņešņikovas rajonā, kur mēs toreiz dzīvojām. Mēs ar māsu kopā ar savu klasi un skolotāju bijām devušies ekskursijā. Bija mierīgi un gaiši. Pēkšņi mēs izdzirdējām, ka augstu stāvajā upes krastā kāda meitene mūs skaļi sauca: "Eļā, Ruta! Skrieniet ātrāk uz mājām, jūsu tēvu ved prom!" Mēs tūlīt skrējām, cik jaudas. Mājās bija tētis, mamma un vairāki miliči. Visur bija sagāztas un sajauktas grāmatas un citas mantas. Miliči kaut ko meklēja, bet tā arī neko neatraduši, lika tēvam sēsties divričos un braukt līdz. Viņš vēl paguva pateikt: "Es ne pie kā neesmu vainīgs, es drīz atgriezīšos." Un tā viņu aizveda. Viņš neatgriezās, vienkārši pazuda. Nekādas ziņas no viņa paša mēs nekad nesaņēmām.

Mamma ilgi un neatlaidīgi meklēja viņu, bet bez rezultātiem. Tikai 1957. gadā viņa saņēma Sibīrijas Kara Tribunāla izziņu par to, ka atcelts Omskas apgabala NKVD troikas 1938. gada 20. oktobra lēmums Eduarda Jāņa d. Klusberga lietā. Lieta pārtraukta sakarā ar nozieguma sastāva trūkumu un viņš rehabilitēts pēc nāves. Tikai 1989. gadā, kad māmiņa jau bija sešus gadus aizgājusi aizsaulē, mēs saņēmām uz savu iesniegumu oficiālu atbildi:

"Omskas apgabala Prokuratūra

644099, Omska, Leņina iela 1.

25.07.89. Nr. 13-352-89

Uz Jūsu iesniegumu par papildus ziņām par Klusberga Eduarda Jāņa d. likteni ir noskaidrots: Viņš ir nošauts saskaņā ar Omskas apgabala NKVD troikas 20.10.38. g. lēmumu. Spriedums izpildīts 27.10.38.g. Apbedīšanas vieta nav zināma (dokumentos neparādās). Pārējās ziņas par viņa rehabilitēšanu Jums ir zināmas."

Tālāk seko prokurora palīga, justīcijas padomnieka J.Semjonova paraksts. Tas ir viss, kas mums nu zināms par viņa aiziešanu Mūžībā.

Pretim nezināmam liktenim

Spilgtākās atmiņas, kas palikušas par tēvu — Otto Seržantu, ir viņa skaistā ģitāras spēle un zīmētprasme. Kādas bija nesaskaņas starp manu mammu Mariju Seržanti un tēvu, lai paliek viņu pašu ziņā, taču, man vēl mazai esot, viņš ģimeni atstāja. Pēc ilgāka laika (man aiz muguras jau bija palikusi četrpadsmitā vasara) mūsmājās ienāca patēvs — Eduards Eversts. Un vēl pēc gada piedzima arī mans pusbrālītis Žanis.

Patēvs nebija sabiedrisks cilvēks. Prasmīgs amatnieks būdams, viņš pārzināja, kas darāms galdniecībā. Tad nu tapa ne vien māju durvis un logi, bet arī izturīgas un glītas mēbeles arhlatviešu kolonistu istabām.

Eduards Eversts vēl viņa zēnības laikā pie labības kulšanas, būdams norikots par zirgu mudinātāju uz ģepeles ar pātadziņu rokā, nav pamanījis, ka pastalas aukla atkritusi un sākusi tīties ap spararata asi. Tā zēns kāju zaudējis. Tāpēc patēvs nekādos plašos sabiedriskos pasākumos kolonijā nepiedalījās, jo izstaigāt tos "gaisa gabalus" viņam nebija pa spēkam. Viņš arī netiecās būt sabiedriskās norisēs, turējās kluss un mierīgs. Cerējām, ka mūsu ģimenes pavards nu atkal iesilis. Diemžēl...

Eduardu Everstu 1937. gada decembrī arestēja. Ģimene atkal palika bez apgādnieka.

Iesākās briesmīgs laiks. Mums, Kalnaskolas skolēniem, nācās pārtraukt mācības gada vidū, tas varēja būt 1938. gada marts. Nākošajā skolas gadā visus priekšmetus mācīja tikai krievu valodā. Arī apliecību, kuru mums izsniedza par skolas pabeigšanu, jau izrakstīja krievu valodā.

Šajā laikā visu valsti pārņēma "tautas ienaidnieku" izsekošanas drudzis. Ja notika kāda ķibeļe — tūlīt meklēja diversantus, spieģus, trockistus un buhāriniešus.

Tolaik tālajā Turkmēnijā — Ašhabadā — dzīvoja mammas brālis. Viņš atsūtīja ziņu, lai braucot dzīvot uz turieni. Pārdevām visu iedzīvi.

Ašhabadā nopirkām nelielu no kleķa mūrētu mājeli pilsētas nomalē. Jutos tur sveša un skumu pēc saviem krāšņajiem Urālu kalniem, pēc lēnā upju plūduma un puķu pilnajām pļavām. Ašhabadu iekļāva tuksnešaini smilšu lauki un kailie Kopetdaga kalni — klintis un akmeņu krāvumi, pat krūmiņš tur nebija ieraugāms. Saules svelme izdedzināja visu apkārtni.

Nekā nevarēju saprast, kā vietējie iedzīvotāji — turkmēņi — tādā karstumā staigāja saģērbusies savos biežajos tautiskajos tērpos. Turkmēnietes — garās šaurās biksēs, pāri tām kleita ar rotājumiem — visādām vecām metāla naudiņām un viņām vien zināmām rotas lietām, uz galvas — turbāns, — tāda kā cepure, kā mice. Vīrieši ģērbās vēl siltāk. Tiem bija siltas bikses, virs tām bija biezs sutāns un galvā aitādas cepure.

Pilsētas nomalē valdīja briesmīga netīrība. Pēc ūdens vajadzēja izstāvēt garu garās rindas, par ūdeni tūlīt bija jāmaksā. Bieži plosījās smilšu vētras, tad nācās sargāt acis.

Turkmēnija. Tur palika ne tikai daļa no manas jaunības, bet arī daļa no manis pašas. Aiz milzīgi augstas māla kleķa sienas kapsētā uz mūžiem apgūla mani tuvnieki. Ašhabadā plosījās vēdertifa epidēmija un dizentērija. Iebraucēji tur mira bez skaita. Pirmajā gadā nebūtībā aizgāja mazais Žanītis, nomira omīte, trīsdesmit deviņu gadu vecumā nomira arī mana miļā māmulīte. Saslimu arī es, — vēdertifs mani nāves apskāvienos noturēja trīs mēnešus, divus no tiem atrados bezsamaņā. Kad atmodos un mani piecēla, tad biju tā izdilusi, ka atgādināju ģindeni. Vēl nesen bijām visi, bet nu es — tikai viena palikusi. Apkārt tukšums. Dvēseles sāpes īpaši cietu, kad vērās mūsu kleķa nameļa durvis un likās, tūlīt, tūlīt nāks kāds no piederīgajiem. Bet nāca tikai sveši ļaudis.

Slimības novājināta, bez matiem, Turkmēnijas saulē nobrūnējusi, nolēmu doties atpakaļ uz Urāliem. Atpakaļceļš mani nomocīja vēl vairāk. Tad no Karlamanas dzelzceļa stacijas četrdesmit kilometri kājām. Kad beidzot nokļuvu dzimtajā pusē, bezspēkā saļimu uz savas bijušās pamatskolas kāpnēm un izmisīgi raudāju.

Bijām kļuvuši par staļinisko satrapu upuriem. Apkāva mūsu tēvus — maizes pelnītājus, skolās noliedza mātes valodu, posta dēļ mums daudziem bija jāpamet savs novads un jāpazudina sevi svešajā pusē. Kā vārdā tas viss tika darīts?

... Saņēmusi pēdējos spēkus, vārda tiešā nozīmē kaut kā aizvilkos līdz patēva māšas mājai. Tur mani pēc sejas vairs neviens nepazina.

Pajumti man deva bijušās skolas biedrenes Nellijas Mežoles māte. Nekad neaizmirsīšu viņas labsirdību. Viņas vīrs, tāpat kā mans tēvs, tika pazudināts bezgalīgajos Austrumu plašumos. Turkmēnijas zeme mēmi sargā manu māti, omīti un pusbrāli. Vai kāds var parādīt visas tās vietas, kur mūžīgo mieru raduši mūsu tautieši, kas var saskaitīt varmāku nomocīto kapu vietas?

Vai pār šo varmāku galvām tiešām nepacelsies Taisnības Soģa zobens, vai viņš atstās to visu nesodītu?

Drumslas

Vienlaikus līdz ar bakaldīniešu lauku sētu likvidēšanu nojaucamā pārcēla uz jaunu vietu arī skolas, tai skaitā Kalnaskolu. Kopš Pirmā pasaules kara tā piederējusi Bakaldīnai, taču tagad bija pavēle to nojaukt un pārvest uz Arhangeļskas ciematu, lai uzbūvētu tur esošajai rajona vidusskolai papildus telpas. Tā nu pāri kalnam vedēju ratos aizlīgoja latviešu bērnu lielākās gaismas pils baļķi, durvis, logi, grīdas un griesti. Pēc mēneša tai vietā, kur bija stāvējusi glītā Kalnaskola, nevarēja atrast pat sodrējainu pusķieģeli vai mājas pamatu akmeni.

Kā nākošais graušanas objekts bija iecerēta četrgadīgā Upīša skola. Varas vīri noprieda, ka to pārveidos par klubu. Bērniem — cik nu viņu Bakaldīnā palicis un cik vēl pieradīšies klāt, — pietikšot ar Zvaigznīšu vai tā saukto Špona skolu. Kas būšot tālāk, to laiks rādīšot. Upīša skolu nojaucamā, ēkas baļķus saviem ratos un aizveda uz kopsaimniecības "Bāka" topošo centru, parkam paredzētajā laukumā. Neko iebilst — vieta parkam un klubam izraudzīta skaista: laukums neaudzis ar dižām liepām, tepat netālu likumo Basas upe, aiz tās — pret debesīm augšup traucas kalns, kur top bakaldīniešu no viensētām pārceltās jaunās mājas, savus baltos skaidu jumtus saulei izrādīdamas.

Pie kluba un parka izveides norīkoja skaitliski kuplu būvstrādnieku brigādi. Ēkai ielika pamatus, saslēja sienas un tad... Tad sākās Otrais pasaules karš. Pēc pāris dienām, kad valstī izsludināja vispārēju mobilizāciju, šīs būvbrigādes vīru vairākums jau bija saņēmuši armijā iesaukšanas pavēstes: ierasties rajona kara komisariātā, līdzņemot apakšveļu, ziepju gabaliņu, diviļņus un karoti. Būvdarbus pārtrauca. Bijušās skolas stāvs, vīrs kura nebija ne spāru, ne arī jumta, sāka trunēt, baļķi šķobījās. Sagruva sienas starp logu ailēm, vēl turējās ēku stūru mezgļojums.

Ciema iedzīvotāji baļķus sāka izvazāt un zāģēt malkā. Kopsaimniecības valdē nolēma, ka sociālistisko īpašumu tā vis nevarēs izvazāt. Labāk to sazāģēt par kurināmo traktoru gāzes ģeneratoriem. Tā arī izdarīja. No skolas baļķiem drīz nepalika ne vēsts. Arī kuplās liepas, kas te auga, nozāģēja. Palika klajš laukums un kails kalns.

Tikai pēc piecpadsmit gadiem Bakaldīnā atsākās kluba būvdarbi. Visus materiālus vajadzēja gādāt no jauna. Būvdarbu brigādē vairs nestrādāja senie meistari. Vairums vīru apgūlušī tālajos kara laukos, citi aizbraukuši no šejienes. Būvbrigādes vadītājs arī jauns — kādreizējā kopsaimniecības veidošanas celmlauža Jāzeps Čibietis — Alfrēds Čibietis. Tas bija viens no Bakaldīnas kolonijas Čibiešu dzimtas atzariem.

Kad klubam vēra durvis, kā pirmie te ienāca Bakaldīnā vēl mītošie latvieši. Gan tiešā, gan pārnestā nozīmē: sakārtoja un uzposa telpas un dibināja pašdarbības pulciņus. Organizējām kori. To uzņēmās vadīt Ženija Balode. Vecākā gadu gājuma vīrus un sievas pulcēja stīgu instrumentu orķestris, ko vadīja Nikolajs Balodis. Kā lai šurp nenāktu, ja jaunībā šie rīki jo bieži rokā turēti un spēlēti vai uz nebēdu! Vilis Pēcs, Ernests Tīss, Leonīds Cīrulis, Leontīna Koha un citas sievas, kam vēl roka klausu un atmiņā melodijas turas.

Sapulcējās arī pūtēju orķestris. Zinātāji teica, ka kaut kas līdzīgs esot bijis pirms kara, kad to vadījis šejienietis igauņis Nikolajs Vismanis. Tā nu pūtām, ka skanēja visas pamales. Alfrēds Vanags, Alfrēds Čibietis, Jānis Pidriķis, Leopolds Čibietis, Nikolajs Balodis. Bungas rībināju es — Vilis Bīrovs.

Ko mēs atskaņojām? Vispirms valsts himnu. Kā lai būtu citādi, ja to vajadzēja vienmēr spēlēt svinīgajās sanāksmēs un valsts svētkos. Tad iestudējām latviešu tautas dziesmas. Notis mums bija, gan no Latvijas senākajos gados atsūtītās, gan Maskavas izdevniecībā "Prometejs" iespiestās. "Saulīt tecēj, tecēdama", "Teici, teici, valodiņa", "Kumeliņi, kumeliņi", "Stādīju ieviņu", "Āvu, āvu baltas kājas", "Krauklīts sēž ozolā", "Rīga dimd", "Uz kalna stāv vientulis ozols"... Vai nu visas dziesmas var uzskaitīt? Jautrākā brīdī vaļā gāja arī vecās polkas un valši.

Un tad es Bakaldīnu atstāju. Par manām mājām kļuva Cēsis. Te atradu sev tikamu darbu un atsaucīgus ļaudis. Te, Cēsu Lielajos kapos, pēc gara ceļa Latvijā pārnākusi, dus mana māmiņa.

Cik ilgi vēl Bakaldīnā skanēs latviešu valoda un dziesmas? Nezinu teikt. Bakaldīna sevī uzņēmusi desmitiem krievu un baškīru ģimeņu, latviešu valoda palikusi tikai lietošanai mājās pie pavarda un azaida galda. Un vēl, — ja nu klubā notiek kāds koncerts vai sanāksšanas reize, tad bakaldīniešu dziedāšana tiek pieteikta kā mazākumtautību kultūras atspulgs. Esmu dzirdējis stāstām, ka no kādreiz tik slavenajiem Arhlatviešu korjiem, kam bija īstens saimnieku vēriens, tagad palicis tikai neliels nacionāls sieviešu ansamblis, kura dziedāšanu uz akordeona pavada kāda baškīriete.

* * *

Post scriptum. Visu šai grāmatai iecerēto stāstījumu Vilis Bīrovs uzrakstīt nepaspēja. Viņu pievarēja neārstējama slimība. Palika nepabeigts stāsts par latviešu ieceļošanu Bankavas kolonijā, arī par kolonistu dzīvi Šišlimenas un Beisovas pusē un daudz citu atmiņu. Vilis aizgāja 1997. gada pavasarī un apglabāts Cēsu Lielajos kapos.

Marija Viegliņa

Iz aizgadu tālēm

Lūk, manās rokās ir latviešu saraksts, kuri gājuši bojā 1937. un 1938. gadā Padomju Savienībā Rietumu (tagadējā Smoļenskas) apgabalā. Šajā sarakstā ir vairāk nekā sešdesmit mašīnraksta lapu, katrā lapā pāri par divdesmit vārdiem un uzvārdiem, norādīti dzimšanas dati, vieta, kur dzīvojis, ieņemamais amats un aresta diena, mēnesis un gads. Nav dienas, kurā viņi būtu atgriezušies, jo tādas dienas nebija un arī nebūs nekad.

Viņi visi ir nošauti.

Vīri pašos brieduma gados, jaunieši, kas vēl pa īstam nebija nostājušies uz sava dzīves ceļa, sievas un mātes, kam nebija lemts redzēt savu auklējumu izaugam, jo arī viņu dzīves pavedienu pārāva slepkavu rokas.

Latviešu saraksts. Vairāk nekā pusotra tūkstoša latviešu.

Es tajā varu izlasīt savu radu un paziņu vārdus, redzu ierakstītus savus skolotājus. Nevienu no tiem vairs nesatikšu un nevarēšu pārmīt kādu vārdu. Ir tikai apdrukātas mašīnraksta lapas un atmiņā uzjundītas jaunības ainas.

* * *

Mana pirmmācības skola Trisvjates kolonijā Vjazmas apriņķī. Darbs kopsaimniecībās "Uzvara" un "Kultūra". Jā, mēs, latvieši, gribējām dzīvot pārticīgi. Ja tas mūsu vecākiem nebija bijis iespējams Latvijā, kur mūžīgais kalpu liktenis no paaudzes paaudzē neļāva tikt pie savām iekoptām mājām, tad šķīta, ka mūsu pūliņi dāsni atmaksāsies Krievzemes laukos.

Es, lauku meitene būdama, aizbraucu mācīties uz Bitcas lauksaimniecības tehnikumu Piemaskavā. Cik man zināms, tehnikumā nodaļu latviešu jauniešiem atvēra ar latviešu sabiedrisko darbinieku un izdevniecības "Prometejs" gādību un atbalstu. Sākumkursā no trim paralēlām grupām viena bija mūsējā — latviešu. Mācījāties latviešu valodu un literatūru, arī matemātiku. Tā kā vēl nebija salūkoti visi latviešu tautības pasniedzēji, tad agronomijas priekšmetus pagaidām vajadzēja apgūt krieviski. Solīja, ka tehnikumā drīz vien visu mums mācīšot latviski.

Bitcā sastapu brīnumjaukus jauniešus no citām latviešu kolonijām. Ar tiem sadraudzējāties uz mūžu — ar Martu Ģibieti, Annu Drusku, Ritu Zariņu, Irēnu Līgeri, Vili Pētersonu. Un vēl daudziem citiem. Vēl taigad satiekamies, rakstām vēstules, ja vēl esam šaisaulē...

Taču rudens pusē un ziemā sākās nelaimīgs laiks. Toreiz es no visa tā neko daudz nesapratu, taču vairākus arestēja. Par ko? — nezinājām. Apcietināja tehnikuma latviešu valodas skolotāju Pētersoni, matemātikas pasniedzēju, studentus — Treisu, Ģermani un Krastiņu, arī vienu meiteni, kuras uzvārdu neatceros. No mūsu kursa paņēma Vili Āboltiņu. Vilis viņam piespriestos ieslodzījuma gadus izcieta Magadanā un atgriezās. No ieslodzījuma izdevās atgriezties arī Pētersonei.

Tad Bitcā sākās citu "raganu medības". Šoreiz par raganām bija kļuvušas grāmatas. Bija rīkojums sadedzināt visu latviešu literatūru: Raini, Upīti, brāļus Kaudzišus, Eidemani, Jokumu un vēl, un vēl, un vēl. Sāpēja sirds, iedomājoties, kā ugunsmeles apvīs grāmatu vākus, tad pašķirs grāmatu lapas un pārvērtīs tās melnās pelnu vērpetēs. Zinājām, ka glābjams nav nekas, jo tepat līdzās bija modras acis, kas uzmaniņa šīs inkvizīcijas sākumu un beigas.

Viss putēja, juka un izjuka.

* * *

1990. gadā apciemoju savu dzimto pusi Smoļenskas apgabalā, kur kādreiz bija mūsu Trisvjate un kopsaimniecība "Uzvara". No atlikušajām piecām mājām vienā pa vasaru itkā dzīvojot kāda krievu ģimene, divās citās — trīs ļoti vecas sieviņas, pārējās divās — arī pa krietni padzīvojušam pensionāru pārim.

Nekādu ceļu tur vairs nav: pa izdangātajām, dubļainajām lāmām labi ja traktors var ar grūtībām izrāpot. Tā nu mani aizveda arī līdz agrākajai "Kultūrai", kur tāpat palikušas tikai dažas mājas. Vairs nav neviena latviešu nosaukuma. Milzīgās Oļhovskas saimniecības paspārnē vēl palikušas tikai drupas no kādreizējām spēcīgajām

saimniecībām — "Pobeda" un "Kuļtura". Reti kāds no šejeniešiem, kuldamiem pa dzīvi kā nu mācēdams, vēl atceras, ka te kādreiz dzīvojuši latvieši.

* * *

Bet es turu rokās latviešu sarakstu un domās viņus vēl redzu. Kuplo Ziediņu ģimeni ar deviņiem bērniem, Andrējam Kacēnam arī bija deviņi bērni, tāpat Fogulim — deviņi, Stepanovičiem — arī deviņi, Kārlim Kacēnam — septiņi. Kad Strelku Kārli arestēja, uz viņa sievas rokām palika pieci vēl pavisam maziņi bērņuki, sestais bija vēl gaidāms. Gods kam gods, Kārļa sieva visus sešus viena pati izaudzināja.

No Darjānu ģimenes nošauti divi vīrieši, divas sievietes. No Ziediņiem — divi vīrieši, no Kacēnu Andrēja ģimenes — četri vīrieši, no Āboliem — divi, no Foguļiem — trīs...

Daudzus izputināja kopsaimniecību dibināšanas laikā, tad vēl domājām — ar laiku atlabsim. Kas tev to deva! Grimām aizvien dziļāk purvā. Tagad latviešu novads šajā pusē ir iznīcināts un par to vairs neliecina nekas. Ja neskaita tos bezgalīgi garos nobendēto sarakstus un to, kas vēl palicis mūsu paaudzes atmiņās.

Dāvids Puķītis

Mūži nāk, un mūži aiziet...

PUĶĪTIS Dāvis Pētera dēls, dzimis 1877. gadā, latvietis, kopsaimniecības "Bāka" biedrs. 1938. gadā represēts, piespriests augstākais soda mērs. Reabilitēts 1989. gadā.

Dāvis Puķītis bija mans tēvs. Viņu nošāva. Šis nedaudzās rindas būs īss stāstījums par manu ģimeni. Par Puķīšu dzimtu, par mūsu likstām tajā zemes novadā, kur Eiropa saskaras ar Āziju.

* * *

Mans vectēvs Pēteris Puķīte kurinājis muižā rijas. Kā tur isti bijis, kā nebijis, kādā rudens rītā viņš atrasts rijā nomiris. Palikusi sieva Marija un trīs bērni — Marija, Dāvis un Kārlis. Protams, ne-

kādu bagātību rijkuris aiz sevis nav atstājis un ģimene nonākusi lielā trūkumā. Apmetušies pie kāda saimnieka pirtīnā. Vecāmāte vērpusi apkārtnes saimniekiem vilnu un linus. Samaksu parasti ņēmusi graudā. Taču maizes riecieni tomēr bijis par plānu, vajadzējis meklēt citu darbu. Jurgos pārcēlušies pie kāda cita saimnieka. Māsa — par aukli, bet Dāvis — par cūkganu. Nākošajā vasarā Dāvis jau sācis lielā gana gaitas, bet brālis Kārlītis uzraudzījis cūkas. Tā nu iztiku pelnījuši abi ganiņi, sākusies tik zināmā kalpu bērnu bērība.

Māsa Marija skolā sākusi iet vēl — trīspadsmit gadu vecumā. Tanī laikā laukos skolas bija trīsgadīgas, mācības pārsvarā krievu valodā. Divpadsmitajā gadā arī Dāvis ticis skolā. Puikam esot bijusi viegla galva, labi padevusies aritmētika, pratis risināt sarežģītus uzdevumus, puslīdz labi iemācījies lasīt un rakstīt krieviski. Kad es jau mācījos piektajā klasē, tēvs spēja man aritmētikā palīdzēt.

Lai gan kalpa zēnam galva bija viegla, no tālākmācīšanās nekas nesanāca. Palaimējās dabūt puspuīša vietu pie ne visai bagāta saimnieka Vārpaiņa. Alga gan pamaza, bet algādzis šajā mājā uzskatīts gandrīz vai par ģimenes locekli. Strādājuši kopā un ēduši pie viena galda.

Drīz Dāvis iekļuvis puīša kārtā. Viņš ir spēcīgs un izveicīgs, iemanījies pat mūrnieka un galdnieka darbos. Divdesmit piektajā mūža gadā nodibinājis ģimeni. Kristīne pasīka, bet darbos veikla kā vāvere. Abi strādā čakli, sākumā kā pusgraudnieki, vēlāk kā rentnieki. Pasaulē nāk meita Kristīne un dēls Pēteris.

1914. gadā sākās karš. Iesauc armijā arvien vecākus vīrus. Iesaukums draud arī Dāvim. Dāvis uzsācis vēstuļu apmaiņu ar latviešiem, kas pārcēlušies dzīvot Krievijā. Sūtījis vēstules arī kādam Dāvim Āronam, kurš aizceļojis līdz pat tālajai Baškīrijai un tur jau ticis par bagātu saimnieku. Sapnis par savu zemi un māju bijis tik liels, ka par to runājuši rītos un vakaros. Un tā nu kopā ar lielo kara bēgļu plūsmu Puķīšu ģimene devusies ceļā.

Garš būtu stāsts par to, kā pamazām Puķīšu ģimene tikusi pie sava zemes gabala. Kāds Kastapu Jānis pārdevis savus 15 hektārus un pats esot devies uz tuvāko komūnu Bulgākovā. Tur būšot dzīve bez liekas piepūles, jo valdība visu "pieskapēšot" klāt.

Tā pie sava zemes gabaliņa Puķīši tikuši, bet no kara neizdevies izvairīties. Rudenī tēvu iesauca armijā, bet Kristīne palikusi mātes cerībā. Tēvs prombraucot noteicis, ja būšot puika, lai nosaucot viņa vārdā par Dāvi. Ja viņš no kara nepārnāktu, būs vismaz vietnieks. Tomēr pēc Februāra revolūcijas 1917. gadā tēvs pārradies mājās sveiks un vesels.

Mans mūžs sākās 1916. gada 23. decembrī. Biju latvietis, bet par manu bērnības zemi bija kļuvusi Baškīrija.

Nestāstīšu, kā un kad apguvu lasīšanas un rakstīšanas māku. Gadi aizskrēja kā putni, nemanot. Mācības pamatskolā, pēc tam Kalnaskolā. Un beidzot — es braucu mācīties uz Ļeņingradas latviešu pedagoģisko tehnikumu. Ar klases biedreni bakaldīnieti Olgu Pecu ceļā sabijām trīs diennaktis. Kā viņa, tā arī es vilcienu redzējām savā mūžā pirmo reizi. Un tomēr, arī mēs, lauku jaunieši, spējām visu aptvert. Kopā ar citiem, kas te bija sabraukuši no dažādām Krievijas vietām, sākām pamatīgi mācīties. Un jāsaka, ka darījām to veiksmīgi.

Pienāca 1937. gada 1. septembris. Kaut kur bija "pazudis" tehnikuma direktors Eduards Pučiņš. Paslepus runāja, ka esot apcietināts. Par direktori iecēla Strombergu. Tad "pazuda" divi tehnikuma audzēkņi — Dronis un vēl viens, kura uzvārdu vairs neatceros. Tad tālēs "nozuda" jaunā direktore Stromberga un viņas vietā atnāca Eizenšmits. Pēc tam tāds pats liktenis piemeklēja Eizenšmitu, viņa vietā atnāca bijušais strēļkis Mārtiņš Virsis. Vēlāk "pagaisa" arī Mārtiņš Virsis un citi skolotāji, pat īstentīgo partijas vēsturnieci Ceciliju Cekuliņu ieskaitot.

1937. gads arī mani iegrūda bezdibenī gan morāli, gan fiziski. Vēl biju tikai otrā kursa students, kad nošāva bijušo latviešu strēlnieku un dzejnieku Robertu Eidemani. Es viņu cienīju, daudzus dzejoļus varēju norunāt pēc atmiņas. Bet toreiz, kad tehnikumā pienāca rīkojums iznīcināt visas "tautas ienaidnieka" Eidemaņa sarakstītās grāmatas, manā lādītē glabājās viens viņa dzejoļu krājumiņš. Paņēmu to, pārlasīju un, mulķis būdams, skaļi izteicos, ka nesaprotu, kā šāds gaišs cilvēks un talantīgs literāts varētu būt "tautas ienaidnieks". Bet puiši skatījās manī lielām acīm un klusēja: visus bija pārņēmušas bailes. Grāmatu tomēr sadedzināju, kā jau bija likts. Drīz tehnikuma sienas avīzē parādījās rakstiņš, kura būtība bija šāda: "Vai cilvēks, kas apšaubā partijas un valdības cīņu pret tautas ienaidniekiem, var būt topošais jaunatnes audzinātājs?"

Tās jau bija beigas. Mani no tehnikuma izslēdza. Tā nu Dāvids Dāvja dēls Puķītis, kļuvis pa pusei "īstens tautas ienaidnieks", atgriezās Bakaldīnā. Ejoj kājām tālo ceļu no Ufas līdz mājām, mani nomāca tāds izmisums par zaudēto iespēju iegūt izglītību, ka vai uz galvas mesties upē.

Ģimenē nolēma, ka man izglītība jāturpina. Gribēju iekļūt devītajā klasē Arhangeļskas rajona vidusskolā. Tikos ar skolas direktoru, atrādiju viņam dokumentus par mācībām Ļeņingradā, biju pat sa-

gatavojis daudz maz ticamu versiju par atskaitīšanu. Direktors pateica, ka tādi, kā es, skolai neesot vajadzīgi. Visdrīzāk atteica vienkārši tāpēc, ka es esmu latvietis. Tas taču bija toreiz, kad latviešu tautība un politiskais jēdziens — "tautas ienaidnieks" bija kļuvuši par sinonīmiem.

Vēl pēc dažām dienām kādā aukstā ziemas naktī stipri daudzījās pie mūsu mājas durvīm. Sapratām, kas. Ienāca trīs vīri. Parādīja tēvam kādu papīru. Tas bija orderis arestam. Sākās kratišana. Vārēja just, ka tā ir tīri formāla. Attaisīja skapi, kumodi, drusku pajaucās, neko pat nepaņēma. Lika tēvam sagatavoties līdzbraukšanai. Viņš saģērbās ātri. Pēdējie viņa vārdi bija:

— "Es jau vairs neatgriezīšos."

Nebija asaru, skaļu atvadu vārdu. Mūsu ģimenē tas nebija pieņemts. Mēs savas jūtas centāmies neizrādīt uz āru, nemēdzām ar mīlvārdiņiem mētāties.

Otrā dienā māte sagatavoja produktus, ko tēvam aizvest. Devos uz rajona čeku, jo labi zināju, kur tā atrodas. Tur man teica: "Nekādus pienesumus nepieņemam." Vēlāk uzzinājām, ka arestētie todien pat nosūtīti uz Ufu.

Mātes mudināts devos uz Ufu. Lai tur nokļūtu, līdz dzelzceļa stacijai Karlamanai jānoslo 32 kilometri, tad vēl četras stundas ilgs brauciens vagonā.

Pie Ufas cietuma vārtiem cilvēku simti, galvenokārt sievietes un bērni. Par pieklājību un atsaucību te nu jāaizmirst. Kā tikko satraukumā nedaudz pacēlu balsi, mani tūdaļ solīja iespondēt, lai nomierinātos, tas ir, ieslodzīt aiz restēm. Stāvot rindā pie pienesumu nodošanas lodziņa, redzēju, ka paveroties cietuma vārtiem pastiprinātā karavīru apsardzes pavadībā aizved desmitiem arestēto. Dažas sievas, savējos atpazīnušas, centās nodot paciņas. Viss velti, sargi bija nepielūdzami.

Otrā dienā, kad visu nakti biju nostāvējis rindā, manu pienesumu tomēr pieņēma. Pēc kāda brīža dežurants aiz barjeras izsauca manu uzvārdu un iedeva man saņurcītu pasta atklātnīti. Uz tās tēva rokraksts!

— "Dzīvs, vesels, saņēmu sūtījumu pilnīgi."

Un tas bija viss. Ne vārda vairāk. Tie bija pēdējie rakstītie vārdi, ko saņēmu no tēva. Pēc ilgas rakstīšanas uz PSRS Tieslietu iestādēm tikai 1989. gadā saņēmām uzziņu, ka tēvs represēts 1938. gadā, uz troikas sprieduma pamata nošauts. Bijis nevainīgs un rehabilitēts.

Kā pa celmiem

(Īss atstāstījums no atmiņu klades meitām un mazbērniem)

Latviešiem posta laiks sākās ar kolhozu organizēšanu. Atbūdzošana, izsūtīšana. Visur vaimanas un asaras. Noņēma mantu un lopus, pašus izdzina no mājām. Vissmagākās dienas pienāca 1937. gada decembrī. Neviens nesapratām, kas nu notiek. Aizveda katru otro vai trešo vīrieti. Aresti notika gan dienā, gan pa nakti. Tikai skatāmies — brauc atkal. Ragavās mūsējie, bet apkārt bruņota sardze.

Visādu pazemošanu piedzīvojām arī turpmāk. Tā kā vīriešu roku nepietika, visos darbos dzina sievietes.

Mēs dzīvojām četrus kilometrus no kopsaimniecības centra. Kad sākās lauku sētu likvidēšana, biju spiesta darīt visu, lai glābtu bērnus un sevi, klausīju "kungu" rīkojumiem. Un, ja runājam taisnību, apstādināt latviešu koloniju iznīcināšanu nebija vietējās varas spēkos, tie rīkojumi nāca no Ufas, no Maskavas.

Jaunajā ģerevņā vispirms uzbūvējām stallīti ar diviem galiem. Vienā galā pa ziemu dzīvojām paši, otrā galā — lopi, pa vidu siens kustoņiem. Īstā māja palika bez jumta, jo uznāca ziema. Nākošā vasarā mājai jumtu klāju pati. Bērni nesa pa trepēm augšā lubiņas (jumta skaidas), pati strādāju ar āmuru, naglas dzīdama. Kaimiņš Jānis Zvērs iemūrēja krāsni un plīti. Tad arī pārcēlāmies dzīvot no kūts uz istabu.

Ielas pusē mūsu zemes gabaliņam no dēļu latiņām sētu saimestaroju. Nu varēju iet kolhoza darbā, jo maizīte taču bija jānopelna un vairs nevarēju atrunāties, ka māja nav gatava. Pa vasaras brīvlaiku sūtīju strādāt arī visus bērnus. Meitu Ainu ierīkoju kantorī, bet Gaidu — pavārienei par palīgu, arī lauku darbos. Brauc tāds skuķēns uz labības vezuma no kuļamplača uz klētīm un dzied...

Jā, tas bija tik sen. Manas meitas tagad ieguvušas labu izglītību un dzīvojam savu sentēvu zemē — Latvijā. Tikai dēls Jānis pēc dienesta armijā palika pie brūtes Tatārijas pilsētā Abdullinā. Viņš ieguvīis kalnrūpniecības specialitāti, precējies, ir bērni. Es gribēju, lai viņš turpinātu mūsu dzimtu Latvijā, bet vai nu bērni ņem vērā vecāku padomu?

* * *

Un vēl piebildišu kādu īsu stāstījumu. Mēs, turienieši, bijām priecīgi izdzirdot latviešu valodu no cilvēkiem, ko līdz Urāliem bija atsvedis karš un evakuācija no Latvijas. Arhlatviešos ieradās vairākas latviešu ģimenes. Arī viņi tika iesaistīti darbos.

Viens no viņiem, Kārlis Segliņš dzīvoja mūsmājās. Bija strādīgs un apņēmības pilns kādreiz atgriezties Latvijā. Iestādīja kartupeļus, labi zinādams, ka karš nebeigsies ne rīt, ne arī parīt. Viņš strādāja dzimnavās pie dampja (lokomobīles). Bet tad dzimnavās notika ugunsgrēks. No Arhangeļskas atbrauca miliči, varbūt arī NKVD vīri. Pētīja, daudzus pratināja un vainu par nolaidību uzvēla Kārlim Segliņam. Viņš zināja, ka par to kara laika apstākļos draud liels sods — labākajā gadījumā desmit gadi cietumā. Viņš palūdzis no Meistara, kam bija ieroča turēšanas atļauja, medību bisi, it kā lai ietu mežā ko nomedīt. Taču iznākums bija cits: Kārlis Segliņš bija iegājis kādā nepabeigtā sādžas mājā un nošāvies...

Runāja dažādas valodas. Tikai es gan zinu vienu patiesību — tas cilvēks nebija ne pie kā vainīgs. Valdīšanai vajadzēja grēkāzi atrast, un to arī atrada.

Anna Bērziņa

Pāri mūsu spēkiem

(Stāstījums no Annas Bērziņas atmiņām)

Manam tēvam bija gadījies iebraukt kādreizējā Bulgākova muižā, kurā bijusi nodibināta pirmā komūna Baškīrijā. Kur pats muižnieks bija palicis — nezinu. Komunāri visi ēduši pie viena galda, bet vēl pirms ēšanas, kājās stāvēdami, nodziedājuši Internacionāli. Tēvu arī uzcienājuši, teikdami: "Ēd, tas ir mūsu visu kopīgs. Ja nepietiks, gan valdība palīdzēs." Komūna pajuka, — bez darba no gaisa taču nekas nekrīt.

Pēc revolūcijas mūsu kaimiņš Baltiņš teica, ka ķeizars nu varot iet cūkas ganīt, bet viņš braukšot uz Maskavu, lai apraudzītu Ļeņinu. Kad sākās izkulakošana, tad viņam bija pavisam cita dziesma.

* * *

Kolektivizācija — tas bija briesmīgs laiks. Sākās zemnieku izsūtīšana. Mums uzlika tik lielas nodevas, ka nespējām nomaksāt.

Tāpēc aprakstīja un atņēma mantu. 1931. un 1932. gadā uzlika labības nodevas, kas arī bija pāri mūsu spēkiem. Mūsmājas izkratīja: atbrauca aktīvisti Berta Pētersone, Anna Ozola un Alfrēds Bušs. Meklēja, vai nav noslēpti graudi. Ar dzelzs durkļiem izbakstīja sienu pantus šķūnī, salmu kaudzes un sniega kupenas gar mājām. Taču mans tēvs bija gudrāks. Kad padzirdeja, ka zemniekiem graudus atņems, viņš sameklēja garus bluķus ar cauru vidu, sabēra tur rudzus un galus aiztaisīja ciet. Bluķus saslēja grēdā kā jau malku. Meklētāji staigāja tiem apkārt, bet nekā. Tā nu saglabājām labību maizītei.

Laukos postīja mājas, sadzina mūs visus ģerevņā. Viss bija jādara pašu spēkiem. Kurš labprātīgi negāja, tam māju noplēsa, baļķus aizveda uz ģerevņu ierādītajā placī un ... tālāk dari, ko gribi.

Tad pienāca 1937. gada decembris, atkal bija jauni upuri. Arestēja manu tēvu Pēteri Vasili, viņa brāli Ansi Vasili, brāļa dēlu Edvartu Vasili, mātes brāli Jāni Ermansonu, māsas vīru Eduardu Lizonu, arī Jāni Rutuli, Voldi Eišmitu un daudzus citus.

Mēs braucām uz Ufas cietumu viņus meklēt, bet nevienu vairs nesatikām. Kāds činavnieks aiz restota loga nokliedza, ka visi notiesāti uz desmit un divdesmit pieciem gadiem bez tiesībām sarakstīties.

Vienīgi mana māsa pie sava vīra Eduarda Lizona bija tikusi. Eduards viņai pateicis, ka notiesāts uz desmit gadiem par "malkas normas neizciršanu un neparakstīšanos uz valsts aizņēmuma obligācijām". Viņu nosūtīja uz ogļu šahtām Habarovskā. Pēc kāda laika no Tālajiem Austrumiem pienāca ziņa, ka Eduards tur esot miris.

Tikai vēlāk mēs uzzinājām, ka vairums 1937. gadā arestēto arhlatviešu turpat Ufas cietumā nošauti. Tas, ka viņi notiesāti uz ilgiem ieslodzījuma gadiem, bijuši nekātri meli.

Pēteris Ģlinskis

Jā, toreiz...

Tajā daudzziem liktenīgajā 1937. gada septembrī naktī arestēja Bružēnu (neatceros, kāds bija viņa vārds). Izgājuši sētā, mēs ieraudzījām kaimiņos kravas automobili, bruņotos vīrus — miličus un karavīrus šinēlos. Kad pa ceļu ripoja arī citi auto, aizvedot

mūsu kolonistus, minējumi apstiprinājās: sākušies latviešu aresti. Aizveda Jāni Verneru, veco streļķi Kārli Zelmani, arī mūsu Pētera Stučkas kopsaimniecības priekšsēdētāju Alfredu Bušu. Un vēl daudzus citus.

Tolaik man bija tikai desmit gadi. Kad paaugos, sapratu, ka dzīve kolonijā agrāk ir bijusi daudz labāka.

Man vienmēr, kā mēdz sacīt — no bērna kājas, ir patikusi mūzika.

Arī tagad vijole ir mans labākais draugs un pavadonis, kad dienā jautra noskaņa vai arī tad, kad tā drūmiem rūpju mākoņiem klāta. Tajos tālajos gados mūsu kopsaimniecībā bija vairāki kori, arī stingu instrumentu orķestris, kuru vadīja Jānis Meistars. Tajā piedalījās arī skolotājs Jānis Ģibietis. Izprast mūziku un apgūt spēles māku palīdzēja Arturs Verners. Kara gados kolonijā palikušos jauniešus ap sevi pulcināja tieši viņi — Jānis Ģibietis un Arturs Verners. Kora dalībnieku pulks bija krietni liels — pieteikušies aptuveni pussimts, bet uz sadziedāšanu reizēm nāca mazāk, kā nu kuro reizi.

Līdz 1937. gadam kopsaimniecībā darbojās arī pūtēju orķestris, taču vēlāk tas pačībēja. Laikam jau tāpēc, ka spēcīgākos ragos pūtējus aizvāca un pie sevis ragā salieca NKVD plēsoņas.

Un tad... Tad pēc kara arhlatvieši sāka atgriezties savu tēvu dzimtenē. No kolonijas aizbrauca Jānis Ģibietis, tad Arturs Verners un citi. Tā nu viss galīgi paputēja. Bet reiz taču bija! Pat attālās baškīru sādžās Regizlā un Čik-Jelgā, kuru tuvumā mita latvieši, koros skandēja dziesmas latviešu valodā, koru dziedāšanā piedalījās pat daži baškīri, kuri pamazām sākuši runāt latviski.

Arī pēc kara, līdz pat 1975. gadam (kad arī es atstāju aiz sevis Urālu kalnu grēdas) mēs dziedājām un spēlējām. Taču tam visam vairs nebija tāda vēriena un dvēseliskā, tautiskā dziļuma. Sākām visu it kā no gala, diemžēl, mūsu pulkā vairs nebija tādu vīru, kuru balsis lika trīcēt pat augstajiem padebešiem. Nebija vairs vīru, kas ar savu elpu, ja vien gribētu, varētu izpūst taisnus saliektos misiņa ragus...

Urālu piekalnē — Baškīrijā latviešu palicis pavisam maz. Esmu dzirdējis, ka tagad reizēm riko plašus pasākumus, kas veltīti latviešu iecelošanai tajā novadā. Ir jau labi, ka tā dara. Tomēr agrāko, to kā te kādreiz bija, nekad neatsvērt. Kas vien vēlas, tie visādi cenšas nokļūt Latvijā. Daudzi šo nokļūšanu gan ir nokavējuši. Starp mums uzcelti gandrīz vai nepārvarami šķēršļi.

Man atmiņā viss palicis tik spilgti, šķiet, nebūs izdzēšams nekad.

VIJOLE NAKTĪ, ZVAIGZNES
UN VECAIS BĒRZS

Raud vijole vēl vienas mājas logā,
Logs tumsas pielījis un sāpju skaņu pilns.
Ir nakts, viss ietverts dziļā tumsas slogā,
Tik vijole raud vienas mājas logā.

Pie mūra piespiedies, es sāpju skaņas dzeru —
Viss manas dzīves mulsums te ir tverts.
Un vijole nu stāsta vienu stāstu
Par to, kas bijis, izskanējis, nebūs vairs.

Kā bērzs pēc smaga, ilga rudens lietus
Es noliecos pie auksta mūra sienas.
Es dzeru vijološkaņu sāpju dziesmu,
Un gaidu: varbūt kāda dzīves diena
Vēl sauks uz tālu ceļu, tālām gaitām,
Uz jaunu pavasari, zaļu pļavu lejmā,
Uz jūru, kura baltās puķēs ziedēs?....

Šai naktī ieklīdis es senās skavās,
Dzied vijole, sauc tālumi, kur neiet vairs,
Un pāri zvaigžņu jūra izpleš spārnus,
Kā puķēm pielījis viss tālais debess lauks
Un katra zvaigzne lielās ilgās pulso.
Bet viena zvaigzne, mirdzoša un kaisla,
Uz zemi traucot, sadeg zemes tvanā.
Es saku: tur jau viena zvaigzne krita
Un sadega, un izgaisa un viņas nebūs vairs...

Raud vijole vēl vienas mājas logā.
Es, vecais bērzs, pie mūra piespiedies un kluss.
Pār galvu zvaigžņu lieto ilgu leja,
Un atmiņas no tālas zilgmes zvana, zvana
Par to, kas bijis, izskanējis, nebūs vairs...

31.XII. 1970.g. (No rokraksta)

Voldemārs Rublaus

Dzimis 1900. gadā Smiltenes apkaimē
kalpu ģimenē. Dzīvojis Maskavā.

Lūgsna

Teju, teju rietēs saule. Rietumpusē mākoņi staru zelta pielijuši. Debess velve atmirdz visās varavīksnes krāsās. Ugunssarkanā saules ripa lēni grimst aiz patālā tumšā meža ieloka. Pāri laukiem un druvām, pāri visam, ko vien skata acis, arī mūsmāju pagalmam un tā zaļajam mauram, nolaižas viegls, pelēks mijkrēslis, kas visu drīz vien ietīs nakts mierā. Tikai vēl uz brīdi jumta korēs un augstajā ozola galotnē, kas aug pagalmā, atspīd aizejošās dienas spožais, dziestošais spilgtums.

Mazpuika vēl būdams, es nezināju un nevarēju pat iedomāties, kāpēc mana mātesmāte Kanberģu Jūle dienas rietu aizvadot, reizēm tā ilgi raudzījās taipusē — tālumā — uz rietumiem, kur vakarstundu iezvanīdama nogrima Saule. Reizēm es dzirdēju viņu smagi nopūšamies.

— "Ko tu tā pūt?" jautāju.

Ar savām raupjajām, sastrādātajām zemnieces rokām viņa noglaudīja manu linbalto, sprogaino matu cekulu, pieglauca priekšautam, kuru valkāja augu nedēļu, tikai pa svētdienām noņemdama.

— "Tur, dēlīņ, taipusē, kur nupat saulīte aizgāja, ir Baltija. Tu, maziņais, vēl neko nesaproti... Kā to tev zināt?..."

Toreiz, šķiet, es vēl negāju skolā. Un šis vārds — Baltija — man neko neizteica. Man tuvāki bija vietējās nozīmes vārdi: Ugēlas, tas ir, valsts mežs un aploks, kurā ganījās mūsu un vectēva lopīņi. Acīmskatāms bija kraujais stāvkalns aiz Basas upes, ko mūspusieši sauca par Sarkano vai Ģipša kalnu, jo tā sarkanajā mālā bija atrodamas mirdzošas ģipša iegulas. Man tuvāki un apjaušami bija Urālu kalni, kas vasaras tveices dienās zilganajā tālē skatāmi, cits pāri citam augstāki, kā tādi milzīgi maizes klaipi. Man tuvāks bija pie krievu Arhangeļskas ciema redzētais ezers, no kurienes klusajos, rāmajos vasaras vakaros dzirdējām niedrājos mītošā dumpja dobjos, sērīgos pūtienu...

Es biju dzirdējis stāstām, ka mūsu latviešu Bakaldīnas kolonijai blakus esot baškīru ciemi Terekli, vēl kāda tur Beisova, Tavakāčeva, Usekli un aiz Inzeras upes ukraiņu ciems — Ustinovka, kur augot varen lieli sīpoli un esot nopērkami melnraibi sīvēni. Biju dzirdējis stāstām, ka mums vistuvākā, lielākā pilsēta esot Ufa, bet, lai līdz tai nokļūtu, esot divas reizes jāpārceļas ar prāmi platajai Belajas upei. Līdz Ufai ar zirgu pajūgu esot jābrauc divas dienas...

No atmiņas, nūdien, pagaisis, kas man toreiz bērībā, kad sāku iet Kalnaskolas pirmajā klasē, uzdāvināja nelielu Pasaules valstu pastmarku albūmu. Šķiet, ka dāvinātājs bija tēva tēvs Kristaps. Tā bija priekš manis ne ar ko neatsverama dāvana, jo to pārlapojot es atklāju, ka zem šīs Saules pastāv nevien Bakaldīna, bet arī citas zemes, kur draugiem un radiem var nosūtīt vēstules, ja uz kuvēriem (tā mēs tolaik saucām aploksnes) uzlīmē četrstūrāinus papīrišus — markas. Uz markām bija skatāmas nevien karaļu un karalieņu galvas, dažādi braucamie rīki — vilciens, automobilis un dirižablis, arī lauvas, ziloņi un apseglotu kamieļu karavānas pie piramidām Ēģiptē. Uz markām bija svešu valodu raksti, daži izlasāmi, bet daži — galīgi nesaprotami, jo rakstītais vairāk līdzinājās grodi savērtam un pēc tam skrullī saskrējušam dzijas pavedienam.

Un tad... pirmoreiz albumu caurskatot, es ieraudzīju uzrakstu — Latvija! Šajās lappusēs bija ielīmētas pastmarkas ar ģērboņiem, kurus turēja divi dusmīgi zvēri, un bija arī markas, kur stāvēja kāds vīrs, lāci pušu plēsdams...

— "Latvija?"

— "Latvija tā pati Baltija vien ir, — skaidroja man vecāmāte Jūle. — Kad mūs Pirmajā pasaules karā krievu karaspēks izdzina bēgļu gaitās uz austrumu pusi, Kurzemi un Vidzemi par Baltiju vien saucām. Tagad Baltijā latviešiem ir sava valsts — Latvija. Tās pasta markas ir no turienes."

— "A, kāpēc tad mēs šeit dzīvojam? — jautāju. — Mēs taču esam latvieši. Brauksim uz Latviju!"

Un atkal viņa iegrīma pārdomās un dziļi nopūtās...

— "To, dēļ, nevaram izdarīt. Visi ceļi uz turieni ir stingri jo stingri noslēgti. Es Latviju savām acīm laikam gan nekad vairs neskatišu... Varbūt, ka pienāks laiks un tev tas izdosies? Lai nu Dieviņš tev palīdzētu!"

... Un tikai pēcāk, no vecāsmātes stāstītā, no mātes un tēva skaidrotā, lēnām lēniņām, pa kriptaiņai no grāmatās lasītā, man, mazam puikam vēl esot, kļuva zināma tā rūgtā patiesība, kāpēc mēs, šejienes latvieši, esam tālu no savas Tēvzemes, kāpēc dzīvojam Urālu kalnu piekājē; ka mēs esam latviešu tautas maza daļa, kā sala — Bakaldīnas latviešu kolonija, — lai gan otra lielākā visā kādreizējā Krievijas impērijā un aizvien vēl otra lielākā varen plašajā Padomju Savienībā. Itkā tišām garīgi un fiziski atrauts gabals no tautas miesas. Tagad nu te — tik tālu no nekādi mums neaizsniedzamās Latvijas...

... Baškīrija. Bakaldīnas latviešu kolonija. 1932. gads. Man aizri-
tējuši deviņi gadi.

... Ir pavasaris. Ir Lieldienas.

Istabā no loga līdz pat nobalsinātajam krāsns mūrītim otrā
pusē iespīd spoža pavasara saule. Uz lielā galda (tas ir, ēdiengalda)
uzdiedzētā miežu zelmenī saliktas sīpolu mizās krāsotas olas, glāzē
ielikti pūpoliņi un pavasara atnākšanas apliecinātāji — vizbuļi, ko
mēs saucām par sniegpulksteniņiem.

Māte ar tēvu aizgājuši ciemos. Mājās esmu palikuši divi — es
un mana vecāmāte Jūle. Vecāmāte atvērusi Biblii (par Dižbibeli
viņa to dēvēja, jo tur bija Vecā un Jaunā Derība). To atvedusi sev
līdzī bēgļu gaitās no Pastendes. Un nu skaļi lasa. Pēcāk atver
dziesmu grāmatu un dzied pusbalsī. Balss viņai stipra, dzidra un
vārdi skan skaidri, saprotami.

Es sēdu attālāk, pie ēdiengalda — lielā galda, kas istabas vidū,
un zīmēju. Ko toreiz krāsoju ar ūdenskrāsām, nūdien neatceros.
Taču šī zīmēšanas indeve mani nav pametusi šobaltdien, tas ir,
ainavu un kluso dabu mākslošana, bet nu jau uz audekla un ar
eļļas krāsām. Droši vien toreiz atainoju zilās pavasara debesis, at-
tālo Ugēlas meža tumšo svītru un akas vīndu, kas tepat aiz istabas
loga slaista garo kaklu, spaini striķī piesējusi.

Aizvērusi grāmatu, salikusi rokas klēpī un nedaudz noliekusi
galvu, kas svētdienā viņai psieta ar baltu puķotu lakatiņu, vecāmāte
noskaita tēvreizi.

— "Dievam nu godu esam atdevuši," viņa nosaka.

Tas manā izpratnē nozīmē, ka svētbrīdis beidzies. Nu varēšu
sākt našķēties ar to, kas ticis celts Lieldienu galdā.

Bet šodien pie lielā galda vecāmāte nesēžas, aicina mani sev
līdzās un saka:

— "Dēliņ, es tev iemācišu Lūgsnu. Iegaumē vārdus! Meldiņu
jau tu prātā paturēsi ātri. Tie ir svēti vārdi! Tie aizvedīs atpakaļ
dzimtenē visā pasaulē izklīdušos latviešus. Varbūt arī mūs. Atceries
šos vārdus uz visu mūžu!"

Un viņa klusi dzied:

*"Dievs, sargi Baltiju!
Mūs' dārgo Tēvzemi,
Svētī jel Baltiju,
Ak, sargi jel to!*

*Kur latvju druvas zied,
Kur latvju tauta dzied,
Ļauj manim turpu iet,
Tur, Baltijā!"*

Pie otrās dziedāšanas reizes es turu savu balsi droši viņai līdzī, bet trešo reizi Lūgsnu nodziedu patstāvīgi!

Todien ar mākslošanu, tas ir zīmēšanu, vairs nekas nesanāca: bija vēl jāpaēd brokastis. Zināju, ka uz mūsmājām atskries kaimiņpuikas, vēlāk atnāks meitenes — Ģībiešu Marta un Elza, Drusku Anna ar saviem brāļiem, tēva māsa Milda un viņas brālis Ernests. No attālā Bakaldīnas nostūra — Šišlimenas — atnāks māsiņa Zenta (jau padevusi ziņu!) un viņas jaunākais brālis Ernests. Zinu, ka ap pusdienas laiku mūsmājās sanāks mūziķu kopa; spēlēs septiņas vijoles, viens čells. Skanēs mandolīna, cītara. Un zināju arī to, ka mūsmājās būs vēl daudz citu tādu svētdienu, kad pagalmu un visu apkārtni piedimdinās misiņtaures un misiņragi.

Baltija... Tālā, un mums neaizsniedzamā...

Pēc sešdesmit pieciem gadiem esmu Lūgsnā norādīto ceļu nostaiģājis un atnācis šurp Baltijā — Latvijā. Bet kādreizējā mezcirtēja — slīpnieka Fricā Kanberga sieva Jūle no Pastendes, sasniegusi septiņdesmit astoņu gadu vecumu, 1941. gada ziemā apgūlās līdzās savam vīram Fricim un pārāgri mirušajam dēlam Kārlim kolonijas kapsētā, zem baltajiem bērziem, kuri pieņēmuši savu zaru kuplajā pavēnī ne vienu vien tūkstoti tālo Pieurālu lidumu lidēju...

* * *

Dažreiz svētdienā, kuras mātesmāte Jūle cītīgi ievēroja, man bija jāiet līdzī uz kapsētu, kas no mūsu mājām atradās kādus trīs kilometrus tālu. Iešana parasti sākās ap pusdienas laiku, jo svētdienās vecāmāte visu darīja bez steigas, katram spertam solim svinīgu piedodama.

... Ejam gar apkoptām kapu kopiņu rindām un tādām, kuras vairs tikko var nojaust un kurām dažviet virsū jau uzaugusi diža melnāpse, kas vienam cilvēkam nav ne apņemama. Ir kopiņas, kas pazudušas ceriņu mežā. Reti kāds no čuguna krustiņiem vairs īsti turas savā pamatnē. Pamestība...

... Latviešu kolonijas kapsēta. Tā sevišķi neatšķīrās no tām, ko vēlāk skatīju Latvijā. Mirušo lauks baltajos bērzos, ozolos un ceriņos ieaudzis. Laika zobs jau netaupa. Tas ir visuspēcīgs un visuvarens, vienaldzīgs gan pret pasaules slavenību, gan niecību. Laiks dara savu. Te tas iesējis smilgas, te krūmu ceru, te milzu koku. Visu ar savu olekti mēridams, tas visus padarījis vienlīdzīgus...

Es lūkoju saburtot kādu uzrakstu uz čuguna krusta, meklēju, ar ko varētu nokasīt rūsu. Pagadās ķieģeļa lauska.

— Gotfrīds Jūlijs, — burtoju. Gads nesalasāms.

Kas bijis šis Gotfrīds? Kas ir viņi, tie citi, kas guļ zem tām zaļajām velēnām, kam krusti jau nolūzuši vai izdēdējuši tā, ka pat praula gabali nav palikuši pāri? Tie ir mums nezināmie, un nezināmi paliks uz mūžīgiem laikiem.

Pie vidusceļa no kapkambara, pa labi no ieejas uz kājiņām uzliktas divas no čuguna lietas piemiņas plāksnes. Pilsoņu karā kritušo brāļu kaps. Astoņpadsmit... Starp tiem divi latviešu uzvārdi.

— "Noplūc un noliec ziedīņus, — tie ir mūsējie, latvieši..."

Es tā izdaru: nāves priekšā visi taču vienādi, arī viņu piemiņa ir svēta.

Vecāmāte Jūle ieņēma sev iecerēto vietu šajā kapsētā. Atgriezies Baltijā — bija un palika viņas nepiepildījies sapnis.

Togad tur, rietumos, tālu no Urāliem posījās kara ugunis, tur izdzisa daudz latviešu, arī bakaldīniešu vīru dzīvības. Viņi palika Piemaskavas laukos, pie Narofominskas, Baltkrievijas purvos un Smolenskas apgabala meža biežokņos. Daudzviet, kur kā ugunīga čūska no ziemeļiem līdz pat Melnajai jūrai dienvidos locījās ugunīgā frontes līnija. Zārku vecāmātei Jūlei uztaisīja kāds invalīds. No kara nesen atgriezies, kādreiz bijis īsts spēkavīrs. Ar drēbes krāsu zārku nokrāsoju mazliet tumšāku, krustu sanagloju no bērza apaļkokiem. Bēdīgām, kā latviešiem bija pieņemts, pēcpusdienā, un kad atgriezāties mājās, visam pāri klājās spodri noberztām zvaigznēm piebārstītā Baškīrijas ziemas nakts debess.

* * *

... Latviešu tautas Lūgsna...

... Kā gan viņa, mana vecāmāte Jūle, varēja zināt tāli izklīdušās latviešu tautas Svētdziesmu? Skaitļoju. Viņa dzimusi 1863. gadā. Pirmie latviešu Dziesmu svētki notika 1873. gadā Rīgā, kur "Dievs, svēti Latviju!" dziedāja kopā sabraukušie novadu kori. Jūlei toreiz ritēja desmitā mūža vasara. Diez, vai viņa, kalpa meitēns, maz varēja būt Pirmo Dziesmu svētku dalībniece, vai vismaz klausītāju vidū?

Un tomēr... Viņa zināja Lūgsnas vārdus! Tie palika manā sirdī, visā manī, nemitīgi aicinādami atgriezties, kur zeme takota ar sen-tēvu kājām, kur Baltijas debesis skatītas ar manas mātes, vecāsmātes un vecvecmātes acīm...

... Arī mani aizrāva līdzīgs nežēlīgais karš. Tiku norīkots darbā kādā kara rūpnīcā netālu no Ufas pilsētas. Pusbadā tur strādājam dažreiz pa desmit stundām dienā, brīvdienas nezinādami.

Frontes līnija vairs nestumdījās uz priekšu un atpakaļ, kā tas notika pirmajos kara gados. Vācu armijai mugurkauls bija salauzts pie Volgas, to vēl dragāja Ukrainas lidzenumos, Kurskas tanku kaujās vai forsētos uzbrukumos Baltijas jūras virzienā, cauri Baltkrievijas mežiem un purviem ejot. Rītos no rūpnīcas radiotranslācijas skaļruņiem uzzinājām par stāvokli frontēs. Radio diktora Levitāna balss skanēja stingra un svinīga:

— "... Šodien Baltijas frontes karaspēks straujā izrāvienā ieņēmis Jelgavu..."

Kad Padomju Informācijas biroja paziņojums nolasīts, skaļrunī atskan "Dievs, svēti Latviju!" melodija.

Cehā, kur mēs, elektromontētāji, strādājām, vēsumu nejuta. Taču tie celtnieki, kas šobrīd ienākuši no ārienes, ir ģērbusies siltāk, ar vamžiem mugurā un cepurēm galvās. Redzu, ka, himnai atskanot, divi pusmūža vīri noņem cepures un ar raupjām, sastrādātām rokām norauš acīs sariesušās asaras.

— "Tātad latvieši?" pieeju viņiem.

— "Latvieši gan."

— "No kuras puses?"

— "Sībijijas puses. Tālu. Omskietis," tā viens.

— "Čaldonis?"

— "A, kā tad, čaldons! Īstenais..."

Otrs no latviešiem saņem mani pie elkoņa. Labāk ieskatos viņā: padrukna auguma vīrs, gaišu, plānu matu cekulu, paplatiem sejas vaibstiem un lielām labsirdīgām acīm. It kā viņu kautkur esmu redzējis... Bet kur un kad?

— "Nepazīsti? Es gan tevi, puis, uzreiz atpazīnu! Tu taču ar manu meitu Mildu Bojāti vienā klasē mācījies."

— "Kas tiesa, tas tiesa, — apstiprinu. — Vienā klasē."

— "Tad zini — esmu Mildas tēvs Jānis Bojāts."

— "Re, kāda nejauša satikšanās! — saku."

— "Tu pēc kara brauksi uz Latviju?"

— "Braukšu, — es saku, — tiklīdz ar šo šļuru būs cauri, rūpnīcā ne stundu nepalikšu."

— "Es jau arī tā domāju, — piebilst čaldons. — Mūsējos visus... — viņš vērigi apskatās apkārt, itkā no kāda baidītos, — paņēma. A es viens paliku. Vot, tā. Omskā nepalikšu. Čorts viņu zina, kas vēl var pēcāk notikt?"

Abi vīri, tāpat kā es, puisuks, mobilizēti darba armijā, strādā pusmilitarizētā darba kolonnā. Abi galdnieki.

Vēl brīdis — un jau norunāts: kur un kad satikties, pārrunāt par dzīvi, par to, ka mums taču reiz jāatgriežas Latvijā!

Un tad tas viss beidzās: negausīgais kara nezvērs bija aprimis. Todien, kad Berlīnē parakstīja bezierunu kapitulācijas aktu, strādnieku ēdnīcā dāsnī baroja ar prosas biežputru un ļardu — no Amerikas atsūtītiem rozā krāsas taukiem. Todien ar savas elektromontieru brigādes biedru Aleksandru Demičevu nopirkām puslitru parastā baltā šņabja, ko arī todien pārdeva bez kādiem taloniem.

Uzkāpām augstā, plikā, sikām zālītēm apaugušajā, mālainā paugurā, lējam dedzinošo šķidrumu tējas glāzēs un dzērām par to, ka esam palikuši dzīvi.

Siltajā, saules pilnajā maija dienā ātri apreibām.

Uzkodām meža sīpolu — lakšu — lokus, kas bagātīgi auga Ufimkas upes krasta krūmmalās. Pie reizes notiesājām arī visu dienas maizes devu.

— "Tu brauksi uz Latviju? Tu taču gribi savā valodā runāt, ja? Visi latvieši runā latviski, — prātoja Aleksandrs, iesilis no ieņemtās dziras. — Citādi nekā nesanāk: kāds tu vari būt latvietis, ja tu nerunā latviski. Es braukšu uz Išimbajevu, savu dzimto pilsētu. Tur man līgava. Ja tu zinātu, kas tā par krievu skaistuli! Ja, ja, latvietim jādzīvo Latvijā. Nudien, citādi nekādi nevar!"

Drīzi vien no darba kara rūpnīcā esmu atbrīvojies, es pošos ceļā. Man nekādu saiņu un tašu un sainīšu nav. Visa manta un bagātība — neliels kofertītis, un tas, kas mugurā. Vatenis un novalkātā kareivja ziemas cepure — ušanka — atstāti kopmītnē uz naglas, kirzas zābaki — pagultē. Biļetē līdz Rīgai norādīts, ka mana vieta septītajā vagonā.

Aiz Ufas dzelzceļa stacijas un laukuma nami un nameļi tūdaļ kāpj kraujā kalnā. Šurp satek divas ielas. Pa kreisi, piebremzēdams, lēni lejup slīd rūsgansarkans tramvajs. Viss, ko skatu, nekad no atmiņas neizzudīs. Tāpat, kā tie divdesmit trīs mana mūža sākuma gadi. Un bērnības dienas Bakaldinā, kad mūsmāju pagalmā, mani mazu esam, pamatīgi ar spārnēm noslānīja zostēviņš, kad no kārtīm saslietā vasaras kukniņa aizdegās, un to dzēst saskrēja visi tuvējie kaimiņi. Un pirmā skolas diena Kalnaskolā, un arī mācības Upīša skolā... Daudz, daudz dienu un daudz notikumu.

Klaidz vagonu riteņi... Drīz būs Nižegorodkas pārbrauktuve, pie kuras rītos un vakaros pietāj strādnieku vilcieni, kas kursē no Djomas stacijas līdz Čerņikovkai un Šakšas ciematam. Pēc pāris minūtēm stāvais Belajas upes krasts pie Ufas it kā aizvirzīsies pa kreisi, un man pavērsies plašs skats līdz pat upes likumam — Ciganskaja poļāna ciematam. Upes krasts ir stāvs, tikai šaura josliņa pašā ūdens malā ļauj gājējiem izlaipot. Kraujais krasts, — tas ir Slučevskas kalns, no kura var skatīt apkārtni desmitiem kilometru

tālu: tur tālumā — Djomas upītes rāmais plūdums, pa labi — Transsibīrijas dzelzceļa tilts.

... Aizdārd tilts pāri Volgai, aiz muguras paliek Maskavas ugunis. Drīz Latvijas robeža...

Šobrīd sirds pukst nez kāpēc straujāk? Es stāvu pie vagona loga, un raugos uz priekšu, kur patlaban noriet saule, kur garo vagonu rindū naski velk lokomotīve.

Jūtu, ka man uz pleca uzgulst kāda roka. Atskatos. Kāda sagadīšanās! Tur, aiz muguras stāv bakaldinietis Alberts Kubliņš. Par mani gados nedaudz jaunāks, no kara dzimavām paglābies laimīga gadījuma pēc.

— "Gaidi robežas vārtus? Arku?"

— "Gaidu, — atsaku. — Gribu redzēt, kur sākas Tēvu zeme."

— "Es arī."

Tad pāri mūsu galvām aizpeld tie sengaidītie Goda vārti. Robeža. Cik žēl, ka tos neredzēs ne mana vecāmāte Jūle, ne mans tēvs, kas dzimis Kurzemē, ne arī mans vectēvs Kristaps, kurš devies kādreiz tālumā, lai iegūtu sev "kaktiņu un stūrīti" zemes.

... Agrais septembra rīts mūs abus sagaida Rīgas stacijā. Viņš, Alberts, dodas pie saviem radiem, kas visu laiku dzīvojuši Latvijā, bet es — uz Ķemeriem, kur jau apmeties uz dzīvi mans tēva brālis Jānis Liepiņš.

Pēc pāris dienām Jānis ved mani uz jūru. To es nekad neesmu redzējis. Peldos. Naktis jau pieturas vēsas, un ūdens ir kļuvis dzestrs. Kā mazs puika grābju riekšavās baltās Bigaunkrasta smiltis un svežu gaisā. Kaijas groza galvas un brīnās: jocīgs cilvēks uzradies, te tādi nav manīti.

— "Basas upes ūdeni varēja dzert, — šito — nē, — saku Jānim, nogaršojis malku. — Rūgts tas Baltijas jūras ūdens."

Tad es izplešu rokas, man itkā gribētos lidot. Es jūtu, cik stipri daudzās mana sirds: es taču saaugu ar savu Tēvzemi!

— "Jāni, vai tu saproti, ka mēs esam savā Tēvzemē?! Vai saproti?"

— "Saprotu, Arvi," viņš jūsmīgi piekrīt.

Kāpjam divriteņu seglos un ripinām atpakaļ uz Ķemeriem.

Tikai todien vēl nezināju, ka tēvbrāli Ernestu paņēmis karš. Nezināju, ka nav vairs bakaldinieša Noriņa, kas ar vienu roku varēja pacelt divas divpudu bumbas, ka bez vēsts pazudis mans klases biedrs Alfons Freibergs, ka kritis Jānis Ārons un Ēvalds Ķikuts un to, ka no 85 karā iesauktajiem latviešiem — bakaldiniešiem dzīvi vai sakropļoti atgriezušies tikai daži... Un es nezināju arī to, ka Ukrainā, netālu no Žitomiras kritusi meitene ar zilām acīm, tā,

kura teica, ka es neesot tāds pats, kā citi dulburi biksēs. Viņas vārds — Austra Vīburga...

Mēs, bakaldīnieši vēl nezinājām, ka nekad vairs neatgriezīsies tie, kurus 1937. un 1938. gadā arestēja, vainu neuzrādot. Mēs vēl nezinājām, ka viņi, staļinisko slepkavu lodēm cauršauti, ir aprakti Ufa Sergija kapos, zemi rūpīgi nolīdzinot...

Latviešu tautas Lūgsna viņus nekad vairs neatvedīs mājup...

Marta Ģibiete

Viss izmainījies

(No vēstules A.Aunam — Urālietīm 1996. gadā)

... Sociālais stāvoklis Bakaldīnā ir mainījies: vairākums tagad te ir baškīri. Gandrīz visi latvieši ir atgriezušies Tēvzemē. Latviešu tauta te pilnīgi izzūd. Tos, kas palikuši, var uz roku pirkstiem saskaitīt. Es, mans brālis, un māsa, Kārlis Pēcs, Lidija un Anna Kūzikas, Viktors Brants, Ādofs, Žanis un Pēteris Skujiņi, Viktors Lapsiņš ar māsu Melāniju, ir vēl Vilma un Milda Skujiņas, Vera Miezīte, Milda un Ermīne Rozītes — visi pensionāri. Ja jau tiekamies, tad pāris vārdu latviski vēl parunājam.

Viss tagad te krieviski. Bērni mācās krievu valodā. Bibliotēkā latviešu grāmatu nav, nav arī latviešu laikrakstu. Un ja arī tādus piesūtītu, mūsu dzīve ir tāla, no Latvijas atrauta, visai neizprotama. Radio un televīzija — krievu un baškīru valodā.

Gadījās vēl jo sliktāk: daži pirms 1991. gada centās aizbraukt no Bakaldīnas uz Latviju, diemžēl, tā puse viņus atraidīja; nebija tur ne pajumtas, ne arī darba. Latvija "parādīja" viņiem durvis... Tā nu Viktora Skudras, Viktora Kadanceva un Augusta Pidriķa dēla iedzīve, kas bija iesaiņota dzelzceļa konteineros, tika atvesta atpakaļ. Latvija latviešiem pagrieza muguru...

Kā te tagad saimnieko? Kopsaimniecība "Majak" (kādreiz slavenā "Bāka") pilnīgi sabrukusi. Izveidota milzīga valsts saimniecība: ne gala, ne malas, no baškīru sādžas Tavkačevas līdz Terekļiem un krievu ciematam Valentīnovkai. Agrāk no mūsu kopsaimniecības ganāmpulka vienas govys vidēji slauca 4500 līdz 5000 litru, tagad — labi, ja nedaudz vairāk par 1000 litriem, kaza dod pienu vairāk... Ražas niecīgi mazas. Likumus neviens neievēro, katrs dara, ko grib un ne par ko neatbild.

Kaut kā jau iztiekam. Ceram, ka kādreiz būs labāk. Ja to piedzīvosim...

*Gaidiet mani, Latvijas meži!
Pārnākšu paguris, savainots, drūms.
Mani dziedēt varēs ik egle,
Mierināt iespēs ik upmalas krūms.*

*Gaidiet mani, Latvijas upes!
Pārnākšu izslāpis. Slāpes dzēst
Vienīgi jūsu tecējums klusais,
Vienīgi jūsu šalkojums spēs.*

*Gaidiet mani, Latvijas kalni!
Pārnākšu, dūksnāju elpas skauts.
Paceliet galotņu plecoss, lai vēji,
Dzimtenes vēji pāri man trauc.*

*Gaidiet mani, Latvija māte! –
Mājup pie tevis celts neredzams tilts.
Gaidiet mani, dzīvie un veži!
Gaidiet mani, dzimtenes smilts!*

Gunārs Freimanis

Latviešu kolonijas Padomju Savienībā

Pēc K.Šķiltera 1928. gadā publicētajiem datiem. Daudzām atzīmēta tuvākā dzelzceļa stacija vai pasta nodaļa. Gadu gaitā apdzīvoto vietu administratīvais dalījums var būt mainījies, likvidētas pasta nodaļas, pat dzelzceļa stacijas un to nosaukumi. Taču latviešu koloniju saraksts un to atrašanās vieta ir vēsturiski svarīga, jo var noderēt par pieturpunktu nevien juridisko dokumentu meklēšanai arhīvos, bet arī savas dzimtas sakņu izpētei, tālo radu un paziņu meklēšanai.

Ļeņingradas apgabals Ļeņingradas rajons

1. Estonskij poselok, 15 saimniecības, dzelzceļa stacija (turpmāk – dz. st.) Ļubāņa.
2. Rāvene, dibināta 1890. g. 22 saimniecības, dz. st. Ušaki.
3. Marjina, dibināta 1868. g. 43 saimniecības, dz. st. Ušaki.
4. Konduja, dibināta 1890. g. 30 saimniecības, dz. st. Ļubāņa.
5. Korodino-Maļinovka, dibināta 1890.g., 49 saimniecības, dz. st. Ļubāņa.
6. Tigoda (Kurzemes), dibināta 1871.g., 21 saimniecība, dz. st. Ļubāņa.
7. Puzireva, dibināta 1872.g., 19 saimniecības, dz. st. Ļubāņa.
8. Mankoševa, dibināta 1889.g., 13 saimniecības, dz. st. Babino.
9. Sokolova-Ručēja, dibināta 18??g., 22 saimniecības, dz. st. Ļubāņa.
10. Pustaja Sereodka, 17 saimniecības, dz. st. Ļubāņa.

11. Šari, dibināta 18???.g., 8 saimniecības, dz. st. Ušaki.
12. Vairākas sīkas kolonijas. Dibinātas 1891. gadā.

Lugas rajons

13. Tikānovogrīva, 5 saimniecības.
14. Buzāni, 9 saimniecības.
15. Serebrjaka, 9 saimniecības.
16. Darjina, 17 saimniecības, dz. st. Luga.
17. Kurina, dibināta 1892. g., 12 saimniecības, dz. st. Pļusa.
18. Pogorelova, dibināta 1882.g., 7 saimniecības.
19. Zakrupje, 6 saimniecības.
20. Holohina, 14 saimniecības, dz. st. Strūgi Krasnije.
21. Dobriva, 16 saimniecības.
22. Trojerozņiki, 12 saimniecības.
23. Ponažboka, 17 saimniecības.
24. Kačegošča, dibināta 1865.g., 55 saimniecības.
25. Kudepzanošje, dibināta 1865.g., 22 saimniecības.
26. Golubka, 13 saimniecības.
27. Deviče, 8 saimniecības, dz. st. Pļusa.
28. Grivčevo, 8 saimniecības, dz. st. Pļusa.
29. Novoljino, 8 saimniecības, dz. st. Novinka.
30. Kļima, dibināta 1910.g., 23 saimniecības, dz. st. Novinka.
31. Abramova, dibināta 1910.g., 18 saimniecības, dz. st. Novinka.
32. Vlasova, 16 saimniecības, dz. st. Novinka.

Novgorodas apgabals

33. Šolkova, dibināta 1883.g., 40 saimniecības, Apraksinskas pasta nodaļa.
34. Berezova, dibināta 1874.g., 97 saimniecības, pasta nodaļa (turpmāk - p/n) Novgoroda.
35. Nikolajeva, dibināta 1877.g., 62 saimniecības, p/n Novgoroda.
36. Jermoļina, dibināta 1877.g., 22 saimniecības, p/n Novgoroda.
37. Vtorije Našči, dibināta 1867.g., dz. st. Ļuboļāgi.
38. Kuņicka, dibināta 1884.g., 15 saimniecības, p/n Novgoroda.
39. Tjeremce (Kurzemes), dibināta 1878.g., 40 saimniecības, dz. st. Mjasnoj Bor.
40. Krečnova, dibināta 1887.g., 27 saimniecības, dz. st. Podberezje.
41. Tigoda, dibināta 1875.g., dz. st. Muravjevskije kazarmi.
42. Ņikitina, dibināta 1892.g., 11 saimniecības, dz. st. Muravjevskije kazarmi.
43. Vaškova, dibināta 1880.g., 6 saimniecības, dz. st. Spasko-Poljista.
44. Ļesina, dibināta 1893.g., 28 saimniecības, dz. st. Podberezje.
45. Tatjina, dibināta 1893.g., 3 saimniecības, dz. st. Podberezje.
46. Dimitreva, dibināta 1900.g., 19 saimniecības, dz. st. Novgoroda.

Čermovas rajons

47. Dubrova, dibināta 1874.g., 23 saimniecības, dz. st. Ļuboļadi.
48. Seredogonci, dibināta 1883.g., 10 saimniecības, p/n Samokraži.

Mladovišeras rajons

49. Dereva, dibināta 1864.g., 101 saimniecība, p/n Gruzina.
50. Ļubļino, dibināta 1869.g., 42 saimniecības, p/n Gruzina.

Čudovas rajons

51. Kolomovka, dibināta 1869.g., 118 saimniecības, p/n Čudova.
52. Otra Karpova, dibināta 1855.g., 51 saimniecība, p/n Čudova.
53. Otrā Luka, dibināta 1886.g., 30 saimniecības, p/n Čudova.
54. Kamenka, dibināta 1880.g., 11 saimniecības, p/n Seliči.
55. Seliči, dibināta 1871.g., 9 saimniecības, p/n Seliči.
56. Pjatoполе, dibināta 1875.g., 9 saimniecības, p/n Seliči.
57. Četverpole, dibināta 1870.g., 5 saimniecības, p/n Seliči.
58. Karlova, dibināta 1865.g., 69 saimniecības, p/n Čudova.
59. Ogareva, dibināta 1867.g., 17 saimniecības, p/n Oskuji.
60. Selci, dibināta 1867.g., 4 saimniecības, p/n Oskuji.

Bronņicas rajons

61. Sokoli, dibināta 1892.g., 8 saimniecības, p/n Zaiceva.
62. Maksimovka, dibināta 1892.g., 9 saimniecības, p/n Zaiceva.
63. Filipovka, dibināta 1892.g., 7 saimniecības, p/n Zaiceva.
64. Lužņina, dibināta 1893.g., 30 saimniecības, p/n Zaiceva.
65. Žaruhska, dibināta 1891.g., 13 saimniecības, p/n Zaiceva.
66. Četras kolonijas bez nosaukuma. Dibinātas 1892.-98. g. 14 saimniecības, p/n Zaiceva.

Krestcu rajons

67. Budri, dibināta 1880.g., 13 saimniecības, p/n Krestci.
68. Krasnij Gorodok, dibināta 1910.g., 10 saimniecības, p/n Krestci.
69. Kamenka, dibināta 1880.g., 15 saimniecības, p/n Krestci.
70. Divas mazākas kolonijas bez nosaukuma, dibinātas 1886.g., 10 saimniecības, p/n Krestci.

Polas rajons

71. Klabučina, dibināta 1897.g., 10 saimniecības, p/n Zaiceva.
72. Vološa, dibināta 1912.g., 15 saimniecības, p/n Zaiceva.
73. Selcova, dibināta 1867.g., 8 saimniecības, p/n Poļskij Rik.
74. Studenci, dibināta 1908.g., 6 saimniecības, p/n Poļskij Rik.
75. Trīs mazākas kolonijas, dibinātas 1898.g., 8 saimniecības, p/n Poļskij Rik.

Molvoticas rajons

76. Desmit mazas apmetnes, dibinātas 1890.g., 18 saimniecības, p/n Veļikaja.

Pleskavas apgabals

77. Katjeņa, dibināta 1884.g., 66 saimniecības, dz. st. Novoselje.
78. Pustobeža, dibināta 1880.g., 38 saimniecības, dz. st. Novoselje.
79. Brivila, dibināta 1879.g., 15 saimniecības, dz. st. Novoselje.

Veļikije Luku apgabals

80. Gruhova, dibināta 1867.g., 90 saimniecības, p/n Holma.
81. Zabolotje, dibināta 1877.g., 39 saimniecības, p/n Zabolotje.
82. Ļihušina, dibināta 1885.g., 18 saimniecības, p/n Ļihušina.
83. Belaja Ļipa, dibināta 1903.g., 8 saimniecības, p/n Veļikije Luki.
84. Iljinazujeva, dibināta 1913.g., 19 saimniecības, p/n Veļikije Luki.
85. Novoadamova, dibināta 1885.g., 80 saimniecības, p/n Usvjati.
86. Safjanova, dibināta 1885.g., 50 saimniecības, p/n Usvjati.
87. Grīva, dibināta 1885.g., 22 saimniecības, p/n Veļiža.
88. Grabļina, dibināta 1887.g., 15 saimniecības, p/n Iljina.
89. Iljina, dibināta 1887.g., 40 saimniecības, p/n Iljina.
90. Šajā apkaimē izkaisītas apmēram 120 saimniecības.

Kopumā lēšot, toreizējā Ļeņingradas apgabalā latviešiem piederēja 2309 lauku saimniecības. Šajā apgabalā darbojās 27 latviešu skolas.

Smolenskas apgabals

(pirms 1917. gada – Smolenskas guberņa)

Smolenskas apriņķis

92. Veļina, dibināta 1888.g., 93 saimniecības, p/n Katiņuspenskaja.
93. Bašutki, dibināta 1896.g., p/n Katiņuspenskaja.
94. Zeļenki, dibināta 1899.g., 9 saimniecības, p/n Katiņuspenskaja.
95. Karabanova, dibināta 1899.g., 11 saimniecības, dz. st. Ļeļevinskaja.
96. Rakitina, dibināta 1894.g., 12 saimniecības.
97. Kaškurina, dibināta 1884.g., 63 saimniecības, p/n Žicici Baški.
98. Nankoviči, dibināta 1912.g., 23 saimniecības, p/n Demidova.
99. Krasnijdvora, dibināta 1890.g., 5 saimniecības, p/n Kudrja.
100. Stariņi, dibināta 1891.g., 5 saimniecības, dz.st. Rudņa.
101. Krasinki, dibināta 1891.g., 7 saimniecības, dz.st. Rudņa.
102. Kostenki, dibināta 1886.g., 4 saimniecības, dz.st. Rudņa.
103. Stāji, 11 saimniecības, dz.st. Rudņa.
104. Žeglova, dibināta 1915.g., p/n Moščinka.
105. Gaļcova, dibināta 1903.g., 12 saimniecības, p/n Moščinka.
106. Petrozaluže, dibināta 1903.g., 8 saimniecības, p/n Moščinka.
107. Markati, dibināta 1903.g., p/n Moščinka.
108. Petrova, dibināta 1894.g., 6 saimniecības, p/n Moščinka.
109. Rakovrova, dibināta 1894.g., 4 saimniecības, p/n Moščinka.
110. Zaharina obreznaja, dibināta 1885.g., 13 saimniecības, p/n Moščinka.
111. Kudrimova, dibināta 1900.g., 8 saimniecības, dz.st. Kurdimova.
112. Hatjanova, dibināta 1897.g., 10 saimniecības, dz.st. Kurdimova.
113. Truhonova, dibināta 1894.g., 6 saimniecības, dz.st. Kurdimova.
114. Sergejevka, dibināta 1913.g., 5 saimniecības, dz.st. Kurdimova.

Jarcevas apriņķis

115. Rostova, dibināta 1884.g., 31 saimniecība, p/n Ribševa.
116. Petrovka, dibināta 1903.g., 16 saimniecības, p/n Ribševa.
117. Mohina, dibināta 1886.g., 17 saimniecības, p/n Ribševa.
118. Gorecka, dibināta 1886.g., 7 saimniecības, p/n Ribševa.

119. Belkova, dibināta 1889.g., 6 saimniecības, p/n Ribševa.
120. Volkova, dibināta 1913.g., 16 saimniecības, p/n Rožnova.
121. Pirogova, dibināta 1900.g., 22 saimniecības, p/n Rožnova.
122. Lukjanova, dibināta 1903.g., 10 saimniecības, dz.st. Kurdimova.
123. Gavriloņa, dibināta 1894.g., 31 saimniecība.
124. Jūdina, dibināta 1886.g., 41 saimniecība, p/n Pogolka.
125. Milohova, dibināta 1909.g., 9 saimniecības, dz.st. Milohova.
126. Vorotišina, dibināta 1903.g., 19 saimniecības, dz.st. Jarceva.
127. Lisičina, dibināta 1896.g., 8 saimniecības, dz.st. Rožnova.
128. Stogova, dibināta 1905.g., 11 saimniecības, p/n Priļesskoje.
129. Borisova, dibināta 1913.g., 5 saimniecības, dz.st. Kurdimova.
130. 35 saimniecības izkaisītas deviņās grupās bez nosaukuma.

Belojas apriņķis

131. Medvedeva, dibināta 1896.g., 27 saimniecības, p/n Holmžirkovskoje.
132. Gunderova, dibināta 1900.g., 9 saimniecības, p/n Verhovoje.
133. Maļņina, dibināta 1886.g., 8 saimniecības, p/n Seļišče.
134. 19 saimniecības apmetušās trīs grupās bez nosaukuma.

Roslavļas apriņķis

135. Rogova, dibināta 1884.g., 43 saimniecības, p/n Stodoļišče.
136. Sorvirogova, dibināta 1886.g., 22 saimniecības, p/n Stodoļišče.
137. Semjonovka, dibināta 1910.g., 16 saimniecības, p/n Kļuksova.
138. Ščotkina, dibināta 1913.g., 10 saimniecības, p/n Sirkovskaja.
139. Šmaņina, dibināta 1912.g., 4 saimniecības, p/n Kostiri.
140. Hotejevka, 5 saimniecības, p/n Kostiri.

Jelņas apriņķis

141. Izmailova, dibināta 1910.g., 14 saimniecības, p/n Ozerišče.
142. Ņikiforova, dibināta 1910.g., 14 saimniecības, p/n Ozerišče.
143. Gnezdilova, dibināta 1912.g., 10 saimniecības, dz.st. Pavļņina.
144. Jūdina, dibināta 1912.g., 6 saimniecības.
145. Marjina, dibināta 1913.g., 7 saimniecības, p/n Sludzjanoje.
146. Semjonova, dibināta 1912.g., 7 saimniecības, p/n Pavļņina.
147. Boltjutina, dibināta 1900.g., 6 saimniecības.

Vjazmas apriņķis

- * 148. Trisvjati, dibināta 1896.g., 79 saimniecības, p/n Kozuļina.
149. Buličeva, dibināta 1896.g., 79 saimniecības, p/n Kozuļina.
150. Holma, dibināta 1906.g., 14 saimniecības, p/n Novokļetki.
151. Pļškova, p/n Vjazma.

Komūnas

152. Bezsonova, dibināta 1922.g.
153. Bednota, dibināta 1924.g.
154. Proletariāts, dibināta 1924.g.
155. Batrak ("Iebūvietis"), dibināta 1924.g.
156. Stučka, dibināta 1924.g.
157. Darbs, dibināta 1922.g.

Pavisam Smoļenskas guberņā latviešiem tolaik piederēja 918 zemnieku saimniecības.

Baltkrievija Vitebskas apgabals Ļežnas rajons

158. Matuševa, dibināta 1887.g., 41 saimniecība.
159. Kultjatina (Sliznova), dibināta 1885.g.
160. Brežesova, dibināta 1882.g., 29 saimniecības.
161. Uņa, dibināta 1873.g., 22 saimniecības.
162. Gričonka, 18 saimniecības.
163. Buja, dibināta 1873.g., 22 saimniecības.
164. Glodņika, dibināta 1873.g., 41 saimniecība.
165. Gorbova, dibināta 1900.g., 25 saimniecības.
166. Borsejeva, dibināta 1903.g., 30 saimniecības.
167. Kamenka, 25 saimniecības.
168. Razumova, 35 saimniecības.
169. Marčutkova, 9 saimniecības.
170. Vagrotčina (Šļomki), dibināta 1885.g., 15 saimniecības.
171. Zaoļša, dibināta 1896.g., 10 saimniecības.
172. Poddubje, dibināta 1896.g., 10 saimniecības.
173. 112 saimniecības izkaisītas pa sīkām kolonijām bez oficiāla nosaukuma.

Visočānu rajons

174. Vidreja, dibināta 1871.g., 46 saimniecības.
175. Ramšina, dibināta 1874.g., 12 saimniecības.
176. Staseva, 12 saimniecības.
177. Lašpeva, dibināta 1884.g., 9 saimniecības, p/n Krinki.
178. Žilintšina, dibināta 1879.g., 7 saimniecības, p/n Krinki.
179. Zabolotje, dibināta 1874.g., 10 saimniecības, p/n Krinki.
180. Internacionāle, dibināta 1925.g., 6 saimniecības.
181. Kosteva, 21 saimniecība.
182. Solovjova, 18 saimniecības.
183. 75 saimniecības izvietojušās sīkās grupās bez nosaukuma.

Vitebskas rajons

184. Šulceva, 32 saimniecības.
185. Manulka, dibināta 1872.g., 28 saimniecības.
186. Obuhova, dibināta 1884.g., 22 saimniecības.
187. Levantova, dibināta 1888.g., 22 saimniecības.
188. Luskanova, dibināta 1903.g., 8 saimniecības.
189. Hrapoviči, dibināta 1868.g., 10 saimniecības.

Gorodokas rajons

190. Paļminka, dibināta 1886.g., 34 saimniecības.
191. Baļesskaja, 6 saimniecības.
192. Artelis "Malije Staiki", dibināts 1924.g., 8 saimniecības.

Suružas rajons

193. Pudiķi, dibināta 1867.g., 61 saimniecība.

Mežinas rajons

194. Potašņa, 75 saimniecības.

Mogiļevas apgabals

Bihovas rajons

195. Grudinovka, dibināta 1863.g., 130 saimniecības, p/n Bihova.

Čečevicu rajons

196. Honova, dibināta 1884.g., 32 saimniecības, p/n Čečeviči.

Lupolovas rajons

197. Latviešu Birzs, dibināta 1883.g., 43 saimniecības, p/n Lupolova.

Kļimoviču rajons

198. Gaļitčmiza, dibināta 1871.g., 100 saimniecības, p/n Miloslaviči.

Mogiļevas rajons

199. Voloki, dibināta 1898.g., 18 saimniecības.
200. Krasnijdvora, dibināta 1908.g., 10 saimniecības.

Minskas apriņķis

201. Krasnova, dibināta 1882.g., 12 saimniecības, p/n Novoborisova.
202. Uperoviči, dibināta 1908.g., 11 saimniecības, p/n Novoborisova.

Bobruiskas apriņķis

203. Vjaterska, dibināta 1868.g., 79 saimniecības, p/n Rudobelka.
204. Hļebnaja Poļana, dibināta 1906.g., 25 saimniecības, p/n Rudobelka.

Gomeļas apriņķis

205. Vasiļjevka, dibināta 1913.g., 13 saimniecības, p/n Ditloviči.
206. Jaunā Rādina, dibināta 1907.g., 25 saimniecības, p/n Kamarina.

Polockas apriņķis

207. Vaclava, dibināta 1888.g., 96 saimniecības, p/n Vaclava.
208. Beloja, dibināta 1860.g., 28 saimniecības, p/n Vorovuha.
209. Detovčina, dibināta 1884.g., 23 saimniecības, dz.st. Gorjani.
210. Pustoša, 8 saimniecības, dz.st. Polocka-2.
211. Paderi, dibināta 1886.g., 26 saimniecības, Osvejas rajona p/n Paderi.
212. Vasiļki, Topori un Prihola, dibinātas 1877.g., 24 saimniecības, p/n Marici.

Oršas apriņķis

213. Gruzdi, dibināta 1870.g., 19 saimniecības, p/n Boguševska.
214. Ganu Sinbora, 23 saimniecības.

215. Kolina, 7 saimniecības.

Dažādās vietās nelielās saimniecību grupās bez nosaukuma atradās vēl 94 saimniecības, bet pavisam Baltkrievijā bija 1890 latviešu lauku saimniecības.

Brjanskas guberņa

- 216. Baltijas atbalss, dibināta 1907.g., 59 saimniecības, p/n Tukovka.
- 217. Atvase, dibināta 1911.g., 30 saimniecības, p/n Ļudinka Kļeņņa.
- 218. Gorbačova, dibināta 1898.g., 9 saimniecības, p/n Ļudinka Kļeņņa.
- 219. Džatkova, dibināta 1898.g., 14 saimniecības, p/n Džatkova.
- 220. Postuši, dibināta 1897.g., 12 saimniecības, p/n Zikejeva.

Ziemeļkaukāzs

Donas apvidus

- 221. Taurupe, dibināta 1876.g., apm. 45 saimniecības, dz.st. Stepnaja.
- 222. Zvaigznīte, dibināta 1875.g., apm. 45 saimniecības, dz.st. Stepnaja.
- 223. Zubova Balka, dibināta 1875.g., 23 saimniecības, dz.st. Albaši.
- 224. Blāzma, dibināta 1882.g., 25 saimniecības.
- 225. Kuļturka, dibināta 1924.g., 23 saimniecības.

Kubaņas apvidus

- 226. Lēģerieši, dibināta 1885.g., 40 saimniecības, dz.st. Hutorskaja,
- 227. Tihoreckaja, Upmalieši, Berezāna un citās sīkākās kolonijās bija apmēram 50 saimniecību, turklāt Soču un Suhumu apkaimē bija vēl apmēram 40 latviešu zemnieku saimniecības.

Baškīrija

- 228. Arhangele (Arhlatvieši), dibināta 1891.g., 432 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 229. Arhangele-Skimka, 37 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 230. Grigorjevas viensētas, 6 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 231. Liepciems, 18 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 232. Nikolajevas viensētas, 15 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 233. Rodinskas viensētas, 8 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 234. Petropavlovskas viensētas, 11 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 235. Skimkas Kalniņa kolonija, dibināta 1888.g., 22 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
- 236. Ozolciems, dibināta 1897.g., 22 saimniecības, p/n Igljino.
- 237. Severmije hutora, 12 saimniecības, p/n Igljino.
- 238. Austrumciems, dibināta 1883.g., 139 saimniecības, p/n Igljino.
- 239. Baltijciems, dibināta 1885.g., 49 saimniecības, p/n Igljino.
- 240. Simbirska, 51 saimniecība, p/n Igljino.
- 241. Novocvetajevka, 13 saimniecības, p/n Igljino.
- 242. Rīgas kolonija, dibināta 1900.g., 18 saimniecības, p/n Igljino.
- 243. Puķuciems, dibināta 1889.g., 40 saimniecības, p/n Igljino.
- 244. Levantasima, dibināta 1923.g., p/n Igljino.
- 245. Baložciems, dibināta 1885.g., 70 saimniecības, p/n Uluteļaka.

246. Jelohovskije hutora, 9 saimniecības, p/n Uluteļaka.
 247. Novopodežinskije hutora, 5 saimniecības, p/n Uluteļaka.
 248. Jegorzinskije hutora, 47 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
 249. Benzovskije hutora, dibināta 1888.g., 15 saimniecības, p/n Arhangeļskoje.
 250. Bankova kolonija, dibināta 1901.g., 16 saimniecības, Sterlitamakas apriņķa p/n Kalašovska.
 251. Orehovas kolonija, dibināta 1901.g., 23 saimniecības, Beļebejas apriņķa p/n Ziļderova.
 * 252. Bakaldina, dibināta 1901.g. (atdalīta no Arhlatviešiem), 204 saimniecības, p/n Bakaldino.
 Pavisam Baškīrijā bija 1372 latviešu lauku saimniecības, no kurām 90 izkaisītas pa dažādiem rajoniem.

Maskavas guberņa

253. Tompa, dibināta 1909.g., 28 saimniecības, Voskresenskas apriņķa p/n Petrovskas pagasts.
 254. Pokrovska, dibināta 1910.g., 45 saimniecības, Kļina apriņķa Soboļskas pagasts.
 255. Latviešu viensētas, dibinātas 1908.g., 9 saimniecības, p/n Dorševa.
 256. Komūna "Zemnieks", dibināta 1922.g., p/n Dolgoļdalje.

Severodvinskas guberņa

257. Maloma Oparina, dibināta 1909.g., 100 saimniecības, Permas-Kotlasa dz. st. Opraina.

Simbirskas (Uļjanovskas) guberņa

258. Trubčina, dibināta 1887.g.
 259. Baltijas (Čakalnes) kolonija, dibināta 1875.g., 70 saimniecības, Sizraņas apriņķa Čolovinskas pagasts.
 260. Simirša, dibināta 1875.g., 18 saimniecības, Sizraņas apriņķa Staroračeiskas pagasts.
 261. Valitčina, dibināta 1903.g., 18 saimniecības, Sizraņas apriņķa p/n Dvorjanska.

Saratovas guberņa

262. Aleksandrovas kolonija, dibināta 1887.g., 48 saimniecības, Voļskas apriņķa p/n Baranova.

Tveras guberņa

263. Nemka, dibināta 1895.g., dz.st. Tvera.
 264. Sadņikova, dibināta 1895.g., dz.st. Tvera.
 265. Gordenka, dibināta 1894.g., dz.st. Ohvata.
 266. Vozdviženka, dibināta 1885.g.
 267. Brandta kolonija, dibināta 1885.g.

Kalugas guberņa

268. Daniševska kolonija, dibināta 1906.g., 41 saimniecība, p/n Djatčina.

269. Kukļeika, dibināta 1909.g. 12 saimniecības, p/n Malojarceva.
Padomju Savienības Eiropas daļā atradās vēl deviņas latviešu kolonijas ar 153 saimniecībām. Blakus tam 550 latviešu zemnieku saimniecības lielās grupās bija izkaisītas dažādos mazapdzīvotos rajonos.

Sibīrija un Tālie Austrumi

Omskas apgabals

Krutinskas rajons

* 270. Rižkovas kolonija, dibināta 1802.g., 312 saimniecības (kopā ar cittauniešiem), p/n Krutinskoje.

271. Liepājas viensētas, dibinātas 1912.g., p/n Krutinskoje.

272. Kozuļina, dibināta 1883.g., p/n Krutinskoje.

Nazivajevkas rajons

273. Korotkova, dibināta 1898.g., 55 saimniecības, p/n Nazivajevskoje.

274. Stankeviči, dibināta 1896.g., 26 saimniecības, p/n Nazivajevskoje.

275. Baltijas kolonija, dibināta 1916.g., 6 saimniecības, p/n Nazivajevskoje.

276. Aļinkova (Aļeksandrova), dibināta 1883.g., 50 saimniecības, p/n Nazivajevskoje, dz.st. "45. razjezd".

Kormilovkas rajons

277. Saltikova, dibināta 1896.g., 63 saimniecības, dz.st. Korņilovka.

278. Latiševa, dibināta 1893.g., 52 saimniecības, dz.st. Korņilovka.

279. Artelis "Ravenstvo", dibināts 1928.g.

280. Semjonova, dibināta 1906.g., 100 saimniecības, dz.st. Korņilovka.

Kalačinskas rajons

281. Vecrīgas kolonija, dibināta 1860.g., 82 saimniecības, p/n Kalačinska.

282. Jermolajevka, dibināta 1886.g., 41 saimniecība, p/n Kalačinska.

* 283. Elizabetes kolonija (Sādža Pļeņova), dibināta 1896.g., 149 saimniecības, p/n Kalačinska.

284. Kovaļeva, dibināta 1864.g., 36 saimniecības, dz.st. Koloņija.

285. Garie hutori, 10 saimniecības.

Krestinskas rajons

286. Marinovka, dibināta 1896.g., 53 saimniecības, dz.st. Kalačinska.

Ļubļinas rajons

287. Kurzemes komūna, dibināta 1920.g., p/n Marinovka.

288. Vladimirovka, dibināta 1856.g., 53 saimniecības, dz.st. Dragunskaja.

289. Artelis "Primer", dibināts 1929.g.

Ačairas rajons

290. Artelis "Objediņeņije", dibināts 1920.g.

Taras apriņķis

Jekateriņinas rajons

291. Vidzemes kolonija, dibināta 1908.g., 15 saimniecības, p/n Jekateriņinskoje. Visas šī rajona latviešu kolonijas un ciemus apkalpoja viena pasta nodaļa.

292. Meževāja, dibināta 1907.g., 26 saimniecības.

293. Kurzemes kolonija, dibināta 1896.g., 48 saimniecības.

294. Dubovka (Ozolciems), dibināta 1897.g., 31 saimniecība.

295. Sirbašina, dibināta 1907.g., 37 saimniecības.

296. Brīvate, dibināta 1898.g., 16 saimniecības.

297. Labā Kutisa, dibināta 1897.g., 17 saimniecības.

298. Kreisā Kutisa, dibināta 1907.g., 6 saimniecības.

299. Pskovskaja, dibināta 1911.g., 5 saimniecības.

300. Gorelova, dibināta 1921.g., 3 saimniecības.

301. Roždestvenska, dibināta 1908.g., 5 saimniecības.

302. Sosnovska (Gorodovka), dibināta 1902.g., 7 saimniecības.

303. Augšbebri, dibināta 1903.g., 58 saimniecības.

304. Lejasbebri, dibināta 1906.g., 18 saimniecības.

Znamenskas rajons

305. Bogdanova, dibināta 1885.g., 23 saimniecības, visas šī rajona latviešu kolonijas apkalpoja Znamenskas pasta nodaļa.

306. Mitavskaja (Jelgavas kolonija), dibināta 1898.g., 16 saimniecības.

307. Kīkses kolonija, dibināta 1896.g., 19 saimniecības.

308. Kūkses kolonija, dibināta 1906.g., 19 saimniecības.

Bijskas apriņķis

309. Siņuhi, dibināta 1909.g., 30 saimniecības.

Kuzņeckas apriņķis

310. Latiševka, dibināta 1900.g., 30 saimniecības, p/n Ščeglovska.

Krasnojarskas novads

Ujaras rajons

311. Kamenska-Gornavka, dibināta 1896.g., 110 saimniecības. Visas šī rajona latviešu kolonijas apkalpoja Ujāru pasta nodaļa.

312. Borisova, dibināta 1903.g., 188 saimniecības.

313. Taimenskas (Tomņinskas) kolonija, dibināta 1907.g., 106 saimniecības.

314. Ribkova-Samopravņa, dibināta 1910.g., 50 saimniecības.

315. Panovka, 23 saimniecības.

316. Balaja (starp krieviem), dibināta 1907.g., 14 latviešu saimniecības.

317. Suhonoja, dibināta 1896.g., 156 saimniecības.

Perovskas rajons

318. Imbežas kolonija, dibināta 1904.g., 61 saimniecība, p/n Perovskoje.
319. Krestjanskaja, dibināta 1908.g., 11 saimniecības, p/n Perovskoje.

Manas rajons

320. Ostrovskas kolonija, dibināta 1901.g., 43 saimniecības. Visas šī rajona latviešu kolonijas apkalpoja Šaļinskojes pasta nodaļa.
321. Grjaznaja Kirza (Duļķainā Kirza), dibināta 1908.g., 15 saimniecības.
322. Lejassineru kolonija, dibināta 1909.g., 13 saimniecības.
323. Otradnija, dibināta 1910.g., 9 saimniecības.
324. Sarzibeja, dibināta 1910.g., 32 saimniecības.

Boļšaja Murtas rajons

325. Baranovka, dibināta 1908.g., 15 saimniecības, p/n Boļšaja Murta.

Novoselovskas rajons

326. Aleksandrovska, dibināta 1900.g., 72 saimniecības, p/n Novoselova.
327. Vitebskas kolonija, dibināta 1900.g., 115 saimniecības, p/n Novoselovo.

Krasnojarskas rajons

328. Krasnojarskas viensētas (hutora), dibināta 1909.g., 72 saimniecības, p/n Krasnojarska.

Minusinskas rajons

329. Maļinovka, dibināta 1900.g., 30 saimniecības, p/n Abakana.
330. Krāslavas kolonija (Krāslovka), dibināta 1899.g., 130 saimniecības, p/n Abakana.
331. Algaštiptas kolonija, dibināta 1900.g., 120 saimniecības, p/n Abakana.
332. Mihailovka, 27 saimniecības.
333. Ustjataraka, 20 saimniecības.
334. Stroganova, 30 saimniecības.

Karatužas rajons

335. Lejas Bulāna (Lejas Bulanka), dibināta 1854.g., 253 saimniecības, p/n Karatuza.
336. Volkovi hutora, dibināta 1900.g., 60 saimniecības, p/n Karatuza.

Kanskas apriņķis

337. Lejaslebedevas kolonija, dibināta 1909.g., 30 saimniecības, p/n Troickozaozerskoje.

Amūras apvidus

338. Aizupes kolonija, dibināta 1907.g., 30 saimniecības, p/n Ovsjanka.
339. Vidussalas kolonija, dibināta 1907.g., 10 saimniecības, p/n Ovsjanka.
340. Baltija, dibināta 1907.g., 36 saimniecības, p/n Ovsjanka.

Vladivostokas apvidus

341. Latvija, dibināta 1909.g., 15 saimniecības.
342. Hutori, dibināta 1909.g., 10 saimniecības.
343. Andrejeva, dibināta 1907.g., 12 saimniecības, Imanas apriņķa Novopokrovskas pagasts.

Tomskas apgabals

Krivošejinas rajons

344. Mališevka, 60 saimniecības.
345. Maļinovka, 66 saimniecības.
346. Mazā Muroma, 20 saimniecības.
347. Spuļovka, 15 saimniecības.
348. Romanovka, 17 saimniecības.
349. Nikolajeva, 77 saimniecības.

Bez šīm vēl apmēram 50 latviešu zemnieku saimniecības atradās sīkākās grupās vai krievu ciemos.

Novokuskovas rajons

350. Kaibinka, dibināta 1898.g., 60 saimniecības, p/n Novokuskova. Šī pati nodaļa apkalpoja arī pārējās latviešu kolonijas.
351. Jaunaļeksejeva, dibināta 1908.g., 33 saimniecības.
352. Augškužerbaka, dibināta 1905.g., 30 saimniecības.
353. Gorskija, 20 saimniecības.

Taigas rajons

354. Drozdova, dibināta 1903.g., 44 saimniecības. Šo un arī pārējās latviešu kolonijas apkalpoja Taigas pasta nodaļa.
355. Ustjborodavska, dibināta 1903.g., 18 saimniecības.
356. Vidustālovka, dibināta 1903.g., 16 saimniecības.
357. Gorevska, 12 saimniecības.
358. Bobrovka, 12 saimniecības.

Severotomskas rajons

359. Mihailovka, 50 saimniecības.
360. Prudkova, 10 saimniecības.
361. Rēzeknes kolonija (Režica), 30 saimniecības.

Voronovkas rajons

362. Verhburtomka, 27 saimniecības.
363. Borzunovka, 14 saimniecības.
364. Koroļovka, 12 saimniecības.

Molčanovas rajons

365. Petropavlovskā, 20 saimniecības.

Bolotinskas rajons

366. Severnīje latišskije hutora, 30 saimniecības.

367. Malolukini, 30 saimniecības.

Sudženskas rajons

368. Latviešu viensētas (Latišskije hutora), 13 saimniecības.

Jurginskas rajons

369. Vlaskova, 34 saimniecības.

Kolarovskas rajons

370. Maloberežņackaja, 23 saimniecības.

Bez šīm kolonijām un ciemiem Tomskas apgabalā vēl atradās apmēram 100 latviešu zemnieku saimniecību.

Kopsaimniecības latviešu kolonijās Padomju Savienībā 1936. gadā

(No "Latvju strādnieka un kolektīvista 1937. gada grāmatas". Ziņas nepilnīgas.)

Tālie Austrumi

1. "Triečnieks". Zeiskas rajons, pasta nod. Ovsjanka, Amuras Baltijas kolonijā (st. Tigoda, 70 km ar autobusu).

2. "Sarkanie Austrumi", Zeiskas rajons, pasta nod. Ovsjanka, Aizupes kolonijā.

Krasnojarskas novads

3. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, Ujaras rajons, pasta nod. Ujara, Kamunno-Gornavkas ciema padome, (stac. Kļukvennaja — 8 km).

4. "Celtne" un artelis "Rūpnieks", Ujaras rajons, pasta nod. Ujara, Borisovkas ciema padome, (stac. Balaja — 12, Kļukvennaja — 30 km).

5. Krūmiņa v.n. kopsaimniecība, Ujaras rajons, pasta nod. Ujara, Tomniskas ciema padome, (stac. Kļukvennaja — 30 km).

6. "Jaunais darbs", Ujaras rajons, pasta nod. Ujara, Suhonoja (stac. Kļukvennaja — 30 km).

7. "Ziemeļu trieciennieks", Ribinskas rajons, pasta nod. Troicko-Zaozerņoje, Lejaslebedevas kolonijā, (stac. Troicko-Zaozerņoje — 28 km).

8. "Sarkanais mednieks". Ribinskas rajons, pasta nod. Troicko-Zaozerņoje, Lejaslebedevas kolonijā, (stac. Troicko-Zaozerņoje — 28 km).

9. Ostrovka, Manas rajons, pasta nod. Šalo, Ostrovskas ciema padome (stac. Kamarčaga — 35 km).

10. "Sarkanā Kirza", Manas rajons, pasta nod. Talkinskoje, bij. Grjaznaja Kirza kolonijā, (stac. Kamarčaga — 90 km).

11. "Atbalss", Ačinskas rajons, Olugskas ciema padome, (Ačinska — 85 km).

12. "Latviešu mednieks", Ačinskas rajons, Olugskas ciema padome, (Ačinska — 85 km).

13. "Gaismas stars", Ačinskas rajons, Nagornovskas ciema padome.
 14. "Cīņa", Karatuzas rajons, pasta nod. Karatuza, Lejas Bulankas ciema padome, (stac. Abakana — 120, Minusinska — 100 km).
 16. "Sarkanais varonis", Ačinskas rajons, Graņičņajas kolonijā, (Ačinska 70 km).

Rietumsibīrijas novads

17. "Darbs", Kemerovas rajons, pasta nod. Kemerova, Latiševā, (stac. Kemerova — 25 km).
 18. "Krasnij samoļot".
 19. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, Asinovas rajons, Kaibinskas ciema padome, (Tomska — 75, Tiškino Troica — 40 km).

Omskas apgabals

20. "Nākotne", Kormilovkas rajons, pasta nod. Kormilovka, Ņekrasovas ciema padome. Bij. Saltikova (Kormilovkas dz. stac. — 10 km).
 21. "Priekšzīme", Ļublīnkas rajons, pasta nod. Ļublīnska, Kitaiļīnskas ciema padome, (stac. Novo-Ļublīnska — 30 km).
 22. "Krasnaja iskra", Tevrižskas rajons, pasta nod. Znamenska, Bogdanovas ciema padome, (Ustj-Šiša — 30 km).
 23. Eihes v.n. kopsaimniecība, Kalačīnskas rajons, pasta nod. Kalačīnska, Staroreļskas ciema padome, Vecrīgas kol., (stac. Koloņija — 18 km).
 24. "Sarkanais Oktobris", Kalačīnskas rajons, pasta nod. Kalačīnska, Staroreļskas ciema padome, Vecrīgas kol., (stac. Koloņija — 18 km).
 25. Imunas kopsaimniecība, Tāras rajons, pasta nod. Tāra, Jegorovas ciema padome.
 26. "Otrās piegādes ceļš", Tāras rajons, pasta nod. Znamenska.
 27. "Krasnaja Dubrovka", Tāras rajons, pasta nod. Znamenskas.
 28. "Soznanije", Tāras rajons, pasta nod. Znamenska.
 29. "Rude progress", stac. Koloņija — 8 km, Jermolajevkas kolonija.
 30. "Pirmie stari", Tāras rajons, Širbašīnas kol., (Tāra — 50 km).
 31. "Sarkanais strēlnieks", Tāras rajons, Širbašīnas kol., (Tāra — 77 km).
 32. "Gaisma", Murovcevas rajons, pasta nod. Murovceva, Karbizīnas ciema padome, (stac. Tatarska — 190, Kartaševa — 100 km).
 33. "Arājs", Kalačīnskas rajons, Ivanovas ciema padome, (stac. Koloņija).
 34. K.Marksa v.n. kopsaimniecība, Kalačīnskas rajons, Ivanovas ciema padome, (stac. Koloņija).
 35. "Latviešu maiņa", Nazivajevas rajons, Redkovskas ciema padome, Korotkovas kolonijā.
 36. "Brīvais latvietis", Krutīnkas rajons, Rižkovas kol., (stac. Manguta — 30 km).

Ziemeļu novads

37. "Nacmens", Molomas ciema padome, (stac. Oparina — 35 km).

Baškīrija

38. Stučkas v.n. kopsaimniecība, Arhangeļskas rajons, pasta nod. Arhangeļskoje, Arhlatišskoje ciemapadome, (Ufa — 85 km).

39. "Bāka", Argangeļskas rajons, pasta nod. Bakaldina, (Ufa - 85 km), Bakaldinas kolonijā.

40. "Brīvais arājs", Iglinas rajons, pasta nod. Austrumskoje, (stac. Tavtimanova - 12 km), Austrumciema kolonija.

41. "Leņina ceļš", Iglinas rajons, Baltijas kol., (stac. Iglina - 10 km).

42. "Brīvais darbs", stac. Tavtimanova, Iglinas rajons, Pokrovas ciema padome.

43. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, stac. Tavtimanova, Iglinaš rajons, Zagorskas ciema padome, Latbrigāda — "Dubrovskoje".

44. "Baloži", pasta nod. Koltovka, Iglinas rajons, Aleksandrovas ciema padome, (stac. Tavtimanova - 30 km).

Kuibiševas novads

45. "Sarkanā Baltija", Kuzovatovas rajons, stac. un pasta nod. Kuzovatova - 15 km.

46. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, Sizraņas rajons, pasta nod. Zabrovka, Trubečinas kol., (stac. Balašeika - 12 km).

47. "2.-ais lielnieciskais pavasaris", Kuzovatovas rajons, pasta nod. Kuzovatova, Šimiršas kolonija, (stac. Kuzovatova - 25 km).

Azovas — Melnās jūras novads

48. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība (agrāk "Zemnieks"), Kuščevskas rajons, pasta nod. Stepnaja, Taurupes-Zvaigznītes kol., (stac. Stepnaja - 3 km).

49. "Sarkanā druva", Leņingradas rajons, pasta nod. Leņingradas Krasnostreļeckas ciema padome, (stac. Hutorskaja - 12 km).

Ukraina

50. "Kominterne", Mariupoles rajons, pasta nod. Jalta.

Leņingradas apgabals

51. "Blāzma", Krestcu rajons, pasta nod. Zaiceva, Dobroskas ciema padome (stac. Krestci).

52. "Arājs", Krestcu rajons, pasta nod. Zaiceva, Dobroskas ciema padome (stac. Krestci).

53. "Strēlnieks", (stac. Torfjanoje - 1,5 km).

54. "Bezdievis", Novgoroda (pie Volhovas), Jermoļinas kol., (stac. Novgoroda, Volhovas osta - 11 km).

55. "Tružņik", Novgoroda (pie Volhovas), Jermoļinas kol., (stac. Novgoroda, Volhovas osta - 11 km).

56. "Proļetarij", Novgoroda (pie Volhovas), Jermoļinas kol., (stac. Novgoroda, Volhovas osta - 11 km).

57. "Perelom" (Tajinovkas un Karadino-Maļinovkas kolonijas), Tosnas rajons, Dobroseļskas ciema padome (stac. Ļubana - 25 km).

58. "Komunisti", Novgorodas rajons, otro Našču kol. (stac. Ļuboļadi - 4 km).

59. "Sākums", Tosnas rajons, Dobroseļskas ciema padome, Tigodas-Kurzemes kol. (stac. Ļubana - 25 km).

60. "Krasnaja Tigoda", Tosnas rajons, Dobroseļskas ciema padome, Tigodas-Kurzemes kol. (stac. Ļubana – 25 km).

61. Staļina v.n. kopsaimniecība, Novgorodas rajons, Nikoļskas ciema padome (stac. Novgoroda – 15 km).

62. "Celtne", Čudovas rajons, pasta nod. Glada, Derevas latv. ciema padome (stac. Čudova – 45 km).

63. "Stroiteļ", Strugi-Krasnije rajons, pasta nod. Gora (stac. Novoselje – 10 km).

64. "Novij bit", Strugi-Krasnije rajons, pasta nod. Gora (stac. Novoselje – 10 km).

65. "Blāzma", Strugi-Krasnije rajons, pasta nod. Rožnika (stac. Strugi-Krasnije – 20 km).

66. "Latviešu lidums", Strugi-Krasnije rajons, pasta nod. Rožnika (stac. Strugi-Krasnije – 20 km).

67. "Kominterne", Novgorodas rajons, Boļšije žamošjes ciema padome, pasta nod. Podberezje (stac. Podberezje 30 km, Mjasnoj bor – 10 km).

68. "Tigoda", Novgorodas raj., stac. Ļubaņa, Dubrovskas ciema padome.

69. "Čestnij trud", Novgorodas raj., stac. Ļubaņa, Dubrovskas ciema padome.

70. "Kominterne" (agr. "Ravaņa"), Tosnas rajons, pasta nod. Apraksin-Bor, Apraksinas ciema padome (stac. Ļubaņa).

71. "Primernij", Tosnas rajons, stac. un pasta nodaļa Ušaki, Andrianovskas ciema padome.

72. "Čestnij trud", pasta nod. Nehino, Dubrovas kolonija.

73. "Krasnije ručji", Novgorodas rajons, stac. Ļubaņa.

74. "Latviešu Ogarevo", Čudovas rajons, pasta nod. Glada, Derevat – latviešu ciema padome.

75. "Pobeda" (Teremceskol), Novgorodas rajons, pasta nod. Mjasnoj Bor, Ļubeckas ciema padome.

76. "Trud" (Ļesina), Novgorodas rajons, pasta nod. Mjasnoj Bor, Ļubeckas ciema padome.

77. "2-ja pjatiļetka", Novgorodas rajons, pasta nod. Fiņevska, Šolkovas kol.

78. Nikitina v.n. kopsaimniecība, Novgorodas rajons, pasta nod. Muravji, Dubrovkas ciema padome.

79. "Novij putj", Strugo-Krasnije rajons, pasta nod. Skovorodka.

80. "Pirmais maijs", Strugo-Krasnije rajons, Skovorodkas ciema padome.

81. "Krasnij kļin", Oredežskas rajons, stac. Novinka, Tarasenskas ciema padome.

82. "Latviešu zemnieks", Tosnas rajons, Babinas ciema padome (stac. Babina 8 km, Ravana 3 km).

83. Gorbaņiču kopsaimniecība, Tihvinas rajons, Iļjinas ciema padome.

Kaļiņinas apgabals

84. "Bezdievis", Veļikije-Luki, Naberežnaja ltn. Šmidta Nr. 14.

85. "Tružeņik", Holmas rajons, pasta nod. Sopki, Gruhovskas ciema padome (stac. Lokņa – 65 km).

86. "Latviešu zemnieks", Leņingradas rajons, Hotelickas ciema padome.

- 87. "Jaunā dzīve", Leņina rajons, Petrokovas kolonija.
- 88. "Gaisma", Oktobra rajons, stacija Staraja Toropa.
- 89. K.Marksa v.n. kopsaimniecība, Iļjinas rajons, Hiļinskas ciema padome (stac. Staraja Toropa).
- 90. "Ciņa", Toropecas rajons, Krasnopoļes ciema padome (stac. Toropa).
- 91. "Brīvā tauta", Toropecas rajons, Čistovkas ciema padome (stac. Toropa).

Maskavas apgabals

- 92. Daniševska kolektīvs, stac. Suhodreva, pasta nod. Detčino.
- 93. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, stac. Kļina, Latbrigāda.

Rietumapgabals

- 94. "Arājs", Smoļenskas rajons, pasta nod. Gusina (stac. Bašutki - 0,5 km).
- 95. Fabriciusa v.n. kopsaimniecība, Žukovas rajons, Baltijas ciema padome.
- 96. "Uzvara", Izdeškovas rajons, pasta nod. Kozuļina, Trisvjates kol. (stac. Jakovska - 6, Vadjena - 12 km).
- 97. "Kultūra", Izdeškovas rajons, pasta nod. Kozuļina, Trisvjates kol. (stac. Jakovska - 6, Vadjena - 12 km).
- 98. "Sarkanais Strēlnieks", Izdeškovas rajons. Bessonovas ciema padome (stac. un pasts Alferova - 6 km).
- 99. "Novij putj", Demidovas rajons, pasta nod. Boroka, Naņkoviču kol. (stac. Rudņa - 75 km).
- 100. "Paharj", Demidovas rajons, pasta nod. Boroka, Naņkoviču kol. (stac. Rudņa - 75 km).
- 101. Birkmaņa kopsaimniecība Nr. 2, Demidovas rajons, pasta nod. Kaškurina (stac. Rudņa - 75 km).
- 102. "Darba vienība", Spasdemenskas rajons, pasta nod. Lazinki, Miškovskas ciema padome (stac. Spasdemenska - 12 km).
- 103. "Oktobra revolūcijas 12 gadi", Safjonovas rajons, pasta nod. Rožnova (stac. Badina - 8 km).
- 104. "Atvase", Kļetņanskas rajons, pasta nod. Akuļiči, Nadvinskas ciema padome (stac. Akuļiči - 12 km).
- 105. Birkmaņa kopsaimniecība Nr.1., Kardimonovas rajons, pasta nod. Moščinki, Berežņenskās ciema padome, Petrozalužkas kolonija.
- 106. "Cerība", Holmas-Žirkovas rajons, pasta nod. Holma-Žirkovska (stac. Igareva - 12 km).
- 107. "Kultūra", Holmas-Žirkovas rajons, pasta nod. Holma-Žirkovska (stac. Igareva - 12 km).
- 108. Rudzutaka v.n. kopsaimniecība, Holmas-Žirkovas rajons, pasta nod. Holma-Žirkovska (stac. Igareva - 12 km).
- 109. "Latviešu komūna", Stodļiščenskās rajons, pasta nod. Golvači, Rogovskas ciema padome.
- 110. "Nacmens", Žizdras rajons, stac. Zikejeva, pasta nod. Zikova, Poļanas ciema padome.

111. "Komunāru ciņa", Spasdemenskas rajons, Ļubinas ciema padome (stac. Spasdemenska).

112. "Straume", Kardimovas rajons, Borodinas ciema padome (stac. Kardimova).

113. "16. partijas kongress", Prečistenskas rajons, pasta nod. Berdejevo, Rostovas kol.

Baltkrievija

114. "Gaisma", Bihovas rajons. Grudinovkas kol. (stac. Bihova - 18 km).

115. "Oļhovka", Bihovas rajons (stac. Bihova - 20 km), Grudinovkas kolonija.

116. "Zvezda Belorusijī". Kļimoviču rajons, pasta nod. Miloslaviči, Galičmizas kol. (stac. Šesterovka - 16, Kļimoviči - 25 km).

117. "Internacionāle", Vitebskas rajons, pasta nod. Bujani, Dolžanskas ciema padome (stac. Losvida - 5 km).

118. Voikova v.n. kopsaimniecība, Vitebskas rajons, pasta nod. Gogoļevska, Rudņickas ciema padome (stac. Zabolotinka - 5 km).

119. Sarkanais arājs", Gluskas rajons, Gluskas Latviešu ciema padome (stac. Rotmiroviči - 12 km, piestātne Zaļesje - 2 km).

120. "Oktjabrī", Gluskas rajons, pasta nod. Gluska, Latviešu ciema padome.

121. "Ciņa", Mogiļevas rajons, Ščezerskas ciema padome (Mogiļeva - 14 km), Latviešu Birzs kolonija.

122. "Sarkanais zemnieks", Mogiļevas rajons, Paškovas ciema padome (Mogiļeva - 4 km).

123. "Gruzdi", Seninskas rajons, Budzskas ciema padome (stac. Boguševska - 7 km).

124. "Kalantajeve", Seniskas rajons, Budzskas ciema padome (stac. Boguševska - 7 km).

125. "Ljadi", Seninskas rajons, Budzskas ciema padome (stac. Boguševska - 7 km).

126. "Sarkanais Oktobris", Suražas-Vitebskas rajons, pasta nod. Suraža (Vitebska - 60, Suraža - 18 km).

127. "Celtne", Usačas rajons, Vaclavas kol. (stac. Lepele - 16 km, Polocka - 50 km).

128. "Jaunais darbs", Gomeļas rajons. stac. Tilmačevska, Rudņevas ciema padome.

129. "Jaunais ceļš", Usvjates rajons, stac. Drisa.

130. "Bezdievis", Leznas rajons, Usnovas ciema padome (stac. Lezna - 6 km).

131. "Kultūra", Leznas rajons, Usnovas ciema padome (stac. Lezna - 6 km).

132. Vorošilova v.n. kopsaimniecība, Leznas rajons, Usnovas ciema padome (stac. Lezna - 6 km).

133. "Červoņi arati", Leznas rajons, pasta nod. Gorbova (stac. Lezna - 25 km).

134. "Internacionāle", Leznas rajons, pasta nod. Gorbova (stac. Lezna - 25 km).

135. "Staļņecs", Leznas rajons, pasta nod. Gorbova (stac. Lezna - 25 km).

136. "Prometejs", Leznas rajons, Čerņickas ciema padome (stac. un pasta nod. Lezna - 4 km).

Šī latviešu koloniju (viensētu grupu), ciemu un sādžu uzskaitē ar nelieliem papildinājumiem balstās galvenokārt uz K.Šķiltera savāktajām ziņām. Viņa aprādītais laika posms ietver latviešu koloniju uzplaukuma augstāko robežu, aiz kuras jau sākas kritums. Šeit minētās ziņas nebūt nav pilnīgas — cituviet trūkst koloniju dibināšanas datu, citur — ziņu par saimniecību skaitu vai precīzas adreses u.tml.

Vairākkārt minēts apzīmējums "bez nosaukuma". Patiesībā nosaukumi šim apmetnēm bija, taču tie derēja tikai, tā teikt, vietējai lietošanai saimniecībās.

Šīm mazkolonijām un to cilvēkiem bija aptuveni vienāds vēlākais liktenis: līdz ar kolektivizāciju turīgākie zemnieki tika izsūtīti, bet citi pameta savas mājas likteņa ziņā un aizbrauca, atlikušās saimniecības panika, jaunas klāt vairs neradās, un tajās, — pat 20-30 saimniecību lielās kolonijās, ja tur nebija savu latviešu skolu, rusificēšanās, kas bija aizsākusies jau agrāk, kļuva nesalīdzināmi straujāka, it īpaši jaunatnes vidū, jo tā bija spiesta mācīties tuvākajās krievu skolās.

Šajā ziņā zīmīgi arī vēl citi dati.

Latviešu Konversācijas vārdnīcā varam izlasīt Augusta Melnalkšņa skaidrojumu, kas rāda, ka no 1850. līdz 1859. gadam radušās 5, no 1860. līdz 1869. gadam — 40, no 1870. līdz 1879. gadam — 42, no 1880. līdz 1889. gadam — 101, no 1890. līdz 1899. gadam — 189, no 1900. līdz 1909. gadam — 102 un no 1910. līdz 1914. gada, — 35 latviešu kolonijas. Tātad pavisam bijušas 514 latviešu zemnieku kolonijas.

1928. gadā vēsturnieks K.Šķilters grāmatā "Latkoloniju vēsture I", savukārt, publicē pašā savāktās ziņas un nu saskaita vairs tikai 372 lielākas un mazākas latviešu kolonijas un saimniecību grupas ar apmēram 12 000 lauku saimniecībām.

Pēc dažām ziņām, pirmā pasaules kara priekšvakarā Iekšskrievijā dzīvojuši apmēram 300 000 latviešu, bet bēgļu gaitas šo skaitli vismaz trīskāršoja. Pēc pilsoņu kara daudzi atgriezās atpakaļ Latvijā un 1926. gada tautas skaitlīšanas dati rāda, ka par latviešiem sevi uzskatījuši tikai 151 500 cilvēku. Taču šie dati nav pilnīgi, jo skaitlīšana aptvēra tikai daļu Sibīrijas.

Tas pats jau vairākkārt pieminētais K.Šķilters raksta, ka trīsdesmito gadu sākumā Padomju Savienībā dzīvojuši vairāk nekā 200 000 latviešu. No tiem: Ļeņingradā — 12889, Pleskavas apgabalā — 10583, Maskavā — 10961, Novgorodas apgabalā — 8183, Smoļenskas apgabalā — 7581, Baškīrijā — 7045, Ačinskas apgabalā — 6718, Ļeņingradas apgabalā — 6506, Krasnojarskas novadā — 5967, Vitebskas apgabalā — 5215, Omskas apgabalā — 5408, Tomskas apgabalā — 4749, Minusinskas apriņķī — 3090, Barabinskas apriņķī — 2035, Karskas apkaimē — 2128, Donas apgabalā — 1791, Brjanskas

apgabālā 1504, Kalugas apgabālā — 1424, Tveras apgabālā — 1279, Vladivostokas apgabālā — 1010. Dati par citiem apgabaliem nav minēti.

1936. gadā notika kārtējā tautskaite un tās dati rāda, ka Padomju Savienībā dzīvojuši 230 000 latviešu, no tiem 30 000 uzdevuši sevi par latgaliešiem. Taču jau 1937. gads samazināja šo skaitu par vienu trešdaļu, un aptuveni aprēķini rāda, ka šajā staļinisma izraisītajā genocīda akcijā tika nošauti un nomocīti nometnēs 70 līdz 73 tūkstoši latviešu, galvenokārt inteliģence, aktīvākie zemnieki un strādnieki.

Ne mazāku postu šiem latviešiem atnesa Otrais pasaules karš — kaujās pret hitleriešiem krita tūkstoši un atkal tūkstoši pēc 1937. gada nāves pļaujas vēl dzīvi palikušie vīri un jaunekļi. 1989. gada tautskaite liecina, ka PSRS teritorijā (ārpus Baltijas) vairs dzīvojuši tikai 63 000 latviešu (starp tiem vairāki tūkstoši 1941. un 1949. gadā izvesto).

Izbaudījuši sev svešās varas jūgu un nodarītās pārestības, Austrumu latvieši centās ne vien atgriezties savā Tēvzemē, bet arī, cik spēdami, palīdzēt tai atkopties pēc kara un strādāt tās labā.

Jau pirmajos desmit gados pēc Otrā pasaules kara savā etniskajā dzimtenē no Austrumiem atgriezās apmēram 40 000 latviešu un šī pāmākšana turpinājās arī vēlāk. Taču pēc PSRS sabrukuma šis process apstājās nevien starpvalstu juridisko līgumu nesakārtotības dēļ, bet, lielākoties, Latvijas valdības piekoptās atsvešināšanas politikas dēļ, — gluži kā 20. gadu sākumā, kad tika kavēta bēgļu atgriešanās.

Negribētos aizvainot citās pasaules valstīs aizkļīdušos tautiešus, taču jāsecina, ka tur klaida latviešos vairs nav tādas ilgas pēc dzimtenes, kādas saglabājuši Austrumu latvieši. Piemēram, avīze "Laiks" min 1990. gada ASV tautskaites datus un tie rāda, ka ASV dzīvo 100331 latviešu izcelsmes iedzīvotāju, bet no viņiem jaunākā paaudze gandrīz vairs neprot latviešu valodu, tātad ir asimilējušies, un, kā uzskata šis laikraksts, "...mazāk par 10 procentu latviešu ASV ir patiesa interese par Latviju un latvisko".

Kultūras dzīve

Izdevniecības

"Spartaks". Izdevniecība darbojās no 1920. līdz 1936. gadam, sākumā Pleskavā, pēc tam Maskavā. Pirmajā posmā tā izdod dažāda rakstura, bet vēlāk tikai speciālus propagandistiska rakstura darbus.

Izdevniecība "Strēlnieks". Tā darbojās no 1921. līdz 1923. gadam.

"Prometejs". Darbojās no 1923. līdz 1937. gadam. Galvenā izdevniecība, kas nodrošināja latviešu grāmatu un laikrakstu izdošanu.

"Latvju izdevniecība". Darbojās no 1924. līdz 1928. gadam Maskavā. Izdeva grāmatas un dažus laikrakstus.

Blakus šīm izdevniecībām atsevišķi darbi latviešu valodā tika izdoti arī Smoļenskā, Harkovā, Ufā un vēl citur.

Teātri

Valsts latviešu teātris "Skatuve". Direktors Roberts Bancāns (Nošauts Butovas poligonā pie Maskavas 1938. 3. februārī), mākslinieciskais vadītājs (O.Glāznieks-Glazunovs (1891.5.05. — 1947.16.02.)). Izrādes notika Maskavā un izbraukumos Sibīrijas un Urālu latviešu kolonijās.

Ļeņingradas valsts latviešu teātris. Direktors Ādolfs Vanadžiņš (Nošauts Butovas poligonā 1938. 3. februārī). Darbojās Ļeņingradā, viesizrādēs — šī apgabala latviešu kolonijās.

Rietumapgabala latviešu teātris. Direktors F.Grunte (?), mākslinieciskā vadītāja režisore Anna Lācis (1891—1979). Darbojās Smoļenskas un Kaļiņinas apgabala un Baltkrievijas latviešu kolonijās un ciemos.

Periodiskie izdevumi

"Krievijas Čiņa". Latviešu dienas avīze ar neregulāriem literāriem un lauksaimnieciskiem pielikumiem. Iznāk Maskavā no 1918. līdz 1931. gadam, kad apvienojas ar nedēļas avīzi "Latviešu Zemnieks".

"Komunisti". Latviešu laikraksts, iznāk Petrogradā no 1918. g. maija līdz 1922.g. aprīlim.

"Darbs". Iznāk Maskavā no 1918. g. novembra. Pavisam iznāk 5 mēnešraksta numuri.

"Strēlnieks". Iznāk Maskavā 1919.—1920.gadā. Latviešu strēlnieku pulku izdevums. Pavisam iznāk 9 numuri.

"Sibīrijas Čiņa" (1918.g. IV—VI, 1920.III—1936.II). Iznāk ar dažādiem pielikumiem 12 reizi mēnesī sākumā Omskā, kopš 1922.g. — Novosibirskā. Publicē daudz literāru darbu.

"Čiņas Atbalss". Iznāk Pleskavā 1920.—1922.gadā.

"Sarkanā Zvaigzne". Ilustrēts literāri sabiedriska žurnāls, iznāk Maskavā no 1921.g. maija līdz 1922.g. oktobrim. Periodiskums neregulārs.

"Proletariāta Čiņa". Latviešu dienas laikraksts, iznāk no 1922.g. novembra līdz 1924.g. februārim, no sākuma Pleskavā, pēc tam (1923.) Petrogradā.

"Darbs". Sabiedriska politiska un zinātniska mēnešraksts, iznāk Maskavā 1925.gadā. Pavisam iznāk 6 numuri.

"Latviešu Zemnieks" (1925.—1931.g.) — nedēļas laikraksts ar pielikumiem "Padomju Lidumā" (1927.—1929.) un "Karojošais Bezdievis" (1929.-1931.). Redaktors Konrads Jokums (1894.—1941.).

"Jaunā Ceļi" (1925.—1928.) — ilustrēts literāri sabiedriska žurnāls jaunatnei. Līdz 1927. gadam izdod "Latvju izdevniecība", pēc tam izdevniecība "Prometejs". Redaktori: J.Mušperts (1925.—1927.), pēc tam P.Vārpiņa.

"Taisneība" (1925.-1937.) — latgaļu laikraksts, iznāk Novosibirskā 3 reizes nedēļā. Metiens 2000 eksemplāru. Redaktors Jānis Silinieks.

"Celtne" (1929.-1937.). Literatūras, mākslas un kritikas žurnāls, iznāk Maskavā reizi mēnesī 2500 eksemplāru lielā metienā, apjoms — 5 autorloknes. Redaktors Pauls Viksne (1894. — nošauts Butovas poligonā 1938. gada 15. februārī).

"Komunāru Čiņa" (1931.—1937.). Dienas laikraksts, iznāk Maskavā. Izveidots, apvienojot avīzes "Krievijas Čiņa" un "Latviešu Zemnieks". Redaktors Johans Lasis (1894.—1938.).

"Ceļas Karūgs" (1933.—1937.) — literāri sabiedrisks žurnāls latgaļu valodā, iznāk reizi 2 mēnešos. Pavisam iznāca 25 numuri. Redaktors Izidors Kūkojs (1903. — nošauts 1938. g. 3. februārī Butovas poligonā).

"Mazais Kolektivists" (Slēgts 1937.) — literārs žurnāls bērniem. Iznāk Maskavā, metiens — 1500 eksemplāru. Redaktore Emilija Plinka.

"Darba Bērni" (Slēgts 1937.) — laikraksts jaunāko klašu skolēniem. Iznāk sākumā Pleskavā, pēc tam Maskavā. Metiens 1200 eksemplāru.

Mācību iestādes (1936.g. dati)

Augstskolas

Maršļevska Rietumtautu komunistiskās universitātes latviešu sektors Maskavā. Vadītājs Krustiņš. Pedagogi: Krustiņš, Pērle, Cukuts, Grīslis u.c.

Hercena pedagoģiskā institūta sabiedrisko zinātņu un valodniecības nodaļa Ļeņingradā. Vadītāja E.Krūkle.

Tehnikumi

Latviešu pedagoģiskais tehnikums Ļeņingradā. Direktors E.Pučīns.

Latgaļu pedagoģiskais tehnikums Ačinskā. Direktors I.Meikšāns.

Partijas skolu latviešu nodaļas

Ļeņingradas apgabala mazākumtautību partijas skolas latviešu sektors Ļeņingradā. Vadītājs Paspārne.

Omskas apgabala partijas skolas latviešu sektors Omskā.

Skolas

(Iekavās norādītas latviešu kolonijas, kopsaimniecības, arteļi un komūnas, kuras skolas apkalpoja).

Maskavas apgabals

Maskavas K.Marksa nepilnā vidusskola. Direktors Barons, vietnieks Roņsala.

Ļeņingradas apgabals

Ļeņingradas nepilnā vidusskola. Direktors Bērziņš.

Pleskavas P.Stučkas nepilnā vidusskola. Direktors Krūze.

Ložņinskas nepilnā vidusskola. Direktors Bringers. Skolotāji Eizentāls, Pētersons un Pēcs. (Kopsaimniecība "Blāzma" un "Arājs".)

Kolomovas Krodēra nepilnā vidusskola. Direktors Kalniņš. Skolotāji Krautmanis, Smalkais, Brečs un Krodērs (Kopsaimniecība "Strēlnieks").

Berezovas nepilnā vidusskola. Direktors Nikopskis. Skolotāji Ābels, Skuja, Zābaks, Augstkalnietis, Sergejevs, Velēna, Fedorova. (Kopsaimniecības "Bezdievis", "Truženik", "Trud", "Pobeda", "Proļetarij" un "Paharj").

Pamatskolas

Korogino-Maļinovskas pirmmācības skola. Pārzinis Rodolts. (Kopsaimniecība "Perelom").

- Šolkovas pirmmācības skola. (Šolkovas latviešu kolonija).
 Otrā Našķu pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Komunists").
 Kondujas pirmmācības skola. Pārzinis G.Zviedris. Skolotāja N.Zviedre. (Kopsaimniecība "Iesākums" un "Krasnaja Tigoda").
 Nikoļskas pamatskola. Pārzinis A.Jansons. (Staļina v.n. kopsaimniecība).
 Derevas pirmmācības skola. Pārzine L.Akimova. (Kopsaimniecība "Celtne").
 Lubeņas pirmmācības skola. Pārzinis J.Krombergs (Kopsaimniecība "Celtne").
 Katežnas pirmmācības skola. Pārzinis Dāvidsons (Kopsaimniecības "Stroiķej", "Novij bit", "Majak" un "Katežno").
 Krečnovas pirmmācības skola. Pārzinis Zasītis (Kopsaimniecība "Kominterne").
 Obodovas pirmmācības skola. Pārzinis P.Dubovs.
 Rāvenes pirmmācības skola. Pārzinis J.Bormanis. Skolotājs E.Kalniņš. (Kopsaimniecības "Blāzma", "Novaja Žizņ", "Novij Putj" un "Latviešu Līdums").
 Klabučenskas pirmmācības skola.
 Kārlovas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Strēlnieks").
 Tigodas-Kurzemes pirmmācības skola. (Kopsaimniecības "Tigoda" un "Čestnij Putj").
 Sokolovas-Ručjevas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Krasniji Ručji").
 Dubrovas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Čestnij Trud").
 Marjinas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Marjino" un "Primemij").

Rietumu apgabals (Ietvēra Kaļiņinas, Veļikije Luku un Smoļenskas apgabalu)

Nepilnās vidusskolas

- Veļikije Luku nepilnā vidusskola Nr. 5. Direktors J.Treijs. Skolotāji Prauda, Poriētis, Stolcers. (Kopsaimniecība "Bezdievis").
 Smoļenskas P.Stučkas nepilnā vidusskola. Direktors Briedis (Kopsaimniecība "Arājs").
 Eferta nepilnā vidusskola. Direktors Nebainis (Fabriciusa komūna).
 Buličevas nepilnā vidusskola. Direktors Papāns. (Lauksaimniecības arteļi "Uzvara" un "Kultūra").
 Bezsonovas nepilnā vidusskola. (Komūna "Sarkanais Strēlnieks").
 Nānkoviča nepilnā vidusskola. Direktors P.Popovs. (Kopsaimniecības "Novij Putj" un "Paharj").

Pamatskolas

- Rostovas pirmmācības skola. Pārzinis A.Preiss (Kopsaimniecības "Nac.Rostovskij" un "Pamjatj Ļeņina").
 Kaškurina pirmmācības skola. Pārzinis Bogdanova. Skolotājs Ratnieks. (Otrā Birkmaņa kolonija).

Borodinas pirmmācības skola. Pārzinis K.Kaņeps. (Kopsaimniecība "Darba Vienība").

Batušku pirmmācības skola. Pārzinis M.Jakobsons. (Kopsaimniecība "Arājs").

Pirogovas pirmmācības skola. Pārzinis V.Rudzītis. (Kopsaimniecība "Oktobra revolūcijas 12 gadi").

Hiļinas pirmmācības skola. Pārzinis Pestuns-Stremjancevs. (Kopsaimniecība "Tružepik").

Medvedjevas pirmmācības skola. Pārzinis M.Zīds. (Kopsaimniecība "Cerība").

Trisvjates pirmmācības skola. Pārzinis Papāns. (Kopsaimniecības "Kultūra" un "Uzvara").

Rogovas pirmmācības skola. (Komūna "Latviešu Komūna").

Nacmenas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Nacmen").

Vidusvolgas novads

Baltijas pirmmācības skola. Direktore Rotauške. (Kopsaimniecība "Sarkanā Baltija").

Smiltenes pirmmācības skola. Pārzinis Kazaks. (Rudzutaka v.n. kopsaimniecība).

Simuržas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Otrā lielnieciskā sēja").

Ziemeļkaukāza apgabals

Nepilnās vidusskolas

Taurupes-Zvaigznītes nepilnā vidusskola. Direktors Kļaviņš. (Kopsaimniecība "Zemnieks").

Pamatskolas

Krasnostrejeckas latviešu pirmmācības skola Nr. 36. (Kopsaimniecība "Sarkanā Druva").

Rietumsibīrija

Nepilnās vidusskolas

Nākotnes nepilnā vidusskola. Direktors Jānis Skaubītis-Purklāvs*.

* Jānis Skaubītis-Purklāvs ir bijis ne vien skolu direktors, pārzinis vai skolotājs, bet arī šī novada daudzu skolu organizētājs. Tāpēc viņš daudzviet minēts itkā vienlaikus. J.Skaubītis-Purklāvs gājis bojā 1937. gada represijās.

Skolotāji Anna Osīte, Aleksandrs Puniņš, Stūris, Detlavs, Marta Detlava un Ozols. (Komūna "Nākotne").

Lejasbulānu nepilnā vidusskola. Direktors Teteris, skolotāji Goba, Krievs. (Kopsaimniecības "Ciņa" un "Sarkanais Oktobris").

Kurzemes-Ozolciema nepilnā vidusskola. Direktors Darbots, skolotāji Jēgers, Ozola, Cīrule, Jānis Skaubītis-Purklāvs, Paupers, R.Sville un Rudušs. (Kopsaimniecība "Imūna").

Pamatskolas

Priekšzīmes pirmmācības skola. Pārzinis Kačņevs. (Komūna "Priekšzīme").

Rižkovas pirmmācības skola. Pārzine Kisļicina, Jānis Skaubītis-Purklāvs. (Kopsaimniecība "Brīvais Latvietis").

Kukses pirmmācības skola. Pārzinis M.Ķīsis. (Kopsaimniecība "Krasnaja Iskra").

Bogdanovas pirmmācības skola. (Kopsaimniecības "Putj 2.pjatiļetki", "Krasnaja Dubrovka" un "Soznanje").

Vecrīgas pirmmācības skola. Pārzinis V.Kārklīšs. (Eihes v.n. artelis un kopsaimniecība "Sarkanais Oktobris").

Latiševas pirmmācības skola. Pārzinis Ķesters. (Arteļi "Darbs" un "Krasnij Samoļot").

Graņičnajas pirmmācības skola. Pārzinis Gārške. (Kopsaimniecība "Sarkanais Varonis").

Jermolajevas pirmmācības skola. Pārzinis A.Villāns, Jānis Skaubītis-Purklāvs. (Kopsaimniecība "Rude Progress").

Ladogas pirmmācības skola. Pārzinis Meistars. (Kopsaimniecība "Atbalss" un "Latviešu mednieks").

Augšbebru pirmmācības skola. Pārzinis Ž.Irbe, Jānis Jaunrodziņš. (Artelis "Pirmie Stari").

Sirbašinas pirmmācības skola. Pārzinis Grīnvalds, Jānis Jaunrodziņš. (Kopsaimniecība "Sarkanais Strēlnieks").

Kaibinkas pirmmācības skola. Pārzinis Bikšs. (Rudzutaka v.n. kopsaimniecība).

Daugavas pirmmācības skola. Pārzinis A.Reņģe. (Kopsaimniecība "Gaisma").

Gaismas pirmmācības skola. Pārzinis Kondovņiks. (Komūna "Gaismas stars").

Vilkugravas pirmmācības skola. Pārzinis Dreimanis.

Korotkovas pirmmācības skola. (Artelis "Latviešu maiņa").

Siņuhas pirmmācības skola.

Kovaļevas pirmmācības skola. Pārzinis Tanne, Jānis Skaubītis-Purklāvs. (Kopsaimniecības "Arājs" un K.Marksa v.n.).

Elizabetes pirmmācības skola. Pārzinis Jānis Skaubītis-Purklāvs.

Austrumsibīrija

Nepilnās vidusskolas

Borisovas nepilnā vidusskola. Direktors Šustiņš. Skolotāji Zēbergs, Pētersons, Jankaus, Krastiņš, Gailītis. (Kopsaimniecība "Celtne" un artelis "Rūpnieks").

Ostrovskas nepilnā vidusskola. Direktors J.Pelovs.

Pamatskolas

Lejas Ļebedevas pirmmācības skola. Pārzinis S.Krūmiņš. (Artelis "Severnij udarņik" un "Krasnij ohotņik").

Grjaznajas Kirzas pirmmācības skola. Pārzinis Z.Bukāns.
Suhonojas pirmmācības skola. Pārzine Briede, Ābeltiņš. (Kopsaimniecība "Jaunais darbs").

Kamennogornovas pirmmācības skola. Pārzinis L.Ozoliņš. Skolotājs M.Cintiņš.

Taimenkas pirmmācības skola. Pārzinis E.Puzuls. Skolotājs Sīlis. (Krūmiņa v.n. kopsaimniecība).

Tālie Austrumi

Pamatskolas

Amūras-Baltijas pirmmācības skola. Pārzinis Lakstīgals. (Kopsaimniecība "Udarņik").

Aizupes pirmmācības skola. Pārzinis E.Puzulis. (Kopsaimniecība "Sarkanie Austrumi").

Ziemeļapgabals

Molomas pirmmācības skola. (Kopsaimniecības "Sarkanā Moloma", "Celmu lauzējs" un "Zemnieks").

Ukraina

Harkovas pirmmācības skola.

Baškīrija

Nepilnās vidusskolas

Bakaldīnas nepilnā vidusskola. Direktors Pēteris Sville. Skolotāji: Angelika Tālmāne, Olga Kreicberga, Antons Avotiņš, Ernests Krastiņš, Milda Simansone, Jānis Pāpe un Velta Velpa. No 1938. g. direktore Milda Vītola, skolotāja Z.Zastere. (Kopsaimniecības "Bāka" un P.Stučkas v.n.).

Baltijas ciema nepilnā vidusskola. (Kopsaimniecība "Leņina ceļš").

Pamatskolas

Bakaldīnas pirmmācības skola. Pārzinis Jānis Upītis. Skolotāja M.Andersone. (Kopsaimniecība "Bāka").

Bakaldīnas pirmmācības skola "Sarkanā Zvaigzne" (Zvaigznišu skola). Pārzine Ermīne Austriņa, palīgskolotājs Hermanis Krūmiņš. (Kopsaimniecība "Bāka").

Arhangeles latviešu kolonijas pirmmācības skola Nr. 1. Pārzinis Krastiņš. Skolotāji: Rūdolfs Sville, J.Bērziņš. L.Strautiņa un J.Bokalders. (Stučkas v.n. kopsaimniecība).

Livonijas pirmmācības skola.

Austrumciema pirmmācības skola. Pārzinis Krūmiņš. Skolotāji: P.Kalniņš un Zvirbulis. (Kopsaimniecība "Brīvais Arājs").

Baltijas ciema pirmmācības skola.

Puķuciema pirmmācības skola. Pārzinis Jakimovcevs. (Kopsaimniecība "Krasnij paharj").

Baložciema pirmmācības skola. Pārzinis Bērziņš. (Kopsaimniecība "Baloži").

Ozolciema pirmmācības skola. Pārzinis Hartmanis. (Kopsaimniecība "Kļīms Vorošilovs").

Liepuciema pirmmācības skola.

Rīgasciema pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Krasnij paharj").

Baltkrievija

Nepilnās vidusskolas

Vitebskas nepilnā vidusskola. Direktors E.Auziņš. Skolotāji Smiltēns, Bukolds u.c.

Eidemaņa nepilnā vidusskola. Direktors Veiss, skolotāji E.Grauss, A.Geislavs, Friedmans, Geislavs. (Kopsaimniecības "Bezdievis", "Kultūra" un Vorošilova v.n.).

Grudinovas nepilnā vidusskola. Direktors Damsons. Skolotāji Lidums, Lapiņš. (Kopsaimniecība "Gaisma" un "Oļhovka").

Pamatskolas

Gaļičas-Mizas pirmmācības skola. Pārzine Nikolajeva. (Kopsaimniecība "Zvezda Belorusiji").

Borsejevas pirmmācības skola. Pārzinis Tomsons. (Kopsaimniecības "Červoni Arati", "Internacionāle" un "Staļinec").

Talinovas pirmmācības skola. Pārzinis Goba. Skolotājs Kazaks. (Kopsaimniecība "Internacionāle").

Matuševas pirmmācības skola. Pārzinis Mogučijs. (Kopsaimniecība "Internacionāle").

Oktobra pirmmācības skola. (Kopsaimniecības "Sarkanais arājs" un "Oktjabrj").

Gruzdu pirmmācības skola. Pārzinis Kozirevskis, skolotājs Pļavinskis. (Kopsaimniecība "Gruzdi", "Kolontajeva" un "Ljadi").

Latbīrzs pirmmācības skola. Pārzinis Norberts. (Kopsaimniecība "Ciņa").

Potašņas pirmmācības skola. Pārzinis Boksbergs.

Pudiķu pirmmācības skola. Pārzinis L.Kļaviņš. (Kopsaimniecība "Sarkanais Oktobris").

Vaclavas pirmmācības skola. Pārzinis B.Turks. (Kopsaimniecība "Celtne").

Šulcevas pirmmācības skola. Pārzinis Antoņenko. (Voikova v.n. kopsaimniecība).

Kostjevas pirmmācības skola. Pārzinis Jansons.

Vidrejas pirmmācības skola. Pārzinis Antoņenko. (Kopsaimniecība "Sociālistiskā Tēvija").

Rāzumovas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Prometejs").

Novoradinas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Jaunais darbs").

Vasiļjevkas pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Jaunais darbs").

Paderu pirmmācības skola. (Kopsaimniecība "Jaunais ceļš").

Beļskas pirmmācības skola.

Belajas pirmmācības skola.

Malkovas pirmmācības skola.

Latviešu un līvu izvietojums Padomju Savienībā

(Pēc 1989. gada tautskaites)

Pavisam PSRS 1989. gada tautskaitē reģistrēti 1.458.986 latvieši, no tiem lielākā daļa — 885.926 cilvēki dzīvoja pilsētās, bet 573.060 — laukos. Absolūtais vairākums — 95,1 % latviešu dzīvoja Latvijā, 4,9 % — pārējās PSRS republikās. Līvu kopskaits bija tikai 226, pie kam gandrīz ceturtda daļa no tiem uzskaitīta Krievijas Federācijā.

Republika	Latviešu skaits	No tiem laukos	Līvu skaits
Latvija	1.387.757	556.534	135
Krievijas Federācija	46.829	11.702	64
Ukraina	7.142	994	6
Baltkrievija	2.658	663	1
Uzbekija	1.131	155	3
Kazahija	3.373	819	7
Grūzija	530	95	-
Azerbaidžāna	324	14	-
Lietuva	4.229	1.179	-
Moldāvija	472	80	-
Kirgīzija	992	97	-
Tadžikija	310	50	5
Armēnija	145	31	4
Turkmēnija	559	128	-
Igaunija	3.135	549	1
KOPĀ	1.458.986	573.060	226

*Vai acis ciet vai vaļā allaž redzu:
pa pieci kolonnā... pēc gada gads...
nāk miņa kā ar sasalmu sedzu
tos likteņbiedrus kurus nopļauj bads
vai rīts vai vakars atmiņskalus dedzu
un gaismojumā viens un tas pats skats -
iet kolonna... tai sagumums krauts plecos
un visam pāri dzeloņdrāšu žogs
aiz kura sairst sapņi mūži plok.*

Gunārs Freimanis

PAR GULAGA KARTI

"Izklājiet uz milzīga galda PSRS plašo karti. Uzlieciet treknus melnus punktus uz visām apgabala pilsētām, uz visiem dzelzceļa mezgliem, visos kravu pārkraušanas punktos, kur beidzas sliedes un sākas upe, jeb kur upe pagriežas un sākas gājēju taka. Kas tas? Vai visa karte nosēta ar indīgo mušu traipiem? Lūk, šī arī ir lieliska Arhipelāga ostu karte".

(A.Solžeņicins "Gulaga Arhipelāgs" 2. daļa, 2. nodaļa)

Tā ir Nāve, kas mums gulstas blakus
Vakaros, kad kaplis snaudai likts.
Daudziem lemts ar kaulaino būs sakust
Un nekad vairs sauli nesatikt.

Tas ir saltums, kas mums baltus krāso
Vaigus, zodu, pirkstus kāšī rauj.
Tie ir sviedri, kas no pieres lāso,
Tās ir bada ķetnas, kas mūs skauj.

Tā ir Kolima, kas spēkus izsūc.
Tās ir zeltraktuves, drāšu žogs,
Mīt aiz kura cilvēcības dzisums,
Noslēdzas kur sāpju cikla loks.

Tie ir drūmi, izģinduši stāvi,
Kas pa pieci rindā stāj un iet.
Ļet tie vai nu uzveikt skarbo Nāvi,
Jeb tās skarbums vērs tiem acis ciet.

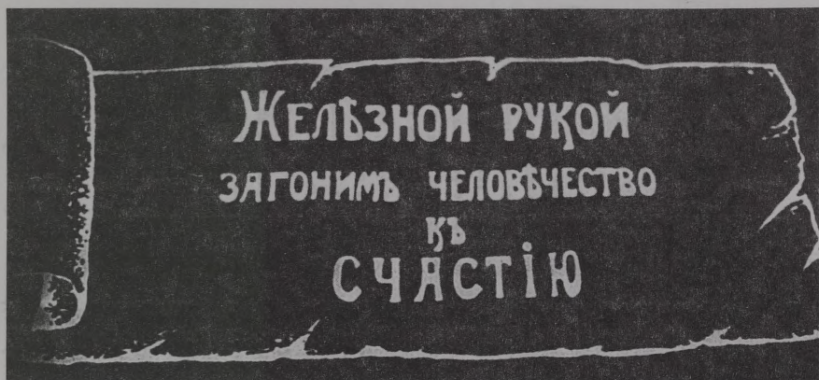
Gunārs Freimanis

Dzimis 1927. gadā. Represēts. Vairāku
dzejoļu krājumu autors. Miris 1993. gadā.

GULAGA ARHIPELĀGS

GULAGA nometnēs un cietumos tika realizēts genocīds pret PSRS tautām, arī latviešiem. Trīsdesmitajos gados aizgāja bojā vairāk nekā 70.000 latviešu.

GULAGA karti ir sastādījuši biedrība "Rīgas Memoriāls", izmantojot 1990.g. žurnālā "EKO" ievietotās V.Komisārova publikācijas (Nr.1-11), kuras papildinātas ar "Rīgas Memoriāla" materiāliem. Kartē ģeogrāfiskie nosaukumi

Populārs plakāts ieslodzījumu vietās.

88-a

Дать упол
номоченно Краю
Красноярскому Краю
6600 чел. лимита
по Т-ов карек
рши

За
А. С.
В. М.

Pirmā kategorija — ... cilvēku apšaušanas limits.

“Dot papildus Krasnojarskas novadam 6600 cilvēku limitam pēc 1. kategorijas.

J. Staļins.”

ДА ЗДРАВСТВУЮТ НАРКОМВУДЕЛЬЦЫ—ВЕРНЫЕ СЫНЫ
НАШЕЙ ВЕЛИКОЙ РОДИНЫ

ДА ЗДРАВСТВУЕТ СТАЛИНСКИЙ НАРКОМ
НИКОЛАЙ ИВАНОВИЧ ЕЖОВ

NKVD priekšnieku N. Ježovu slavinošs plakāts, kas 1937. gadā bija redzams daudzās valsts iestādēs, arī skolās.

ВЫПИСКА ИЗ ПРОТОКОЛА

Особого совещания при Народном комиссаре внутренних дел СССР

от 9 сентября 1937 г.

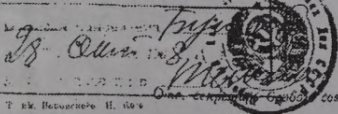
СЛУШАЛИ

ПОСТАНОВИЛИ

Дело № 16366/д - о
КИРЖЕНШТЕЙН Александре Ива-
новиче, 1896 г.р.

КИРЖЕНШТЕЙН Александр Ивановичу - как члена семьи изменника родины - выключить в исправительный лагерь сроком на ПЯТЬ лет, считая с 19/ХЛ-1937 г.
Дело сдать в архив.

*Мемор.
тех. ...*

и шаширо

Aleksandra Kirhenšteina bija viena no tām daudzajām sievietēm, kuras uz VK(b)P CK lēmuma pamata ieslodzīja koncentrācijas nometnēs.

РАСПИСКА

24 августа 1938 г.

Мною, нижеподписавшимся КИРХЕНШТЕЙН Рудольфом Мар-
ИИОБИЧЕН получена копия обвинительного

сочения по моему делу о предании меня суду Военной Коллегии

ковного Суда Союза ССР.

Подсудимый

Вручил: Секретарь Военной Коллегии
Верховного Суда Союза ССР
Военный юрист

*Мои показания сводятся к тому, что
я не был на вокзале. Встретил на
основании Кирхштейна.
Р. Кирхштейн [подпись]*

Тип. НКО 5448-37

Lai gan Rudolfs Kirhenšteins rakstiski noliedza iepriekšējās
nopratināšanas laikā dotās liecības, viņam piesprieda nāves sodu.

А К Т.

1938 года, февраля, 9 дня, мы, нижеподписавшиеся Комен-
дант НКВД Башкирской АССР БОГДАНОВ, Ст. Инспектор 8-го Отделе-
ния УГБ - Сержант Госбезопасности КОВАЛЕВИЧ, Нач. 4-го Отделе-
ния 4-го Отдела УГБ - Лейтенант Госбезопасности ДОБАНОВ, сос-
тавили настоящий акт в том, что на основании постановления
НКВД Союза ССР от 29 января 1938 г. пр. № 92 привели в исполне-
ние приговор о высшей мере соц. защиты - РАССТРЕЛЕ в отношении

✓ АУНО Фрица Христофоровича, 1895 г.р.

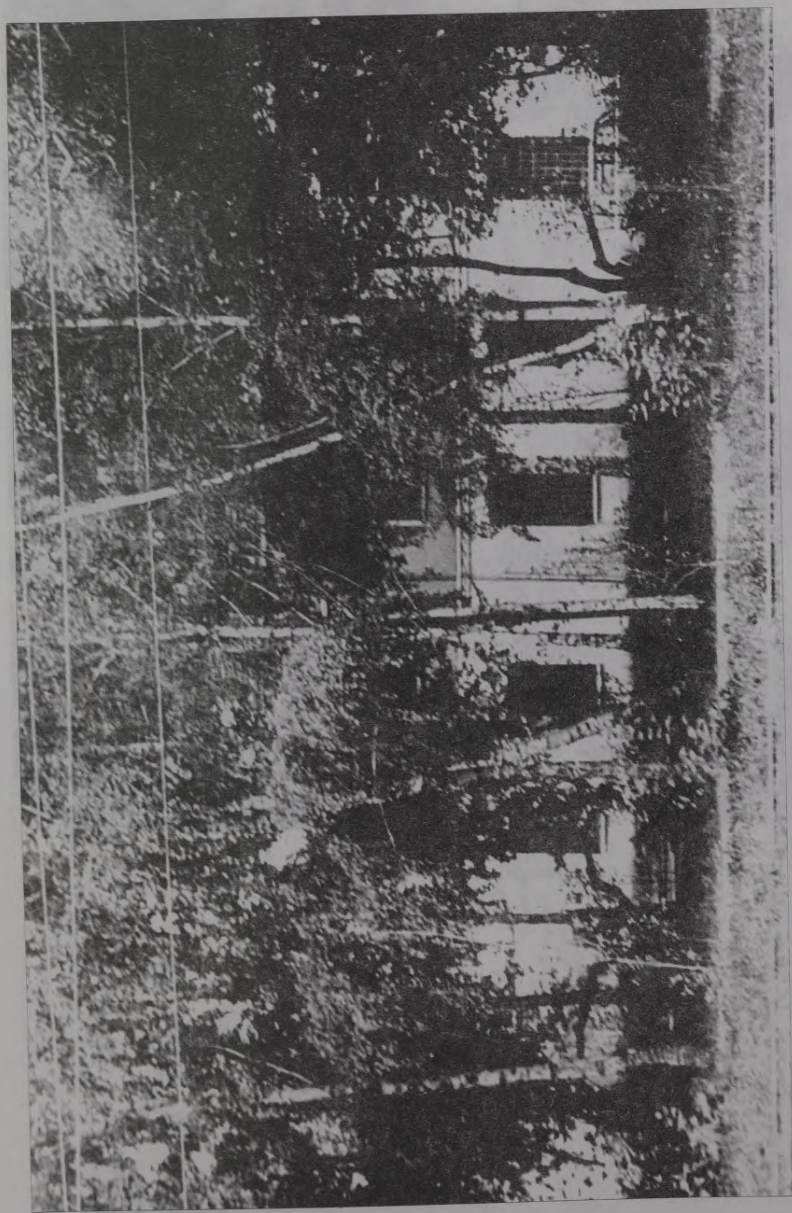
Указанное выше лицо РАССТРЕЛЯНО 9 февраля 38 г. в
20 ч. 07 мин., что и свидетельствуем подписавши.

Комендант НКВД БАССР *[Подпись]* /Богданов/

Ст. Инспектор 8 Отд. УГБ *[Подпись]* /Ковалевич/
Сержант Госбезопасности

Нач. 4 Отд-ния 4 Отдела УГБ *[Подпись]* /Добанов/
Лейтенант Госбезопасности

Fricis Auns visas pret viņu vērstās apsūdzības noraidīja, taču viņa vārds
jau iepriekš bija ierakstīts nošaujamo "albūmā" ... Lūk, ar kādu precizitāti
tolaik strādājuši staļiniskie bendes: "augstāk minētā persona nošauta 1938.
g. 9. februārī plkst. 20 un 7 minūtes, ko arī ar saviem parakstiem
apliecinām..."

Viens no drausmīgākajiem valsts austrumpusē bija Tomskas ciētums.

*Staljiniskā genocīda drausmīgās liecības. Pēc kāda masu kapa
atvēršanas...*

Форма № 30

Военная Коллегия
Верховного Суда
СССР

ввода 1957 г.
10/08/57

Форма № 30

Форма № 30

Военная Коллегия
Верховного Суда
СССР

Выдана в 1957 г.
10/08/57

Форма № 30

Военная Коллегия

Генерал-майор
Медведев Александр Павлович
16.08.1912 г.р.

Сообщено, что Иван Павлович Медведев в 1957 г.
находился на рассмотрении в Военной Коллегии
Верховного Суда СССР.

НАЧАЛЬНИК СЕКРЕТАРИАТА ВОЕННОЙ КОЛЛЕГИИ
Верховного Суда СССР
Полковник В. П. [подпись]

СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ
ГЕНЕРАЛА ТИШИНЯНА
Иван Иванович Тешиньян
1930 г.р.

СВИДЕТЕЛЬСТВО О СМЕРТИ
ГЕНЕРАЛА ТИШИНЯНА
Иван Иванович Тешиньян
1930 г.р.

Форма 30. "Pазножям, ka јуsу сјдзйба тйкс йзскатйа".
Тауа атйдеc пар репресейа йтерактйа: "Ноsаутс".

П Р И К А З

НАРОДНОГО КОМИССАРА ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
за 1940 год.

№ 00741 *С* Советские: О переселении из гор. Мурманска и Мурманской области граждан иностранной национальности.

№ 00741 " *Д* и я н я 1940 г. г. Москва.

В соответствии с решением Правительства на КВУ СССР возложено переселение из гор. Мурманска и Мурманской области в Карело-Финскую ССР и Алтайский край 3.215 семейств — 8.617 человек, граждан иностранных национальностей.

П Р И К А З Н А Р:

1. Начальнику Управления НКВД по Мурманской области, Майору Государств. Безопасности тов. РУЧЬЦЕВУ:
а/ В 5-ти дневный срок, начиная с 25-го июля, обобщить всем подлежущим переселению о дне их переселения, новом месте жительства и порядке переселения.

Предоставить всем вышеназванным 10-ти дневный срок для реализации имущества, согласно прилагаемой инструкции.

б/ Переселение начать 5-го июля 1940 года,

с расчетом погрузки и ежедневно 2-х эшелонов и окончания всей операции 10-го июля 1940 года.

в/ Переселить в Карело-Финскую ССР 2.540 семейств, в составе 6.973 человек финнов, эстонцев, латышей, норвежцев, литовцев и шведов для расселения их в следующих районах:

В Заонежский район — 600 хозяйств
" Пуложский " — 700 "
" Медвежьегорский — 340 "
" Шелтоверский — 900 "

г/ Переселить в Алтайский край 675 семейств в составе 1.743 человек немцев, поляков, китайцев, греков, корейцев и других, для расселения по следующим районам:

В Локтевский район — 326 хозяйств
" Звенигородский " — 150 "
" Кур'инский " — 199 "

2. Для оказания Управлению НКВД по Мурманской области практической помощи в проведении операции по переселению, командировать на место 15 оперативных работников НКВД СССР, под руководством пом. нач. Следственной Части ГЗУ, Старшего лейтенанта гос. безопасности тов. ЛУКИНА.

Выделены товары для выезда в Мурманск 24-го июля 1940 года.

3. Наркому Внутренних Дел Карело-Финской ССР, Майору Госуд. Безопасности тов. БАСАКОВУ и начальнику

Управления НКВД по Алтайскому краю, Капитану Госуд. Безопасности тов. НИКОЛАЕВУ, немедленно сообщить ответственных работников НКВД-УНКВД в районе расселения переселенцев для проверки готовности приема переселенцев и принять меры к ускоренному выявлению переселенцев.

4. Зам. Наркома Внутренних Дел СССР тов. ЧЕРНЫШЕВУ обеспечить своевременную подачу эшелонов в пункты их погрузки, продовольствие этих эшелонов, медицинское их обслуживание и питание переселенцев в пути следования.

5. Тов. тов. ЧЕРНЫШЕВУ и КОБЫЛОВУ проследить за выполнением настоящих пунктов и о ходе исполнения докладывать.

НАРОДНЫЙ КОМИССАР ВНУТРЕННИХ ДЕЛ СССР
Комиссар Госуд. Безопасности I ранга -

Л. БЕРНГАНТ

СПРАВКА О РЕАБИЛИТАЦИИ

Гор. Мурманск

Марта 19 53 г.

Гр. Медгал Эрна Робертовна

(фамилия, имя, отчество)

Год и место рождения 1920г. Р.з. М.Р. не указано

Место жительства до применения репрессии

г. Кировск, Мурманской области

Когда и каким органом репрессирована В 1940 году

УНКВД Мурманской области

Основание применения репрессии по политическим мотивам в административном порядке приказ 00761 НКВД СССР от 23.06.40г. как лицо датской национальности

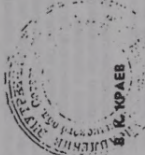
На основании пункта «в» ст. 3 Закона России от 18 октября 1991 года «О реабилитации жертв политических репрессий» гр.(ка)

Медгал Эрна Робертовна

(фамилия, имя, отчество)

реабилитирован(а).

Начальник УВД
администрации
Мурманской области

Место гербовой печати
Т.п. ХОЗО УВД МО IX 97 г. З.п. 1037 - 5000

NKVD komisāra L.Berģanas 1940. gada 23. jūnija pavēle par cittautiešu izsūtīšanu no Mūmanskas un Mūmanskas apgabala.

Uzģina, kas liecina, ka izsūtģšana notikusi.

СССР ПРОКУРАТУРА
Псковская ССР

ВАШКОУ АССР-ы ПРОКУРАТУРА
ПРОКУРАТУРА ВАШКЕРСКОЙ АССР

г. Псков, ул. Морская, 1
311088 № 13-100-85

№ 226057, г. Рига, ул. В. Кирши, 18/4
кв. 112 Сожиной В. А.

Ваше заявление о реабилитации отца Карелина А. Х. нами рассмотрено.

Сообщая, что Карелин Александр Христофорович, 1881 г. рождения, уроженец Латвии, латыш, проживавший в Архангельском районе БАССР, был репрессирован особым совещанием при НКВД СССР 13 апреля 1939 г. по обвинению в проведении разложившейся работы, направленной на разрыв козлова.

3 мая 1989 г. Карелин А. Х. нами полностью реабилитирован как необоснованно осужденный.

Справка о его реабилитации прилагается.

Сведениями о месте захоронения из, к сожалению, не располагаем. За ближайшим свидетельством о смерти Карелина А. Х. Вы можете обратиться в отдел загса Латвийской ССР.

Ст. помощник прокурора БАССР

К. Н. Кучеров

Вашкоу АССР-ы

ВАШКОУ АССР-ы
ДОУЛУТ НАМЕНЕТЕ
КОМИТЕТЕ

От 16 февраля 1990 года

Государственная Безопасности
Вашкирской АССР

№ 1012-А-953
г.р. Уфа 226050, Латвийская ССР
г.р. Рига, ул. Венцелбува,
д. 35, кв. 23,
А/НС А. Ф.

УВАЖАЕМЫЙ АГЕНД! ОФИЦЕРИЧ!

На Ваше письмо от 18 декабря 1989 года в отношении Вашего отца сообщаем следующее.

Ваш отец - АУС Фриц Христофорович, 1890 года рождения, уроженец Латвии (бывшей Курляндской губернии), латыш, гр-н СССР, беспартийный, проживавший на территории Бакалдинского сельского Совета Архангельского района БАССР и работавший председателем районной плановой комиссии Архангельского района, 4 декабря 1987 года по ст. 68 п.п. 10 и 11 УК РСФСР был необоснованно арестован органами НКВД Башкирской АССР и 29 января 1989 года в г. Москве Комиссией НКВД СССР и прокуратура СССР осужден к ВМН - расстрелу.

Согласно обжалованному заключению АУС Ф. Х. обвинялся в том, что якобы являлся "участником контрреволюционной националистической латвийской организации", проводил вредительскую деятельность в вопросах планирования, вел обработку антисоветского элемента с целью возмещения в контрреволюционную организацию "под названием "Прометей" с центром в Москве".

Решение Комиссии о расстреле приведено в исполнении 9 февраля 1989 года в городе Уфе. Захоронен он на Сергеевском кладбище города Уфы. На установить точное место нахождения его могилы не представляется возможным, т.к. в тот период времени они не фиксировались.

Зам. председателя Комитета

Baškīrijas APSR Ministru Padomes vēstule
lietība, ka latvieši nošauti Ufas cietumā un
aprakstī masu kapos Ufā Sergija kapsētā.

Военная Коллегия
Верховного Суда
Союза ССР

УРАЛШИПУ ТЕЛМУНУ Д.И.
229423 Уфа, Подкаменск П-51, г. Амп
Ул. Мухоморова, Д. 5, кв. 4.

№ 22 - подпада - 1937 г.
М.Д. № 2058/56
11200 Москва, 24 Пролетар, А 15

тел. № 9 9132

Вашему Иванову!

На Ваше заявление сообщаем, что Ваш отец - Тейкман Би Хуретбабаев в 1942 году раскванд, до ареста работавший счетоводом колхоза "Ялан", решением комиссии НКВД и Прокурора СССР от 23 января 1930 г. осужден к расстрелу.

Тейкман Б.Х. был обвинен в том, что он является участником контр-революционной организации, направленной против Советского правительства Республики Башкирской АССР.

Дополнительно промолвил в 1936 г. умышленно, что Тейкман Б.Х. был осужден недобросовестно по делу, сфабрикованному интеллигентом НКВД, представляющим личность делового человека.

Обращаемся Вашей коллегии Верховного Суда СССР от 25 мая 1937 г. умышленно раскванд в отношении Тейкмана Б.Х. промолвовавшего применительно за отсутствием события преступления. Тейкман Б.Х. реабилитирован посмертно.

Ваша коллегия Верховного Суда СССР не располагает сведениями о том, когда и где был похоронен ваш отец, гражданин Тейкман Б.Х., но по установленным в его личном деле сведениям, по добрым приметам предполагая в каком-либо месте после провозглашения, в местах восстановления буржуазных прав в Башкирской АССР.

Заставляем переписать все сведения из личного дела в архиве КДБ Башкирской АССР /г. Уфа/, куда было направлено дело в отношении Тейкмана Б.Х. При этом рекомендуем сообщить о месте и обстоятельствах его захоронения в соответствующий орган.

ИЗДАТЕЛЬСТВО ПЕЧАТНИЦА КОДЕНА ВЕЛИКАЯ
РЕП. ОРГАНИЗ. УФА, СССР
ИЗДАТЕЛЬСТВО

1937

PSRS Augstākās Tiesas Kara Koleģijas vēstule Vīnim
Tehmanim, ka pret viņa 1937. gadā ģerģēstis tēvu Jāni
Tehmani pīlelta spīdzināšana.

★ ПЕРИОДИКА СЛУЖБА
РОССИЙСКОГО ФЕДЕРАЦИИ
УПРАВЛЕНИЕ
по Санкт-Петербургу
в Ленинградской области

ДАВЕРНИ
Эмир Родергоме

Судья Яне
1/1 августа 1937
№ 10/75-4-5704

Указание Эмира Родергоме!

Пронзательной промолвкой по интересам гражданского фонда Управления КСЗ Рр по Санкт-Петербургу и области уведомлено, что

ДАВЕРНИ Роберт Родергоме, 1933 г. рождения, уроженец Латвии, делами на подпольном нелегальном, до ареста не работавшем, промолвовавшем в декабре г. Ленинграда, ул. Калашова, Д.22, кв. 5-б-5, г. Ленинград, ул. Калашова, Д.22, 58-11 УК РСФСР).

был арестован 03 декабря 1937 года НКВД ЮО.

Обвиненная в том, что "является членом латвийской к/р националистической шпионско-повстанческой организации, вел шпионскую деятельность в пользу Латвии, проводит к/р националистическую пропаганду среди латвийцев и лично вербовал новых членов к/р организации" (ст.ст. 58-5 и 58-11 УК РСФСР).

Постановлением НКВД КСЗР и Прокурора СССР от 17 января 1938 года осужден к ВМ - расстрелу. 23 января 1938 г. ДАВЕРНИ Роберт Родергоме был расстрелян в г. Ленинград.

По определению Военной Коллегии Верховного Суда СССР от 27 июня 1937 г. Постановление НКВД и Прокурора СССР от 17 января 1938 г. в отношении ДАВЕРНИ Р.Р. отменено, дело направлено за отсутствием в его действиях состава преступления.

ДАВЕРНИ Роберт Родергоме реабилитирован посмертно.

Определяю признание Вас пострадавшим от политических репрессий Вы можете запросить в Военной Прокуратуре Ленинградского военного округа (191008, Санкт-Петербург, Нарвская пр., 4).

Смартельство о смерти ДАВЕРНИ Р.Р. Вам будет выслано Департамент ЗАГС г. СДВ (197046, СДВ, Петровская наб., 21), куда нами направлены соответствующие документы.

Копия репрессий 33-00-х г.г., имеющих место на территории Ленинград и области, с лета 1937 г. закончилась в районе п. Давалово Выдорского района г. Ленинграда.

Наказание Судья

В.С. ПУЗОВ

1937

Atbilde Emīnai Dambriņei par Roberta Dambriņa likteni.

Gulaga nometne taigā.

КАРТОЧКА УЧЕТА ДВИЖЕНИЯ ЗАКЛЮЧЕННЫХ (СВОДНАЯ) ПО ГУЛАГУ (С ОСЛАГАМИ)

1951 г.

	ГУЛАГ	ЛАГЕРЯ	КОЛОНИИ
Списочный состав заключенных на 31 XII 1951 г.	2.509.788	1.713.614	796.174
Прибыло всего: (за год)	1.746.314	715.022	1.031.112
в т. ч.:			
из тюрем вновь осужденных	636.756	55.291	581.465
из лагерей	748.235	657.557	90.678
из бегов	1.641	1.341	300
ошибочно сняты со списочного состава	2.442	400	2.042
Убыло всего:	1.777.106	544.790	1.232.316
в т. ч.			
освобождено	613.414	254.269	359.165
умерло	23.666	15.587	8.079
бежало	2.817	2.318	499
в лагеря	731.331	250.836	480.495
в тюрьмы	44.178	21.485	22.693
ошибочно приняты на списочный состав	319	273	46

Gulaga pārvaldes uzskaites kartīte par ieslodzīto skaitu 1951. gadā.

GULAGa KARTE

Gulaga karte

22 января 1952 г.
Начальнику орготдела ГУЛАГа
МВД СССР подполковнику
тов. Лямину В. С. (лично)

ВЫПИСКА

из сводной ведомости оперативных сведений за 1951 год,
полученной от лагерей, УИТЛК, ОИТК МВД/УМВД

	лагеря	колонии	всего
Общая численность заключенных на 1. 1. 1952.	1.713.905	789.170	2.503.075
в т. ч. за контрреволюционные преступления	492.188	89.334	582.522
из них:			
— за измену Родине	236.839	44.107	280.946
— за шпионаж	19.321	296	19.117
— за террор	8.564	329	8.893
— за диверсии	3.725	55	3.780
— осужденных националистов	95.377	1.134	96.511
— за прочие контрреволюционные преступления	128.362	43.913	172.275
Наличие заключенных, кроме осужденных за контрреволюционные преступления	1.221.717	698.836	1.920.553
в т. ч.:			
по ст. 2 Указа от 4. VI. 47. «Об усилении охраны личной собственности граждан» (разбой)	87.202	27.940	115.142
по другим статьям того же Указа	223.400	104.773	328.173
по ст. 2 и 4 Указа от 4. VI. 47. (повторно)	121.074	47.924	168.988
за другие преступления по тому же Указу	322.892	155.630	478.522
по Закону от 7. VIII. 32. за бандитизм и вооруженные ограбления	41.655	23.494	65.149
за разбой по ст. 167	43.322	6.847	50.169
за имущественные преступления	16.575	3.354	19.925
за должностные и хозяйственные преступления	20.030	12.436	32.466
за прочие преступления	49.117	57.610	106.727
Из них осуждены на срок:	296.450	258.832	555.282
до 3 лет	75.012	146.587	221.599
до 10 лет	1.164.743	486.423	1.651.166
до 20 лет	136.191	20.612	156.803
Сколько освобождено заключенных в 1951 г.	248.838	351.892	600.730

Начальник 2 управления
ГУЛАГа МВД СССР
генерал-майор

Матеросов

Gulaga nometnēs ieslodzītā "kontingenta" analīze (1951. gads).

atstāti "GULAGa arhipelāga" internacionālā valodā. Karte ir nosacīti sadalīta 10 zonās, kurās objektu numerācija sākas ar vieninieku. "Rīgas Memoriāla" rīcībā ir vairāk nekā 500 apzinātu GULAGa objektu, kas tiek publicēti šajā grāmatā, taču tas nav ne tuvu to pilns skaits. Daudz vērtīgu ziņu var atrast Žaka Rossi "GULAGa rokas grāmatā" (izd. 1991.g. Maskavā). A.Šifrīna "Ceļvedi pa PSRS nometnēm, cietumiem un psihiski slimo cietumiem", kurš 1980.g. izdots Šveicē, ir uzrādītas 1976 nometnes, 273 cietumi un 85 psihiskie cietumi. Patieso GULAGa nometņu un citu objektu skaitu joprojām slēpj VDK arhīvi...

"Rīgas Memoriāla" rīcībā esošos sarakstus, protams, nepieciešams papildināt un precizēt. Jūsu piebildes lūdzam sūtīt: Latvija, LV 1098, Rīgā, "Rīgas Memoriāls".

Garīgi līdzsvarotam prātam nav aptverams un saprotams, kādu cilvēku iznīcināšanas mašīnēriju bija izveidojis staļinisms. No Padomju Savienības cietumiem līdz Tālajiem Austrumiem, no siltā Ziemeļu Ledus okeāna līdz pat svelmainajiem dienvidiem, – visa dižvalsts tika pārklāta ar cietumiem, īpašiem cietumiem, nometnēm un īpašām nometnēm.

Šajā sarakstā, ko veidojusi biedrība "Rīgas Memoriāls", ir daļa no apzinātām ieslodzījuma vietām. Nepilnīgas ir ziņas, cik cilvēki represēti, jo bijušās Padomju Savienības slepenie arhīvi dziļi jo dziļi nobēdzināti un aizvien vēl nav pieejami ne juristiem, ne vēsturniekiem, ne sabiedriskajiem darbiniekiem. Jaušams, kas šīs ieslodzījumu vietas un cilvēku iznīcināšanas koloss ir sadalīts divās galvenās – Eiropas un Āzijas daļās. Lai pārskatāmāks būtu "rīcības lauks", tas sadalīts vēl sīkākos reģionos.

Padomju Savienības rietumdaļa. Ziemeļrietumi

1. Arhangeļska. – Koncentrācijas nometne, ierīkota 1918. gadā, sakarā ar sarkanā terora pasludināšanu valstī (TKP Dekrēts, 1918.g.5.09.) 1922.-23.g. Šeit ieslodzītos nosūta uz Solovkiem, tas ir uz īpaša stingra režīma nometni – SLON (Soloveckij lagerj osobovo naznačeņija). Pēc otrā pasaules kara šīs abas nometnes ir pārpildītas.

2. Belbaltlags. – Staļina v.n. Baltās-Baltijas jūras kanāla būve. (Pārvalde izvietota Medvedjegorskā). Staļina vārds svītrots 1956.g.

3. Belomorska-Belbaltlaga atzars (nometne).

4. Boroviči. – nometnes punkts.

5. Volgolags. – Volgas-Baltijas jūras kanāla un Ribinskas ūdenskrātuves būve. Izveidota 1936.-1941.g.

6. Vologda. – pārsūtīšanas (etapa) cietums ceļā uz Arhangeļsku un Solovkiem. Šeit atradās arī Kirillo-Belozerskas nometne.

7. Volhova.

8. Vitegra.

9. Kamurlags – Karēļu-Murmanskas nometnes. Pārvalde izvietota Kemas pilsētā. Kopš 1929. gadā Murmanskas apgabalā bija 27 Gulaga nometnes.

10. Kandalakša. Labošanas darbu nometne. Alumīnija rūpnīcas būvdarbi.

11. Kargopole.

12. Kola. BBB NKVD 7. nodaļas pārvalde.

13. Kuloja.

14. Ļeņingrada (tagad Pēterburga). "Kresti" (slavenie "Krusti") – nāves sodu izpildīšanas vieta (Nošaušanas cietums). Nošautos apraka Ļevaševas ciemata apkaimē masu kapos (tranšējās). Te apbedīti vairāki tūkstoši latvieši.

15. Medvežjegorska.

16. Mončegorska, BBK 8. nodaļa. Labošanas darbu nometne pie kombināta "Severonikelj".

17. Nimce. – nometņu punkts.

18. Oņegalags. – Pārvalde izvietota Pļeseckas ciematā.

19. Petrozavodska.

20. Petrominska. – Koncentrācijas nometne.

21. Svirjlags. – Pārvalde izvietota Svirstroja ciematā.

23. Sevdjunlags. – dzelzceļa Konoša-Kotlasa celtniecība.

24. Segeža. – Nometņu centrs.

25. Sillamāje. – Nometņu centrs.

26. SKTL. – Solovecas-Kemas labošanas darbu nometne.

27. SLON. – Solovecas īpašu uzdevumu nometne. Pirmie šeit ieslodzītie eseri (1918.g.). No 1922.-23.g. uz šejieni sāka sūtīt ieslodzītos no Arhangeļskas, Petrominskas un Holmogorskas nometnēm. Solovkos nometināja simtiem tā saukto "izkulakoto" ģimeņu galvas. No Solovku salām atgriezās retais...

28. Sorok-Obozreskij nometne. – Kandalakšas-Kučervas dzelzceļa celtniecība.

29. Sortoval. – Nometņu centrs.

30. Stroiha 511. NKVD BBK 12. nodaļa. Murmanskas Nikeļ-Pečengas dzelzceļa būve.

31. Tihvina. – Nometņu punkts.

32. Holmogori. – Īpaša režīma koncentrācijas nometne.

33. Franča Jozefa zeme (sala) – (?) ziņu trūkst.

34. Jagrinlags. – Pārvalde Severodvinskā.

Eiropas daļas vidusjosla

1. Autodorlags. – Minskas-Maskavas šosejas būve. Nāves soda izpildes vieta netālu no Minskas (Kuropati).

2. Vladimira. – Politieslodzīto izolators. TON (Tjurma osobovo naznačēnija) – īpaša režīma (nozīmes) cietums. Lidz 1955.g. šeit ieslodzījumā atradās arī daudzi ārzemju pilsoņi, tostarp, Jānošs Kadars, Rauls Vallenbergs u.c. No 1950. gada viens no visstingrākā režīma cietumiem valstī, kur ieslodzīja īpaši "bīstamos recidīvistus" (V.Bukovski. A.Marčenko u.c.).

3. Vjazma.

4. Vjatlags.

5. Gorkija (tagad Nižnijnovgoroda). Akadēmiķa A.Saharova izsūtīšanas vieta (1980.-1988.g.).

6. Dmitrova. – Pārvalde izvietota Dmitrovā. Maskavas-Volgas kanāla celtniecība, tur strādāja apmēram 500.000 ieslodzīto.

7. Dubrovlags. – Īpašas nozīmes (režīma) nometne. Pārvalde izvietota Javasas ciematā.

8. Jelabuga.
9. Ivanova. – Ivanovas nometņu grupas pārvalde.
10. Iževska.
11. Katiņa. – Šeit 1940.g. tika nošauti internētie Polijas armijas oficieri. Turpmākajos gados šeit tika nošauti desmitiem tūkstoši nevainīgu cilvēku.
12. Kazaņa. – Īpaša stingra režīma cietums, arī "psihiskais" cietums.
13. Kāšina.
14. Klišilags – daudzu tuvāko nometņu apvienotā pārvalde.
15. Kozeljska. – Īpašas nozīmes (uzdevuma) koncentrācijas nometne. Šeit bija ieslodzīti internētie Polijas armijas oficieri, vēlāk daļa no viņiem tika Katiņā nošauti.
16. Kostroma.
17. Kuibiševa (tagad – Samāra).
18. Moršanska.
19. Maskava. Valsts Gulaga galvenā pārvalde. Maskavas celtniecības pārvalde. Lefortovas (īpaši stingra režīma) cietums. Lubjanka – Iekšlietu Komisariāta (NKVD) īpašs cietums. Butirku cietums un citi.
- Maskavā apzinātas desmit slepenas 30.-40.g. represiju upuru apbedījumu vietas: Donas, Vagaņkovas, Kaļitņikovas, Rogožskas un Goļjanovskas kapsētas, kā arī uzkalni pie Novospaskas klostera, pie st. Ļevoberežnaja. Tikai Butovas šautuvē (netālu no Butovas ciemata) nogalināti vairāk nekā 20.000 cilvēki. (Pēc laikraksta "Izvestija" korespodences 1991.g. 20.02.). Butovas šautuvē Staļina satrapi izdzēsuši dzīvības arī simtiem latviešu – izdevniecības "Prometejs" darbiniekiem, skolotājiem, inženieriem, literātiem... Šeit Mūžības gaitas aizgājuši latviešu teātra "Skatuve" aktieri, tostarp Latvijā un Vācijā plaši pazīstamā aktrise Marija Leiko. Un daudzi, daudzi citi...
20. Novomoskovska.
21. Penza.
22. Potjma.
23. Pleskava.
24. Ribinska. Ribinlaga pārvalde.
25. Rostova (pie Maskavas).
26. Saranska.
27. Seligera. – Seligeras nometņu pārvalde Ostaškovā – īpašas nozīmes nometne internētiem Polijas armijas oficiēriem (daļa no tiem nošauti Katiņā). Šeit atradās ieslodzījumā un strādāja arī vācu raķešu būves un šāviņu speciālisti. ("Raketnaja šaraška").
28. Smoļenska.
29. Sovetska.
30. Staroduba.
31. Suzdaļa. – Politieslodzīto centrāle (izolators), Maskavas-Volgas kanāla būvdarbu Suzdaļas iecirkņa pārvalde.
32. Sizraņa.
33. Tambova.
34. Temņikovskije lagerja. – Nometņu pārvalde Javasas ciematā.
35. Temjuši.

36. Tula.
37. Ugliča. – Politieslodzīto centrāle (izolators). Sākot ar 1950. gadu beigām – īpaši stingra režīma kolonija.
38. Uļjanovska.
39. Unžlags. – Pārvalde Suhobeļskas pilsētā. Mežu ciršanas un koku pludināšanas darbi.
40. Hovrino.
41. Jaroslavļa. Īpaši stingra režīma cietums. Speciāla uzdevuma izolators. No 1960.g. īpaša režīma cietums, kur turēja apmēram 2000 ieslodzīto.
42. Juhnova. – Īpašas nozīmes nometne, kur turēja daļu no internētiem Polijas armijas virsniekiem (tos vēlāk nošāva Katiņā).
43. Orla. – Orlas centrāle – politizolators. Šeit 1941. gadā tika nošauti vairāki simti politieslodzīto, galvenokārt bijušie eseri, tostarp M.Spiridonova u.c. 1960. gadā šeit iekārtots psihiatriskais cietums.
44. Ļipecka – Īpaši stingra režīma cietums.
45. Kauņa – 1940.-41. g. – "Devītais forts" – nošaušanas vieta. 1941., 1945.g. deportācijas.
46. Viļņa – 1940.-41. g. nošaušanas vieta. 1941.-49. g. deportācijas.
47. Rīga – 1940.-41. g. nošaušanas vieta. 1941.-49. g. deportācijas.
48. Tartu, Tallina – 1941. g. nošaušanas vieta. 1941.-49. g. deportācijas.
49. Bologoje. – Pārsūtišanas (etapa) cietums.
50. Kurska. – Kurskas dienvidrietumu nomalē atklāta slepena nošaušanas un masveida apbedīšanas vieta, kur 1930. gados iznīcināti padomju varas "pretinieki". (Pēc laikraksta "Izvestija" 1990. g. 9. decembrī.)
51. Tvera (bijusī Kaļiņina) – 30 km no pilsētas Mednoje ciemā 1940.g. aprīlī NKVD noslepkavoto poļu virsnieku apbedīšanas vieta. (Laikraksts "Komsomoļskaja pravda" 1991.g. 10. oktobrī.)

Urāli

1. Abezja. Ciemats. Abezjas – Intlaga nometņu pārvalde. Nometnēs ieslodzītos dzina strādāt Pečoras-Vorkutas dzelzceļa būvdarbos.
2. Vojažela. – Šeit bija izvietota Vojaželas nometņu pārvalde.
3. Ustj-Vimlags.
4. Vorkutpečlags.
5. Pečorželdorlags.
6. Vorkutlags. Ieslodzītos nodarbināja akmeņogļu šahtās un būvdarbos. Vorkutlaga apakšnodaļas: Ajač-Jaga ciemats; Vorgašoras ciemats; Vorkutas pilsētā (septiņas nometņu apakšvienības, ieslodzītos izmantoja būvdarbos); šahta Vorkutinskaja; DOZ (Kokapstrādes kombināts) Vorkutas nomalē; ciemats Zapoļarnij (trīs apakšvienības); šahta Zapoļarnaja (divas apakšvienības); ciemats Komsomoļskij; ciemats Muļda (divas nodaļas); Novij kvartāl (divas nodaļas Komsomoļskas ciemata nomalē); ciemats Oktjabrskij; šahta Oktjabrskaja (nometnes nodaļa Vorgašoras ciemata nomalē); Tundrovij (nometnes nodaļa Vorkutas nomalē); TEC (nometnes nodaļa termocentrālē); TEC-2 (nometnes nodaļa) Ziemeļu ciemata tuvumā; ciemats Cemzavodskij;

šahta Centraļnaja; ciemats un šahta Jur-Šora (divas nometnes nodaļas); šahta Južnaja.

7. Rečlāgs – ģpaša režīma nometne pie Vorkutas upes. Nometne sastāvēja no deviņām galvenajām nodaļām un atsevišķām nodaļām pie akmeņogļu ieguves šahtām (to bija vairāk nekā četrdesmit). Ieslodzīto skaits Rečlāgā sasniedza apmēram 60.000. NKVD katorgas nodaļas izveidoja 1943. gadā (Pēc žurnāla "EKO" 1990.g. Nr. 10 un žurnāla "Rodina" 1991.g. Nr.6-7.)

8. Intalāgs. – Ieslodzītos nodarbināja akmeņogļu ieguves šahtās. (Ir ziņas, ka tie strādājuši arī meža darbos).

9. Minlāgs – ģpaša režīma nometne (kā ziņo žurnāls "EKO", Nr.10, 1990.g., tas saukts arī Minerālņij), kas apvienojis piecus – Noriļskas, Vorkutas, Intas, Uhtas un Apatitu (Hibinos) kombinātus.

10. Narjan-Mara.

11. Perčorlāgs. – Pečoras akmeņogļu raktuvju apgabalā izvietotās nometnes.

12. Novaja Zemļa. – ģpaša uzdevumu nometne (Nāves nometne).

13. Sevurālāgs.

14. Uhtasanlāgs.

15. Uhtizmlāgs.

16. Siktivkarlāgs.

17. Uhtpečlāgs. – Ieslodzītos izmantoja Uhtas-Pečoras dzelzceļa būvdarbos.

18. Komlāgs. – Ieslodzītos izmantoja koku ciršanas un pludināšanas darbos.

19. Sevželdorlāgs – dzelzceļa būvdarbi.

20. Aša. – Nometnes nodaļa.

21. Verhneuraļska. – Nometnes nodaļa. Politizolators.

22. Vethņih Ufaleja. – Nometnes nodaļa.

23. Višerlāgs. – Atradās pie Višeras upes.

24. Vjatlāgs. – Pārvalde atradās Kirovā (tagad Vjatkā). Šeit arī pārsūtīšanas (etapa) cietums. Ieslodzītos izmanto meža darbos. Ciematā Rudņičņij nometne Nr.1 stacijā Lesnoj Centraļņij – nometne Nr.5. Kopskaitā – vairāk nekā 20. 1941. gada 14. augustā uz nometni Nr.11 atsūtīja 900 Latvijas iedzīvotājus. Lidz 1943. gada beigām šeit bojā aizgāja vairāk nekā 400 cilvēku (bojā aizgājušo saraksts meklējams avīzē "Literatūra un Māksla", 1989.g. 11. februāra numurā).

25. Jelabuga. – Nometnes nodaļa.

26. Ivdeļlāgs. – Šahtas, meža ciršana.

27. Iževska. – Nometnes nodaļas. Celtniecība un meža darbi.

28. Kizela. – Nometņu nodaļas.

29. Kopeiska. – Nometņu nodaļas. Kalnrūpniecībā (ieslodzītos sūta pazemes darbos), meža ciršana.

30. Krasnoturinska. – Nometņu nodaļas.

31. Krasnourāļska. – Nometņu nodaļas.

32. Kungura. – Nometņu nodaļas.

33. Magnitogorska. – Nometņu nodaļas. Ieslodzītos nodarbina celtniecībā.

34. Miassa. – Nometņu nodaļas. Sūta darbos celtniecībā un uz ķīmiskajām rūpnīcām.

35. Ņižņija Tagila. – Metalurģiskā un ķīmiskā kombināta būvdarbi. Tagillag ir lielākais NKVD nometņu veidojums Urālos. Nometnes izveidošanas laikā 1942. gada februārī te bija ieslodzīti 64746 cilvēki (krievi, vācieši, poļi, Lietuvas, Latvijas un Igaunijas iedzīvotāji). Pēc gada to skaits samazinājās līdz 43741. (Avīze "Tagiļskij rabočij" 1992.g. februāris)

36. Niroblags.

37. Orska. – Šahtas un būvdarbi.

38. Permjlags.

39. Sterlitamaka. – Nometņu nodaļas. Ieslodzītos izmanto celtniecībā.

40. Salavata. – Nometņu nodaļas. Būvdarbi.

41. Sverdlovska (tagad Jekaterinburga). – Nometņu nodaļas. "Brīvo" darbaspēku izmanto celtniecībā.

42. Severouralska. – Nometņu nodaļas.

43. Soļikamska. – Viena no baismīgākajām vergu darba vietām. Ieslodzītos dzina strādāt kālija sāls raktuvēs. Tur izdzisa tūkstošiem cilvēku dzīvības. Soļikamskā norisa arī plaša celtniecība.

44. Usoļlags. – Kālija sāls raktuves. Necilvēcīgi darba un dzīves apstākļi.

45. Uraļska.

46. Ufa. – Ufas cietums – daudzu tūkstošu nošaušanas vieta 1928.-30. un 1937. g. Starp tiem 1937.-38. g. vien 254 latvieši, tā dēvētās "Prometeja lietas" upuri. Nonāvētie aprakti masu kapos Sergija kapsētā. Ufas piepilsētā Čerņikovkā (dzelzceļa stacijā) atradās vairākas nometņu nodaļas. Ieslodzītos dzina būvdarbos un uz Krēkinga ķīmisko kombinātu.

47. Čeljabinska. – Daudzas nometņu kolonijas. Ieslodzītos sūta strādāt celtniecībā, ķīmiskajās rūpnīcās un metalurģiskajos uzņēmumos. Šeit izveidota īpaša režīma nometne padomju izcelsmes vāciešiem, ir arī politizolators. Netālu no pilsētas Zelta Kalna apkaimē (vecā šahtu rajonā) 1930. gados tika iekārtota ieslodzīto nošaušanas un aprakšanas vieta. Tiesas medicīnas un prokuratūras ekspertīzes liecina, ka Zelta Kalnā nošauti apmēram 100.000 cilvēku. (Pēc laikraksta "Pravda" 1989.g. 21.03. publikācijas).

48. Kamensk-Uraļskij. – Ķīmiskās ražotnes, metalurģiskās rūpnīcas būvdarbi.

49. Vaigača (sala). – Ieslodzīto pārsūtīšanas nometne. Te badā un salā bojā aizgāja vairāki tūkstoši ieslodzīto.

Eiropas daļas dienvidus josla

1. Viņņica. – Vietējā pilsētas cietumā 1941. gada vasarā nošauti simtiem ieslodzīto. (Atklāti masu kapi.)

2. Dņepropetrovska.

3. Zaporožje. – Nometņu pārvalde.

4. Kameņec-Podoļska. – Vietējā cietuma kamerās 1941. gadā nošauti simtiem ieslodzīto.

5. Kijeva. Brovāros (pilsētas ziemeļrietumos) 1936.-1941. g. ierīkota ieslodzīto masveida nošaušanas vieta. Pēckara gados vainu uzvēla vāciešiem, taču faktoloģiskās ekspertīzes pierādīja, ka tie ir specdienesta (OGPU un

NKVD) briesmu darbi.

6. Ļvova. – Ieslodzīto masveida slepkavošanas vieta 1941. gada vasarā.
7. Nikopole.
8. Rostova-pie-Donas. – Nometņu pārvalde. 1944.-1945.g. Ziemeļkaukāza kara apgabala SMERŠ pārvaldes nodaļa. (SMERŠ – Padomju armijas izlūkdienesta īpaša pārvalde, kas darbojās 1942.-1946. gados un bija pakļauta VDK.)
9. Starobeļska. – Speciāli aprīkota nometne internētiem Polijas oficiēriem, kurus vēlāk nošāva Katiņā.
10. Sumi.
11. Temrjuka.
12. Umana.
13. Harkova. – Pilsētas mežaparkā, kur 1936.-1941. g. masveidā nošāva tūkstošiem ieslodzīto, uzbūvēts Valsts Drošības Komitejas pansionāts. NKVD slepkavas 1940. gadā šeit nogalināja 4403 Polijas armijas virsniekus. Tajā zemē atdusas arī vairāku simtu latviešu pišļi... (Pēc laikrakstā "Svoboda" 1990.g. Nr. 6 un "Komsomoļskaja pravda" 1991.g. 10.oktobrī publicētām korepondencēm.)
14. Novočerkaska. – Īpaša režīma cietums. SMERŠ nodaļa.
15. Ivanofrankovska. – Īpaša režīma cietums.
16. Odesa. – Īpaša režīma cietums.
17. Doņecka (kādreiz dēvēta "dižā" Staļina vārdā). Ieslodzīto nošaušanas vieta 1930. gados. Rutčenskoje poļē atklāti masu kapi. (Pēc laikraksta "Pravda" 1989.g. 4.07. publikācijas).
18. Luganska (kādreizējā Vorošilovgrada). – Masveida cilvēku slepkavošanas vieta 1930. gados. Slēptie apbedījumi atklāti pilsētas nomalē Sučja balka un parkā "Družba narodov". (Pēc laikraksta "Izvestija" 1990.g. 21.03. un laikraksta "Pravda" 1990.g. 28.09. publikācijām).
19. Drogobiča. – Masveida ieslodzīto nošaušana NKVD cietumā. (Pēc laikraksta "Izvestija" 1990.g. 23.09. publikācijas).
20. Celtne Nr.107 – dzelzceļa Baku-Astara būve. Piekaspijas darba labošanas nometne. Nometņu pārvalde Saļjānu pilsētā.
21. Šahī – nometņu pārvalde Nr. 48, tās pakļautībā 11 specnometnes. (Pēc žurnāla "Stoļica" 1991.g. Nr.3.)

Padomju Savienības Āzijas daļa Kazahstāna un Vidusāzija

1. Aktjubinska. – Nometņu centrs. Ieslodzītos dzen strādāt būvdarbos un apkaimē esošajos ķīmiskajos kombinātos.
2. ALŽIR. – ("Akmoļinskij lagerj žon izmeņņikov rodini" – latviski "Dzimtenes nodevēju sievu Akmoļinskas nometne"). Atradās Ceļinogradas (tagad atkal – Akmoļinska) pilsētas nomalē. Izveidota 1939. gadā.
3. Almaata – politizolators, etapa cietums. Ieslodzītos izmanto būvdarbos.
4. Andižana. – Etapa nometne. Būvdarbi.
5. Ašhabada. – Nometņu centrs. Ieslodzītos nodarbina akmeņlauztuvēs. Te arī izveidota īpaši stingra režīma cietums.
6. Balhašlags. – Nometņu pārvalde. Vara rūdas raktuves un vara kausēšanas rūpnīcas. Ieslodzītos izmanto veselībai sevišķi kaitīgos darbos. Te arī

ierikota nošaušanas vieta. Nometnēs gājuši bojā desmitiem tūkstoši ieslodzīto.

7. Džambula. – Nometņu centrs. Ieslodzītos dzen strādāt ģipsakmeņa un dolomīta karjeros.

8. Džezkazganlags. – Ieslodzīto darbaspēku izmanto mangana un vara rūdas raktuvēs, kā arī metālu ieguves rūpnīcās. Darba apstākļi necilvēciski, masveida saindēšanās, kas nereti beidzas ar nāvi.

9. Irgiza. – Nometņu centrs.

10. Kazalīnska. – Ieslodzīto darbaspēku izmanto darbā ķieģeļu cepļos.

11. Kamišlags. – Īpaši stingra režīma nometnes. Veidotas 1948. gadā, tikai priekš politieslodzītiem. Šeit valdīja īpaši barbariski likumi: ieslodzītiem nebija atpūtas dienu, tie tiek turēti barakās ar aizrestotiem logiem. Durvis turētas vienmēr aizslēgtas. Uz apģērba uzšūti iztālis saskatāmi numuri, sarakste ar ģimeni noliegta vai izņēmuma gadījumos – divas vēstules gadā.

12. Karlags – Pārvalde ciematā Doļinka. Ieslodzītos sūtīja darbos ogļu un krāsaino metālu rūdas ieguves šahtās, arī lauku darbos. Nometne ierīkota 1932. gadā. (1930?)

13. Kingira. – Īpaša režīma nometne. Tajā 1954. gadā notika 10.000 ieslodzīto sacelšanās, kas ilga 40 dienas. Tā tika nežēlīga apspiesta (apšauta!), izmantojot tankus.

14. Kzil-Orda. – Nometņu centrs, arī pārsūtišanas nometne.

15. Kokčetava. – Nometņu centrs.

16. Krasnovodska. – Būvdarbi. Ķīmiskā rūpnīca. Cietumā gājis bojā Latvijas Prezidents Kārlis Ulmanis 1942. gada 20. septembrī.

17. Kurgan-Tjube. – Pārsūtišanas centrs. Irigācijas kanāla būvdarbi.

20. Luglags. – Īpaša uzdevumu nometne. Ieslodzītos dzina strādāt sevišķi kaitīgos darbos mangana, vara rūdas šahtās un šo metālu kausētavās.

22. Petropavlovska. – Nometņu centrs. Pārsūtišanas (etapa) nometne.

23. Semipalatinska. – Nometņu centrs.

24. Steplags. – Kalnrūpnieciskie uzņēmumi. Pārvalde Džezkazganā. Par ieslodzīto sacelšanos šajā nometnē lasāms A.Solžepicina sarakstītajā scenārijā "Patiesību par to zina tanki" (Žurnāls "Družba narodov" Nr.11, 1989.g.)

25. Taškenta. – Nometņu centrs. Īpaša režīma cietums.

26. Turkestāna. – Nometņu centrs.

27. Uraļska. – Nometņu kopa.

28. Ustj-Kamenogorska. – Nometņu centrs. Darbs svina, cinka un poli-
metālu rūdas ieguves šahtās. Metalurģiskā kombināta būvdarbi.

29. Fergana. – Nometņu centrs. Ķīmijas un cementa rūpnīcu būvdarbi. Darbs dzelzbetona rūpnīcā.

30. Frunze (tagad Biškeka). – Nometņu kopa.

31. Čardžou. – Nometņu kopa.

32. Čimkenta. – Nometņu kopa.

33. Ekibastuza. – Akmeņogļu ieguve atklātos karjeros, zelta ieguve, būvdarbi.

34. Tašauza. – Ieslodzīto nošaušanas vieta, plaši masu kapi. (Laikraksts "Izvestija", 1989.g. 14. decembrī).

Rietumsibīrija

1. Altaja. – Nometne uz Omskas apgabala un Kazahijas robežas.

2. Asino. - Tomskas-Asinas nometņu pārvalde.
3. Berjozovo. - Nometne. Domājams, ka tā atradās Obas upes lejas galā.
4. Omlags. - Nometne atradās no Omskas apmēram piecus kilometrus augšup pa Irtišas upi.
5. Omska. - Daudzu nometņu pārvaldes.
6. Saļeharda. - Nometne.
7. Būvdarbi Nr.501. - Dzelzceļa Saļeharda-Igarka celtniecība. Būve Nr.503. Būvdarbus nepabeidza. To mēdz dēvēt arī par "Miruso ceļu". Lēš, ka katra toreiz būvētā dzelzceļa gulšņa vērte ir pielīdzināma desmit ieslodzīto dzīvībām. Galvenokārt ieslodzītie bija tā dēvētie "tautas ienaidnieki".
8. Tavda. - Meža ciršanas un koku pludināšanas darbi. Kā liecina ekspertīzes (1964.g.), Tavdas upes dibens lejas tecē desmitiem kilometru garumā viscaur noklāts ar nogrimušajiem kokiem. (Ticis darīts nekam nevajadzīgs darbs!)
9. Taiga. - Nometne. Kemerovas apgabals.
10. Tobaļska. - Nometne. Politizolators.
11. Tura. - Plaša nometņu grupa. (Nižņaja Tunguska? Sverdlovskas apgabals? Bogoslavlags? Turinskas rūdas ieguves rajons?) Sikāku ziņu nav.
12. Dzeržinska. - Nometņu grupa. Novosibirskas apgabals, Izskitimskas rajons.
13. Kolpaševo. - Nometņu grupa. Kad nometni likvidēja, visus ieslodzītos nošāva. Nošaušanas vieta - grava netālu no Obas krasta. (Publikācijas laikrakstā "Molodostj Sibirji" 1989.g. 29.04. un laikrakstā "Pravda" 1989.g. 11.05.).
14. Kolivaņa. - Sieviešu nometne.
15. Krivoščokovskas nometnes Nr.5, Nr.6 un Nr.7. Ieslodzītos dzina strādāt Novosibirskas pilsētas kreisā krasta celtniecības darbos.
16. Kueta. - Etapa nometne, apmēram piecus kilometrus rietumos no Barnaulas.
17. Ložoka. - Atsevišķā nometne Nr.4. Novosibirskas apgabalā, Iskitimskas rajonā.
18. Narīma. - Tomskas, Novosibirskas, Kemerovas apgabalu un Altaja novada "budžu" izsūtīšanas vieta 1930.-33. g.
19. Ostrova. - Sala pie Aleksandrovskas ciemata, uz Obas upes. Sala sētin nosēta ar cilvēku kauliem... Apkaimes ļaudis to sauc par Nāves salu. Cik tagad zināms, šeit rīkota nometne. Rudenī ar baržām atvesti ieslodzītie, kas pirmajā ziemā visi nosaluši.
20. Pihtovka. - Nometne Novosibirskas apgabala ziemeļos.
21. Saplags. - Nometne Novosibirskas apgabala Iskitimskas rajonā.
22. Tomsklags. - "Tautas ienaidnieku" sievu nometne. Pie Tomskas un pilsētas centrā atklāti masu kapi. Te nošauti un aprakti simtiem zinātnieku, literātu (tostarp krievu dzejnieks N.Ķļujevs), mākslinieku, arī ierindas darba darītāji. Arī Sibīrijā dzīvojušie latvieši. (Publikācija laikrakstā "Nauka v Sibirji" 1989.g. 17.11)
23. Beketa. - Nometne.
24. Voskresenska. - Nometne.
25. Gomošorskiye lagerja. - Dzelzceļa būve līdz stacijai Tastagola. (Kemerovas apgabals).

26. Kemerlags. – Labošanas darbu kolonija Kemerovā. Ieslodzītos nodarbināja ķīmiskā kombināta būvdarbos.

27. Kolgona. Brīvā režīma nometne ("Visel"). Šeit ieslodzītie strādāja bez konvoja, tas ir, bez apsardzes. Arī specnometnes, kur ieslodzītie varēja strādāt bez konvoja. ("Raskonvoika")

28. Kotovskija. – Sieviešu nometne. Vienuviet turēja gan politiski notiesātās, gan kriminālistes.

29. Kuzņeclags. – Ieslodzīto darbaspēku izmantoja metalurģiskā kombināta būvdarbos Staļinskas pilsētā (tagad – Novokuzņecka).

30. Maisk-1, Maisk-2. – Nometne.

31. Marijinskas-Sibīrijas īpaša režīma nometņu pārvalde (SibULON). Šīs pārvaldes pārraudzībā bija cietumnieku invalidu nometnes.

32. Novoivanovka. – Nometne.

33. Nivij Svet. – Nometne.

34. Prokopjevka. – Īpaši ierīkota nāvei nolemto nošaušanas vieta.

35. Sosnovska. – Īpaši ierīkota nāvei nolemto nošaušanas vieta.

36. Spaska. – Nometne zelta iegulu rajonā.

37. Staļinska (tagad Novokuzņecka). – Tolstoviešu kolonija "Žizņ i trud" ("Dzīve un darbs"). Južkuzbasa pārvalde.

38. Tisuļas ciemats. – Īpaši aprikota ieslodzīto nošaušanas vieta.

39. Čumāja. – Īpaši aprikota ieslodzīto nošaušanas vieta.

40. Južkuzbaslags. – Nometņu pārvalde Staļinskā (tagad Novokuzņecka). Meža ciršana.

41. Jurga. – Etapa nometne. Arī nošaušanas vieta.

42. Jugunovka. – Īpaši aprikota nošaušanas vieta.

43. Jajalags. – Sieviešu labošanas darbu nometne. Aizsākums 1931.g. Pārvalde Jajā. Meža darbi.

44. Jaja. – Nometņu pārvalde. Kemerovas apgabals.

45. Alambaja. – Nometne. Altaja novads.

46. Borovļanka (vai Sosnovka). – Nometne. Altaja novads.

47. Kzil-Ozeka. – Etapa nometne. Izvietota bijušajā sieviešu klosterī Gornoaltaiskā.

48. Pisjanovo. – Nometne. Altaja novads.

49. Sekteļeta. – Nometne. Kaut kur Belajas upes krastā Altaja novadā.

50. Čudinovka. – Nometne. Izveidota 1931...33. g. Novosibirskas apgabalā.

51. Tjumeņa. – Nometne.

Austrumsibīrija

1. Abakana. – Ļoti daudz nometņu. Ieslodzītos izmanto šahtās un meža darbos.

2. Angarlags. – Nometņu pārvalde Bratskas pilsētā.

3. Boģušani. – Nometņu grupa. Meža izstrāde.

4. Bodaibo. – Nometņu "zvaigznājs". Zelta ieguve, meža izstrāde.

5. Bratsklags.

6. Bukačača. – Nometņu grupa. Darbs šahtās.

7. Gorlags. – Īpaša nometņu sistēma, kas izveidota 1948. gadā, aptvēra vairāk nekā 20 lielas nometnes. Pārvalde atradās Noriļskā. Ieslodzītos

dzina darbā šahtās, rūdas karjeros, būvdarbos, sniega tīrīšanā, dzelzceļa un pilsētas apkopē, lidostās.

8. Džida. – Nometņu grupa. Meža ciršana, rūdas ieguve.
9. Diksona. – Nometņu grupa.
10. Zajarska. – Nometņu grupa. Meža ciršana.
11. Igarka. – Nometņu grupa. Meža ciršana un kokmateriālu gatavošana.
12. Irkutlāgs. – Nometņu pārvalde.
13. Kanska. – Naftas vada būvdarbi un apkalpe.
14. Kontakts. – Nometne Taimiras ziemeļos.
15. Kraslāgs. – Nometnes apzīmēja ar burtiem "L", "M", "P" utt. Pamatkontingents šeit bija latvieši, kuru kopskaits bija vairāk nekā 18.000 – 1940.-1945.-1950. un 1953. g. deportētie. Visus viņus dzina apakšzemes darbos (šahtās). No viņiem atgriezušies tikai nedaudzi simti.
16. Kizila. – Nometņu grupa. Darbs šahtās.
17. Minusinska. – Nometņu grupa. Nodarbināja zelta raktuvēs (?), lauku darbos (?).
18. Norilāgs. – Izveidots 1930. gadu beigās. Ieslodzītie strādāja būvdarbos, lidostā, uz dzelzceļa, rūpnīcās, metalurģiskajā kombinātā. (Nometņu pārvaldes priekšnieks tajā pat laikā arī kombināta direktora vietnieks).
19. Ozerlāgs. – Īpaša režīma nometnes. Pārvalde Taišetā (?). Meža darbi.
20. Podkamennaja Tunguska. – Nometņu grupa. Darbs zelta atradnēs.
21. Rešoti. – Nometņu grupa.
22. Ribaklāgs. – Nometnes Taimiras ziemeļos.
23. Taimira. – Nometņu grupa netālu no Taimiras ezera.
24. Taišetlāgs. – BAMLaga sistēmas rietumdaļas sākums.
25. Turuhanska. – Nometņu grupa. Meža darbi (?).
26. Ulan-Ude. – Nometņu grupa. Būvdarbi, kokapstrādes kombināts.
27. Ustj-Jeņiseja. – Nometnes (?).
28. Čeremhova. – Nometnes BAMLaga sistēmā. Uz šejieni tika izsūtītas arī "atbudzotās" latviešu kolonistu ģimenes (1930.-1932. g.).
29. Čita. – Etapa nometne. Arī uz Noriļsku nosūtāmo ieslodzīto (etapa) nometne. Darbs uz dzelzceļa – apkalpe un remontdarbi.

Jakutija

Šajā sarakstā norādītās nometnes ir nometņu un "speclāgeru" zvaigznāji. Te vergu darbos dzina desmitiem un desmitiem tūkstošus.

1. Aldanstrojs. 2. Bindakits. 3. Verhojanska. 4. Viļujaska. 5. Vitima. 6. Žiganska. 7. Zirjanka. 8. Indigirskoje. 9. Kjusura. 10. Nordvika. 11. Oļekminska. 12. Tiksi. 13. Ustj-Miļa. 14. Jakutska. 15. Janskoje.

Tālo Austrumu dienviddaļa

1. Amūrlāgs. – Komsomoļskas pie Amūras celtniecība.
2. BAMLāgs. – Dzelzceļa būve no Taišetas līdz Vāņino (?). Pārvalde Svobodnajā.
3. Birbidžāna. – Nometņu grupa. Šosejas būvdarbi.
4. Blagoveščenska. – Nometņu grupa. Celtniecība. Īpaša režīma cietums.

5. Burželdorlags. – Nometnes Burējas upes krastos. Pārvalde stacijā – Izvestkovaja (DVZD).

6. Vāņino. – Ņižamurlaga nometņu pārvalde. Dzelzceļa posma Komso-
moļska pie Amūras-Vāņino būvdarbi. Seit strādāja padomju ieslodzītie,
japāņu karagūstekņi un latviešu leģionāri no Vāņinas un Sovgāvapaņas "fil-
trācijas" nometnēm.

7. Vladivostoka. – Ļoti daudzas etapa nometnes. Te komplektēja ieslodzīto
grupas, kuras nosūtīja uz Kolimu un Čukču pussalu. Brīžiem ieslodzīto
bija tik daudz, ka tos turēja zem atklātas debess, dzeloņdrāšu iežogotos
pagalmos, kā plēsīgus zvērus. Pāri jūrai tos veda ar kuģiem "Daļstroj",
"Džurma", "Novostroj", "Nogin", "Čukotka", "Indigarka". Kādā no Vladi-
vostokas nometnēm gāja bojā arī dzejnieks O.Mandelštams (miris karantīnā
"Vtoraja Rečka" nometnē 1938.g. 27. decembrī.)

8. Zlatoustovsklags. – Seļemudžinskas rajonā. Zelta ieguve.

9. Izvestkovaja. – Burželdorlaga un Ņižamurlaga (?) pārvalde.

10. Komsomoļska pie Amūras. – Amūrlaga un Ņižamurlaga pārvaldes.

11. Magdagāči. – Nometņu grupa.

12. Ogodžalags. – Seļemudžinskas rajons. Zelta ieguve.

13. Ohta-Piļtunlags. – Ceļu būve Sahalinā.

14. Ohta-Pobedino. – Piļtunlaga nometņu grupa.

15. Primorlags.

16. Razdoļnaja. – Nometņu grupa. Noliktavu apkalpe.

17. Sugurlags. – Seļemudžinskas rajons. Zelta ieguve.

18. Sretenska. – Nometņu pārvalde. Polimetālu rūdas ieguve.

19. Būvdarbi Nr. 506. Tuneļa no Lazareva zemesraga uz Sahalīnu būv-
darbi. Netika uzbūvēts, pēcāk appludināts.

20. Sučānlags. – Pārvalde Partizanskas pilsētā.

21. Tokurlags. – Seļemudžinskas rajons. Zelta ieguve.

22. Udonā. – Nometņu grupa.

23. Urgala. – Nometņu grupa. Akmeņogļu raktuves.

24. Usurijska. – Nometņu grupa.

25. Habarovska. – Nometņu grupa.

Daļstroj (Tālo Austrumu celtniecība)

(Ietver sevī Kolimu, Čukotku un Jakutiju)

1. Magadana. – Ziemeļaustrumu labošanas darbu pārvalžu rezidence,
(USVITL. Sevostlags). Pārvaldēm bija pakļautas vienpadsmit nometņu no-
daļas: Južnoje, Jugo-Zapadnoje, Severnoje, Zapadnoje, Čai-Urjinskoje, Indi-
girskoje, Teņkinskoje, Omsukčanskoje, Čaiun-Čukotskoje, Čukotstrojlags,
Janskoje un īpaša režīma nometne Berlags. Nometnes sarakstā seko cita
citai pēc to izvietojuma pie Kolimas trases (Magadana-Orurukāna-Debina-
Jagodnoje-Susumana-Adignlaha-Orto-Balagana, kā arī gar citiem ceļiem
un upju krastos.)

Dienvidu virziena nometnes

2. Orotukāna. – Nometņu pārvalde. Sieviešu etapa nometne.

3.-43. Atka (sieviešu nometne, vīriešu etapa nometne). Heta, Mjakita, Dņeprovsķij, Bereglags, Ararats, Tālaja (nometņu grupa), Kupka – sieviešu nometne, Gerbo, Ekspedicionnij, Nerbga, Gornij, Zadaika, Kinžal, Verh-Taježņij (nometņu grupa), Annuška – sieviešu nometne, Radužņij, Vertinskaja, Sredņekana, Stanovaja, Geologičeskaja, Boriskina, Ustj-Sredņekana, Kotjol, Zolotistij, Nižņij-Zolotistij, Razvedčik, Spomoje, Otrās piecgades v.n., Udarņik, Nižņij i Verhņij Udarņik un daudzas citas bez nosaukuma.

Dienvīdrietumu nometņu nodaļa

44. Seimčama. – Pārvalde. Nometņu grupa.

45.-50. Iskra, Elģēna, 3. piecgades v.n., Lāzo, Čapajeva, Baligičāna un citas pie Seimčānas un Baligčānas upes.

Ziemeļu nometņu nodaļa

51. Jāgodņoje. – Pārvalde. Nometņu grupa.

52.-82. Debina (sieviešu un BĒRNU nometnes, kā arī vīriešu etapa nometnes). Majoriča – nometņu grupa, Elģēna (sieviešu un BĒRNU nometnes), Mīlga, Taskāna (sieviešu nometne), Tumannij, Dikij, Gorkija v.n., Zamečateļnaja, Glubokij, Bēličje, Kļučnāja, Hatinahskij, 8. marta v.n., Šturmovoj, Verhņij un Nižņij Šturmovoj, Čeluskina, Vodopjanova v.n., Nižņija Hatinnaha, Lesnaja, Nižņaja Burhala – nometņu kopas, Dželgala (vīriešu nometne, sieviešu etaps). Perevaļņaja, Verhņij Debinska (nometņu kopas), vēl divas nometnes bez nosaukuma.

Rietumu nometņu nodaļa

83. Susumana. – Kreisā Berelehas upes krastā – pārvalde, labā krastā – nometņu grupas.

84.-119. Lukina, Kuranaha, Surovaja, Bereleha, Burtalinskij, Topkina, Skritij, Malģjaha, Stahanovec, Udarņik, Svetlij, Buidičanskij, Nadežda, Tjoplij, Susmalana, Biļikana, Kadikčāna (Mjaundža), Arkagala, Arzo, Kondr-Dja, Mirovaja, Grjazņij, 25. Oktobra v.n., Počtovaja, Hudžaha, Amonaļņaja, Trubnāja, Tamģelena, Daļņij, Ozernij, Orļinaja, Deļankira, Luzovaja, Spokoinija – nometņu grupa. Un vēl vairākas nometnes, kurām nebija īpaša nosaukuma.

Čai-Urjinskas nometņu nodaļa

120. Neksikana. – Pārvalde. Nometņu grupa.

121.-142. Čelbaņja, Dorožņaja, Frunzes v.n., Invalīdnaja, Čai-Urjinskij, Čkalova v.n., Boļševik, Komsomolec, Oktjabrskij, Dočikalaha, Tuhainka, Amģieja, Adzigalaha, Ajan-Jurjahskij, Kjurbiģeha, Kuranah-sala, Sanga-Kueļa, Kač-Taha, Staļina v.n.

211. Holodņij.

Indigiras nometņu nodaļa

143. Ustj-Nera. – Nometņu pārvalde.

212.-215. Artika, Burustaha, Maršaļskij, Neļkana.

Teņkinas noņemtu nodaļa

144. Ustj-Omcuga. – Noņemtu pārvalde.

145.-181. Hasino-Uzoļa – noņemtu centrs, Platka – sieviešu un vīriešu noņemte, Madauna, Armaņa, Bahapča, Hikģiča, Detrina, Sakga-Tolona, Vetrennij, Butigiģaga, Gorņak, Karmēna, Čapajeva v.n., Taganka, Ērika, Burgagi, Duskaņa, Kolimskij, Starij Orotuk, Kļina, Igumenovskij, Mahopāna, Budonnija v.n., Gastello v.n., Timošenko v.n., Vorošilova v.n., Berija v.n., (divas noņemtes). Degdekāna, Gvardejec, Nerjuči, Henikandža, Agrajur-jahskij, Raskovas v.n., Hačaliča – noņemtu kopa.

216.-218. Matrosova v.n., Hatinnaha, Čigišinnaha.

Omsukčanas noņemtu nodaļa

182. Omsukčana. – Noņemtu pārvalde.

183.-185. Gaļimij – sieviešu noņemte. Industriaļnij, Hatarēna – noņemtu grupas.

219.-220. Nevskij, Ostanovočnij.

Čaiun-Čukotkas noņemtu nodaļa

186. Peveka – Noņemtu pārvalde.

221.-232. Kuiviveema, Primorskij, Romanovskij, Severnij, Zapadnij, Južnij, Vostočnij, Komsomoļskij, Krasnoarmeiskij, Jubiļeinij, Pervij, Vaļkumej.

Čukotstrojlags

Ceļa būve ziemeļu virzienā no Egvekinotas uz alvas raktuvēm Olovjannajā. Būvdarbos vergoja kādreiz vācu gūstā kritušie Padomju Armijas karavīri, kurus 1944.-45. g. atbrīvoja no Vācijā fašistu ierīkotajām koncentrācijas noņemtnēm. Tagad tie bija kļuvuši arī par "tautas ienaidniekiem"...

187. Engvekinota. – Noņemtu pārvalde.

233.-235. Iuļtina, Amguema, Olovjannaja.

Janas noņemtu nodaļa

188. Deputatskij – Noņemtu pārvalde. BERlags (īpaša stingra režīma noņemte, necilvēcīga attieksme pret ieslodzītiem).

189. Pjostraja Dresva (līcis). – Noņemtu pārvalde.

190. Mjaundzlags. – Noņemtes tikai politīeslodzītiem.

Noņemtes, kas atradās īpašā pakļautībā

191.-203. Balaganņoje, Bellags, Berings, Vranglags, Kolimlags, Krasnoarmeiskij, Magadanlags (ļoti daudzas noņemtes, kas ierīkotas plašajā Magadanas teritorijā), Novij Heidžana, Sipegorje (Kolimas HES celtniecība), Sredņekolimaska, Tahtojamska, Tolona, Jana.

Ančārs

*Ančārs — dienvidu zemju koks,
kam ļoti indiģa sula. Atrodams
Malaju salu arhipelāgā.*

Krievu dzejnieks Aleksandrs Puškins pirms pusotra gadsimta dzejolī "Ančārs" radīja vārsmas par ļaunuma simbolu — indiģo koku ančāru, kura tuvumā aiziet bojā visa dzīvā radība. Iepinusies dzeloņainajos ančāra zaros, pat svelmainā vēja brāzma tālāk aiztrauc jau saindēta...

Mūsu gadsimtā uz cariskās Krievijas impērijas drupām izaugušajā totalitārajā lielvalstī par šādu ļaunuma personifikāciju kļuva viens cilvēks — Staļins. Tik pārspīlēts viena cilvēka slavinājums un arī tik sakāpināts naids pret viņu vēsturē reti kad zināms. Un velti meklēt šā cilvēka rīcībai attaisnojošus vārdus: tādu nav!

Viņa īstais vārds bija Josifs Visariona dēls Džugašvili. Dzimis Kaukāzā, pēc tautības gruzīns. Kopš bērnības zēns esot bijis noslēgtas dabas, spītīgs un atriebīgs. Mācījies garīgajā seminārā, tomēr palicis mazizglītot. Uzvedībā neiecietīgs un rupjš. Viņam piemītusi izcila enciklopēdiska atmiņa, kas lieti izmantota turpmākajos dzīves gados. Savu raksturu un uzvedību viņš neesot mainījis visā pāri par septiņdesmit gadiem ilgajā mūžā ne ģimenes lokā, ne boļševiku partijas vadībā.

Staļins bija tipisks viduslaiku austrumzemju despots. Padomju Savienības tapšanas gaitā, izmantojot organizatorisko apjukumu pēc Ļeņina nāves, viņš būtībā vienpersoniski sagrāba savās rokās valdošās partijas vadību un vēlāk pārņēma arī Padomju valsts izpildvaru, partijas vadību un kontrolei pakļaujot visu pakāpju tiesas, prokuratūru un masu informācijas līdzekļus.

Līdztekus šā cilvēka darbībai, kuras noziedzīgais saturs savu izpaušmi guva Staļina personības kultā un tā briesmīgajās sekās, izauga politisks jēdziens — staļinisms.

Kas bija staļinisms?

Atbildi uz šo jautājumu Krievijā meklējuši daudzi zinātnieki un literāti, kā A.Jakovļevs, A.Solžeņicins, N.Šmeļovs, A.Kiva un daudzi citi. Vispārināts šā fenomena vērtējums latviešu valodā izskanējis, mūsaprāt, pārāk maz un nepietiekoši.

Staļinisms — bija komunistisko ideju un partijas kādreiz nosprausto mērķu pilnīga deformēšana. Tā bija 1917. gadā Krievijas

impērijā notikušās revolūcijas ideālu sagrozišana un sagraušana.

Stalīnisms — bija padomju varas demokrātisko pirmsākumu revidēšana un pilnīga likvidēšana, kas vēlākajos gados tika aizsegta ar samākslotām pseidoteoriņām par cilvēka tiesībām sociāliskajā sabiedrībā, praksē realizējot galēju neiecietību pret citādi domājošiem.

Stalīnisms — bija masveida terors, miljoniem cilvēku fiziska, garīga un politiska iznīcināšana, cilvēka dzīvības vērtības devalvēšana līdz niecībai — līdz vienas pielādēta revolvera patronas vērtībai.

Stalīnisms — bija cilvēku atsvešināšana no privātapašuma un pašiniciatīvas, no personīgā darba augļiem. Tā bija dzimtbūtnieciska piespiedu darba sistēma, kas balstījās uz primitīvu ražošanas tehniku. Tā bija valsts dabas bagātību nežēlīga izlaupīšana.

Stalīnisms — radīja sociālo nevienlīdzību un netaisnību, kas balstījās uz demagoģiskiem materiālo labumu pārdales principiem pēc padarītā darba un kvalitātes. Taču tie sabiedrības slāņi, kas aktīvi atbalstīja un apzināti līdzdarbojās šajā sistēmā, baudīja īpašas privilēģijas.

Stalīnisms — bija miljoniem cilvēku garīgās apmātības radīšana, lai pakļautu tos vienas — boļševiku partijas un tās vadoņa Staļina vēlmēm. Tas veidoja ļauzu masās savstarpējas neuzticības un apmelošanas gaisotni, pārliecinot, ka jebkurā gadījumā vienīgi pareizie ir partijas lēmumi un rīcība. Tā bija sistēma, kur meli un nodevība tika pacelti un uzturēti valsts politikas līmenī.

Stalīnisms — bija notikumu un faktu apzināta sagrozišana, pavēstot vēlamo rezultātu kā īsteni notikušu. Jau 1923. gada sākumā KK(b)P Politbirojs pieņēma lēmumu par īpaša dezinformācijas biroja izveidošanu, lai koordinētu VČK un OGPU darbību šajā jomā (skat. Lauku Avīze, 1998, 2.jūnijā). Falsificēja datus par piecgažu plānu izpildi, sniedza nepatiesas ziņas par kolektīvizācijas gaitu, sagrozīja vissavienības tautskaišu datus. 1937. gada tautskaites rezultāti neatbilda agrāk izteiktajām Staļina optimistiskajām prognozēm un rezultātus anulēja. Tika veidota nemitīga dezinformācija par norisēm valstī un pasaulē. Bija mēģinājumi sagrozīt īstenību pasaules civilizācijas attīstības gaitā no vēstures skatījuma un izklāsta viedokļa.

Stalīnisms — tas bija neprašu un mazizglītotu karjeristu karagājiens pret progresīvi domājošo inteliģenci, tā bija dogmātiķu apvienošanās ap boļševiku partiju, pasludinot marksistisko mācību par vienīgo sabiedrības attīstības modeli. Josifa Staļina — "visu zinātņu korifeja" — iejaukšanās zinātnes attīstībā noveda pie tā, ka daudzas zinātņu nozares Padomju Savienībā tika likvidētas vai

ilgstoši nikuļoja. Tika sagrauti pētījumi ģenētikā, kibernetikā, pārtraukta Visuma un atomārā izpēte, likvidēti progresīvie meklējumi ekonomikā, jurisprudencē, valodniecībā, literatūrā un mākslā. Socioloģija un politoloģija bija aizliegtas zinātnes, nevienam nebija dotas tiesības apšaubīt vārdos pastāvošo strādnieku, zemnieku un inteligences vienotību, analizēt partijas praksē pieļautās kļūdas un meklēt jaunus valsts attīstības ceļus. Zinātnei tika uzspiests vienkāršots domāšanas veids, itin visu vērtējot pēc tiešo pretstatu principa: "labs — slikts", "progresīvs — reakcionārs". Ierobežota vienas valsts konkrētajos apstākļos marksistiskās attīstības teorija kļuva aizvien konservatīvāka un reakcionārāka.

Staļinisms — bija politiska un militāri totalitāra sistēma, kuras mērķis bija jebkuriem līdzekļiem izveidot jaudīgu bruņojuma potenciālu, lai draudot, šantažējot, pēc saviem uzskatiem manipulējot ar notikumiem un vajadzības gadījumā lietojot bruņotu spēku, varētu anektēt un pakļaut svešas teritorijas, veidojot tajās komunistiskajam režīmam atbilstošu vai vismaz pakļāvīgu valsts iekārtu.

Staļinisms — tas bija genocīds pret daudzām Padomju Savienībā dzīvojošām tautām. Režīms nepazina žēlumu: tika iznīcināti vai pārvietoti uz neapdzīvotām teritorijām Pievolgas vācieši, Krimas tatāri, čečeni, turki — meshetinieši, Melnās jūras piekrastes grieķi, Moldāvijas gagauzi, karēļi un somi, un vēl, un vēl... Šis drausmīgais spēks vārda tiešā nozīmē noslaucījis no zemes virsas desmitiem sīku tautību, cirtis dziļas, nedzīstošas brūces daudz tautu, tai skaitā arī latviešu, genofondā, mazinājis to fiziskās un garīgās iespējas. Stādot par mērķi komunistiskas sabiedrības ieviešanu visā pasaulē, notika mēģinājumi selekcionēt vienoto padomju tautu bez savas pagātnes un identitātes. Par šīs tautas pamatu tika izraudzīts "vecākais brālis" — krievu tauta, līdz ar to turpinot lielkrievu šovinisma pārmantotās tradīcijas.

Lai pārrautu gadsimtos veidotās kultūras saites, tika nolemts visā valstī rakstību ieviest tikai uz slāvu šrifta — kirilicas bāzes. Tādējādi Vidusāzijas tautas tika nesaudzīgi atrautas no kultūras saknēm arābu literatūrā, moldāvi mākslīgi atdalīti no tautas brāļiem Rumānijā. Kirilica tika uzspiesta pat ārvalstij Mongolijai un 1944. gadā PSRS sastāvā iekļautajam Tuvas autonomajam apgabalam. Šis liktenis pasaudzēja vienīgi Baltiju un Kaukāzu, ļaujot šīm tautām saglabāt spēcīgāku nacionālo pašapziņu.

Staļinisms — bija sazarota valsts drošības iestāžu sistēma, kam tika piešķirta neierobežota vara izsekot, arestēt, apsūdzēt, tiesāt un iznīcināt jebkuru pilsoni. Trīsdesmito gadu nogalē, neievērojot starptautiskos nolīgumus cilvēktiesību jomā, VK(b)P CK deva norādi

NKVD iestādēm represēt arī ārzemju pilsoņus, kuri bija ieradušies PSRS uz darba līgumu pamata vai pat kā tūristi. Teorētiskais pamatojums politisko oponentu pastiprinātai meklēšanai un iznīcināšanai, dažādu "kontrrevolucionāro organizāciju un pretpadomju elementu" lavīnveidīgam pieaugumam bija Staļina nešaubīgā pārliecība, ka "sociālistiskās sabiedrības izveidošanas beigu posmā šķiru cīņa saasinās" un "ienaidnieks, kas nepadodas, ir jāiznīcina".

Tika radīts visu valsti aptverošs cietumu, koncentrācijas un darba labošanas nometņu, filtrācijas nometņu, īpašu uzdevumu psihiatrisko slimnīcu tīkls, ko A.Solžeņicins tēlaini nodēvējis par Gulaga arhipelāgu. Praktiski visas PSRS lielās trīsdesmito un arī vēlāko gadu jaunceltnes, it sevišķi Galējos Ziemeļos un Sibīrijā, balstās uz tajās strādājušo un bojā gājušo cilvēku kauliem. Ieslodzītos izmantoja mežu izciršanā, koku pludināšanā, ogļu ieguvē, urāna rūdas šahtās, ķīmisko kombinātu jaunceltnēs, kanālu un dzelzceļu būvē, pilsētu celtniecībā mūžīgā sasaluma zonā un daudzviet citur. Daudzās nometnēs tika izkārti iztālēm labi salasāmi plakāti:

— "Ar dzelzs roku iedzīsim cilvēci laimē."

Kā redzams, iedzina arī, tikai ne laimē, bet postā un nāvē.

Staļinisms — bija fašisma paveids boļševiku varas izpausmes teorijā un praktiskajā rīcībā. Trīsdesmito gadu otrajā pusē Rietum-sibīrijā tika "atklāta un likvidēta" vecticībnieku kontrrevolucionārā sacelšanās organizācija "Sibīrijas brālība", "Baltgvardu savērestība", "Sociālrevolucionāru partija", "Trockistu savērnieciskā organizācija", "Krievijas glābšanas savienība", "Tomskas strādnieku komiteja", "Trockistu fašistiski teroristiskā organizācija", "Vāciešu organizācija", "Ķīniešu organizācija", "Igauņu nacionālistiskā organizācija", azerbaidžāņu grupa "Dašnaktjutjun". Tika atklāta un likvidēta arī latviešu "Svēto partija". Šajā "lietā" simtdivdesmit pieciem latviešiem Tomskā safabricēja apsūdzības, falsificēja liecības, piesprieda un izpildīja augstāko soda mēru — nošaušanu. Sibīrijas plašumos bojā gājušie latvieši skaitāmi tūkstošos...

Vārdos sludinādami tautu vienlīdzību un internacionālismu, staļinisti organizēja antisemitiskus tiesas procesus pret Ebreju antifašistisko komiteju un Kremļa ārstiem — "slepkavām". Savu mērķu sasniegšanai viņi nekautrējās uzjundīt starpnacionālu naidu, rasistiskus instinktus un aizspriedumus.

Ieskaitot Otrajā pasaules karā kritušos, nesagaidot dabīgo mūža noslēgumu, Padomju Savienībā kopš 1917. gada bojā gājuši 74 miljoni cilvēku (Skat. Izvestija, 1990, Nr. 107).

Stalinisms — bija kropls novirziens vispasaules komunistiskajā kustībā, kas parazitēja uz nākotnē itkā "neizbēgamās" visu pasauli aptverošās komunistiskās sabiedrības – veidošanas pasākumu bāzes. Grandiozais eksperiments izrādījās neveiksmīgs.

* * *

Aizrītējis jau gandrīz pusgadsimts no tā brīža, kad Maskavas Kremļa gaitēnos vairs nešvīkst pēc īpaša pasūtījuma darināto Staļina mīksto stulmeņu zoles. Uz piepilsētas vasarnīcu trakā skrējienā nejoņo automobiļu kavalkādes "pasaules vareno pus-cilvēku un pus-Dievu" šurpu turpu vadādot. Nogulējuši savu laiku pielūgsmei un apskatei mauzolejā, viņa pišļi atraduši pēdējo mājvietu pie Kremļa sienas. PSRS sākās lielais politiskais "atkusnis", ko iezvanīja ļaundarbu aculiecinieks un līdzgaitnieks N. Hruščovs. Nosodīts un nolādēts Staļina personības kults.

Visai pasaulei atklāti paziņots, ka darbojoties briesmīgajai staļinisma falsifikācijas sistēmai, Padomju Savienībā tika apmeloti, arestēti, tiesāti un sodīti miljoniem nevainīgu cilvēku — izcili zinātnieki un kultūras darbinieki, militārpersonas, rūpniecības un lauksaimniecības speciālisti, skolotāji, bezgala daudzi ierindas strādnieki un zemnieki.

Šķiet, indīgais ančārs izrauts, samīdīts un sadedzināts uz mūžīgiem laikiem.

Un tomēr...

Nāvējošās saknes vēl palikušas dzīvas un laiku pa laikam tās dzen jaunus indīgus dzinumus. No tām pašām saknēm izauga vardarbīgā citādi domājošo apspiešana Ungārijā un Čehijā. No jauna ančārs sakuploja Ķīnā bēdīgi slavenās kultūras revolūcijas laikā. Tas pats smacīgais smārds apņēma plānveidīgi ielauzto galvaskausu kaudzes Kampūcijā pēc sarkano khmeru "uzvaras gājienu".

Viena no atvasēm treknī sazaļoja nežēlīgajā un bezjēdzīgajā karā Afganistānā. Brēcošas propagandas apdullinātas, vienkāršas krievu sievietes gadiem ilgi sūtīja savus dēlus nāvē vai slepkavot brīvos kalniešus patiesā pārliecībā, ka tas notiek pasaules progresā vārdā.

Kad Černobiļā izplūda briesmīgais radioaktīvais mākonis, turpinājās lielvaras bezatbildīgā rīcība, neņemot vērā ne savas zemes, ne kaimiņu valstu cilvēku dzīvības un turpmāko likteni.

Indīgā koka apveidi iezīmējās arī tanku prožektoru draudīgajās strēlēs pie Viļņas radiotorņa un trasējošo ložu atstātajās pēdās Rīgā pie Iekšlietu ministrijas ēkas.

Par liecību tam, ka komunistiski-cariskais ančārs vēl spēj dzīt indīgas atvases, ir nesen izraisītais Krievijas karš pret čečenu tautas atbrivošanās veltēm Ziemeļkaukāzā.

Tomēr vēstures gaita nav apstādināma. Satrunējusi iekārta deviņdesmito gadu sākumā sabruka, neraugoties uz dažādu kompartijas vadoņu izmisīgajām pūlēm to daļēji reformēt vai uzspodrināt. Tikušas brīvībā, paverdzinātās tautas kā ilgstoši gaismu neredzējis stāds uz laiku apmulsā, lai pamazām pieņemtos spēkā pilnvērtīgai plauksmei un ziedēšanai.

Taču vēl arvien ļaunuma indīgā dvaka atdzemdina senās Krievijas impērijas varenības atjaunošanas alkas gan padzīvojušās, ar kaujas ordeņiem bagātīgi noklātās veterānu krūtīs, gan arī jaunos nepieredzējušos prātos, kam pievilcīga šķiet nedomāšanas un bezierunu pakļaušanās prakse un fašistiskā simbolika. Tas ik pa brīdim notiek ne tikai daudzciētusajā Krievijā, bet arī pie mums — Latvijā.

Saprātīgas demokrātiskas uzvedības vietā cilvēkus aicina uz naidu un vardarbību. Neuzticēšanās un neiecietība pret citādi domājošiem, aizdomīguma un atribes alkas vēl reizi pa reizei uzdzīst no tā paša ļaunā koka ilgdzīvojošām sēklām.

Dziedināt visu šo tautām un cilvēcei nodarīto ļaunumu spēš tikai Laiks!

* * *

*Viņi ir dzīvi,
Tikai mazlietiņ pieklusuši,
Un es ne tikai zinu un ticu —
Viņi smeļ līdz ar mums
Mūsu uzvaru smieklus.*

Es viņu smieklus un asaras nicinu.

*Valsts viņiem maksāja
Smagas nodevas.
Valsts viņiem nepelnītu
Parādīja godu.
Neticu*

*Ka tas, kurš desmit nodeva,
Nevar vēl arī vienpadsmito reiz nodot.*

Ojārs Vācietis

Pastarā tiesa

(Fragments no poēmas "Leģenda")

* * *

Jauns laikmets dzims un jaunas būtnes
No cita skata dzīvi tvers,
Un vērtības, kas šodien gūtas,
Uz citiem svaru kausiem svērs.

Tad ļaudīm sejā neskatisies,
Lai sacītu: šis ļauns, tas labs;
Tad patiesību svēti bīsies,
Viens mērs priekš visiem lietots taps.

Tad sāksies Lielā tiesas diena,
Kur atklāts tiks, kas esam mēs,
Un nebūs mirstīgā neviena,
Kas paslēpties vai izbēgt spēs.

* * *

Priekš bargā Soģa visi stāsies,
Viņš taisnu tiesu katram lems;
Kas zin, kā mums tai dienā klāsies,
Par nopelniem kad algu ņems?

Tai dienā katrs baudīs vaļu —
Sirds domas brīvi pati klās;
Dažs brēks un sauks ar balsi skaļu,
Dažs nopūtīsies asarās.

Dažs dūsmās rupjus vārdus raidīs
Par nospiestajiem varmākām,
Bet citi priecāsies un smaidīs,
Nu īsta dzīve sāksies tiem.

Vēl citi izmisuši drebēs
Un bailēs vaimanās un kauks,
Bet nedzirdēs to vaidas Debess,
Tie velti palīdzības sauks.

Uz apsūdzēto sola sēdēs
Tur bende, varmāka un spiēgs.
Neviens, lai kāds tas būtu blēdis,
Tur savu vainu nenoliegs.

Kā pirmo apsūdzēto — Kainu —
Uz tiesu Soģis aicinās,
Par nāves grēka dižo vainu
Nu slepkava priekš tiesas stās.

Un līdz ar viņu — lielu baru,
Kas Kaina pēdās sekoja.
Kas sēja ļaudīs naida garu
Un asins straumes izlēja.

Gan daudzi spēlēs viltus lomas:
Par labdariem tie sevi sauks,
Lai maldinātu citiem domas,
Tie teiks: "Es biju ļaužu draugs..."

Mēs — tie, kas stiprām dzelžu rokām
Jūs valdījām un vadījām,
Ar jūsu sviedriem, jūsu mokām
Jums jaunu dzīvi radījām.

Par Tēvijū un dzimto zemi
Mēs asins kaujās vedām jūs,
Lai naidnieks mūsu zemi nemin,
Lai mūsu šķēpi nesarūs.

Mēs bijām patrioti kvēli,
Kā vārdi cildināti tiek;
Mēs sūtījām, lai tautu dēli
Par dzimto zemi galvas liek.

Mēs cēlām valdinieku troņus
Un stipras pilis būvējām,
Mums ļaudis sniedza lauru kroņus
Un apsveica ar uzvarām.

Mums visa vara rokās bija,
Šai varai bija padots viss.
Kaut ļaudīm as'ru straumes lija,
Kaut zeme mirka asinīs.

Mēs bijām dievi zemes telpā,
Mums nebij nevarams nekas.
Un mūsu varenības elpai
Pat debess spēki padevās."

Bet Soģa vaigs kā Saule spīdēs,
Tam patiesības vārds ir dārgs.
Tas viltību un melus nīdēs,
Būs taisns, nepielūdzams, bargs.

* * *

Lāsts tam, kas varoņslavu guvis,
Kad as'nīs mirka kaujas lauks!
Caur zobenu, kas slavens kļuvis,
Par slepkavu to tagad sauks.

Lāsts tiem, kas sevi pielūgt lika
Kā Dievu, debesīs kas mīt!
Kam citus kājām mīdīt tika,
Lai paši, kājām mīti krīt!

"Nost tirānus un viņu varu!"
Tā neskaitāmas balsis klieds.
Un Dievs, kas svētī brīvu garu,
Tiem jaunā dzīvē ieiet liegs.

* * *

Un tiem, kam krūtis riestas plati,
Kam tikās goda zīmes nest,
Būs pretim vērsti naida skati,
Liks sejā kauna traipus mest.
Ne to, kas daudz ir as'nīs lējis,
Kas nāves meslu devis daudz,
Bet to, kas sāpju brūces sējis, —
Ir varoņgodā jānosauc.

* * *

Sen vītuši ir jūsu lauri,
Ir noziedējis pēdēj's zieds.
Mums jūsu apvāršņi ir šauri,
Ir nācis jūsu slavas riets.

Īsas ziņas par autoriem

Dokumentus un atmiņas krājumam "Latviešu saraksti" sarūpējis un apkopojis žurnālists un jurists **Arvīds Auns Urālietis**. Dzimis 1923. gadā Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Studējis jurisprudenci un žurnālistiku. Strādājis rūpnīcās, arī kā korespondents laikraksta redakcijā, ir vairāku grāmatu un daudzu publikāciju autors. Ir bijis 1930.—1937.—1938. gada staļinisko represiju aculiecinieks.

Minna Andersone. — Dzimusi Latvijā. Pedagoģisko izglītību ieguvusi Padomju Savienībā. Par skolotāju strādājusi Bakaldīnas un Arhlatviešu skolās. Pēc Otrā pasaules kara atgriezusies Latvijā. Dzīvojusi un strādājusi Ogrē. Mirusi.

Iļga Apine. — Dzimusi 1928. gadā Maskavā. Vēsturniece un filozofe. LZA korespondētājlocekle. Vēstures zinātņu habilitētā doktore, profesore. Strādā LZA Filozofijas un socioloģijas institūtā, Latvijas universitātē. Daudzu publikāciju autore.

Valentīna Bautre. — Vēsturniece. Vēstures skolotāja. Vākusi materiālus Sibīrijas arhīvos. (Šajā krājumā ievietotais raksts sagatavots, balstoties uz Starptautiskās zinātniskās konferences "Krievijas latvieši pagātnē un mūsdienās. Likteņi un problēmas" (Rīgā, 1991. gada 23.—24. martā) pārskata materiāliem.)

Aina Blinkena. — Dzimusi 1929. gadā. Valodniece. LZA īstenā locekle, filoloģijas zinātņu habilitētā doktore, profesore. Strādājusi LZA Latviešu valodas institūtā. Aktīvi piedalījusies zinātniskās ekspedīcijās uz Krievijas latviešu kolonijām valodas pētniecības nolūkos. Ir daudz publikāciju par valodniecības jautājumiem.

Mirdza Bērziņa - Māliņa. — Dzimusi Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Uzaugusi Gulaga nometnē. Ieguvusi skolotājas profesiju. Strādājusi par skolotāju Krievijā, kā arī Latvijā. Dzīvo Limbažos. Pensionāre.

Vilis Bīrovs. — Dzimis Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Dzīvojis un strādājis Cēsīs. Miris.

Anna Bērziņa. — Dzimusi Baškīrijā. Pensionāre. Dzīvojusi Jelgavā. Mirusi.

Arvīds Darkēvičs. — Dzimis Latbirzes latviešu kolonijā. Baltkrievijā. Pazīstams Latvijas muzikologs. Miris.

Valerija France — bakaldīniete. Dzīvo Jūrmalā. Pensionāre.

Pēteris Gļinskis. — Dzimis Arhlatviešu kolonijā Baškīrijā. Pēc Otrā pasaules kara dzīvo Ventspilī. Pensionārs.

Marta Ģibiete — **Ponomarjeva** — dzimusi Bakaldīnas latviešu kolonijā. Pensionāre. Dzīvo Baškīrijā.

Pēteris Ģibietis. — Dzimis Simbirskas guberņā, vēlāk dzīvojis Bakaldīnas latviešu kolonijā. Mūža nogali pavadījis Rīgā. Zemkopis un dzejnieks. Miris.

Aina Hofrāte — vēsturniece. Ir publikācijas par sabiedriski politisko norišu vēsturi. Dzīvo Jelgavā.

Milda Jansone — dzīvojusi Novgorodas apgabala Jedrovā. Tagad dzīvo Siguldā. Pensionāre.

Alise Kacēna. — Dzimusi Latbirzes latviešu kolonijā. Baltkrievijā. Žurnāliste. Strādājusi Balvu rajona laikraksta redakcijā, Zinību biedrībā. Tagad pensijā. Dzīvo Balvos.

Vallija Kārte — Vasile — dzimusi Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Pēc Otrā pasaules kara dzīvo Latvijā Siguldā. Pensionāre.

Austra Kervāne — Auziņa — dzimusi Baškīrijā. Pēc kara dzīvo Latvijā Skrīveros. Pensionāre.

Vera Kārklīņa — Sohina. — Dzimusi Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Pēc Otrā pasaules kara — Latvijā. Dzīvo Rīgā. Pensionāre.

Biruta Klusberga — dzimusi Baškīrijā, dzīvojusi Sibīrijā. Pēc kara — Rīgā. Pensionāre.

Mihails Kolotkins, Alberts (Aleksandrs) Loģins — latviešu izcelsmes zinātnieki. Dzīvo Krievijas Federācijā. (Sajā krājumā ievietotais raksts sagatavots vadoties no Starptautiskās zinātniskās konferences "Krievijas latvieši pagātnē un mūsdienās. Likteņi un problēmas". (Rīgā, 1991. gada 23.—24. martā) pārskata materiāliem.)

Austra Latvere — Boļševica — dzimusi Ufas pilsētā 1926. gadā. Dzīvojusi Kaškurinas latviešu kolonijā Smoļenskas apgabalā. Tagad dzīvo Rīgā. Pensionāre. Ir viena no aktīvākajām Krievijas latviešu biedrības dibinātājām, nemainīga tās priekšsēdētāja, tagad Austrumu Latviešu biedrības Valdes priekšsēdētāja.

Roberts Lūsis — bijušais Smoļenskas bērnu nama audzēknis. Atgriezies Tēvzemē Latvijā.

Rūta Ozoliņa — Dzimusi 1930. gadā Maskavā. Bioloģe. LZA goda doktore. Biedrības "Rīgas Memoriāls" priekšsēdētāja vietniece.

Anna Pile — dzimusi Baškīrijā Arhlatviešu kolonijā. Mūža nogali pavadījusi Latvijā.

Dāvids Puķītis — Dzimis Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Strādājis par skolotāju Biržos Latvijā. Miris.

Hugo Rukšāns — dzimis 1920. gadā Bakaldīnas latviešu kolonijā Baškīrijā. Studējis medicīnu. Ierauts Otrā pasaules kara ugunīs. Darbojies žurnālistikā, vadījis žurnālu "Dadzis" un "Zvaigzne", arī laikrakstu "Literatūra un Māksla". Vairāku grāmatu autors. Miris.

Frīda Skaubīte — Serdečnaja — dzimusi Sibīrijā. Žurnāliste. Strādājusi Latvijas Radio. Dzīvo Rīgā. Pensionāre.

Mirdza Seržante — Peta — dzimusi Arhlatviešu kolonijā. Pēc Otrā pasaules kara strādājusi Liepājas rajona iestādēs. Pensionāre.

Marija Viegliņa — dzimusi Trisvjates latviešu kolonijā. Mācījusies Bitcas lauksaimniecības tehnikumā. Pēc Otrā pasaules kara dzīvo Latvijā — Rīgā. Pensionāre.

Dzintra Viksna — Dzimusi 1940. gadā Rīgā. Vēsturniece, vēstures zinātņu doktore. Strādājusi ZA Vēstures institūtā un Latvijas Universitātē. Apzinājusi daudzus arhīvus Padomju Savienībā, kas skar latviešu tautas atzara dzīvi Austrumu novados. Ir publikācijas par Latvijas kultūras vēstures tematiku.

Atceries!

* * *

*... Taupiet cilvēku! Dārgāks par visu ir cilvēks.
Taupiet latviešus! Latviešu paliek maz.*

Kārlis Skalbe

1919. g. 20. septembrī

* * *

Tautas vislielākais dārgums ir viņas dzīvais spēks. Ar savu fizisko spēku un gara dāvanām tauta arvien top pilnīgāka, stiprinot un izceļot sevi citu tautu starpā. Un ja nu šis kapitāls sāk dilt, neuzrāda nekādas pazīmes kuplot un ziedēt, tad tas raisa bažas, ka tauta iet zudumā.

* * *

Tēvzeme nav ne ar ko aizstājama, tā dod kādu dīvainu spēku, bez tās pat vispārtikušākajos apstākļos cilvēkam šis mistiskais spēks ir liegts, un viņš izstīdzēs kā asns bez saules...

Svešatnē reti kad uzzied dzimtenes ziedi. Visbiežāk tos nokož salna.

* * *

*Izgāju ceļus, izgāju ielas,
Biju es visur, visur — nekur:
Mājas bij mazas, mājas bij lielas,
Vien mūsu māju nebija tur.*

Vilis Veldre, dzejnieks.

* * *

Nekur citur mums nebūs tādu mājas izjūtu, kā savā Tēvzemē. Grūti saprast tos ļaudis, kam šādas izjūtas trūkst.

Manai tautai

Manas domas, tās naktī skrien visādus ceļus,
Uz priekšu, uz sāniem, nereti — riņķos.
Manas saknes, es jūtu, tās neaug kā nākas,
Pat auglīgā zemē tās liecas un nīkst.

Mana tauta, tā nīkst visās pasaules malās,
Bez zemes savas tā cīnās un dalās.
Mana tauta, tā nīkst visās pasaules malās,
Pat savā zemē tā neaug kā nākas.

Palīdzi, Dievs, palīdzi, Dievs, visai latviešu tautai,
Saved to mājās pie Daugavas krastiem,
Saved to mājās!

Palīdzi, Dievs, palīdzi, Dievs, mūsu latviešu tautai
Dzīt saknes drīz brīvas Latvijas zemē,
Dzīt saknes drīz brīvas Latvijas zemē!

Katra diena, tā sāp visai latviešu tautai,
Dalītai, šķirtai tik skumji skan dziesma.
Katra diena, tā sāp visai latviešu tautai,
Dalītai, šķirtai dziest lēnām mums liesma.

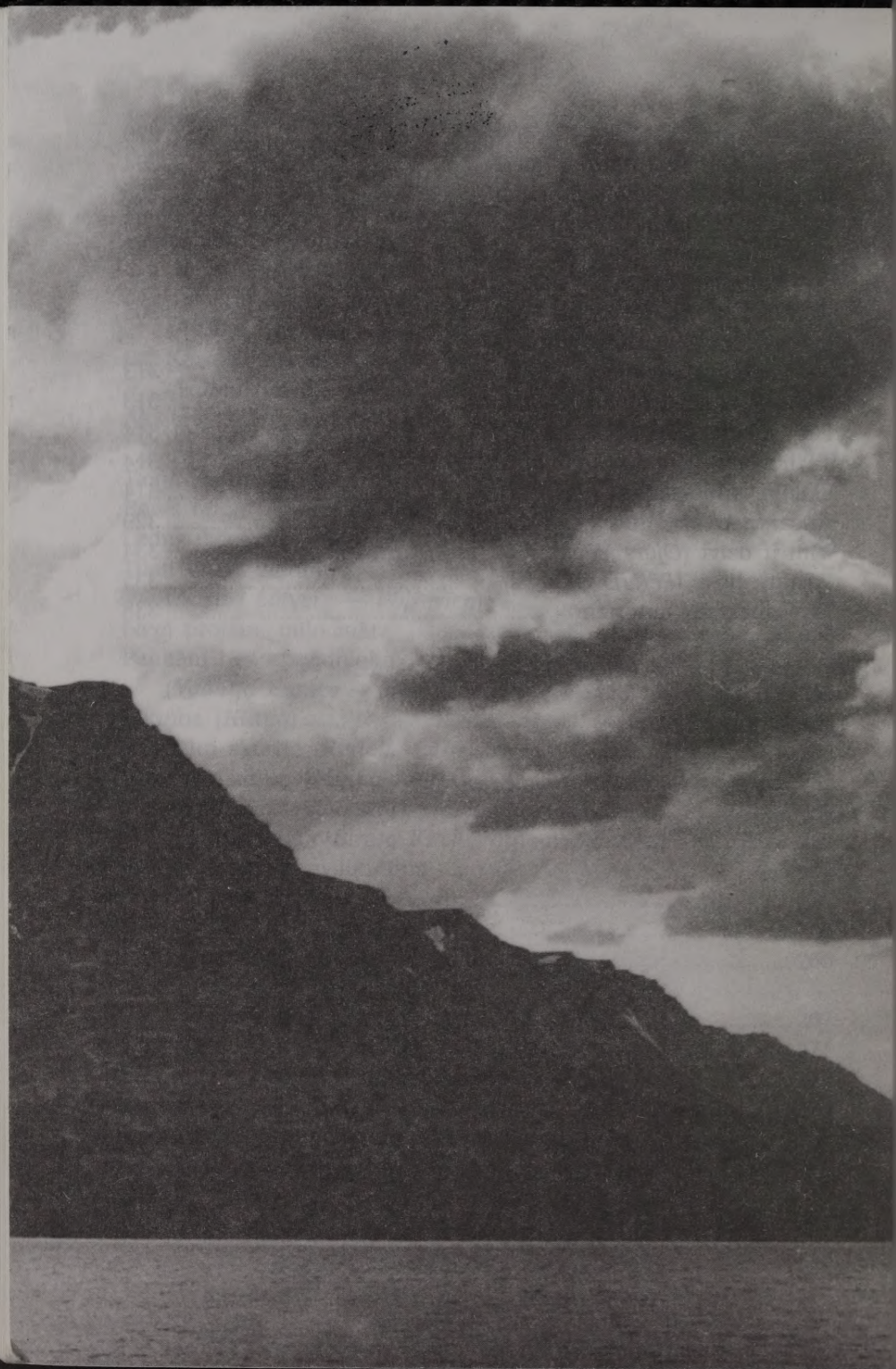
A. Ritmanis

S A T U R S

Likteņstunda (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	5
Šķiroties (Mātei) (<i>Roberts Eidemanis</i>)	8
Kadēļ klidāt tāļi, tāļi? (<i>Dzintra Vīksna</i>)	9
Pret savu tautu (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	16
Dod man spēku, sāpju diena (<i>Eižens Vēveris</i>)	31
Maskava, Butovas poligons... (<i>Ruta Ozoliņa</i>)	31
Mēs, strēlnieki (<i>Kārlis Pelēkais</i>)	52
Acīs mums ieskatās (<i>Jānis Peters</i>)	52
Kaulus kopā salasiet (<i>Jānis Plotnieks</i>)	52
Strēlnieki: spožums un posts (<i>Dzintra Vīksna</i>)	53
Liesmu vāveres (<i>Vitauts Ļūdēns</i>)	57
Klusais patvērums (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	58
Mana "amnestija" (<i>Hugo Rukšāns</i>)	63
Nāves reģistri (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	64
Ļevašovas meža noslēpums (<i>Aina Hofrāte</i>)	80
"... bez tiesībām nosūtīt un saņemt vēstules." (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	89
Dzīvību rehabilitēt nevar neviens (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	94
Drūmais Jamantau (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	112
Vai varu būt drošs? (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	119
Latvietībai piederīgs (<i>Ilga Apine</i>)	136
Mana diena (<i>Pēteris Ģībietis</i>)	144
Grāmatas, kas nesadega (<i>Dzintra Vīksna</i>)	145
Viena mātes valodiņa... (<i>Aina Blinkena</i>)	159
Zvērinājums (<i>Hugo Rukšāns</i>)	167
Tas bija tik sen... (<i>Alise Kacēna</i>)	168
Ar bērna acīm (<i>Arvīds Darkevičs</i>)	197
Zvaigžņu putekļiem (<i>Eižens Vēveris</i>)	198
Arāju cilts (<i>Hugo Rukšāns</i>)	199
Dzīvoju un uzaugu Gulagā (<i>Mirdza Bērziņa — Mālīte</i>)	206

Rūgtums (<i>Milda Jansone</i>)	213
Mazbērni saglabāja svētkus (<i>Frida Skaubīte — Serdečnaja</i>)	215
Prāta gaišumam (<i>Valentīna Bautre</i>)	218
Avīze Sibīrijā (<i>Mihails Kolotkins, Aleksandrs Logins</i>)	222
Mamma runāja un rakstīja esperanto (<i>Austra Kervāne — Auziņa</i>)	227
Es, Kārtes Jāņa meita... (<i>Vallija Kārte — Vasīle</i>)	227
Ak, tev Latviju sagribējies!? (<i>Vallija Kārte — Vasīle</i>)	236
Taigā (<i>Eduards Salenieks</i>)	239
Bēres taigā (<i>Pēteris Ģībietis</i>)	239
Ledus dziesma (<i>Čāgans</i>)	246
Tikai vienu ziedīņu (<i>Austra Latvere — Boļševica</i>)	246
Neej projām, mīļo māt... ..	250
Palikām bez apgādnieka (<i>Valerija France — Bergmane</i>)	251
Bērnība (<i>Klitija</i>)	254
Varmāku skārtie (<i>Rudolfs Lūsis</i>)	254
Viņu vēl satiku (<i>Minna Andersone</i>)	255
Nežēlīgie meli (<i>Vera Kārklīņa-Sohina</i>)	257
"Drīz atgriezīšos" (<i>Biruta Klusberga</i>)	259
Pretim nezināmam liktenim (<i>Mirdza Seržante — Peta</i>)	261
Drumslas (<i>Vilis Bīrovs</i>)	263
Iz aizgadu tālēm (<i>Marija Viegliņa</i>)	265
Mūži nāk, un mūži aiziet... (<i>Dāvids Puķītis</i>)	267
Kā pa celmiem (<i>Anna Pīle</i>)	271
Pāri mūsu spēkiem (<i>Anna Bērziņa</i>)	272
Jā, toreiz... (<i>Pēteris Ģļinskis</i>)	273
Vijole nakti, zvaigznes un vecais bērzs (<i>Voldemārs Rublauss</i>)	275

Lūgsna (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	276
Viss izmainījies (<i>Marta Ģībiete</i>)	284
Gaidiet mani (<i>Gunārs Freimanis</i>)	285
Latviešu kolonijas Padomju Savienībā	285
Kopsaimniecības latviešu kolonijās	
Padomju Savienībā 1936. gadā	298
Kultūras dzīve	305
Latviešu un līvu izvietojums	
Padomju Savienībā	313
Vai acis ciet... (<i>Gunārs Freimanis</i>)	313
Par Gulaga karti	314
Tā ir Nāve (<i>Gunārs Freimanis</i>)	314
Gulaga arhipelāgs	314
Ančārs (<i>Arvīds Auns — Urālietis</i>)	329
Viņi ir dzīvi (<i>Ojārs Vācietis</i>)	334
Pastarā tiesa (<i>Pēteris Ģībietis</i>)	335
Īsas ziņas par autoriem	338

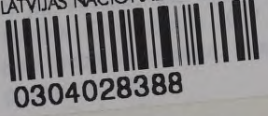
Марта Эрнестовна,
латышка, Горный,
Осуждена в 1938
мера наказания.
рвана в 1963 г.

Рубен Альфред Янович, 1900
г. р., латыш, Бакалдино, кол-
хозник. Осужден в 1938 г., выс-
шая мера наказания. Реа-
бilitирован в 1989 г.

OBĻIGĀTAIS
EKSEMPLĀR

г. ссылка на 5 лет. Реабилити-
тирована в 1959 г. 3.30

Ранкис Ян Яковлевич, 1889
LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304028388

етр Андреевич, 1875
ш, к-з им. Стучки,
Осужден в 1938 г.,
ра наказания. Реа-
и в 1957 г.

Рубен Август Янович, 1890
г. р., латыш, хут. Рубенис, еди-
ноличник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реа-
билитирован в 1989 г.

Брант Карл Карлович, 1900
г. р., латыш, п. Заря, колхоз-
ник. Осужден в 1937 г., высшая
мера наказания. Реабилити-
рован в 1957 г.

ш Янис Карлович,
латыш, к-з им.
го, агроном. Осужден
лишение свободы на
Реабилитирован в

Незин Фриц Индрикович,
1891 г. р., латыш, Бакалдино,
колхозник. Осужден в 1938 г.,
высшая мера наказания. Реа-
билитирован в 1957

Ринкман Фриц Янович, 187
г. р., латыш, Горный, единоли-
чник. Осужден в 1938 г., выс-
шая мера наказания. Реабилити-
рован в 1961 г.

се Карл Янович, 1895
ыш, к-з им. Стучки,
Осужден в 1937 г.,
мера наказания. Реаби-
и в 1957 г.

Берзин Тенис Тенисович,
1888 г. р., латыш, колхоз
«Маяк», единоличник, Осуж-
ден в 1937 г., высшая мера
наказания. Реабилитирован в
1957 г.

Родэ Карл Крытьянович, 18
г. р., латыш, Горный, колхоз-
ник. Осужден в 1938 г., высш-
мера наказания. Реабилити-
ван в 1963 г.

не Леонольд Янович,
латыш, к-з им. Стуч-
ки. Осужден в 1937
я мера наказания. Реа-
ован в 1957 г.

Берзин Фриц Янович, 1894
г. р., латыш, колхоз им. Стуч-
ки, колхозник. Осужден в 1937
г., высшая мера наказания.
Реабилитирован в 1957 г.

Берзин Яков Юрьевич, 1880
г. р., латыш, Архангельское
средняя школа, сторож. Осу-
ден в 1938 г., высшая ме-
наказания. Реабилитирован
1957 г.

риэ Альфред Иванович,
р., латыш, К. Зилм
продавец. Осужден в
лишение свободы на 10
абилитирован в 1959 г.

Берзин Петр Густович, 1895
Предит Петр Карлович, 1914
г. р., латыш, Банковка, едино-
личник. Осужден в 1938 г., выс-
шая мера наказания. Реабилити-
тирован в 1989 г.

Рожкалн Яков Яковле-
1894 г. р., латыш, к-з им. С-
ки, колхозник. Осужден в
г., высшая мера наказания.
билитирован в 1957 г.

ь Ян Яковлевич, 1875
тыш, Мелая Шабаловка,
ичник. Осужден в 1938
дая мера наказания. Реа-
рван в 1956 г.

Озолин Иван Андреевич, 1879
г. р., латыш, Архангельское, ле-
сопильный завод, кузнец-сле-
сарь. Осужден в 1930 г., лише-
ние свободы на 10 лет. Реаби-
литирован в 1989 г.

Рознт Александр Петро
1911 г. р., латыш, Бакал-
дино, единоличник. Осужден в
г., лишение свободы на 10
Реабилитирован в 1957

лит Георгий Карлович,
р., латыш, Бакалдино,
«Аяк», бригадир. Осуж-
1938 г., высшая мера на-
я. Реабилитирован в
г.

Берзлек Эрнст Жанович,
1886 г. р., латыш, Архангель-
ское, Архангельская МТС, ра-
бочий. Осужден в 1938 г., выс-
шая мера наказания. Реаби-
литирован в 1957 г.

Рознт Альберт Петр
1916 г. р., латыш, хут. В-
динский, единоличник. Осу-
ден в 1937 г., лишение свобо-
10 лет. Реабилитиро-

ман Ян Марцевич, 1887

Балтынь Альфред Мартыно

98-3
L 832

